

ברשת

שמונת

עם אונקלוס ורש"י

פרשת שמות

שמות פרק א

א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

הַבָּאִים מִצְרָיִמָּה אֵת יַעֲקֹב

אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ׃

וְאֵלֶּיךָ שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דָּעִלוּ

לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב גִּבֹּר וְאִנֶּשׁ בֵּיתָהּ

עִלוּ׃

ואלה שמות בני ישראל. אע"פ שמנאך

בחייהן בשמותם, חזר ומנאן במיתתן,
 להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים,
 שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם,
 שנאמר המוציא במספר צבאם לכולם
 בשם יקרא:

בִּרְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לְוִי וִיהוּדָה:

רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לְוִי וִיהוּדָה:

יִשָּׁשְׁכָר זְבוּלֹן וּבְנֵימִן:

יִשָּׁשְׁכָר זְבוּלֹן וּבְנֵימִן:

דָּדִן וְנַפְתָּלִי גָד וְאָשֵׁר:

דָּן וְנִפְתָּלִי גֹד וְאַשֵּׁר:

ה וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ יִצְאֵי יִרְדָּ:

יַעֲקֹב שְׁבָעִים נֶפֶשׁ וַיּוֹסֶף הָיָה

בְּמִצְרַיִם:

וַהֲוָה כָּל נַפְשָׁתָא נִפְקִי יִרְכָּא דִּיעֲקֹב

שְׁבַעֲיִן נַפְשָׁן וַיּוֹסֶף דַּהֲוָה בְּמִצְרַיִם:

וַיּוֹסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם. וְהָלֹא הוּא וּבְנָיו הָיוּ

בְּכָל שְׁבָעִים, וְמָה בָּא לְלַמְדָּנוּ, וְכִי לֹא

הָיִינוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא הָיָה בְּמִצְרַיִם, אֲלֹא

לְהוֹדִיעַךְ צְדָקָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, הוּא יוֹסֵף

הַרְוֵעָה אֶת צֶאֱן אֲבִיו, הוּא יוֹסֵף שֶׁהִיָּה

בַּמִּצְרִים וְנַעֲשֶׂה מֶלֶךְ וְעַמֵּד בְּצַדִּיקוֹ:

וְיִמָּת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו וְכָל

הַדּוֹר הַהוּא:

וּמִית יוֹסֵף וְכָל אֲחֻזָּהּ וְכָל דָּרָא הַהוּא:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ

וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאדָּ מְאֹד

וְתִמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: (פ)

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִפְּיִשׁוּ וְאֶת־יְלָדָיו וְסִגִּיאוֹ
וְתִקְּפוּ לַחֹדֶשׁ לַחֹדֶשׁ וְאֶת־מְלִיאֵת
אַרְעָא מִנְהוֹן:

וַיִּשְׁרְצוּ. שֶׁהֵיוּ יוֹלָדוֹת שֶׁשָּׂה בְכֶרֶם אֶחָד:
ח וַיָּקָם מֶלֶךְ חֹדֶשׁ עַל מִצְרַיִם
אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף:
וַקָּם מֶלֶכָא חֲדָתָא עַל מִצְרַיִם דְּלֹא
מָקִים גִּזְרֵת יוֹסֵף:

וַיָּקָם מֶלֶךְ חֲדָשׁ. רַב וְשִׁמוֹאֵל, חַד אָמַר

חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזירותיו:
 ואשרי לא ידע. עשה עצמו באלו לא
 ידע:

ט ויאמר אל עמו הנה עם בני
 ישראל רב ועצום ממנו:
 ואמר לעמה הא עמא בני ישראל סגן
 ותקיפין מנא:

י הבה נתחכמה לו פן ירבה
 והיה כי תקראנה מלחמה

וְנוֹסֶף גַּם הוּא עַל שְׁנֵאֵינוּ

וְנִלְחָם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ:

הָבוּ נִתְחַכֶּם לְהוֹן דְּלָמָּא יִסְגֹּן וִיְהִי

אֲרִי יַעֲרַעֲנָנָא קָרַב וִיתוֹסְפוּן אַף אֲנוּן

עַל סִנְאָנָא וִיגִיחוּן בְּנָא קָרַב וִיִּסְקוּן

מִן אֶרְעָא:

הָבָה נִתְחַכְמָה לוֹ. כֹּל הָבָה לְשׁוֹן הַכְנָה

וְהַזְמִנָּה לְדַבֵּר הוּא, כְּלוּמַר הַזְמִינוּ

עַצְמֵיכֶם לְכַךְ: נִתְחַכְמָה לוֹ. לְעַם,

נִתְחַכְמָה מָה לַעֲשׂוֹת לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דְרֵשׁוּ,

נתחכם למושיען של ישראל לדונם במים,
 שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם:
 ועלה מן הארץ. על כרחנו. ורבותינו
 דרשו, באדם שמקלל עצמו, ותולה
 קללתו באחרים, זהרי הוא כאלו כתב,
 ועלינו מן הארץ זהם יירשנה:

יֹא וַיִּשְׁיֹמּוּ עָלָיו שָׂרֵי מַסִּים
 לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסִבְלָתָם וַיִּבְּנוּ
 עָרֵי מְסֻכּוֹת לְפָרְעָה אֶת
 פֶּתֶם וְאֶת רַעְמִסִּם:

וּמִנִּיאוּ עַל־הוֹן שְׁלֹטוֹנֵי מִבְּאֵי־שֵׁין
 בְּדִיל לְעֲנוּאֵהוֹן בְּפִלְחָנְהוֹן וּבְנוֹ קְרוֹי
 בֵּית אוֹצָרָא לְפִרְעָה יָת פִּיתוּם וְיָת
 רַעְמָסִס:

עליו. על העם: מסים. לשון מס, שרים
 שגובין מהם המס. ומהו המס, שיבנו ערי
 מסכנות לפרעה: למען ענותו בסבלתם.
 של מצרים: ערי מסכנות. כתרגומו, וכן
 לך בא אל הסוכן הזה, גזבר הממונה על
 האוצרות: את פתום ואת רעמסס. שלא

היו ראויות מתחלה לכך, ועשאום חזקות
ובצורות לאוצר:

יב וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה
וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצוּ מִפְּנֵי בְנֵי
יִשְׂרָאֵל:

וְכִמָּא דְמַעֲנֵן לְהוֹן כֵּן סָגֵן וְכֵן תִּקְפִּין
וְעַקֵּת לְמִצְרָאִי מִן קֶדֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וכאשר יענו אותו. בכל מה שהם נותנין
לב לענות, כן לב הקב"ה להרבות
ולהפריץ. כן ירבה, כן רבה וכן פרץ.

ומדרשו, רוח הקודש אומרת כן, אתם
 אומרים פן ירבה, ואני אומר כן ירבה:
 ויקצו. קצו בחייהם. ורבותינו דרשו,
 בקוצים היו בעיניהם:

יג וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וַאֲפֹלְחוּ מִצְרָאִי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 בְּקֶשֶׁי:

בפרך. בעבודה קשה המפרכת את הגוף
 ומשברתו:

יְדֹ וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה

קָשָׁה בְּחֶמֶר וּבִלְבָּנִים וּבְכָל

עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם

אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפִרְדֵּי:

וַאֲמָרוּ יְת חַיֵּיהוֹן בַּפִּלְחָנָא קָשִׁיא

בְּטִינָא וּבִלְבָּנִין וּבְכָל פִּלְחָנָא בְּחֶקְלָא

יְת כָּל פִּלְחָנָהוֹן דְּאֶפְלָחוּ בְּהוֹן בְּקָשִׁיו:

טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמִּלְּדֹת

הָעֵבְרִית אֲשֶׁר שֵׁם הָאִחָת

שְׁפָרָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית פּוֹעָה:

וְאָמַר מֶלֶכָּא דְּמִצְרִים לְחִיתָּא יְהוּדִיתָּא

דְּשׁוּם חֲדָא שְׁפָרָה וְשׁוּם תְּנִיתָּא פּוֹעָה:

לְמִילְדוֹת. הוּא לְשׁוֹן מוֹלִידוֹת, אֲלֵא שֵׁישׁ

לְשׁוֹן קַל וִישׁ לְשׁוֹן כְּבֵד, כְּמוֹ שׁוֹבֵר

וּמִשְׁבֵּר, דּוֹבֵר וּמִדְּבֵר, כֵּךְ מוֹלִיד וּמִילֵּד:

שְׁפָרָה. זֶה יוֹכְבֵּד, עַל שֵׁם שְׁמִשְׁפָּרָת אֵת

הוֹלֵד: פּוֹעָה. זֶה מֵרִים, עַל שֵׁם שְׁפּוֹעָה

וּמִדְּבֵרָת וְהוֹגָה לּוֹלֵד, בְּדֶרֶךְ הַנְּשִׁים

הַמִּפְיִסוֹת תִּינוֹק הַבּוֹכָה: פּוֹעָה. לְשׁוֹן

צעקה, כמו כילודה אפעה:

טז וַיֹּאמֶר בְּיָלְדְּכֶן אֶת

הַעֲבָרִיּוֹת וַרְאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים

אֵם בֶּן הוּא וַהֲמַתֶּן אֹתוֹ וְאֵם

בֵּת הוּא וַחֲיָה:

וַאֲמַר כֹּד תַּהְוִין מוֹלְדֵן יֵת יְהוּדִיתָא

וְתַחֲזִין עַל מַתְבָּרָא אֵם בֶּר הוּא

תִּקְטִלֵן יֵתָהּ וְאֵם בְּרַתָּא הִיא וְתִקְיָמְנָה:

בילדכן. כמו בהולידכן: על האבנים.

מושב האשה היולדת, ובמקום אחר
 קוראו משבר, וכמוהו עושה מלאכה על
 האבנים, מושב כלי אומנות יוצר כלי
 חרס: אם בן הוא וגו'. לא היה מקפיד
 אלא על הזכרים, שאמרו לו אצטגניניו
 שעתיד להוולד בן המושיע אותם: וחיה.
 ותחיה:

יִזְ וְתִירָאֵן הַמִּיִּלְדֹּת אֶת
 הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר
 אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצָּרִים וְתַחֲיִין

אֶת הַיְלָדִים:

וְדָחִילָא חִיתָא מִן קָדָם יִי וְלֹא עֲבָדָא

כְּמָא דְמַלִּיל עֲמָהֶן מַלְכָּא דְמִצְרַיִם

וְקִימָא יֵת בְּנִיא:

וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים. מִסְפָּקוֹת לָהֶם מִיָּם

וּמִזֶּזֶן. תִּרְגֹּם הָרָאשׁוֹן וְקִימָא, וְהַשְּׁנִי

וְקִימָתוֹן, לְפִי שְׁלִשׁוֹן עֵבְרִית לְנִקְבוֹת

רְבוֹת, תִּיבָה זֹו וְכִיּוֹצָא בָּהּ מִשְׁמֶשֶׁת לְשׁוֹן

פַּעֲלוֹ וְלִשְׁוֹן פַּעֲלָתָם, כְּגוֹן וְתֹאמַרְנָה אִישׁ

מִצְרִי, לְשׁוֹן עֵבֶר כְּמוֹ וַיֹּאמְרוּ לְזִכְרֵיָם,

וּתְדַבֵּרְנָה בְּפִיכֶם, לְשׁוֹן דְּבָרְתֶם כִּמּוֹ
וּתְדַבְּרוּ לְזָכְרִים, וְכֵן וּתְחַלְלֵנָה אוֹתִי אֲלֵ
עַמִּי, לְשׁוֹן עֶבֶר חִלְלַתֶם כִּמּוֹ וּתְחַלְלוּ
לְזָכְרִים:

יח טוֹב וַיִּקְרָא מֶלֶךְ

מִצָּרִים לְמִי־לֹדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן
מִדּוֹעַ עֲשִׂיתֶן הֲדָבָר הַזֶּה
וּתְחַיֶּינָן אֶת הַיְּלָדִים:

וַיִּקְרָא מֶלֶכָּא דְּמִצְרַיִם לְחִיתָא וַאֲמַר
 לָהֶן מָה דִּין עֲבַדְתוּן יְת פִּתְגָמָא הַדִּין
 וְקִימְתוּן יְת בְּנִיא:

יט וַתֵּאמְרוּן הַמִּלְדָּת אֵל
 פֶּרֶעָה כִּי לֹא כַנְשִׁים הַמִּצְרַיִת
 הָעֲבָרִית כִּי חֵיוֹת הֵנָּה בְּטָרָם
 תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּלְדָּת וַיִּלְדוּ:

וַאֲמַרָא חִיתָא לְפֶרֶעָה אֲרִי לֹא כַנְשִׁיא
 מִצְרִיתָא יְהוּדִיתָא אֲרִי חֲכִימָן אֲנוּן עַד

לֹא עֲלֵת לְוֹתֶהֶן חֵיתָא וִילִידֵן:

כי חיות הנה. בקיאות כמילדות, תרגום
מילדות חיתא. ורבותינו דרשו, הרי הן
משוללות לחיות השדה שאינן צריכות
מילדות, והיכן משוללות לחיות, גור אריה,
זאב יטרף, בכור שורו, איכלה שלוחה, ומי
שלא נכתב בו, הרי הכתוב כללן, ויברך
אותם ועוד כתיב מה אמך לביאה:

כִּוְיִיטֵב אֱלֹהִים לְמִילָדָת וִיִּרְבֵּה
הָעָם וִיעֲצֶמּוּ מְאֹד:

וְאוֹטִיב יִי לְחִיתָא וְסָגִי עֲמָא וְתִקִּיפוּ
לְחִידָא:

וַיִּיטֹב. הַטִּיב לָהֶם, וְזֶה חֲלוֹק בְּתִיבָה
שִׁיסוּדָה ב' אוֹתִיּוֹת וְנִתֵּן לָהּ וַיִּי"ן וַי"ד
בְּרֵאשֶׁה, כִּשְׁהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן וַיַּפְעֵל,
הוּא נִקּוּד הַיּוֹ"ד בְּצִיר"י שֶׁהוּא קִמ"ץ
קֶטֶן, כְּגוֹן וַיִּיטֹב אֱלֹהִים לְמִיִּלְדוֹת, וַיִּרְבּ
בְּבֵת יְהוּדָה, הָרַבָּה תֵּאֲנִיָּה, וְכֵן וַיִּגַּל
הַשְּׂאֲרִית, נְבוּזַרְאֲדָן הִגִּילָה אֶת הַשְּׂאֲרִית,
וַיִּפֶּן זֶנֶב אֶל זֶנֶב, הִפְנָה הַזְנָבוֹת זֶה לְזֶה, כֹּל
אֲלוֹ לִשׁוֹן מִפְעִיל אֶת אַחֲרִים, וְכִשְׁהוּא

מדבר בלשון ויפעל, הוא נקוד היו"ד
 בחיר"ק, כגון וייטב בעיניו, לשון הוטב,
 וכן וירב העם, נתרבה העם, ויגל יהודה,
 הגלה יהודה, ויפן כה וכה, פנה לכאן
 ולכאן. ואל תשיבני, וילך, וישב, וירד,
 ויצא, לפי שאינן מגזרתן של אלו, שהרי
 היו"ד יסוד בהן, ירד, יצא, ישב, ילך, יו"ד
 אות שלישית בו: וייטב אלהים למילדת.

מהו הטובה:

כא וַיְהִי כִּי יֵרְאוּ הַמִּלִּדֹּת אֶת
 הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים:

וְהָיָה כִּד דְּחִילָא חִיתָּא מִן קָדָם יִי

וְעֵבֶד לְהוֹן בְּתִין:

ויעש להם בתים. בתי כהונה ולויה

ומלכות שקרויין בתים, ויבן את בית ה'

ואת בית המלך, כהונה ולויה מיוכבד,

ומלכות ממרים, כדאיתא במסכת סוטה:

בבִּיּוֹצֵא פֶּרֶעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר

כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאָרָה

תִּשְׁלִיכֵהוּ וְכָל הַבֵּת תִּחִיּוֹן: (פ)

ופקיד פֶּרֶעָה לְכָל עַמָּה לְמִימָר כָּל

**בְּרָא דִּיתִילִיד לִיהוּדָאִי בְּנֶהְרָא תְרַמְנָה
וְכָל בְּרֵתָא תְקִימוּן:**

**לְכָל עַמּוֹ. אֵף עֲלֵיהֶם גְּזֵר, יוֹם שְׁנוּלָד
מֹשֶׁה אָמְרוּ לוֹ אֶצְטַגְנִינִי, הַיּוֹם נוֹלָד
מוֹשִׁיעֵן, וְאִין אֲנִי יוֹדְעִים אִם מִמְּצָרִים אִם
מִיִּשְׂרָאֵל, וְרוֹאִין אֲנִי שְׁסוּפּוֹ לְלִקּוֹת בְּמִים,
לְפִיכֵךְ גְּזֵר אוֹתוֹ הַיּוֹם אֵף עַל הַמְּצָרִים,
שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַבֵּן הַיְלֹוד, וְלֹא נֶאֱמַר הַיְלֹוד
לְעִבְרִים, זֶה לֹא הֵיוּ יוֹדְעִים שְׁסוּפּוֹ
לְלִקּוֹת עַל מִי מְרִיבָה:**

א וַיִּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֹוי וַיִּקַּח

אֶת בַּת לֹוי:

וַאֲזַל גִּבֹּרָא מִדְּבֵית לֹוי וַנְּסִיב יָת בַּת
לֹוי:

ויקח את בת לוי. פרוש היה ממנה מפני
גזירת פרעה, והחזירה ועשה בה לקוחין
שניים, ואף היא נהפכה להיות נערה. ובת
ק"ל שנה היתה, שנולדה בבואה למצרים
בין החומות, ומאתים ועשר נשתהו שם,
וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה, אם

בן כשנתעברה ממנו היתה בת מאה
ושלשים, וקורא אותה בת לוי:

בַּת־הַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתֵּרָא
אֵתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ
שֶׁלֹּאִשָּׁה יִרְחִים:

וְעַד־יָאֵת אֶתְתָּא וּלְיֵדֶת בָּר וַחֲזֹת יֵתָה
אַרִי טַב הוּא וְאַטְמַרְתָּה תִּלְתָּא יִרְחִין:
כִּי טוֹב הוּא. כִּשְׁנוֹלֵד נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כָּלֹ
אֹרֶה:

וְלֹא יִכְלֶה עוֹד הַצְּפִינּוֹ וְתִקַּח

לֹו תֵבֶת גִּמָּא וְתַחֲמָרָה בַּחֲמָר

וּבְזֻפָּת וְתִשָּׁם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד

וְתִשָּׁם בַּסּוּף עַל שְׂפַת הַיָּאָר:

וְלֹא יִכִּילַת עוֹד לְאַטְמָרוּתָהּ וְנִסִּיבַת

לָהּ תֵבֶתָא דְגוּמָא וְחִפְתָּהּ בַּחֲמָרָא

וּבְזֻפָּתָא וְשׁוּיָאֵת בָּהּ יֵת רַבִּיָּא וְשׁוּיָתָהּ

בִּיעָרָא עַל פִּיָּה נִהָרָא:

וְלֹא יִכְלֶה עוֹד הַצְּפִינּוֹ. שִׁמְנוּ לָהּ

המצריים מיום שהחזירה, והיא ילדתו
 לששה חדשים ויום א', שהיו לדת לשבעה
 יולדת למקוטעין, והם בדקו אחריה לסוף
 ט': גמא. גמי בלשון משנה ובלע"ז
 יונ"קו, ודבר רך הוא, ועומד בפני רך
 ובפני קשה: בחמר ובזפת. זפת מבחוץ
 וטיט מבפנים, כדי שלא יריח אותו צדיק
 ריח רע של זפת: ותשם בסוף. הוא לשון
 אגם רושי"ל בלע"ז, ודומה לו קנה וסוף
 קמלו:

ד וְתַתְּצֵב אֶחָתָו מִרְחֹק לְדָעָה

מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ:

וְאֶת־עֲתִידָתָאֲחֵתָהּ מִרְחִיק לְמִידַּע מֶה

יִתְעַבֵּד לָהּ:

הַ וְתִרְדּוּ בַּת פֶּרַעַה לְרַחֵם עַל

הַיָּאֵר וְנַעֲרֹתֶיהָ הִלְכֹת עַל יַד

הַיָּאֵר וְתִרְאֶה אֶת הַתְּבָה בְּתוֹךְ

הַסּוּף וְתִשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ

וְתִקְחָהּ

וְנָחֲתַת בַּת פֶּרַעַה לְמִסְחִי עַל נִהְרָא

וְעוֹלִימָתָהָּ מְהֻלָּכֵן עַל כִּיָּהּ נִהְרָא

וְחִזַּת יָת תְּבוּתָא בְּגוּ יַעֲרָא וְאוֹשֵׁטת

יָת אִמָּתָהּ וְנִסְבָּתָהּ:

לְרַחֵץ עַל הַיָּאֹר. סָרַם הַמֶּקְרָא וּפְרָשָׁהּ,

וְתַרְדַּ בַּת פִּרְעָה עַל הַיָּאֹר לְרַחוּץ בּוֹ: עַל

יָד הַיָּאֹר. אֵצֶל הַיָּאֹר, כִּמּוֹ רְאוּ חִלְקַת

יָוָאב אֶל יָדֵי, וְהוּא לְשׁוֹן יָד מִמֶּשׁ, שִׁיד

הָאָדָם סְמוּכָה לוֹ. וְרַבּוּתֵינוּ דְרִשּׁוּ, הוֹלְכוֹת

לְשׁוֹן מִיתָה, כִּמּוֹ הִנֵּה אֲנִכִּי הוֹלֵךְ לְמוֹת,

הוֹלְכוֹת לְמוֹת לְפִי שְׁמִיחוּ בָּהּ, וְהַכְּתוּב

מסייען, כי למה לנו לכתוב ונערוזיה
 הולכות: את אמתה. את שפחתה.
 ורבותינו דרשו לשון יד, אבל לפי דקדוק
 לשון הקודש היה לו להנקד אמתה מ"ם
 דגושה, והם דרשו את אמתה, את ידה
 ונשתרבה אמתה אמות הרבה:

וּתְפַתַּח וּתְרַאֲהוּ אֶת הַיָּלֵד
 וְהִנֵּה נַעַר בֶּכָה וְתַחֲמֹל עָלָיו
 וְתֹאמַר מִי־לִדִּי הָעֶבְרִים זֶה:
 וּפְתַחַת וַחֲזַת יָת רַבִּיא וְהָא עוֹלִימָא

בְּכִי וְחֶסֶת עָלוּהִי וְאַמֶּרֶת מִבְּנֵי יְהוּדָאִי

הוא דִּין:

ותפתח ותראהו. את מי ראתה, הילד, זהו

בשוטו. ומדרשו, שראתה עמו שכינה:

והנה נער בוכה. קולו כנער:

וְתֹאמַר אַחֲתוֹ אֵל בֵּית פִּרְעֹה

האלֵלֶּךָ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה

מִיָּנֶקֶת מִן הָעֲבָרִית וְתִינָק לָךְ

אֶת הַיֶּלֶד:

וַאֲמַרְתְּ אַחַתָּהּ לְבַת פַּרְעֹה הַאִיזִיל

וְאֶקְרִי לִיךָ אֶתְתָּא מִיִּנְקָתָא מִן

יְהוּדִיתָא וְתוֹנִיק לִיךָ יְת רַבִּיא:

מִן הַעֲבָרִיּוֹת. שֶׁחֲזִירָתוֹ עַל מִצְרִיּוֹת

הָרַבָּה לִיִּנְק וְלֹא יִנְק, לְפִי שֶׁהִיא עֲתִיד

לְדַבֵּר עִם הַשְׂכִּינָה:

ח וְתֹאמַר לָהּ בַּת פַּרְעֹה לְכִי

וְתֵלֶךְ הָעֲלָמָה וְתִקְרָא אֶת אִם

הַיֶּלֶד:

וַאֲמַרְתָּ לָהּ בֵּת פְּרָעָה אֵיזִילִי וְאִזְלַת

עוֹלָמָתָא וְקִנְרַת יְת אִמָּה דְרַבִּיא:

וּתְלַךְ הַעֲלָמָה. הַלְכָה בְּזִרְיָזוֹת וְעַלְמוֹת

בְּעַלְמָם:

ט וְתֹאמַר לָהּ בֵּת פְּרָעָה

הֵילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינִקְהוּ

לִי וְאַנִּי אֶתֶּן אֶת שְׂכָרְךָ וְתִקַּח

הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וְתִנִּיקְהוּ:

וַאֲמַרְתָּ לָהּ בֵּת פְּרָעָה אוֹבִילִי יְת רַבִּיא

הִדִּין וְאוֹנְקִיָּהּ לִי וְאַנָּה אֶתֵּן יָת אֲגֶרְךָ

וְנִסִּיבַת אֶתְתָּא יָת רַבִּיא וְאוֹנְקָתָהּ:

הִלִּיכִי. נִתְנַבְּאָה וְלֹא יָדְעָה מָה נִתְנַבְּאָה,

הִי שְׁלִיכִי:

וַיִּגְדֵּל הַיֶּלֶד וַתִּבְּאֶהוּ לְבֵית

פַּרְעֹה וַיְהִי לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא

שְׁמוֹ מִנְשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן

הַפְּתִיחַ מִנְשֶׁה:

וַרְבָּא רַבִּיא וְאִיתִיהָ לְבֵית פַּרְעֹה וַהֲוָה

לָהּ לְבָר וְקָרַת שְׁמָהּ מִשָּׁה וְאָמַרְתָּ אֲרִי
מִן מֵיָא שְׁחָלְתָּהּ:

משיתהו. כתרגומו שחלתיה, והוא לשון
הוצאה בלשון ארמי, כמשחל בניתא
מחלבא, ובלשון עברי משיתהו, לשון
הסירותיו, כמו לא ימוש לא משו, כך
חברו מנחם. ואני אומר שאינו ממחברת
מש, וימוש, אלא מגזרת משה, ולשון
הוצאה הוא, וכן ימשני ממים רבים, שאלו
היה ממחברת מש, לא יתכן לומר
משיתהו אלא המישותיהו, כאשר יאמר

מן קם הקימותי, ומן שב השיבותי, ומן
 בא הביאותי, או משתיהו, כמו ומשתי את
 עון הארץ, אבל משיתי, אינו אלא מגזרת
 תיבה שפעל שלה מיוסד בה"א בסוף
 התיבה, כגון משה, בנה, עשה, צוה, פנה,
 כשיבא לומר בהם פעלתי, תבא היו"ד
 במקום ה"א, כמו עשיתי, בניתי, פניתי,
 צויתי:

שלישי

יא

ויהי

בִּימֵי הָהֵם וַיִּגְדַּל מִנְּשָׁה וַיֵּצֵא
 אֶל אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרָא
 אִישׁ מִצָּרִי מִכָּה אִישׁ עִבְרִי
 מֵאֶחָיו:

וְהָיָה בְּיוֹמֵי הָאֵנוֹן וַרְבָּא מִנְּשָׁה וַנִּפְק
 לֹות אֶחָוִי וַחֲזָא בְּפִלְחָנְהוֹן וַחֲזָא גִבֹּר
 מִצָּרִי מַחֵי לְגִבֹּר יְהוּדִי מֵאֶחָוִי:

ויגדל מנשה. והלא כבר כתב ויגדל היכל,
 א"ר יהודא בר"א הראשון לקומה והשני

לגדולה, שמינהו פרעה על ביתו: וירא
בסבלותם. נתן עיניו ולבו להיות מיצר
עליהם: איש מצרי. נוגש היה, ממונה על
שוטרי ישראל, והיה מעמידם מקרות
הגבר למלאכתם: מכה איש עברי.
מלקהו ורודהו. ובעלה של שלומית בת
דברי היה, ונתן עיניו בה, ובלילה העמידו
והוציאו מביתו, והוא חזר ונכנס לבית ובא
על אשתו, כסבורה שהוא בעלה, וחזר
האיש לביתו והרגיש בדבר, וכשראה אותו
מצרי שהרגיש בדבר, היה מכהו ורודהו

כל היום:

יב ויפן כה וכה וירא כי אין

איש ויד את המצרי ויטמנהו

בחוץ:

ואתפני לקא ולכא וחזא ארי לית

גברא ומחא ית מצראה וטמנה בחלא:

ויפן כה וכה. ראה מה עשה לו בבית ומה

עשה לו בשדה. ולפי פשוטו כמשמעו:

וירא כי אין איש. שאין איש עתיד לצאת

ממנו שיתגייר:

יִגְוִיצָא בִּיּוֹם הַשְּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנִי

אֲנָשִׁים עֲבָרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר

לְרָשָׁע לָמָּה תִּכָּה רַעְיָךְ:

וּנְפִק בְּיוֹמָא תְּנִינָא וְהָא תִּרִין גְּבָרִין

יְהוּדָאִין נָצַן וַאֲמַר לְחִיבָא לָמָּה אַתָּה

מַחֵי לְחִבְרָךְ:

שְׁנֵי אַנְשִׁים עֲבָרִים. דָּתָן וַאֲבִירָם הֵם,

שֶׁהוֹתִירוּ מִן הַמֶּן: נִצִּים. מְרִיבִים: לָמָּה

תִּכָּה. אַע"פ שֶׁלֹּא הִכְהוּ, נִקְרָא רָשָׁע

בהרמת יד: רעד. רשע כמותד:

יד וַיֹּאמֶר מִי שָׂמָךְ לְאִישׁ שֶׁר

וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הֲלֹהֵינוּ אֶתָּה

אֹמֵר כֹּאשֶׁר הֲרָגְתָּ אֶת

הַמִּצְרִי וַיִּירָא מִנָּשָׂה וַיֹּאמֶר

אֲכִן נֹדַע הֲדָבָר:

וַאֲמַר מִן שׁוֹיֵךְ לְגִבּוֹר רַב וְדִין עֲלָנָא

הֲלִמְקַטְלִי אַתָּה אֹמֵר כִּמָּא דְקַטְלָתָ יִת

מִצְרָאָה וְדַחִיל מִנָּשָׂה וַאֲמַר בְּקוֹשְׁטָא

אַתִּידַע פֶּתִגְמָא:

מי שמך לאיש. והרי עודך נער:
 הלהרגני אתה אומר. מכאן אנו למדים
 שהרגו בשם המפורש: ויירא משה.
 כפשוטו. ומדרשו, דאג לו על שראתה
 בישראל רשעים דילטורין, אמר, מעתה
 שמא אינם ראויין להגאל: אכן נודע
 הדבר. כמשמעו. ומדרשו, נודע לי הדבר
 שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל
 שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פורך,
 אבל רואה אני שהם ראויים לכך:

טו וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת הַדָּבָר

הַזֶּה וַיִּבְקֹשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה

וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה

וַיָּשָׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל

הַבְּאֵר:

וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה יֵת פֶּתַח מַא הַדִּין וַיִּבְעַא

לְמַקְטֹל יֵת מֹשֶׁה וְעַרְק מֹשֶׁה מִן קָדָם

פַּרְעֹה וַיֵּתִיב בְּאֶרְעָא דְּמִדְיָן וַיֵּתִיב עַל

בִּירָא:

וישמע פרעה. הם הלשינו עליו: ויבקש
 להרוג את משה. מסרו לקוסטניר להרגו
 ולא שלטה בו החרב, הוא שאמר משה,
 ויצילני מחרב פרעה: וישב בארץ מדין.
 נתעבב שם, כמו וישב יעקב: וישב על
 הבאר. למד מיעקב שנזדווג לו זוגו על
 הבאר:

טז וְלִכְהֵן מִדִּין שָׁבַע בָּנוֹת
 וְתַבְאֵנָה וְתִדְלָנָה וְתַמְלָאנָה
 אֶת הָרֶחֱטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן

אַבִּיהֶן:

וְלִרְבָּא דְּמִדִּין שְׁבַע בְּנֵן וְאַתָּא

וְדִלָּא וּמִלָּא יֵת רַהֲטִיא לֹא־שְׁקָא

עֲנָא דְּאַבוּהֶן:

וּלְכַהֵן מִדִּין. רַב שְׁבַהֵן, וּפִירֵשׁ לוֹ

מַעֲבֹדַת אֱלִילִים וְנִידוּהוּ מֵאַצִּלָּם: אַתָּ

הִרְהִטִים. אַתָּ בְּרִיכוֹת מְרוֹצוֹת הַמֵּיִם

הַעֲשׂוּיֹת בָּאָרֶץ:

וְיִבְנֹאוּ הָרָעִים וְיִגְרְשׁוּם וְיִקְּמוּ

מִנְשָׁה וַיִּזְשַׁעַן וַיִּשְׁקֶן אֶת

צִאֲנָם:

וְאֶתֹו רַעֲיָא וּמִרְדּוֹנוֹן וְקָם מִנְשָׁה

וּפָרְקֵנוֹן וַאֲשֻׁקִי יֵת עֲנִיָּהֶן:

וַיִּגְרֶשׁוּם. מִפְּנֵי הַנִּידוּי:

יח וְתִבְאֲנָה אֵל רַעֲוִיָּאל אֲבִיָּהֶן

וַיֹּאמְרוּ מִדּוּעַ מִתְּרִתָּן בֹּא

הַיּוֹם:

וְאֶתְאָה לֹוֹת רַעֲוִיָּאל אֲבִיָּהֶן וַאֲמַר מָה

דִּין אוֹחִיתוֹן לְמִיתִי יוֹמָא דִּין:

יט וְתֹאמַרְןָ אִישׁ מִצָּרִי

הַצִּילָנוּ מִיַּד הָרָעִים וְגַם דָּלָה

דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁקֵן אֶת הַצָּאן:

וְאִמְרָא גִבְרָא מִצָּרָאָה שׁוֹבְנָא מִיַּד

רַעֲיָא וְאַף מִדָּלָא דָּלָא לָנָא וַאֲשֻׁקִי יֵת

עֲנָא:

כ וַיֹּאמֶר אֵל בְּנֹתָיו וְאִין לָמָּה

זֶה עֲזַבְתֶּן אֶת הָאִישׁ קָרְאָן לוֹ

וַיֹּאכַל לֶחֶם:

**וַאֲמַר לְבַנְתֶּיהָ וְאֵן הוּא לְמָא דְנָן
שְׁבַקְתִּין יְת גְּבָרָא קָרָן לָהּ וַיִּכּוֹל
לְחֶמָּא:**

**למה זה עזבתן. הכיר בו שהוא מזרעו
של יעקב, שהמים עולים לקראתו: ויאכל
לחם. שמא ישא אחת מכם, כמה דאת
אמר כי אם הלחם אשר הוא אוכל:**

בא ויִזְאָל מִנְּשָׂה לְשַׁבֵּת אֶת

הָאִישׁ וַיֵּתֶן אֶת צִפּוֹרָה בְּתוֹ
לְמִשָּׁה:

וַצַּבִּי מִשָּׁה לְמִיתָב עִם גִּבְרָא וַיְהִי יֵת
צִפּוֹרָה בְּרִיתָהּ לְמִשָּׁה:

וַיּוֹאֵל. כְּתִרְגוּמוֹ, וְדוּמָה לוֹ הוּא לֹא וְלִין,
וְלוֹ הוּא לָנוּ, הוּא לָתִי לְדָבָר. וּמִדְרֵשׁוֹ לְשׁוֹן
אֵלָה, נִשְׁבַּע לוֹ שֶׁלֹּא יִזּוּז מִמִּדִּין כִּי אִם
בְּרֵשׁוֹתָיו:

כִּב וַיֵּתֶלֶד בֵּין וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ

גִּרְשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי

בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה: (פ)

וַיֵּלֶדֶת בֶּרֶךְ וַקָּרָא יֵת שְׁמָהּ גִּרְשָׁם אֲרִי

אָמַר דִּיר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרָאָה:

כג וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם

וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאֲנָחוּ בְנֵי

יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה וַיִּזְעֲקוּ

וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן

הָעֲבָדָה:

וְהָיָה בְּיוֹמֵי אֲסִיּוֹתָא הָאֵנוֹן וּמִית
מֶלֶךְ דְּמִצְרַיִם וְאַתְנָחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן
פְּלִחְנָא דְהָיָה קִישִׁי עַל־יְהוֹן וְזַעֲיָקוּ
וְסִלְיָקָת קַבְלִיתְהוֹן לְקָדָם יְיָ מִן פְּלִחְנָא:
וַיְהִי בִּימֵי הָרַבִּים הָאֵם. שְׁהִיָּה מֹשֶׁה גֵר
בְּמִדְיָן, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהוֹצֵרְכוּ יִשְׂרָאֵל
לְתַשׁוּעָה, וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹעֶה זִגְוֹ וּבָאת
תַּשׁוּעָה עַל יָדוֹ, וּלְכַךְ נִסְמְכוּ פִּרְשִׁיּוֹת
הַלְלוּ: וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם. נִצְטָרַע, וְהָיָה
שׁוֹחֵט תִּינוּקוֹת יִשְׂרָאֵל וְרוֹחֵץ בַּדָּמָם:

כד וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם
 וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת
 אֲבֹרָהֶם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:
 וַיִּשְׁמִיעַ קָדֶם יי ית קַבְּלָתָהוּן וּדְכִיר יי
 ית קִיָּמָה דְּעֵם אֲבֹרָהֶם דְּעֵם יִצְחָק
 וּדְעֵם יַעֲקֹב:

נאקתם. צעקתם, וכן מעיר מתים ינאקו:
 את בריתו את אברהם. עם אברהם:

כה וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים: (ס)

וַגְּלִי קָדָם יְיָ שְׁעִבּוּדָא דְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל

וְאָמַר בְּמִימְרָה לְמַפְרָקְהוֹן יְיָ:

וַיֵּדַע אֱלֹהִים. נָתַן עֲלֵיהֶם לֵב וְלֹא הֶעֱלִים

עֵינָיו:

שמות פרק ג

א רַב־יָעִי וּמִנְשָׁה הָיָה

רָעָה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתֶנּוּ כֹהֵן

מִדִּין וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחֵר
הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹהִים
חֹרֶבָה:

וּמִשֶּׁה הָיָה רָעִי יְתַעֲנֵא דִיתְרוֹ חֲמוּהִי
רָבֵא דְמִדִּין וְדַבֵּר יְתַעֲנֵא לְבַתָּר שְׁפָר
רָעִיא לְמִדְבָּרָא וְאַתָּא לְטוֹרָא דְאַתְגְּלִי
עֲלוּהִי יִקְרָא דִי לְחֹרֶב:

אַחֵר הַמִּדְבָּר. לְהִתְרַחֵק מִן הַגִּזְלָה, שֶׁלֹּא
יִרְעוּ בַשָּׂדוֹת אַחֲרֵיהֶם: אֶל הַר הָאֱלֹהִים. עַל

שם העתיד:

ב וַיֵּרָא מֶלֶךְ יְהוָה אֵלָיו

בְּלִבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנָה וַיֵּרָא

וְהִנֵּה הַסֵּנָה בָּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסֵּנָה

אֵינָנו אֹכֵל:

וְאַתְּגִלִּי מֶלֶךְ דִּי לָהּ בְּשִׁלְהוּבִית

אַשְׁתָּא מִגּוֹ אֲסִנָּא וְחִזָּא וְהָא אֲסִנָּא

בָּעֵר בְּאַשְׁתָּא וְאֲסִנָּא לִיתוּהִי מִתְּאַכִּיל:

בלבבת אש. בשלהבת אש לבו של אש,

כמו לב השמים, בלב האלה, ואל תתמה
 על התי"ו, שיש לנו כיוצא בו, מה אמולה
 לבתך: מתוך הסנה. ולא אילן אחר,
 משום עמו אנכי בצרה: אכל. נאכל, כמו
 לא עבד בה, אשר לקח משם:

וַיֹּאמֶר מִלְּשָׁה אֲסָרָה נָא
 וְאַרְאֶה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה
 מִדָּוֶעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה:

וַאֲמַר מִלְּשָׁה אֶתִּפְנִי כֶּעֶן וְאַחֲזִי יָת
 חֲזוֹנָא רַבָּא הָדִין מָא דִּין לָא מְתוּקָד

אֲסַנָּא:

אסורה נא. אסורה מכאן להתקרב שם:

ד וַיִּרְא יְהוָה כִּי סָר לְרֵאוֹת

וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ

הַסֵּנָה וַיֹּאמֶר מִנְּשָׁה מִנְּשָׁה

וַיֹּאמֶר הִנְנִי:

וַחֲזָא יי אֲרִי אֶת־פָּנַי לְמַחֲזִי וַיִּקְרָא לָהּ

יי מִגּוֹ אֲסַנָּא וַאֲמַר מִנְּשָׁה מִנְּשָׁה וַאֲמַר

הָא אֲנִי:

ה וַיֹּאמֶר אֵל תִּקְרַב הֵלֶם שֶׁל

נִעְלִיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם

אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּת

כְּדֵשׁ הוּא:

וַאֲמַר לֹא תִקְרַב הֵלְכָא שְׂרִי סִינָךְ

מֵעַל רַגְלֶךָ אֲרִי אֲתָרָא דְאַתָּה קִאִים

עֲלוֹהֵי אֲתָר קְדִישׁ הוּא:

שֶׁל. שְׁלוֹף וְהוּצָא, כְּמוֹ וְנִשְׁלַח הַבְּרָזִל, כִּי

יִשְׁלַח זִיתָךְ: אֲדַמָּת קוֹדֵשׁ הוּא. הַמָּקוֹם:

וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָם
 אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
 וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מִנְּשָׂא
 פָּנָיו כִּי יֵרָא מִהַבַּיִט אֶל
 הָאֱלֹהִים:

וַאֲמַר אֲנִי אֱלֹהֵי דָאָבוּךְ אֱלֹהֵי
 דָאָבְרָהֶם אֱלֹהֵי דִי־צַחֲק וְאֱלֹהֵי דִי־עַקֵּב
 וְכַב־שִׁנּוֹן מִנְּשָׂא לְאַפּוּהֵי אֲרִי דְחִיל
 מִלְּאַסְתָּכֵּלָא בְּצִית יִקְרָא דִּי:

וַיֹּאמֶר יְהוָה רְאֵה רְאִיתִי אֶת

עָנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת

צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נַגְשֵׁיוֹ

כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאוּבָיו:

וַאֲמַר יְיָ מִגֵּלָא גְלִי קִדְמִי יָת שְׁעָבוֹד

עַמִּי דִּי בְּמִצְרַיִם וְיָת קַבְּלָתְהוֹן שְׁמִיעַ

קִדְמִי מִן קִדָּם מַפְלְחִיהוֹן אֲרִי גְלִי

קִדְמִי יָת פִּיבִיהוֹן:

כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאוּבָיו. כִּמוּ וידע

אלהים, כלומר כי שמתי לב להתבונן
 ולדעת את מכאוביו, ולא העלמתי עיני
 ולא אאטום את אזני מצעקתם:

ח וְאֶרֶד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם
 וְלִהְיוֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל
 אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל אֶרֶץ
 זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל מְקוֹם
 הַפִּנְעָנִי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי
 וְהַפְּרָזִי וְהַחֲחִי וְהַיְבוֹסִי:

וְאַתְּגִלִּיתִי לְשׁוֹבוֹתֶהוֹן מִיָּדָא דְּמִצְרָאִי
 וְלֹא־סְקוֹתֶהוֹן מִן אֶרֶעָא הֵהִיא לְאֶרֶעָא
 טָבָא וּפְתִיא לְאֶרֶעָא עֲבָדָא חֵלֵב וְדָבֵשׁ
 לְאַתֵּר כְּנַעֲנָאִי וְחֵתָאִי וְאַמּוֹרָאִי וּפְרִזָּאִי
 וְחוּאִי וִיבוּסָאִי׃

ט וְעַתָּה הִנֵּה צִעֲקוֹת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי וְגַם רֹאִיתִי
 אֶת הַלְחִין אֲשֶׁר מִצְרִים
 לְחֲצִים אֹתָם׃

וּכְעַן הָא קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָלַת
 קְדָמִי וְאַף גְּלִי קְדָמִי יְת דּוֹחָקָא דִּי
 מִצְרָאִי דְחֻקִּין לְהוּן:

י וְעַתָּה לָכָה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל
 פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי
 יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:

וּכְעַן אֵיתָא וְאַשְׁלַחְנָךְ לִוְת פַּרְעֹה
 וְאַפִּיק יְת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:
 וְעַתָּה לָכָה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פַּרְעֹה. וְאִם

תאמר מה תועיל, והוצא את עמי, יועילו

דבריך ותוציאם משם:

יֹאמְרוּ מִנְּשָׁה אֶל הָאֱלֹהִים מִי

אֲנֹכִי כִי אֱלֹהֶיךָ אֶל פֶּרַעַה וְכִי

אֹרְצִיָּא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מִמִּצְרַיִם:

וְאָמַר מִנְּשָׁה קִדְּםָּ יְיָ מִן אֲנָא אֲרִי אֲזִיל

לְּוֹת פֶּרַעַה וְאֲרִי אֲפִיק יְתָ בְנֵי יִשְׂרָאֵל

מִמִּצְרַיִם:

מי אנכי. מה אני חשוב לדבר עם
 המלכים: וכי אוציא את בני ישראל. ואף
 אם חשוב אני, מה זכו ישראל שתעשה
 להם גם ואוציאם ממצרים:

יב וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה
 לָךְ הָאוֹת כִּי אֶנֶכִּי שְׁלַחְתִּיךָ
 בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם
 תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר
 הַזֶּה:

וַאֲמַר אֲרִי יְהִי מִימְרֵי בְּסַעֲדָךְ וְדִין לְךָ
 אֶתָּא אֲרִי אֲנִי שְׁלַחְתָּךְ בְּאַפְקוֹתֶךָ יֵת
 עֲמָא מִמְצָרִים תְּפַלְחוּן קָדָם יְיָ עַל
 טוֹרָא הַדִּין:

וַיֹּאמֶר כִּי אֵהִיָּה עִמָּךְ. הַשִּׁיבוּ עַל רִאשׁוֹן
 רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, שְׁאִמְרַת מִי
 אֲנִי כִי אֲלֹךְ אֶל פְּרַעְיָה, לֹא שְׁלֹךְ הִיא, כִּי
 אִם מִשְׁלִי, כִּי אֵהִיָּה עִמָּךְ, וְזֶה הַמְרָאָה
 אֲשֶׁר רִאִיתָ בַּסֵּנָה, לֹךְ הָאוֹת כִּי אֲנִי
 שְׁלַחְתִּיךָ, וְתַצְלִיחַ בְּשִׁלְיָחוֹתַי וּכְדָאִי אֲנִי

להציל, כאשר ראית הסנה עושה
שליחותי ואיננו אכל, כך תלך בשליחותי
ואינך ניזוק, וששאלת מה זכות יש
לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי
על הוצאה זו, שהרי עתידים לקבל התורה
על ההר הזה לסוף שלשה חדשים שיצאו
מצרים. דבר אחר כי אהיה עמך, וזה
שתצליח בשליחותך, לך האות על
הבטחה אחרת שאני מבטיחך,
שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על
ההר הזה, שתקבלו התורה עליו, והיא

הזכות העומדת לישראל. ודוגמת לשון
 זה מצינו, וזה לך האות אכול השנה ספיה
 וגו', מפלת סנחריב תהיה לך לאות על
 הבטחה אחרת, שארצכם חריבה מפירות
 ואני אברך הספידים:

יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ אֱלֹהֵי
 הַנָּה אֲנֹכִי בָא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְאִמַּרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם
 שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מֶה
 שָׁמוּ מָה אָמַר אֱלֹהִים:

וַאֲמַר מֹשֶׁה קֹדֶם יְיָ הֵא אֲנִי אֲתִי לֹת

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אֱלֹהֵא

דַּאֲבַהֲתִכּוֹן שְׁלַחֲנִי לֹתִכּוֹן וַיִּמְרוֹן לִי

מָא שְׁמָה מָא אֲמַר לְהוֹן:

יָד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵל מֹשֶׁה

אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה

תֹּאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה

שְׁלַחֲנִי אֲלֵיכֶם:

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה

וַאֲמַר כְּדָנָן תִּימַר לְבָנִי יִשְׂרָאֵל אֱהִיָּה
שְׁלַחֲנִי לְוֹתְכוֹן:

אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה. אֱהִיָּה עַמָּם בַּצָּרָה
זֹאת, אֲשֶׁר אֱהִיָּה עַמָּם בַּשְּׁעָבוֹד שֶׁאֵין
מַלְכוּת, אֲמַר לְפָנָיו רַב־שׁ״ע מַה אֲנִי
מִזְכִּיר לָהֶם צָרָה אַחֲרֵת, דִּיּוֹם בַּצָּרָה זֶה,
אֲמַר לוֹ יִפָּה אִמְרָת, כֹּה תֹאמַר וְגו'.

טו וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֵל מִנְּשָׁה
כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי

אֲבָרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי

יַעֲקֹב שְׁלַחֲנִי אֵלֵיכֶם זֶה שְׁמִי

לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר:

וְאָמַר עוֹד יִי לְמִשָּׁה כְּדָנָן תִּימַר לְבָנִי

יִשְׂרָאֵל יִי אֱלֹהֵא דְאַבְהַתְכוֹן אֱלֹהֵהּ

דְּאַבְרָהָם אֱלֹהֵהּ דְּיִצְחָק וְאֱלֹהֵהּ דְּיַעֲקֹב

שְׁלַחֲנִי לְוִתְכוֹן דִּין שְׁמִי לְעֹלָם וְדִין

דְּכָרְנִי לְכָל דָּר וְדָר:

זֶה שְׁמִי לְעֹלָם. חֶסֶד וִי"ן לֹאמַר,

העלימהו, שלא יקרא ככתבו: וזה זכרי.

למדו היאך נקרא, ובן דוד הוא אומר, ה'
שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור:

חמישי לך ואספת

את זקני ישראל ואמרת

אלהם יהוה אלהי אבותיכם

נראה אלי אלהי אברהם

יצחק ויעקב לאמר פקד

פִּקְדוֹתַי אֶתְכֶם וְאֵת הָעָשׂוּי
לְכֶם בְּמִצְרִים:

אֲזִיל וְתִכְנוּשׁ יָת סְבִי יִשְׂרָאֵל וְתִימָר
לְהוֹן יִי אֱלֹהָא דְאַבְהַתְכוֹן אֶתְגְּלִי לִי
אֱלֹהֵה דְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לְמִימָר
מִדְּכַר דְּכִירָנָא יִתְכוֹן וְיָת דְּאֶתְעַבַּד
לְכוֹן בְּמִצְרִים:

את זקני ישראל. מיוחדים לשיבה. ואם
תאמר זקנים סתם, היאך אפשר לו לאסוף
זקנים של ס' רבוא:

יֹאמַר אֵלֶּהָ אֶתְכֶם מֵעַנִי

מִצָּרִים אֵל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי

וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲוִי

וְהַיְבוֹסִי אֵל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב

וְדַבַּשׁ׃

וְאֹמְרִית אֲסִיק יִתְכוֹן מִשְׁעָבוֹד מִצָּרָאִי

לָאֲרֶע כְּנַעֲנָאִי וְחַתָּאִי וְאַמֹּרָאִי וּפְרָזָאִי

וְחֹוֹאִי וַיְבוֹסָאִי לָאֲרֶעָא עֲבָדָא חֶלֶב

וְדַבַּשׁ׃

יֵה וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וּבֹאֲתָ אֶתְּהָ

וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם

וְאַמְרֵתֶם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי

הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה

נֵלְכָה נָא דְרֹךְ שְׁלֹשָׁת יָמִים

בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחָהּ לַיהוָה

אֱלֹהֵינוּ׃

וַיִּקְבְּלוּן לְמִימָרְךָ וַתִּיתֵי אֶתְּ וְסָבִי

יִשְׂרָאֵל לֹת מֶלֶכָּא דְּמִצְרַיִם וַתִּימְרוּן

לֵּה יִי אֱלֹהֵא דִּיהוּדָאֵי אֶתְקָרִי עֲלֵנָא

וְכַעַן נִזִּיל כְּעַן מִהֲלָךְ תִּלְתָּא יוֹמִין

בְּמַדְבָּרָא וְנִדְבַח קָדָם יִי אֱלֹהֵנָא:

וּשְׁמַעוּ לְקוֹלְךָ. מֵאֲלֵיהֶם, מִכִּיּוֹן שְׁתֹּאמַר

לָהֶם לְשׁוֹן זֶה יִשְׁמַעוּ לְקוֹלְךָ, שֶׁכֶּבֶד סִימָן

זֶה מִסּוּר בִּידָם מִיַּעֲקֹב וּמִיּוֹסֵף שֶׁבִלְשׁוֹן זֶה

הֵם נִגְאָלִים, יַעֲקֹב אָמַר לָהֶם וְאֱלֹהִים פִּקּוּד

יִפְקּוּד אֶתְכֶם, יוֹסֵף אָמַר לָהֶם פִּקּוּד יִפְקּוּד

אֱלֹהִים אֶתְכֶם: נִקְרָה עֲלֵינוּ. לְשׁוֹן מִקְרָה,

וְכֵן וִיקָר אֱלֹהִים, וְאֲנֹכִי אִקְרָה כֹּה, אֵהֵא

נִקְרָה מֵאֲתוֹ הַלּוּם:

יֵט וְאַנִי יִדְעָתִי כִּי לֹא יִתֵּן

אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהַלֵּךְ וְלֹא

בִּיד חֲזָקָה:

וְקִדְמִי גְלִי אֲרִי לֹא יִשְׁבּוֹק יִתְכוּן

מִלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְמִיזֵל וְלֹא מִן קֶדֶם

דְּחִילָה תִּקְיָה:

לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך. אם אין אני

מראה לוי ידי החזקה, כלומר כל עוד שאין

אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם

להלוך: לא יתן. לא ישבוק, כמו על כן לא

נתתיך, לא נתנו אלהים להרע עמדי, וכלן
 לשון נתינה הם. וי"מ ולא ביד חזקה. ולא
 בשביל שידו חזקה כי מאז אשלח את ידי
 והכיתי את מצרים וגו' ומתרגמין אותו
 ולא מן קדם דחילה תקיף. משמו של רבי
 יעקב ברבי מנחם נאמר לי:

כִּי וְשִׁלַּחְתִּי אֶת יְדֵי וְהִכִּיתִי אֶת
 מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר
 אֶעֱשֶׂה בְּקֶרְבוֹ וְאַחֲרֵי כֵן
 יִשְׁלַח אֶתְכֶם:

וְאַשְׁלַח פֶּזֶן יָד מִחַת גְּבִרְתִּי וְאַמְחִי יָד

מִצָּרָאִי בְּכָל פְּרִשּׁוֹתַי דִּי אֶעֱבֹד

בִּינִיהוֹן וּבִתֵּר כֵּן יִשְׁלַח יִתְכוּן:

כא וְנָתַתִּי אֶת חֵן הָעָם הַזֶּה

בְּעֵינַי מִצָּרִים וְהָיָה כִּי תֵלְכוּן

לֹא תֵלְכוּ רִיקָם:

וְאַתֶּן יָד עֲמָא הָדִין לְרַחֲמִין בְּעֵינַי

מִצָּרָאִי וְיִהְיֶה אֲרִי תִהְכּוֹן לֹא תִהְכּוֹן

רִיקָנִין:

כב וְשֹׁאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכָּנָתָהּ

וּמִגֹּרֶת בֵּיתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי

זָהָב וְשִׁמְלֹת וְשִׁמְתָם עַל

בְּנֵיכֶם וְעַל בָּנֹתֵיכֶם וְנִצְלָתָם

אֶת מִצָּרִים:

וְתִשָּׂא אֶתָּא מִשְׁבַּבָּתָהּ וּמִקְרִיבַת

בֵּיתָהּ מָנִין דְּכֶסֶף וּמָנִין דְּזָהָב וְלְבוּשֵׁין

וְתִשׁוּן עַל בְּנֵיכֶן וְעַל בָּנֹתֵיכֶן

וְתִרְקֶנוּן יְת מִצָּרִים:

ומגרת ביתה. מאותה שהיא גרה אתה בבית:
ונצלתם. כתרגומו ותרזקנון, זכך וינצלו את
מצרים, ויתנצלו בני ישראל את עדים,
זהנו"ן בו יסוד. ומנחם חברו במחברת
צד"י, עם ויצל אלהים את מקנה אביכם,
אשר הציל אלהים מאבינו, ולא יאמנו
דבריו, כי אם לא היתה הנו"ן יסוד והיא
נקודה בחיר"ק, לא תהא משמשת בלשון
ופעלתם, אלא בלשון ונפעלתם, כמו
ונסחתם מן האדמה, ונתתם ביד אויב,
ונגפתם לפני אויביכם, ונתכתם בתוכה,

ואמרתם נצלנו, לשון נפעלנו, וכל נו"ן
שהיא באה בתיבה לפרקים, ונופלת
ממנה, כנו"ן של נוגף, נושא, נותן, נושך,
כשהיא מדברת לשון ופעלתם, תנקד
בשו"א בחטף, כגון ונשאתם את אביכם,
ונתתם להם את ארץ הגלעד, ונמלתם את
בשר ערלתכם. לכן אני אומר, שיזאת
הנקודה בחיר"ק מן היסוד היא, ויסוד שם
דבר נצול, והוא מן הלשונות הכבדים,
כמו דבור, כפור, למוד, כשידבר בלשון
ופעלתם ינקד בחיר"ק, כמו ודברתם אל

הסלע, וכפרתם את הבית, ולמדתם אותם

את בניכם:

שמות פרק ד

א וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא

יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי

כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ

יְהוָה:

וְאַתִּיב מֹשֶׁה וַאֲמַר וְהָאֵל לֹא יִהְיֶהנִי לִי

וְלֹא יִקְבְּלוּן מִנִּי אֲרִי יִמְרוֹן לֹא

אֶתְגַּלֵּי לָךְ יְיָ:

ב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהוָה (מִזָּה) מֶה

זֶה בְּיָדְךָ וַיֹּאמֶר מִטָּה:

וַאֲמַר לָהּ יְיָ מָה דִּין בְּיָדְךָ וַאֲמַר

חֹטְאָה:

מִזָּה בִּידְךָ. לִכְךָ נִכְתָּב תִּיבָה אַחַת לְדְרוֹשׁ,

מִזָּה שֶׁבִּידְךָ אַתָּה חַיִּיב לְלִקּוֹת, שֶׁחֲשַׁדְתָּ

בְּכַשְׂרִים. וּפְשׁוּטוֹ, כְּאִדָּם שֶׁאֹמֵר לְחַבִּירוֹ,

מִוֹדָה אַתָּה שֶׁזֶּה שֶׁלִּפְנֶיךָ אֲבִן הַיָּא, אֹמֵר

לֹא הֵן, אֹמֵר לֹא הִרֵינִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ עַץ:

ג וַיֹּאמֶר הֲשִׁלֵּכֶהוּ אֶרְצָה

וַיִּשְׁלַכֵּהוּ אֶרְצָה וַיְהִי לְנַחֲשׁ

וַיָּנָם מִנְּשָׁה מִפָּנָיו:

וַאֲמַר רְמִיָּה לְאֶרְעָא וְרַמְיָה לְאֶרְעָא

וַהֲוֶה לְחַי וְעֶרַק מִנְּשָׁה מִן קֶדְמוֹתָי:

וַיְהִי לְנַחֲשׁ. רמז לו שסיפר לשון הרע על

ישראל באומרו לא יאמינו לי, ותפש

אומנתו של נחש:

ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מִנְּשָׁה שְׁלַח

יִדְךָ וְאַחֲזֵ בְּזַנְבוֹ וַיִּשְׁלַח יְדוֹ

וַיַּחֲזֵק בּוֹ וַיְהִי לְמַטָּה בְּכַפּוֹ:

וַאֲמַר יִי לְמִשָּׁה אוֹשֵׁט יְדְךָ וְאַחֲזֵ

בְּזַנְבָּהּ וְאוֹשֵׁיט יְדָהּ וְאַתְּקֶה בָּהּ וְהָוָה

לְחוּטְרָא בִידָהּ:

ויחזק בו. לשון אחיזה הוא, והרבה יש

במקרא, ויחזיקו האנשים בידו, והחזיקה

במבושיו, והחזקתי בזקנו, כל לשון חזוק

הדבוק לבי"ת, לשון אחיזה הוא:

ה לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ

יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי

אֲבֹרָהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי

יַעֲקֹב:

בְּדִיל דִּיהֶמְנוֹן אֲרִי אֶתְגְּלִי לָךְ יִי

אֱלֹהֵא דֶאֱבֹתָהוֹן אֱלֹהֵא דֶאֱבֹרָהֶם

אֱלֹהֵא דֶיִצְחָק וְאֱלֹהֵא דֶיַעֲקֹב:

וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הָבֵא נָא

יָדְךָ בְּחֵיקְךָ וַיֵּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ

וַיִּזְצֹאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מִצִּרְעַת

כַּשְׁלָג:

וַאֲמַר יְיָ לֵה עוֹד אֶעֱלֶה כְּעֵן יֶדְךָ

בְּעֶטְפְּךָ וְאֶעֱלֶה יְדֶה בְּעֶטְפָהּ וְאֶפְקֶה

וְהֵא יְדֶה חוֹרָא כְּתִלְגָּא:

מצורעת כשכלג. דרך צרעת להיות לבנה,

אם בהרת לבנה היא, אף באות זה רמז לו

שלשון הרע סיפור באומרו לא יאמינו לי,

לפיכך הלקהו בצרעת, כמו שלקתה מרים

על לשון הרע:

וַיֹּאמֶר הָשִׁיב יְדְךָ אֶל חֵיקְךָ

וַיָּשָׁב יָדוֹ אֶל חֵיקוֹ וַיּוֹצֵאָהּ

מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה שָׁבָה כְּבָשָׂרוֹ:

וַאֲמַר אֶתִּיב יָדְךָ לְעֵטְפֶךָ וְאֶתִּיב יָדָהּ

לְעֵטְפָהּ וְאֶפְקָה מֵעֵטְפָהּ וְהִיא תִּבֶּת הָיוֹת

כְּבָשָׂרָה:

וַיּוֹצִיאהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה שָׁבָה זָגוֹ. מִכֹּאן,

שִׁמְדָה טוֹבָה מִמָּהֳרָת לְבֹא מִמָּדָת

פּוֹרְעֵנִיּוֹת, שֶׁהִרִי בִּרְאשׁוֹנָה לֹא נֹאמַר

מֵחֵיקוֹ:

חֲוָהִיָּה אִם לֹא יִאֲמִינּוּ לָךְ וְלֹא

יִשְׁמְעוּ לְקוֹל הָאֵת הַרְאֵשׁוֹן

וְהַאֲמִינוּ לְקוֹל הָאֵת הַאֲחֵרוֹן:

וַיְהִי אִם לֹא יִהְיֶה לָךְ וְלֹא יִקְבְּלוּן

לְקוֹל אֶתָּא קִדְמָאָה וַיִּהְיֶה לָךְ לְקוֹל אֶתָּא

בְּתֵרָאָה:

וְהַאֲמִינוּ לְקוֹל הָאֵת הַאֲחֵרוֹן. מִשְׁתַּאמֵּר

לָהֶם בְּשִׁבְלָכֶם לְקִיתִי עַל שְׁפָרְתִּי

עֲלֵיכֶם לְשׁוֹן הָרַע, יֹאמְרֵנוּ לָךְ, שְׁכַבְר

לְמַדּוֹ בְּכַךְ שֶׁהַמִּזְדוּגִין לְהָרַע לָהֶם לִזְקִים

בְּנִגְעִים, כְּגוֹן פְּרַעָה וְאַבִּימֶלֶךְ בְּשִׁבְלִי

שרה:

ט וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ גַם

לְשָׁנִי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא

יִשְׁמְעוּן לְקֹלִי וְלִקְחֹת מִמִּימִי

הַיָּאֵר וְשִׁפְכֹת הַיַּבֵּשָׁה וְהָיוּ

הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיָּאֵר

וְהָיוּ לָדָם בַּיַּבֵּשֶׁת:

וַיְהִי אִם לֹא יִהְיֶה מִנוּן אֶף לְתָרִין אֶתִּיא

הָאֵלֶּיךָ וְלֹא יִקְבְּלוּן מִנְּךָ וְתִסֵּב מִמִּיא

דְּבַנְהָרָא וְתִשּׁוּד לִיבְשֶׁתָּא וִיהוֹן מִיָּא

דִּי תִסַּב מִן נִהָרָא וִיהוֹן לְדִמָּא

בִּיבְשֶׁתָּא:

וּלְקַחַת מִמִּימֵי הַיָּאֹר. רִמְזָא לְהֵם שְׂבַמְכָה

רִאשׁוֹנָה נִפְרַע מֵאֲלֵהוֹתָם, וְהִיז הַמִּים

וְגו'. וְהִיז, וְהִיז, שְׁנֵי פַעֲמִים, נִרְאָה בְּעֵינַי,

אֲלוֹ נֹאמַר וְהִיז הַמִּים אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיָּאֹר

לְדָם בִּיבֶשֶׁת, שׁוֹמַע אֲנִי שְׁבִידוֹ הֵם

נִהְפָּכִים לְדָם, וְאִז כְּשִׁירְדוֹ לְאַרְצָא יִהְיִי

בְּהוֹיִיתָן, אֲבָל עֲכַשְׂיוֹ מִלְּמַדְנוֹ, שְׁלֹא יִהְיִי

דם עד שיהיו ביבשת:

וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל יְהוָה בִּי

אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי

גַּם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשׁ גַּם

מֵאֵז דְּבָרְךָ אֶל עֲבָדְךָ כִּי כְבֹד

פָּה וְכְבֹד לְשׁוֹן אֲנֹכִי:

וַאֲמַר מִשָּׁה קִדָּם יִי בְּבָעוּ יִי לֹא גִבֹר

דְּמִלּוּל אֲנִי אֶף מִתְמָלִי אֶף מִדְּקֻמוּהִי

אֶף מֵעֵדֶן דְּמִלְלָתָא עִם עֲבָדְךָ אֲרִי

יִקִּיר מִמֶּלֶל וְעִמִּיק לִישָׁן אֲנִי:

גם מתמול וגו'. למדנו שכל שבעה ימים
היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך
בשליחותו, מתמול שלשום מאז דברך
הרי שלשה, ושלשה גמין רבויין הם, הרי
ששה, והוא היה עומד ביום הז' כשאמר
לו זאת, עוד שלח נא ביד תשלח, עד
שחרה בו וקבל עליו. וכל זה, שלא היה
רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה
גדול הימנו, ונביא היה, שנאמר הנגלה
נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים,

הוא אהרן, וכן ואודע להם בארץ מצרים
 וגו' ואומר אליהם איש שקוצי עיניו
 השליכו, ואותה נבואה לאהרן נאמרה:
 כבד פה. בכבידות אני מדבר, ובלשון
 לע"ז בלב"ו:

יֵאָמֵר יְהוָה אֱלֹהֵי מִי שֵׁם
 פֶּה לְאָדָם אֹו מִי יֵשׁוּם אֱלֹם
 אֹו חֵרֶשׁ אֹו פִקֵּחַ אֹו עֵוֶר הֵלֵא
 אֲנֹכִי יְהוָה:

וַאֲמַר יִי לָהּ מִן שְׂוִי פּוֹמָא לְאַנְשָׁא אֹו

מִן שׁוּי אֶלְמָא אוֹ חֲרָשָׁא אוֹ פְּקָחָא אוֹ

עוֹיָרָא הֵלֵא אֲנָא יִי:

מִי שֵׁם פֶּה וְגו'. מִי לְמַדֵּךְ לְדַבֵּר בְּשֵׁהִיית

נְדוּן לְפָנֵי פִרְעָה עַל הַמְצָרִי: אוֹ מִי יִשּׁוּם

אֲלֵם. מִי עָשָׂה פִרְעָה אֲלֵם שְׁלֵא נְתַאמֵּץ

בַּמְצוֹת הָרִיגְתָּךְ, וְאֵת מִשְׁרַתִּיו חֲרָשִׁים

שְׁלֵא שִׁמְעוּ בְּצוּזוֹתוֹ עֲלֶיךָ, וְלֹא סִפְקִלְטוּרִין

הַהוֹרְגִים מִי עָשָׂאם עוֹזְרִים, שְׁלֵא רֵאוּ

בְּשִׁבְרַחַת מִן הַבִּימָה וְנִמְלֻטָּת: הֲלֵא אֲנִכִּי.

שְׁשִׁמִּי ה' עָשִׂיתִי כָל זֹאת:

יב וְעַתָּה לֵךְ וְאַנְכִי אֶהְיֶה עִם

פִּיךָ וְחֹרִיתֶיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר׃

וְכַעַן אֲזִיל וּמִימָרִי יְהֵא עִם פּוֹמֶךָ

וְאַל־פֶּנֶךָ דִּי תַמְלִל׃

יג וַיֹּאמֶר בִּי אֲדָנִי שְׁלַח נָא

בְּיָדְךָ תְּשִׁלַּח׃

וַיֹּאמֶר בְּבָעוּ יְיָ שְׁלַח כָּעַן בְּיָד מִן

דְּכָשֶׁר דִּתְשִׁלַּח׃

ביד תשלח. ביד מי שאתה רגיל לשלוח

והוא אהרן. דבר אחר, ביד אחר שתרצה
 לשלוח, שאין סופי להכניסם לארץ
 ולהיות גואלם לעתיד, יש לך שלוחים
 הרבה:

יד וַיַּחַר אֶף יְהוָה בְּמִנְשָׁה
 וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶחָדָן אָחִיךָ הֲלֹאִי
 יִדְעָתִי כִּי דַבֵּר יִדְבָּר הוּא וְגַם
 הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקַרְאֲתֶךָ וְרֹאֶךָ
 וְשָׂמַח בְּלְבוֹ:

וְתִקֶּיף רוֹגֵזָא דִּי בְּמִשָּׁה וְאִמֵּר הֲלָא
 אַהֲרֹן אַחֲוָךְ לוֹאֵי גִלִּי קִדְמִי אֲרִי
 מִלָּלָא יִמְלִל הוּא וְאַף הָא הוּא נִפְק
 לְקִדְמוּתָךְ וְיַחְזֹנָךְ וְיַיְחֲדִי בְּלִבָּהּ:

ויחר אף. רבי יהושע בן קרחה אומר, כל
 חרון אף שבתורה נאמר בו רושם, וזה לא
 נאמר בו רושם, ולא מצינו שבא עונש על
 ידי אותו חרון, אמר לו רבי יוסי אף בזו
 נאמר בו רושם, הלא אהרן אחיך הלוי,
 שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן, והכהונה

הייתי אומר לצאת ממך, מעתה לא יהיה
 בן, אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי,
 שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו
 על שבט הלוי: הנה הוא יצא לקראתך.
 כשתלך למצרים: וראך ושמה בלבן. לא
 כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה
 עולה לגדולה, ומשם זכה אהרן לעדי
 החשן הנתון על הלב:

טו וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו וְשִׁמַּתָּ אֶת
 הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאַנְכִי אֶהְיֶה

עִם פִּיךָ וְעַם פִּיהוּ וְחֹרִיתִי

אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:

וְתַמְלִל עֲמָה וְתַשׁוּי יָת פֶּתַגְמִיא

בְּפֹמָה וּמִימָרִי יְהִי עִם פּוּמָךְ וְעַם

פֹּמָה וְאֵלֶיךָ יִתְכוּן יָת דִּי תַעֲבָדוּן:

מִזְוֶדְבָּר הוּא לָךְ אֶל הָעָם וְהָיָה

הוּא יִהְיֶה לָךְ לְפָה וְאַתָּה

תִּהְיֶה לוֹ לְאֱלֹהִים:

וּמִמְלִל הוּא לָךְ לְעַמָּא וִיְהִי הוּא יְהִי

לָךְ לְמִתְרַגְּמָן וְאַתָּה תִּהְיֶה לָּהּ לְרֹב:

וְדָבָר הוּא לָךְ. בְּשִׁבְלֶךָ יִדְבַּר אֶל הָעָם,

וְזֶה יִזְכִּיחַ עַל כָּל לָךְ וְלִי וְלָו וְלָכֶם וְלָהֶם

הַסְמוּכִים לְדַבּוֹר, שְׂכוּלָם לְשׁוֹן עַל הֵם:

יִהְיֶה לָךְ לִפְּנֵי. לְמַלְיָץ, לְפִי שֵׁאתָ כְּבֹד

בָּהּ: לְאַלְהִים. לְרֹב וְלִשְׂרָ:

יִזְ וְאַתָּה הַמַּטָּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ

אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֵתָת:

(פ)

וְיֵת חֲטָרָא הִדִּין תִּסַּב בְּיָדְךָ דְּתַעֲבֹד בָּהּ

יֵת אֶת־יָאֵ:

יֵה טִי טִי וַיֵּלֶךְ מִנְּשָׁה

וַיֵּשֶׁב אֶל יֵתֵר חֹתֶנּוּ וַיֹּאמֶר

לִּי אֶלְכָּה נָא וְאֶשׁוּבָה אֶל אֲחִי

אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הֲעוֹדָם

חַיִּים וַיֹּאמֶר יֵתֵרוֹ לְמִנְּשָׁה לֵךְ

לְשׁוּלֹם:

וְאֶזְלָ מִשָּׁה וְתָב לָוֶת יִתָּר חֲמוּהִי וְאָמַר
 לָהּ אֵיזִיל כְּעֵן וְאִיתוּב לָוֶת אַחִי דִּי
 בְּמִצְרִים וְאַחֲזִי הָעֵד כְּעֵן קִימִין וְאָמַר
 יִתְרוֹ לְמִשָּׁה אֵיזִיל לְשָׁלָם:

וַיֵּשֶׁב אֵל יִתָּר חַתָּנוֹ. לִיטוּל רִשּׁוֹת, שְׁהָרִי
 נִשְׁבַּע לוֹ. וְשִׁבְעָה שְׁמוֹת הָיוּ לוֹ, רַעְוָאֵל,
 יִתָּר, יִתְרוֹ, קִינִי, וְכו':

יֵט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵל מִשָּׁה
 בְּמִדְיָן לָךְ יֵשֶׁב מִצְרִים כִּי

מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים

אֶת נַפְשָׁם:

וַאֲמַר יי לְמִשָּׁה בְּמִדִּין אֲזִיל תּוֹב

לְמַצָּרִים אֲרִי מִיתוּ כָּל גְּבֻרֵי דְבָעוּ

לְמַקְטָלָם:

כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים. מִי הֵם, דָּתָן

וְאֶבְיָרָם, חַיִּים הָיוּ, אֲלֵא שִׁירְדוּ מִנְּכַסִּיהֶם,

וְהֵעֵנִי חָשׁוֹב כִּמְתָּ:

כּ וַיִּקַּח מִנְּשָׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת

בָּנָיו וַיִּרְכְּבֵם עַל הַחֲמֹר וַיָּשֻׁב

אֶרֶצָה מִצְרַיִם וַיִּקַּח מִשָּׁה אֶת

מִטָּה הָאֱלֹהִים בִּידֹו:

וַדְּבַר מִשָּׁה יָת אֶתְתָּהּ וַיֵּת בְּנוֹהִי

וְאֶרְכָּבָנוֹן עַל חֲמֹרָא וְתַב לְאֶרְעָא

דְּמִצְרַיִם וַנְּסִיב מִשָּׁה יָת חוּטְרָא

דְּאֶתְעַבִּידֹו בַּה נְסִין מִן קָדָם יִי בִידָה:

עַל הַחֲמֹר. חֲמֹר הַמִּיּוּחָד, הוּא הַחֲמֹר

שֶׁחֲבֵשׁ אֲבָרָהֶם לְעַקִּידַת יִצְחָק, וְהוּא

שעתיד מלך המשיח להגלות עליו,
 שנאמר עני ורוכב על חמור: וישב ארצה
 מצרים ויקח משה את מטה. אין מוקדם
 ומאוחר מדוקדקים במקרא:

כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה
 בְּלִכְתּוֹךָ לָשׁוּב מִצְרֵימָה רְאֵה
 כָּל הַמִּנְפְּתִים אֲשֶׁר שַׁמְתִּי
 בְיָדְךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פָרְעָה
 וְאַנִּי אֶחָזֵק אֶת לְבֹו וְלֹא

יִשְׁלַח אֶת הָעָם:

וַאֲמַר יי לְמִשָּׁה בְּמַהֲכָךְ לְמַתּוֹב

לְמִצָּרִים חַזִּי כָּל מוֹפְתֵי־אֱלֹהֵי שׁוֹיְתִי

בִּידֶךָ וְתַעֲבֹדֶנּוּן קָדָם פַּרְעֹה וַאֲנִי

אֶת־קִיפָה יְתֵ לְבָה וְלֹא יִשְׁלַח יְתֵ עֲמָא:

בְּלִכְתְּךָ לָשׁוּב מִצָּרִימָה וְגו'. דַּע, שֶׁעַל

מִנֵּת כֵּן תִּלְךְ, שֶׁתִּהְיֶה גִבּוֹר בְּשִׁלְיָחוֹתַי

לַעֲשׂוֹת כָּל מוֹפְתֵי לִפְנֵי פַרְעֹה וְלֹא תִירָא

מִמֶּנּוּ: אֲשֶׁר שִׁמַּתִּי בִידֶךָ. לֹא עַל שִׁלְשָׁה

אוֹתוֹת הָאֲמִזּוּרוֹת לְמַעַלָּה, שֶׁהָרִי לֹא לִפְנֵי

פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל
 שיאמינו לו, ולא מצינו שעשאו לפניו,
 אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך
 במצרים, כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו',
 ואל תתמה על אשר כתיב אשר שמתי,
 שכן משמעו, כשתדבר עמו כבר שמתי
 בידך:

כב וְאֶמְרָתָּ אֶל פַּרְעֹה כֹּה אָמַר
 יְהוָה בְּנִי בְּכֹרִי יִשְׂרָאֵל:
 וְתִימַר לְוֹת פַּרְעֹה כִּדְנֹן אָמַר יי בְּרִי

בּוֹכְרִי יִשְׁרָאֵל:

וּאִמְרַת אֵל פִּרְעָה. כִּשְׁתַּשְׁמַע שִׁלְבוֹ חִזְק

וַיִּמָּאן לְשִׁלּוּחַ, אִמּוֹר לוֹ כֵּן: בְּנֵי בִכְרִי.

לְשׁוֹן גְּדוּלָּה, כִּמּוֹ אֵף אֲנִי בְכוֹר אֶתְנָהוּ, זֶה

פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ, כֵּאֵן חֲתָם הַקֵּב"ה עַל

מִכִּירַת הַבְּכוֹרָה שֶׁלְקַח יַעֲקֹב מֵעֵשָׂו:

כֵּן וְאִמַּר אֱלֹיָךְ שִׁלַּח אֶת בְּנֵי

וַיַּעֲבִדְנִי וְתַמָּאן לְשִׁלְחוֹ הִנֵּה

אֲנִכִּי הִירָג אֶת בְּנֶךָ בְּכֶרֶךָ:

וְאִמְרִית לָךְ שִׁלַּח יָת בְּרִי וַיִּפְּלַח קֶדְמִי

וְאִם סָרִיב אֶתְּ לְשַׁלְּחוֹתָהּ הֲאֵאָנָא

קָטִיל יְתַּ בְּרַךְ בּוֹכֶרֶךְ:

וְאֹמֵר אֲלֶיךָ. בְּשַׁלְּחוֹתוֹ שֶׁל מְקוֹם: שֶׁלַּח

אֶת בְּנֵי וְגו'. הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג וְגו'. הִיא

מִכָּה אַחֲרוֹנָה, וְבָהּ הִתְרַחֵץ תַּחֲלָה מִפְּנֵי

שֶׁהִיא קִשָּׁה, וְזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּאִיּוֹב הֵן אֵל

יִשְׁגִּיב בִּכְחוֹ, לְפִיכֶךְ, מִי כִמּוֹהוּ מוֹרָה,

בֶּשֶׁר וְדָם הַמִּבְקֵשׁ לְהִנָּקֵם מִחֲבִירוֹ, מֵעַלִּים

אֶת דְּבָרָיו שֶׁלֹּא יִבְקֵשׁ הַצִּלָּה, אֲבָל הַקֵּב"ה

יִשְׁגִּיב בִּכְחוֹ וְאֵין יְכוּלָּה לְהַמְלִיט מִיָּדוֹ כִּי

אִם בִּשְׁוֵבוֹ אֲלֵיו, לְפִיכֶךְ הוּא מוֹרָהוּ

ומתרה בו לשוב:

כֹּד־וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלֶזֶן וַיִּפְגַּע שָׁהוּ

יְהוָה וַיִּבְקֹשׁ הַמִּיתוֹ:

וְהוּא בְּאַרְחָא בְּבֵית מִבְתָּא וְעָרַע בָּהּ

מִלְאַכָּא דִּי וּבְעָא לְמִקְטִלָּה:

ויהי בדרך במלזון. משה: ויבקש המיתו.

למשה, לפי שלא מל את אליעזר בנו, ועל

שנתרשל נענש עונש מיתה. תניא אמר

רבי יוסי ח"ו לא נתרשל, אלא אמר, אמזל

ואצא לדרך, סכנה היא לתינוק עד שלשה

ימים, אִמּוֹל וְאַשְׁהָה שְׁלֹשָׁה יָמִים, הַקֶּבֶ"ה
 צוֹנִי לְךָ שׁוֹב מִצְרִים, וּמִפְּנֵי מָה נִעֲנַשׁ
 מִיתָה, לְפִי שְׁנַת־עֶסֶק בַּמִּלּוֹן תַּחֲלָה בַּמַּסַּכַּת
 נִדְרִים, וְהִיא הַמִּלְאָךְ נַעֲשֶׂה כַּמִּין נַחֲשׁ,
 וּבּוֹלְעוֹ מֵרָאשׁוֹ וְעַד יְרִיכּוֹ, וְחֹזֵר וּבּוֹלְעוֹ
 מֵרַגְלָיו וְעַד אֹתוֹ מִקּוֹם, הַבִּינָה צְפוּרָה
 שֶׁבַשְׁבִּיל הַמִּיכָל הוּא:

כֹּה וְתִקַּח צִפְרָה צֹר וְתִכְרֹת
 אֶת עֲרֹלֹת בְּנָה וְתַגֵּעַ לְרַגְלָיו
 וְתֹאמַר כִּי חֲתַן דְּמִים אֶתָּה

לִי:

וְנִסִּיבַת צְפוּרָה טְנָרָא וּגְזֹרֶת יֵת עֲרֶלֶת
בְּרָה וְקָרִיבַת לְקַדְמוֹהִי וְאִמָּהּ רַת אֲרִי
בְּדָמָא דְּמַהֲלָתָא הֵדִין אֶתִּיהָ חֲתָנָא

לָנָא:

וּתַגַּע לְרַגְלִיו. הַשְׁלִיכְתּוּ לִפְנֵי רַגְלִיו שֶׁל
מֹשֶׁה: וְתֹאמַר. עַל בְּנֵה: כִּי חֲתָן דְּמִים
אַתָּה לִי. אַתָּה הֵייתָ גֹרֶם לְהִיּוֹת הַחֲתָן
שֶׁלִּי נִרְצָח עָלַיךְ. הוֹרֵג אִישִׁי אַתָּה לִי:

כּוּ וַיֵּרָף מִמֶּנּוּ אִזּוּ אֶמְרָה חֲתָן

דְּמִים לַמּוֹלֵת: (פ)

וְנָח מִנֶּה בֶּכֶן אֶמְרַת אֱלֹלֵי דְמָא

דְּמַהֲלָתָא הִדִּין אֶתְחִיב חֲתָנָא קְטוֹל:

וִירָתָּהּ. הַמִּלָּאךְ מִמֶּנּוּ. אַז, הַבִּינָה שְׁעַל

הַמִּילָה בֵּא לְהוֹרְגוֹ: אִמְרָה חֲתָן דְּמִים

לְמוֹלָתָּהּ. חֲתָנִי הִיָּה נִרְצָח עַל דְּבַר הַמִּילָה:

לְמוֹלָתָּהּ. עַל דְּבַר הַמוֹלָתָּהּ, שֵׁם דְּבַר הוּא,

וְהַלַּמ"ד מִשְׁמֶשֶׁת בְּלִשׁוֹן עַל, כְּמוֹ וְאָמַר

פִּרְעָה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאוֹנִקְלוֹס תִּרְגָּם

דְּמִים, עַל דָּם הַמִּילָה:

בֹּז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אֶהְרֹן לֵךְ
 לְקַרְאֵת מִנְּשָׁה הַמְדַּבְּרָה וַיֵּלֶךְ
 וַיִּפְגַּשְׁהוּ בַּהֵר הָאֱלֹהִים וַיִּשָּׁק
 לוֹ:

וַאֲמַר יי לְאֶהְרֹן אֲזִיל לְקַדְמוֹת מִנְּשָׁה
 לְמַדְבָּרָא וְאֲזַל וְעָרְעָה בְּטוֹרָא דְאַתְגְּלִי
 עָלוּהִי יִקְרָא דִּי וַנִּשָּׁק לָהּ:

כח וַיֵּגֶד מִנְּשָׁה לְאֶהְרֹן אֵת כָּל
 דְּבָרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוּ וְאֵת

כָּל הָאֲתֹת אֲשֶׁר צִוְּהוּ:

וְחַי מִשָּׁה לְאַהֲרֹן יֵת כָּל פִּתְגָּמֶיָא דִּי

דִּי שְׁלַחָה וְיֵת כָּל אֲתֵיָא דִּי פִקְדָּה:

בֵּט וַיִּלָּךְ מִשָּׁה וְאַהֲרֹן וַיֵּאָסְפוּ

אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

וַאֲזַל מִשָּׁה וְאַהֲרֹן וּכְנָשׁוּ יֵת כָּל סְבִי

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

לְוִידֵיבֶר אַהֲרֹן אֵת כָּל הַדְּבָרִים

אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל מִשָּׁה

וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינַי הָעַם:

וּמִלִּיל אֶהְרֹן יָת כָּל פֶּתַגְמִיָּא דִּי מִלִּיל

יִי עִם מִשָּׁה וְעַבֵּד אֶת־יָא לְעֵינַי עֲמָא:

לֹא וַיֵּאֱמֹן הָעַם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פִקֹּד

יְהוָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי

רָאָה אֶת עֲנִיָּם וַיִּקְדּוּ

וַיִּשְׁתַּחֲוּ:

וְהֵימֹן עֲמָא וַיִּשְׁמְעוּ אֲרִי דְכִיר יִי יָת

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲרִי גְלִי קִדְמוֹהִי יָת

שְׁעַבְוּדָהוֹן וּכְרָעוּ וּסְגִידוּ:

שמות פרק ה

אֵל שְׁבִיעִי וְאַחֵר בָּאוּ

מִנְשָׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵל

פֶּרַעַה כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי

יִשְׂרָאֵל שִׁלַּח אֶת עַמִּי וַיַּחֲגֹּר

לִי בַמִּדְבָּר:

וּבִתֵּר כֵּן עָלוּ מִנְשָׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ

לְפַרְעֹה כְּדָנָן אָמַר יְיָ אֱלֹהֵא דִּישְׂרָאֵל

שְׁלַח יָת עַמִּי וַיַּחְגּוּן קִדְמִי בְּמִדְבָּרָא:

וְאַחֲרַי בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְגו'. אַבְל הַזְקֵנִים

נִשְׁמָטוּ אֶחָד אֶחָד מֵאַחֲרֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, עַד

שְׁנַשְׁמָטוּ כּוֹלָם קוֹדֵם שֶׁהִגִּיעוּ לְפִלְטִין,

לְפִי שִׁירָאוּ לְלַכֵּת, וּבְסִינֵי נִפְרַע לָהֶם, וְנִגְשׁ

מֹשֶׁה לְבַדּוֹ זֶהֱם לֹא יִגְשׁוּ, הַחֲזִירִם

לְאַחֲזֹרֵיהֶם:

בַּיּוֹמָא מָר פַּרְעֹה מִי יַחֲוֶה אֶשְׂרַ

אֶשְׂמַע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת

יִשְׂרָאֵל לֹא יִדְעֵתִי אֶת יְהוָה

וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח:

וְאָמַר פֶּרַעַה שְׁמָא דִּי לֹא אֶתְגְּלִי לִי

דִּי אֶקְבֵּל לְמִמֶּרָה לְשַׁלְּחָא יְתִי יִשְׂרָאֵל

לֹא אֶתְגְּלִי לִי שְׁמָא דִּי וְאִךְ יְתִי

יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח:

גְּוִיֵּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעֲבָרִים נִקְרָא

עָלֵינוּ נִלְכָּה נָא דְרָךְ שְׁלֵשֶׁת

יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחַה לַיהוָה

אֱלֹהֵינוּ פֶּן יִפְגַּעֵנוּ בְּדִבָּר אֹו
בַּחֲרָב:

וְאָמְרוּ אֱלֹהֵא דִּיהוּדָאִי אֶתְגַּלִּי עֲלֵנָא
נִיזִיל כַּעַן מִהַלָּךְ תִּלְתָּא יוֹמִין
בְּמַדְבָּרָא וְנִדְבַח קָדָם יְיָ אֱלֹהֵנָא דְלָמָא
יַעֲרֵעֲנָנָא בְּמוֹתָא אֹו בְּקִטּוּל:

פֶּן יִפְגַּעֵנוּ. פֶּן יִפְגַּעֵךְ הֵיוּ צְרִיכִים לֹאמַר,
אֵלֹא שְׁחַלְקוּ כְבוֹד לְמַלְכוּת. פִּגִּיעָה זֹו,
לְשׁוֹן מִקְרָה מוֹת הוּא:

דַּ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם

לָמַח מִנְּשָׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת

הָעָם מִמַּעֲשֵׂיו לָכוּ

לְסַבֵּלְתִּיכֶם:

וַאֲמַר לְהוֹן מִלְכָּא דְּמִצְרַיִם לָמָּא מִנְּשָׁה

וְאַהֲרֹן תִּבְטְלוֹן יְתַ עֲמָא מֵעוֹבְדֵהוֹן

אַזִּילוּ לְפִלְחָנְכוֹן:

תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשֵׂיו. תִּבְדִּילוּ

וְתִרְחִיקוּ אוֹתָם מִמִּלְאֲכָתָם, שִׁשׁוּמַעִין

לכם וסבורים לנוח מן המלאכה, וכן
 פרעהו, אל תעבר בו, רחקהו, וכן ותפרעו
 כל עצתי, כי פרוע הוא, נרחק ונתעב: לכו
 לסבלוֹתֵיכֶם. לכו למלאכתכם שיש לכם
 לעשות בבתיכם, אבל מלאכת שעבוד
 מצרים לא היתה על שבטו של לוי, ותדע
 לך, שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים
 שלא ברשות:

הַיֹּאמֶר פֶּרַעְהָ הֵן רַבִּים עֲתָה
 עִם הָאָרֶץ וְהַשְׁבֹּתָם אֹתָם

מִסְבָּלֹתָם:

וַאֲמַר פֶּרְעָה הֵא סִגְיֵאִין כְּעֵן עֲמָא

דְּאַרְעָא וְתַבְטְלוֹן יְתֵהוֹן מִפְּלַחְנֵהוֹן:

הן רבים עתה עם הארץ. שהעבודה

מוטלת עליהם, ואתם משביתים אותם

מסבלותם, הפסד גדול הוא זה:

וַיֵּצֵא פֶּרְעָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת

הַנְּגָשִׁים בָּעָם וְאֶת שְׂטָרֵיוֹ

לְאֹמֵר:

וּפְקִיד פֶּרַעַה בְּיוֹמָא הַהוּא יֵת שְׁלֹטוֹנִין
 דְּעַמָּא וְיֵת סַרְכוּהִי לְמִימָר:

הַנוֹגְשִׁים. מִצְרִיִּים הִיוּ, וְהַשּׁוֹטְרִים הִיוּ
 יִשְׂרָאֵלִים, הַנוֹגֵשׁ מִמוֹנָה עַל כֹּמָה
 שּׁוֹטְרִים, וְהַשּׁוֹטֵר מִמוֹנָה לְרִדּוֹת בַּעֲוֹשֵׁי
 הַמֶּלֶכָּה:

וְלֹא תֹאסְפוֹן לָתֵת תְּבֹן לְעַם
 לְלִבֶּן הַלְבָּנִים כְּתָמוֹל שְׁלִשָּׁם
 הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תְּבֹן:

לֹא תוֹסְפוֹן לְמִיתָן תְּבִנָּא לְעַמָּא

לְמַרְמֵי לְבָנִין כְּמַתְמַלֵּי וּמִדְקָמוֹהִי אָנוּן

יְהָכוֹן וַיִּגְבְּבוּן לְהוֹן תְּבִנָּא:

תבן. אשטו"בלא, היו גובלין אותו עם

הטיט: לבנים. טיוז"לש בלע"ז, שעושים

מטיט, ומיבשין אותו בחמה, ויש

ששורפין אותו בכבשן: כתמול שלשם.

כאשר הייתם עושים עד הנה: וקששו.

ולקטו:

ח וְאֵת מִתְכַּנֶּת הַלְּבָנִים אֲשֶׁר

הֵם עֹשִׂים תְּמוֹל שְׁלָשָׁם

תִּשְׁיָמוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגָּרְעוּ
 מִמֶּנּוּ כִּי נִרְפִּים הֵם עַל כֵּן הֵם
 צִעֲקִים לֹא־מֹר יִלְכָּה נִזְבָּחָה
 לֹא־לֹהִינוּ:

וַיֵּת סֶכּוּם לְבִנְיָא דִּי אַנּוּן עֲבָדִין
 מִתְמַלֵּי וּמִדְקָמוּהִי תִמְנוּן עֲלִיהוֹן לֹא
 תִמְנַעוֹן מִנֵּה אֲרִי בִטְלָנִין אַנּוּן עַל כֵּן
 אַנּוּן צִוְחִין לְמִימַר נִיזִיל נְדִבָּח קָדָם
 אֱלֹהֵנָא:

**ואת מתכנת הלבנים: סכום חשבון
הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום
כשהיה התבן נתן להם, אותו סכום
תשימו עליהם גם עתה, למען תכבד
העבודה עליהם: כי נרפים. מן העבודה
הם, לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים
לאמר נלכה וגו': מתכנת. ותכן לבנים, ולו
נתכנו עלילות, את הכסף המתוכן, כולן
לשון חשבון הם: נרפים. המלאכה רפוייה
בידם ועזובה מהם, והם נרפים ממנה
דטר"יש בלע"ז:**

ט תִּכְבֹּד הַעֲבֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים

וַיַּעֲשׂוּ בָהּ וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי

שָׁקָר:

תִּתְקַף פְּלִחָנָא עַל גְּבִרְיָא וַיִּתְעַסְקוּן

בָּהּ וְלֹא יִתְעַסְקוּן בְּפִתְגָּם ין בְּטִלְיִן:

וְאֵל יִשְׁעוּ בַּדְּבָרִי שָׁקָר. וְאֵל יִהְיוּ וַיִּדְּבְרוּ

תָּמִיד בַּדְּבָרִי רוּחַ, לֵאמֹר נִלְכָּה נִזְבַּחַהּ,

וְדוּמָה לוֹ וַאֲשַׁעֲהָ בַּחֲקִיד תָּמִיד, לְמַשַּׁל

וּלְשִׁנִּינָה מִתְּרַגְמִינָן וּלְשׁוּעִינָן, וַיִּסְפֹּר

וַאֲשַׁתְּעִי, וְאִי אִפְשָׁר לֹאמֹר וְאֵל יִשְׁעוּ לְשׁוֹן

וישע ה' אל הבל וגו' ואל קין ואל מנחתו
לא שעה, ולפרש אל ישעו אל יפנו,
שא"כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי
שקר, או לדברי שקר, כי כן גזרת כלם,
ישעה האדם על עושהו, ולא שעו אל
קדוש ישראל, ולא שעה אל המזבחות,
ולא מצאתי שמוש של בי"ת סמוכה
לאחריהם, אבל אחר לשון דבור כמתעסק
לדבר בדבר, נופל לשון שמוש בי"ת, כגון
הנדברים בך, ותדבר מרים ואהרן במשה,
המלאך הדובר בי, לדבר בם, ואדברה

בעדותיך, אף כאן אל ישעו בדברי שקר,

אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי:

וַיֵּצֵאוּ נְגִישֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרֵיוֹ

וַיֹּאמְרוּ אֶל הָעָם לֵאמֹר כֹּה

אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם

תְּבֹן:

וַנִּפְקֹד שְׁלוֹטֹנֵי עַמָּא וְסִרְכֹּהֵי וַאֲמָרוּ

לְעַמָּא לְמִיָּמַר כְּדָנִן אָמַר פַּרְעֹה לִית

אַנָּא יְהִי לָכֹון תְּבִנָּא:

יֹא אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תֶּבֶן
 מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ כִּי אֵין נִגְרַע
 מֵעֲבֹדְתְכֶם דָּבָר:

אֲתוּן אֲזִילוּ סִיבוּ לָכוּן תִּבְנֶא מֵאֲתֵר
 דְּתִשְׁכְּחוּן אֲרִי לָא יִתְמַנֶּע מִפְּלִחְנִכוּן
 מִדְּעַם:

אתם לכו קחו לכם תבן. וצריכים אתם
 לילך בזריזות, כי אין נגרע דבר מכל סבום
 לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן
 נתן לכם מזומן מבית המלך:

יְבַרְכֵּנִי הָעָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם

לְקַשֵּׁשׁ קֶשׁ לְתַבֵּן:

וְאֶתְבַּדֵּר עֲמָא בְּכָל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם

לְגַבֵּבָא גִילִי לְתַבֵּנָא:

לְקַשֵּׁשׁ קֶשׁ לְתַבֵּן. לְאֶסוּף אִסִּיפָה,

לְלַקוּט לְקַט לְצוּרֵךְ תַּבֵּן הִטִּיט: קֶשׁ. לְשׁוֹן

לְקוּט, עַל שֵׁם שֶׁדָּבַר הַמַּתְפָּזֵר הוּא וְצָרִיךְ

לְקוּשֵׁשׁוֹ, קָרוֹי קֶשׁ בְּשָׂאֵר מְקוֹמוֹת:

יְגַבֵּבָהּ שִׁימ אֲצִימ לְאֶמֶר כִּלּוֹ

מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ

כַּאֲשֶׁר בְּהִיּוֹת הַתְּבֹן:

וְשִׁלְטוֹנֵי דְחֶקִין לְמִימָר אֲשֶׁלִּימוֹ

עוֹבְדֵיכֹון פְּתִגִּם יוֹם בְּיוֹמָה כְּמָא

דְּהוּיִתוֹן עֲבָדִין כַּד אֲתִיָּהֵב לְכֹון תְּבִנָּא:

אֲצִים. דוּחֻקִּים: דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. חֲשַׁבּוֹן

שֶׁל כָּל יוֹם כָּל כָּל בְּיוֹמוֹ, כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם

בְּהִיּוֹת הַתְּבֹן מוֹכֹן:

יָד וְיָכֹון שְׁטִירִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁר שָׁמוּ עֲלֵהֶם נִגְשֵׁי פֶרַעַה
 לֵאמֹר מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֲקֹכֶם
 לְלִבֶּן בֶּתְמוּל שְׁלֹשָׁם גַּם תְּמוּל
 גַּם הַיּוֹם:

וּלְקוֹ סָרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מַנִּיאוּ
 עֲלֵיהוֹן שְׁלִטוֹנֵי פֶרַעַה לְמִימַר מָא דִּין
 לֹא אֲשַׁלְּמָתוֹן גִּזְרֵתְכוֹן לְמַרְמֵי (לְבַנִּין)
 כְּמֵאֲתַמְלִי וּמִדְּקֻמוֹהִי אַף תְּמַלִּי אַף
 יוֹמָא דִּין:

וַיְכֹן שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. הַשּׁוֹטְרִים
יִשְׂרָאֵלִים הָיוּ, וְחָסִים עַל חֲבֵרֵיהֶם
מִלְּדַחְקָם, וַכְּשֶׁהָיוּ מִשְׁלִימִין הַלְּבָנִים
לְנוֹגְשִׁים שֶׁהֵם מִצְרִיִּים, וְהָיָה חֶסֶד מִן
הַסְּכּוּם, הָיוּ מַלְקִין אוֹתָם עַל שֶׁלֹּא דַחְקוּ
אֶת עוֹשֵׂי הַמִּלָּאכָה, לְפִיכָךְ זָכוּ אוֹתָן
שׁוֹטְרִים לְהִיּוֹת סִנְהֶדְרִין, וְנֶאֱצַל מִן הָרוּחַ
אֲשֶׁר עַל מֹשֶׁה וְהוֹשֵׁם עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר
אִסְפָּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל,
מֵאוֹתָן שִׁידַעַת הַטּוֹבָה שֶׁעָשׂוּ בַּמִּצְרִיִּים, כִּי
הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרֵיהֶם: וַיְכֹן שֹׁטְרֵי בְנֵי

ישראל. אשר שמו נגשי פרעה אותם
 לשוטרים עליהם, לאמר מדוע וגו', למה
 ויכו, שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם
 גם תמול גם היום, חק הקצוב עליכם
 ללבון בתמול השלישי, שהוא יום שלפני
 אתמול, והוא היה בהיות התבן נתן להם:
 ויכו. לשון ויזעלו, הוכו מיד אחריהם,
 הנוגשים הכום:

טו וַיִּבְּאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל
 וַיִּצְעֲקוּ אֶל פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה

תַּעֲשֶׂה כֹּה לַעֲבָדֶיךָ:

וְאַתָּה סֹרֵכִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְצֹחֹו (קָדָם)

לַפֶּרֶעָה לְמִימָר לְמָא תַעֲבֹד כְּדִין

לַעֲבָדֶיךָ:

טז תָּבֹן אֵין נָתַן לַעֲבָדֶיךָ

וּלְבָנִים אֲמָרִים לָנוּ עָשׂוּ וְחִנָּה

עֲבָדֶיךָ מִכִּים וְחִטָּאת עֲמָךְ:

תָּבֹנָא לָא מִתִּיָּהב לַעֲבָדֶיךָ וּלְבָנֶיךָ

אֲמָרִין לָנָא עֲבִידוּ וְהָא עֲבָדֶיךָ לָקֹן

וְחָטָן עֲלִיהוֹן עִמָּךְ:

וּלְבָנִים אוֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ. הַנוֹגְשִׁים
 אוֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ לְבָנִים כַּמְנִין הָרִאשׁוֹן:
 וְחֹטְאֵת עִמָּךְ. אִלּוּ הִיא נִקּוּד פֶּתַח, הִיִּיתִי
 אוֹמֵר שֶׁהוּא דְבוּק, וְדָבָר זֶה חֹטְאֵת עִמָּךְ
 הוּא, עֲכָשִׁיו שֶׁהוּא קִמֵּץ, שֵׁם דָּבָר הוּא,
 וְכֵךְ פִּירוּשׁוֹ, וְדָבָר זֶה מְבִיא חֹטְאֵת עַל
 עִמָּךְ, כֹּאִילוּ כְּתוּב וְחֹטְאֵת לְעִמָּךְ, כִּמוֹ
 כְּבוֹאֲנָה בֵּית לֶחֶם, שֶׁהוּא כִּמוֹ לְבֵית לֶחֶם,
 וְכֵן הִרְבֵּה:

יִי וַיֵּאמֶר נְרָפִים אַתָּם נְרָפִים

עַל כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נִלְכָּה
נִזְבַּחַה לַיהוָה:

וְאָמַר בַּטְלָנִין אֲתוּן בַּטְלָנִין עַל כֵּן
אֲתוּן אֹמְרִין נִזִּיל נְדַבַּח קָדָם יי:

יח וְעַתָּה לָכוּ עֲבַדוּ וְתִכֶּן לֹא
יִנָּתֶן לָכֶם וְתִכֶּן לְבָנִים תִּתְּנוּ:

וְכַעַן אֲזִילוּ פִלְחוּ וְתִבְנֶא לֹא יִתְיַהֵב
לְכוּן וּסְכוּם לְבִינִיָּא תִתְּנוּן:

וְתִכֶּן לְבָנִים. חֲשַׁבּוּן הַלְבָּנִים, וְכֵן אֵת

הכסף המתוכן, המנוי, כמו שאמר בענין

ויצורו וימנו את הכסף:

יֵט וַיֵּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל

אֹתָם בָּרַע לֵאמֹר לֹא תִגָּרְעוּ

מִלְּבַנְיָכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ:

וַחֲזוּ סֹרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל יְתָהוֹן בְּבִישׁ

לְמִימָר לֹא תִמְנְעוּן מִלְּבַנְיָכוֹן פְּתִגִּם

יוֹם בְּיוֹמָה:

ויראו שוטרי בני ישראל. את חבריהם

הנרדים על ידם: ברע. ראו אותם ברעה
 וצרה המוצאת אותם, בהכבידם העבודה
 עליהם לאמר לא תגרעו וגו':

כַּוְיִפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן
 נִצְבִּים לְקִרְאָתָם בְּצִאתָם
 מֵאֶת פְּרֻעָה:

וַעֲרֵעוּ יְת מֹשֶׁה וְיֵת אֶהֱרֹן קִימִין
 לְקִדְמוֹתָהוֹן בְּמַפְקָהוֹן מִקֶּדֶם פְּרֻעָה:
 ויפגעו. אנשים מישראל את משה ואת
 אהרן וגו'. ורבותינו דרשו, כל נצים

וְנֹצְבִים דָּתָן וְאַבִּירָם הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם
יֵצְאוּ נֹצְבִים:

כֹּא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יִרְא יְהוָה
עַלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֶשְׂר
הַבָּאֲשֶׁתָּם אֶת רִיחָנוּ בְּעֵינַי
פַּרְעֹה וּבְעֵינַי עַבְדּוֹ לְתַת
חֶרֶב בְּיָדָם לְהַרְגֵנוּ:

וַאֲמָרוּ לְהוֹן יִתְגַּלִּי יי עַלֵיכוֹן וַיִּתְּפַרַע
דִּי אֲבֹאֲשֶׁתוֹן יֵת רִיחָנָא בְּעֵינַי פַּרְעֹה

וּבְעֵינַי עֲבֹדוֹהִי לְמַתָּן חֲרָבָא בִּידֵיהוֹן
 לְקַטְלוֹתָנָא:

כב **מפטיר** ויֵשֶׁב

מִנְשָׁה אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי
 לָמָּה הִרְעֹתָה לְעַם הַזֶּה לָמָּה
 זֶה שְׁלַחְתָּנִי:

וְתַב מִנְשָׁה קָדָם יי וַאֲמַר יי לָמָּה

אֲבֵאֲשָׁתָא לְעֵמָּא הֵדִין וְלִמָּא דְנָן
שְׁלַחְתָּנִי:

לָמָּה הִרְעֵתָם לָעָם הַזֶּה. וְאִם תֹּאמַר מָה
אֵיכָכָה לָךְ, קוֹבֵל אֲנִי עַל שִׁשְׁלַחְתָּנִי:

כֵּן וַיֵּמָאזּ בְּאַתִּי אֶל פַּרְעֹה
לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרְעֵ לָעָם הַזֶּה
וַהֲצִל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ:

וַיַּעֲדֵן עָלֶיךָ לֹת פַּרְעֹה לְמַלְלָא
בְּשִׁמְךָ אֲבֵאֲשָׁ לְעֵמָּא הֵדִין וְשִׁזְבָּא לֹא

שׁוֹבֶתָא יְת עֲמָךְ:

הרע. לשון הפעיל הוא, הרבה רעה

עליהם, ותרגומו אבאיש:

שמות פרק ו

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מִשָּׁה עַתָּה

תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרְעָה כִּי

בֵּיד חֲזָקָה יִשְׁלַחַם וּבֵיד חֲזָקָה

יִגְרֶשֶׁם מֵאֶרֶצוֹ: (ססס)

וַאֲמַר יי לְמִשָּׁה כֶּעַן תַּחֲזִי דְאֶעֱבֹד

לְפַרְעֹה אֲרִי בִידָא תְּקִיפָא יִשְׁלַחֲנוּן

וּבִידָא תְּקִיפָא יִתְרַכְּנוּן מֵאַרְעָה: ססס:

עתה תראה וגו'. הרהרת על מדותי, לא

כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך

זרע, ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה,

ולא הרהר אחרי מדותי, לפיכך עתה

תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי

למלכי שבעה אומות כשאביאם לארץ: כי

ביד חזקה ישלחם. מפני ידי החזקה

שתחזק עליו, ישלחם: וביד חזקה יגרשם

מארצו. על ברחם של ישראל יגרשם, ולא

**יספיקו לעשות להם צדה, וכן הוא אומר
ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם
וגו': חסלת פרשת שמות:**

כרשת

ווארא

עם אונקלום ורש"י

פרשת וארא

ב וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה:

וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר לָהּ אֲנִי יִי:

וידבר אלהים אל משה. דבר אתו

משפט, על שהקשה לדבר ולומר למה

הרעותה לעם הזה: ויאמר אליו אני ה'.

נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני,

ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי
 שדברתי לאבות הראשונים. ובלשון הזה
 מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה'
 נאמן ליפרע, כשהוא אומר אצל עונש,
 כגון וחללת את שם אלהיך אני ה',
 וכשהוא אומר אצל קיום מצות, כגון
 ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה',
 נאמן ליתן שכר:

וַיֹּאמֶר אֵל אֲבֹרָהָם אֵל יִצְחָק
 וַאֲלֵ יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשָׁמַי

יְהוָה לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם:

וְאַתְּגִלִּיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב

בְּאֵל שַׁדַּי וְשְׁמִי יְיָ לֹא הֹדַעִית לְהוֹן:

וְאַרְאֵה. אֵל הָאֲבוֹת: בְּאֵל שַׁדַּי. הַבְּטַחְתִּים

הַבְּטַחְתִּים, וּבְכוּלֹךְ אִמַּרְתִּי לָהֶם אֲנִי אֵל

שַׁדַּי: וְשְׁמִי ה' לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם. לֹא

הֹדַעְתִּי אֵין כְּתִיב כֵּאֵן, אֲלֵא לֹא נֹדַעְתִּי,

לֹא נִכְרַתִּי לָהֶם בַּמִּדָּת אֲמִיתִית שְׁלִי

שֶׁעָלֶיהָ נִקְרָא שְׁמִי ה', נֶאֱמַן לְאַמַּת דְּבָרִי,

שֶׁהָרִי הַבְּטַחְתִּים וְלֹא קִיַּמְתִּי:

וְגַם הִקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם

לִתֵּת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת

אֶרֶץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהֶּ:

וְאֵף אֶקְיַמְתִּי יָת קִיָּמִי עִמָּהוֹן לְמַתָּן

לְהוֹן יָת אֶרְעָא דְכְנַעַן יָת אֶרְעָא

תּוֹתְבוֹתְהוֹן דְּאֶתְוֹתְבוּ בָּהֶּ:

וְגַם הִקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי וְגו' וְגַם

כַּשֵּׁנִרְאִיתִי לָהֶם בְּאֵל שַׁדַּי, הִצַּבְתִּי

וְהַעֲמַדְתִּי בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינִיהֶם: לִתֵּת לָהֶם

את ארץ כנען. לאברהם בפרשת מילה
 נאמר, אני אל שדי וגו' ונתתי לך ולזרעך
 אחריד את ארץ מגוריד. ליצחק, כי לך
 ולזרעך אתן את כל הארצות האל
 והקימותי את השבועה אשר נשבעתי
 לאברהם, ואותה שבועה שנשבעתי
 לאברהם באל שדי, אמרתי ליעקב אני אל
 שדי פרה ורבה וגו', ואת הארץ אשר וגו',
 הרי שנדרתי להם ולא קיימתי:

הַיְגָם אֲנִי שְׁמַעְתִּי אֶת נְאֻמֹּת
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרִים

**מַעֲבָדִים אֶתְכֶם וְאֶזְכֹּר אֶת
בְּרִיתִי:**

**וְאַף קִדְמִי שְׁמִיעַ יְיָ קְבִילַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל דִּי מִצְרָאִי מִפְּלִחִין בְּהוֹן
וְדַכִּירְנָא יְיָ קִימִי:**

**וגם אני. כמו שהצבתי והעמדתי הברית
יש עלי לקיים, לפיכך שמעתי את נאקת
בני ישראל הנואקים: אשר מצרים
מעבידים אתם ואזכור. אותו הברית, כי
בברית בין הבתרים אמרתי לו וגם את הגוי**

אשר יעבודו דן אנכי:

וּלְכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי

יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת

סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם

מֵעַבְדֹתָם וְגִאֲלֹתִי אֶתְכֶם

בְּזִרְעִי נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים

גְּדֹלִים:

בְּכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי וְאֶפִּיק

יִתְכוֹן מִגֹּדֶל דְּחֹק פְּלָחַן מִצְרָאִי וְאֶשִׁיזֵב

יִתְּכוֹן מִפְּלִחְנֵהוֹן וְאַפְרוֹק יִתְּכוֹן בְּדִרְעָה

מֶרְמָא וּבְדִינִין רַבְרַבִּין:

לִכְן. עַל פִּי אוֹתָהּ הַשְּׁבוּעָה: אִמּוֹר לְבִנִי

יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה'. הִנָּאֵמֵן בַּהֲבַטְחָתִי:

וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם. כִּי כֵן הַבַּטְחָתִּיו, וְאַחֲרֵי

כֵּן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל: סְבִלּוֹת מִצָּרִים.

טוֹרַח מִשָּׂא מִצָּרִים:

וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם

וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וַיִּדְעֻתָּם

כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא

אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלֹת מִצָּרִים:

וְאֶקְרִיב יִתְכוֹן קִדְמִי לְעֲמֹא וְאֶהוִי

לְכוֹן לְאֱלֹהִים וְתִדְעוּן אֲרִי אֲנִי יְיָ

אֱלֹהֵיכֶם דְּאֶפִּיק יִתְכוֹן מִגֹּד דְּחֹק פְּלִחוֹן

מִצָּרִים:

ח וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ

אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי לְתַת

אֶתָּה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב

וְנָתַתִּי אֶתָּה לָכֶם מִזֶּרְעָה אֲנִי

יְהוָה:

וְאֵעִיל יִתְּכוֹן לְאַרְעָא דִּי קִימִית

בְּמִימְרֵי לְמַתָּן יְתֵה לְאַבְרָהָם לִיצְחָק

וְלִיעֲקֹב וְאַתָּן יְתֵה לְכוֹן יִרְתָּא אֲנָא יִי:

נִשְׁאַתִּי אֵת יְדֵי. הָרִימוּתִּיהָ לִישְׁבַּע

בְּכִסְאִי:

ט וַיְדַבֵּר מִנְּשָׂה כֵּן אֶל בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מִנְּשָׂה

מִקְצֹר רוּחַ וּמִנְּעֻבָּדָה קְנִשָּׁה: (פ)

וּמַלִּיל מִשָּׁה כֵּן לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא

קָבִילוּ מִן מִשָּׁה מִמַּעַיִן רוּחָא

וּמַפְלִיחָא דַּהּוּה קָשִׁיא עַל־יְהוֹן:

וְלֹא שִׁמְעוּ אֶל מִשָּׁה. לֹא קָבְלוּ תַנְחוּמִין:

מִקְצֵר רוּחַ. כֹּל מִי שֶׁהוּא מִיִּצֵר רוּחוֹ

וְנִשְׁימָתוֹ קָצֵרָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהֵאָרִיךְ

בְּנִשְׁימָתוֹ. קָרוֹב לְעֵנִיךְ זֶה שִׁמְעָתִי בְּפִרְשָׁה

זוֹ מִרְבִּי בְרוּךְ בִּר' אֲלִיעֶזֶר, וְהֵבִיא לִי רֵאִיָּה

מִמִּקְרָא זֶה, בַּפֶּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֶם אֶת יָדֵי

וְאֶת גְּבוּרָתִי וַיִּדְעוּ כִּי שְׁמִי ה', לְמַדְנוּ

כשהקב"ה מאמן את דבריו אפילו
לפורענות, מודיע ששמו ה', וכל שכן
האמנה לטובה. ורבותינו דרשוהו לענין
של מעלה, שאמר משה למה הרעותה,
אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא
משתבחין, יש לי להתאונן על מיתת
האבות, הרבה פעמים נגליתי עליהם באל
שדי, ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת
מה שמו מה אומר אליהם: וגם הקימותי
וגו'. וכשבקש אברהם לקבור את שרה,
לא מצא קרקע עד שקנה בדמים מרובים,

וכן ביצחק ערערו עליו על הבאות אשר
חפר, וכן ביעקב ויקן את חלקת השדה
לנשות אהלו, ולא הרהרו אחר מדותי,
ואתה אמרת למה הרעותה. ואין המדרש
מתישב אחר המקרא מפני כמה דברים,
אחת, שלא נאמר ושמתי ה' לא שאלו לי,
ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו, הרי
תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים
נאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים,
ועוד, היאך הסמיכה נמשכת בדברים
שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו',

לכן אמור לבני ישראל, לכך אני אומר
 יתישב המקרא על פשוטו דבר דבור על
 אופניו, והדרש תדרש, שנאמר הלא כה
 דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע,
 מתחלק לכמה ניצוצות:

יְיָ יִדְבֹּר יְהוָה אֵל מִשָּׁה לְאִמֹּר:

וּמִלִּיל יְיָ עִם מִשָּׁה לְמִימֹר:

יֵא בֹא דְבֹר אֵל פִּרְעֹה מִלֹּךְ

מִצְרַיִם וַיִּשְׁלַח אֶת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ:

עוֹל מִלֵּיל לֹות פֶּרַעַה מִלְכָּא דְּמִצְרַיִם

וּשְׁלַח ית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְעָה:

יב וַיִּדְבֹּר מִנְּשָׂה לְפָנַי יְהוָה

לֵאמֹר הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא

שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִידָּ: יִשְׁמְעֵנִי

פֶּרַעַה וְאַנִּי עֶרְל שֹׁפֵתִים: (פ)

וּמִלֵּיל מִנְּשָׂה קָדָם יי לְמִימַר הָא בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל לֹא קִבְּלוּ מִנִּי וְאֶכְדִּין יִקְבֹּל

מִנִּי פֶּרַעַה וְאַנָּא יִקִּיר מִמֶּלֶל:

**ואיך ישמעני פרעה. זה אחד מעשרה
ק"ו שבתורה: ערל שפתים. אטום
שפתים, וכן כל לשון ערלה אני אומר
שהוא אטום. ערלה אזנם, אטומה
משמוע. ערלי לב, אטומים מהבין. שתה
גם אתה זהערל, זהאטם משכרות כוס
הקללה. וערל בשר, שהגיד אטום ומכוסה
בה. וערלתם ערלתו, עשו לו אוטם
וכיסוי, איסור שיבדיל בפני אכילתו.
שלש שנים יהיה לכם ערלים, אטום
ומכוסה ומובדל מלאכלו:**

יג וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל

אַהֲרֹן וַיֹּצִיחֵם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וְאֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם

לְהוֹצִיאוֹתָם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ה)

וּמִלֵּיל י" עַם מֹשֶׁה וְעַם אַהֲרֹן וּפִקְדָּנוֹן

לְאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹת פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם

דְּמִצְרַיִם לְאַפְקֹת יַם סוּף יִשְׂרָאֵל

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

וידבר ה' אל משה ואל אהרן. לפי
שאמר משה ואני ערל שפתים, צירף לו
הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ:
ויצום אל בני ישראל. צוה עליהם
להנהיגם בנחת ולסבול אותם: ואל פרעה
מלך מצרים. צום עליו לחלוק לו כבוד
בדבריהם, זה מדרשו. ופשוטו, צום על
דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה.
ודבר הצווי מהו, מפורש בפרשה שניה
לאחר סדר היחס, אלא מתוך שהזכיר
משה ואהרן, הפסיק הענין באלה ראשי

בית אבותם, ללמדנו היאך נולדו משה

ואהרן, ובמי נתיחסו:

יד שני אלה ראשי בית

אבותם בני ראובן בכר

ישׂראל חנוך ופלא חצרון

וכרמי אלה משפחת ראובן:

אלין רישי בית אבתהון בני ראובן

בוכרא דישראל חנוך ופלא חצרון

וְכַרְמִי אֵלֶיךָ זֶרְעֶיךָ רְאוּבֵן:

אֵלֶּה רֵאשֵׁי בֵּית אֲבוֹתָם. מִתּוֹךְ שֶׁהוּזְקָק

לִיחָם שֶׁבִטּוֹ שֶׁל לֹוִי עַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן

בִּשְׁבִּיל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִתְחִיל לִיחָם דֶּרֶךְ

תּוֹלְדוֹתָם מֵרְאוּבֵן.:

טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יִמְוָאֵל וְיָמִין

וְאַחֵד וְיָכִין וְצַחֲרִי וְשֹׁאֵל בֶּן

הַכֹּהֵנִית אֵלֶּה מִשְׁפָּחֹת

שִׁמְעוֹן:

וּבְנֵי שְׁמֵעוֹן יְמוּאֵל וַיְמִין וְאַהֲד וַיְכִין
 וְצַחֲר וְשָׂאוּל בֶּר כְּנַעֲנִיתָא אֱלִין
 זֶרְעִית שְׁמֵעוֹן:

טז וְאַלְהָה שְׁמוֹת בְּנֵי לֹוי
 לְתַלְדֹּתָם גִּרְשֹׁן וְקַהַת וּמֶרְרִי
 וְשִׁנִּי חֲיִי לֹוי שְׁבַע וְשִׁלְשִׁים
 וּמֵאֵת שָׁנָה:

וְאַלִּין שְׁמֵהַת בְּנֵי לֹוי לְתוֹלְדֹתָהוֹן
 גִּרְשֹׁן וְקַהַת וּמֶרְרִי וְשִׁנִּי חֲיִי לֹוי מֵאָה

וּתְלָתִין וְשֶׁבַע שָׁנִין:

וּשְׁנֵי חַיֵּי לֹוִי וְגו'. לָמָּה נִמְנָו שְׁנוֹתָיו שֶׁל
לֹוִי, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה יָמֵי הַשְּׁעָבוֹד, שֶׁכָּל זֶמֶן
שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים קִיִּים, לֹא הִיָּה שְׁעָבוֹד,
שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אַחִיו, וְאַחֲ"כ וַיָּקָם
מֶלֶךְ חָדָשׁ, וְלֹוִי הֵאָרִיךְ יָמָיו עַל כּוֹלָם:

יִזְבְּנוּ בְּנֵי גֵרֵשׁוֹן לְבָנֵי וְשִׁמְעוֹנִי
לְמִשְׁפַּחָתָם:

בְּנֵי גֵרֵשׁוֹן לְבָנֵי וְשִׁמְעוֹנִי לְזֶרְעֵיהֶן:

יִחְזַק וּבְנֵי קָהָת עֲמָרָם וַיִּצְהָר

וְחִבְרוֹן וְעִזְיָאֵל וְשֵׁנִי חֲיִי קָהָת

וְשֵׁלֶשׁ וְשֵׁלֹשִׁים וּמֵאָה שָׁנָה:

וּבְנֵי קָהָת עֶמְרָם וִיצְהָר וְחִבְרוֹן וְעִזְיָאֵל

וְשֵׁנִי חֲיִי קָהָת מֵאָה וּתְלָתִין וּתְלָת

שָׁנִין:

וְשֵׁנִי חֲיִי קָהָת. וְשֵׁנִי חֲיִי עֶמְרָם וְגו'.

מחשבון זה אנו למדים על מושב בני

ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכתוב,

שלא בארץ מצרים לבדה היו, אלא מיום

שנולד יצחק, שהרי קהת מיורדי מצרים

היה, חשוב כל שנותיו ושנות עמרם
 ושמונים של משה, לא תמצאם ד' מאות
 שנה, והרבה שנים נבלעים לבנים בשני
 האבות:

יט ובני מִרְרִי מַחְלִי וּמוֹשִׁי
 אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת הַלְוִי לְתֹלְדֹתָם:
 ובני מִרְרִי מַחְלִי וּמוֹשִׁי אֵלֶּין זִרְעִית
 לְוִי לְתֹלְדֹתָהוּן:

כויִּקְנַח עֲמָרָם אֶת יוֹכָבֵד דֹּדְתּוֹ

לוּ לְאַנְשָׁה וְתֵלֵד לוֹ אֶת אֶהְרֹן

וְאֶת מִנְשָׁה וְשְׁנֵי חַיֵּי עֵמָרָם

שָׁבַע וְשִׁלְשִׁים וּמֵאָה שָׁנָה:

וַנְּסִיב עֵמָרָם יָת יוֹכָבֵד אַחַת אֲבוֹהֵי לָהּ

לְאִנָּתוֹ וַיִּלְיֶדֶת לָהּ יָת אֶהְרֹן וְיָת מִנְשָׁה

וְשְׁנֵי חַיֵּי עֵמָרָם מֵאָה וְתֵלָתִין וְשָׁבַע

שָׁנִין:

יוֹכָבֵד דָּדָתוֹ. אַחַת אֲבוֹהֵי, בֵּת כְּלִי אַחֲזֹת

קָהָת:

כא וּבְנֵי יִצְחָק קָרַח וְנֶפֶג

וְזָכָרִי:

וּבְנֵי יִצְחָק קָרַח וְנֶפֶג וְזָכָרִי:

כב וּבְנֵי עֲזִיָּאֵל מִיִּשְׂאֵל וְאֶלְצָפָן

וְסֹתָרִי:

וּבְנֵי עֲזִיָּאֵל מִיִּשְׂאֵל וְאֶלְצָפָן וְסֹתָרִי:

כג וַיִּקַּח אֶהֱרֹן אֶת אֱלִישָׁבַע

בֵּת עַמִּינָדָב אֲחֹת נַחֲשֹׁן לֹ

לְאַשָׁה וְיֵלֵךְ לֹא אֶת נָדָב וְאֶת

אֲבִיהוּא אֶת אֶלְעָזָר וְאֶת

אִיתָמָר:

וַנְּסִיב אֶהֱרֹן יֵת אֶל־יֹשֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב

אֲחֻתָּהּ דְּנַחֲשׁוֹן לָהּ לְאִנָּתוֹ וַיִּלְיֶדֶת לָהּ

יֵת נָדָב וְיֵת אֲבִיהוּא יֵת אֶלְעָזָר וְיֵת

אִיתָמָר:

אֲחֻת נַחֲשׁוֹן. מִכָּאן לְמַדְנֹה, הַנוֹשֵׂא אִשָּׁה

צָרִיךְ לְבִדּוֹק בְּאֲחִיָּה:

בדּ וּבְנֵי קָרַח אֲסִיר וְאַלְקָנָה

וְאַבְיָאסָף אֵלָּה מִשְׁפָּחֹת

הַקָּרָחִי:

וּבְנֵי קָרַח אֲסִיר וְאַלְקָנָה וְאַבְיָאסָף

אֵלֶּיךָ זִרְעֵית קָרַח:

בֶּה וְאַלְעָזָר בֶּן אֶחָדֶּךָ לְקַח לֹו

מִבְּנוֹת פּוּטִיאל לֹו לְאִשָּׁה

וְתֵלֵד לֹו אֶת פִּינָחָם אֵלָּה

רֵאשִׁי אַבּוֹת הַלְוִיִּם

לְמַשְׁפַּחְתָּם:

וְאַלְעָזָר בֶּר אֶהֱרֹן נָסִיב לָהּ מִבְּנֵי

פּוֹטִיָּאל לָהּ לְאַנְתּוֹ וּלְיִדָּת לָהּ יֵת

פִּינָחָם אֶלִּין רִישִׁי אֶבְרָהָם לְיוֹאִי

לְזֶרַע־יִתְהוֹן:

מִבְּנֵי פּוֹטִיָּאל. מִזֶּרַע יִתְרוֹ שְׁבַט־עַגְלִים

לְעִבּוּדֵי אֱלֹהִים, וּמִזֶּרַע יוֹסֵף שְׁבַט־פֹּטִי

בִּיצְרוּ:

כֹּה הָיָא אֶהֱרֹן וּמִנְשֵׁה אֲשֶׁר אָמַר

יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוֹ אֶת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל

צְבֹאתָם:

הוּא אֶהְרֹן וּמֹשֶׁה דִּי אָמַר יְיָ לְהוֹן

אֶפְיָקוֹ יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ

דְּמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן:

הוא אהרן ומשה. אלו שהוזכרו למעלה

שילדה יוכבד לעמרם. הוא אהרן ומשה

אשר אמר ה', יש מקומות שמקדים אהרן

למשה ויש מקומות שמקדים משה

לאהרן, לומר לך ששקולין כאחד: על

צבאותם. בצבאותם, כל צבאם

לשבטיהם, יש על, שאינו אלא במקום

אות אחת, ועל חרבך תחיה, כמו בחרבך.

עמדתם על חרבכם, כמו בחרבכם:

כֹּה הֵם הַמְדַּבְּרִים אֶל פַּרְעֹה

מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֵשָׁה

וְאַהֲרֹן:

אֲנֹן דְּמַלְלִין עִם פַּרְעֹה מִלְכָּא

דְּמִצְרַיִם לְאַפְקָא יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

הֵם הַמְּדַבְּרִים וְגו'. הֵם שֶׁנִּצְטוּ הֵם

שֶׁקִּיֵּמוּ: הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. הֵם

בְּשִׁלְיָהוּתָם וּבִצְדָקָתָם מִתַּחֲלָה וְעַד סוֹף:

כֹּה וַיְהִי בַּיּוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל

מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ה)

וַהֲוָה בַּיּוֹמָא דְּמַלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה

בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:

ויהי ביום דבר וגו'. מחובר למקרא

שלאחריו:

כט טלית וידבר

יהוה אל משה לאמר אני

יהוה דבר אל פרעה מלך

מצרים את כל אשר אני דבר

אלה:

ומליל יי עם משה למימר אנא יי

מִלֵּל עִם פֶּרַעַה מִלְכָּא דְּמִצְרַיִם יֵת כָּל
 דִּי אֲנָא מִמֵּלֵל עִמָּךְ:

וידבר ה'. הוא הדבור עצמו האמור
 למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים,
 אלא מתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם,
 חזר הענין עליו להתחיל בו: אני ה'. כדאי
 אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי:

לֹא־אֶמַר מִנְּשָׁה לְפָנַי יְהוָה הֵן
 אֲנִי עֶרְל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע
 אֱלֹהֵי פֶרַעַה: (פ)

וַאֲמַר מֹשֶׁה קָדָם יְיָ הֵא אֲנִי יְקִיר

מִמֶּלֶךְ וְאֶכְדִּין יִקְבֹּל מִנִּי פֶרְעָה:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָנֵי ה'. הִיא הָאִמִּירָה

שֶׁאֵמֵר לְמַעַלָּה הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ

אֵלַי, וְשָׁנָה הַכְּתוּב כֹּאן, כִּיּוֹן שֶׁהַפְּסִיק

הָעֲנִין, וְכךָ הִיא הַשִּׁטָּה, כֹּאדָם הָאוֹמֵר

נִחְזֹר עַל הָרָאשׁוֹנוֹת:

שמות פרק ז

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה רְאֵה

נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפֶרְעָה וְאַהֲרֹן

אָחִיךָ יְהִי נְבִיאָךְ:

וְאָמַר יִי לְמַשָּׁה חַזִּי מִנִּיתְךָ רַב לְפָרְעָה

וְאַהֲרֹן אָחוֹךָ יְהִי מִתְּרַגְּמָנְךָ:

נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה. שׁוּפֹט וְרוּדָה

לְרֹדוֹתָיו בַּמִּכּוֹת וַיְסוּרִיךָ: יְהִי נְבִיאָךְ.

כִּתְּרֹגְמוֹ יְהִי מִתְּרַגְּמָנְךָ, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן

נְבוּאָה, אָדָם הַמִּכְרִיז וּמַשְׁמִיעַ לְעַם דְּבָרֵי

תּוֹכָחוֹת, וְהוּא מַגְזֵרֶת נִיב שְׁפָתַיִם, יָנוּב

חֲכָמָה, וַיִּכַּל מֵהַתְּנַבְּאוֹת דְּשִׁמוּאֵל, וּבִלְעִיז

קוֹרְאִין לוֹ פְּרִידִי"גֹר:

ב אֶתְּהָ תְּדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר
 אֲצַוְךָ וְאַהֲרֹן אֶחֱיֶיךָ יְדַבֵּר אֶל
 פַּרְעֹה וְשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 מֵאֶרֶץ־

אֶת תַּמְלִיל יָת כָּל דִּי אֶפְקֹדְנָךְ וְאַהֲרֹן
 אַחֲוֶיךָ יַמְלִיל עִם פַּרְעֹה וְיִשְׁלַח יָת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־

אתה תדבר. פעם אחת כל שליחות
 ושליחות כפי ששמעת מפֿי, ואהרֹן אחיך

ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה:

ג וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה

וְהִרְבֵּיתִי אֶת אֲתֹתַי וְאֶת

מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

וְאֵנָּה אֶקְשֶׁה יָת לֵב דְּפַרְעֹה וְאֶסְגִּיתִי

יָת אֲתֹתַי וְיָת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ

דְּמִצְרַיִם:

ואני אקשה. מאחר שהרשיע והתרים

בנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות

עובדי אלילים, לתת לב שלם לשוב, טוב
 לי שיתקשה לבו, למען הרבות בו אותותי
 ותכירו את גבורותי, וכן מדתו של הקדוש
 ב"ה, מביא פורענות על האומות עובדי
 אלילים, כדי שישמעו ישראל וייראו,
 שנאמר הברתי גוים נשמו פנותם וגו',
 אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר, ואף
 על פי כן בחמש מכות הראשונות לא
 נאמר ויחזק ה' את לב פרעה, אלא ויחזק
 לב פרעה.::

ד וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה

וְנָתַתִּי אֶת יָדִי בַּמִּצָּרִים

וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאֹתַי אֶת

עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ

מִצְרַיִם בְּשִׁפְטִים גְּדֹלִים:

וְלֹא יִקַּבל מִנְכוֹן פֶּרַעַה וְאַתָּן יָת מַחַת

גְּבֻרָתִי בַּמִּצָּרִים וְאַפִּיק יָת חֵילִי יָת

עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם

בְּדִינִין רַב־בִּין:

ה וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה

בְּנִטְתִּי אֶת יְדֵי עַל מִצְרִים
וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִתּוֹכָם:

וַיִּדְעוּן מִצְרִים אֲרִי אֲנֵא יִי כֹד אֲרִים
יֵת מַחַת גְּבֻרָתִי עַל מִצְרִים וְאֶפִּיק יֵת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבִּינֵיהוֹן:

אֶת יְדֵי. יד ממש, להכות בהם:

וַיַּעַשׂ מִנְּשָׁה וְאַהֲרֹן כֹּהֵנִים
צִוָּה יְהוָה אֹתָם כִּן עָשׂוּ:

וְעַבַּד מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן כְּמֵא דְּפִקִּיד יִי

יִתְהוֹן כֵּן עֲבָדוּ:

וּמִשֶּׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה

וְאַהֲרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וְשְׁמֹנִים שָׁנָה

בְּדַבָּרָם אֶל פִּרְעֹה: (פ)

וּמִשֶּׁה בֶּר תַּמָּנָן שָׁנִין וְאַהֲרֹן בֶּר תַּמָּנָן

וְתָלַת שָׁנִין בְּמִלְלוֹתֶיהוֹן עִם פִּרְעֹה:

רביעי וַיֹּאמֶר יְהוָה

אֶל מִשָּׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר:

וְאָמַר יי לְמִשָּׁה וּלְאֶהֱרֹן לְמִימָר:

ט כִּי יִדְבַר אֲלֵכֶם פֶּרַעַה לֵאמֹר

תִּנּוּ לָכֶם מִזֵּבַח וְאִמְרַת אֶל

אֶהֱרֹן קַח אֶת מַטֵּה וְהִשְׁלֵךְ

לְפָנַי פֶּרַעַה יְהִי לְתַנּוּן:

אֲרִי יִמְלֹל לְוַתְּכוֹן פֶּרַעַה לְמִימָר הָבוּ

לְכוֹן אֲתָא וְתִימָר לְאֶהֱרֹן סֵב יִת

חֹטֶרֶךְ וְרִמִּי קָדָם פֶּרַעַה יְהִי לְתַנּוּא:

מופת. אות, להודיע שיש צורך במי
ששולח אתכם:

וַיָּבֹא מִשָּׁה וְאַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה
וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
וַיִּשְׁלַךְ אַהֲרֹן אֶת מַטְהוֹ לִפְנֵי
פַּרְעֹה וּלְפָנָיו עֲבָדָיו וַיְהִי
לְתֹנִיף:

וַעַל מִשָּׁה וְאַהֲרֹן לֹות פַּרְעֹה וְעַבְדּוֹ כֵּן
כַּמָּא דַּפְקִיד יי וְרַמָּא אַהֲרֹן יְת חוּטְרָה

קָדָם פֶּרַעַה וְקָדָם עֲבָדוֹהִי וְהוּא
לְתַנִּינָא:

לְתַנִּין. נחש:

יֵא וַיִּקְרָא גַם פֶּרַעַה לְחַכְמִים
וְלַמְכַשְׁפִּים וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם
חֲרָטִמִי מִצֻּרִים בְּלִהְיוֹתָם כֵּן:
וַיִּקְרָא אֵף פֶּרַעַה לְחַכְמֵיָא וְלַחֲרָשֵׁיָא
וַעֲבָדוּ אֵף אֲנֹן חֲרָשֵׁי מִצֻּרִים
בְּלִחְשִׁיהוֹן כֵּן:

בלהטיהם בלחשיהון, ואין לו דמיון
 במקרא, ויש לדמות לו להט החרב
 המתהפכת, דומה שהיא מתהפכת על ידי
 לחש:

יב וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטָּחוֹ וַיַּהֲרוּ
 לַתְּנִינִים וַיִּבְלַע מִטָּח אַהֲרֹן אֶת
 מִטָּתוֹ:

וַרְמוֹ גִּבּוֹר חוּטְרָה וְהוּוּ לַתְּנִינִיָּא וַיִּבְלַע
 חֲטָרָא דַּאֲהֲרֹן יְת חֲטָרִיהוּן:

ויבלע מטה אהרן. מאחר שחזר ונעשה

מטה בלע את כלן:

יג וַיַּחֲזֹק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע

אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (ט)

וַאֲתַקֵּף לֵב דַּפְרֵעָה וְלֹא קִבִּיל מִנְהוֹן

כַּמָּא דְּמַלִּיל יי:

יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מִנְשָׁה כַּבֵּד

לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם:

וַאֲמַר יי לְמִנְשָׁה אֶתְיָקַר (לפרש"י יקיר)

לֵב דַּפְרֵעָה סָרִיב לְשַׁלַּח עַמָּא:

כבד. תרגומו יקיר, ולא אתיקר, מפני

שהוא שם דבר, כמו כי כבד ממך הדבר:

טו לך אל פרעה בבקר הנה

יצא המימה ונצבת לקראתו

על שפת היאר והמטה אשר

נהפך לנחש תקח בידך:

אזיל לות פרעה בצפרא הא נפיק

למיא ותתעתד לקדמותה על פיה

נהרא וחטרא דאתהפוך לחויא תסב

בִּידָךְ:

הנה יצא המימה. לנקביו, שהיה עושה
עצמו אלוה, ואומר שאינו צריך לנקביו,
ומשכים ויוצא לנילום ועושה שם צרכיו:

טז וְאֶמְרָתְּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי

הַעֲבָרִים שֶׁלַּחֲנִי אֵלָיךְ לֵאמֹר

שֶׁלַּח אֶת עַמִּי וְיַעֲבֹדֵנִי

בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא שָׂמַעְתָּ עֵד

כֹּה:

וְתִימָר לֵה יִי אֱלֹהָא דִּיהוּדָאִי שְׁלַחֲנִי
 לְוֹתַךְ לְמִימָר שְׁלַח יָת עַמִּי וַיִּפְלְחוּן
 קִדְמִי בְּמַדְבָּרָא וְהָא לָא קִבְּלָתָא עַד
 כְּעֵן:

עד כה. עד הנה. ומדרשו, עד שתשמע
 ממני מכת בכורות, שאפתח בה בכה כה
 אמר ה' כחצות הלילה:

יז כה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תִּדְעוּ
 כִּי אֲנִי יְהוָה הֵנָּה אֲנֹכִי מִכָּה

בַּמַּטָּה אֲשֶׁר בְּיָדַי עַל הַמַּיִם

אֲשֶׁר בִּיאֹר וְנִהְפְּכוּ לָדָם:

כַּדְנֵן אָמַר יי בְּדָא תִדַּע אֲרִי אֲנֵא יי

הָא אֲנֵא מַחֵי בַחֲטָא דִּי בְיָדַי עַל מַיָּא

דִּי בִנְהָרָא וְיִתְהַפְּכוּן לָדָמָא:

וְנִהְפְּכוּ לָדָם. לְפִי שְׂאִין גַּשְׁמִים יוֹרְדִים

בַּמַּצְרִים, וְנִילּוּם עוֹלָה וּמַשְׁקָה אֶת הָאָרֶץ,

וּמַצְרִים עוֹבְדִים לְנִילּוּם, לְפִיכֵךְ הִלְקָה אֶת

יִרְאָתָם וְאַחֵר כֵּךְ הִלְקָה אוֹתָם:

יח וְהִדְגָּה אֲשֶׁר בִּיאֹר תְּמוֹת

וּבֹאֵשׁ הַיָּאָר וְנִלְאוּ מִצָּרִים

לְשָׂתוֹת מֵיָם מִן הַיָּאָר: (ה)

וְנוֹנֵי דִּי בְּנֵהָרָא תַּמּוּת וְסָרִי נֵהָרָא

וְיִלְאוּן מִצָּרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מֵיָא מִן נֵהָרָא:

וְנִלְאוּ מִצָּרִים. לְבַקֵּשׁ רְפוּאָה לְמִי הַיָּאָר

שִׁיחִיו רְאוּיִין לְשָׂתוֹת:

יֵט וַיֹּאמֶר יְחִזְקָה אֶל מַלְאָכָא אָמֵר

אֶל אֶחָדָן קַח מִטָּף וְנָטָה יָדָךְ

עַל מֵימֵי מִצָּרִים עַל נִהְרָתָם

עַל יֵאָרִיחֵם וְעַל אֲגַמִּיחֵם וְעַל
כָּל מִקְנֵה מִימֵיחֵם וַיְהִי דָם
וַהֲיָה דָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם
וּבְעֵצִים וּבְאֲבָנִים:

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲמַר לְאַהֲרֹן טֹל
חֶטְרֶךָ וְאֲרִים יָדְךָ עַל מֵיָא דְּמִצְרַיִם
עַל נְהַרִיחוֹן עַל אֶרְתִּיחוֹן וְעַל אֲגַמִּיחוֹן
וְעַל כָּל בֵּית כְּנִישׁוֹת מִימֵיחוֹן וַיְהִי
דָמָא וַיְהִי דָמָא בְּכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם

וּבְמַנִּי אֶעֱא וּבְמַנִּי אֲבִנָּא:

אמר אל אהרן. לפי שהגין היאור על
 משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על
 ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי
 אהרן: נהרותם. הם נהרות המושבים
 כעין נהרות שלנו: יאוריהם. הם בריכות
 נגרים העשויות בידי אדם משפת הנהר
 לשדות, ונילום מימיו מתברכים ועולה
 דרך היאורים ומשקה השדות: אגמיהם.
 קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכין,
 אלא עומדין במקום אחד, וקורין לו

אשטנ"ק: בכל ארץ מצרים. אף

במרחצאות ובאמבטאות שבבתים:

ובעצים ובאבנים. מים שבכלי עץ ובכלי

אבן:

כ וַיַּעֲשׂוּ כֵן מִלְּשָׁה וְאַחֲרָיו

כֹּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמִּטָּה

וַיִּדְּ אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר

לְעֵינָיו פָּרַעַה וּלְעֵינָיו עַבְדָּיו

וַיַּהֲפֹכּוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר

לְדָם:

וְעַבְדּוֹ כֵּן מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן כָּמָא דְּפִקִּיד יִי

וְאַרְיִם בַּחֲטָא וּמַחָא יִת מִיָּא דִּי

בְּנֵהֲרָא לְעֵינֵי פֶרַעַה וּלְעֵינֵי עַבְדּוּהִי

וְאַתְהָפִיכוּ כָּל מִיָּא דִּי בְּנֵהֲרָא לְדָמָא:

כֹּא וְהִדְגָּה אֲשֶׁר בִּיָּאֹר מִתָּה

וַיִּבְאֵשׁ הִיָּאֹר וְלֹא יִכְלוּ

מִצָּרִים לְשִׁתּוֹת מַיִם מִן הִיָּאֹר

וַיְהִי הָדָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם:

וְנוֹנִי דִּי בְּנֶהְרָא מִיתוּ וְסָרִי נֶהְרָא וְלֹא

יְכִילוּ מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מִיָּא מִן נֶהְרָא

וְהוּהּ דְּמָא בְּכָל אֶרֶעָא דְּמִצְרַיִם:

כב וַיַּעֲשׂוּ כֵן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם

בְּלִטִּיָּהֶם וַיַּחֲזֹק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא

שָׁמַע אֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר

יְהוָה:

וַעֲבָדוּ כֵן חֲרָשֵׁי מִצְרַיִם בְּלִחְשִׁיהוֹן

וְאֶתְקַף לְבָא דְּפַרְעֹה וְלֹא קִבִּיל מִנְהוֹן

כָּמָא דְּמַלִּיל יִי:

בִּלְטִיהֶם. לַחֲשׁ שְׂאוֹמְרִין אוֹתוֹ בִּלְט

וּבַחֲשָׁאִי. וּרְבוּתֵינוּ אָמְרוּ, בִּלְטִיהֶם מַעֲשֵׂה

שְׂדִים, בִּלְהַטִּיהֶם מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים: וַיַּחֲזֹק

לֵב פֶּרַעַה. לֹאמַר עַל יְדֵי מַכְשָׁפוֹת אַתֶּם

עוֹשִׂים כֵּן, תִּבְּן אַתֶּם מַכְנִיסִין לְעַפְרָיִם

עִיר שְׂכוּלָה תִּבְּן, אֵף אַתֶּם מִבִּיאִין

מַכְשָׁפוֹת לְמַצְרִים שְׂכוּלָה כְּשָׁפִים:

כֹּג וַיִּפֹּן פֶּרַעַה וַיָּבֹא אֶל בֵּיתוֹ

וְלֹא שָׁת לְבוֹ גַּם לְזֹאת:

וְאֶת־פָּנַי פֶּרַעָה וְעַל לְבֵיתָהּ וְלֹא שׁוּי
לִבָּהּ אֶף לְדָא:

גם לזאת. למופת המטה שנהפך לתנין
ולא לזה של דם:

כֹּד וַיַּחֲפְרוּ כָּל מִצְרַיִם סְבִיבֹת
הַיָּאָר מֵיָם לַעֲשׂוֹת כִּי לֹא
יָכֻלוּ לַעֲשׂוֹת מִמֵּי הַיָּאָר:

וַחֲפְרוּ כָּל מִצְרָאִי סַחֲרָנוֹת נִהְרָא מֵיָא
לַמַּשְׁתִּי אֲרִי לֹא יָכִילוּ לַמַּשְׁתִּי מִמֵּיָא

דְּנִהְרָא:

כֹּה וַיִּמְלֹא שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵי

הַכּוֹת יְהוָה אֶת הָאָרֶץ: (פ)

וְאַשְׁלֵם שְׁבַעַת יוֹמִין בְּתֵר דְּמַחָא יִי יֵת

נִהְרָא:

וימלא. מנין שבעת ימים שלא שב היאור

לקדמותו, שהיתה המכה משמשת רביע

חדש, ושלשה חלקים היה מעיד ומתרה

בהם:

כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בֹּא
 אֶל פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה
 אָמַר יְהוָה שְׁלַח אֶת עַמִּי
 וַיַּעֲבֹדֵנִי׃

וַאֲמַר יִי לְמֹשֶׁה עוֹל לֹת פַּרְעֹה וְתִימַר
 לֵה כְּדֹנָן אֲמַר יִי שְׁלַח יְת עַמִּי וַיִּפְלְחוּן
 קִדְמִי׃

כז וְאֵם מֶאֱזֵן אֶתָּה לְשִׁלַּח הִנֵּה
 אֲנִכִּי נִגַּף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ

בַּצַּפֹּרְדָּעִים:

וְאִם סָרִיב אֶתְּ לְשַׁלְּחָא הָא אֲנָא מַחֲי

יָת כָּל תְּחוּמֶךָ בְּעֶרְדָּעֲנִיא:

וְאִם מֵאֵן אֶתְהָ. וְאִם סָרְבִּין אֶתְהָ. מֵאֵן כְּמוֹ

מִמֵּאֵן, מִסָּרְבִּין, אֲלֵא כִּינָה הָאָדָם עַל שֵׁם

הַמַּפְעֵל, כְּמוֹ שְׁלֹו וְשִׁקְטָ, סָר וְזַעֲפָ: נִגָּף

אֶת כָּל גְּבוּלֶךָ. מִכָּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן מִגְפָה

אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיִּתְהָ אֲלֵא לְשׁוֹן מִכָּה, וְכֵן

וְנִגְפּוֹ אֵשֶׁה הָרָה אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיִּתְהָ, וְכֵן

וּבִטְרָם יִתְנַגְּפוּ רִגְלֵיכֶם, פֶּן תִּגּוּף בְּאֵבִין

רגלך, ולאבן נגף:

בַּחֲשֵׁרִים הֵי־אֵר צַפֹּרֶדַעִים וְעֵלֹ

וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ וּבַחֲדָר מִשְׁכַּבְךָ

וְעַל מִטָּתְךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ

וּבַעֲמֹךָ וּבֵת־נְוָרֶיךָ

וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ:

וַיִּרְבֵּי נִהְרָא עֲרֹד־עֲנִיָּא וַיִּסְקֹן וַיַּעֲלֹן

בְּבֵיתְךָ וּבְאֲדָרוֹן בֵּית מִשְׁכַּבְךָ וְעַל

עֲרֹסְךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבַעֲמֹךָ וּבֵת־נְוָרְךָ

וּבִּאֲצוֹתָךְ:

**וְעָלוּ. מִן הַיָּאֹר: בְּבֵיתְךָ. וְאַחֵר כֵּךְ בְּבֵיתִי
עֲבָדֶיךָ, הוּא הַתַּחִּיל בַּעֲצָה תַּחֲלָה, וַיֹּאמֶר
אֶל עַמּוֹ, וּמִמֶּנּוּ הַתַּחֲלִילָה הַפּוֹרְעָנוֹת:**

**כֵּט וּבִכָּה וּבַעֲמָךְ וּבְכָל עֲבָדֶיךָ
יַעֲלוּ הַצַּפְרֵדְעִים:**

**וּבָךְ וּבַעֲמָךְ וּבְכָל עֲבָדֶיךָ יִסְקוּן
עֲרֵדְעֵנִיא:**

**וּבִכָּה וּבַעֲמָךְ. בְּתוֹךְ מַעֲיָהֶם נִכְנָסִים
וּמִקְרָקָרִין:**

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמֹר
 אֶל אֶהְרֹן נָטָה אֶת יָדוֹ בְּמִטָּה
 עַל הַנְּהָרֹת עַל הַיָּאֲרִים וְעַל
 הָאֲגָמִים וְהָעֵל אֶת הַצְּבָרֵדָעִים
 עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם׃

וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה אָמֹר לְאֶהְרֹן אֲרִים יָת
 יָדוֹ בְּחֶטֶרֶף עַל נְהָרִיא עַל אֲרִיתִיא
 וְעַל אֲגָמִיא וְאִסִּיק יָת עֶרְדְּעַנִּיא עַל

אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:

ב וַיֵּט אֶהֱרֹן אֶת יָדוֹ עַל מִימֵי

מִצְרַיִם וַתַּעַל הַצִּפְרֹדֶעַ וַתִּכַּם

אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם:

וְאֲרִים אֶהֱרֹן יָת יְדָה עַל מֵיָא דְּמִצְרַאִי

וּסְלִיקַת עֲרֹדְעֵנִיָּא וַחֲפַת יָת אֶרְעָא

דְּמִצְרַיִם:

ותעל הצפרדע. צפרדע אחת היתה, והיו

מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים,

זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר, שרוץ
הצפרדעים קורא לשון יחידות, וכן ותהי
הכנם, הרחישה גדול"ר"א בלע"ז, ואף
ותעל הצפרדע גרינולי"רא בלע"ז:

וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַחֲרָטָמִים בְּלִטְיָהֶם
וַיַּעֲלוּ אֶת הַצַּפְרָדְעִים עַל אֶרֶץ
מִצְרַיִם:

וַעֲבָדוּ כֵן חֲרָשֵׁיָא בְּלִחְשִׁיהוֹן וְאִם יִקּוּ
יֵת עֲרֹדְעֵנִיָּא עַל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם:

דֹּ-וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמִשְׁחָה וּלְאַהֲרֹן
 וַיֹּאמֶר הֶעֱתִירוּ אֵלַי יְהוָה וַיָּסֶר
 הַצַּבָּרִדִּיעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי
 וְאַשְׁלַח אֶת הָעָם וַיִּזְבְּחוּ
 לַיהוָה׃

וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמִשְׁחָה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר צִלּוּ
 קֶדֶם יְיָ וַיַּעֲדִי עֲרֹדֵנִיָּא מִנִּי וּמֵעַמִּי
 וְאַשְׁלַח יְתַ עֲמָא וַיִּזְבְּחוּ קֶדֶם יְיָ׃

הֹ-וַיֹּאמֶר מִשְׁחָה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר

עָלַי לְמַתִּי אֶעֱתִיר לָךְ

וְלַעֲבֹדֶיךָ וְלַעֲמֶךָ לְהַכְרִית

הַצִּפּוֹרִדְעִים מִמֶּךָ וּמִבִּתְּיֶךָ רַק

בִּיאֵר תִּשְׁאַרְנָה:

וְאָמַר מִשֶּׁה לְפַרְעֹה שְׁאַל לָךְ גְּבוּרָא

הֵב לִי זְמַן לְאַמְתִּי אֶצִּיל עֲלֶיךָ וְעַל

עֲבֹדֶיךָ וְעַל עַמֶּךָ לְשִׁיצָאָה עֶרְדְּעִנִּיא

מִמֶּךָ וּמִבִּתְּיֶךָ לְחֹד בְּנִהְרָא תִשְׁתַּאֲרֶן:

הַתַּפְּאָר עָלַי כְּמוֹ הִתַּפְּאָר הַגְּרִזִּין עַל

החוצב בו, משתבח לומר אני גדול ממך
ונטי"ר בלע"ז, וכן התפאר עלי, השתבח
להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא
אוכל לעשותו: למתי אעתיר לך. את
אשר אעתיר לך היום על הכרתת
הצפרדעים, למתי תרצה שיכרתו, ותראה
אם אשלים דברי למועד שתקבע לי. אלו
נאמר מתי אעתיר, היה משמע מתי
אתפלל, עכשיו שנאמר למתי, משמע אני
היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים
לזמן שתקבע עלי, אמור לאיזה יום תרצה

שיכרתו. אעתיר העתירו והעתרתתי, ולא
 נאמר אעתר עתרו ועתרתתי, מפני שכל
 לשון עתר הרבות כלל הוא, וכאשר יאמר
 הרבו ארבה והרביתי לשון הפעיל, כך
 יאמר, אעתיר העתירו והעתרתתי דברים,
 ואב לכולם העתרתם עלי דבריכם,
 הרביתם:

וַיֹּאמֶר לְמַחֵר וַיֹּאמֶר כְּדִבְרְךָ
 לְמַעַן תִּדְרַע כִּי אֵין פִּיהוּה
 אֱלֹהֵינוּ:

וַאֲמַר לְמַחֵר וַאֲמַר כְּפֶתַח־מֶלֶךְ בְּדִיל

דְּתַדַּע אֲרִי לֵית כִּי אֱלֹהֵנָא:

וַיֹּאמֶר לְמַחֵר. הַתְּכַלֵּל הַיּוֹם שִׁיכַרְתּוּ

לְמַחֵר:

חמישי

וְסָרוּ

הַצְּבָרִידָעִים מִמֶּלֶךְ וּמִבֶּתִּיךְ

וּמִנְעֲבִידֶיךָ וּמִנְעֲמֶיךָ רַק בִּי־אֶר

תִּשְׁאַרְנָה:

וַיַּעֲדוּן עֶרְדֵּנִיא מִנָּךְ וּמִבְתִּיךְ

וּמִעֲבֻדֶיךָ וּמִעֲמֶיךָ לְחוֹד בְּנֵהֲרָא

יִשְׁתַּאֲרֵן:

ח וַיֵּצֵא מִנְּשָׁה וְאַהֲרֹן מֵעַם

פִּרְעֹה וַיַּצַּעַק מִנְּשָׁה אֶל יְהוָה

עַל דְּבַר הַצִּפְרֻדִּיעִים אֲשֶׁר שָׂם

לְפִרְעֹה:

וַנִּפַּק מִנְּשָׁה וְאַהֲרֹן מִלּוֹת פִּרְעֹה וְצִלִּי

מִנְּשָׁה קָדָם יי עַל עֵסֶק עֶרְדֵּנִיא דִּי

שׁוֹי לְפָרְעָה:

וַיֵּצֵא. וַיַּצַּעַק. מִיד, שִׁיכַרְתּוּ לְמַחֲר:

ט וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מִנְּשָׁה

וַיָּמָתוּ הַצַּפְרִידָעִים מִן הַבָּתִּים

מִן הַחֲצִרֹת וּמִן הַשָּׂדֹת:

וַעֲבַד יי כַּפְתָּגִמָּא דְּמִנְּשָׁה וּמִיתוּ

עוֹרֵדְעִיָּא מִן בְּתִיָּא מִן דְּרִתָּא וּמִן

חֲקִלְתָּא:

, וַיַּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמָרִים חֲמָרִים

וּתְבַאֲשׁ הָאָרֶץ:

וּכְנָשׁוּ יִתְהוּזְ דְּגוּרִין דְּגוּרִין וּסְרִיאוּ עַל

אֶרְעָא:

חֲמַרָּם חֲמַרָּם. צְבוּרִים צְבוּרִים, כְּתִרְגוּמוֹ

דְּגוּרִין, גְּלִין:

יֵא וַיֵּרָא פִּרְעֹה כִּי הִיִּתְה

הֲרוּחָהּ וְהִכְבִּיד אֶת לְבוֹ וְלֹא

שָׁמַע אֱלֹהִים בְּאִשְׁרֵי דְּבַר

יְהוָה: (ס)

וְחִזָּא פֶּרַעַה אֲרִי הֲוֹת רוֹחָתָא וַיִּתְּיָקֵר

יָת לְבָהּ וְלֹא קִבִּיל מִנְהוֹן כְּמָא דְמַלִּיל

יִי:
ד:

וְהַכְבִּד אֶת לְבֹו. לְשׁוֹן פְּעוּלָּהּ הוּא, כְּמוֹ

הַלּוֹךְ וְנִסְוֵעַ, וְכֵן וְהַכּוֹת אֶת מוֹאֵב, וְשִׂאוּל

לֹו בְּאֱלֹהִים, הַכָּה וּפְצוּעַ: כַּאֲשֶׁר דָּבַר ה'.

וְהֵיכֵן דָּבַר, וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פֶּרַעַה:

יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מַלְּאָכָה אֲמֹר

אֶל אֶחָדָן נָטָה אֶת מַטְּךָ וְהִךְ

אֶת עַמֵּר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכַנָּם

בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם:

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲמַר לְאַהֲרֹן אֲרִים יָת

חֶטֶרְךָ וּמַחֲא יָת עֲפָרָא דְאַרְעָא וִיְהִי

לְקַלְמַתָּא בְּכָל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם:

אֲמַר אֶל אַהֲרֹן. לֹא הִיָּה הָעֶפֶר כְּדֹאִי

לְלִקּוֹת עַל יַדֵּי מֹשֶׁה, לְפִי שְׁהַגִּין עָלָיו

כְּשֶׁהֲרַג אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹזֶל, וּלְקַח

עַל יַדֵּי אַהֲרֹן:

יְיָ וַיַּעֲשֵׂה כֵן וַיִּט אַהֲרֹן אֶת יָדוֹ

בַּמִּטָּה וַיִּךְ אֶת עֲפָר הָאֶרֶץ

וְתִהְיֶה הַכֶּנֶם בְּאֶדָם וּבְבִהְמָה

כָּל עֵפֶר הָאָרֶץ הִיָּה כְּנִים בְּכָל

אֶרֶץ מִצְרַיִם:

וְעִבְדוּ כֵן וְאֲרִים אֶתֶּרֶן יֵת יֵדָה בְּחִטָּה

וּמִחָא יֵת עֵפֶרָא דְאַרְעָא וְהֹות קִלְמָתָא

בְּאַנְשָׁא וּבְבְעִירָא כָּל עֵפֶרָא דְאַרְעָא

הֹות קִלְמָתָא בְּכָל אֶרְעָא דְמִצְרַיִם:

וְתִהְיֶה הַכֶּנֶם. הַרְחִישָׁה, פְּדוּלִיר"א בִּלְע"ז:

יֵד וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַחֲרֻטִּים

בְּלִטְיָהֶם לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים

וְלֹא יָכְלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בְּאָדָם

וּבַבְּהֵמָה:

וְעֲבָדוּ כֵן חֲרָשֵׁי בְלַחְשִׁיהוֹן לְאַפְקָא

יָת קַלְמֶתָא וְלֹא יָכִילוּ וַהֲוֹת קַלְמֶתָא

בְּאַנְשָׁא וּבַבְּעִירָא:

לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים. לְבִרְאוֹתָם מִמְּקוֹם

אַחֵר: וְלֹא יָכְלוּ. שְׁאִין הַשֵּׁד שׁוֹלֵט עַל

בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכְּשַׁעֲזוֹרָה:

טו וַיֹּאמְרוּ הַחֲרֻטָּמִם אֶל פַּרְעֹה

אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא וַיַּחֲזֶק לֵב

פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר

דִּבֶּר יְהוָה: (ס)

וַאֲמָרוּ חֲרָשֵׁי לַפַּרְעֹה הֵא מָחָא מִן

קָדָם ייִ הִיא וְאַתְקֶה לְבָא דַּפַּרְעֹה וְלֹא

קִבִּיל מִנְהוֹן כְּמָא דַּמְלִיל ייִ:

אצבע אלהים היא. מכה זו אינה על ידי

כשפים, מאת המקום היא: כאשר דבר

ה'. ולא ישמע אליכם פרעה:

טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה

הֲשִׁיבָם בְּבִקְרֹךְ וְהִתִּיצַב לִפְנֵי

פַּרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּיָּמָה

וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה

שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:

יז וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה אֶקְדָּם בְּצַפְרָא

וְאֶת־עֲתִד קָדָם פַּרְעֹה הֲאֵל נֶפֶק לְמִיָּא

וְתִימַר לָהּ כְּדִנֵּן אָמַר יי שְׁלַח עַמִּי

וַיִּפְלְחוּן קָדְמַי:

יִכִּי אִם אֵינְךָ מְשַׁלַּח אֶת עַמִּי

הַנְּנִי מְשַׁלֵּיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ

וּבַעֲמָךְ וּבְבִתֶּיךָ אֶת הָעָרֹב

וּמִלְאֹו בָתִּי מִצָּרִים אֶת הָעָרֹב

וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הֵם עָלֶיהָ:

אֲרִי אִם לִיתָךְ מְשַׁלַּח יְתַעַמִי הֲאֵאֵנָּה

מְשַׁלַּח בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעֲמָךְ וּבְבִתֶּיךָ

יְתַעְרֹבֵא וַיִּמְלֹון בָּתִּי מִצָּרִים יְתַ

עָרוּבָא וְאַף אֶרְעָא דְאַנוּן עָלֶיהָ:

**משליח בד. מגרה בד, וכן ושן בהמות
אשלה בם, לשון שסוי אינציט"ר בלע"ז:
את הערוב. כל מיני חיות רעות ונחשים
ועקרבים בערבוביא, והיו משחיתים בהם.
ויש טעם בדבר באגדה בכל מכה ומכה
למה זו ולמה זו, בטכסיסי מלחמות
מלכים בא עליהם, כסדר מלכות, כשצרה
על עיר, בתחלה מקלקל מעיינותיה,
ואחר כך תוקעין עליהם ומריעין
בשופרות ליראם ולבהלם, וכן הצפרדעים**

מקרקרים והומים וכו', כדאי' במדרש רבי

תנחומא:

יח וְהַפְּלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת

אֶרֶץ גִּשְׁן אֲשֶׁר עַמִּי עָמְדוּ

עָלֶיהָ לְבַלְּתִי הַיּוֹת שָׁם עָרַב

לְמַעַן תִּדְרַע כִּי אֲנִי יְהוָה

בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

וְאֶפְרַיִם בְּיוֹמָא הַהוּא יֵת אֶרְעָא דְגִשְׁן

דְּעַמִּי קָאִים עָלָה בְּדִיל דְּלֹא לְמַהוּי

תִּמְן עָרוּבָא בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרִי אֲנָא יִי
שְׁלִיט בְּגוֹ אֶרְעָא:

והפליתי. והפרשתי, וכן והפלה ה', וכן
לא נכלאת היא ממך, לא מובדלת
ומופרשת היא ממך: למען תדע כי אני
ה' בקרב הארץ. אע"פ ששכינתי
בשמים, גזרתי מתקיימת בתחתונים:

יט שישי
וְשִׁמְתִּי פֶדֶת

בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמַחֵר

יְהִיָּה הָאֵת הַזֶּה:

וְאֲשׁוּי פוֹרֶקֶן לְעַמִּי וְעַל עַמֶּךָ אֵי־תִי

מִחָא לְמַחֵר יְהִיָּה אֶתָּא הָדִין:

וּשְׁמַתִּי פְדוּתָא. שִׁיבְדִּיל בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ:

כ וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב

כָּבֵד בֵּיתָהּ פֶּרֶעָה וּבֵית

עֲבָדָיו וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם

תִּשְׁחַת הָאֶרֶץ מִפְּנֵי הָעָרֹב:

וְעַבְדֵי יְיָ כֵּן וְאַתָּה עֲרוּבָא תִּקְיָה לְבֵית
 פְּרָעָה וּלְבֵית עֲבָדוֹהִי וּבְכָל אֶרְעָא
 דְּמִצְרַיִם אֶתְחַבֵּלֶת אֶרְעָא מִן קָדָם
 עֲרוּבָא:

תשחת הארץ. נשחתה הארץ, אתחבלת
 ארעא:

כא וַיִּקְרָא פְּרָעָה אֶל מִנְשָׁה
 וּלְאַחֶרָן וַיֹּאמֶר לָכֵן זָבָחוּ
 לְאֱלֹהֵיכֶם בְּאֶרֶץ:

וַיִּקְרָא פֶּרֶעַה לְמִשָּׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר

אֲזִילוּ דַבְּחוּ קֹדֶם אֱלֹהֵכֶן בְּאַרְעָא:

זבחו לאלהיכם בארץ. במקומכם, ולא

תלכו במדבר:

כב וַיֹּאמֶר מִשָּׁה לֹא נָכוֹן

לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם

נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח

אֶת תוֹעֲבַת מִצְרַיִם לַעֲיִנֵיהֶם

וְלֹא יִסְקְלֵנוּ:

וַאֲמַר מִשָּׁה לֹא תִקַּן לְמַעַבְד כֵּן אֲרִי
 בְּעִירָא דְּמִצְרַיִי דְּחֲלִין לֵיה מְנָה
 אֲנַחְנָא נְסֻבִּין לְדַבְּחָא קֳדָם יִי אֱלֹהֵנָא
 הָא נְדַבַּח יְת בְּעִירָא דְּמִצְרַיִי דְּחֲלִין
 לֵיה וְאֲנוּן יְהוֹן חֲזֹן הֵלֹא יִימְרוּן
 לְמַרְגְּמָנָא:

תועבת מצרים. יראת מצרים, כמו
 ולמלכם תועבת בני עמון, ואצל ישראל
 קורא אותם תועבה. ועוד יש לומר בלשון
 אחר תועבת מצרים, דבר שנאוי הוא

למצרים זביחה שאנו זובחים, שהרי
יראתם אנו זובחים: ולא יסקלנו. בתמיה:

בג דרך שלעשת ימים נלך
במדבר וזבחנו ליהוה אלהינו
כאשר יאמר אלינו:

מהלך תלתא יומין ניזיל במדברא
ונדבח קדם יי אלהנא כמא דיימר
לנא:

בד ויאמר פרעה אנכי אשלח

אֶתְכֶם וְזִבְחֹתֵם לַיהוָה

אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הֶרְחַק לֹא

תִּרְחִיקוּ לָלֶכֶת הֶעֱתִירוּ בַעֲדַי:

וְאָמַר פֶּרְעָה אֲנִי אֲשַׁלח יְתֻכּוֹן

וְתִדְבַּחוּן קָדָם יי אֱלֹהֵיכּוֹן בַּמִּדְבָּרָא

לְחֹד אֶרְחָקָא לֹא תִרְחֲקוֹן לְמִיזַל צִלוֹ

אַף עָלַי:

כֹּה וַיֹּאמֶר מִנְּשָׂה הִנֵּה אֲנֹכִי

יוֹצֵא מֵעַמִּי וְהֶעֱתִירָתִי אֵל

יְהוָה וְסָר הָעָרֹב מִפְּרֹעָה

מִעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מֵחֵר רַק אֵל

יוֹסֵף פְּרֹעָה הָתַל לְבִלְתִּי שִׁלַּח

אֶת הָעָם לְזִבְחַ לַיהוָה:

וַאֲמַר מִשָּׁה הָאֵל אֲנִי נֶפֶק מֵעַמִּי

וַאֲצִלִּי קָדָם יְיָ וַיַּעֲדֵי עָרוּבָא מִפְּרֹעָה

מִעֲבָדוֹהִי וּמֵעַמָּה מֵחֵר לְחֹד לֹא יוֹסֵף

פְּרֹעָה לְשַׁקָּרָא בְּדִיל דְּלֹא לְשַׁלְּחָא יֵת

עַמָּא לְדַבְּחָא קָדָם יְיָ:

התל. כמו להתל:

כו וַיֵּצֵא מִשָּׁה מֵעַם פְּרָעָה

וַיַּעֲתָר אֵל יְהוָה:

וַנִּפֹּק מִשָּׁה מִן קָדָם פְּרָעָה וְצִלִּי קָדָם

יִי:

ויעתר אל ה'. נתאמץ בתפלה, וכן אם בא

לומר ויעתיר, היה יכול לומר, ומשמע

וירבה בתפלה, עכשיו כשהוא אומר בל'

ויפעל, משמע וירבה להתפלל:

כו וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּדַבַּר מִשָּׁה

וַיִּסַּר הָעָרֹב מִפְּרֹעָה מֵעַבְדֵּיו

וּמַעֲמֹו לֹא נִשְׁאַר אֶחָד:

וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָמָא דְּמִשָּׁה וְאַעֲדִי

עָרוּבָא מִפְּרֹעָה מֵעַבְדֵּיהִי וּמַעֲמָהּ לֹא

אֶשְׁתָּאֵר חָד:

וַיִּסַּר הָעָרוּב. וְלֹא מָתוּ כִּמּוֹ שְׁמָתוֹ

הַצִּפְרָדְעִים, שֶׁאִם מָתוּ יִהְיֶה לָהֶם הַנָּאָה

בַּעֲזָרוֹת:

כֹּחַ וַיִּכְבְּדוּ פְּרֹעָה אֶת לְבָבוֹ גַּם

בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת

הָעָם: (פ)

וַיִּקַּר פַּרְעֹה יֵת לִבָּהּ אַף בְּזִמְנָא הָדָא

וְלֹא שִׁלַּח יֵת עֲמָא:

גם בפעם הזאת. אע"פ שאמר אנכי

אשלח אתכם, לא קיים הבטחתו:

שמות פרק ט

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בֹּא

אֶל פַּרְעֹה וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה

אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעֲבָרִים

שִׁלַּח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:

וְאָמַר יי לְמִשָּׁה עוֹל לֹת פֶּרַעַה

וְתַמְלִל עֲמָה כְּדָנָן אָמַר יי אֱלֹהָא

דִּיהוּדָאֵי שִׁלַּח ית עַמִּי וַיִּפְלְחוּן קְדָמִי:

ב כִּי אִם מֵאֵן אֶתָּה לְשִׁלַּח

וְעוֹדָךְ מִחֲזִיק בָּם:

אֲרִי אִם סָרִיב אֶת לְשִׁלְחָא וְעַד כֶּעַן

אֶת מִתְקָךְ בְּהוֹן:

מחזיק בם. אחז בם, כמו והחזיקה

במבושיו:

ג. הנה יד יחזה חזיה במקנה

אשר בשדה בסוסים בחמרים

בגמלים בבקר ובצאן דבר

כבוד מאד:

הא מחא מן קדם יי חזיה בבעירך די

בחקלא בסוסותא בחמרי בגמלי בתורי

ובענא מותא תקיף לחדא:

הנה יד ה' הויה. לשון הזה, כי כן יאמר
 בלשון נקבה, על שעבר היתה, ועל
 העתיד תהיה, ועל העומד הוזה, כמו
 עושה, רוצה, רועה:

ד וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מְקֵנָה
 יִשְׂרָאֵל וּבֵין מְקֵנָה מִצְרַיִם
 וְלֹא יָמוּת מִכָּל לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל
 דָּבָר:

וְאֶפְרַיִם יִּי בֵין בְּעִירָא דִּישְׂרָאֵל וּבֵין

בְּעִירָא דְּמִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל לְבָנֵי

יִשְׂרָאֵל מִדַּעַם:

וְהַפְלָה. וְהַבְדִּיל:

ה וַיֵּשֶׁב יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר

מִחֹר יַעֲשֶׂה יְהוָה הִדְבָּר הַזֶּה

בְּאַרְיֵן:

וַיְשׁוּי יי זְמַנָּא לְמֵימָר מִחֹר יַעֲבֹד יי

פְּתַגְמָא הֵדִין בְּאַרְעָא:

ו וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת הִדְבָּר הַזֶּה

מִמַּחֲרַת וַיָּמָת כֹּל מִקְנֶה

מִצָּרִים וּמִמִּקְנֶה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

לֹא מָת אֶחָד׃

וַעֲבַד יְיָ יְת פֶּתַגְמָא הֲדִין בְּיוֹמָא

דְּבִתְרוּהִי וּמִית כֹּל בְּעִירָא דְּמִצָּרִים

וּמִבְּעִירָא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מִית חָד׃

וַיִּשְׁלַח פֶּרְעָה וַחֲנָה לֹא מָת

מִמִּקְנֶה יִשְׂרָאֵל עַד אֶחָד

וַיִּכְבַּד לֵב פֶּרְעָה וְלֹא שִׁלַּח

אֶת הָעָם: (פ)

וְשַׁלַּח פַּרְעֹה וְהָא לֹא מִית מִבְּעִירָא
 דִּישְׂרָאֵל עַד חַד וְאַתִּיקָר לְבָא דִּפַּרְעֹה
 וְלֹא שַׁלַּח יֵת עֲמָא:

ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאַל
 אֶהְרֹן קָחוּ לָכֶם מִלֵּא חֲפְנֵיכֶם
 פִּיחַ כֹּבֵשֶׁן וְזָרְקוּ מֹשֶׁה
 הַשְׁמִימָה לְעֵינַי פַּרְעֹה:

וַאֲמַר יִי לְמֹשֶׁה וְלֹאֶהְרֹן סִיבוּ לְכוּן

מִלִּי חֲפְנִיכּוֹן פִּיחָא דְאַתּוּנָא וַיִּזְרְקֶנָּה

מִשָּׁה לְצִית שְׁמִיָּא לְעֵינַי פֶּרְעָה:

מלא חפניכם. ילויינו"ש בלע"ז: פִּיחַ

כבשן. דבר הנפח מן הגחלים עוממים

הנשרפים בכבשן, ובלע"ז אולב"ש. פִּיחַ

לשון הפחה, שהרוח מפִּיחַן ומפריחן:

וזרקו משה. וכל דבר הנזרק בכה, אינו

נזרק אלא ביד אחת, הרי נסים הרבה, אחד

שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים

שלו ושלו אחרון, ואחד שהלך האבק על

כל ארץ מצרים:

ט וְהָיָה לְאַבְרָם עַל כָּל אֶרֶץ

מִצְרַיִם וְהָיָה עַל הָאָדָם וְעַל

הַבְּהֵמָה לְשָׁחִין פֶּרֶחַ אֲבֵעֲבוּעוֹת

בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם:

וַיְהִי לְאַבְרָם עַל כָּל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם

וַיְהִי עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא לְשִׁיחָנָא

סגִי אֲבֵעֲבוּעֵין בְּכָל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם:

לְשָׁחִין פֶּרֶחַ אֲבֵעֲבוּעוֹת. כְּתִרְגוּמוֹ לְשָׁחִין

סגִי, אֲבֵעֲבוּעֵין שַׁעַל יְדוֹ צוּמָחִין בַּהֲן

בועות: שחין. לשון חמימות, והרבה יש

בלשון משנה, שנה שחונה:

וַיִּקְחוּ אֶת פִּיָּהּ הַכֹּבֵשׁ

וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי פֶרְעָה וַיִּזְרְקוּ

אֹתָהּ מִשֶּׁהַשְּׁמִימָה וַיְהִי

שְׁחִין אֲבַעֲבַעַת פִּיָּהּ בְּאָדָם

וּבַבְּהֵמָה:

וַנְּסִיבוּ יָת פִּיָּהּ דְּאֶתוֹנָא וְקָמוּ קָדָם

פֶּרְעָה וַיִּזְרְקוּ יָתָהּ מִשֶּׁהַשְּׁמִיָּה לְצִית שְׁמִיָּה

וְהָיָה שִׁיחָנָא אֲבַעְבֵּינְךָ סְגִי בְּאַנְשָׁא

וּבְבַעֲיָרָא:

באדם ובבהמה. ואם תאמר מאין היו

להם הבהמות, והלא כבר נאמר וימת כל

מקנה מצרים, אלא לא נגזרה גזרה אלא

על אותן שבשדות בלבד, שנאמר במקנך

אשר בשדה, והירא את דבר ה' הניס את

מקנהו אל הבתים. וכן שנויה במכילתא

אצל ויקח שש מאות רכב בחור:

יֵא וְלֹא יָכְלוּ הַחֲרָטִימִים לְעֵמֹד

לִפְנֵי מִנְשָׁה מִפְּנֵי הַנְּחִיץ כִּי

הָיָה הַנְּחִיץ בַּחֲרֻטָּמָם וּבְכָל

מִצָּרִים:

וְלֹא יָכִילוּ חֲרָשִׁיאַ לְמִיקָם קָדָם מִנְשָׁה

מִן קָדָם שִׁיחֲנָא אֲרִי הָוָה שִׁיחֲנָא

בַּחֲרָשִׁיאַ וּבְכָל מִצָּרָאִי:

יב וַיַּחֲזִק יְהוָה אֶת לֵב פִּרְעֹה

וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר

יְהוָה אֶל מִנְשָׁה: (ה)

וְתִקֶּיף יְיָ יִתְּ לָבָא דְּפִרְעָה וְלֹא קָבִיל

מִנְהוֹן כְּמֵא דְּמִלִּיל יְיָ עִם מִשָּׁה:

יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מִשָּׁה

הַשֹּׁכֵם בַּבֶּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי

פִּרְעֹה וְאָמַרְתְּ אֵלָיו כֹּה אָמַר

יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת

עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:

וַאֲמַר יְיָ לְמִשָּׁה אֶקְדָּם בְּצַפְרָא

וְאֶתְעַתֵּד קֶדָם פִּרְעֹה וְתִימַר לָהּ כְּדִנּוֹן

אֶמֶר יְיָ אֱלֹהֵא דִּיהוּדָאִי שְׁלַח יְת עַמִּי
וַיִּפְלְחוּן קִדְמִי:

יֵד כִּי בַפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שְׁלַח
אֶת כָּל מַגִּבַּתִּי אֶל לִבְךָ
וּבַעֲבֻדֶיךָ וּבַעֲמָךְ בַּעֲבוּר תִּדְרַע
כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ:

אֲרִי בְּזִמְנָא הָדָא אֲנָא שְׁלַח יְת כָּל
מַחֲתִי לְלִבְךָ וּבַעֲבֻדֶיךָ וּבַעֲמָךְ בְּדִיל
דְּתִדְרַע אֲרִי לִית דְּכֹתִי שְׁלִיט בְּכָל

אַרְעָא:

את כל מגפתי. למדנו מבאן, שמכת
בכורות שקולה כנגד כל המכות:

טו כִּי עָתָה שְׁלַחְתִּי אֶת יְדֵי

וְאֶךְ אֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ בְּדֶבֶר

וּתְכַחַד מִן הָאָרֶץ:

אֲרִי כֶעֶן קָרִיב קָדְמִי דְאֶשְׁלַח פּוֹן יָת

מַחַת גְּבִרְתִּי וְאַמְחִי יִתְךָ וְיִת עַמְךָ

בְּמוֹתָא וְשִׁיצִיאת מִן אַרְעָא:

כִּי עַתָּה שִׁלַּחְתִּי אֶת יָדֵי וְגו'. כִּי אֲלוֹ
 רִצִּיתִי, כִּשְׁהִיתָה יָדִי בַּמִּקְנֶךָ שֶׁהִכִּיתִים
 בַּדָּבָר, שִׁלַּחְתִּיהָ וְהִכִּיתִי אוֹתָךְ וְאֵת עַמְּךָ
 עִם הַבְּהֵמוֹת: וְתִכְחַד מִן הָאָרֶץ. אֲבָל
 בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמֻדָּתִיךָ וְגו':

טז וְאֵלֶּם בַּעֲבוּר זֹאת
 הָעֲמֻדָּתִיךָ בַּעֲבוּר הָרֵאשִׁיתִיךָ אֵת
 כַּחֲסִי וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל
 הָאָרֶץ:

וּבָרַם בְּדִיל דָּא קִימְתָּךְ בְּדִיל

לֹא־חֲזִיּוֹתָךְ יֵת חֵילִי וּבְדִיל דִּיהוֹן

מִשְׁתַּעַן גְּבוּרַת שְׁמִי בְּכָל אֲרָעָא:

שביעי

עוֹדֶךְ

מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שִׁלְחָם:

עַד כַּעַן אַתָּה כְּבִישֵׁת בֵּיהּ בְּעַמִּי בְּדִיל

דְּלֹא לִשְׁלַחוֹתְהוֹן:

עוֹדֶךְ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי. כְּתַרְגּוּמוֹ כְּבִישֵׁת

בֵּיהּ בְּעַמִּי, וְהִיא מַגְזֵרַת מִסְכָּה דְּמִתְרַגְּמִינָן

אורה כבושא, ובלע"ז קלקי"ר. וכבר
 פירשתי בסוף ויהי מקץ, כל תיבה
 שתחלת יסודה סמ"ך והיא באה לדבר
 בלשון מתפעל, נותן התי"ו של שמוש
 באמצע אותיות של עיקר, כגון זו, וכגון
 ויסתכל החגב, מגזרת סבל. כי תשתדר
 עלינו, מגזרת שר ונגיד. וכן משתכל
 הוית:

יח הַנְּנִי מִמַּטִּיר כָּעֵת מַחֲר
 בָּרַד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה

כְּמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לָמָן הַיּוֹם

הוֹסְדָה וְעַד עֲתָה:

הָאֵל אֲנִי מַחִית מִטְרָא בְּעֵדְנָא הֲדִין

מִחַר בְּרָדָא תִּקְיָה לַחֲדָא דִּי לֹא הוּוּה

דְּכּוּתָהּ בְּמִצְרַיִם לָמָן יוֹמָא

דֹּא שְׁתַּכְלִלַת וְעַד כְּעֵן:

כַּעַת מַחַר. כַּעַת הַזֹּאת לַמַּחַר, שְׂרֵט לֹו

שְׂרִיטָה בְּכוּתָל, לַמַּחַר כַּשְׁתַּגִּיעַ חֲמָה

לְכַאן, יִרְדַּ הַבְּרָד: הוֹסְדָה. שְׁנַת־יִסְדָה. וְכָל

תִּיבָה שְׁתַּחֲלַת יִסּוּדָה יו"ד, כַּגּוֹן יִסַּד, יִלְד,

ידע, יסר, כשהיא מתפעלת, תבא הוי"ו
 במקום היו"ד, כמו הוסדה, הולדה, ויודע,
 ויולד ליוסף, בדברים לא יוסר עבד:

יֵט וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת מִקְנֶךָ
 וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל
 הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִמְצָא
 בַּשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבֵּיתָה וְיֵרֵד
 עֲלֵהֶם הַבָּרָד וּמָתוּ:

וּכְעֵן שְׁלַח כְּנוֹשׁ יָת בְּעִירְךָ וְיֵת כָּל דִּי

לך בַּחֲקֹלָא כָּל אֲנָשָׁא וּבְעִירָא

דְּאֶשְׁתַּכַּח בַּחֲקֹלָא וְלֹא יִתְכַנֵּשׁ לְבֵיתָא

וַיַּחֲזִית עַל־יְהוֹן בְּרִדָּא וַיְמִיתוּן:

שְׁלַח הָעֵז. כְּתִרְגוּמוֹ שְׁלַח כְּנוֹשׁ, וְכֵן

יוֹשְׁבֵי הַגְּבִים הָעֵיזוּ, הָעֵיזוּ בְּנֵי בְנִימִן: וְלֹא

יֵאֻסֶּף הַבֵּיתָה. לְשׁוֹן הַכְּנָסָה הִיא:

כִּי הֵי־רָא אֶת דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי

פֶּרַעָה הַנִּים אֶת עַבְדָּיו וְאֶת

מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים:

דְּדַחִיל מִפֶּתַח־מֶמֶא דִּי מַעֲבְדִּי פִרְעָה

כְּנִשׁ ית עֲבָדוּהִי וַיֵּת גִּיתוּהִי לְבַת־יֵא:

הַנִּים. הַבְּרִיחַ, לְשׁוֹן וַיִּנָּס:

כֹּא וַיֵּאשֹׁר לֹא שָׁם לְבוֹ אֶל דְּבַר

יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת עַבְדֵּיו וְאֶת

מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: (פ)

וְדִי לֹא שׁוֹי לְבָה לְפֶתַח־מֶמֶא דִּי שְׁבַק

ית עֲבָדוּהִי וַיֵּת גִּיתוּהִי בַחֲקָלָא:

כב וַיֵּאמֶר יְהוָה אֶל מִלְּשָׁה נָטָה

אֶת יְדֶךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי בָרֶךְ

בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל הָאָדָם

וְעַל הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל עֹשֵׁב

הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה אֲרִים יְת יְדֶךָ עַל צִית

שָׁמַיָא וַיְהִי בִרְדָּא בְּכָל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם

עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עֶסְבָּא

דְּחִקְלָא בְּאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם:

עַל הַשָּׁמַיִם. לְצַד הַשָּׁמַיִם. וּמִדְּרֹשׁ אֲגֻדָּה,

הגביהו הקב"ה למשה למעלה מן
השמים:

בג וַיֵּט מִנְּשָׁה אֶת מַיְטָהּ עַל
הַשָּׁמַיִם וַיַּחֲזֶה נָתַן קִלְתָּ וּבָרַד
וַתַּהַלֵּךְ אֵשׁ אֶרֶצָה וַיִּמָּטֵר
יַחֲזֶה בָּרַד עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם:

וְאַרְיֵם מִנְּשָׁה יָת חֲטִיָּה עַל צִית שְׁמִיָּא
וַיִּי יְהִי קָלִין וּבָרָדָא וּמַהֲלָכָא אֶשְׁתָּא
עַל אֶרְעָא וְאַמָּטֵר יִי בָרָדָא עַל אֶרְעָא

דְּמִצְרִים:

כֹּד וַיְהִי בִרְדּוֹ וְאֵשׁ מִתְּלַקְחַת

בְּתוֹךְ הַבְּרָד כִּבְדּוֹ מְאֹד אֲשֶׁר

לֹא הָיָה כִּמְהוֹ בְּכָל אֶרֶץ

מִצְרַיִם מְאֹד הִיתָה לְגוֹי:

וְהָיָה בִרְדָּא וְאֶשְׁתָּא מִשְׁתַּלְהֶבֶת בְּגוֹ

בִּרְדָּא תִקִּיף לְחֻדָּא דִּי לֹא הָיָה דְכוּתָהּ

בְּכָל אֶרֶעָא דְּמִצְרַיִם מִעֲדָן דְּהָיָה לְעָם:

מִתְּלַקְחַת בְּתוֹךְ הַבְּרָד. נִס בְּתוֹךְ נִס, הָאֵשׁ

והברד מעורבין, והברד מים הוא, ולעשות

רצון קונם עשו שלום ביניהם:

כה וַיֵּךְ הַבָּרָד בְּכָל אֶרֶץ

מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה

מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וְאֵת כָּל

עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֵת

כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבַּר:

וּמִחָא בִרְדָּא בְּכָל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם יֵת

כָּל דִּי בַחֲקָלָא מֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא

וַיֵּת כָּל עֶסְבָּא דְחֻקְלָא מִחָא בְרָדָא וַיֵּת

כָּל אֵילָן דְּבַחְקְלָא תִּבְרָ:

כו רַק בְּאַרְיָן גִּשְׁן אֲשֶׁר שָׁם

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בְרָדָ:

לְחוּד בְּאַרְעָא דְגִשְׁן דִּי תַמָּן בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל לֹא הָוָה בְּרָדָא:

כז וַיִּשְׁלַח פֶּרְעָה וַיִּקְרָא לְמִנְשָׁה

וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חֲטֵאתִי

הַפַּעַם יְהוָה הִצִּדִּיק וְאַנִּי וְעַמִּי

הַרְשָׁעִים:

וַשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לַמֶּשֶׁה וְלֹא־הָרִן

וַאֲמַר לְהוֹן חֲבִית זִמְנָא הִדָּא יִי זַכָּאָה

וַאֲנָא וְעַמִּי חִיבִין:

בַּח הַעֲתִירוּ אֵל יְהוָה וְרַב

מַחֲיִית קָלָת אֱלֹהִים וּבָרַד

וַאֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְלֹא תִסְכְּחוּן

לְעַמִּי:

צִלּוֹ קָדָם יִי וְסָגִי קַדְמוֹהִי רוּחַ דְּלָא

יְהוֹן עֲלֵנָא קָלִין דְּלוֹט כְּאַלִּין מִן קָדָם

יִי וּבִרְדָּא וְאַשְׁלַח יִתְכוֹן וְלֹא תוֹסְפוֹן

לְאַתְעַכְבָּא:

ורב. די לו במה שהוריד כבר:

כט וַיֹּאמֶר אֱלִיו מִנְשָׁה כְּצִאתִי

אֶת הָעֵיר אֶפְרַשׁ אֶת כַּפֵּי אֵל

יְחֻזָּה הַקְּלוֹת יַחְדָּלוֹן וְהַבְּרָד

לֹא יִהְיֶה עוֹד לְמַעַן תִּדְרַע בִּי

לִיְחֻזָּה הָאָרֶץ:

וַאֲמַר לָהּ מִשָּׁה כְּמִפְקִי מִן קִרְתָּא

אֶפְרוֹשׁ יְדֵי בְּצֻלוֹ קָדָם יְיָ קָלִיא

יִתְמַנְעוֹן וּבִרְדָּא לֹא יִהְיֶה עוֹד בְּדִיל

דְּתַדַּע אֲרִי דִּי אֲרַעָא:

כַּצֵּאתִי אֶת הָעִיר. מִן הָעִיר, אֲבָל בַּתּוֹךְ

הָעִיר לֹא הִתְפַּלֵּל, לְפִי שֶׁהִיְתָה מְלֵאָה

גְּלוּלִים:

לֹא וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ יִדְעֵתִי כִּי

טָרָם תִּירָאוּן מִפָּנַי יְהוָה

אלהים:

וְאֵת וְעַבְדִּי יִדְעָנָא אֲרִי עַד כְּעַן לֹא

אֶתְכַנְעֶתוֹן מִן קָדָם יְיָ אֱלֹהִים:

טַרַם תִּירָאוֹן. עַדִּיין לֹא תִירָאוֹן. וְכֵן כֹּל

טַרַם שְׁבַמְקָרָא עַדִּיין לֹא הוּא, וְאִינוּ לְשׁוֹן

קוֹדֶם, כְּמוֹ טַרַם יִשְׁכַּבּוּ, עַד לֹא שְׁכִיבוּ.

טַרַם יִצְמַח, עַד לֹא צִמַּח. אִף זֶה בֶּן הוּא,

יִדְעֵתִי כִּי עַדִּיין אֵינְכֶם יִרְאִים, וּמִשְׁתַּהִּיָּה

הָרוּחָה תַעֲמִדוּ בְּקִלְקוּלְכֶם:

לֹא וְהַפְּשִׁתָּהּ וְהַשְׁעָרָה נִכְתָּה

כִּי הִשְׁעָרָה אָבִיב וְהִפְשָׁתָה
גְּבֻעַל:

וְכִתְנָא וְסַעֲרִי לְקוֹ אֲרִי סַעֲרָנִיא
אֲבִיבִין וְכִתְנָא גְּבֻעוֹלִין:

והפשתה והשעורה נכתה. נשברה, לשון
פרעה נכה, נכאים, זכך לא נכו, ולא יתכן
לפרשו לשון הכאה, שאין נו"ן במקום
ה"א לפרש נכתה כמו הזכתה, נכו כמו
הכו, אלא הנו"ן שורש בתיבה, והרי הוא
מגזרת ושבו עצמותיו: כל כי השעורה

אביב. כבר ביכרה ועומדת בקשיה,

ונשתברו ונפלו, וכן הפשתה גדלה כבר

והוקשה לעמוד בגבעוליה: השעורה

אביב. עמדה באביה, לשון באבי הנחל:

לִבְּיָהּ וְחֶחֱטָה וְחֶפְסָמַת לֹא נָכוּ כִּי

אֲפִילָת הֵנָּה:

וְחֶטְאָה וְכִנְתִּיא לֹא לָקוּ אֲרִי אֲפִילָתָא

אֲנוּן:

כי אפילת הנה. מאוחרות, ועדיין היו

רכות, ויכולות לעמוד בפני קשה, ואע"פ

שנאמר זאת כל עשב השדה הבה הברד,
 יש לפרש פשוטו של מקרא בעשבים
 העומדים בקלחם הראויים ללקות בברד.
 ומדרש רבי תנחומא יש מרבותינו
 שנחלקו על זאת, ודרשו כי אפילות, פלאי
 פלאות נעשו להם שלא לקו:

לג. **מפטיר** ויצא משה

מעם פרעה את העיר ופרש
 בפיו אל יהוה ויחדלו הקלות

וְהַבֶּרֶד וּמִטָּר לֹא נִתַּן אֶרְצָה:

וְנִפְק מִשָּׁה מַלּוֹת פֶּרֶעָה יְת קָרְתָּא

וּפֶרֶשׁ יְדוּהִי בְצֻלּוֹ קָדָם יי וַיִּתְּמַנְעוּן

קָלִיא וּבֶרֶדָא וּמִטָּרָא דֶּהוּה נַחִית לֹא

מִטָּא עַל אֶרְעָא:

לֹא נִתַּן. לֹא הִגִּיעַ, וְאִם אוֹתָן שֶׁהָיוּ בְּאוֹר

לֹא הִגִּיעוּ לְאֶרֶץ, וְדוּמָה לוֹ וְתַתָּךְ עָלֵינוּ

הָאֵלָה וְהַשְּׁבוּעָה דַּעֲזָרָא, וְתִגִּיעַ עָלֵינוּ.

וּמִנַּחֲם בֶן סְרוּק חֲבָרוּ בַּחֲלָק כְּהַתוּךְ כֶּסֶף,

לְשׁוֹן יִצְיָקָת מִתַּכַּת, וְרוּאָה אֲנִי אֶת דְּבָרָיו

כתרגומו ויצק, ואתיד. לצקת, לאתבא.

אף זה לא נתן לארץ, לא הוצק לארץ:

לְדֹוֹיִּירָא פִּרְעָה כִּי חֲדַל הַמָּטָר

וְהַבָּרָד וְהַקָּלֹת וַיִּסַּף לְחֹטָא

וַיִּכְבֹּד לְבוֹ הוּא וַעֲבָדָיו:

וְחִזָּא פִּרְעָה אֲרִי אֶתְמַנֵּעַ מִטָּרָא

וּבִרְדָּא וְקָלִיא וְאוֹסַף לְמַחֲטִי וַיִּקְרָה

לְלִבָּהּ הוּא וַעֲבָדוֹהִי:

לָהּ וַיִּחֲזַק לֵב פִּרְעָה וְלֹא שָׁלַח

אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּאֲשֶׁר דָּבַר

יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה: (פפפ)

וְאַתְּקַף לְבָא דְּפִרְעָה וְלֹא שִׁלַּח יָת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִּי מַלִּיל יִי בִידָא דְּמֹשֶׁה:

כרשת

בא

עם אונקלום ורש"י

פרשת בא

שמות פרק י

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בֹּא

אֶל פַּרְעֹה כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי

אֶת לְבָבוֹ וְאֵת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן

שְׂתִי אֶתְתִּי אֵלָּה בְּקֶרְבוֹ׃

וַאֲמַר יִי לְמֹשֶׁה עוֹל לֹת פַּרְעֹה אֲרִי

אֲנִי יִקְרִית יָת לְבָהּ וְיָת לְבָא

דַּעֲבֹדוּהִי בְּדִיל לְשׁוֹאָה אֶתִי אֱלִין
בִּינִיהוֹן:

וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה בֹּא אֵל פֶּרְעָה.
וְהִתְרָה בּוֹ: שְׁתִּי. שִׁמִּי, שְׁאֲשִׁית אֲנִי:

ב וְלִמְעַן תִּסַּפֵּר בְּאַזְנֵי בְנֶךָ
וּבֶן בְּנֶךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי
בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֲתֹתִי אֲשֶׁר
שַׁמֹּתִי בָּם וַיִּדְעֻתָּם כִּי אֲנִי
יְהוָה:

וּבְדִיל דְּתִשְׁתַּעֲי קָדָם בְּרַךְ וּבֵר בְּרַךְ

יְת נְסִין דִּי עֲבָדִית בְּמִצְרִים וְיֵת אֲתוּתִי

דִּי שְׂוִיתִי בְּהוֹן וְתִדְעוֹן אֲרִי אֲנֵא יִי:

הַתַּעֲלֵלְתִּי. שַׁחֲקֵתִי, כְּמוֹ כִּי הַתַּעֲלֵלְתִּי בִּי,

הֲלֵא כַּאֲשֶׁר הַתַּעֲוֹלָל בָּהֶם הָאֲמֹר

בְּמִצְרִים, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן פּוֹעַל וּמַעֲלָלִים,

שֶׁאִ"כ הִיָּה לוֹ לְכַתּוֹב עוֹלָלְתִּי, כְּמוֹ וְעוֹלָל

לְמוֹ, כַּאֲשֶׁר עוֹלָלְתִּי לִי, אֲשֶׁר עוֹלָל לִי:

וַיִּבֹא מִנְּשָׁה וְאַחֲרָן אֶל פַּרְעֹה

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה

אֱלֹהֵי הָעֲבָרִים עַד מָתִי מֵאֲנִתִּי

לְעֵנִת מִפָּנַי שְׁלַח עָמִי

וַיַּעֲבֹדֵנִי:

וְאַתָּא מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן לֹות פִּרְעֹה וְאָמְרוּ

לֵה כְּדֹנִן אֱמַר יְיָ אֱלֹהֵא דִיהוּדָאִי עַד

אֲמַתִּי מִסֵּרֵב אֶת לְאַתְכִּנְעָא מִן קִדְמִי

שְׁלַח עָמִי וַיִּפְלְחוּן קִדְמִי:

לְעֵנִת. כְּתִרְגוּמוֹ לְאַתְכִּנְעָא, וְהוּא מִגְזֵרֵת

עָנִי, מֵאֲנִת לְהִיּוֹת עָנִי וְשִׁפְלִי מִפָּנַי:

דְּכִי אִם מֵאֵן אֶתָּה לְשַׁלַּח אֶת

עַמִּי הַנִּנִּי מִבֵּיא מִחֹר אֶרֶבָה

בְּגִבְלֶךָ:

אֲרִי אִם סָרִיב אֶת לְשַׁלַּח יְתַ עַמִּי הֵא

אֲנִי מִיִּיתִי מִחֹר גּוֹבֵא בְּתַחֲוֹמֶךָ:

ה וְכַפָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ וְלֹא

יֻכַּל לִרְאֹת אֶת הָאָרֶץ וְאֹכַל

אֶת יֵתֶר הַפִּלְטָה הַנִּשְׁאַרֶת

לָכֶם מִן הַבָּרָד וְאֹכַל אֶת כָּל

הַעֵין הַצִּמָּח לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה:

וְחָפָא יֵת עֵין שְׁמֶשָׁא דְאַרְעָא וְלֹא

יְכוּל לְמַחְזִי יֵת אַרְעָא וְיְכוּל יֵת שְׂאֵר

שְׂזֻבְתָּא דְאַשְׁתָּאֵר לְכוּן מִן בְּרִדָּא

וְיְכוּל יֵת כָּל אֵילָנָא דְאַצְמָח לְכוּן מִן

חֻקָּלָא:

אֵת עֵין הָאָרֶץ. אֵת מְרָאָה הָאָרֶץ: וְלֹא

יֻכַּל וְגו'. הָרֹאָה, לְרֹאָת אֵת הָאָרֶץ,

וּלְשׁוֹן קִצְרָה דְּבַר:

וּמִלְאוֹ בִּתְיָךְ וּבֵיתִי כָּל

עֲבָדֶיךָ וּבֵיתִי כָּל מִצְרִים אֲשֶׁר

לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבוֹת

אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתָם עַל

הָאָרֶץ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֹּן

וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרָעָה:

וַיִּמְלֹן בִּתְיָךְ וּבֵיתִי כָּל עֲבָדֶיךָ וּבֵיתִי כָּל

מִצְרִים דִּי לֹא חָזוּ אֲבֹתְךָ וְאֲבֹת

אֲבֹתְךָ מִיּוֹמָא דְּמַהוּיָהוֹן עַל אֶרֶץ

עַד יוֹמָא הַדִּין וְאַתְּפָנִי וְנִפְק מִן קָדָם

פַּרְעָה:

וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעָה אֱלֹהֵי עַד

מָתִי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ

שֶׁלַח אֶת הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת

יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַטָּרֵם תִּדְרַע בִּי

אֲבָדָה מִצָּרִים:

וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעָה לָהּ עַד אֲמַתִּי יְהִי

דִּין לָנָא לְתַקְלָא שֶׁלַח יְת גְּבַרְיָא

וַיִּפְלַחוּן קָדָם יְיָ אֱלֹהֵהוּן הָעֵד כֶּעֶן לֹא

יָדַעַת אֲרִי אֲבֹדָת מִצָּרִים:

הֵטְרָם תִּדְעַ. הָעוֹד לֹא יָדַעַת כִּי אֲבֹדָה

מִצָּרִים:

ח וַיּוֹשִׁיב אֶת מִשֶּׁה וְאֶת אֶהֱרֹן

אֶל פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לָכוּ

עֲבֹדוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי

וְמִי הֵחֱלָכִים:

וְאֶתֹתָב יְת מִשֶּׁה וְיֵת אֶהֱרֹן לֹת פַּרְעֹה

וַאֲמַר לְהוֹן אֲזִילוּ פְּלָחוּ קִדְּם יִי

אַלְהֵכוֹן מִן וּמִן דְּאֲזִלִין:

וַיּוֹשֶׁב. הוֹשִׁבוּ עִי שְׁלִיחַ שִׁשְׁלָחוּ

אַחֲרֵיהֶם, וְהוֹשִׁיבוֹם אֶל פֶּרְעָה:

ט וַיֹּאמֶר מִלְּשָׁה בְּנֵעָרֵינוּ

וּבְזִקְנֵינוּ נִלְךְ בְּבָנֵינוּ

וּבְבָנוֹתֵינוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבְבָקָרֵנוּ

נִלְךְ כִּי חָג יִהְיֶה לָנוּ:

וַאֲמַר מִלְּשָׁה בְּעוֹלָמָנָא וּבְסַבְנָא גִזִּיל

בְּבִנְנָא וּבְבִנְתָּנָא בְּעִנְנָא וּבְתוֹרְנָא

נְזִיל אֲרִי חֲגָא קָדָם יִי לָנָא:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי כֵן יְהוָה

עֲמַכֶּם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם

וְאֵת טַפְכֶּם רְאוּ כִי רַעָה נִגַּד

פְּנֵיכֶם:

וַאֲמַר לְהוֹן יְהִי כֵן מִימְרָא דִּיִּי

בְּסַעֲדָכוֹן כַּד אֲשַׁלַּח יְתָכוֹן וְיֵת טַפְלָכוֹן

חֲזוּ אֲרִי בִישָׂא דְאַתּוֹן סְבִירִין לְמַעַבַּד

לְקַבֵּל אֶפִּיכוֹן לְאַסְתָּחָרָא:

כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְגו'. אֵף כִּי אֲשַׁלַּח

גַּם אֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר כַּאֲשֶׁר אָמַרְתֶּם:

רְאוּ כִּי רָעָה נֹגֵד פְּנֵיכֶם. כְּתִרְגוּמוֹ.

וּמִדְרַשׁ אַגְדָּה שִׁמְעֵתִי, כּוֹכַב אֶחָד יֵשׁ

שִׁשְׁמוֹ רָעָה, אָמַר לָהֶם פְּרָעָה, רוֹאֵה אֲנִי

בְּאִיצִטְגִּינּוֹת שְׁלִי אוֹתוֹ כּוֹכַב עוֹלָה

לְקִרְאָתְכֶם בְּמִדְבָּר, וְהוּא סִימָן דָּם וְהִרְיָגָה,

וּכְשֶׁחֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָל וּבִקְשׁ הַקֶּבֶ"ה

לְהָרְגֵם, אָמַר מֹשֶׁה בְּתַפְלָתוֹ, לָמָּה יֹאמְרוּ

מִצָּרִים לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם, זֶה הֵיא

שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם, מיד
 וינחם ה' על הרעה, והפך את הדם לדם
 מילה שמל יהושע אותם, וזהו שנאמר
 היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם,
 שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם
 במדבר:

יֹא לֹא כֵן לָכוּ נָא הַגְּבֵרִים
 וְעַבְדּוֹ אֶת יְהוָה כִּי אֶתְּהָ
 אַתֶּם מִבְּקָשִׁים וַיִּגְרֹשׁ אֶתְּהָ
 מֵאֶת פְּנֵי פֶרַע: (ה)

לֹא כֵן אֶזְיִלוּ כְעֵן גְּבִרִיא וּפְלָחוּ קָדָם

יְיָ אֱרִי יִתֶּה אֶתּוֹן בְּעֵן וְתָרִיךְ יִתְהוֹן מִן

קָדָם פֶּרַעַה:

לֹא כֵן. כַּאֲשֶׁר אָמַרְתֶּם לְהוֹלִיךְ הַטָּף

עִמָּכֶם, אֲלֹא לָכוּ הַגְּבִרִים וְעַבְדוּ אֶת ה': כִּי

אוֹתָהּ אַתֶּם מִבְקָשִׁים. (ח) בִּקְשַׁתֶּם עַד

הַנָּה, נִזְבַּחַהּ לְאֱלֹהֵינוּ, וְאֵין דֶּרֶךְ הַטָּף

לְזִבּוּחַ: וַיִּגְרַשׁ אוֹתָם. הֲרִי זֶה לְשׁוֹן קִצֹּר,

וְלֹא פִירֵשׁ מִי הַמִּגְרֵשׁ:

יב טַנִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵל

מִנְשָׁה נְטִיחַ יֶדֶךָ עַל אֲרִי

מִצָּרִים בְּאַרְבָּה וַיַּעַל עַל אֲרִי

מִצָּרִים וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב

הָאֲרִי אֶת כָּל אֲשֶׁר הִשְׁאִיר

הַבָּרֶד׃

וַאֲמַר יי לְמִנְשָׁה אֲרִים יֶדֶךָ עַל אֲרָעָא

דְּמִצְרַיִם וַיְתִי גּוֹבָא וַיִּסַּק עַל אֶרְעָא

דְּמִצְרַיִם וַיִּכּוֹל יֵת כָּל עֶסְבָּא דְּאֶרְעָא

יֵת כָּל דִּי אֲשָׁאָר בְּרִדָּא:

בִּארְבָּה. בִּשְׂבִיל מַכַּת הָאֲרָבָה:

יג וַיֵּט מִנְּשָׁה אֶת מַיְטָהּ עַל

אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזֶה נְהַג רוּחַ

קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל הַיּוֹם הַהוּא

וְכָל הַלַּיְלָה הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ

הַקָּדִים נִשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה:

וְאֵרִים מִשֶּׁה יֵת חֲטִיָּה עַל אֶרְעָא

דְּמִצְרִים וַיֵּי דְבַר רוּחַ קְדוּמָא בְּאֶרְעָא

כָּל יוֹמָא הָהוּא וְכָל לַיְלִיא צִפְרָא הָוָה

וְרוּחַ קְדוּמָא נָטַל יֵת גּוֹבָא:

וְרוּחַ הַקָּדִים. רוּחַ מִזְרָחִית נִשָּׂא אֶת

הָאֲרֵבָה, לְפִי שְׂבָא כְּנַגְדּוֹ, שְׂמִצְרִים

בְּדְרוּמִית מִעֶרְבִית הִיתָה, כְּמוֹ שְׂמִפּוֹרֶשׁ

בְּמָקוֹם אַחֵר:

יָד וַיַּעַל הָאֲרֵבָה עַל כָּל אֶרֶץ

מִצְרִים וַיִּנָּח בְּכָל גְּבוּל

מִצָּרִים כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא

הָיָה כֵּן אֲרֵבָה כְּמֹהוּ וְאַחֲרָיו

לֹא יִהְיֶה כֵּן:

וְסֵלִיק גּוֹבָא עַל כָּל אֲרָעָא דְּמִצָּרִים

וְיִשְׂרָא בְּכָל תַּחֲוֹם מִצָּרִים תִּקְיָה לְחֻדָּא

קְדָמוֹהִי לֹא הוּא כֵּן גּוֹבָא דְּכּוּתָהּ

וּבִתְרוֹהִי לֹא יְהִי כֵּן:

וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵּן. וְאוֹתוֹ שְׁהִיָּה בִּימֵי

יִזְאֵל, שְׁנֵאמַר כְּמוֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן הָעוֹלָם,

למדנו שהיה כבוד משל משה, ע"י מינין
 הרבה, שהיו יחד ארבה, ילק, חסיל, גזם,
 אבל של משה לא היה אלא של מין אחד,
 וכמוהו לא היה ולא יהיה:

טו וַיִּכַּם אֶת עֵין כָּל הָאָרֶץ
 וְתַחֲשֹׁךְ הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת כָּל
 עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֵת כָּל פְּרִי
 הָעֵץ אֲשֶׁר הִזְתִּיר הַבָּרָד וְלֹא
 נֹתַר כָּל יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב

הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם:

וְחָפָא יָת עֵין שְׁמֶשָׁא דְכָל אֶרְעָא

וְחִשּׁוּכַת אֶרְעָא וְאָכַל יָת כָּל עֶסְבָּא

דְּאֶרְעָא וְיָת כָּל פִּירֵי אֵילָנָא דִּי

אֲשָׁר בְּרֵדָא וְלֹא אֲשַׁתָּאֵר כָּל יְרוּקָא

בְּאֵילָנָא וּבְעֶסְבָּא דְחֻקְלָא בְּכָל אֶרְעָא

דְּמִצְרַיִם:

כל ירק. עלה ירוק, וירדור"א בלע"ז:

טז וַיִּמָּחֶר פֶּרְעָה לְקָרָא לְמִנְשָׁה

וְלֹא־הֵרֶן וַיֹּאמֶר חֲטֵאתִי לַיהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם:

וְאוֹחִי פֶרַעַה לְמִקְרִי לְמִשָּׁה וְלֹא־הֵרֶן
 וַיֹּאמֶר חֲבִית קָדָם יִי אֱלֹהֵיכֹן וְלָכֹן:

יִי וְעַתָּה שָׂא נָא חֲטֵאתִי אֵךְ
 הַפֶּעַם וְהַעֲתִירוּ לַיהוָה

אֱלֹהֵיכֶם וַיִּסֹּר מִעָלַי רַק אֶת
 הַפְּנוֹת הִזָּה:

וּכְעַן שְׁבוּק כְּעַן לְחוּבִי בָרַם זְמָנָא

הָדָא וְצִלּוֹ קָדָם יְיָ אֱלֹהֵכֹון וַיַּעֲדֵי מִנִּי

לְחֹד יֵת מוֹתָא הֲדִין:

יְהוֹיָצָא מֵעַם פִּרְעָה וַיַּעֲתֵר אֶל

יְהוָה:

וַנִּפֶק מִלּוֹת פִּרְעָה וְצִלִּי קָדָם יְיָ:

יֵט וַיַּהֲבֹךְ יְהוָה רוּחַ יָם חֲזָק

מֵאֵד וַיִּשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה

וַיִּתְקַעְהוּ יַמָּה סוּף לֹא נִשְׂאָר

אֲרָבָה אֶחָד בְּכֹל גְּבוּל

מַצְרִים:

וְהַפֶּךְ יִי רוּחָא מֵעֲרָבָא תִּקְיָה לַחֲדָא

וְנִטְלָ יֵת גּוּבָא וְרַמְהִי לִימָא דְסוּף לָא

אֶשְׁתָּאֵר גּוּבָא חַד בְּכֹל תְּחוּם מַצְרִים:

רוח ים. רוח מערבי: ימה סוף. אומר אני,

שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח

דרומית, וגם במזרח של ארץ ישראל,

לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף

כנגדו, וכן מצינו לענין תחומין שהוא

פונה לצד מזרח, שנאמר מים סוף ועד ים

כלשתיים, ממזרח למערב, שים כלשתיים
 במערב היה, שנאמר בכלשתיים יושבי
 חבל הים גוי כרתים: לא נשאר ארבה
 אחד. אף המלוחים שמלחו מהם:

כ וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת לֵב פַּרְעֹה
 וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)
 וְאַתְּקֹף יִי יְת לְבָא דְפַרְעֹה וְלֹא שָׁלַח
 יְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה נָטָה

יִדְדָּךְ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֲשֹׁךְ עַל

אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּמָשׁ חֲשֹׁךְ:

וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה אֲרִים יִדְדָּךְ עַל צִית

שְׁמִיָּא וַיְהִי חֲשׁוֹכָא עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם

בְּתֵר דִּיעְדִּי קָבֵל לִילִיָּא:

וַיָּמָשׁ חֲשֹׁךְ. וַיַּחֲשִׁיד עֲלֵיהֶם חֲשֹׁךְ יוֹתֵר

מִחֲשָׁבוֹ שֶׁל לֵילָה, וְחֲשֹׁךְ שֶׁל לֵילָה יֵאֱמָר

וַיַּחֲשִׁיד עוֹד: וַיָּמָשׁ. כִּמוֹ וַיָּאֱמָשׁ. יֵשׁ לָנוּ

תִּיבוֹת הַרְבֵּה חֲסֵרוֹת אֶל־הָ, לִפִּי שְׂאִין

הַבֵּרֶת הָאֵלֶּה נִכְרַת כָּל כֵּךְ אֵין הַכְּתוּב

מקפיד על חסרונה, כגון ולא יהל שם
 ערבי, כמו לא יאהל לא יטה אהליו. וכן
 ותזרני חיל, כמו ותאזרני. ואונקלוס תרגם
 לשון הסרה, כמו לא ימיש בתר דיעדי
 קבל ליליא, כשיגיע סמוך לאור היום.
 אבל אין הדבור מיושב על הוי"ו של
 וימש, לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך.
 ומדרש אגדה פותרו, לשון ממשש
 בצהרים, שהיה כפול ומכופל ועב עד
 שהיה בו ממש:

כב וַיֵּט מִנְּשָׁה אֶת יָדָהּ עַל

הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֶשֶׁךְ אַפֶּלְהָ בְּכָל

אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים:

וְאֲרִים מִשָּׁה יָת יֵדָה עַל צִית שְׁמִיא

וַהֲוָה חֶשֶׁךְ קָבֵל בְּכָל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם

תִּלְתָּא יוֹמִין:

וַיְהִי חֶשֶׁךְ אַפֶּלְהָ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְגו'. חֶשֶׁךְ

שָׁל אֹפֶל שָׁלָא רָאוּ אִישׁ אֶת אֶחָיו ג' יָמִים,

וְעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵיהֶם חֶשֶׁךְ מִזְכָּכָל עַל

זֶה, שָׁלָא קָמוּ אִישׁ מִתַּחַתָּיו, יוֹשֵׁב אֵין

יָכוֹל לַעֲמוֹד וְעוֹמֵד אֵין יָכוֹל לִישֹׁב. וְלָמָּה

הביא עליהם חשך, שהיו בישראל באותו
 הדור רשעים, ולא היו רוצים לצאת, ומתו
 בשלשת ימי אפלה, כדי שלא יראו מצרים
 במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו.
 ועוד, שחפשו ישראל וראו את כליהם,
 וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים
 אין בידינו כלום, אומר לו, אני ראיתיו
 בביתך ובמקום פלוני הוא: שלשת ימים.
 שלוש של ימים, טרציי"נא בלע"ז, ובן ז'
 ימים בכל מקום, שטיי"נא של ימים:

כג. לא ראו איש את אחיו ולא

קָמוּ אִישׁ מִתַּחַת יְדוֹ שֶׁלֹּאֲשֶׁת

יָמִים וְלִכְל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה

אֹר בְּמוֹשְׁבָתָם:

לֹא חָזוּ אִישׁ יְת אַחֻזֵּי וְלֹא קָמוּ אִישׁ

מִתַּחַתוֹהִי תִלְתָּא יוֹמִין וְלִכְל בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל הָיָה נְהוֹרָא בְּמוֹתִבְנֵהוּן:

שלישי

ויקרא

בד

פֶּרַעַה אֶל מִנְשָׁה וַיֹּאמֶר לָכוּ
 עֲבֹדוּ אֶת יְהוָה רַק צִאֲנֶכֶם
 וּבְקִרְכֶּם יֵצֵג גַּם טַפְּכֶם יִלְדוּ
 עִמָּכֶם:

וַיִּקְרָא פֶּרַעַה לְמִנְשָׁה וַאֲמַר אֶזְיִלוּ פְּלָחוֹ
 קָדָם יְיָ לַחֹד עֲנֹכֹן וְתוֹרְכוֹן שְׁבוּקוֹ
 אֶף טַפְּלִכֹּן יִזְיִל עִמָּכֹן:

יֵצֵג. יְהִי מוֹצֵג בַּמָּקוֹמוֹ:

כֹּה וַיֹּאמֶר מִנְשָׁה גַם אֶתָּה תִּתֵּן

בִּידָנוּ זְבָחִים וְעֹלֹת וְעֲשִׂינוּ

לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ:

וְאָמַר מִשֶּׁה אֶף אֶת תְּמִסֵּר בִּידָנוּ

נִכְסֵי קֹדֶשִׁין וְעֵלֹן וְנַעֲבֹד קָדָם יי

אֱלֹהֵינוּ:

גַּם אֶתָּה תִּתֵּן. לֹא דִיִּךְ שִׁמְקֵנוּ יִלְךְ עִמָּנוּ,

אֲלֹא גַם אֶתָּה תִּתֵּן:

כּוּ וְגַם מִקְנֵנוּ יִלְךְ עִמָּנוּ לֹא

תִּשְׁאַר פֶּרֶסָה כִּי מִמָּנוּ נִקַּח

לְעַבְדְּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ

וְאֶנְחֵנוּ לֹא נִדְעַ מַה נְעַבְדְּ אֶת

יְהוָה עַד בֹּאֵנוּ שָׁמָּה:

וְאִףּ בְּעִירָנָא יִזִּיל עֲמָנָא לֹא תִשְׁתַּאֲר

מִדְעָם אֲרִי מִנָּה אֶנְחֵנָא נְסִבִּין לְמַפְלַח

קָדָם יי אֱלֹהֵנָא וְאֶנְחֵנָא לִית אֶנְחֵנָא

יְדַעִין מַה נְפִלַח קָדָם יי עַד מִיתָנָא

תָּמָן:

פרססה. פרסת רגל פלנט"א בלע"ז: לא

נדע מה נעבד. כמה תכבד העבודה, שמא

ישאל יותר ממה שיש בידינו:

כו וַיַּחֲזֵק יְהוָה אֶת לֵב פַּרְעֹה

וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם:

וְאַתְּקִיף יי ית לבא דַּפְרְעָה וְלֹא אָבָה

לְשַׁלְּחָתָהוּן:

כח וַיֹּאמֶר לוֹ פַּרְעֹה לָךְ מִעָלַי

הַשָּׁמַר לָךְ אֶל תִּסָּף רֵאוֹת פָּנַי

כִּי בַיּוֹם רֵאֲתָךְ פָּנַי תָּמוּת:

וַאֲמַר לָהּ פֶּרַעַה אֲזִיל מֵעַלְוִי אֶסְתַּמֵּר

לָךְ לֹא תוֹסִיף לְמַחְזִי אֲפִי אֲרִי בְיוֹמָא

דְּתַחֲזִי אֲפִי תַּמּוּת:

כַּט וַיֹּאמֶר מִנְּשָׁה כֵּן דְּבַרְתָּ לֹא

אַסְבֵּה עוֹד רְאוּת פְּנִיךָ: (פ)

וַאֲמַר מִנְּשָׁה יָאוּת מַלְּיָלְתָּא לֹא אוֹסִיף

עוֹד לְמַחְזִי אֲפִיךָ:

כֵּן דְּבַרְתָּ. יִפּה דְּבַרְתָּ וּבְזַמְנֵנוּ, דְּבַרְתָּ אִמַּת

שְׁלֹא אוֹסִיף עוֹד רְאוּת פְּנִיךָ:

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה עוֹד
 נִגַּע אֶחָד אָבִיא עַל פַּרְעֹה וְעַל
 מִצְרַיִם אַחֲרַי כֵּן יִשְׁלַח אֶתְכֶם
 מִזֶּה כְּשִׁלְחוֹ כָּלָה גֵרֶשׁ יִגְרֶשׁ
 אֶתְכֶם מִזֶּה׃

וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה עוֹד מִכְתֹּש חַד אֵיתִי
 עַל פַּרְעֹה וְעַל מִצְרַיִם בְּתַר כֵּן יִשְׁלַח
 יִתְכוֹן מִכָּא כְּשִׁלְחוֹתָהּ גְּמִירָא תִּרְכָּא
 יִתְרֹךְ יִתְכוֹן מִכָּא׃

כלה. גמירא, כלה כליל, כולכם ישלח:

בִּדְבַר נָא בְּאֶזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאַלּוּ

אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת

רֵעוּתָהּ כֹּלִי כֶסֶף וְכֹלִי זָהָב:

מִלִּיל כַּעַן קָדָם עֲמָא וְשֹׁאִילוּ גִבֹּר מִן

חֲבֵירָה וְאֶתְתָּא מִן חֲבֵרְתָּהּ מִנִּין דְּכֶסֶף

וּמִנִּין דְּדָהָב:

דבר נא. אין נא אלא לשון בקשה,

בבקשה ממך הזהירם על כך, שלא יאמר

אותו צדיק אברהם, ועבדום וענו אותם
 קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא
 קיים בהם:

ג וַיֵּתֶן יְהוָה אֶת חֵן הָעַם
 בְּעֵינָי מִצָּרִים גַּם הָאִישׁ מִנְּשָׁה
 גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
 בְּעֵינָי עֲבָדֵי פַרְעֹה וּבְעֵינָי
 הָעַם: (ה)

וַיְהִי יִי יְת עֲמָא לְרַחֲמִין בְּעֵינָי מִצְרַיִם

אֶף גִּבֹּרָא מִשָּׁה רַב לַחֲדָא בְּאַרְעָא

דְּמִצְרַיִם בְּעֵינַי עֲבָדִי פִרְעָה וּבְעֵינַי

עֲמָא:

ד רביעי ויאמר מִשָּׁה

כֹּה אָמַר יְהוָה כִּחֲצֹת הַלֵּילָה

אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם:

וְאָמַר מִשָּׁה כִּדְנִן אָמַר יְיָ כְּפִלְגֹת

לֵילִיָּא אֲנָא מִתְגַּלִּי בְּגוֹ מִצְרַיִם:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה'. בַּעֲמִדוֹ לִפְנֵי
פֶּרַעַה נֹאמְרָה לוֹ נְבוֹאָה זוֹ, שֶׁהָרִי מִשִּׁיצָא
מִלִּפְנֵיו לֹא הוֹסִיף רֹאוֹת פְּנִיו: כַּחצוֹת
הַלַּיְלָה. כַּחֲחֹלֶק הַלַּיְלָה, כַּחצוֹת כְּמוֹ
כַּעֲלוֹת, בַּחֲרוֹת אַפָּם בְּנוֹ, זֶהוּ פֶּשׁוּטוֹ
לִישְׁבוֹ עַל אוֹפְנִיו, שֶׁאֵין חֲצוֹת שֶׁם דְּבַר
שֶׁל חֲצִי. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרִשּׁוּ, כְּמוֹ כַּבַּחצוֹת
הַלַּיְלָה, וַאֲמָרוּ שֶׁאֵמַר מֹשֶׁה כַּחצוֹת,
דְּמִשְׁמַע סְמוּךְ לוֹ אוֹ לִפְנֵיו אוֹ לְאַחֲרָיו,
וְלֹא אָמַר בַּחצוֹת, שֶׁמֶא יִטְעוּ אַצְטַגְנִינִי
פֶּרַעַה וַיֹּאמְרוּ, מֹשֶׁה בְּדֹאֵי הוּא, אֲבָל

הקב"ה יודע עתיו ורגעיו, אמר בחצות:

ה וּמַת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ

מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיָּשׁב

עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׂפָחָה

אֲשֶׁר אַחֲרֵי הָרְחִיִּם וְכָל בְּכוֹר

בְּהֵמָה:

וַיָּמֹת כָּל בּוֹכֵרָא בְּאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם

מִבּוֹכֵרָא דְּפַרְעֹה דְּעֵתִיד לְמָתָב עַל

כְּרִסֵּי מַלְכוּתָהּ עַד בּוֹכֵרָא דְּאַמְתָּא דִּי

בְּתֵר יִיחִיָּא וְכָל בּוֹכְרָא דְבְּעִירָא:

**עד בכור השבי. למה לקו השבויים, כדי
שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם,
והביאה פורענות על מצרים: מבכור
פרעה עד בכור השפחה. כל הפחותים
מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה
היו בכלל. ולמה לקו בני השפחות, שאף
הם היו משעבדים בהם ושמחים בצרתם:
וכל בכור בהמה. לפי שהיו עובדין לה,
וכשהקב"ה נפרע מן האומה עובדי
כוכבים, נפרע מאלהיה:**

וְהִיתָה צַעֲקָה גְדֹלָה בְּכָל אֶרֶץ

מִצָּרִים אֲשֶׁר כָּמְחוּ לֹא נִהְיָתָה

וְכָמְחוּ לֹא תִסָּף:

וְתִהְיֶי צוֹחָתָא רַבָּא בְּכָל אֶרְעָא

דְּמִצָּרִים דְּכוּתָהּ לֹא הָוּת וְדְכוּתָהּ לֹא

תוּסָף:

וְלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרֵּץ

כָּלֵב לְשָׁנֹו לְמֵאִישׁ וְעַד בְּהֵמָה

לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה יְחִזָּה

בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:

וְלִכְל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנָּזֵק כָּל־בָּא

בְּלִישְׁנָה לְמִנְבַּח לְמֵאנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא

בְּדִיל דְּתִדְעוּן דִּיפְרִישׁ יֵי בֵּין מִצְרַיִם

וּבֵין יִשְׂרָאֵל:

לֹא יַחְרֵץ כָּל־ב לְשׁוֹנוֹ. אֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא

לְשׁוֹן שְׁנוֹן, לֹא יִשְׁנֵן. וְכֵן לֹא חֲרֵץ לְבִנֵי

יִשְׂרָאֵל לֹא־יֵשׁ אֶת לְשׁוֹנוֹ, לֹא שְׁנֵן. אִז

תַּחֲרֵץ, תִּשְׁתַּנֵּן. לְמִזְרַג חֲרוּץ, שְׁנוֹן.

מִחֲשָׁבוֹת חֲרוּץ, אָדָם חֲרִיף וְשְׁנוֹן. וְיֵד

חרוצים תעשיר, חריפים, סוחרים שנונים:
אשר יפלה. יבדיל:

ח וַיִּרְדּוּ כָּל עֲבָדֶיךָ אֱלֹה אֱלֹהֵי
וְהַשְׁתַּחֲוּוּ לִי לֵאמֹר צֵא אֶתָּה
וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי
כֵן אֵצֶא וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרַעֲה
בְּאַחֲרֵי אָתָּה: (ס)

וַיַּחֲתוּן כָּל עֲבָדֶיךָ אֱלֹהֵי לֹתִי וַיִּבְעוּן
מִנִּי לְמִימָר פּוֹק אֶת וְכָל עַמָּא דִּי עִמָּךְ

וּבִתֵּר כֵּן אֶפֹּק וְנִפֹּק מִלֹּת פִּרְעָה
בְּתִקּוֹף רִגְזִי:

וירדו כל עבדיך. חלק כבוד למלכות,
שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה
ואמר קומו צאו מתוך עמי, ולא אמר לו
משה מתחלה וירדת אלי והשתחווית לי:
אשר ברגליך. ההולכים אחר עצתך
והלוכך: ואחרי כן אצא. עם כל העם
מארצך: ויצא מעם פרעה. כשגמר דבריו
יצא מלפניו: באחרי אף. על שאמר לו אל

תוסף ראות פני:

ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֹא

יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פֶּרַעַה לְמַעַן

רְבוֹת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

וַאֲמַר יִי לְמֹשֶׁה לֹא יִקְבֹּל מִנְכוֹן פֶּרַעַה

בְּדִיל לֹא־סַגָּא מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ

דְּמִצְרַיִם:

למען רבות מופתי. מופתי שנים, רבות

שלשה, מכת בכורות וקריעת ים סוף

וּלְנַעַר אֶת מִצְרִים:

וּמִשָּׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת כָּל
הַמִּנְחָתִים הָאֵלֶּה לְפָנַי פַּרְעֹה
וַיַּחֲזֵק יְהוָה אֶת לֵב פַּרְעֹה וְלֹא
שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:

(ס)

וּמִשָּׁה וְאַהֲרֹן עֲבָדוּ יְיָ כָּל מוֹפְתֵי
הָאֱלֹהִים קָדָם פַּרְעֹה וַתִּקַּף יְיָ יְיָ לְבַא
דְּפַרְעֹה וְלֹא שָׁלַח יְיָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מֵאֲרֵעָה:

וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ וְגו'. כְּבֹר כְּתַב לָנוּ זֹאת
בְּכָל הַמּוֹפְתִים, וְלֹא שִׁנְאָה כֹּאן אֲלֹא
בְּשִׁבִיל לְסִמְכָה לְפָרֶשֶׁה שֶׁל אַחֲרִיָּה:

שמות פרק יב

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאַל
אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:
וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם לְמִיָּמָר:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַל אַהֲרֹן. בְּשִׁבִיל

שאהרן עשה וטרה בזופתים כמשה, חלק
 לו כבוד זה במצוה ראשונה, שכללו עם
 משה בדבור: בארץ מצרים. חוץ לכרך,
 או אינו אלא בתוך הכרך, תלמוד לומר
 כצאתי את העיר וגו', ומה תפלה קלה לא
 התפלל בתוך הכרך, לפי שהיתה מלאה
 גילולים, דבר חמור כזה לא כל שכן:

ב הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ

חֹדָשִׁים רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם

לְחֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה:

יִרְחָא הָדִין לְכוּן רִישׁ יִרְחִין קַדְמָאִי
 הוּא לְכוּן לִירְחִי שְׁתָּא:

החדש הזה. הראהו לבנה בחדושה, ואמר
 לו, כשהירה מתחדש יהיה לך ר"ח. ואין
 מקרא יוצא מידי פשוטו, על חדש ניסן
 אמר לו, זה יהיה ראש לסדר מנין
 החדשים, שיהא אייר קרוי שני, סיון
 שלישי: הזה. נתקשה משה על מולד
 הלבנה, באיזו שעור תראה ותהיה ראויה
 לקדש, והראה לו באצבע את הלבנה
 ברקיע, ואמר לו כזה ראה וקדש. וכיצד

הִרְאָהוּ, וְהָלֹא לֹא הִיָּה מִדְּבַר עֲמוֹ אֲלֹא
 בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בַּיּוֹם דְּבַר ה', בַּיּוֹם
 צִוּתוֹ, מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וְהָלָא, אֲלֹא
 סִמוּךְ לְשִׁקִּיעַת הַחֲמָה נֹאמְרָה לוֹ פִּרְשָׁה
 זו, וְהִרְאָהוּ עִם חֲשֻׁכָּה:

ג. דְּבָרָיו אֵל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר בְּעֵשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה
 וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שָׂה לְבֵית
 אָבֹת שָׂה לְבֵית:

מִלִּילֹו עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל

לְמִיָּמָר בְּעֶסְרָא לִירְחָא הֲדִין וַיִּסְבוּן
 לְהוֹן גְּבַר אָמַר לְבֵית אָבִא אָמַר
 לְבֵיתָא:

דברו אל כל עדת. וכי אהרן מדבר, והלא
 כבר נאמר אתה תדבר, אלא חולקין כבוד
 זה לזה, ואומרים זה לזה למדני, והדבור
 יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים:
 אל כל עדת ישראל וגו' בעשור לחדש.
 דברו היום בראש חודש, שיקחוהו בעשור
 לחדש: הזה. פסח מצרים מקחו

מבעשור, ולא פסח דורות: שֶׁה לְבֵית
 אֲבוֹת. לְמִשְׁפַּחָה אַחַת, הֲרִי שֶׁהִיוּ מְרוֹבִין
 יְכוּל שֶׁה אֶחָד לְכוּלָן, תְּלִמּוּד לֹמַר שֶׁה
 לְבֵית:

ד וְאֵם יִמְעַט הַבֵּית מְהִיּוֹת
 מִשָּׂה וְלָקַח הוּא וְשָׁכְנוּ הַקָּרֵב
 אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסֵּת נִפְשֹׁת אִישׁ
 לְפִי אֲכָלוּ תְּכַסּוּ עַל הַשָּׂה:
 וְאֵם יִזְעִיר בֵּיתָא מְלֵאתִּמְנָאָה עַל

אִמְרָא וַיִּסַּב הוּא וְשִׁיבָבָה דְּקָרִיב
 לְבֵיתָהּ בְּמִנִּין נַפְשָׁתָא גְבַר לְפֻּם
 מִיכָלָה תְּתַמְנֹן עַל אִמְרָא:

ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו
 מועטין מהיות משה אחד, שאין יכולין
 לאכלו ויבא לידי נותר, ולקח הוא ושכנו
 וגו', זהו משמעו לפי פשוטו. ועוד יש בו
 מדרש, ללמד שאחר שנמנו עליו, יכולין
 להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו, ולהמנות
 על שם אחר, אך אם באו למשוך ידיהם
 ולהתמעט, מהיות משה, יתמעטו בעוד

השה קיים, בהיותו בחיים ולא משנשחט:
 במכסת. חשבון, וכן מכסת הערבך: לפי
 אכלו. הראוי לאכילה, פרט לחולה וזקן
 שאינו יכול לאכול כזית: תכסו. תתמנון:

הַשָּׁה תִּמְּיִם זָכָר בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה
 לָכֶם מִן הַכֹּבְשִׁים וּמִן הָעֲזִים
 תִּקְחוּ:

אִמַּר שְׁלִים דָּכָר בַּר שִׁתָּה יְהִי לְכוֹן מִן
 אִמְרִיא וּמִן עֲזִיא תִּסְבוֹן:

תמים. בלא מום: בן שנה. כל שנתו קרוי
 בן שנה, כלומר שנוכל בשנה זו: מן
 הכבשים ומן העזים. או מזה או מזה,
 שאף עז קרויה שה, שנאמר ושה עזים:

ו וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד
 אַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה
 וְשַׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קֹהֵל עֵדֹת
 יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרָבִים:

ויהי לכוון למטרא עד ארבעא עסרא

יוֹמָא לִירְחָא הֵדִין וַיִּכְסֹּן יְתָהּ כָּל

קָהֳלָא כְנִשְׁתָּא דִישְׂרָאֵל בֵּין שְׁמֵשִׁיא:

וְהִיא לָכֵם לְמִשְׁמֶרֶת. זֶה לְשׁוֹן בְּקוֹר,

שְׁטַעוֹן בְּקוֹר מִמּוֹם אַרְבַּעַה יָמִים קוֹדֵם

שְׁחִיטָה. וּמִפְּנֵי מָה הַקָּדִים לְקִיחָתוֹ

לְשְׁחִיטָתוֹ אַרְבַּעַה יָמִים מָה שְׁלֹא צוּה בֵּן

בַּפֶּסַח דּוֹרוֹת, הִיא ר' מַתִּיא בֶּן חֲרֵשׁ אוֹמֵר,

הָרִי הוּא אוֹמֵר וְאֶעֱבוֹר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ וְהִנֵּה

עֵת דְּדוֹדִים, הַגִּיעָה שְׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּעְתִּי

לְאַבְרָהָם שְׂאֵגָאֵל אֶת בְּנָיו, וְלֹא הָיוּ בִידָם

מִצּוֹת לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם כְּדִי שִׁיגְאָלוּ, שְׁנֵאמַר

ואת ערום ועריה, ונתן להם שתי מצות,
דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה,
שנאמר מתבוססת בדמיו, בשני דמים,
ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך
מבור אין מים בו, ושהיו שטופים
באלילים, אמר להם משכו וקחו לכם,
משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של
מצוה: ושחטו אתו וגו'. וכי כולך
שוחטין, אלא מכאן ששלוחו של אדם
כמותו: קהל עדת ישראל. קהל ועדה
וישראל, מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין

בשלשה כתות זו אחר זו, נכנסת כת
 ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו',
 כדאיתא בפסחים: בין הערבים. משש
 שעות ולמעלה קרוי בין הערבים,
 שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב, ולשון
 בין הערבים נראה בעיני, אותן שעות
 שבין עריבת היום לעריבת הלילה, עריבת
 היום בתחלת שבע שעות מכי ינטו צללי
 ערב, ועריבת הלילה בתחלת הלילה. ערב
 לשון נשף וחשך, כמו ערבה כל שמחה:

וּלְקַחְהוּ מִן הַדָּם וְנָתַנוּ עַל

שְׁתֵּי הַמְּזֻזֹּת וְעַל הַמִּשְׁקוֹף עַל

הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ

בָּהֶם:

וַיִּסְבּוּן מִן דָּמָא וַיִּתְּנוּן עַל תְּרִין סַפֵּיא

וְעַל שְׁקָפָא עַל בַּתֵּיא דִּיכְלוּן יְתָה

בְּהוֹן:

ולקחו מן הדם. זו קבלת הדם, יכול ביד,

תלמוד לומר אשר בסף: המזוזות. הם

הזקופות, אחת מכאן לפתח ואחת מכאן:

המשקוף. הוא העליון, שהדלת שוקף
 עליו כשסוגרין אותו, לינט"ל בלע"ז.
 ולשון שקיפה, חבטה, כמו קול עלה נדה,
 טרפא דשקף. חבורה, משקופי: על
 הבתים אשר יאכלו אותו בהם. ולא על
 משקוף ומזוזות שבבית התבן ובבית
 הבקר, שאין דרין בתוכו:

ח וְאֶכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בְּלִילָה
 הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל
 מִרְרִים יֹאכְלֻהוּ:

וַיִּכְלֹן יֵת בְּסָרָא בְּלֵילָא הָהוּא טַוּי גּוּר

וּפִטִּיר עַל מְרָרִין יִכְלָנָה:

אֵת הַבֶּשֶׂר. וְלֹא גִידִים וְעֲצָמוֹת: עַל

מֵרָרִים. כֹּל עֹשֶׂב מִן הַנֶּקְרָא מֵרֹר, וְצִיּוֹם

לֹא כוֹל מֵרֹר זָכַר לִוימָרְדוּ אֵת חַיִּיהֶם:

ט אֵל תֵּאֲכָלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבִשְׁלֵ

מִבִּשְׁלֵ בַמָּיִם כִּי אִם צָלִי אִשׁ

רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קֶרְבּוֹ:

לֹא תִיכְלֹן מִנָּה כִּד חַי וְאַף לֹא בִשְׁלֵא

מִבֶּשֶׁל בְּמִיָּא אֶלְהֵן טוֹי נֹר רִישִׁיה עַל

כָּרְעוּהִי וְעַל גִּוְהָ:

אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא. שְׂאִינוּ צְלוּי כֹל

צִרְכוּ קוֹרְאוּ נָא בִלְשׁוֹן עֶרְבִי: וּבֶשֶׁל

מִבּוֹשֶׁל. כֹּל זֶה בִּאֲזָהָרֶת לֹא תֹאכְלוּ:

בְּמִים. מִנִּין לְשֹׂאֵר מִשְׁקִין, תִּלְמוּד לֹזְמֵר

וּבֶשֶׁל מִבּוֹשֶׁל מִכֹּל מְקוֹם: כִּי אִם צְלוּי

אֵשׁ. לְמַעַלָּה גָזַר עָלֵינוּ בְּמִצּוֹת עֲשֵׂה, וּכְאֵן

הוֹסִיף עָלֵינוּ לֹא תַעֲשֶׂה, אֲלֵ תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ

כִּי אִם צְלוּי אֵשׁ: רֹאשׁוֹ עַל כְּרַעֲיוֹ. צוּלָהוּ

כולו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם
 קרבנו, ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתו.
 ולשון על כרעיו ועל קרבנו, כלשון על
 צבאותם, כמו בצבאותם כמות שהן, אף
 זה כמות שהוא, כל בשרו משלם:

וְלֹא תֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בִּקּוֹר
 וְהִנֵּתָר מִמֶּנּוּ עַד בִּקּוֹר בְּאֵשׁ
 תִּשְׂרֹפוּ:

וְלֹא תִשְׂאֲרוֹן מִנֶּה עַד צִפְרָא
 וְדִישְׁתָּאֵר מִנֶּה עַד צִפְרָא בְּנוֹרָא

תּוֹקְדוֹן:

והנותר ממנו עד בקר. מה תלמוד לומר
עד בקר פעם שניה, ליתן בקר על בקר,
שהבקר משמעו משעת הנץ החמה, ובא
הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות
השחר, זהו לפי משמעו. ועוד מדרש
אחר, למד שאינו נשרף ביו"ט אלא
ממחרת, וכך תדרשנו, והנותר ממנו בבקר
ראשון, עד בקר שני תעמוד ותשרפנו:

יֹאכֶכָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם

חֲגֻרִים נַעֲלִיכֶם בְּרֶגְלֵיכֶם

וּמִקְלָכֶם בְּיָדְכֶם וְאַכְלֶתֶם אֹתוֹ

בְּחַפְזוֹן פֶּסַח הוּא לִיהוָה:

וְכֵדִין תִּיכָלוֹן יְתֶה חֲרָצִיכוֹן יְהוֹן

אַסִּירִין מְסַנִּיכוֹן בְּרֶגְלֵיכוֹן וְחוּטִירִיכוֹן

בְּיָדֵיכוֹן וְתִיכָלוֹן יְתֶה בְּבִהִילוֹ פֶּסַחָא

הוּא קָדָם יִי:

מִתְנִיכֶם חֲגוּרִים. מְזוּמָנִים לְדֶרֶךְ:

בְּחַפְזוֹן. לְשׁוֹן בַּהֲלָה וּמַהֲרֹת, כְּמוֹ וִיהִי

דוד נחפז ללכת, אשר השליכו ארם
 בחפזם: פסח הוא לה'. הקרבן הוא קרוי
 פסח, על שם הדלוג והפסיחה שהקב"ה
 מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים,
 וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי
 נמלט, ואתם עשו כל עבודותיו לשם
 שמים דרך דילוג וקפיצה, זכר לשמו
 שקרוי פסח, וגם פסק"א לשון פסיעה:

יב וְעַבְרָתִי בְּאַרְץ מִצְרַיִם
 בְּלִילָה הַזֶּה וְהַפִּיתִי כָּל בְּכוֹר

בְּאַרְצֵן מִצְרַיִם מֵאֲדָם וְעַד

בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם

אֶעֱשֶׂה שְׂפָטִים אֲנִי יְהוָה:

וְאֶתְגַּלִּיתִי בְּאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם בְּלִילִיא

הַדִּין וְאֶקְטֹל כָּל בּוֹכָא בְּאֶרֶץ

דְּמִצְרַיִם מֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וּבְכָל

טַעֲוֹת מִצְרַיִם אֶעֱבֹד דִּינִין אֲנָא יי:

וְעִבְרַתִּי. כַּמֶּלֶךְ הָעוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם,

וּבִהְעֵבְרָה אַחַת וּבְרַגַע אֶחָד כּוֹלֵן לְזִמְיוֹ:

כֹּל בְּכוֹר בָּאָרֶץ מִצְרִים. אֵף בְּכוֹרוֹת
 אֲחֵרִים זֶהם בַּמִּצְרִים, וּמִנִּין אֵף בְּכוֹרֵי
 מִצְרַיִם שֶׁבִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים, תִּלְמוּד לֹאמַר
 לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּבְכוּרֵיהֶם: מֵאָדָם וְעַד
 בְּהֵמָה. מִי שֶׁהִתְחִיל בְּעִבְרָה תַּחֲלָה מִמֶּנּוּ
 מִתַּחֲלַת הַפּוֹרְעָנוֹת: וּבְכֹל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם.
 שֶׁל עֵץ נִרְקֶבֶת, וְשֶׁל מִתְכַּת נִמְסָה וְנִתְכַּת
 לָאָרֶץ: אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה'. אֲנִי
 בַּעֲצָמִי, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ:

יג. וְהָיָה הָדָם לָכֶם לְאֹת עַל

הַבִּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שֹׁם

וְרֵאִיתִי אֶת הַדָּם וּפְסַחְתִּי

עֲלֵכֶם וְלֹא יִהְיֶה בְּכֶם נֶגֶף

לְמַשְׁחִית בְּחִבּוֹתִי בְּאֶרֶץ

מִצְרַיִם:

וַיְהִי דְמָא לְכוֹן לְאֵת עַל בְּתִיא דִּי

אַתּוֹן תַּמָּן וְאַחֲזִי יֵת דְמָא וְאַיְחּוּס

עֲלִיכוֹן וְלֹא יְהִי בְכוֹן מוֹתָא לְחַבְלָא

בְּמִקְטְלִי בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:

והיה הדם לכם לאות. לכם לאות ולא
לאחרים לאות, מכאן שלא נתנו הדם אלא
מבפנים: וראיתי את הדם. הכל גלוי
לפניו, אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני
לראות שאתם עסוקים במצותי, ופוסח
אני עליכם: ופסחתי. וחמלתי, ודומה לו
פסוח והמליט. ואני אומר, כל פסיחה
לשון דלוג וקפיצה, ופסחתי, מדלג היה
מבתי ישראל לבתי מצרים, שהיו שרוים
זה בתוך זה, וכן פוסחים על שתי
הסעיפים, וכן כל הפסחים הולכים

כקופצים, וכן פסוה זהמליט, מדלגו
 וממלטו מבין המומתים: ולא יהיה בכם
 נגף. אבל הוזה הוא במצרים. הרי שהיה
 מצרי בביתו של ישראל יכול ימלט,
 תלמוד לומר ולא יהיה בכם נגף, אבל
 הוזה במצרי שבבתיכם. הרי שהיה ישראל
 בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו,
 תלמוד לומר ולא יהיה בכם נגף:

יְהִי הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזָכָר
 וְחַגָּתָם אֶתוֹ חַג לַיהוָה

לְדֹרֹתֵיכֶם חֶקֶת עוֹלָם תִּחְגְּהוּ:

וַיְהִי יוֹמָא הַדִּין לְכוֹן לְדוֹכְרָנָא וּתְחַגּוֹן

יְתָה חֲגָא קָדָם יִי לְדַרְיִכוֹן קָיָם עָלָם

תִּחְגְּנָה:

לְזִכְרוֹן. לְדוֹרוֹת: וְחַגְתֶּם אוֹתוֹ. יוֹם שֶׁהוּא

כֹּךְ לְזִכְרוֹן אֶתְהָ חוֹגְגוֹ, וְעַדִּיין לֹא שִׁמְעֵנוּ

אִי זֶהוּ יוֹם הַזִּכְרוֹן, תִּלְמוּד לִזְמַר זְכוֹר אֶת

הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאֶתֶם, לְמַדְנוּ שִׁיּוֹם

הַיֵּצִיָּאָה הוּא יוֹם שֶׁל זְכוֹרוֹן, וְאִיזָה יוֹם

יֵצְאוּ, תִּלְמוּד לִזְמַר מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח יֵצְאוּ,

הוי אומר יום ט"ו בניסן הוא של יו"ט,
 שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולבקר
 יצאו: לדרתיכם וגו'. שומע אני מעוט
 דורות שנים, תלמוד לומר חקת עולם
 תהגהו:

טו שְׁבַעַת יָמִים מִצֹּת תֹאכְלוּ
 אַךְ בַּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן תִּשְׁבְּתוּ
 שְׁאֵר מִבְּתִיכֶם כִּי כָל אֲכֹל
 חֶמֶץ וְנִבְרַתָּה הֶנְפֶּשׁ הַהוּא
 מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרֵאשׁוֹן עַד יוֹם

הַשְׁבָּעִי:

שִׁבְעַת יוֹמִין פִּטִּיר תִּיכָלוֹן בְּרֵם בְּיוֹמָא

קִדְמָאָה תִּבְטָלוֹן חֲמִיעַ מִבְּתִיכוֹן אֲרִי

כָּל דִּיכוֹל חֲמִיעַ וְיִשְׁתַּצִּי אֲנָשָׁא הֵהוּא

מִיִּשְׂרָאֵל מִיוֹמָא קִדְמָאָה עַד יוֹמָא

שְׁבִיעָאָה:

שִׁבְעַת יָמִים. שְׁטִי"נָא שֶׁל יָמִים: שִׁבְעַת

יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ. וּבִמְקוֹם אַחֵר הוּא

אוֹמֵר שִׁשַּׁת יָמִים תֹּאכְלוּ מִצּוֹת, לְמַד עַל

שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח שְׁאִינוּ חוֹבֵה לֹאכּוֹל מִצָּה,

ובלבד שלא יאכל חמץ, מניין אף ששה
רשות, תלמוד לומר ששת ימים. זו מדה
בתורה, דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל
ללמד, לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא
ללמד על הכלל כולו יצא, מה שביעי
רשות אף ששה רשות, יכול אף לילה
הראשון רשות, תלמוד לומר בערב
תאכלו מצות, הכתוב קבעו חובה: אך
ביום הראשון תשביתו שאור. מערב יום
טוב, וקרוי ראשון לפי שהוא לפני
השבעה, ומצינו מוקדם קרוי ראשון, כמו

הראשון אדם תולד, הלפני אדם נולדת,
או אינו אלא ראשון של שבעה, תלמוד
לומר לא תשחט על חמץ, לא תשחט
הפסח ועדיין חמץ קיים: הנפש ההוא.
כשהיא בנפשה ובדעתה, פרט לאנוס:
מישראל. שומע אני תברת מישראל
ותלך לה לעם אחר, תלמוד לומר במקום
אחר, מלפני, בכל מקום שהוא רשותי:

טז וַיָּבִיאוּם הָרֹאשׁוֹן מִקָּרָא קֹדֶשׁ
וַיָּבִיאוּם הַשְּׂבִיעִי מִקָּרָא קֹדֶשׁ

יְהִיָּה לָכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא

יַעֲשֶׂה בָּהֶם אֶדְ אֱשֶׁר יֹאכַל

לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה

לָכֶם:

וּבְיוֹמָא קִדְמָאָה מְעַרַע קִדִּישׁ וּבְיוֹמָא

שְׁבִיעָאָה מְעַרַע קִדִּישׁ יְהִי לְכוּן כָּל

עִיבִידָא לֹא יִתְעַבֵּד בְּהוּן בְּרַם דִּי

מִתְאַכַּל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא בְּלִחּוּדוֹהִי

יִתְעַבֵּד לְכוּן:

מקרא קדש. מקרא שם דבר, קרא אותו
 קדש, לאכילה, ושתייה, וכסות: לא
 יעשה בהם. אפי' על ידי אחרים: הוא
 לבדו. הוא ולא מכשיריו שאפשר
 לעשותן מערב יום טוב: לכל נפש. אפילו
 לבהמה, יכול אף לנכרים, תלמוד לומר
 לכם:

וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַמִּצְוֹת כִּי
 בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת
 צְבָאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה

לְדַרְתֵּיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:

וְתִטְרוּן יְתַּ פִּטְרָא אֲרִי בְכָרָן יוֹמָא

הֲדִין אֲפִיקִית יְתַּ חִילִּיכּוֹן מֵאֲרַעָא

דְּמִצְרִים וְתִטְרוּן יְתַּ יוֹמָא הֲדִין

לְדַרְיִכּוֹן קָיָם עָלָם:

ושמרתם את המצות. שלא יבאו לידי

חמוץ, מכאן אמרו, תפח, תלטוש בצונן.

רבי יאשיה אומר, אל תהי קורא את

המצות, אלא את המצוות, בדרך שאין

מחמיצין את המצות כך אין מחמיצין את
 המצוות, אלא אם באה לידך עשה אותה
 מיד: ושמרתם את היום הזה. ממלאכה:
 לדרתיכם חקת עולם. לפי שלא נאמר
 דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על
 החגיגה, לכך חזר ושנאו כאן, שלא
 תאמר, אזהרת כל מלאכה לא יעשה, לא
 לדורות נאמרה אלא לאותו הדור:

יח בַּרְאשׁוֹן בְּאֶרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם
 לַחֹדֶשׁ בְּעֶרְב׃ תֹּאכְלוּ מִצֹּת עֵד

יּוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ

בְּעֶרְבִי:

בְּנִיסָן בְּאַרְבַּעַ עָסָרָ יוֹמָא לִירְחָא

בְּרַמְשָׁא תִיכְלוֹן פְּטִירָא עַד יוֹמָא

עָסְרִין וְחַד לִירְחָא בְּרַמְשָׁא:

עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים. לְמָה נֹאמַר,

וְהֵלֵא כְּבֹר נֹאמַר שִׁבְעַת יָמִים, לְפִי שֵׁנֹאמַר

יָמִים, לִילוֹת מִנִּין, תִּלְמוּד לֹזֵמַר עַד יוֹם

הָאֶחָד וְגו':

יֵט שִׁבְעַת יָמִים שְׁאֵר לֹא

יִמָּצֵא בְּבִתְיֶכֶם כִּי כָּל אֶחָד

מִחֲמַצֵּת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת

מֵעֵדֶת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרָח

הָאָרֶץ:

שִׁבְעַת יוֹמִין חֲמִיר לֹא יִשְׁתַּכַּח

בְּבִתְיֶכֶם אֲרִי כָּל דִּיכּוֹל מִחֲמַעַא

וְיִשְׁתַּצִּי אֲנָשָׁא הָהוּא מִכְּנִשְׁתָּא

דִּישְׂרָאֵל בְּגִיּוֹרָא וּבִיצִיבָא דְאַרְעָא:

לֹא יִמָּצֵא בְּבִתְיֶכֶם. מִנִּין לְגִבּוֹלִין, תִּלְמוּד

לומר בכל גבולך. מה תלמוד לומר
בבתיכם, מה ביתך ברשותך אף גבולך
ברשותך, יצא חמצו של נכרי שהוא אצל
ישראל ולא קבל עליו אחריות: כי כל
אוכל מחמצת. לענוש כרת על השאור,
זה לא כבר ענש על החמץ, אלא שלא
תאמר, חמץ שראוי לאכילה ענש עליו,
שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו,
ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ,
הייתי אומר, שאור שהוא מחמץ אחרים
ענש עליו, חמץ שאינו מחמץ אחרים לא

יענש עליו, לכך נאמרו שניהם: בגר
 ובאזרח הארץ. לפי שהנם נעשה
 לישראל, הוצרך לרבות את הגרים:

בְּכָל מַחֲמַצֶּת לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל
 מוֹשְׁבֵי יִכָּם תֹּאכְלוּ מִצֹּת: (פ)
 כָּל מַחֲמֵא לֹא תִיכְלוּ בְּכָל
 מוֹתְבֵי כוֹן תִּיכְלוּ פִּטְיָא:

מחמצת לא תאכלו. אזהרה על אכילת
 שאור: כל מחמצת. להביא את תערובתו:
 בכל מושבתיכם תאכלו מצות. זה בא

ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל

מושבתים, פרט למעשר שני וחלות

תודה:

חמישי בא ויקרא

משה לכל זקני ישראל ויאמר

אלהם משכו וקחו לכם צאן

למשפחותיכם ושחטו הפסח:

ויקרא משה לכל סבי ישראל ואמר

לְהוֹן אֶת־נִגְידוֹ וְסִיבוֹ לְכוֹן (מִן בְּנֵי) עֲנָא

לְזֶרַע־תְּכוֹן וְכוֹסוֹ פִּסְחָא:

מִשְׁכוֹ. מִי שֵׁשׁ לוֹ צֶאֱן יִמְשֹׁךְ מִשְׁלוֹ:

וְקָחוּ. מִי שֶׁאֵין לוֹ יָקָח מִן הַשּׁוּק:

לְמִשְׁפַּחֹתֵיכֶם. שֶׁהָ לְבֵית אֲבוֹת:

כב וְלִקְחֹתָם אֶגְדֹּת אֲזוּב

וְטַב־לָתָם בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף

וְהִגַּעְתָּם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל

שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר

בַּסֶּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ

מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֶּקֶר:

וְתִסְבוּן אֶסֶרֶת אֲזוּבָא וְתִטְבְּלוּן בְּדָמָא

דְּבִמְנָא וְתִדְוֹן לְשִׁקְפָא וְלִתְרִין סַפִּיא

מִן דְּמָא דְּבִמְנָא וְאַתּוֹן לֹא תִפְקוּן

אֲנִשׁ מִתְרַע בֵּיתָה עַד צִפְרָא:

אֲזוּב. מִיִּן יֶרֶק שִׁישׁ לֹו גִבְעוּלִין: אֲגִדַּת

אֲזוּב. ג' קִלְחִין קִרְוִיִּין אֲגוּדָה: אֲשֶׁר בַּסֶּף.

בְּכִלִּי, כְּמוֹ סִפּוֹת כֶּסֶף: מִן הַדָּם אֲשֶׁר

בַּסֶּף. לָמָּה חֲזַר וּשְׁנָאוּ, שֶׁלֹּא תֹאמַר

טבילה אחת לשלש המתנות, לכך נאמר
 עוד אשר בסף, שתהא כל נתינה ונתינה
 מן הדם אשר בסף, על כל הגעה טבילה:
 ואתם לא תצאו וגו'. מגיד, שמאחר
 שנתנה רשות למשחית לחבל, אינו מבחין
 בין צדיק לרשע, וליכלה רשות למחבלים
 היא, שנאמר בו תרמוש כל חיתו יער:

כג. וְעָבַר יְהוָה לְנֶגְף אֶת
 מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת הַדָּם עַל
 הַמִּשְׁקָף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת

וּפָסַח יְהוָה עַל הַפֶּתַח וְלֹא

יָתֵן הַמִּשְׁחִית לָבֹא אֶל

בֵּיתֵיכֶם לְנֹגֵף׃

וַיִּתְּגַלֵּי יְיָ לְמַמְחֵי יֵת מִצְרַיִם וַיַּחֲזִי יֵת

דָּמָא עַל שִׁקְפָא וְעַל תִּרְיִן סַפִּיא וַיַּחֲוֶם

יְיָ עַל תִּרְעָא וְלֹא יִשְׁבּוּק לְחַבְלָא

לְמִיעַל לְבֵיתֵיכֶן לְמַמְחֵי׃

וּפָסַח. וְחַמֵּל וַיִּיֵּל וּדְלָג: וְלֹא יָתֵן

הַמִּשְׁחִית. וְלֹא יָתֵן לוֹ יְכוּלָת לָבֹא, כְּמוֹ

וְלֹא נִתְּנוּ אֱלֹהִים לְהִרְעֵ עַמִּדִּי:

כֹּד וְשִׁמְרָתָם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה

לְחֹק לָךְ וּלְבִנְיָךְ עַד עוֹלָם:

וְתִטְרוֹן יָת פֶּתַח־מֵא הַדִּין לְקִים לָךְ

וּלְבִנְיָךְ עַד עֹלָם:

כֹּה וְהָיָה כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ

אֲשֶׁר יִתֶּן יְהוָה לָכֶם כְּאֲשֶׁר

דִּבֶּר וְשִׁמְרָתָם אֶת הַעֲבֹדָה

הַזֹּאת:

וַיְהִי אֲרִי תַעֲלוֹן לְאַרְעָא דִּיתָן יִי לְכוֹן
 כְּמָא דִּי מַלִּיל וְתַטְרוֹן יִת פְּלַחְנָא
 הַדִּין:

וְהִיָּה כִּי תִבְאוּ. תִּלְהֵ הַכְּתוּב מַצּוּה זֶה
 בְּבִיאתֵם לָאָרֶץ, וְלֹא נִתְחַיֵּיבוּ בַּמַּדְבָּר אֲלֹא
 פֶּסַח אֶחָד שַׁעֲשׂוּ בִשְׁנָה הַשְּׁנִית עַל פִּי
 הַדְּבוּר: כַּאֲשֶׁר דָּבַר. וְהִיכֵן דָּבַר, וְהִבֵּאתִי
 אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ וְגו':

כֹּו וְהִיָּה כִּי יֹאמְרוּ אֱלֵיכֶם
 בְּנֵיכֶם מָה הָעֵבֶרָה הַזֹּאת

לְכֻם:

וַיְהִי אֲרִי יִמְרוֹן לְכוֹן בְּנִיכוֹן מָא

פִּלְחָנָא הֲדִין לְכוֹן:

כֹּז וְאַמְרָתָם זָבַח פָּסַח הוּא

לִיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי

יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפּוֹ אֶת

מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינּוּ הַצִּיל

וַיִּפְקֹד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה:

וַתִּימְרוּן דָּבַח חֲתִים הוּא קָדָם יְיָ דִּי חָס

עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם כֹּד הָיָה

מִי יָת מִצְרָאִי וַיֵּת בְּתָנָא שְׂזִיב וּכְרַע

עָמָא וּסְגִידוּ:

וַיִּקַּד הָעָם. עַל בִּשְׁוֹרַת הַגְּאוּלָּה, וּבִיאת

הָאָרֶץ, וּבִשְׁוֹרַת הַבָּנִים שִׁיחִיו לָהֶם:

כֹּחַ וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל

כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה

וַאֲהָרֹן כֵּן עָשׂוּ: (ה)

וַאֲזָלוּ וַעֲבָדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּפַקִּיד

יִי יְיָ יֵת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עֲבֹדוּ:

וילכו ויעשו בני ישראל. וכי כבר עשו,

והלא מראש חודש נאמר להם, אלא

מכיון שקבלו עליהם, מעלה עליהם

הכתוב כאלו עשו: וילכו ויעשו. אף

ההליכה מנה הכתוב, ליתן שכר להליכה

ושכר לעשייה: כאשר צוה ה' את משה

ואהרן. להגיד שבחן של ישראל שלא

הפילו דבר מכל מצות משה ואהרן, ומהו

כן עשו, אף משה ואהרן כן עשו:

כט טיטי ויהי בְּחֲצִי

הַלְלִיָּלָה וַיְהִיָּה הַפָּה כָּל בְּכוֹר

בְּאַרְצָם מִצֵּרִים מִבְּכוֹר פֶּרֶעָה

הַיֹּשֵׁב עַל כְּסֵאוֹ עַד בְּכוֹר

הַיֹּשֵׁב אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל

בְּכוֹר בְּהֵמָה:

וְהָיָה בַּפִּלָּגוֹת לִילִיָּא וַיִּקְטֹּל כָּל

בּוֹכָרָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מְבוֹכָרָא
 דְּפִרְעָה דְּעֵתִיד לְמַתָּב עַל פְּרִסִּי
 מְלָכוּתָהּ עַד בּוֹכָרָא דְּשִׁבְיָא דִּי בְּבֵית
 אֲסִירִי וְכָל בּוֹכָרָא דְּבַעֲיָרָא:

זה'. כל מקום שנאמר זה', הוא ובית דינו,
 שהי' ל'שון תוספת הוא, כמו פלוני
 ופלוני: הכה כל בכור. אף של אומה
 אחרת והוא במצרים: מבכור פרעה. אף
 פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורים,
 ועליו הוא אומר בעבור זאת העמדתו:

עד בכור השבי. שהיו שמחין לאידם של
 ישראל, ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה
 הפורענות זו. ובכור השפחה בכלל היה,
 שהרי מנה מן החשוב שבכלן עד הפחות,
 ובכור השפחה חשוב מבכור השבי:

לֹא־וַיִּקְרָא פַּרְעֹה לִילָה הוּא וְכָל־
 עֲבָדָיו וְכָל־מִצְרַיִם וְהָיָה־
 צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי אֵין־
 בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת:

וַקָּם פַּרְעֹה לִילָיָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו

וְכָל מִצְרִים וְהוֹת צוֹחָתָא רַבְתָּא

בְּמִצְרִים אֲרִי לֵית בֵּיתָא דִּי לֵית הוּה

בֵּה תַמָּן מֵתָא:

וַיִּקָּם פִּרְעֹה. מִמָּטָתוֹ: לֵילָה. וְלֹא כְדָרְךָ

הַמְּלָכִים בְּשִׁלְשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם: הוּא. תַּחֲלָה,

וְאַחֲרַיִם כֵּךְ עֲבָדִיו, מִלְּמַד שֶׁהִיָּה הוּא מַחֲזִיר

עַל בְּתֵי עֲבָדָיו וּמַעֲמִידָן: כִּי אֵין בֵּית אִשָּׁר

אֵין שֵׁם מֵת. יֵשׁ שֵׁם בְּכוֹר, מֵת, אֵין שֵׁם

בְּכוֹר, גְּדוֹל שְׁבָבִית קְרוֹי בְּכוֹר, שְׁנֹאמַר אָף

אֲנִי בְּכוֹר אֶתְנָהוּ. דְּבַר אַחֲרָא, מִצְרִיּוֹת מִזְנוֹת

תחת בעליהן ויולדות מרוזקים פנויים,

והיו להם בכורות הרבה, פעמים הם

חמשה לאשה אחת, כל אחד בכור לאביו:

לא ויקרא למִשָּׁה וְלֹאֲהֶרֶן לִילָה

וַיֹּאמֶר קוֹמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי

גַּם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָכוּ

עֲבְדוּ אֶת יְהוָה כְּדַבַּרְכֶּם:

וַיִּקְרָא לִמִּשָּׁה וְלֹאֲהֶרֶן לִילָה וַאֲמַר

קוֹמוּ פוּקוּ מִגּוֹ עַמִּי אֶף אֶתּוֹן אֶף בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל וְאַזִּילוּ פְּלָחוֹ קִדְּם יִי כִּמְא

דְּהוֹתוֹן אֶמְרִין:

וּיְקַרְא לְמַשָּׁה וּלְאַהֲרֹן לִיכָּה. מַגִּיד שֶׁהִיָּה

מַחֲזִיר עַל פֶּתַח הָעִיר וְצוּעֵק, הֵיכָן מַשָּׁה

שְׂרוּי, הֵיכָן אַהֲרֹן שְׂרוּי: גַּם אַתֶּם. הַגְּבֵרִים:

גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. הַטָּף: וּלְכוּ עֲבַדוּ וְגו'

כְּדַבְּרֵכֶם. הַכֹּל כִּמּוֹ שֶׁאִמְרַתֶּם, וְלֹא כִּמּוֹ

שֶׁאִמְרַתִּי אֲנִי, בִּטְלָ לֹא אֲשַׁלַּח, בִּטְלָ מִי וּמִי

הַהוֹלְכִים, בִּטְלָ רַק צֵאנֶכֶם וּבִקְרַכֶּם יִצְגּ:

לֵב גַּם צֵאנֶכֶם גַּם בְּקִרְכֶּם קִחוּ

כֹּאֲשֶׁר דְּבַרְתֶּם וְלָכוּ וּבִרְכֹתֶם

גַּם אֹתִי:

אֶף עֲנֹכֹן אֶף תּוֹרְכוֹן דְּבָרוֹ כְּמֵא דִּי

מִלְלָתְךָ וְאַזִּילֹ וְצִלֹ אֶף עָלַי:

גַּם צֵאנְכֶם גַּם בְּקֶרְכֶם קָחוּ. מֵהוּ כֹאֲשֶׁר

דְּבַרְתֶּם, גַּם אַתָּה תִּתֵּן בִּידֵינוּ זְבָחִים

וְעוֹלוֹת: וּבִרְכֹתֶם גַּם אוֹתִי. הִתְפַּלְלוּ עָלַי

שְׁלֵא אֲמוֹת, שְׁאֲנִי בְכוֹר:

לֵג וְתַחֲזֹק מִצָּרִים עַל הָעָם

לְמַהֲרָא לְשִׁלְחָם מִן הָאָרֶץ כִּי

אָמְרוּ כָּלֵנוּ מֵתִים:

וְתִקִּיפֹת מִצְרַיִם עַל עַמָּא לְאוֹחָא

לְשִׁלְחוֹתְהוֹן מִן אֶרֶעָא אֲרִי אָמְרוּ

כָּלֵנָא מִיתִין:

כלנו מתים. אמרו, לא כגזרת משה הוא,

שהרי אמר ומת כל בבור, וכאן אף

הפשוטים מתים, ה' או י' בבית אחד:

לְדִּי־שִׁשָּׁא הָעָם אֶת בְּצִקוֹן טָרָם

יְחֻמֵּן מִשְׁאֲרָתָם צָרָרָת

בְּשִׁמְלֹתָם עַל שְׂכָמָם:

וְנָטַל עֲמָא יָת לִישִׁיהוֹן עַד לֹא חָמַע

מוֹתָר אֲצוֹתָהוֹן צָרִיר בְּלִבְשִׁיהוֹן עַל

כַּתְפֵּיהוֹן:

טָרַם יְחֻמֵּן. הַמְצָרִיִּים לֹא הִנִּיחוּם לְשִׁהוֹת

כְּדֵי חִימוּץ: מִשְׁאֲרָתָם. שִׁירֵי מִצָּה וּמְרוֹר:

עַל שְׂכָמָם. אַע"פ שִׁבְהַמּוֹת הָרַבָּה הוֹלִיכוּ

עִמָּהֶם, מִחֲבָבִים הָיוּ אֶת הַמִּצּוֹת:

לֵה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּדִבַּר

מֹשֶׁה וַיֵּשְׂאוּ־לָו מִמִּצְרַיִם כָּלִי

כֶּסֶף וְכָלִי זָהָב וַיִּשְׁמְלוּ־תָ:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ כְּפִתְגָמָא דְּמֹשֶׁה

וַיֵּשְׂאוּ־לָו מִמִּצְרַיִם מָנִין דְּכֶסֶף וּמָנִין

דְּזָהָב וְלְבוֹשִׁין:

כְּדִבַּר מֹשֶׁה. שֶׁאָמַר לָהֶם בְּמִצְרַיִם,

וַיֵּשְׂאוּ־לָו אִישׁ מֵאֵת רַעְהוֹ: וַיִּשְׁמְלוּ. אִף הֵן

הָיוּ חֲשׂוֹבוֹת לָהֶם מִן הַכֶּסֶף וּמִן הַזָּהָב,

והמאוחר בפסוק חשוב:

לו וַיַּהֲרֹחַ נָתַן אֶת חֵן הָעַם

בְּעֵינָי מִצָּרִים וַיִּשְׁאַלֵּם

וַיִּנְצֵלוּ אֶת מִצָּרִים: (פ)

וַיִּי יֵהֵב יָת עֲמָא לְרַחֲמִין בְּעֵינָי מִצָּרִים

וַיִּשְׁאַלֵּם לְנוֹן וְרוֹקִינוּ יָת מִצָּרִים:

וישאלום. אף מה שלא היו שואלים מהם

היו נותנים להם, אתה אומר אחד טול

שנים ולך: וינצלו. ורוקיננו:

לֹא וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמָסִם

סִכְתָּה כָּשִׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רָגְלֵי

הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף:

וַנָּטְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמָסִם לְסִכְתּוֹת

כֶּשֶׁת מֵאָה אֲלָפִין רָגְלָאִין גְּבָרִיא בַר

מִטַּפְּלָא:

מרעמסם סכתה. ק"ך מיל היו, ובאו שם

לפי שעה, שנאמר ואשא אתכם על כנפי

נשרים: הגברים. מבן עשרים שנה

ומעלה:

לח וְגַם עֶרֶב רַב עָלָה אֹתָם

וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד:

וְאֵף נוֹכְרָאִין סְגִיָּאִין סְלִיקוּ עִמָּהוֹן

וְעֵנָא וְתוֹרִין בְּעִירָא סְגִי לַחֲדָא:

ערב רב. תערובות אומות של גרים:

לֹט וַיֵּאָכְלוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר

הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֵגֶת מִצּוֹת

כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גִרְעֻשׁוֹ

מִמְצָרִים וְלֹא יָכִילוּ לְהַתְמַהֲמָה

וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

וְאִפּוֹ יֵת לִישָׁא דִּי אֲפִיקוּ מִמְצָרִים

גְּרִיצָן פִּטְיָרָן אֲרִי לֹא חֲמַע אֲרִי

אֲתָרְכוּ מִמְצָרִים וְלֹא יָכִילוּ לְאֲתַעֲכָבֵא

וְאִף זִוְדִין לֹא עֲבָדוּ לְהוֹן:

עֲגוֹת מִצּוֹת. חֲרָה שֶׁל מִצָּה. בִּצְקָ שֶׁלֹּא

הַחֲמִיץ קְרוֹי מִצָּה: וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ

לָהֶם. לְדֶרֶךְ. מִגִּיד שֶׁבַחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל,

שֶׁלֹּא אָמְרוּ הָאֵיךְ נִצָּא לְמַדְבָּר בְּלֹא צָדָה,

אלא האמינו והלכו, הוא שמפורש
 בקבלה זכרתי לך חסד נעזריך אהבת
 כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא
 זרועה, ומה שבר מפורש אחריו, קודש
 ישראל לה' וגו':

מ וּמֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
 יֵשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
 וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

וּמֹתֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי יְתִיבוּ בְּמִצְרַיִם
 אַרְבַּע מֵאָה וּתְלָתִין שָׁנִין:

אשר ישבו במצרים. אחר שאר הישיבות
שישבו גרים בארץ לא להם: שלשים
שנה וארבע מאות שנה. בין הכל,
משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות
שנה, משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי
גר יהיה זרעך, ושלשים שנה היו משנגזרה
גזירת בין הבתרים עד שנולד יצחק. ואי
אפשר לומר בארץ מצרים לבדה, שהרי
קחת מן הבאים עם יעקב היה, צא וחשוב
כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמנים
של משה, לא תמצאם כל כך, ועל כרחך

הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד
למצרים, והרבה משנות עמרם נבלעים
בשנות קהת, והרבה משמונים של משה
נבלעים בשנות עמרם, הרי שלא תמצא
ארבע מאות לביאת מצרים, והוזקקת
לומר על כרחך שאף שאר הישיבות
נקראו גרות, אפילו בחברון, כענין שנאמר
אשר גר שם אברהם ויצחק, ואומר את
ארץ מגוריהם אשר גרו בה, לפיכך אתה
צריך לומר כי גר יהיה זרעך, משהיה לו
זרע, וכשתמנה ארבע מאות שנה משנולד

יצחק, תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן
 ר"י שנה, וזה אחד מן הדברים ששינו
 לתלמי המלך:

מא ויהי מקץ שלשים שנה
 וארבע מאות שנה ויהי
 בעצם היום הזה יצאו כל
 צבאות יהודה מארץ מצרים:

והיה מסוף ארבע מאה ותלתין שנים
 והיה בכרן יומא הדין נפקו כל חיליא

דִּי מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם:

וְיִהְיֶה מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְגו' וְיִהְיֶה בַּעֲצֵם
הַיּוֹם הַזֶּה. מִגִּיד, שְׂכִיזוֹן שֶׁהִגִּיעַ הַקֵּץ, לֹא
עָכָבן הַמָּקוֹם כַּהֲרָף עֵין, בִּט"ו בְּנִיסָן בָּאוּ
מִלֵּאכֵי הַשָּׁרֵת אֶצֶל אֲבָרָהָם לְבִשְׁרוֹ, בִּט"ו
בְּנִיסָן נוֹלַד יִצְחָק, וּבִט"ו בְּנִיסָן נִגְזְרָה
גְּזִירַת בֵּין הַבְּתָרִים:

מִבַּ לַיִל שְׁמֵרִים הוּא לִיחְזָה
לְחֻצִּיָּאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא
הַלֵּילָה הַזֶּה לִיחְזָה שְׁמֵרִים

לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם: (פ)

לִילִי נָטִיר הוּא קָדָם יִי לְאַפְקוֹתֶהוּן

מֵאַרְעָא דְּמִצְרִים הוּא לִילִיא הֲדִין

קָדָם יִי נָטִירִין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

לְדֹרֵיהוּן:

לִיל שְׁמָרִים. שְׁהִיָּה הַקַּב"ה שׁוֹמֵר וּמַצְפֵּה

לוֹ לְקִיִּים הַבְּטַחְתּוֹ לְהוֹצִיאָם מֵאַרְץ

מִצְרַיִם: הוּא הַלִּילָה הַזֶּה לְה'. הוּא

הַלִּילָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם בַּלִּילָה הַזֶּה אֲנִי

גּוֹאֵל אֶת בְּנִיד: שְׁמָרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

לְדֹרֹתָם. מִשְׁמֵר וּבֹא מִן הַמִּזִּיקִין, כַּעֲנִין

שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִתֵּן הַמִּשְׁחִית וְגו':

מִן וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מִנְּשָׁה

וְאֶהְרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח כֹּל

בֶּן נֹכַר לֹא יֹאכַל בּוֹ:

וַאֲמַר יי לְמִנְּשָׁה וְאֶהְרֹן דָּא גִזִּירַת

פֶּסַחָא כֹּל בֶּר יִשְׂרָאֵל דִּישְׁתַּמַּד לָא

יְכוּל בֵּה:

זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח. בִּי"ד בְּנִיסָן נֶאֱמָרָה

לָהֶם פִּרְשָׁה זֹאת כֹּל בֶּן נָכָר. שְׁנַת־נִכְרוֹ
 מַעֲשֵׂיוֹ לְאֲבִיו שִׁבְשָׁמִים, וְאַחַד נִכְרֵי
 וְאַחַד יִשְׂרָאֵל מֹזֵמֶר בַּמִּשְׁמָע:

מִדֹּ וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת כֶּסֶף
 וּמִלְתָּה אֹתוֹ אִזּוֹ יֹאכֵל בּוֹ:
 וְכָל עֶבֶד גֵּבֶר זְבִינִי כֶסֶף וְתִגְזֹר יְתָהּ
 בְּכֵן יִכּוֹל בָּהּ:

וּמִלְתָּה אֹתוֹ אִזּוֹ יֹאכֵל בּוֹ. רַבּוֹ, מִגִּיד
 שְׁמִילַת עֲבָדָיו מַעֲכַבְתּוֹ מִלְּאֲכֹל בַּפֶּסֶח,
 דְּבָרֵי רַבִּי יְהוֹשֻעַ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר, אִין

מִי־לֵת עֲבָדָיו מֵעֲכַבְתּוּ מִלֵּאכֹל בַּפֶּסֶח,

א"כ מָה תִּלְמֹד לֹמֵר אִי יֹאכֹל בּוֹ, הָעֶבֶד:

מָה תֹשֵׁב וְשֹׁכֵן לֹא יֹאכֹל בּוֹ:

תֹּתֵבָא וְאַגִּירָא לֹא יִכּוֹל בֵּה:

תֹּשֵׁב. זֶה גַּר תֹּשֵׁב: וְשֹׁכֵן. זֶה הַנִּכְרִי,

וּמָה תִּלְמֹד לֹמֵר, זֶה לֹא עֲרָלִים הֵם וְנֹאמַר

וְכָל עֲרָל לֹא יֹאכֹל בּוֹ, אֲלֵא כְּגֹן עֲרָבִי

מִהוּל וְגִבְעוֹנִי מִהוּל זֶהוּא תֹשֵׁב אִי שֹׁכֵן:

מִן בֵּית אֶחָד יֹאכֹל לֹא

תֹּצִיא מִן הַבֵּית מִן הַבֶּשֶׁר

חֹצֶה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ:

בְּחִבּוּרָא חֶדָּא יִתְאַכֵּל לָא תִפִּיק מִן

בֵּיתָא מִן בְּסָרָא לְבָרָא וְגִרְמָא לָא

תִּתְּבָרוֹן בֵּיהּ:

בבית אחד יאכל. בחבורה אחת, שלא

יעשו הנמנין עליו שתי חבורות ויחלקוהו,

אתה אומר בחבורה אחת או אינו אלא

בבית אחד כמשמעו, וללמד שאם

התחילו והיו אוכלים בחצר וירדו גשמים

שלא יכנסו לבית, תלמוד לומר על הבתים

אשר יאכלו אותו בהם, מכאן שהאוכל,
 אוכל בשני מקומות: לא תוציא מן
 הבית. מן החבורה: ועצם לא תשברו בו.
 הראוי לאכילה, כגון שיש עליו כזית בשר
 יש בו משום שבירת עצם, אין עליו כזית
 בשר או מוח, אין בו משום שבירת עצם:
 מִזֶּכֶּל עֵדֶת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ:
 כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל יַעֲבֹדוּן יְתֵהּ:
 כל עדת ישראל יעשו אותו. למה נאמר,
 לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית

אבות, שנמנו עליו למשפחות, יכול אף
 פסח דורות בן, תלמוד לומר כל עדת
 ישראל יעשו אותו:

מח וְכִי יִגֹּר אֶתְךָ גֵּר וְעָשָׂה
 פֶּסַח לַיהוָה הַמּוֹלֵל לוֹ כָּל זָכָר
 וְאִזּוּ יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ וְהָיָה
 כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עַרְלָל לֹא
 יֵאָכֵל בּוֹ:

וְאִרִי יִתְגַּיֵּר עִמָּךְ גִּיּוֹרָא וְיַעֲבֹד פֶּסַחָא

קָדָם יִי מִגֵּזֶר לֵה כָּל דְּכוּרָא וּבְכֵן

יִקְרַב לְמַעֲבָדָה וִיְהִי כִּי־צִיבָא דְאַרְעָא

וְכָל עֶרְלָא לֹא יִכּוֹל בֵּיהּ:

וַעֲשֵׂה פסח. יִכּוֹל כָּל הַמַּתְגִּייר יַעֲשֶׂה

פסח מִיד, תִּלְמוּד לֹזֵמֶר זֶהִיָּה כַּאֲזַרְח

הָאָרֶץ, מַה אֲזַרְח בְּאַרְבַּעַה עֶשֶׂר אָף גֵּר

בְּאַרְבַּעַה עֶשֶׂר: וְכָל עֶרְלָא לֹא יֹאכֹל בּוֹ.

לְהַבִּיא אֶת שְׁמַתּוֹ אֶחָיו מַחֲמַת מִיִּלָּה,

שְׂאִינּוּ מִזִּמְרָא לְעֶרְלוֹת וְאִינּוּ נִלְמַד מִבֵּן נִכְר

לֹא יֹאכֹל בּוֹ:

מִטַּ תֹּרָה אַחַת יְהִיָּה לְאַזְרַח

וְלִגְר הֶגֶר בְּתוֹכְכֶם:

אוֹרִיתָא חֲדָא יְהֵא לִיצִיבָא וְלִגְיוֹרָא

דִּיתְגִּירוֹן בִּינִיכוֹן:

תורה אחת וגו'. להשוות גר לאזרח אף

לשאר מצות שבתורה:

נִוְיַעֲשׂוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאַשֵּׁר

צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת

אַהֲרֹן כִּן עָשׂוּ: (ו)

וְעַבְדּוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמֵא דִּי פִקִּיד

יִי יְיָ מִשָּׁה וְיֵת אֶהְרֹן כֵּן עַבְדּוּ:

נֹא וְיִהְיֶה בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה

הוֹצִיא יְהוָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבָאָתָם: (פ)

וְהָיָה בְּכָרֶן יוֹמָא הַדִּין אֶפִּיק יִי יְיָ בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן:

שביעי

וידבר יהוה

אל מִשָּׁח לְאַמֹּר:

וּמִלֵּיל יִי עִם מִשָּׁח לְמִימָר:

ב קִדְשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל

רַחֵם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֲדָם

וּבְבִהֶמָּה לִי הוּא:

אֶקְדֹּשׁ קְדָמִי כָּל בּוֹכֵרָא פֶתַח כָּל

וְלֹדָא בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַנְשָׁא וּבְבַעֲיָרָא
דִּילִי הוּא:

פטר כל רחם. שפתח את הרחם תחלה,
כמו פוטר מים ראשית מדון. וכן יפטירו
בשפה, יפתחו שפתים: לִי הוּא. לעצמי
קנייתים, ע"י שהכיתי בכורי מצרים:

וַיֹּאמֶר מִנְּשָׁה אֶל הָעָם זְכוֹר
אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּתָם
מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי

בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם

מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֲמִין:

וְאָמַר מִשֶּׁה לַעֲמָא הֵו דְּכִירִין יְת יוֹמָא

הָדִין דִּי נְפַקְתּוֹן מִמְּצָרִים מִבֵּית

עֲבֻדוֹתָא אַרִי בְּתִקּוּף יְדָא אַפִּיק יִי

יְתִכּוֹן מִכָּא וְלֹא יִתְאַכֵּל חֲמִיעַ:

זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה. לָמַד, שְׂמִזְכִּירִין

יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּכָל יוֹם:

ד הַיּוֹם אֲתֶם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ

הָאָבִיבִי:

יוֹמָא דִּין אַתּוֹן נִפְקִין בִּירְחָא דְאָבִיבִיא:

בחדש האביב. וכי לא היינו יודעין באיזה

חדש יצאו, אלא כך אמר להם, ראו חסד

שגמלכם, שהוציא אתכם בחדש שהוא

כשר לצאת, לא חמה, ולא צנה, ולא

גשמים, וכן הוא אומר מוציא אסירים

בכושרות, חדש שהוא כשר לצאת:

ה וְהָיָה כִּי יָבִיֶאֱךָ יְהוָה אֶל

אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי

וְהַחֲוִי וְהַיְבוֹסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע

לְאַבְרָהָם לָתֵת לָךְ אֶרֶץ זֶבֶת

חֶלֶב וְדָבֶשׁ וְעֶבְדֶּת אֶת

הָעֶבְדָּה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה:

וַיְהִי אֲרִי יַעֲלֹנֶךָ יִי לְאַרְעָא דְכְנַעְנָאִי

וְחִתָּאִי וְאַמּוֹרָאִי וְחִוְאִי וַיְבוֹסְאִי דִי

קָיִים לְאַבְרָהָם לְמַתָּן לָךְ אֶרְעָא עֶבְדָּא

חֶלֶב וְדָבֶשׁ וְתַפְלָח יֵת פְּלִחְנָא הָדָא

בִּירְחָא הַדִּין:

אל ארץ הכנעני וגו'. אע"פ שלא מנה
אלא חמשה עממין, כל שבעה גוים
במשמע, שכולן בכלל כנעני הם, ואחת
ממשפחת כנען היתה שלא נקרא לה שם,
אלא כנעני: נשבע לאבתיך וגו'. באברהם
הוא אומר, ביום ההוא כרת ה' את אברם
וגו', וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת
וגו', וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה
שוכב עליה וגו': זבת חלב ודבש. חלב זב
מן העזים, וחדבש זב מן התמרים ומן
התאנים: את העבודה הזאת. של פסח,

וְהָלֹא כִּבְר נֹאמַר לְמַעַלְהָ וְהִיָּה כִּי תִבְאוּ אֶל
 הָאָרֶץ וְגו', וְלִמָּה חִזְר וּשְׁנֵאָה, בְּשִׁבִּיל דְּבַר
 שְׁנֵת־חֹדֶשׁ בָּהּ, בְּפִרְשָׁהּ רֵאשׁוֹנָה נֹאמַר
 וְהִיָּה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מַה הָעֲבוּדָה
 הַזֹּאת לָכֶם, בֶּן רָשָׁע הַכָּתוּב מִדְּבַר
 שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכֹּלָל, וְכֵאֵן וְהִגִּדְתָּ
 לְבֶנְךָ בֶּן שְׂאִינֹו יוֹדֵעַ לְשֹׂאוֹל, וְהַכָּתוּב
 מִלְּמֹדֵךְ שֶׁתִּפְתַּח לוֹ אֶתָּה בְּדִבְרֵי אֲגֻדָּה
 הַמּוֹשְׁכִין אֶת הַלֵּב:

וְשִׁבְעַת יָמִים תֹּאכֵל מִצֹּת
 וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לִיהְיוֹת:

שְׁבַעַה יוֹמִין תִּיכּוֹל פִּטִּירָא וּבִיוֹמָא

שְׁבִיעָאָה חֲגָא קָדָם יִי:

וּ מִצֹּת יֵאָכֵל אֵת שְׁבַעַת

הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאָה לָךְ חֲמִין

וְלֹא יֵרָאָה לָךְ שְׂאֵר בְּכָל

גִּבְלָךְ:

פִּטִּיר יִתְאַכֵּל יְת שְׁבַעַת יוֹמִין וְלֹא

יִתְחַזֵּי לָךְ חֲמִיעַ וְלֹא יִתְחַזֵּי לָךְ חֲמִיר

בְּכָל תְּחוּמָךְ:

ח וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא

לֵאמֹר בְּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה

לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם:

וּתְחַוֶּי לְבִנְךָ בַּיּוֹמָא הַהוּא לְמִימָר בְּדִיל

דִּין עֶבֶד יִי לִי בְּמִפְקֵי מִמִּצְרַיִם:

בעבור זה. בעבור שאקיים מצותיו, כגון

פסח מצה ומרור הללו: עשה ה' לי. רמז

תשובה לבן רשע לומר, עשה ה' לי ולא

לך, שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל:

ט וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ

וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן

תִּהְיֶה תוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי

בֵּיד חֲזָקָה הוֹצֵאָה יְהוָה

מִמִּצְרַיִם:

וַיְהִי לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין

עֵינֶיךָ בְּדִיל תִּהְיֶה אוֹרִיתָא דִּי בְּפוּמְךָ

אַרִי בִידָא תִקִּיפָא אֶפְקֹךְ יִי מִמִּצְרַיִם:

וְהָיָה לְךָ לְאוֹת. יְצִיאת מִצְרַיִם תִּהְיֶה לְךָ

לאות: על ידך ולזכרון בין עיניך. רוצה
 לומר, שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם
 בראש ובזרוע: על ידך. יד שמאל, לפיכך
 ידכה מלא בפרשה שנייה, לדרוש בה יד
 שהיא כהה:

וְשִׁמְרָתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת
 לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה: (פ)
 וְתִטֵּר יָת קִימָא הָדָא לְזִמְנָה מְזִמָּן
 לְזִמָּן:

מימים ימימה. משנה לשנה:

יֵא וְהָיָה כִּי יִבְאֶךָ יְהוָה אֶל

אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע

לָךְ וְלֹאֲבֹתֶיךָ וְנָתַנָּה לָךְ׃

וַיְהִי אֲרִי יַעֲלֹנֶךָ יִי לְאֶרֶץ דְּכַנְעֲנָי

כַּמָּא דִּי קָיִים לָךְ וְלֹאֲבֹתֶיךָ וַיִּתְּנָה

לָךְ׃

וְהָיָה כִּי יִבְאֶךָ יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שְׁלֹמֹדוֹ

מִכָּאן, שְׁלֹא קִדְשׁוֹ בְּכוֹרוֹת הַנוֹלָדִים

בַּמִּדְבָּר, וְהָאֹמֵר קִדְשׁוֹ מִפְּרֵשׁ בִּיאָה זֶה,

אִם תְּקַיֵּמוּהוּ בַּמִּדְבָּר, תִּזְכּוּ לִיכָנֶס לְאֶרֶץ

ותקיימוהו שם: נשבע לך. והיכן נשבע
 לך, והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי
 וגו': ונתנה לך. תהא בעיניך כאילו נתנה
 לך בו ביום, ואל תהי בעיניך כירושלם
 אבות:

יב וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רַחֵם
 לַיהוָה וְכָל פֶּטֶר שֶׁגָּר בְּהֵמָה
 אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזִּכָּרִים לַיהוָה:
 וְתַעֲבֹר כָּל פֶּתַח וְלֹדָא קָדָם יי וְכָל
 פֶּתַח וְלֹד בְּעִירָא דִּי יִהְיֶה לְךָ דְּכָרִין

תִּקְדֹּשׁ קָדָם יי:

והעברת. אין והעברת אלא לשון
 הפרשה, וכן הוא אומר והעברתם את
 נחלתו לבתו: שגר בהמה. נפל, ששגרתו
 אמו ושלחתו בלא עתו, ולמדך הכתוב
 שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא
 אחריו, ואף שאינו נפל קרוי שגר, כמו
 שגר אלפיד, אבל זה לא בא אלא ללמד
 על הנפל, שהרי כבר כתב כל פטר רחם,
 ואם תאמר אף בכור בהמה טמאה
 במשמע, בא ופירש במקום אחר בבקרך

ובצאנך. לשון אחר יש לפרש והעברת כל

פטר רחם, בבכור אדם הכתוב מדבר:

יג וְכָל פֶּטֶר חֵמָר תִּפְדֶּה בְּשָׂה

וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעֲרַפְתּוּ וְכָל

בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָךְ תִּפְדֶּה:

וְכָל פֶּתַח (בּוֹכֵרָא) דְּחִמְרָא תִּפְרוֹק

בְּאַמְרָא וְאִם לֹא תִפְרוֹק וְתִנְקֶפֶה וְכָל

בּוֹכֵרָא דְאַנְשָׁא בְּבִנְיָךְ תִּפְרוֹק:

פטר חמור. ולא פטר שאר בהמה טמאה,

גזרת הכתוב היא, לפי שנמשלו בכורי
מצרים לחמורים, ועוד שסייעו את
ישראל ביציאתן ממצרים, טעונים
מכספם ומזהבם של מצרים: תפדה
בשה. נותן שזה לכהן, ופטר חמור מותר
בהנאה והשה חולין ביד כהן: וערפתו.
עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו, הוא
הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד
ממונו: וכל בכור אדם בבניך תפדה.
חמש סלעים פדיונו, קצוב במקום אחר:

יד מפטיר וְהָיָה כִּי

יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה

זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֶזֶק יָד

הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית

עֲבָדִים:

וַיְהִי אֲרִי יִשְׁאַלְנָךְ בֶּנְךָ מָחָר לֵמַיֵּר

מָה דָא וְתֵימַר לָהּ בְּתִקּוּף יָדָא אֶפְקָנָא

יִי מִמְצָרִים מִבֵּית עֲבֹדוֹתָא:

**כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהיא
עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן, כגון
זה, וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו, דבני
גד ובני ראובן: מה זאת. זה תינוק טפש
שאינו יודע להעמיק שאלתו, וסותם
ושואל מה זאת, ובמקום אחר הוא אומר
מה העדות והחקים והמשפטים וגו', הרי
זאת שאלת בן חכם. דברה תורה כנגד
ארבעה בנים, תם, רשע, ושאנינו יודע
לשאול, והשואל דרך חכמה:**

טו וַיְהִי כִּי הִקְנֶשָׁה פַּרְעֹה
לְשִׁלְחָנֹו וַיַּהֲרֹג יִחְזָה כָּל בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר אָדָם
וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֲנִי
זֹבַח לַיהוָה כָּל פֶּטֶר רֶחֶם
הַזִּכָּרִים וְכָל בְּכוֹר בְּנֵי אֶפְרָיִם
וְהָיָה אֲרִי אֶקְנִישִׁי פַּרְעֹה לְשִׁלְחוֹתָנָא
וְקָטַל יִי כָּל בּוֹכְרָא בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם
מִבּוֹכְרָא דְּאִנְשָׁא וְעַד בּוֹכְרָא דְּבַעֲיָרָא

עַל כֵּן אֲנִי דְּבַח קִדְּם יְיָ כָּל פֶּתַח
וְלִדְּא דְּכָרִין וְכָל בּוֹכֵרָא דְּבְנֵי אֶפְרוֹק:

טז וְהָיָה לְאֹת עַל יְדְּכָה
וְלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֶזֶק
יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם:

(ססס)

וַיְהִי לְאֹת עַל יָדְךָ וְלְתַפְלִין בֵּין עֵינֶיךָ
אֲרִי בְּתִקּוֹף יָדָא אֶפְקֵנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם:
ססס:

ולטוטפות בין עיניך. תפילין, ועל שם

שהם ארבעה בתים קרוין טטפת, טט

בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים. ומנחם

חברו עם זהטף אל דרום, אל תטיפו, לשון

דבור, כמו ולזכרון בין עיניך האמורה

בפרשה ראשונה, שהרואה אותם קשורים

בין העינים, יזכור הנם וידבר בו:

חסלת פרשת בא:

כרשת

בשלה

עם אונקלום ורש"י

פרשת בשלח

יְיָ וַיְהִי בְשַׁלַּח פִּרְעֹה אֶת הָעָם

וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דָּרֶךְ אֲרִיז

פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרֹב הוּא כִּי

אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם

בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ

מִצְרֵימָה׃

וְהָיָה כִּד שִׁלַּח פְּרַעְיָה יָת עַמָּא וְלֹא
 דְּבַר־יִנּוֹן יִי אֲרַח אֲרַעָא פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרִי
 קְרִיבָא הוּא אֲרִי אֲמַר יִי דִּילְמָא יְזוּעוֹן
 עַמָּא בְּמַחְזִיחוֹן קְרִבָּא וִיתוּבוֹן
 לְמַצְרִים:

וַיְהִי בִשְׁלַח פְּרַעְיָה וְגו' וְלֹא נַחֵם. וְלֹא
 נַהֲגָם, כִּמּוֹ לָךְ נַחֵה אֶת הָעָם, בַּהֲתַלְכָּךְ
 תִּנְחָה אוֹתָךְ: כִּי קָרוֹב הוּא. וְנוּחַ לָשׁוּב
 בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ לְמַצְרִים. וּמִדְּרַשׁ אֲגֵדָה יֵשׁ
 הַרְבֵּה: בְּרֵאוֹתָם מִלְחָמָה. כְּגוֹן מִלְחָמַת

וירד העמלקי והכנעני וגו', אם הלכו דרך
 ישר היו חוזרים, ומה אם כשהקיפם דרך
 מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה
 מצרימה, אם הוליכם בפשוטה על אחת
 כמה וכמה: פן ינחם. יחשבו מחשבה על
 שיצאו, ויתנו לב לשוב:

יחַ וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת הָעַם דֶּרֶךְ
 הַמִּדְבָּר יָם סוּף וַחֲמִשִּׁים עָלוּ
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
 וַאֲסָחַר יְיָ יֵת עֲמָא אֲרַח מִדְּבָרָא יִמָּא

דְּסוּףָּ וּמִזְרִיזִין סְלִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:

וּיְסַבּ. הַסִּיבִם מִן הַדֶּרֶךְ הַפְּשׁוּטָה לְדֶרֶךְ

הַעֲקוּמָה: יָם סוּף. כְּמוֹ לֵים סוּף. וְסוּף

הוּא לְשׁוֹן אִגַּם שְׂגָדָלִים בּוֹ קִנִּים, כְּמוֹ

וְתִשָּׁם בְּסוּף, קִנָּה וְסוּף קִמְלוֹ: וְחֲמִשִּׁים.

אֵין חֲמוּשִׁים אֵלָא מִזְוִינִים, וְכֵן הוּא

אוֹמֵר, וְאַתֶּם תַּעֲבִרוּ חֲמוּשִׁים, וְכֵן תִּרְגַּם

אוֹנֵקְלוֹס מִזְרִיזִין, כְּמוֹ וִירַק אֶת חֲנִיכִיו

וְזִרְיָז. דְּבַר אַחֵר חֲמוּשִׁים מִחֲמוּשִׁים, אַחַד

מִחֲמִשָּׁה יֵצְאוּ, וְאַרְבַּעָה חֲלָקִים מֵתוֹ

בשִׁלֶּשֶׁת יָמֵי אֲבִיכָה:

יִטְוֶינָקַח מִנְּשָׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף

עִמּוֹ כִּי הִשְׁבִּיעַ הַשְׁבִּיעַ אֶת

בָּנָי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד וּפְקֹד

אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֵעֲלִיתֶם אֶת

עֲצָמוֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם:

וְאִסִּיק מִנְּשָׁה יֵת גִּרְמֵי יוֹסֵף עִמָּה אֲרִי

אוֹמָאָה אוֹמֵי יֵת בָּנָי יִשְׂרָאֵל לְמִימָר

מִדְּכָר דְּכִיר יֵי יִתְכּוֹן וְתִסְקֹן יֵת גִּרְמֵי

מִכָּא עֲמֹכּוֹן:

השבע השביע. השביעם שישביעו
לבניהם, ולמה לא השביע בניו שישאווהו
לארץ כנען מיד, כמו שהשביע יעקב,
אמר יוסף, אני שליט הייתי במצרים והיה
ספוק בידי לעשות, אבל בני לא יניחום
מצרים לעשות, לכך השביעם לכשיגאלו
ויצאו משם, שישאווהו: והעליתם את
עצמותי מזה אתכם. לאחיו השביע בן,
למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו
עמהם, שנאמר אתכם:

כ וַיִּסְעוּ מִסִּכּוֹת וַיַּחֲנוּ בְּאַתָּם

בְּקִצָּה הַמִּדְבָּר׃

וַנִּטְּלוּ מִסִּכּוֹת וְשָׂרוּ בְּאַתָּם בְּסִטֵּר

מִדְבָּרָא׃

ויסעו מסכות. ביום השני, שהרי בראשון

באו מדעמסם לסכות׃

כא וַיַּחֲזֶה הָלֶךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם

בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם תְּהִירָה׃

וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם

לְלַכֹּת יוֹמָם וְלַיְלָה:

וַיִּמְדַּבֵּר קִדְמֵיהוֹן בִּימָמָא בְּעִמּוּדָא

דְּעֵנְנָא לְדַבְרוּתְהוֹן בְּאוֹרְחָא וְלַיְלִיא

בְּעִמּוּדָא דְּאַשְׁתָּא לְאַנְהָרָא לְהוֹן

לְמִיזַל בִּימָמָא וּבְלַיְלִיא:

לְנַחְתָּם הַדְרֵךְ. נִקּוּד פֶּתַח, שֶׁהוּא כְּמוֹ

לְהִנְחֹתָם, כְּמוֹ לְרֹאוֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר

תֵּלְכוּ בָּהּ, שֶׁהוּא כְּמוֹ לְהִרְאוֹתְכֶם, אֵף כֵּאֵן

לְהִנְחֹתָם עַיִן שְׁלִיחַ, וְמִי הוּא הַשְּׁלִיחַ,

עֲמוּד הָעֵנָן, וְהַקֶּב"ה בְּכַבּוּדוֹ מוֹלִיכּוֹ

לפניהם, ומכל מקום את עמוד הענן הכין
 להנחותם על ידו, שיהרי על ידי עמוד
 הענן הם הולכים. עמוד הענן אינו לאורה
 אלא להורותם הדרך:

כב לא יִמִּישׁ עֲמֹד הָעֲנָן יוֹמָם
 וְעֲמֹד הָאֵשׁ לִילָה לְפָנֵי הָעָם:
 (פ)

לֹא יַעֲדִי עֲמֻדָּא דְעֲנָנָא בִּימָמָא וְאֵף
 לֹא עֲמֻדָּא דְאֶשְׁתָּא בְּלֵילִיא קֳדָם
 עַמָּא:

לֹא יִמִּישׁ. הַקִּבֵּ"ה אֶת עַמּוּד הָעֲנָן יוֹמָם
וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה, מִגִּיד שֶׁעַמּוּד הָעֲנָן
מִשְׁלִים לְעַמּוּד הָאֵשׁ וְעַמּוּד הָאֵשׁ מִשְׁלִים
לְעַמּוּד הָעֲנָן, שֶׁעַד שֶׁלֹּא יִשְׁקַע זֶה עוֹלָה
זֶה:

שמות פרק יד

אֲוִי־דִבֶּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה לְמִיָּמָר:
בִּדְבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישְׁבוּ
וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין

מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לְפָנַי בַּעַל

צֶפֶן נִכְחוּ תַּחֲנוּ עַל הַיָּם:

מִלֵּיל עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיתוּבוֹן וִישָׁרוֹן

קָדָם פּוֹם חִירְתָּא בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין יָמָא

קָדָם בַּעִיל צֶפֶן לְקַבְלָהּ תִּשְׁרוֹן עַל

יָמָא:

וַיֵּשְׁבוּ. לְאַחֲזֹרֵיהֶם, לְצַד מִצְרִים הָיוּ

מִקְרֵבִין כָּל יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, כְּדִי לְהַטְעוֹת אֶת

פִּרְעָה, שִׁיאֲמַר תּוֹעִים הֵם בְּדֶרֶךְ, כִּמּוֹ

שֶׁנֶּאֱמַר וְאִמַּר פִּרְעָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו':

ויחנו לפני פי החירות. הוא פיתום,
 ועכשיו נקרא פי החירות, על שם שנעשו
 שם בני חורין, והם שני סלעים גבוהים
 זקופים, והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים:
 לפני בעל צפון. הוא נשאר מכל אלהי
 מצרים, כדי להטעותן, שיאמרו קשה
 יראתן, ועליו פירש איוב משגיא לגוים
 ויאבדם:

ג וַאֲמַר פֶּרַעַה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל
 נְבָכִים הֵם בְּאֶרֶץ סֹגֵר עֲלֵיהֶם

הַמְדַּבֵּר:

וַיִּמַּר פַּרְעֹה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִעֲרַבְלִין

אֲנֹכִי בְּאֶרֶץ אֶחָד עֲלִיהוֹן מִדְּבָרָא:

וַאֲמַר פַּרְעֹה. כְּשִׁישְׁמַע שֶׁהֵם שְׁבִים

לְאַחֲזֹרֵיהֶם: לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְכֵן ה' יֹלֵחֵם לָכֶם, עֲלֵיכֶם. אֲמַרִי לִי אַחִי

הוּא, אֲמַרִי עָלַי: נְבָכִים הֵם. כְּלוּאִים

וּמִשׁוּקָעִים, וּבִלְעִ"ז שִׁיר"יִר, כִּמּוֹ בַעֲמַק

הַבָּכָא, מִבְּכִי נִהְרֹת, נְבָכִי יָם. נְבָכִים הֵם,

כְּלוּאִים הֵם בַּמְדַּבֵּר, שְׂאִינָן יוֹדְעִין לְצֵאת

ממנו ולהיכן ילכו:

ד וְחִזַּקְתִּי אֶת לֵב פִּרְעֹה וְרִדְף

אֲחֵרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בְּפִרְעֹה

וּבְכָל חֵילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי

אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ כֵן:

וְאֶתְקַף יָת לְבָא דְפִרְעֹה וַיִּרְדֹּף

בְּתַרְיָהוֹן וְאֶתְיָקַר בְּפִרְעֹה וּבְכָל

מִשְׁרִיתָהּ וַיִּדְעוּן מִצְרַאִי אֲרִי אֲנִי יִי

וַעֲבָדוּ כֵן:

ואכבדה בפרעה. כשהקב"ה מתנקם
ברשעים שמו מתגדל ומתכבד, וכן הוא
אומר ונשפטתי אתו וגו', ואחר כך
והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו',
ואומר שמה שבר רשפי קשת, ואחר כך
נודע ביהודה אלהים, ואומר נודע ה'
משפט עשה: בפרעה ובכל חילו. הוא
התחיל בעבירה וממנו התחילה
הפורענות: ויעשו בן. להגיד שבחן
ששמעו לקול משה, ולא אמרו היאך
נתקרב אל רודפינו, אנו צריכים לברוח,

אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם:

ה ויגד למלך מצרים כי ברח

העם ויהפך לבב פרעה

ועבדיו אל העם ויאמרו מה

זאת עשינו כי שלחנו את

ישראל מעבדנו:

ואתחוא למלכא דמצרים ארי אזל

עמא ואתהפוך לבא דפרעה ועבדוהי

לעמא ואמרו מא דא עבדנא ארי

שֶׁלַח־נָא יְתֹ יִשְׂרָאֵל מִפֶּלַח־נָא:

וּיִזְגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם. אִיקְטוּרִין שֶׁלַח
עֲמָהֶם, וּכְיוֹן שֶׁהִגִּיעוּ לְשִׁלְשֵׁת יָמִים
שֶׁקִּבְּעוּ לִילָךְ וּלְשׁוּב, וְרָאוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין
לְמִצְרַיִם, בָּאוּ וְהִגִּידוּ לְפָרְעָה בְיוֹם הָרְבִיעִי,
וּבַחֲמִישִׁי וּבַשְּׁשִׁי רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם, וְלִיל
שְׁבִיעִי יָרְדוּ לַיָּם, בַּשְּׁחֵרִית אָמְרוּ שִׁירָה,
וְהוּא יוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, לְכַךְ אָנוּ קוֹזְרִין
הַשִּׁירָה בְיוֹם הַשְּׁבִיעִי: וְיִהְיֶה. נִהְפֵּךְ מִמָּה
שֶׁהָיָה, שֶׁהָרִי אָמַר לָהֶם קוֹמּוּ צֵאוּ מֵתוֹךְ
עַמִּי, וְנִהְפֵּךְ לְבַב עֲבָדָיו, שֶׁהָרִי לְשַׁעֲבֵר הָיוּ

אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש,
ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל
ממונם שהשאינום: מעבדנו. מעבוד
אותנו:

וַיֹּאמֶר אֶת רֶכֶּבּוֹ וְאֶת עֲמּוֹ
לָקַח עֲמּוֹ:

וַטְקִים יְתַּר רְתִּיכָה וְיֶת עֲמִי דִּבֶּר עֲמִי:
וַיֹּאמֶר אֶת רֶכֶּבּוֹ. הוּא בַּעֲצָמוֹ: וְאֶת עֲמּוֹ
לָקַח עֲמּוֹ. מִשְׁכָּם בַּדְּבָרִים, לְקִינוֹ וּנְטָלוֹ
מִמּוֹנָנוֹ וּשְׁלָחָנוֹ, בּוֹאוֹ עֲמִי, וְאֲנִי לֹא

אתנהג עמכם כשאר מלכים, דרך שאר
 מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה, ואני
 אקדים לפניכם, שנאמר ופרעה הקריב,
 הקריב עצמו מיהר לפני חיילותיו, דרך
 שאר מלכים ליטול ביזה בראש כמו
 שיבחר, אני אשזה עמכם בחלק, שנאמר
 אחלק שלל:

וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רָכָב בַּחֹר
 וְכָל רָכָב מִצָּרִים וְשָׁלָשׁ עָל
 כָּל:

וְדַבֵּר שֵׁשׁ מֵאָה רִתְכִין בְּחִירָן וְכָל
רִתְכֵי מִצְרָאִי וְגִבֹּרִין מִמֶּנָּן עַל כָּל־הוֹן:
בַּחֹזֶר. נִבְחָרִים, בַּחֹזֶר לְשׁוֹן יַחִיד, כָּל רֶכֶב
וּרְכָב שִׁבְמָנִין זֶה הִיָּה בַּחֹזֶר: וְכָל רֶכֶב
מִצְרִים. וְעַמָּהֶם כָּל שְׂאֵר הָרֶכֶב, וּמַהִיכֹן
הָיוּ הַבַּהֲמוֹת הַלָּלוּ, אִם תֹּאמַר מִשְׁלֵ
מִצְרִים, הֲרִי נֹאמַר וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרִים,
וְאִם תֹּאמַר מִשְׁלֵ יִשְׂרָאֵל, וְהִלָּא נֹאמַר וְגַם
מִקְנֵנוּ יִלְךְ עִמָּנוּ, מִשְׁלֵ מִי הָיוּ, מַהִירָא אֵת
דְּבַר ה', מִכָּאן הִיָּה רַבִּי שְׁמַעְיוֹן אוֹמֵר, כִּשְׁר
שִׁבְמִצְרִים הָרוּג, טוֹב שִׁבְנַחֲשִׁים רְצוּץ אֵת

מוֹחוֹ: וּשְׁלֹשִׁים עַל כָּלוֹ. שְׂרֵי צְבָאוֹת

כְּתֻבֵּימוֹ:

ח וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת לֵב פַּרְעֹה

מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרַי בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים

בְּיַד רָמָה:

וַתִּקֶּיף יְיָ יָתֵ לְבָא דְפַרְעֹה מִלְּכָא

דְּמִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף בְּתַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי

יִשְׂרָאֵל נִפְקוּ בְּרִישׁ גְּלִי:

וַיַּחֲזֹק ה' אֶת לֵב פֶּרַעַה. שֶׁהִיָּה תוֹלָה אִם
 לִרְדּוּף אִם לֹא, וַחֲזֹק אֶת לְבוֹ לִרְדּוּף: בִּיד
 רָמָה. בַּגְּבוּרָה גְבוּהָהּ וּמִפּוֹרֶסֶמֶת:

ט שְׁנִי וַיִּרְדְּפוּ מִצָּרִים

אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיֶגּוּ אוֹתָם חֲנִים
 עַל הַיָּם כָּל סוֹם יָרֵב פֶּרַעַה
 וּפֶרֶשִׁי וַחֲיִלּוֹ עַל פִּי הַחִירָת
 לִפְנֵי בַּעַל צָפֹן:

וְרָדְפוּ מִצְרָאִי בַתְּרִיהוֹן וְאֲדָבִיקוּ יְתֵהוֹן

כֹּד שָׁרֹן עַל יָמָא כָּל סוּסוֹת רִתְכִי

פֶּרֶעָה וּפֶרֶשׁוֹהִי וּמִשְׁרִיתָהּ עַל פּוֹם

חִירְתָּא קָדָם בְּעִיל צָפוֹן:

וּפֶרֶעָה הַקָּרִיב וַיִּשְׁאוּ בָנִי

יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וַהֲנִה

מִצָּרִים נִסַּע אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ

מֵאֵד וַיִּצְעֲקוּ בָנִי יִשְׂרָאֵל אֶל

יְהוָה:

וּפִרְעָה קָרִיב וְזָקָפוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת
 עֵינֵיהוֹן וְהָא מִצְרָאִי נִטְלִין בַּתְרֵיהוֹן
 וְדַחֲלוֹ לַחֲדָא וְזַעֲיָקוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קָדָם

יִי:
 ט:

וּפִרְעָה הַקָּרִיב. הִיָּה לוֹ לְכַתוּב וּפִרְעָה
 קָרֵב, מַהוּ הַקָּרִיב, הַקָּרִיב עֲצָמוֹ וְנִתְאַמָּץ
 לְקָדָם לְפָנֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶם: נִסְעַ
 אַחֲרֵיהֶם. בְּלֵב אֶחָד כְּאִישׁ אֶחָד. דְּבַר אֶחָד
 וְהִנֵּה מִצְרִים נֹסְעִים אַחֲרֵיהֶם, רְאוּ שֶׁר שֶׁל
 מִצְרִים נֹסְעִים מִן הַשָּׁמַיִם לְעִזְזוֹר לְמִצְרִים:

וַיַּעֲקֹב. תִּפְשׂוּ אוֹמְנוֹת אֲבוֹתָם. בִּאֲבֹרָהִם
 הוּא אוֹמֵר, אֵל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עֹמֵד שָׁם.
 בִּיצְחָק, לְשׁוֹחַ בַּשָּׂדֶה. בִּיעֶקֶב, וַיִּפְגַּע
 בַּמָּקוֹם:

יֵא וַיֹּאמְרוּ אֵל מַעֲשֶׂה הַמִּבְלִי
 אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ
 לְמוֹת בַּמִּדְבָּר מֵה זֹאת עָשִׂיתָ
 לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם:

וַאֲמָרוּ לְמַעַן הֵמְדִּילִיתָ קְבָרִין בְּמִצְרַיִם

דְּבַרְתָּנָא לְמַמַּת בְּמִדְבָּרָא מָא דָּא

עֲבַדְתָּא לָנָא לְאַפְקוּתָנָא מִמְּצָרִים:

המבלי אין קברים. וכי מחמת חסרון

קברים, שאין קברים במצרים ליקבר שם,

לקחתנו משם. שיפז"ר פלינצס"א דינו"ן

פוש"ש"ש:

יב הלא זה הדבר אשר דברנו

אלוהים במצרים לאמר חדל

ממנו ונעבדה את מצרים כי

טוב לנו עבד את מצרים

מִמּוֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר:

הֲלֹא דִין פֶּתַח־מָא דִּי מַלְלָנָא עִמָּךְ

בַּמִּצְרִים לְמִימַר שְׁבוּק מִנָּנָא וְנִפְלַח ית

מִצְרָאִי אֲרִי טַב לָנָא דְנִפְלַח ית

מִצְרָאִי מִדְנֻמוֹת בַּמִּדְבָּרָא:

אֲשֶׁר דִּבְרָנוּ אֵלֶיךָ בַּמִּצְרִים. וְהֵיכֵן דִּבְרוּ,

יֵדָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפּוּט: מִמּוֹתָנוּ. מֵאֲשֶׁר

נִמּוֹת, וְאִם הִיָּה נִקּוּד מִלְּאִפּוֹ"ם, הִיָּה נִבְאָר

מִמִּיתָתָנוּ, עֲכָשִׁיו שִׁנְקוּד בִּשְׁוֹרֵק, נִבְאָר

מֵאֲשֶׁר נִמּוֹת. וְכֵן מִי יתֵן מוֹתָנוּ, שִׁנְמוֹת.

ובן מי יתן מותי דאבשלום, שאמות. כמו
 ליום קומי לעד, עד יום שובי בשלום
 שאקום שאשוב:

יג וַיֹּאמֶר מַעֲשֵׂה אֵל הָעַם אֵל
 תִּירָאוּ הִתְיַצְּבוּ וִירָאוּ אֶת
 יְשׁוּעָה יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם
 הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת
 מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְכְּחוּ
 לִרְאֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם:

וַאֲמַר מִשֶּׁה לַעֲמָא לָא תִּדְחִלוּן

אֶתְעַתְדוּ וַחֲזוּ יֵת פּוֹרְקָנָא דִּי דִיעֵבַד

לְכוּן יוֹמָא דִין אַרִי כְּמָא דְחֲזִיתוּן יֵת

מִצְרָאֵי יוֹמָא דִין לָא תוֹסְפוּן לְמַחֲזִיהוּן

עוֹד עַד עָלְמָא:

כִּי אֲשֶׁר רִאִיתֶם אֶת מִצְרִים וְגו'. מַה

שֶׁרִאִיתֶם אוֹתָם אֵינוֹ אֱלֹא הַיּוֹם, הַיּוֹם הוּא

שֶׁרִאִיתֶם אוֹתָם וְלֹא תוֹסִיפוּ עוֹד:

יֵד יְהוָה יִלְחָם לָכֶם וְאַתֶּם

תִּתְּחַרְשׁוּן: (פ)

יִי יִגִּיחַ לְכוֹן קָרֵב וְאַתּוֹן תִּשְׁתַּקּוֹן:

ה' יִלְחֶם לָכֶם. בְּשִׁבְלָכֶם, וְכֵן כִּי ה' נִלְחֶם

לָכֶם, וְכֵן אִם לֹא־לִי תִרְיֹבוֹן, וְכֵן וְאֲשֶׁר דָּבַר

לִי, וְכֵן הָאֵתֶם תִּרְיֹבוֹן לְבַעַל:

טו **שְׁלִישִׁי** וַיֹּאמֶר

יְהוָה אֵל מַעֲשֵׂה מִיָּמָה תִּצְעַק אֵלַי

דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ:

וַאֲמַר יִי לְמַעַשֵׂה קִבְלִית צְלוֹתְךָ מִלִּיל

עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְטָלוּן:

מֶה תַּצַּעֲק אֵלַי. לְמַדְנֹו, שֶׁהִיא מִשָּׁה
 עֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, אִמֹר לוֹ הַקַּב"ה, לֹא עַתָּה
 עַתָּה לְהֵאָרִיךְ בַּתְּפִלָּה, שִׁישְׂרָאֵל נִתְּוֵנִין
 בַּצָּרָה. דְּבַר אַחֵר מֶה תַּצַּעֲק אֵלַי, עָלַי
 הַדְּבַר תִּלְוִי וְלֹא עָלֶיךָ, כַּמֹּ"שׁ לְהִלֵּךְ, עַל
 בְּנֵי וְעַל פּוֹעַל יָדֵי תַצְוֵנִי: דְּבַר אֵל בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ. אֵין לָהֶם אֱלֹא לִיסַע, שְׂאִין
 הֵם עֹמֵד בַּפְּנִיָּהֶם, כְּדֹאֵי זְכוּת אֲבוֹתֵיהֶם,
 וְהֵם, וְהָאֲמוֹנָה שֶׁהָאֲמִינוּ בִּי וַיִּצְאוּ, לְקִרְוֵעַ
 לָהֶם הֵם:

טו וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטָּךְ וְנָטָה

אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ

וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם

בִּיבֻשָּׁה:

וְאַתָּה טוֹל יָת חֲטָרְךָ וְאֲרִים יָת יָדְךָ עַל

יָמָא וּבִזְעוּתֵי וַיַּעֲלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ

יָמָא בִּיבֻשָּׁתָא:

יז וְאַנִּי הִנְנִי מְחִזֵּק אֶת לֵב

מִצָּרִים וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם

וְאֶפְבֹּדָה בְּפִרְעֹה וּבְכָל חַיְלֹו

בְּרִכְבוֹ וּבְפִרְשָׁיו:

וְאַנָּה הֵא אָנָּה מִתְקַף יָת לְבָא

דְּמִצְרָאִי וַיַּעֲלוֹן בְּתַרְיָהוֹן וְאַתְיָקָר

בְּפִרְעֹה וּבְכָל מִשְׁרִיתָהּ בְּרִתְכוּהִי

וּבְפִרְשֻׁהִי:

יַח וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה

בְּהַפְכִּדִי בְּפִרְעֹה בְּרִכְבוֹ

וּבְפִרְשָׁיו:

וַיִּדְעוֹן מִצְרָאִי אֲרִי אָנָּא יִי

בְּאַתֵּי קְרוּתִי בְּפִרְעָה בְּרַתְכוּהִי

וּבְפִרְשׁוּהִי:

יֵט וַיִּסַּע מִלְאָךְ הָאֱלֹהִים הַחֲלָךְ

לְפָנַי מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּךְ

מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע עַמּוּד הָעָנָן

מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם:

וַנִּטֵּל מִלְאָכָא דִּי דְמַדְבַּר קָדָם

מִשְׁרִיתָא דִּישְׂרָאֵל וְאַתָּא מִבְּתֵרֵיהוֹן

וְנִטַּל עֲמוּדָא דְעֵנָנָא מִן קַדְמֵיהוֹן

וְיִשְׂרָא מִבְּתְרֵיהוֹן:

וּיֵלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם. לְהַבְדִּיל בֵּין מַחֲנֵה

מִצְרִים וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וּלְקַבֵּל חֲצִים

וּבְלִיסְטְרֹאוֹת שֶׁל מִצְרִים. בְּכָל מְקוֹם הוּא

אוֹמֵר מֶלֶאךָ ה', וּכְאֵן מֶלֶאךָ הָאֱלֹהִים, אֵין

אֱלֹהִים בְּכָל מְקוֹם אֵלָא דִּין, מִלְּמַד שֶׁהִיוּ

יִשְׂרָאֵל נִתּוֹנִין בְּדִין בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, אִם

לְהִנָּצֵל אִם לְהֵאבֵד עִם מִצְרִים: וַיִּסַּע

עַמּוּד הָעֲנָן. כְּשֶׁחֲשִׁיכָה, וְהַשְׁלִים עַמּוּד

הָעֲנָן אֶת הַמַּחֲנֵה לְעַמּוּד הָאֵשׁ, לֹא נִסְתַּלַּק

הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית
 לגמרי, אלא נסע והלך לו מאחריהם,
 להחשיך למצרים:

בַּיּוֹבֵא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין
 מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעָנָן
 וַהֲחֹשֶׁךְ וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה וְלֹא
 קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלַּיְלָה:

וְעַל בֵּין מִשְׁרִיתָא דְּמִצְרַאִי וּבֵין
 מִשְׁרִיתָא דִּישְׂרָאֵל וְהוּא עֲנָנָא וְקַבְלָא

לְמַצְרָאִי וְלִישְׂרָאֵל נִהַר כָּל לַיְלִיא וְלֹא

אֶת־קָרִיבוֹ דִּין לְוֹת דִּין כָּל לַיְלִיא:

וַיָּבֹא בֵּין מַחְנֵה מִצְרִים. מִשַּׁל לְמַהֲלָךְ

בְּדֶרֶךְ וּבְנוֹ מַהֲלָךְ לִפְנֵיו, בָּאוּ לְסֻטִּים

לְשִׁבּוֹתוֹ, נִטְלוּ מִלִּפְנֵיו וְנָתְנוּ לְאַחֲרָיו, בָּא

זָאב מֵאַחֲרָיו, נָתְנוּ לִפְנֵיו, בָּאוּ לְסֻטִּים

לִפְנֵיו וְזָאבִים מֵאַחֲרָיו, נָתְנוּ עַל זְרוּעוֹ

וְנָלַחם בָּהֶם. כֵּךְ וְאַנְכִי תִרְגַּלְתִּי לְאַפְרִים

קָחם עַל זְרוּעוֹתָיו: וַיְהִי הָעֵנָן וְהַחֲשֶׁךְ.

לְמִצְרִים: וַיֵּאָר. עֲמוּד הָאֵשׁ אֶת הַלֵּילָה

לִישְׂרָאֵל, וְהֵלֵךְ לִפְנֵיהֶם בְּדֶרֶכוֹ לְלַכֵּת כָּל

הלילה, והחשך של ערפל לצד מצרים:
ולא קרב זה אל זה. מחנה אל מחנה:

כא וַיֵּט מִנְּשָׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם
וַיֹּלֶךְ יְהוָה אֶת הַיָּם בְּרוּחַ
קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיֵּשֶׁם
אֶת הַיָּם לַחֲרֹבָה וַיִּבְקְעוּ
הַמַּיִם:

וַאֲרִים מִנְּשָׁה יָת יֵדָה עַל יָמָא וְדַבֵּר יֵי
יָת יָמָא בְּרוּחַ קְדוּמָא תְּקִיף כָּל לַיְלָא

וְשׁוּי יֵת יִמָּא לִיבְשֶׁתָּא וְאַתְּבִזְעוּ מִיָּא:

ברוח קדים עזה. ברוח קדים שהיא עזה

שברוחות, הוא הרוח שהקב"ה נפרע בה

מן הרשעים, שנאמר ברוח קדים אפיצם,

יבא קדים רוח ה', רוח הקדים שברך בלב

ימים, הגה ברוחו הקשה ביום קדים:

ויבקעו המים. כל מים שבעולם:

כב וַיִּבְּאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ

הַיָּם בַּיַּבְשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם

חֹמָה מִיַּמֵּינָם וּמִשְׁמָאלָם:

וְעָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגֹי יָמָא בִּיבְשָׁתָא

וּמֵיָא לְהוֹן שׁוּרִין מִימִינְהוֹן

וּמִסְמָא לְהוֹן:

כַּג וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ

אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּם פֶּרְעָה רִכְבּוֹ

וּפָרָשָׁיו אֶל תּוֹךְ הַיָּם:

וַיִּרְדּוּ מִצְרָאִי וְעָלוּ בַתְּרִיהוֹן כָּל סוּסוֹת

פֶּרְעָה רִתְכוּהִי וּפָרָשׁוּהִי לְגֹי יָמָא:

כָּל סוּם פֶּרְעָה. וְכִי סוּם אֶחָד הִיָּה, אֵלֹא

מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום
אלא כסום אחד:

בד ויהי באשמרת הבקר
וישקף יהוה אל מחנה מצרים
בעמוד אש וענן ויהם את
מחנה מצרים:

והוה במטרת צפרא ואסתכי יי
למשריתא דמצראי בעמודא דאשתא
ועננא ושגיש ית משריתא דמצראי:

באשמרת הבוקר. שלשת חלקי הלילה
קרוין אשמורת, ואותה שלפני הבקר
קורא אשמורת הבוקר. ואומר אני, לפי
שהלילה חלוק למשמרות שיר של
מלאכי השרת, כת אחר כת לשלשה
חלקים, לכך קרוי אשמורת, וזהו שתרגם
אונקלוס מטרות: וישקף. ויבט, כלומר
פנה אליהם להשחיתם. ותרגמו ואסתכי,
אף הוא לשון הבטה, כמו שדה צופים,
לחקל סבותה: בעמוד אש וענן. עמוד
ענן יורד ועושה אותו כטיט, ועמוד אש

מרתיחו, וטלפי סוסיהם משתמטות:
 ויהם. לשון מהומה, אשטורד"יטון
 בלע"ז ערבבם, נטל סגניות שלהם. ושנינו
 בפרקי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי,
 כל מקום שנאמר בו מהומה, הרעשת קול
 הוא, וזה אב לכלן, וירעם ה' בקול גדול
 וגו' על פלשתים ויהומם:

כה וַיִּסַּר אֶת אַפִּן מִרְכְּבֹתָיו
 וַיִּנְהָגוּ בְּכַבְדָּת וַיֹּאמֶר
 מִצָּרִים אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל

כִּי יִהְיֶה נֶלְחָם לָהֶם בַּמִּצָּרִים

(פ)

וְאֶעֱדִי יָת גִּלְגָּלִי רִתְכוּהִי וּמַדְבָּרִין

לְהוֹן בְּתִקּוֹף וְאֶמַר מִצָּרָאִי נִעִירוֹק מִן

קָדָם יִשְׂרָאֵל אֲרִי דָא הִיא גְּבֻרְתָּא דִּי

דַּעֲבַד לְהוֹן קָרְבִּין בַּמִּצָּרִים:

וַיִּסַּר אֶת אוֹפֶן מִרְכַּבוֹתָיו. מִכַּח הָאֵשׁ

נִשְׂרָפוּ הַגִּלְגָּלִים, וְהַמִּרְכַּבוֹת נִגְרָדוֹת,

וְהַיּוֹשְׁבִים בָּהֶם נִעִים וְאֶבְרִיָּהּ מִתְּפַרְקִין:

וַיִּנְהָגוּ בַּכְּבָדוֹת. בַּהֲנָהֵגָה שֶׁהִיא כְּבֹדָה

וקשה להם, במדה שמדדו ויכבד לבו הוא
 ועבדיו, אף כאן וינהגהו בכבדות: נלחם
 להם במצרים. במצריים. דבר אחר
 במצרים, בארץ מצרים, שכשם שאלו
 לוקים על הים, כך לוקים אותם שנשארו
 במצרים:

בו רביעי ויאמר יהוה

אל משה נטה את ידך על

הַיָּמִם וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל מִצְרַיִם

עַל רֶכֶּבּוֹ וְעַל פָּרָשָׁיו:

וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה אֲרִים יָת יְדָךְ עַל יָמָא

וּתְּתוֹבֹן מִיָּא עַל מִצְרָאִי עַל רְתִּיחוֹן

וְעַל פָּרָשֵׁיהוֹן:

וַיָּשׁוּבוּ הַמַּיִם. שִׁזְקוּפִים וְעִזְמוּדִים

בַּחֲזוּמָה, יָשׁוּבוּ לְמַקּוֹמָם וַיִּכְסּוּ עַל מִצְרַיִם:

כֹּז וַיִּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּמִם

וַיָּשָׁב הַיָּם לְפָנָיו בִּקְרֹ

לְאִיתָנוּ וּמִצָּרִים נַסִּים

לְקַרְאֲתוֹ וַיִּנָּעַר יְהוָה אֶת

מִצָּרִים בְּתוֹךְ הַיָּם:

וְאֲרִים מִשָּׁה יָת יְדָה עַל יָמָא וְתַב יָמָא

לְעֵדֶן צִפְרָא לְתַקְפָּה וּמִצָּרָאֵי עֶרְקִין

לְקַדְמוּתָהּ וְשִׁנִּיק יֵי יָת מִצָּרָאֵי בְּגוֹ

יָמָא:

לְפָנוֹת בִּקְר. לַעַת שֶׁהַבּוֹקֵר פּוֹנֶה לְבֹא:

לְאִיתָנוּ. לְתַקְפוֹ הִרְאֵשׁוֹן: נַסִּים לְקַרְאֲתוֹ.

שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת
 המים: וינער ה'. כאדם שמנער את
 הקדירה והופך העליון למטה והתחתון
 למעלה, כך היו עולין ויורדין ומשתברין
 בים, ונתן הקב"ה בהם חיות לקבל
 היסודין: וינער. ושניק, והוא לשון טרוף
 בלשון ארמי. והרבה יש במדרש אגדה:

כח וַיֵּשְׁבוּ הַמַּיִם וַיִּכְסּוּ אֶת
 הָאָרֶץ וְאֶת הַפְּרָשִׁים לְכֹל חַיֵּי
 הָאָרֶץ הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם

לֹא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד:

וְתָבוּ מֵיָא וְחָפוּ יָת רְתַכִּיָּא וְיָת פִּרְשִׁיָּא

לְכָל מִשְׁרִית פִּרְעָה דְּעֵלּוּ בְּתַרְיָהוֹן

בִּימָא לֹא אֲשַׁתָּאֵר בְּהוֹן עַד חָד:

וַיִּכְסּוּ אֶת הָרֶכֶב וְגו' לְכָל חֵיל פִּרְעָה. כֹּךְ

דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְכַתּוֹב לִמ"ד יְתִירָה, כְּמוֹ

לְכָל כְּלִי תַעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת, וְכֵן לְכָל כְּלִי

הַמִּשְׁכָּן, בְּכָל עֲבוֹדָתוֹ, וַיִּתְּנוּם וּמִיתְּרֵיהֶם

לְכָל כְּלֵיהֶם, וַאֲיֵנָּה אֵלֹא תִקּוֹן לְשׁוֹן:

כֹּכְ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבְנֵי שָׁחַ

בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֲמָה

מִימֵינָם וּמִשְׁמָאֵלָם

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלִּיכוּ בִּיבְשֻׁתָּא בְּגוֹ יָמָא

וּמֵיָא לְהוֹן שׁוֹרִין מִימֵינְהוֹן

וּמִסְמָאֵלְהוֹן:

לְוִיֹּשֶׁעַ יְחֻזָּה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת

יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם וַיֵּרָא

יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל

שְׂפַת הַיָּם:

וּפָרַק יִי בְיוֹמָא הַהוּא יֵת יִשְׂרָאֵל מִיַּדָּא
 דְּמִצְרָאִי וַחֲזוּ יִשְׂרָאֵל יֵת מִצְרָאִי מִיַּתִּין
 עַל כִּיָּהּ יִמָּא:

וִירָא יִשְׂרָאֵל אֵת מִצְרִים מַת. שְׂפִלְטִין
 הִים עַל שְׂפִתּוֹ, כַּדִּי שְׂלָא יֵאמְרוּ יִשְׂרָאֵל,
 כַּשֵּׁם שְׂאֲנוּ עוֹלִים מִצַּד זֶה, כַּךְ הֵם עוֹלִין
 מִצַּד אַחֵר רַחוּק מִמֶּנּוּ, וִירַדְפוּ אַחֲרֵינוּ:

לֹא וִיִּירָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד
 הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
 בְּמִצְרַיִם וִיִּירָאוּ הָעַם אֶת

יְהוָה וַיֹּאמְרוּ בַיהוָה וּבַמֶּלֶכָה

עֲבָדוּ: (פ)

וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת גְּבוּרָתָא יְדָא רַבָּתָא

דִּי עֲבַד יֵי בְּמִצְרַיִם וַדְּחִילוּ עֲמָא מִן

קִדָּם יֵי וְהֵמִינוּ בְּמִימְרָא דֵּי וּבְנִבְיָאוֹת

מֶלֶךְ עֲבָדָה:

את היד הגדולה. את הגבורה הגדולה

שעשתה ידו של הקב"ה. והרבה לשונות

נופלין על לשון יד, וכולן לשון יד ממש

הן, והמפרשו יתקן הלשון אחר ענין

הדבור:

שמות פרק טו

אֵלֶּיךָ יִשְׁרָאֵל מִנְּשָׁה וּבָנֶיהָ יִשְׁרָאֵל
אֶת הַנְּשִׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה
וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אֲנִשְׁרָה לַיהוָה
כִּי גִּלְגָּלִים גִּלְגָּלִים סוּם וְרִכְבּוֹ רָמָה
בָּיִם:

בְּכֵן שִׁבַּח מִנְּשָׁה וּבָנֶיהָ יִשְׁרָאֵל יְתֵ
תִשְׁבַּחְתָּהּ הַדָּא קִדְּם יְיָ וַאֲמָרוּ לְמִימָר

נִשְׁבַּח וְנוֹדָה קָדָם יְיָ אֲרִי אֶתְגָּאִי עַל
 גּוֹת־נִיָּא וְגֵאוֹתָא דִּילָּהּ הִיא סוּסִיָּא
 וְרַכְבָּהּ רָמָא בִּימָא:

אז ישיר משה. אז כשראה הנם, עלה
 בלבו שישיר שירה. וכן אז ידבר יהושע.
 וכן ובית יעשה לבת פרעה, חשב בלבו
 שיעשה לה. אף כאן ישיר, אמר לו לבו
 שישיר, וכן עשה, ויאמרו לאמר אשירה
 לה'. וכן ביהושע כשראה הנם, אמר לו
 לבו שידבר, וכן עשה, ויאמר לעיני כל
 ישראל. וכן שירת הבאר, שפתח בה אז

ישיר ישראל, פירש אחריו עלי באר ענו
לה. אז יבנה שלמה במה, פירשו בו חכמי
ישראל שבקש לבנות ולא בנה, למדנו
שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה, זהו
ליישוב פשוטו. אבל מדרשו אמרו רז"ל,
מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה, וכן
בכלן, חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש
לבנות ולא בנה. ואין לומר וליישוב לשון
הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד
והן מיד, כגון ככה יעשה איוב, על פי ה'
יחנו, ויש אשר ישכון הענן, לפי שהן דבר

ההווה תמיד, ונופל בו בין לשון עתיד ובין
לשון עבר, אבל זה שלא היה אלא לשעה,
אינו יכול לישבו בלשון הזה: כי גאה
גאה. כתרנומו. דבר אחר כי גאה גאה,
על כל השירות וכל מה שאקלם בו, עוד
יש בו תוספת, ולא כמדת בשר ודם,
שמקלסין אותו ואין בו: סוס ורכבו.
שניהם קשורים זה בזה, והמים מעלין
אותם לרום ומורידין אותם לעומק ואינן
נפרדין: רמה. השליך, וכן ורמו לגו אתון
נורא. ומדרש אגדה, כתוב אחד אומר

רמה, וכתוב אחד אומר ירה, מלמד שהיו
 עולין לרום ויורדין לתהום, כמו מי ירה
 אבן פנתה, מלמעלה למטה:

ב עָזִי וְזַמַּרְתָּ יְהוָה וַיְהִי לִי
 לִישׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי
 אָבִי וְאַרְמְנֵהוּ:

תִּקְפֵּי וְתִשְׁבַּחְתִּי דְחִילָא יי וְאָמַר
 בְּמִימְרָה וְהוּא לִי לְפָרֶק דִּין אֱלֹהֵי
 וְאַבְנֵי לָהּ מִקֹּדֶשׁ אֱלֹהָא דְאַבְהַתִּי

וַאֲפֹלַח קְדָמוֹהִי:

עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה. אֲוִנְקְלוֹס תְּרַגֵּם תּוֹקְפִי
וְתִשְׁבַּחְתִּי, עֲזִי כִּמּוֹ עֲזִי בִשְׁוֹר"ק, וְזִמְרַת
כִּמּוֹ וְזִמְרַתִּי, וְאֲנִי תִמָּה עַל לְשׁוֹן הַמִּקְרָא,
שֶׁאֵין לָךְ כְּמוֹהוּ בְּנִקּוּדָתוֹ בַּמִּקְרָא, אֲלֹא
בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁהוּא סִמּוּךְ אֲצֵל
וְזִמְרַת, וְכָל שֶׁאֵר מְקוֹמוֹת נִקּוּד שְׁוֹר"ק,
ה' עֲזִי וּמַעֲזִי, עֲזִי אֵלֶיךָ אֲשֶׁמּוֹרָה, וְכֵן כָּל
תִּיבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הַנִּקּוּדָה מִלֵּאפּו"ם,
כְּשֶׁהִיא מְאֻרָּכָה בְּאוֹת שְׁלִישִׁית וְאֵין
הַשְּׁנִיָּה בַּחֲטָף, הִרְאֵשׁוֹנָה נִקּוּדָה בִּשְׁוֹר"ק,

בגון עז עזי, רוק רוקי, חק חקי, על עולו,
יסוד עולו, כל כלו, ושלישים על כלו.
ואלו שלשה עזי וזמרת, של כאן ושל
ישעיה ושל תהלים, נקודה בחטף קמ"ץ,
ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרתי, אלא
וזמרת, וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה.
לכך אני אומר ליישב לשון המקרא, שאין
עזי כמו עוזי, ולא וזמרת כמו וזמרתי,
אלא עזי שם דבר הוא, כמו היושבי
בשמים, שוכני בחגוי סלע, שוכני סנה.
וזהו השבח, עזי וזמרת יה, הוא היה לי

לישועה, וזמרת דבוק הוא לתיבת ה', כמו
לעזרת ה', בעברת ה', על דברת בני
האדם. ולשון וזמרת, לשון לא תזמור,
זמיר עריצים, לשון כסוה ובריתה, עוזו
ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה. ואל
תתמה על לשון ויהי, שלא נאמר היה,
שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה, וזה
דוגמתו, את קירות הבית סביב להיכל
ולדביר ויעש צלעות סביב, היה לו לומר
עשה צלעות סביב. וכן ובני ישראל
היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם

רחבעם, היה לו לומר מלך עליהם
רחבעם. מבלתי יכולת ה' וגו' וישחטם,
היה לו לומר שחטם. והאנשים אשר שלח
משה וגו' וימתו, מתו היה לו לומר. ואשר
לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב, היה לו
לומר עזב: זה אלי. בכבודו נגלה עליהם
והיו מראין אותו באצבע, ראתה שפחה
על הים מה שלא ראו נביאים: ואנוהו.
אונקלוס תרגם לשון נוה, נוה שאנן, לנוה
צאן. דבר אחר ואנוהו, לשון נוי, אספר
נויו ושבחו לבאי עולם, כגון מה דודך

מדוד, דודי צח ואדום, וכל הענין: אלהי
 אבי. הוא זה, וארוממנהו. אלהי אבי, לא
 אני תחלת הקדושה, אלא מוחזקת
 ועומדת לי הקדושה, ואלהותו עלי מימי
 אבותי:

ג. יהוה איש מלחמה יהוה
 שמו:

י. מרי נצחון קרביא י. שמה:

ה' איש מלחמה. בעל מלחמה, כמו איש
 נעמי, וכל איש ואישך מתורגמין בעל, וכן

וחזקת והיית לאיש, לגבור: ה' שמו.
 מלחמותיו לא בכלי זיין, אלא בשמו הוא
 נלחם, כמו שאמר דוד ואנכי בא אליך
 בשם ה' צבאות. דבר אחר ה' שמו, אף
 בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו, אוהז
 הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל
 באי עולם, ולא כמדת מלכי אדמה,
 כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל
 עסקים, ואין בו כח לעשות זו וזו:

ד מִרְכַּבַּת פָּרֶעָה וְחִילֹו יָרָה
 בָּיָם וּמִבְּחַר עֲשָׂיוּ טִבְעֹו

בַּיִם סוּף:

רְתִּי פֶרְעָה וּמִשְׁרִיתָה שְׂדֵי בִּמָּא

וְשֹׁפֵר גְּבוּרָהּ אֶטְבְּעוּ בִּמָּא דְסוּף:

יֵרָה בַּיִם. שְׂדֵי בִּמָּא, שְׂדֵי לְשׁוֹן יִרְיָה. וְכֵן

הוּא אֹמֵר אִי יֵרָה יִרְיָה, אִי אֲשַׁתְּדָּא

אִישְׁתְּדִי, וְהִתִּי"ו מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאִלּוּ בַּמָּקוֹם

הַתַּפְעֵל: וּמִבְּחָר. שֵׁם דְּבַר, כְּמוֹ מִרְכָּב,

מִשְׁכָּב, מִקְרָא קֹדֶשׁ: טַבְּעוּ. אִין טַבִּיעָה

אִלָּא בַּמָּקוֹם טִיט, כְּמוֹ טַבְּעִיתִי בִּיּוֹן

מִצּוּלָה, וְיַטְבַּע יִרְמְיָה בְּטִיט. מִלְּמַד

שנעשה הים טיט, לגמול להם כמדתם
ששעבדו את ישראל בחומר ובלבנים:

ה תהומות יכסימו ירדו
במצולת כמו אבן:

תהומיא חפו עליהון נחתו לעומקיא
כאבנא:

יכסימו. כמו יכסום, והיו"ד האמצעית
יתירה בו, ודרך מקראות בכך, כמו ובקרד
וצאנך ירביון, יריון מדשן ביתך, והיו"ד
ראשונה שמשמעה לשון עתיד, כך

פרשוהו, טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים
 ויכסו אותן. יכסיומו, אין דומה לו במקרא
 בנקודתו, ודרכו להיות בנקודתו יכסיומו
 במלא"פום: כמו אבן. ובמקום אחר צללו
 בעופרת, ובמקום אחר יאכלמו בקש,
 הרשעים בקש, הולכים ומטורפין עולין
 ויורדין. בינונים כאבן, והכשרים בעופרת,
 שנחו מיד:

וּמִי־נֶךְ יִחְזָה נֶאֱדָרִי בַּכֶּחַ
 יִמִּי־נֶךְ יִחְזָה תִרְעַץ אוֹיֵב:

יְמִינְךָ יְיָ אֲדִיר בְּחִילָא יְמִינְךָ יְיָ תְּבָרַת

סְנֵאָה:

יְמִינְךָ. יְמִינְךָ. שְׁנֵי פַעֲמִים, כְּשִׁישְׂרָאֵל
 עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם הַשָּׁמַיִם נַעֲשִׂית
 יְמִין: יְמִינְךָ ה' נֶאֱדָרִי בְּכַח. לְהַצִּיל אֶת
 יִשְׂרָאֵל, וַיְמִינְךָ הַשְּׁנִית תִּרְעֵץ אוֹיֵב. וְלִי
 נִרְאָה, אוֹתָהּ יְמִין עֲצָמָהּ תִּרְעֵץ אוֹיֵב, מִה
 שְׂאֵי אִפְשָׁר לָאָדָם לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי מַלְאָכוֹת
 בְּיַד אַחַת. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מְקָרָא, יְמִינְךָ
 הַנֶּאֱדָרֶת בְּכַח מִה מַלְאָכָתָהּ, יְמִינְךָ, הִיא
 תִּרְעֵץ אוֹיֵב, וְכֵמָּה מְקָרָאוֹת דּוֹגְמָתוֹ, כִּי

הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו, עד
מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו,
נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם, לא לנו
ה' לא לנו, אענה נאם ה' אענה את
השמים, אנכי לה' אנכי אשירה, לולי ה'
וכו' לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם,
עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר,
תרמסנה רגל רגלי עני, ונתן ארצם לנחלה
נחלה לישראל עבדו: נאדרי. היו"ד
יתירה, כמו רבתי עם, שרתי במדינות,
גנובתי יום: תרעץ אויב. תמיד היא

רועצת ומשברת האויב, ודומה לו וירעצו
וירוצצו את בני ישראל, בשופטים.:

וּבְרַב גְּאוֹנָךְ תִּהְיֶה קִמְיָךְ
תִּשְׁלַח חֲרֹנְךָ יֹאכֵלֶמוֹ פִּקְשׁ:
וּבִסְגִי תִקְפֹּךְ תִּבְרַתְנוֹן לְדָקְמוֹ עַל
עַמְּךָ שִׁלַּחַת רוּגְזֹךְ שִׁיִּצְנוֹן כְּנוֹרָא
לְקִשָּׁא:

וברב גאונך. אם היד בלבד רועצת האויב,
כשהוא מרימה ברוב גאוננו אז יהרוס
קמיו, ואם ברוב גאוננו לבד אויביו נהרסים,

ק"ו כששלה במ חרון אף יאכלמו:

תהרם. תמיד אתה הורם קמיד הקמים

נגדך, ומי הם הקמים כנגדו, אלו הקמים

על ישראל, וכן הוא אומר, כי הנה אויבך

יהמיון, ומה היא ההמיה, על עמך יערימו

סוד, ועל זה קורא אותם אויביו של מקום:

ח וברוח אפיק נערמו מים

נצבו כמו נד נזלים קפאו

תחמת בלב ים:

ובמימר פומך חכימו מיא קמו כשור

אֲזַיֵּא קָפוּ תְּהוּמִין בְּלִבָּא דִּימָא:

**וּבְרוּחַ אֲפִיךָ. הַיּוֹצֵא מִשְׁנֵי נַחֲרִים שֶׁל
אֵף, דְּבַר הַכְּתוּב כְּבִיכּוֹל בְּשִׁכְיֵנָה דּוֹגְמַת
מֶלֶךְ בֶּשֶׁר וּדָם, כְּדִי לְהַשְׁמִיעַ אוֹזֶן הַבְּרִיּוֹת
כְּפִי הַהוּא, שִׁיּוּכְלוּ לְהַבִּין דְּבַר. כְּשֶׁאָדָם
כּוֹעֵם יוֹצֵא רוּחַ מִנַּחֲרֵיוֹ, וְכֵן עֹלָה עֵשֶׂן
בְּאִפּוֹ, וְכֵן וּמְרוּחַ אִפּוֹ יִכְלוּ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר
לְמַעַן שְׁמִי אֶאֱרִיךְ אִפִּי, כְּשֶׁזֶעֶפּוּ נַחַח
נִשְׁיִמְתּוּ אֲרוּכָה, וְכִשְׁהוּא כּוֹעֵם נִשְׁיִמְתּוּ
קִצְרָה. וְתַהֲלֵתִי אַחֲטָם לָךְ, וְלְמַעַן תַּהֲלֵתִי
אֲשִׁים חֲטָם בְּאִפִּי, לְסַתּוֹם נַחֲרֵי בִפְנֵי הָאֵף**

והרוח שלא יצאו. לך, בשבילך. אחטם,
כמו נאקה בחטם, במסכת שבת, כך נראה
בעיני. וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר
כן, חרה אף, כמו ועצמי חרה מני חורב,
לשון שרפה ומוקד, שהנחירים
מתחממים ונחרים בעת הקצף וחרון,
מגזרת חרה, כמו רצון מגזרת רצה, וכן
חמה לשון חמימות, על כן הוא אומר
וחמתו בערה בו, ובנוח החמה אומר,
נתקררה דעתו: נערמו מים. אונקלוס
תרגם לשון ערמימות, ולשון צחות

המקרא כמו ערמת חטים, ונצבו כמו נד
יוכיח: נערמו מים. ממוקד רוח שיצא
מאפך יבשו המים, והם נעשו כמין גלים
וכריות של ערימה שהם גבוהים: כמו נד.
בתרגומו כשור, כחומה: נד. לשון צבור
וכנוס, כמו נד קציר ביום נחלה, כונס כנד,
לא כתב כונס כנאד אלא כנד, ואילו היה
כנד כמו כנאד, וכונס לשון הכנסה, היה
לו לכתוב מכנים כבנאד מי הים, אלא
כונס לשון אוסף וצובר הוא, וכן קמו נד
אחד, ויעמדו נד אחד, ואין לשון קימה

ועמידה בנאדות אלא בחומות וצבורים,
 ולא מצינו נאד נקוד אלא במלאפו"ם,
 כמו שימה דמעתו בנאדך, את נאד החלב:
 קפאו. כמו וכגבינה תקפיאני, שהוקשו
 ונעשו כאבנים, והמים זורקים את
 המצרים על האבן בכח ונלחמים בהם בכל
 מיני קושי: בלב ים. בחוזק הים, ודרך
 המקראות לדבר כן, עד לב השמים, בלב
 האלה, לשון עקרו ותקפו של דבר:

ט אָמַר אֲוִיב אֶרְדֶּף אֲשִׁיג

אֶחָלֶק שָׁלַל תְּמַלֵּאמוּ נַפְשֵׁי

אֶרִיק חֲרָבִי תוֹרִישֵׁמוּ יָדַי:

דִּהְיֶה אֶמַר סִנְאָה אֶרְדּוּף אֶדְבֵּק אֶפְלֵג

בְּזִתָּא תִשָּׁבַע מְנַהוֹן נַפְשֵׁי אֶשְׁלוּף

חֲרָבִי תִשְׁצִינּוֹן יָדַי:

אֶמַר אוֹיֵב. לַעֲמוּ, כַּשְׁפַּתֶּם בַּדְּבָרִים

אֶרְדּוּף וְאֶשְׁיגֶם וְאֶחָלֶק שָׁלַל עִם שָׂרִי

וְעַבְדִּי: תְּמַלֵּאמוּ. תְּמַלֵּא מֵהֶם: נַפְשֵׁי.

רוּחִי וּרְצוֹנִי, וְאֵל תִּתְמָה עַל תִּיבָה

הַמְדַּבֵּרֶת בַּשִּׁתִּים, תְּמַלֵּאמוּ תְּמַלֵּא מֵהֶם,

יש הרבה כלשון הזה, כי ארץ הנגב נתתני,
כמו נתת לי. ולא יכלו דברו לשלום, כמו
דבר עמו. בני יצאוני, כמו יצאו ממני.
מספר צעדי אנידנו, כמו אניד לו. אף כאן
תמלאמו, תמלא נפשי מהם: אריק חרבי.
אשלוף, ועל שם שהוא מריק את התער
בשליפתו ונשאר ריק, נופל בו לשון
הרקה, כמו מריקים שקיהם, וכליו יריקו.
ואל תאמר, אין לשון ריקות נופל על
היוצא, אלא על התיק ועל השק ועל
הכלי שיצא ממנה, אבל לא על החרב ועל

היין, ולדחוק ולפרש אריק חרבי כלשון
 וירק את חניכיו, אזדיין בחרבי, מצינו
 הלשון מוסב אף על היוצא, שמן תורק,
 ולא הורק מכלי אל כלי. לא הורק הכלי
 אין כתיב כאן, אלא לא הורק היין מכלי
 אל כלי, מצינו הלשון מוסב על היין, וכן
 והריקו חרבותם על יפי חכמתך, דחירם:
 תורישמו. לשון רישות ודלות, כמו
 מוריש ומעשיר:

וְנִשְׁכַּח בְּרוּחָךְ בְּסִמּוֹ יָם צָלָלוּ
 בַּעֲזוֹפָרְתָּ בְּמַיִם אֲדִירִים:

אֲמַרְתָּ בְּמִימְרֶךָ חֶפֶז עֲלִיהוֹן יִמָּא

אֶשְׁתַּקְּעוּ כֹּאֲבָרָא בְּמִין תִּקְיִפִּין:

נשפת. לשון הפחה, וכן וגם נשף בהם:

צללו. שקעו, עמקו לשון מצולה:

כעופרת. אבר פלוי"ם בלע"ז:

יֵא מִי כַּמְנָכָה בְּאַלָּם יְהוָה מִי

כַּמְנָכָה נֶאֱדָר בַּקֶּדֶשׁ נִזְרָא

תְּהִלָּת עֲשֵׂה פִּלָּא:

לִית בַּר מִנָּךְ דַּאֲתָּ הוּא אֱלֹהָא יִי לִית

בַּר מִנֶּךָ אֱלֹהָא אַתָּה אֲדִיר בְּקוֹדֶשָׁא

דְּחַל תְּשַׁבְּחֵן עֲבֵד פְּרִישָׁן:

בְּאֵלִים. בְּחִזְקִים, כְּמוֹ וְאַתָּה אֵילֵי הָאָרֶץ

לְקַח, אֵילוֹתַי לְעִזְרָתִי חוֹשָׁה: נוֹרָא

תַּהֲלֵת. יִרְאֹוּ מִלְּהֲגִיד תַּהֲלוֹתָיו פֶּן יִמְעֹטוּ,

כַּמ־שׁ כֹּךְ דּוֹמִיָּה תַּהֲלֵה:

יְבִנְטִית יְמִינֶךָ תְּבַלְעֵמוֹ אֶרֶץ:

אֶרֶמֶת יְמִינֶךָ בְּלַעֲתָנוֹן אֶרְעָא:

נְטִית יְמִינֶךָ. כְּשֶׁהִקְבִּיָּה נּוֹטָה יְדוֹ,

הִרְשָׁעִים כָּלִים וְנוֹפְלִים, לְפִי שֶׁהַכֹּל נִתּוֹן

בידו ונופלים בהטייתה, וכן הוא אומר, זה'
 יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור, משל לכלי
 זכוכית הנתונים בידי אדם, מטה ידו מעט
 והן נופלין ומשתברין: תבלעמו ארץ.
 מכאן שזכו לקבורה, בשכר שאמרו ה'
 הצדיק:

יג נְחִיתָ בְּחֶסֶדְךָ עִם זֶה גְּאֻלָּתְךָ
 נִחַלְתָּ בְּעֶזְךָ אֶל נִוְחָה קֹדֶשְׁךָ:
 דְּבַרְהִי בְּטַבֹּתְךָ עֲמָא דְנֵן דְּפַרְקָתְךָ
 סוּבְרְהִי בְּתַקְפֶּךָ לְדִירָא דְקֹדֶשְׁךָ:

נִהְיֶה לָנוּ. לְשׁוֹן מִנְהָלָא. וְאוֹנֵק לֹוּם תִּרְגָּם לְשׁוֹן
 נוֹשֵׂא וְסוֹבֵל, וְלֹא דִקְדָּק לְפִרְשׁ אַחֵר לְשׁוֹן
 הֶעֱבֵרִית:

יֵד שְׁמָעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל
 אֶחָז יֵשְׁבִי בְּלִשָּׁת:

שְׁמָעוּ עַמִּמִּיא וְזָעוּ דַּחְלָא אַחַדְתָּנוּן
 דִּהּוּ יִתְבִּין בְּלִשָּׁת:

יִרְגְּזוּן. מִתִּרְגְּזִין: יֵשְׁבִי בְּלִשָּׁת. מִפְּנֵי
 שֶׁהָרְגוּ אֶת בְּנֵי אֲפֹרִים, שֶׁמִּיהָרוּ אֶת הַקֶּץ
 וַיֵּצְאוּ בַחֲזָקָה, כִּמְפֹרֶשׁ בַּדְּבָרִי הַיּוֹמִים,

והרגום אנשי גת:

טו אז נִבְהִילוּ אֱלֹפֵי אֲדָוָם אֵילֵי

מוֹאָב יֵאֲחַזְמוּ רָעַד נִמְגּוּ כָּל

יֹשְׁבֵי כְנָעַן:

בְּכֵן אֲתַבְּהִילוּ רַבְרָבֵי אֲדָוָם תִּקְיִפִּי

מוֹאָב אֲחַדְתָּנוֹן רִתִּיתָ אֲתַבְּרוּ כָּל

דָּהוּ יִתְבִּין בְּכְנָעַן:

אלופי אדום איִלי מואב. והלא לא היה

להם לִירָא כְלוּם, שִׁהְרִי לֹא עֲלִיהֶם

הולכים, אלא מפני אנינות, שהיו
מתאוננים ומצטערים על כבודם של
ישראל: נמוגו. נמסו, כמו ברביבים
תמוגגה. אמרו, עלינו הם באים,
לכלותינו ולירש את ארצנו:

טז תִּפְּלֵ עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וּפַחַד
בְּגִדְלֵ זְרוּעֶךָ יִדְמֹו כְּאַבֶּן עֵד
יַעֲבֹר עֲמָךְ יִהְיֶה עַד יַעֲבֹר עִם
זו קְנִיתָ:

תִּפְּיֵל עֲלֵיהֶן אֵימָתָה וְדַחֲלָתָה בְּסִגִּי

תִּקְפֹּךְ יִשְׁתְּקוֹן כְּאַבְנָא עַד דִּיעֲבֹר

עֲמָךְ יִי יִתְּ אֲרֻנוֹנָא עַד דִּיעֲבֹר עֲמָא

דִּנֵּן דִּי פִּרְקָתָא יִתְּ יִרְדְּנָא:

תפול עליהם אימתה. על הרחוקים:

ופחד. על הקרובים, בענין שנאמר, כי

שמענו את אשר הוביש וגו': עד יעבור.

עד יעבור. כתרגומו: קניית. חבבת משאר

אומות, כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב

על האדם:

יִי תִּבְאֵמוֹ וְתִפְעֵמוֹ בְּחֵר

זקף גדול, להפרידו מתיבת השם

שלאחריו, המקדש אשר כוננו ידיך ה'.
 חביב בית המקדש, שהעולם נברא ביד
 אחת, שנאמר אף ידי יסדה ארץ, ומקדש
 בשתי ידיים, ואימתי יבנה בשתי ידיים,
 בזמן שה' ימלוך לעולם ועד, לעתיד לבא
 שכל המלוכה שלו:

יְהוָה יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

יְיָ מַלְכוּתָהּ קָאֵם לְעֹלָם וְלְעֹלָמֵי

עֲלָמֵיָא:

לעולם ועד. לשון עולמית הוא, והוי"ו בו

יסוד, לפיכך הוא פתוחה, אבל ואנכי
 היודע ועד, שהוי"ו בו שמוש, קמוצה
 היא:

יט פי בא סום פֿרעָה בֿרְכָּבוֹ
 וּבִפְרָשִׁיו בַּיָּם וַיֵּשֶׁב יְהוָה
 עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם וּבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיַּבֶּשֶׁה בְּתוֹךְ
 הַיָּם: (פ)

אַרִּי עָלוּ סוּסוֹת פֿרעָה בְּרִתְכוּהִי

וּבַפֶּרֶשׁוֹהִי בִימָא וְאַתִּיב יִי עֲלִיהוֹן יִת

מִי יִמָּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלִּיכוּ בִיבְשָׁתָא

בְּגוֹ יִמָּא:

כִּי בֹא סוֹס פֶּרְעָה. כַּאֲשֶׁר בֹּא:

כ וְתִקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אַחֲזָה

אֶהְרֹן אֶת הַתָּף בִּידָהּ וְתַצֵּאֲנָהּ

כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים

וּבִמְחֹלָת:

וְנִסִּיבַת מִרְיָם נְבִיאָתָא אַחֲתָהּ דְּאֶהְרֹן

יֵת תַּפֶּא בִידָה וְנִפְקוּ כָל נְשִׂיא

בַּת־רָהָא בַת־פִּין וּבַחֲנָגִין:

וּתְקַח מֵרִים הַנְּבִיאָה. הֵיכֵן נִתְנַבְּאָה,

כַּשֶּׁהִיְתָה אַחוֹת אַהֲרֹן קוֹדֵם שְׁנוֹלָד מִשָּׁה,

אִמְרָה עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתִּלָּד בֶּן זָכוֹ, כַּדֹּאִיתָא

בַּסּוּטָה. דְּבַר אַחֵר אַחוֹת אַהֲרֹן, לִפִּי שְׁמִסֵּר

נִפְשׁוּ עֲלֶיהָ כַּשֶּׁנִּצְטָרְעָה, נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ:

אֵת הַתֶּף. כֹּלִי שֶׁל מִינֵי זִמְרָה: בַּתּוֹפִים

וּבַמַּחֲזִלוֹת. מוֹבְטָחוֹת הֵיוּ צְדָקָנִיּוֹת

שֶׁבְּדוֹר שֶׁהַקַּב"ה עוֹשֶׂה לָהֶם נִסִּים,

וְהוֹצִיאוּ תוֹפִים מִמִּצְרַיִם:

כא וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוֹ

לַיהוָה כִּי גָאֲחָה גָאֲחָה סוּם

וְרִכְבּוֹ רָמָה בָּיָם: (ס)

וּמַעֲנִיָּא לְהוֹן מִרְיָם שִׁבְחוּ וְאוֹדוּ קָדָם

יְיָ אֱרִי אֶתְגַּאֲי עַל גּוֹתֵנִיָּא וְגֵאוֹתָא

דִּילָהּ הִיא סוּסִיָּא וְרִכְבָּהּ רָמָה בִּימָא:

ותען להם מרים. משה אמר שירה

לאנשים, הוא אומר והם עזנין אחריו,

ומרים אמרה שירה לנשים:

כב־וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיָּם
 סוּף וַיֵּצְאוּ אֵל מִדְּבַר שׁוּר
 וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר
 וְלֹא מֵצְאוּ מַיִם׃

וַאֲטַל מֹשֶׁה יָת יִשְׂרָאֵל מִיָּמָא דְסוּף
 וַנִּפְקוּ לְמִדְבָּרָא דְחֲגָרָא וַאֲזָלוּ תַלְתָּא
 יוֹמִין בַּמִּדְבָּרָא וְלֹא אֲשַׁכְחוּ מַיָּא׃

ויסע משה. הסיען בעל כרחם, שעטרו
 מצרים את סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף

ואבנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותם
 בים, וגדולה היתה ביזת הים מביזת
 מצרים, שנאמר תורי זהב נעשה לך עם
 נקודות הכסף, לפיכך הוצרך להסיען בעל
 כרחם:

כג וַיִּבְאוּ מִרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ
 לַעֲשׂוֹת מִיָּם מִמֶּרְה כִּי מֵרִים
 הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרְה:
 וְאַתּוּ לְמֶרְה וְלֹא יָכְלוּ לְמַשְׁתִּי מִיָּא
 מִמֶּרְה אֲרִי מְרִירִין אֲנוּן עַל כֵּן קָרָא

שְׁמֵהּ מַרְה:

וַיָּבֹאוּ מֵרֶחַק. כִּמּוֹ לְמֶרֶק. ה"א בְּסוּף
 תִּיבָה בְּמָקוֹם לִמ"ד בְּתַחֲלָתָהּ, וְהִתִּי"ו הִיא
 בְּמָקוֹם ה"א הַנִּשְׁרֶשֶׁת בְּתִיבַת מֶרֶק,
 וּבִסְמִיכָתָהּ כִּשְׁהִיא נִדְבַקְתָּ לְה"א שֶׁהוּא
 מוֹסִיף בְּמָקוֹם הַלִּמ"ד, תַּהֲפֹךְ הֵה"א שֶׁל
 שֶׁרֶשׁ לְתִי"ו, וְכֵן כֹּל ה"א שֶׁהִיא שֶׁרֶשׁ
 בְּתִיבָה תַּתְּהַפֵּךְ לְתִי"ו בִּסְמִיכָתָהּ. כִּמּוֹ
 חֲמָה אֵין לִי, וְחֲמָתוֹ בַּעֲרָה בּוֹ, הִרִי ה"א
 שֶׁל שׁוֹרֶשׁ נִהַפְכָת לְתִי"ו מִפְּנֵי שֶׁנִּסְמַכְתָּ
 אֶל הוּא"ו הַנוֹסֶפֶת. וְכֵן עֶבֶד וְאִמָּה, הִנֵּה

אמתי בלהה. לנפש חיה, וזהמתו חיתו
לחם. בין הרמה, ותשובתו הרמתה:

כד וַיִּלְנוּ הָעָם עַל מִשָּׁה לֵאמֹר
מַה נַּשְׁתָּה:

וְאַתָּרְעֵמוּ עֲמָא עַל מִשָּׁה לְמִימַר מָה
נַשְׁתִּי:

וילנו. לשון נפעל הוא, וכן התרגום לשון
נפעל הוא, ואתרעמו, וכן דרך לשון
תלונה להסב הדבור אל האדם, מתלונן,
מתרועע, ולא אמר לונן, רועע, וכן יאמר

הלוֹעֵז דְּקוֹמַפּ"ל יִשְׁנ"ק שִׁי"י מוֹסֵב
הַדְּבוּר אֵלָיו בְּאִמְרוֹ שִׁי"י:

כֹּה וַיִּצְעַק אֶל יְהוָה וַיִּזְרְחוּ
יְהוָה עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם
וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שָׁם שָׁם לוֹ חֵן
וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסְחָה:

וְצִלִּי קָדָם יי וְאַלֶּפֶה יי אֶעֱא וְרָמָא
לְמִיָּא וּבִסִּימוּ מִיָּא תַמָּן גִּזֹּר לָהּ קָיָם
וְדִין וְתַמָּן נִסִּיָּה:

שם שם לו. במרה נתן להם מקצת
 פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת,
 ופרה אדומה, ודינין: ושם נסחיו. לעם,
 וראה קשי ערפון, שלא נמלכו במשה
 בלשון יפה, בקש עלינו רחמים שיהיו לנו
 מים לשתות, אלא נתלוננו:

כו וַיֹּאמֶר אֵם שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע
 לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִנֵּשְׂר
 בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהִיאֲזַנְתָּ
 לְמַצּוֹתָיו וְשִׁמְרָתָ כָּל חֻקָּיו כָּל

הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בַּמִּצְרִים

לֹא אֲשִׁים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה

רַפְּאֵלֶךָ: (ה)

וְאִמַּר אִם קִבַּלְתָּ תִּקְבַּל לְמִימְרָא דִּיִּי

אֱלֹהֶךָ וּדְכַשֵּׁר קְדָמוֹהִי תַעֲבֹד וְתַצִּית

לְפַקוּדוֹהִי וְתַטֵּר כָּל קִימוֹהִי כָּל מִרְעִין

דִּי שְׂוִיתִי בַּמִּצְרִים לֹא אֲשׁוּנוֹן עָלֶיךָ

אֲרִי אֲנִי יִי אֶסֶךְ:

אם שמוע תשמע. זו קבלה שיקבלו

עליהם: תעשה. היא עשייה: והאזנת.
תטה אזנים לדקדק בהם: כל חקיו.
דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום
טעם, ויצר הרע מקנטר עליהם, מה איסור
באלו, למה נאסרו, כגון לבישת כלאים
ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם:
לא אשים עליך. ואם אשים, הרי הוא
כלא הושמה, כי אני ה' רופאך, זהו
מדרשו. ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך,
ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם,
ברופא הזה האומר לאדם אל תאכל

דברים שמחזירים אותך לידי חולי, וזהו
איזון מצות, וכן הוא אומר רפאות תהי
לשרך:

חמישי

בז ויבאו

אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתִּים עֶשְׂרֵה

עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים

וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם:

וְאֵתוּ לְאֵילָם וְתָמָן תִּרִי עֵסֶר מִבּוֹעֵין

דְּמִין וְשִׁבְעִין דְּקָלִין וְשָׂרוּ תַּמָּן עַל

מִיא:

שְׁתִּים עֶשְׂרֵה עֵינַת מִים. כְּנַגַּד י"ב

שִׁבְטִים נִזְדַּמְנוּ לָהֶם: וְשִׁבְעִים תַּמְרִים.

כְּנַגַּד שִׁבְעִים זִקְנִים:

שמות פרק טז

א וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיָּבֹאוּ כָּל

עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר

סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילָם וּבֵין סִינֵי

בַּחֲמִישָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ

הַשָּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם׃
 וְנָטְלוּ מֵאֵילָם וְאֶתֹּ כָּל כִּנְשֹׁתָא דְּבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל לְמַדְבָּרָא דְּסִין דִּי בֵין אֵילָם
 וּבֵין סִינֵי בְּחַמְשַׁת עֶסְרָא יוֹמָא לִירְחָא
 תְּנִינָא לְמַפְקָהוֹן מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם׃
 בַּחֲמֵשָׁה עָשָׂר יוֹם. נִתְפַּרֵּשׁ הַיּוֹם שֶׁל
 חֲנִיָּיָה זֶה, לְפִי שֶׁבּוּ בַיּוֹם כָּלְתָה הַחֲרָרָה
 שֶׁהוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם וְהוֹצֵרְכוּ לָמָן, לְמַדְנֹו,
 שֶׁאֵכְלוּ מִשִּׁירֵי הַבָּצֵק שֶׁשִּׁים וְאַחַת
 סְעוּדוֹת, וִירַד לָהֶם מִן בֶּט"ז בְּאֵייר, וַיּוֹם א'

בשבת היה, כדאיתא במסכת שבת:

ב (וילינו) וילונו כל עֲדַת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהֱרֹן

בַּמִּדְבָּר:

וְאַתָּרְעֵמוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהֱרֹן בַּמִּדְבָּר:

וילונו. לפי שכלה הלחם:

ג ויאמרו אֱלֹהִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מִי יִתֵּן מוֹתָנוּ בְּיַד יְהוָה

בְּאַרְצֵן מִצְרַיִם בְּשִׁבְתָּנוּ עַל

סִיר הַבֶּשֶׂר בְּאֹכְלָנוּ לֶחֶם

לְשִׁבֵּעַ כִּי הוֹצֵאתָם אֶתָנוּ אֶל

הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהַמִּית אֶת כָּל

הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעַב: (ה)

וְאָמְרוּ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹוי דְּמִיתָנָא

קָדָם יִי בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם כִּד הֲוִינָא

יְתִבִּין עַל דּוּדֵי בִסְרָא כִּד הֲוִינָא אֲכָלִין

לְחֵמָא וְשִׁבְעִין אַרִי אֶפְקִתוֹן יְתִנָּא

לְמַדְבָּרָא הֵדִין לְקַטְלָא יָת כָּל קְהֵלָא

הֵדִין בְּכַפְנָא:

מִי יתן מוֹתֵנוּ. שְׁנֵמוֹת, וְאֵינוּ שֵׁם דְּבַר כְּמוֹ

מוֹתֵנוּ, אֲלֹא כְּמוֹ עֲשׂוֹתֵנוּ, חֲנוּתֵנוּ, שׁוֹבְנוּ,

לְעֲשׂוֹת אֲנַחְנוּ, לְחֲנוּת אֲנַחְנוּ, לְמוֹת אֲנַחְנוּ.

וְתַרְגּוּמוֹ לֹוי דְּמִיתְנָא, לוֹ מֵתֵנוּ, הַלּוֹאִי

וְהֵיִינוּ מֵתִים:

דְּוִיאָמָר יְהוָה אֵל מַעֲשֵׂה הַנִּבִּי

מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם

וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקַטְוֹ דְּבַר יוֹם

בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסְנוּ הֵילָךְ

בְּתוֹרַתִּי אִם לֹא:

וְאָמַר יִי לְמַשֶּׁה הָאֵל אֲנִי מַחִית לְכוֹן

לְחַמָּא מִן שְׁמִיָּא וְיִפְקוֹן עַמָּא וְיִלְקֻטוֹן

פְּתִגָּם יוֹם בְּיוֹמָה בְּדִיל דְּאֲנַסְנוֹן

הֵיכָכּוֹן בְּאוֹרִיתִי אִם לֹא:

דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. צוֹרֵךְ אֲכִילַת יוֹם יִלְקֻטוּ

בְּיוֹמוֹ, וְלֹא יִלְקֻטוּ הַיּוֹם לְצוֹרֵךְ מֵאַחֵר:

לְמַעַן אֲנַסְנוּ הֵילָךְ בְּתוֹרַתִּי. אִם יִשְׁמְרוּ

מִצְוֹת הַתְּלוּיֹת בּוֹ, שְׂלֵא יוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ, וְלֹא

יֵצְאוּ בַשַּׁבָּת לַלְקוּטֹת:

ה' וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהָכִינוּ

אֶת אֲשֶׁר יִבְיֹאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה

עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם:

וַיְהִי בַּיּוֹמָא שְׁתִּיתָא וַיִּתְּקֵנוּ יֵת

דִּי־תוֹן וַיְהִי עַל חַד תַּרְיִן עַל דִּי־לְקָטוֹן

יוֹם יוֹם:

וְהָיָה מִשְׁנֶה. לַיּוֹם וּלְמַחֲרָת: מִשְׁנֶה. עַל

שֶׁהֱיוּ רְגִילִים לַלְקוּטֹת יוֹם יוֹם שֶׁל שְׁאֵר

ימות השבוע. ואומר אני אשר יביאו והיה
 משנה, לאחר שיביאו ימצאו משנה
 במדידה, על אשר ילקטו וימדו יום יום,
 וזהו לקטו לחם משנה, בלקיטתו היה
 נמצא לחם משנה, וזהו על כן הוא נותן
 לכם ביום הששי לחם יומים, נותן לכם
 ברכה בבית, למלאות העומר פעמים
 ללחם יומים:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל כָּל
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶרֶב וַיִּדְעוּתָם כִּי

יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ

מִצְרַיִם׃

וַאֲמַר מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בְּרַמְשָׁא וְתִדְעוּן אֲרֵי יִי אֲפִיק יִתְכוּן

מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם׃

עֲרַב. כִּמוֹ לְעֲרַב׃ וַיִּדְעֻם כִּי ה' הוֹצִיא

אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. לִפִּי שִׁאמְרֹתָם לָנוּ

כִּי הוֹצֵאתָם אוֹתָנוּ, תִּדְעוּ כִּי לֹא אֲנַחְנוּ

הַמוֹצִיאִים, אֲלֹא ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם שִׁיגִיז

לָכֶם אֶת הַשְּׁלִיז׃

וּבִקְרָא וְרֵאִיתֶם אֶת כְּבוֹד

יְהוָה בְּשָׁמַעוֹ אֶת תְּלִנְתֵיכֶם

עַל יְהוָה וְנַחֲנוּ מָה כִּי (תִּלְוְנוּ)

תִּלְוְנוּ עָלֵינוּ:

וּבִצְפָּרָא וְתַחֲזִין יְתִי קְרָא דִּי כִד

שְׁמִיעַ (קְדָמוּהִי) יְתִי תִרְעַמוּתְכוֹן עַל

מִימְרָא דִּי וְנַחֲנָא מָא אֲרִי אֲתִרְעַמְתוֹן

עַלְנָא:

ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנאמר

וזהנה כבוד ה' נראה בענן נאמר, אלא כך
אמר להם, ערב וידעתם כי היכולת בידו
ליתן תאותכם, ובשר יתן, אך לא בפנים
מאירות יתננה לכם, כי שלא כהוגן
שאלתם אותו, ומכרם מלאה, והלחם
ששאלתם לצורך בירידתו, לבקר תראו
את כבוד אור פניו, שיורידוהו לכם דרך
חבה בבקר, שיש שעות להכינו, וטל
מלמעלה וטל מלמטה כמונה בקופסא:
את תלנותיכם על ה'. כמו אשר על ה':
ונחנו מה. מה אנחנו חשובין: כי תלינו

עלינו. שתדעו עלינו את הכל, את
 בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב. ועל
 כרחי אני זקוק לפרש תליוני בלשון
 תפעילי, מפני דגשותי וקרייתו, שאילו
 היה רפה, הייתי מפרשו בלשון תפעילי,
 כמו וילך העם על משה, או אם היה דגוש
 ואין בו יו"ד ונקרא תליוני, הייתי מפרשו
 לשון תתליוני, עכשיו הוא משמע תליוני
 את אחרי, כמו במרגלים ויליוני עליו את
 כל העדה:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת יְהוָה לָכֶם

בַּעֲרֹב בָּשָׂר לֹא־כֹל וְלֶחֶם

בַּבֶּקֶר לִשְׂבַע בְּשִׁמְנֵי יְהוָה אֵת

תִּלְנֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם מִלֵּינֶם

עָלֶיךָ וְנֶחֱנוּ מָה לֹא עָלֶינֹה

תִּלְנֹתֵיכֶם כִּי עַל יְהוָה׃

וְאָמַר מִשָּׁה בְּדִיתֵן יְיָ לְכוֹן בְּרִמְשָׁא

בְּסָרָא לְמִיכַל וְלַחֲמָא בְּצַפְרָא לְמִסְבַּע

בְּדִשְׁמִיעֵן קָדָם יְיָ יֵת תִּרְעַמוּתְכוֹן דִּי

אֲתוֹן מִתִּרְעַמִּין עָלוּהִי וְנֶחֱנָא מָא לָא

עֲלֵנָּא תִּרְעַמּוּתְכוֹן אֱלֵהֵן עַל מִמָּרָא

דִּי:

**בשר לאכול. ולא לשובע, למדה תורה
דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה
ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב, לפי
שהלחם שאלו כהוגן, שאי אפשר לו
לאדם בלא לחם, אבל בשר שאלו שלא
כהוגן, שהרבה בהמות היו להם, ועוד
שהיה אפשר להם בלא בשר, לפיכך נתן
להם בשעת טורח שלא כהוגן: אשר אתם
מלינים עליו. את האחרים, השומעים**

אתכם מתלוננים:

ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן אָמֹר
אֶל כָּל עֵדֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ
לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֶת
תְּלִנְתֵיכֶם:

וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאֶהֱרֹן אָמֹר לְכָל כְּנִשְׁתָּא
דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְיֵבוּ קֳדָם יְיָ אֲרִי
שְׁמִיעֵן קְדָמוֹהִי יְת תְּרַעְמוּתְכוֹן:
קִרְבוּ. לְמָקוֹם שֶׁהַעֲנַן יֵרֵד:

וַיְהִי כְּדַבֵּר אַחֲרָן אֶל כָּל

עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל

הַמִּדְבָּר וְהָנָּה כְּבוֹד יְהוָה

נִרְאָה בְּעֵנֵינוּ: (פ)

וְהָיָה כִּד מַלִּיל אַחֲרָן עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא

דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַתְפְּנִיו לְמִדְבָּרָא וְהָא

יִקְרָא דִּי אַתְגְּלִי בְּעֵנָנָא:

שישי וַיִּדְבֹּר יְהוָה

אֵל מִנְּשָׁה לֵאמֹר:

וּמִלֵּיל יִי עִם מִנְּשָׁה לְמִימָר:

יב שְׁמַעְתִּי אֶת תְּלוֹנֹת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל דְּבַר אֱלֹהִים לֵאמֹר בֵּין

הָעַרְבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֶּקֶר

תִּשְׁבְּעוּ לָחֶם וַיִּדְעֻתָם כִּי אֲנִי

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

שְׁמִיעַ קִדְמֵי יְת תְּרַעַמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מִלֵּיל עֲמָהוֹן לְמִימָר בֵּין שְׁמִשָּׂא

תִּיכָלוֹן בְּסָרָא וּבְצַפְרָא תִשְׁבְּעוֹן לַחֲמָא

וְתִדְעוֹן אֲרִי אֲנֵא יִי אֱלֹהִיכוֹן:

יג וַיְהִי בְּעֶרְבַּ וַתַּעַל הַשָּׁלוֹ

וַתַּכֶּם אֶת הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר

הָיְתָה שֹׁכְבַת הַטָּל סָבִיב

לַמַּחֲנֶה:

וַהֲוֶה בְּרַמְשָׁא וּסְלִיקַת סְלִיו וַחֲפַת יָת

מִשְׁרִיתָא וּבְצַפְרָא הֲוֹת נַחֲתַת טָלָא

סְחֹר סְחֹר לְמִשְׁרִיתָא:

השליז. מיין עוף, ושמן מאד: היתה
שכבת הטל. הטל שוכב על המן, ובמקום
אחר הוא אומר וברדת הטל וגו', הטל יורד
על הארץ, והמן יורד עליו, וחוזר ויורד
טל עליו, והרי הוא כמונח בקופסא:

יד ותעל שכבת הטל והנה על
פני המדבר דק מחספס דק
ככפר על הארץ:

וסליקת נחתת טלא והא על אפי
מדברא דעדק מקלף דעדק כגיר

כְּגִלְיָדָא עַל אֶרְעָא:

ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת,
 עולה הטל שעל המן לקראת החמה בדרך
 טל עולה לקראת החמה, אף אם תמלא
 שפופרת של ביצה טל, ותסתום את פיה
 ותניחה בחמה, היא עולה מאליה באויר.
 ורבותינו דרשו, שהטל עולה מן הארץ
 באויר, ובעלות שכבת הטל נתגלה המן,
 וראו זהנה על פני המדבר וגו': דק. דבר
 דק: מחוספס. מגולה, ואין דומה לו
 במקרא, ויש לפרש מחוספס, לשון

חפיסה ודלוסקמא שבלשון משנה,
כשנתגלה משכבת הטל, ראו שהיה דבר
דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל.
ואונקלוס תרגם מקלה, לשון מחשוף
הלבן: ככפור. כפור גליד"א בלע"ז,
דעדק כגיר, כאבני גיר, והוא מין צבע
שחור, כדאמרינן גבי כסוי הדם, הגיר
והזרניך. דעדק כגיר כגלידא על ארעא,
דק היה כגיר ושוכב מוגלד בקרח על
הארץ, וכן פירוש דק ככפור, שטוח
קלוש ומחובר כגליד. דק טינב"ש בלע"ז,

שהיה מגליד גלד דק מלמעלה, ובגיר
 שתרגם אונקלוס, תוספת הוא על לשון
 העברית, ואין לו תיבה בפסוק:

טו וַיִּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ
 אִישׁ אֶל אָחִיו מֶן הוּא כִּי לֹא
 יָדְעוּ מֶה הוּא וַיֹּאמֶר מִנְּשָׁה
 אֲלֵהֶם הוּא הֶלֶחֶם אֲשֶׁר נָתַן
 יְהוָה לָכֶם לֶאֱכֹלָהּ:

וַחֲזוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ גִבֹּר לְאַחֵיהֶי

מִנָּא הוּא אַרִי לָא יִדְעוּ מָא הוּא וְאִמֵּר
 מִשָּׁה לְהוֹן הוּא לְחֵמָא דִּי יֵהֵב יֵי לְכוּן
 לְמִיכָל:

מִן הוּא. הַכְּנַת מִזוֹן הוּא, כְּמוֹ וַיִּמֶן לָהֶם
 הַמֶּלֶךְ: כִּי לָא יִדְעוּ מָה הוּא. שִׁיקְרָאוּהוּ
 בַּשְּׁמוֹ:

טו זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 לְקַטֹּף מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוּ
 עֹמֶר לְגִלְגָּלַת מִסֶּפֶר

נַפְשֵׁיכֶם אִישׁ לְאִשׁ בְּאֵהָלוֹ

תִּקְחוּ:

דִּין פֶּתַחַמָּא דִּי פִקִּיד יֵי לְקוּטוֹ מִנָּה

גִּבֵּר לְפֻם מִיכְלָה עֲמָרָא לְגִלְגֻּלְתָּא

מִנֵּין נַפְשֵׁיכֶון גִּבֵּר לְדִי בְּמִשְׁכְּנָה

תִּסְבוּן:

עֲזֹמַר. שֵׁם מַדָּה: מִסְפַּר נַפְשֹׁתֵיכֶם. כִּפִּי

מִנֵּין נַפְשֹׁת שֵׁשׁ לְאִישׁ בְּאֵהָלוֹ, תִּקְחוּ

עֲזֹמַר לְכָל גּוֹלְגוּלָת:

יִזְ וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וַיִּלְקְטוּ הַמֶּרְבָּה וְהַמִּמְעִיט:

וַעֲבָדוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ דְאִסְגִּי

וְדֹאזְעָר:

הַמֶּרְבָּה וְהַמִּמְעִיט. יֵשׁ שֶׁלִּקְטוּ הַרְבֵּה וַיֵּשׁ

שֶׁלִּקְטוּ מֵעֵט, וּכְשָׁבָאוּ לְבֵיתָם, וּמִדָּדוֹ

בְּעוֹמֵר אִישׁ אִישׁ מֶה שֶׁלִּקְטוּ, וּמִצָּאוֹ

שֶׁהַמֶּרְבָּה לִלְקוֹט לֹא הֶעֱדִיף עַל עוֹמֵר

לְגוֹלְגוֹלֹת אֲשֶׁר בָּאֵהֶלֹ, וְהַמִּמְעִיט לִלְקוֹט

לֹא מִצָּא חֶסֶד מֵעוֹמֵר לְגוֹלְגוֹלֹת, וְזֶהוּ נִם

גדול שנעשה בו:

יח וַיֹּמְרוּ בְּעֹמֶר וְלֹא הֶעֱדִיף

הַמֶּרְבָּה וְהַמִּמְעִיט לֹא הֶחֱסִיר

אִישׁ לְפִי אֲכָלוֹ לְקָטוֹ:

וְכָלוֹ בְּעוֹמֶרָא וְלֹא אוֹתַר דְּאִסְגִּי

וְדֹאזְעַר לֹא חֲסִיר גִּבֹּר לְפֹמִם מִיכְלָה

לְקָטוֹ:

יט וַיֹּאמֶר מִנְּשָׁה אֶלְהֶם אִישׁ אֶל

יוֹתַר מִמֶּנּוּ עַד בְּקָר:

וַאֲמַר מֹשֶׁה לְהוֹן אֲנִי לֹא יִשְׂאֵר מִנִּי

עַד צִפְרָא:

כִּי לֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וַיֹּתְרוּ

אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר וַיִּרְם

תוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם

מֹשֶׁה:

וְלֹא קִבְּלוּ מִן מֹשֶׁה וַאֲשָׁרוּ גִבְרִיא

מִנִּי עַד צִפְרָא וְרַחֵשׁ רִיחֶשָׁא וְסָרִי

וְרַגְזוּ עַל־יְהוֹן מֹשֶׁה:

וּיִזְתִּירוּ אַנְשֵׁים. דַּתָּן וַאֲבִירָם: וִירֵם
 תּוֹלְעִים. לְשׁוֹן רִמָּה: וַיִּבְאֵשׁ. הָרִי זֶה
 מִקְרָא הַפּוֹד, שֶׁבַת־חֹלָה הַבְּאִישׁ וּלְבִסּוֹף
 הַתְּלִיעַ, כַּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא הַבְּאִישׁ זִרְמָה
 לֹא הִיתָה בּוֹ, וְכֵן דֶּרֶךְ כָּל הַמַּתְלִיעִים:

כֹּא וַיִּלְקֹטוּ אֹתוֹ בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר
 אִישׁ כָּפִי אָכְלוּ וְחָם הִשְׁמִשׁ
 וְנָמָם:

וַיִּלְקֹטוּ יִתֵּהּ בַּצֶּפֶר בַּצֶּפֶר גִּבֹּר לְפֹם
 מִיכָלָהּ וּמָא דְּמִשְׁתָּאֲר מִנָּה עַל אִפִּי

חֶקְלָא כַּד חֲמָא עֲלוּהִי שְׁמֵשָׁא פִּשְׁר:

**וְחָם הַשֶּׁמֶשׁ וְנֶמֶס. הַנִּשְׁאָר בַּשָּׂדֶה נִמְוָה
וְנַעֲשֶׂה נַחֲלִים, וְשׁוֹתִין מִמֶּנּוּ אֵילִים
וְצִבָּאִים, וְאוֹמוֹת הָעוֹלָם צָדִין מֵהֶם
וְטוֹעֲמִים בָּהֶם טַעַם מֶן, וְיִוְדָעִים מֵה שֶׁבַח
שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְנֶמֶס, פִּשְׁר, לִשׁוֹן פּוֹשְׂרִים,
ע"י הַשֶּׁמֶשׁ מִתַּחֲמָם וּמִפִּשְׁר: וְנֶמֶס.
דִּישְׁטַנ"פֶּרִיר, וְדוֹגְמָתוֹ בַּסִּנְהֶדְרִין בַּסּוּף ד'
מִיתוֹת:**

כַּבּוֹדֵיהִי בַּיּוֹם הַנִּשְׁשִׁי לְקַטּוֹ לְחָם

מִשְׁנָה שְׁנֵי הַעֲמֹר לְאֶחָד

וַיָּבֹאוּ כָּל נְשֵׂאֵי הָעֵדָה וַיִּגִּידוּ

לְמִשָּׁה:

וְהָיָה בְּיוֹמָא שְׁתִּיתָאָה לְקָטוֹ לְחֲמָא עַל

חַד תְּרִין תְּרִין עֲמֹרִין לְחַד וְאַתּוּ כָּל

רַבְרָבֵי כְּנִשְׁתָּא וְחֻיָּאוֹ לְמִשָּׁה:

לְקָטוֹ לַחֲמַם מִשְׁנָה. כְּשִׁמְדָּדוּ אֶת לְקִיטָתָם

בְּאֵהֱלֵיהֶם, מִצְאוּ כַּפִּלִּים שְׁנֵי הַעֲמֹמֶר

לְאֶחָד. וּמִדְּרַשׁ אֲגָדָה, לַחֲמַם מִשְׁוֹנָה, אוֹתוֹ

הַיּוֹם נִשְׁתַּנָּה לְשִׁבְחָה בְּרִיחוֹ וְטַעְמוֹ, וַיִּגִּידוּ

למשה. שאלוהו מה היום מיומים, ומכאן
יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה
פרשת שבת, שנצטוו לומר להם והיה
ביום הששי והכינו וגו', עד ששאלו את
זאת אמר להם הוא אשר דבר ה'
שנצטויתי לומר לכם, ולכך ענשו הכתוב,
שאמר לו עד אנה מאנתם, ולא הוציאו מן
הכלל:

כג וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר
דָּבַר יְהוָה שְׁבֹתוֹן שִׁבְתָּ קֹדֶשׁ

לַיהוָה מָחָר אֶת אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ
 אֲכֹלוּ וְאֵת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ
 וְאֵת כָּל הָעֵדָף הַנִּיחוּ לָכֶם
 לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר׃

וְאָמַר לְהוֹן הוּא דִּי מַלִּיל יִי שְׁבַתָּא
 שְׁבַת קוּדְשָׁא קֳדָם יִי מָחָר יֵת דִּי אַתּוֹן
 עֵתִידִין לְמִפָּא אַפּוּ וְיֵת דִּי אַתּוֹן
 עֵתִידִין לְבִשְׁלָא בִשְׁלוּ וְיֵת כָּל מוֹתָרָא
 אֲצַנְעוּ לְכוֹן לְמִטְרַת עַד צַפְרָא׃

את אשר תאפו אפו. מה שאתם רוצים
 לאפות בתנור, אפו היום הכל לשני ימים,
 ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במים,
 בשלו היום. לשון אפייה נופל בלחם
 ולשון בישול בתבשיל: למשמרת.
 לגניזה:

כד וַיִּנְיחוּ אֹתוֹ עַד הַבֶּקֶר
 כִּי־אֲשֶׁר צָוָה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ
 וְרָמָה לֹא הִיָּתָה בּוֹ:

וַאֲצַנְעוּ יָתָה עַד צִפְרָא כְּמָא דְּפִקִּיד

מִשֶּׁה וְלֹא סֵרִי וְרִיחָשָׁא לֹא הָוָה בְּהִי:

בְּהִי וַיֹּאמֶר מִשֶּׁה אֲכַלְהוּ הַיּוֹם

כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לִיהְוָה הַיּוֹם לֹא

תִּמְצָאֵהוּ בַּעֲשֻׂדָה:

וַיֹּאמֶר מִשֶּׁה אֲכַלוּהִי יוֹמָא דִּין אֲרִי

שַׁבָּתָא יוֹמָא דִּין קָדָם יִי יוֹמָא דִּין לֹא

תִּשְׁכַּחְנָה בְּחֻקָּלָא:

וַיֹּאמֶר מִשֶּׁה אֲכַלְהוּ הַיּוֹם וְגו'. שְׁחָרִית

שָׁהִיו רְגִילִין לַעֲצֹאת וּלְלַקּוּט, בָּאוּ לְשֹׂאוֹל

אם נצא אם לאו, אמר להם את שבידכם
 אכלו. לערב חזרו לפניו ושאלוהו מהו
 לצאת, אמר להם שבת היום, ראה אותם
 דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד, אמר
 להם היום לא תמצאוהו, מה תלמוד לומר
 היום, היום לא תמצאוהו אבל מחר
 תמצאוהו:

כו ששַׁעַת יָמִים תִּלְקֹטְהוּ וּבַיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי שֶׁבֶת לֹא יִהְיֶה בּוֹ:
 שֶׁתֵּא יוֹמִין תִּלְקֹטְנָהּ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָא

שִׁבְתָּא לֹא יְהִי בָהּ:

וביום השביעי שבת. שבת הוא, המן לא

יהיה בו. ולא בא הכתוב אלא לרבות יום

הכפורים וימים טובים:

כַּוְיָהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יֵצֵאוּ מִן

הָעָם לְלִקְטָה וְלֹא מֵצֵאוּ: (ה)

וְהָיָה בַּיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה נִפְקוּ מִן עַמָּא

לְמִלְקָטָה וְלֹא אֲשַׁכְּחוּ:

כַּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה עַד

אָנָה מֵאַנְתָּם לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי
וְתוֹרָתִי:

וַאֲמַר יי לְמִשָּׁה עַד אֵימַתִּי אֶתּוֹן
מִסֶּרְבִּין לְמִטֶּר פִּקּוּדֵי וְאוֹרִיתִי:

עַד אָנָה מֵאַנְתָּם. מִשְׁלֵּה הַדִּיּוֹט הוּא, בַּהֲדִי
הוֹצֵא לְקִי כִרְבָּא, ע"י הַרְשָׁעִים מִתַּגְנִין
הַכְּשָׁרִין:

כֹּט וְרֹאשׁ כִּי יִהְיֶה נָתַן לָכֶם
הַשֵּׁבֶת עַל כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם

בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יוֹמִים שָׁבוּ
 אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יֵצֵא אִישׁ
 מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי:

חֲזוּ אֲרִי יִי יְהִי לְכוֹן שַׁבָּתָא עַל כֵּן
 הוּא יְהִי לְכוֹן בְּיוֹמָא שְׁתִּיתָאָה לֶחֶם
 תֵּרִין יוֹמִין תִּיבוּ אַנְשׁ תַּחְתּוֹהִי לֹא
 יִפּוֹק אַנְשׁ מֵאַתְרָהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה:

רֵאוּ. בְּעִינֵיכֶם כִּי ה' בְּכַבּוּדוֹ מְזַהֵיר אֶתְכֶם
 עַל הַשַּׁבָּת, שֶׁהָרִי נִסְעָה בְּכָל עֶרֶב

שבת, לתת לכם לחם יומים: שבו איש
 תחתיו. מכאן סמכו חכמים ד' אמות
 ליוצא חוץ לתחום, ג' לגופו, וא' לפישוט
 ידיים ורגלים: אל יצא איש ממקומו. אלו
 אלפים אמה של תחום שבת, ולא
 במפורש, שאין תחומין אלא מדברי
 סופרים, ועיקרו של מקרא על לוקטי המן
 נאמר:

לַיֹּשְׁבֵי־תוֹ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי:

וְנָחוּ עֲמָא בְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה:

לֹא וַיִּקְרְאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת

שְׁמוֹ מִן הַזֶּרַע גֵּד לִבָּן

וַטַּעְמוֹ כְּצִפְיַחַת בְּדָבָשׁ׃

וַיִּקְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת שְׁמָהּ מִן הַזֶּרַע וַהֲוָה

כְּבֵר זֶרַע גֵּדָא חֹר וַטַּעְמָהּ כְּאַסְקָרִיטּוֹן

בְּדָבָשׁ׃

והוא כזרע גד לבן. עשב ששמו

קולינד"רי, וזרע שלו עגול ואינו לבן,

והמן היה לבן, ואינו נמשל לזרע גד אלא

לענין העגול כזרע גד היה, והוא לבן׃

כצפיהת. בצק שמטגנין אותו בדבש,
 וקורין לו אסקריטון בלשון משנה, והוא
 תרגום של אונקלוס:

לב וַיֹּאמֶר מִנְּשָׁה זֶה הַדָּבָר
 אֲשֶׁר צָוָה יְהוָה מֶלֶאךָ הָעֹמֶר
 מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם
 לְמַעַן יֵרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר
 הָאֵלֱכִלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר
 בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ

מַצְרִים:

וַאֲמַר מֹשֶׁה דֵּין פֶּתַח־מַא דִּי פִקִּיד יִי

מִלִּי עֲמָרָא מִנָּה לְמַטָּרָא לְדַרְיִכּוֹן

בְּדִיל דִּי־חֲזוֹן יֵת לַחֲמָא דִּי אוֹכְלִית

יִתְכּוֹן בְּמַדְבָּרָא בְּאַפְקוּתֵי יִתְכּוֹן

מֵאַרְעָא דְּמַצְרַיִם:

לְמַשְׁמַרְתָּ. לְגַנִּיזָה: לְדוֹרוֹתֵיכֶם. בִּימֵי

יִרְמְיָהוּ. כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָהוּ מוֹכִיחַם לְמָה אֵין

אַתֶּם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, זֶהם אוֹמְרִים נִגִּיחַ

מִלְּאַכְתָּנוּ וְנַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה מַהֵיכֵן נִתְּפָרְנִס,

הוציא להם צנצנת המן, אמר להם אתם
ראו דבר ה', שמעו לא נאמר, אלא ראו,
בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחין יש
לו למקום להכין מזון ליראיו:

לג ויאמר משה אל אהרן קח
צנצנת אחת ותן שמה מלא
העמר מן והנח אתו לפני
יהוה למשמרת לדוריכם:

ואמר משה לאהרן סב צלוחית חדא
והב תמן מלי עמרא מן ואצנע יתה

קָדָם יי לְמַטָּרָא לְדַרְיִכוֹן:

צַנְצָנָת. צְלוּחִית שֶׁל חֶרֶם כְּתִרְגוּמוֹ: וְהִנֵּחַ

אוֹתוֹ לִפְנֵי ד'. לִפְנֵי הָאֲרוֹן, וְלֹא נֹאמַר

מִקְרָא זֶה עַד שֶׁנִּבְנָה אֹהֶל מוֹעֵד, אֲלֹא

שֶׁנִּכְתַּב כֵּאֵן בְּפִרְשַׁת הַמֶּן:

לֹד כִּי־אֲשֶׁר צָוָה יְהוָה אֶל מֹשֶׁה

וַיִּנְיַחְהוּ אֶת־הָרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת

לְמַשְׁמֶרֶת:

כִּמָּא דִּי פִקִּיד יי לְמֹשֶׁה וְאַצְנִיעָה אֶת־הָרֹן

קָדָם סֵה־דוֹתָא לְמִטְרָא:

לֵה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲכָלוּ אֶת הַפֶּמֶן

אַרְבַּעִים שָׁנָה עַד בָּאָם אֶל

אֶרֶץ נֹשְׁבֹת אֶת הַפֶּמֶן אֲכָלוּ

עַד בָּאָם אֶל קִצָּה אֶרֶץ כְּנָעַן:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲכָלוּ יַת מִנָּה אַרְבַּעִין

שָׁנִין עַד דְּמִיתִיהוֹן לְאַרְעָא יִתְבַּתָּא יַת

מִנָּה אֲכָלוּ עַד דָּאֲתוּ לְסִיפֵי אַרְעָא

דְּכְנָעַן:

ארבעים שנה. והלא חסר לי יום, שהרי
בט"ו באייר ירד להם המן תחלה, ובט"ו
בניסן פסק, שנאמר וישבות המן ממחרת,
אלא מגיד שהעונות שהוציאו ישראל
ממצרים טעמו בהם טעם מן: אל ארץ
נושבת. לאחר שעברו את הירדן: אל
קצה ארץ כנען. בתחלת הגבול, קודם
שעברו את הירדן והוא ערבות מואב,
נמצאו מבחישין זה את זה, אלא בערבות
מואב כשמת משה בז' באדר פסק המן
מלירד, ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום, עד

שהקריבו העומר בששה עשר בניסן,
שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת

הפסח:

לוֹ וְהָעֹמֶר עֲשִׂיתָ הָאִיפָה הוּא:

(פ)

וְעֹמֶר אֶחָד מִן עֶסְרָא בְּתֵלֶת סָאִין הוּא:

עשירית האיפה. האיפה שלש סאין,

והסאה ו' קבין, והקב ד' לוגין, והלוג ששה

ביצים, נמצא עשירית האיפה מ"ג ביצים

וחומש ביצה, והוא שיעור לחלה

ולמנחות:

א שְׁבִיעִי וַיִּסְעוּ כָּל

עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין

לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ

בְּרִפְיֵיהֶם וַאֲיֵן מַיִם לַעֲשֹׂת

הָעָם׃

וַנִּטְלוּ כָּל כְּנֶשֶׁתָּא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל

מִמִּדְבַּרָא דְסִין לְמַטְלַנִּיהוֹן עַל מִימְרָא

דִּי וְשָׂרוּ בְּרַפִּידִים וְלִית מִיָּא לְמִשְׁתִּי

עֲמָא:

ב וַיִּירָב הָעָם עִם מִשָּׁה וַיֹּאמְרוּ

תָּנּוּ לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתָּה וַיֹּאמֶר

לָהֶם מִשָּׁה מַה תִּרְיִבוּן עַמָּדִי

מַה תִּנְסֹון אֶת יְהוָה:

וַנִּצָּא עֲמָא עִם מִשָּׁה וַאֲמָרוּ הָבוּ לָנָא

מִיָּא וְנִשְׁתִּי וַאֲמַר לְהוּן מִשָּׁה מָא אֲתוּן

נִצֵּן עַמִּי מָא מְנִסּוֹן אֲתוּן קָדָם יִי:

מה תנסון. לומר היוכל ללת מים בארץ

ציה:

ג ויצמא שם העם למים וילן

העם על משה ויאמר לפמה זה

העליתנו ממצרים להמית

אתי ואת בני ואת מקני

בצמא:

וצחי תמן עמא למיא ואתרעם עמא

על משה ואמר למא דנן אסקתנא

מִמִּצְרַיִם לְקַטְלָא יְתִי וִית בְּנֵי וִית

בְּעִירֵי בְּצָחוֹתָא:

דְּוִיצְעָק מַנְשָׁה אֶל יְהוָה לְאָמֹר

מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מַעַט

וּסְקָלָנִי:

וְצִלִּי מִנְשָׁה קָדָם יְיָ לְמִימַר מָה אֶעֱבֹד

לְעַמָּא הָדִין עוֹד זְעִיר פּוֹן וִירְגָמָנִי:

עוֹד מַעַט. אִם אִמְתִּין, עוֹד מַעַט וּסְקָלָנִי:

הְ וִיאָמֹר יְהוָה אֶל מַנְשָׁה עֲבֹר

לפני העם וקח אתך מזקני

ישראל ומטה אשר הבית בו

את היאר קח בידך והלכת:

ואמר יי למשה עבר קדם עמא ודבר

עמך מסבי ישראל וחטרך די מחיתא

בה ית נהרא סב בידך ותיזל:

עבור לפני העם. וראה אם יסקלוד, למה

הוצאת לעז על בני: וקח אתך מזקני

ישראל. לעדות, שיראו שעל ידך המים

יוצאים מן הצור, ולא יאמרו מעינות היו
 שם מימי קדם: ומטך אשר הכית בו את
 היאור. מה תלמוד לומר אשר הכית בו
 את היאור, אלא שהיו ישראל אומרים על
 המטה, שאינו מוכן אלא לפורענות, בו
 לקה פרעה, ומצרים כמה מכות, במצרים
 ועל הים, לכך נאמר אשר הכית בו את
 היאור, יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן:

ו הַנְּנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ יְשֵׁם עַל
 הַצֹּר בְּחֵרֵב וְהַכִּיתָ בַּצֹּר

וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מֵיִם וְשִׁתָּה הָעַם

וַיַּעַשׂ כֵּן מִלְּשָׁה לְעֵינַי זְקַנִּי

יִשְׂרָאֵל:

הָאֵל אֲנִי קָאֵם קִדְמָךְ תָּמָן עַל טַנָּרָא

בְּחֹרֵב וְתִמְחִי בְּטַנָּרָא וַיִּפְקֹן מִנֶּה מִיָּא

וַיִּשְׁתֵּי עֲמָא וַעֲבַד כֵּן מִלְּשָׁה לְעֵינַי סְבִי

יִשְׂרָאֵל:

וזהכית בצור. על הצור לא נאמר, אלא

בצור, מכאן שהמטה היה של מין דבר

חזק וּשְׁמוֹ סִנְפִּירִינוֹן, וְהַצּוֹר נִבְקַע מִפְּנֵיו.

וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסָּה

וּמַרְיָבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וְעַל נַסְתָּם אֶת יְהוָה לֵאמֹר

הִישׁ יְהוָה בְּקֶרְבָּנוּ אִם אֵין:

(פ)

וַיִּקְרָא שְׁמָא דַּאֲתָרָא נְסִיתָא וּמִצּוֹתָא

עַל דְּנִצּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל דְּנִסִּיאוֹ

קָדָם יִי לְמִימַר הָאִית שְׂכִינְתָּא דִּי

בִּינָנָא אִם לֹא:

ח וַיָּבֹא עַמְלֹק וַיִּלְחֶם עִם

יִשְׂרָאֵל בְּרַפִּידִם:

וַאֲתָא עַמְלֹק וַאֲגַח קָרְבָּא עִם יִשְׂרָאֵל

בְּרַפִּידִם:

ויבא עמלק וגו'. סמך פרשה זו למקרא

זה לומר, תמיד אני ביניכם ומזומן לכל

צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו

אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם,

ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני. משל

לָאָדָם שֶׁהֵרָכִיב בְּנוֹ עַל כְּתָפוֹ וַיֵּצֵא לְדֶרֶךְ,
 הִיָּה אוֹתוֹ הֵבֶן רוֹאֶה חֶפֶץ וְאוֹמֵר, אֲבֵא טוֹל
 חֶפֶץ זֶה וְתֵן לִי, וְהוּא נוֹתֵן לוֹ, וְכֵן שְׁנִיָּיָה,
 וְכֵן שְׁלִישִׁית, פִּגְעוּ בָאָדָם אֶחָד, אָמַר לוֹ
 אוֹתוֹ הֵבֶן רֹאִית אֶת אֲבֵא, אָמַר לוֹ אֲבִיו,
 אֵינְךָ יוֹדֵעַ הֵיכָן אֲנִי, הִשְׁלִיכוּ מֵעַלָיו וּבֵא
 הַכֹּלֵב וּנְשִׁכּוּ:

טַוִּיאָמַר מַעֲשֶׂה אֵל יְהוֹשִׁעַ בְּחֹר
 לָנוּ אֲנָשִׁים וַיֵּצֵא הֶלֶחֶם
 בַּעֲמֹלָק מֵחֹר אֲנָכִי נִצָּב עַל

רֹאשׁ הַגְּבֻעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים

בְּיָדָי׃

וְאָמַר מִשָּׁה לִיהוֹשִׁעַ בְּחַר לָנָא גְּבִרִיא

וּפּוֹק אֶגַח קָרְבָּא בְּעַמְלָק מִחֵר אֲנָא

קָאָם עַל רִישׁ רַמְתָּא וְחוּטְרָא

דְּאַתְעֲבִידּוּ בֵּה נִסִּין מִן קָדָם יְיָ בְּיָדָי׃

בַּחֵר לָנוּ. לִי וּלְךָ, הַשּׁוֹהוּ לּוֹ, מִכָּאן אִמְרוּ,

יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידָךְ חֲבִיב עֲלֶיךָ כִּשְׁלָךְ,

וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּךְ מִנִּין, שְׁנֵאמַר

וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֵל מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי, וְהִלָּא

אהרן גדול מאחיו היה, ועושה את חברו
 כרבו. ומורא רבך כמורא שמים מנין,
 שנאמר אדני משה כלאם, כלם מן
 העולם, חייבין הם כלייה, המורדים בך
 כאילו מרדו בהקב"ה: וצא הלחם. צא מן
 הענן והלחם בו: מחר. בעת המלחמה,
 אנכי נצב: בחר לנו אנשים. גבורים ויראי
 חטא, שתהא זכותן מסייעתן. דבר אחר
 בחר לנו אנשים, שיודעין לבטל כשפים,
 לפי שבני עמלק מכשפים היו:

וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ

מִנְשָׁה לְהִלָּחֵם בְּעַמֶּלֶק וּמִנְשָׁה

אַהֲרֹן וְחֹר עָלוּ רֹאשׁ הַגְּבָעָה:

וְעַבְד יְהוֹשֵׁעַ כָּמָא דְאָמַר לָהּ מִנְשָׁה

לְאַגָּחָא קִרְבָּא בְּעַמֶּלֶק וּמִנְשָׁה אַהֲרֹן

וְחֹר סְלִיקוּ לְרִישׁ רַמְתָּא:

וּמִנְשָׁה אַהֲרֹן וְחֹר. מִכָּאן לְתַעֲנִית

שְׁצַרִּיכִים שְׁלֹשָׁה לְעַבֹּד לְפָנֵי הַתִּיבָה,

שֶׁבַת־תַּעֲנִית הֵיוּ שְׁרוּיִם: חֹר. בָּנָה שֶׁל מֵרִים

הִיָּה, וְכָל־בַּעֲלָה:

יֵאֱוָהִיָּה כַּאֲשֶׁר יְרִים מִנְּשָׁה יְדֹוֹ

וְגַבֵּר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יִנְיַח

יְדֹוֹ וְגַבֵּר עַמֶּלְקִי:

וְהָיָה כִּד יְרִים מִנְּשָׁה יְדוּהָי וּמִתְגַּבְּרִין

דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְכִד מִנַּח יְדוּהָי

וּמִתְגַּבְּרִין דְּבֵית עַמֶּלְקִי:

כַּאֲשֶׁר יְרִים מִנְּשָׁה יְדֹוֹ. וְכִי יְדִיו שֶׁל מִנְּשָׁה

נוֹצְחוֹת הָיוּ הַמִּלְחָמָה וְכו', כַּדְאִיתָא

בַּר"ה:

יב וַיְדִי מִנְשָׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ

אֶבֶן וַיִּשְׂימוּ תַּחְתָּיו וַיֵּשֶׁב

עָלֶיהָ וַאֲהֶרֶן וְחֹר וְתַמְכוּ

בְּיָדָיו מִזָּה אֶחָד וּמִזָּה אֶחָד

וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה עַד בֹּא

הַשָּׁמֶשׁ:

וַיְדִי מִנְשָׁה יִקְרָן וְנָסִיבוּ אֶבֶן וְשֹׂיאוֹ

תַּחְתּוֹהִי וַיִּתֵּב עָלֶיהָ וַאֲהֶרֶן וְחֹר סִעְדָּן

בִּידוֹהִי מִכָּא חַד וּמִכָּא חַד וְהָוָה יְדוֹהִי

פְּרִיסָן בְּצֻלּוֹ עַד דְּעַל שְׁמִשָּׂא:

וּיְדֵי מֹשֶׁה כְּבָדִים. בְּשִׁבִּיל שְׁנַתְעֲצֹל
 בְּמִצּוֹה וּמִנָּה אַחֵר תַּחֲתִיו, נְתִיקְרוּ יְדָיו:
 וַיִּקְחוּ. אַהֲרֹן וַחֲזֹר: אֲבָן וַיִּשְׁיִמוּ תַּחֲתִיו.
 וְלֹא יֵשֶׁב לוֹ עַל כָּר וְכִסֵּת, אָמַר, יִשְׂרָאֵל
 שְׂרוּיִין בְּצַעַר, אֵף אֲנִי אֵהִיָּה עִמָּהֶם בְּצַעַר:
 וַיְהִי יְדָיו אֲמוֹנָה. וַיְהִי מֹשֶׁה יְדָיו בְּאֲמוֹנָה,
 פְּרוֹשׁוֹת הַשָּׁמַיִם בְּתַפְלָה נֶאֱמָנָה וְנִכּוֹנָה:
 עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ. שָׁהִיו עִמְלָקִים מַחֲשָׁבִין
 אֶת הַשְּׁעוֹת בְּאִיצְטְרוֹ "לֹגִיָּאָה, בְּאִיזוֹ שְׁעָה
 הֵם נּוֹצְחִים, וְהַעֲמִיד לָהֶם מֹשֶׁה חֲמָה

וערבב את השעות:

יג וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עַמְּלֹק

וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב: (פ)

וַתֵּבֶר יְהוֹשֻׁעַ יָת עַמְּלֹק וַיֵּת עֲמָה

לְפֶתֶגֶם דְּחֶרֶב:

ויחלש יהושע. חתך ראשי גבוריו ולא

השאיר אלא חלשים שבהם, ולא הרגם

כולם, מכאן אנו למדים, שעשו על פי

הדבור של שכינה:

יד מפטיר

ויאמר

יְהוָה אֵל מַעֲשֵׂה כְתָב זֹאת

זְכוֹרֹן בַּסֵּפֶר וְשִׁים בְּאֶזְנֵי

יְהוֹשֻׁעַ כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת

זְכוֹר עַמֶּלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:

וַאֲמַר יִי לַמַּעֲשֵׂה כְתָב דָּא דוֹכְרָנָא

בַּסֵּפֶרָא וְשׁוּי קָדָם יְהוֹשֻׁעַ אֲרִי מִמְחָא

אֶמְחִי יְת דּוֹכָרְנָא דְעַמְלָק מִתְּחוֹת

שְׁמִיא:

כתב זאת זכרון. שבא עמלק להזדווג

לישראל קודם לכל האומות: ושים באזני

יהושע. המכנים את ישראל לארץ.

שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו.

באן נרמז לו למשה שיהושע מכנים את

ישראל לארץ: כי מחה אמה. לכך אני

מזהירך בן, כי חפץ אני למחותו:

טו וַיִּבֶן מִנְשָׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא

שְׁמוֹ יִהְיֶה נְסִי:

וּבְנָא מִשֶּׁה מַדְבָּחָא וּפְלַח עֲלוּהִי קָדָם

יְיָ דַּעֲבַד לֵהּ נְסִין:

וַיִּקְרָא שְׁמוֹ. שֶׁל מִזְבֵּחַ: ה' נְסִי. הַקַּב"ה

עָשָׂה לָנוּ כַּאֲן נִם גְּדוֹל, לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קְרוֹי

ה', אֲלֹא הַמִּזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, זֹכֵר אֶת

הֵנָּם שֶׁעָשָׂה הַמָּקוֹם, ה' הוּא נִם שְׁלָנוּ:

מִזְ וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל כֶּסֶם יְהִי

מִלְחָמָה לִי־הָיָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר

דָּרָךְ: (פכפ)

וְאָמַר בְּשִׁבּוּעָה אֲמִירָא דָּא מִן קָדָם
 דְּחִילָא דְשִׁכְנִתָּהּ עַל כְּרִסָּהּ יְקָרָה
 דְּעֵתִיד דְּאַתְגַּח קָרְבָּא קָדָם יְיָ בְּדִבִּית
 עַמִּי לֵק לְשִׁצִּיּוֹתָהוֹן מִדְּרִי עֲלֵמָא:

וַיֹּאמֶר. מִשָּׁה: כִּי יָד עַל כֶּסֶף יָהּ. יָדוֹ שֶׁל
 הַקֶּב"ה הוֹרְמָה לִישְׁבַּע בְּכֶסֶף, לְהִיּוֹת לוֹ
 מַלְחָמָה וְאִיבָה בַּעַמְלֵק עוֹלָמִית, וּמָהוּ כֶּסֶף
 וְלֹא נֹאמַר כֶּסֶף, וְאֵף הַשֵּׁם נֶחֱלֵק לְחִצִּיו,
 נִשְׁבַּע הַקֶּב"ה, שֶׁאֵין שְׁמוֹ שָׁלֵם וְאֵין כֶּסֶף

שָׁלֹם עַד שִׁימָחָה שְׁמוֹ שֶׁל עַמְלֶק בּוֹלוֹ,
וּבְשִׁימָחָה שְׁמוֹ, יִהְיֶה הַשֵּׁם שָׁלֹם וְהַכֶּסֶּא
שָׁלֹם, שֶׁנֶּאֱמַר הָאֵיִב תָּמוּ חֲרָבוֹת לְנִצָּחַ,
זֶהוּ עַמְלֶק שֶׁכָּתוּב בּוֹ וְעִבְרָתוֹ שֶׁמֶרָה נִצָּח
וְעָרִים נִתְּשָׁת אֲבָד זִכְרָם הֵמָּה, מֵהוּ אֹמֵר
אַחֲרָיו, זֶה' לְעוֹלָם יֵשֵׁב, הָרִי הַשֵּׁם שָׁלֹם,
בּוֹנֵן לְמִשְׁפַּט כֶּסֶּאוֹ, הָרִי הַכֶּסֶּא שָׁלֹם:
חֲסִלַּת פֶּרֶשֶׁת בִּשְׁלָח:

כרשת

יתרו

עם אונקל'ום ורע"י

פרשת יתרו

שמות פרק יח

א וַיִּשְׁמַע יְתָרוֹ כֹּהֵן מִדְיָן חתן

מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה

אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ

כִּי הוֹצִיָּא יְהוָה אֶת יִשְׂרָאֵל

מִמִּצְרַיִם׃

וַיִּשְׁמַע יְתָרוֹ רֹבֵא דְמִדְיָן חֲמוּתִי דְמֹשֶׁה

יֵת כָּל דִּי עֶבֶד יְיָ לְמִשָּׁה וּלְיִשְׂרָאֵל

עֲמָה אֲרִי אֶפִּיק יְיָ יֵת יִשְׂרָאֵל

מִמְצָרִים:

וּשְׁמַע יִתְרוֹ. מַה שְּׁמוּעָה שְׁמַע וּבֹא,

קִרְיַעַת יָם סוּף וּמִלְחָמַת עַמְלָק: יִתְרוֹ.

שִׁבְעַ שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ, רַעְזָאֵל, יִתְרִי, יִתְרוֹ,

חֹבֶב, חֶבֶר, קִינִי, פּוּטִיָּאֵל. יִתְרִי, עִי"ש

שִׁיתְרִי פִרְשָׁה אַחַת בַּתּוֹרָה, וְאַתָּה תַּחֲזֶה.

יִתְרוֹ, לְכַשְׁנַתְגִּיר וּקְיִים הַמִּצּוֹת, הוֹסִיפוּ

לוֹ אוֹת אַחַת עַל שְׁמוֹ. חֹבֶב, שְׁחַבֵּב אֶת

התורה, וחובב הוא יתרו שנאמר מבני
חובב חותן משה. ויש אומרים רעואל
אביו של יתרו היה, ומהו אומר ותבאנה
אל רעואל אביהן, שהתינוקות קורין לאבי
אביהן אבא. בספרי: חתן משה. כאן היה
יתרו מתכבד במשה, אני חותן המלך,
ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו,
שנאמר וישב אל יתרו חותנו: למשה
ולישוראל. שקול משה כנגד כל ישראל:
את כל אשר עשה. להם בירידת המן,
ובבאר, ובעמלק: כי הוציא ה' וגו'. זו

גדולה על כולם:

ב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מִנְּשָׁה אֶת

צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ מִנְּשָׁה אַחֵר

שְׁלֹחִיָּה:

וַדַּבֵּר יִתְרוֹ חֹמּוֹהִי דְמִנְּשָׁה יֵת צִפּוֹרָה

אֶתֶּת מִנְּשָׁה בֶּתֶר דְּפִטְרָה:

אחר שלוחיה. כשאמר לו' הקב"ה במדין,

לך שוב מצרימה, ויקח משה את אשתו

ואת בניו וגו', ויצא אהרן לקראתו

ויפגשו בהר האלהים, אמר לו מי הם

הללו, אמר לו זו היא אשתי שנשאתי
 במדין ואלו בני, אמר לו והיכן אתה
 מוליכן, אמר לו למצרים, אמר לו על
 הראשונים אנו מצטערים ואתה בא
 להוסיף עליהם, אמר לה לכי אל בית
 אביך, נטלה שני בניה והלכה לה:

ג וַיָּאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שָׁם
 הָאֶחָד גִּרְשָׁם כִּי אָמַר גִּר
 הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה:

וַיֵּת תָּרִין בְּנֵהָ דִּי שׁוּם חַד גִּרְשָׁם אֲרִי

אֶמַר דִּיר הָיִיתִי בְּאַרְעָא נֹכְרָאָה:

דְּוָשָׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי אֱלֹהֵי

אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלְנִי מִמַּחֲרָב

פְּרָעָה:

וְשׁוּם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרִי אֱלֹהָא דְּאַבָּא

הָוָה בְּסַעְדִּי וְשׁוּבְנִי מִמַּחֲרָבָא דְּפְרָעָה:

וַיַּצִּלְנִי מִמַּחֲרָב פְּרָעָה. כְּשִׁגִּילוּ דַתָּן וְאַבִּירָם

עַל דְּבַר הַמִּצְרִי, וּבִקֵּשׁ לְהַרוֹג אֶת מֹשֶׁה,

נַעֲשֶׂה צוּאָרוֹ כַּעֲמוּד שֶׁל שֵׁשׁ:

הַיֵּבֵא יִתְּרוֹ חֵתֶן מִנְּשָׁה וּבָנִיו

וְאֶשְׁתּוֹ אֶל מִנְּשָׁה אֶל הַמְּדַבֵּר

אֲשֶׁר הוּא חֵנָּה שָׁם הִר

הָאֱלֹהִים:

וְאַתָּה יִתְּרוֹ חֲמוּנִי דְמִנְּשָׁה וּבָנוֹהִי

וְאַתָּתָה לֹות מִנְּשָׁה לְמַדְבָּרָא דִּי הוּא

שְׂרִי תַמֵּן לְטוֹרָא דְאַתְגְּלִי עֲלוֹהִי יִקְרָא

דִּי:

אֶל הַמְּדַבֵּר. אִף אֲנִי יוֹדְעִים שְׁבַמְדַּבֵּר

היה, אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב,
 שהיה יושב בכבודו של עולם, ונדבו לבו
 לצאת אל המדבר מקום תהו, לשמוע
 דברי תורה:

וַיֹּאמֶר אֵל מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ
 יִתְרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאַשְׁתְּךָ וְעַיִנִי
 בְּנִיָּה עִמָּה:

וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה אֲנִי חֲמוּךְ יִתְרוֹ אֵתִי
 לוֹתֶךָ וְאַתְּתָךְ וְתִרְיִן בְּנֵהָ עִמָּה:

ויאמר אל משה. ע"י שליח: אני חתנך

יתרו וגו'. אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין

אשתך, ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא

בגין שני בניה:

וַיֵּצֵא מִנְּשָׁה לְקַרְאֵת חֹתָנָו

וַיַּשְׁתַּחוּ וַיִּשָּׁק לוֹ וַיֵּשְׂאוּ לוֹ

אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְעָלוֹם וַיָּבֹאוּ

הָאֵלֶּה:

וַנִּפְק מִנְּשָׁה לְקַדְמוֹת חֲמוּהִי וּסְגִיד

וַנִּשְׁיֵק לָהּ וּנְשָׂאִילוּ גִבּוֹר לְחִבְרָה לְשָׁלֵם

וְעָלוּ לְמִשְׁכָּנָא:

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה. כְּבוֹד גָּדוֹל נִתְּכַבֵּד יִתְרוֹ
בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, כִּיּוֹן שִׁיֵּצֵא מֹשֶׁה, יֵצֵא אַהֲרֹן
נֹדֵב וְאַבְיָהוּא, וּמִי הוּא שְׂרָאָה אֶת אֱלֹ
יִזְעָאִין וְלֹא יֵצֵא: וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיִּשְׁק לֹו. אִינִי
יֹודֵעַ מִי הִשְׁתַּחֲוָה לָמִי, כִּשְׁהוּא אֹמֵר אִישׁ
לְרַעְהוֹ, מִי הַקְּרוֹי אִישׁ, זֶה מֹשֶׁה, שְׁנֹאמֵר
וְהָאִישׁ מֹשֶׁה:

ח וַיִּסְפֹּר מֹשֶׁה לְחֹתָנוֹ אֶת כָּל
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפָרְעֹה

וְלַמִּצְרִים עַל אֲזֹדֹת יִשְׂרָאֵל

אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצָּאתָם

בַּדֶּרֶךְ וַיִּצְלֵם יְהוָה:

וְאַשְׁתָּעִי מִשָּׁה לַחֲמוּהִי יָת כָּל דִּי עֶבֶד

יִי לַפֶּרְעָה וְלַמִּצְרָאִי עַל עֵסֶק יִשְׂרָאֵל

יָת כָּל עֶקְתָּא דִּי אֲשַׁכְּחַתְנוּן בְּאַרְחָא

וְשִׁזְבְּנוּן יִי:

וַיִּסְפֹּר מֹשֶׁה לַחֲזֹתְנוּ. לְמַשׁוֹךְ אֵת לְבוֹ

לְקָרְבוֹ לַתּוֹרָה: אֵת כָּל הַתְּלָאָה. שֶׁעַל הַיָּם

ושל עמלק: התלאה. למ"ד אל"ף מן

היסוד של תיבה, והתי"ו הוא תיקון ויסוד

הנופל ממנו לפרקים, וכן תרומה, תנופה,

תקומה, תנואה:

ט וַיַּחַד יִתְּרוֹ עַל כָּל הַטֹּבָה

אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁר הֶצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם:

וַחֲדֵי יִתְּרוֹ עַל כָּל טֹבָתָא דִּי עֲבַד יִי

לְיִשְׂרָאֵל דִּי שִׁזְבֵּנוֹן מִיַּד דְּמִצְרָאִי:

ויחד יתרו. וישמח יתרו, זהו פשוטו.

ומדרש אגדה, נעשה בשרו חדודין
 חדודין, מיצר על אבוד מצרים, היינו
 דאמרי אינשי, גיורא עד עשרה דרי לא
 תבזי ארמאה באפיה: על כל הטובה.
 טובת המן והבאר והתורה, ועל כולן אשר
 הצילו מיד מצרים, עד עכשיו לא היה
 עבד יכול לברוח ממצרים, שהיתה הארץ
 מסוגרת, ואלו יצאו ששים רבוא:

, וַיֹּאמֶר יְתָרוֹ בֶּרֶךְ יְהוָה
 אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיָּד

מִצָּרִים וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר

הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד

מִצָּרִים:

וְאָמַר יִתְּרוֹ בְּרִיךְ יְיָ דִּי שִׁזְיַב יִתְּכֹן

מִיָּדָא דְּמִצְרָאִי וּמִיָּדָא דְּפַרְעֹה דִּי

שִׁזְיַב יְתָ עָמָא מִתַּחַת מַרְוֹת מִצְרָאִי:

אשר הצייל אתכם מיד מצרים. אומה

קשה: ומיד פרעה. מלך קשה: מתחת יד

מצרים. כתרגומו לשון רדוי ומרות, היד

שֶׁהֵיוּ מַכְבִּידִים עֲלֵיהֶם, הִיא הַעֲבֹדָה:

יֵא עֲתָה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל יְהוָה

מִכָּל הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר

זָדוּ עֲלֵיהֶם:

כַּעַן יִדְעָנָא אֲרִי רַב יִי וְלִית אֱלֹהַ בַּר

מִנֵּה אֲרִי בְּפִתְגָמָא דִּי חֲשִׁיבוּ מִצְרָאִי

לְמִדָּן יֵת יִשְׂרָאֵל בֵּה דְנִנּוּן:

עֲתָה יִדְעָתִי. מִכִּירוּ הֵייתִי לְשַׁעֲבַר,

וְעַכְשִׁיו בִּיזְתָר: מִכָּל הָאֱלֹהִים. מִלְּמַד

שֶׁהִיָּה מִכִּיר בְּכָל עֲבוֹדַת אֱלֹהִים שֶׁבְּעוֹלָם,
 שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֲבוֹדַת אֱלֹהִים שֶׁלֹּא עֲבָדָה: כִּי
 בַּדְּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם. כִּתְּרָגוֹמוֹ, בְּמִים
 דָּמוֹ לְאֲבָדָם וְהֵם נֶאֱבָדוּ בְּמִים: אֲשֶׁר זָדוּ.
 אֲשֶׁר הִרְשִׁיעוּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרִשׁוּהוּ לְשׁוֹן
 וַיִּזַּד יַעֲקֹב נִזִּיד, בַּקְּדֵרָה אֲשֶׁר בִּשְׁלוּ בָּהּ
 נִתְּבַשְׁלוּ:

יֵב וַיִּפְקַח יִתְּרוֹ חֹתֶן מִנְּשָׂה עֲלָהּ
 וַיִּזְבְּחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֵא אַחֲרָיו
 וְכָל זֶקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל לֶחֶם

עִם חֵתָן מַעֲשֶׂה לְפָנַי הָאֱלֹהִים:

וְקָרִיב יִתְּרוֹ חַמּוּהֵי דְמַעֲשֶׂה עֲלֹון וְנִכְסֵת

קוֹדֶשִׁין קָדָם יְיָ וְאַתָּא אַהֲרֹן וְכָל סְבִי

יִשְׂרָאֵל לְמִיכַל לְחָמָא עִם חַמּוּהֵי

דְּמַעֲשֶׂה קָדָם יְיָ:

עוֹלָה. כַּמְשַׁמְעָה, שֶׁהִיא בּוֹלָה כְּלִיל:

זְבָחִים. שְׁלָמִים: וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְגו'. וּמַעֲשֶׂה

הַיֵּכָן הַלֵּךְ, וְהֵלֵךְ הוּא שִׁיַּצָּא לְקִרְאָתוֹ וְגֵרֵם

לֹו אֵת כָּל הַכְּבוֹד, אֲלֵא שֶׁהִיא עוֹמֵד

וּמַשְׁמֵשׁ לְפָנֵיהֶם: לְפָנַי הָאֱלֹהִים. מִכָּאן

שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים
מסובין בה, כאילו נהנה מזיו השכינה:

יג שני ויהי ממחרת

וישב משה לשפט את העם
ויעמד העם על משה מן
הבקר עד הערב:

והיה מיומא דבתרוהי ויתיב משה
למדן ית עמא וקם עמא עלוהי דמשה

מִן צִפְרָא עַד רַמְשָׁא:

ויהי ממחרת. מוצאי יום הכפורים היה,
 כך שנינו בספרי, ומהו ממחרת, למחרת
 רדתו מן ההר. ועל כרחק אי אפשר לומר
 אלא ממחרת יום הכפורים, שהרי קודם
 מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי את
 חוקי וגו', ומשנתנה תורה עד יום
 הכפורים לא ישב משה לשפוט את העם,
 שהרי בי"ז בתמוז ירד ושב ואת הלוחות,
 ולמחרת עלה בהשכמה ושהה שמונים יום
 וירד ביום הכפורים. ואין פרשה זו כתובה

כסדר, שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה
שנייה, אף לדברי האומר יתרו קודם מתן
תורה בא, שילוחו אל ארצו לא היה אלא
עד שנה שנייה, שהרי נאמר כאן וישלח
משה את חותנו, ומצינו במסע הדגלים
שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום
וגו' אל נא תעזוב אותנו, ואם זה קודם
מתן תורה, מששלחו והלך היכן מצינו
שחזר. ואם תאמר שם לא נאמר יתרו
אלא חובב ובנו של יתרו היה, הוא חובב
הוא יתרו, שהרי כתיב מבני חובב חותן

משה: וישב משה וגו' ויעמוד העם.

יושב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר

ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל,

והוכיחו על כך, שנאמר מדוע אתה יושב

לבדך וכלם נצבים: מן הבקר עד הערב.

אפשר לומר כן, אלא כל דיין שדן דין

אמת לאמיתו אפילו שעה אחת, מעלה

עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום,

וכאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה

בראשית, שנאמר בו ויהי ערב וגו':

יד וַיֵּרָא חֵתָן מִנְּשָׁה אֵת כָּל

אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר

מֶה הִדְבַּר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה

עֹשֶׂה לָעָם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב

לְבִדְדֶךָ וְכָל הָעָם נֹצֵב עָלֶיךָ מִן

בֶּקֶר עַד עֶרֶב:

וַחֲזָא חֲמוּהִי דְמִשָּׁה יֵת כָּל דִּי הוּא

עֲבֵד לְעַמָּא וַאֲמַר מָא פִתְגָמָא הֲדִין דִּי

אַתָּה עֲבֵד לְעַמָּא מֶה דִּין אַתָּה יִתֵּב

בְּלַחֲוֹדְךָ וְכָל עַמָּא קִימִין עֲלוּךְ מִן

צִפְרָא עַד רַמְשָׁא:

טו וַיֹּאמֶר מִשָּׁה לְחֹתְנֹו כִּי יִבֹּא

אֵלַי הָעַם לְדָרֵשׁ אֱלֹהִים:

וַאֲמַר מִשָּׁה לְחִמּוּהִי אֲרִי אַתָּן לֹוֹתִי

עֲמָא לְמַתְבַּע אוֹלְפֵן מִן קָדָם יִי:

כִּי יִבֹּא. כִּי בֹא, לְשׁוֹן הוּזָה: לְדָרֵשׁ

אֱלֹהִים. כְּתִרְגוּמוֹ לְמַתְבַּע אוֹלְפֵן, לְשֹׂאוֹל

תְּלִמּוּד מִפִּי הַגְּבוּרָה:

טז כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבָר בֹּא אֵלַי

וְשִׁכַּחְתִּי בֵּין אֲנִישׁ וּבֵין רַעְהוּ

וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֲקֵי הָאֱלֹהִים

וְאֵת תּוֹרָתוֹ:

כִּד הָיִי לְהוֹן דִּינָא אֲתָן לֹתִי וּדְאִינָא

בֵּין גְּבָרָא וּבֵין חֲבֵירָה וּמִהוֹדַעְנָא לְהוֹן

יֵת קִימִיָּא דִּי וִית אֲוִרִיתָה:

כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר בָּא. מִי שֶׁהִיָּה לֹו הַדְּבַר

בָּא אֵלַי:

וַיֹּאמֶר חֲתָן מִנְּשָׁה אֵלָיו לֹא

טוֹב הִדְבַּר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה:

וַאֲמַר חֲמוּהִי דְמִשָּׁה לָּהּ לֹא תִקֵּין

פֶּתֶגְמָא דְאַתָּה עֵבֶד:

וַיֹּאמֶר חֲתָן מִשָּׁה. דְּרַךְ כְּבוֹד קוֹרְאוּ

הַכְּתוּב חֻתְנִי שֶׁל מֶלֶךְ:

יֵה נָבִל תְּבִיל גַּם אַתָּה גַּם הָעָם

חֲזָה אֲשֶׁר עָמְדָה כִּי כְּבוֹד מִמֶּנָּה

הִדְבַּר לֹא תוֹכֵל עֲשֹׂהוּ לְבִדָּה:

מִלֵּאָה תִּלְאָה אֵף אֵף אֵף עֲמָא הִדִּין

דַּעֲמָךְ אֲרִי יִקִּיר מִנֶּךָ פִּתְגָמָא לָא

תָּכֹול לְמַעֲבֵדָה בְּלַחֲוֹדְךָ:

גבֹל תבֹול. כתרִגֹמוֹ. ולשֹונוֹ לשֹון

כמיִשָה פליִישׁ"טרא, כִמוֹ זֶהֱעֵלָה גבֹל,

כגבֹול עֵלָה מִגִּפֶן וְגו', שֶהוּא כִמוֹשׁ ע"י

חֲמָה וְע"י קֶרַח, וּכְחוֹ תֵשׁ וְנִלְאָה: גִם

אֲתָה. לרִבּוֹת אֲהֲרֹן וְחֹזֵר וְע' זִקְנִים: כִּי

כבֹד מִמֶּךָ. כּוֹבֵדוֹ רַב יוֹתֵר מִכַּחֲךָ:

יֵט עֲתָה שְׂמַע בְּקוֹלִי אֵי־עֲצָךְ

וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הָיָה אֲתָה

לְעַם מוֹלֵה אֱלֹהִים וְהַבֵּאתָ

אֶתְּהָ אֶת הַדְּבָרִים אֵל

הָאֱלֹהִים:

כֵּעֵן קִבֵּל מִנִּי אֲמַלְכֶנָּךְ וִיְהִי מִימְרָא

דִּי בְּסַעֲדָךְ הוּי אֶתְּ לְעַמָּא (תְּבַע)

אוֹלְפֵן מִן קָדָם יְיָ וְתִהְיֶה מִיְתִי אֶתְּ יֵת

פִּתְגָמִיא לְקָדָם יְיָ:

אִיעֲצֶךָ וִיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ. בַּעֲצָה, אִמַּר לֹו

צֵא הַמֶּלֶךְ בַּגְּבוּרָה: הִיָּה אֶתְּהָ לְעַם מוֹלֵה

האלהים. שלִיחַ ומִלִּיץ בִּינֹתָם לְמִקּוֹם,

וְשׂוֹאֵל מִשְׁפָּטִים מֵאֵתוֹ: אֵת הַדְּבָרִים.

דְּבַרֵּי רִיבֹתָם:

כֹּ וְהִזְחֲרָתָהּ אֶתְהֶם אֶת הַחֲקִים

וְאֵת הַתּוֹרָה וְהוֹדְעָתָ לָהֶם אֶת

הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֵת הַמַּעֲשֵׂה

אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן:

וְתִזְהַר יִתְהוֹן יֵת קִימִיָּא וְיֵת אֲוִרִיתָא

וְתִהְיֶדַע לְהוֹן יֵת אֲוִרְחָא דִּיהֲכוֹן בָּהּ

וַיֵּת עֹבְדָא דִּיעֲבֹדוֹן:

כא וְאַתָּה תַּחֲזֶה מִכָּל הָעָם

אַנְשֵׁי חֵיל יִרְאִי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי

אַמֶּת שְׂנְאִי בִצֵּעַ וְשֹׂמֵת

עֲלֵהֶם שְׂרִי אֱלֹפִים שְׂרִי מֵאוֹת

שְׂרִי חֲמֻשִּׁים וְשְׂרִי עֲשָׂרוֹת:

וְאַתָּה תַּחֲזִי מִכָּל עַמָּא גְּבָרִין דְּחִילָא

דְּחִילָא דִּי גְּבָרִין דְּקִשּׁוּט דְּסָנן

לְקַבֵּלָא מִמּוֹן וְתַמְנִי עֲלִיהוֹן רַבָּנִי

אֶלְפִין רַבִּי מֵאוֹתָא רַבִּי חֲמִשִּׁין

וְרַבִּי עֲשׂוֹרִיתָא:

וְאַתָּה תַּחֲזֶה. בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלִיד: אֲנָשִׁי

חֵיל. עֲשִׂירִים, שֶׁאֵין צָרִיכִין לְהַחֲנִיף

וּלְהַכִּיר פְּנִים: אֲנָשִׁי אִמָּת. אֱלֹו בַּעֲלִי

הַבִּטְחָה, שֶׁהֵם כְּדָאֵי לְסִמּוּךְ עַל דְּבָרֵיהֶם,

שֶׁע"י כֵּן יִהְיוּ דְּבָרֵיהֶם נִשְׁמָעִין: שֶׁנֶּאֱמָר

בַּצֵּעַ. שֶׁשׁוֹנְאִין אֶת מִמּוֹנָם בְּדִין, כִּהְיָא

דְּאִמְרִינן, כֹּל דִּינָא דְּמִפְקִין מִמּוֹנָא מִינִיָּה

בְּדִינָא, לֹא דִינָא הוּא: שְׂרִי אֲלָפִים. הֵם

היו שש מאות שרים לשש מאות אלה:
 שרי מאות. ששת אלפים היו: שרי
 חמשים. י"ב אלה: שרי עשרות. ששים
 אלה.

כב וְשִׁפְטוֹ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת
 וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל וַיָּבִיאוּ
 אֵלָיו וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן וְשִׁפְטוֹ
 הֵם וְהַקָּל מֵעֲלִיָּה וְנִשְׂאוֹ אֹתָהּ:
 וידונוּן יְתַ עֲמָא בְּכָל עֵדֶן וַיְהִי כָּל

פִּתְגָם רַב יִיתוֹן לְוֹתֶךָ וְכָל פִּתְגָם זַעִיר
 יִדוֹנוֹן אֲנוֹן וְיִקְלוֹן מִנֶּךָ וְיִסּוּבְרוֹן עִמָּךָ:
 וּשְׁפֹטוּ וִידוֹנוּן, לְשׁוֹן צוּרִי: וְהַקֵּל
 מֵעַלֶיךָ. דְּבַר זֶה לְהַקֵּל מֵעַלֶיךָ. וְהַקֵּל, כְּמוֹ
 וְהַכְבִּד אֶת לְבוֹ, וְהַכּוֹת אֶת מוֹאֵב, לְשׁוֹן
 הַזֹּה:

כֹּג אִם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה
 וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיִכְלֹתָ עֲמֹד וְגַם
 כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מְקוֹמוֹ יָבֹא

בְּשִׁלּוֹם:

אִם יֵת פִּתְגָּמָא הֵדִין תַּעֲבִיד וַיִּפְקֶדְנָךְ

יִי וְתִכּוֹל לְמִיקָם וְאַף כָּל עֲמָא הֵדִין

עַל אַתְרָה יְהֵךְ בְּשִׁלּוֹם:

וּצוּךְ אֱלֹהִים וַיִּכְלֹת עֲמוּד. הַמֶּלֶךְ

בַּגְבוּרָה, אִם יִצּוּה אֹתְךָ לַעֲשׂוֹת כַּךְ תּוּכַל

עֲמוּד, וְאִם יַעֲכֹב עַל יָדְךָ לֹא תּוּכַל לַעֲמוּד:

וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה. אַהֲרֹן נָדַב וַאֲבִיהוּא,

וְשִׁבְעִים זִקְנִים הַנְּלוּיִם עִתָּה עִמָּךְ:

שְׁלִישִׁי

בד וַיִּשְׁמַע

מִנְשָׁה לְקוֹל חֹתָנוּ וַיַּעַשׂ כָּל

אֲשֶׁר אָמַר:

וְקָבִיל מִנְשָׁה לְמִימְרָא דְחַמּוּהִי וַעֲבַד

כָּל דִּי אָמַר:

כֹּה וַיִּבְחַר מִנְשָׁה אֶנְשֵׁי חֵיל

מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם

רֹאשֵׁים עַל הָעָם שְׂרִי אֱלֹפִים

שְׂרִי מֵאוֹת שְׂרִי חֲמִשִּׁים

וְשְׂרִי עֲשָׂרֹת:

וּבַחַר מִשָּׁה גְּבִירִין דְּחִילָא מִכָּל יִשְׂרָאֵל

וּמִנִּי יִתְהוֹן רִישֵׁין עַל עַמָּא רַבָּנִי

אֱלֹפִין רַבָּנִי מֵאוֹתָא רַבָּנִי חֲמִשִּׁין

וּרַבָּנִי עֲשָׂרִיתָא:

כּוּ וְשַׁכַּטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת

אֶת הַדְּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאֵהוּ אֶל

מִנְשָׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן
 יִשְׁפּוּטוּ הֵם:

וְדִינִין יֵת עֲמָא בְּכָל עֵדֶן יֵת פְּתִגָּם
 קָשִׁי מִיֵּתִין לָוֹת מִנְשָׁה וְכָל פְּתִגָּם זְעִיר
 דִּינִין אֲנוּן:

וּשְׁפָטוּ. וְדִינִין יֵת עֲמָא: יִבִּיאֹן. מִיֵּתִין:
 יִשְׁפּוּטוּ הֵם. כִּמּוּ יִשְׁפָטוּ, וְכֵן לֹא תַעֲבֹרִי,
 כִּמּוּ לֹא תַעֲבֹרִי. וְתִרְגְּמוּ דִינִין אִינוּן.
 מִקְרָאוֹת הַעֲלִיּוֹנִים הִיוּ לְשׁוֹן צוּזִי, לְכַךְ
 מִתּוֹרְגָמִין וִידוֹנוּן, יִיתוּן, יִדוֹנוּן, וּמִקְרָאוֹת

הִלְלוּ לַשׁוֹן עֲשִׂייה:

כֹּז וַיִּשְׁלַח מִנְּשָׁה אֶת חֹתְנֹו וַיִּלְךְ

לֹו אֶל אֶרֶצֹו: (פ)

וַיִּשְׁלַח מִנְּשָׁה יֵת חֲמוּהִי וַאֲזַל לָהּ

לְאֶרְעָה:

וַיִּלְךְ לֹו אֶל אֶרֶצֹו. לְגִייר בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ:

שמות פרק יט

רביעי א
בַּחֹדֶשׁ

הַנְּשִׁלִּישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ

מִדְּבַר סִינַי:

בִּירְחָא תְּלִיתָאָה לְמַפֵּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם בַּיּוֹמָא הַדִּין אֲתוּ

לְמִדְּבָרָא דְּסִינַי:

בַּיּוֹם הַזֶּה. בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ. לֹא הָיָה צָרִיךְ

לְכַתּוֹב אֵלֹא בַּיּוֹם הַהוּא, מֵהוּ בַּיּוֹם הַזֶּה,

שִׁיחִיו דְּבְרֵי תוֹרָה חֲדָשִׁים עֲלֵיךְ כְּאִילוּ

הַיּוֹם נִיתְּנוּ:

ב וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ

מִדְבָּר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבָּר

וַיַּחֲזֵן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הַחֵרֶב׃

וַנִּטְּלוּ מִרְפִּידִים וְאַתּוּ לְמִדְבָּרָא דְסִינִי

וְשָׂרוּ בְּמִדְבָּרָא וְשָׂרָא תַּמָּן יִשְׂרָאֵל

לְקַבֵּל טוֹרָא׃

ויסעו מרפידים. למה הוצרך לחזור

ולפרש מהיכן נסעו, והלא כבר כתב

שברפידים היו חונים, בידוע שמשם

נסעו, אלא להקיש נסיעתן מרפידים

לביאתן למדבר סיני, מה ביאתן למדבר
 סיני בתשובה, אף נסיעתן מרפידים
 בתשובה: ויחן שם ישראל. כאיש אחד
 בלב אחד, אבל שאר כל החניות
 בתרעומות ובמחלוקת: נגד החר.
 למזרחו, וכל מקום שאתה מוצא נגד,
 פנים למזרח:

ג. ומִשָּׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים
 וַיְקַרְא אֵלָיו יְהוָה מִן הַחַר
 לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב

וְתִגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל:

וּמֹשֶׁה סָלַק לִקְדָּם יְיָ וַיִּקְרָא לָהּ יְיָ מִן

טוֹרָא לְמִימַר כְּדָנָן תִּימַר לְבֵית יַעֲקֹב

וְתַחֲוִי לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל:

וּמֹשֶׁה עָלָה. בְּיוֹם הַשְּׁנִי, וְכָל עַלְיוֹתָיו

בַּהֲשַׁכְמָה הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּשְׁבוּ מֹשֶׁה

בַּבֶּקֶר: כֹּה תֹאמַר. בִּלְשׁוֹן הַזֶּה וְכַסְדֹּר

הַזֶּה: לְבֵית יַעֲקֹב. אֲלוֹ הַנָּשִׁים, תֹּאמַר

לָהֶם בִּלְשׁוֹן רַבָּה: וְתִגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל.

עֹנְשֵׁין וְדַקְדּוּקִין פִּירֵשׁ לְזִכְרֵיהֶם, דְּבָרִים

הַקִּשְׁיִין בְּגִידֵיךָ:

ד אֲתֶם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי

לְמַצְרִים וְאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל

כַּנְפֵי נְשָׂרִים וְאֲבֹא אֶתְכֶם

אֵלַי:

אֲתוֹן חֲזֹתוֹן דִּי עֲבַדִּית לְמַצְרִים

וְנִטְלִית (נ"א וְאִטְלִית) יִתְכוֹן כְּדַעַל גְּדִפִּי

נְשָׂרִין וְקַרְבִּית יִתְכוֹן לְפִלְחָנִי:

אתם ראיתם. לא מסורת היא בידכם, ולא

בדברים אני משגר לכם, לא בעדים אני
מעיד עליכם, אלא אתם ראיתם אשר
עשיתי למצרים, על כמה עבירות היו
חייבין לי קודם שנזדווגו לכם, ולא
נפרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא
אתכם. זה יום שבאו ישראל לרעמסס,
שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן,
ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת, נקבצו
כלם לרעמסס. ואונקלוס תרגם ואשא,
ואטלית יתכון, כמו ואסיע אתכם, תיקן
את הדבור דרך כבוד למעלה: על כנפי

נשרים. כנשר הנושא גוזליו על כנפיו,
שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין
רגליהם, לפי שמתיראין מעוף אחר
שפורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו
מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ,
לפי שאין עוף פורח על גביו, לכך נותנו
על כנפיו אומר מוטב יכנס החץ בי ולא
בבני, אף אני עשיתי כן, ויסע מלאך
האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו',
והיו מצרים זורקים חצים ואבני
בליסטראות, והענן מקבלם: ואבא אתכם

אלי. כתרגומו:

ה וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ

בְּקוֹלִי וְשִׁמְרֶתֶם אֶת בְּרִיתִי

וְהִיִּיתֶם לִי סֶגֶלָה מִכָּל הָעַמִּים

כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ:

וְכַעַן אִם קִבַּלְא תִקְבְּלוּן לְמִמָּרִי

וְתִטְרוּן יְת קִימִי וְתִהוּן קִדְמִי חֲבִיבִין

מִכָּל עַמֵּי אֲרֵי דִי לִי כָּל אֶרֶץ:

ועתה. אם עתה תקבלו עליכם, יערב לכם

**מכאן ואילך, שכל התחלות קשות:
 ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על
 שמירת התורה: סגלה. אוצר חביב, כמו
 וסגלת מלכים, כלי יקר ואבנים טובות
 שהמלכים גונזים אותם, כך אתם תהיו לי
 סגולה משאר אומות, ולא תאמרו אתם
 לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם, ומה
 יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת, כי לי כל
 הארץ, והם בעיני ולפני לכולם:**

ו וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלָכָה

בְּהֵנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֱלֹה

הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל:

וְאַתּוֹן תִּהְיוֹן קְדָמִי מִלְכִּין בְּהֵנִין וְעַם

קְדִישׁ אֵלִין פִּתְגָמִיָּא דִּי תַמְלִל עִם בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל:

וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלַכְתַּ בְּהֵנִים. שְׂרִים,

כַּמָּה דַּאֲת אִמַּר, וּבְנֵי דוּד בְּהֵנִים הִיוּ: אִלָּה

הַדְּבָרִים. לֹא פַחוּת וְלֹא יוֹתֵר:

חמישי ויבא משה

ויקרא לזקני העם וישם

לפניהם את כל הדברים

האלה אשר צוהו יהוה:

ואתא משה וקרא לסבי עמא וסדר

קדמיהון ית כל פתגמיה האלין

דפקדיה יי:

ח וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ
 כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה
 וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבַרֵּי הָעָם
 אֶל יְהוָה׃

וַאֲתִיבוּ כָּל עַמָּא כַחַדָּא וַאֲמָרוּ כָּל דִּי
 מַלְיִל יֵי נַעֲבִיד וַאֲתִיב מֹשֶׁה יְת פְּתַגְמֵי
 עַמָּא קָדָם יֵי׃

וישב משה את דברי העם וגו'. ביום
 המחרת שהוא יום שלישי, שהרי

בהשכמה עלה. וכי צריך היה משה
להשיב, אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ
ממשה, שלא אמר הואיל ויודע מי
ששלחני, איני צריך להשיב:

ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה
אָנֹכִי בָּא אֵלַיךָ בְּעָבֹה הֶעָנֹן
בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרִי
עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יֶאֱמִינוּ לְעוֹלָם
וַיֹּגֵד מֹשֶׁה אֶת דְּבַר־הָעָם אֶל

יְהוָה:

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הֲאֵאֻנָּא מִתְּגַלִּי לָךְ

בְּעֵיבָא דְעֶנְנָא בְּדִיל דִּישְׁמַע עֲמָא

בְּמַלְלוֹתַי עִמָּךְ וְאַף בָּךְ יִהְיֶימְנוּן לְעֵלָם

וְחַוִּי מֹשֶׁה יֵת פְּתִגְמִי עֲמָא קֳדָם יְיָ:

בעב הענן. במעבה הענן, וזהו ערפל: וגם

בך. גם בנביאים הבאים אחריך: ויגד

משה וגו'. ביום המחרת שהוא רביעי

לחדש: את דברי העם וגו'. תשובה על

דבר זה שמעתי מהם, שרצונם לשמוע

ממך, אינו דומה השומע מפי שליח
 לשומע מפי המלך, רצוננו לראות את
 מלכנו:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מַלְאָכָיו לֵךְ אֶל
 הָעָם וְקִרְאתֵם הַיּוֹם וּמָחָר
 וּבָבֶסוּ שְׂמֹלֹתָם:

וַאֲמַר יי לַמַּלְאָכָיו לֵךְ אֶל הָעָם
 וְתַזְמִינוּ יוֹמָא דִּין וּמָחָר וַיַּחְזְרוּ
 לְבוּשֵׁיהֶן:

וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה. אִם כֵּן שְׂמִזְקִיקִין
לְדַבֵּר עִמָּם, לֹךְ אֵל הָעָם: וּקְדַשְׁתָּם.
וְזִמַּנְתָּם, שִׁיכִינוּ עִצְמָם הַיּוֹם וּמָחָר:

יֵא וְהָיוּ נִכְנָיִם לַיּוֹם הַנֶּשְׁלִישִׁי
כִּי בַיּוֹם הַנֶּשְׁלִישִׁי יֵרֵד יְהוָה
לְעֵינַי כָּל הָעָם עַל הַר סִינַי:
וַיְהוֹן זְמִינִין לְיוֹמָא תְּלִיתָאָה אַרִי
בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה יִתְגַּלִּי יי לְעֵינַי כָּל
עֲמָא עַל טוֹרָא דְסִינַי:

והיו נכונים. מובדלים מאשה: ליום

השלישי. שהוא ששה בחדש, ובחמישי

בנה משה את המזבח תחת ההר ושתיים

עשרה מצבה, כל הענין האמור בפרשת

ואלה המשפטים, ואין מוקדם ומאוחר

בתורה: לעיני כל העם. מלמד, שלא היה

בהם סומא, שנתרפאו כולם:

יב וְהִגַּבְלֹתָ אֶת הָעָם סְבִיב

לְאֹמֹר הִשְׁמְרוּ לָכֶם עֲלֹת

בְּהָר וְנִגַּע בְּקִצְחוֹ כֹּל הַנִּגַּע

בָּהָר מִזֹּת יוֹמָת:

וְתַתְּחֵם יֵת עֲמָא סְחֹר סְחֹר לְמִימַר
 אֶסְתַּמְרוּ לְכוֹן מְלִמְסָק בְּטוֹרָא וְלִמְקָרַב
 בְּסוּפָה כָּל דִּיקָרַב בְּטוֹרָא אֶתְקַטְלָא
 יִתְקַטְל:

וְהַגְבִּילָת. קִבַּע לָהֶם תַּחֲזוּמִין לְסִימָן, שֶׁלֹּא
 יִקְרְבוּ מִן הַגְּבוּל וְהַלְאָה: לֵאמֹר. הַגְּבוּל
 אֹמֵר לָהֶם הִשְׁמְרוּ מַעֲלוֹת מִכֶּאֱן וְהַלְאָה,
 וְאַתָּה תִּזְהִירָם עַל כֵּךְ: וְנִגַּע בַּקְצָהוּ.
 אִפִּילוּ בַּקְצָהוּ:

יִגְלֹל לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוּל

יִסְקָל אֹי יִרָה יִיָּרָה אִם בְּהֶמָּה

אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בְּמִשְׁךָ

הַיָּבֹל הֶמָּה יַעֲלוּ בָהֶרָ:

לֹא תִקְרַב בֵּה יָדָא אֲרִי אֶתְרַגְמָא

יִתְרַגֵּם אֹי אֶשְׁתַּדָּאָה יִשְׁתַּדִּי אִם

בְּעִירָא אִם אֶנְשָׂא לֹא יִתְקִים בְּמִיגַד

שׁוּפְרָא אֲנוּן מְרָשֵׁן לְמַסַּק בְּטוּרָא:

יִרָה יִירָה. מִכָּאן לְנִסְקֵינָן שֶׁהֵם נִדְחִין

לַמָּטָה מִבֵּית הַסְּקִילָה שֶׁהִיָּה גְבוּהָ שְׁתֵּי
 קוֹמּוֹת: יִירָה. יוֹשֶׁלֶךְ לַמָּטָה לְאָרֶץ, כְּמוֹ
 יִרָה בֵּים: בַּמֶּשֶׁךְ הַיּוֹבֵל. כְּשִׁימְשׁוֹךְ הַיּוֹבֵל
 קוֹל אֲרוֹךְ, הוּא סִימָן סְלוֹק שְׂכִינָה
 וְהַפְסַקַת הַקּוֹל, וּכְיוֹן שְׁנִסְתַּלֵּק הֵם רִשְׁאִין
 לַעֲלוֹת: הַיּוֹבֵל. הוּא שׁוֹפֵר שֶׁל אֵיל, שֶׁכֵּן
 בַּעֲרֵבִיא קוֹרִין לְדַכְרָא יוֹבֵלָא. וְשׁוֹפֵר שֶׁל
 אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק הִיָּה:

יְדִיָּרְד מַעֲשֶׂה מִן הַחֵר אֶל הָעָם
 וְיִקְנֶדֶשׁ אֶת הָעָם וְיַכְבְּסוּ

שְׁמַלְתָּם:

וְנָחַת מִשָּׁה מִן טוֹרָא לְוֹת עֲמָא וְזִמִּין

יֵת עֲמָא וְחֹרּוֹ לְבוֹשִׁיהוּן:

מִן הָהָר אֵל הָעָם. מִלְמַד שְׁלָא הִיָּה מִשָּׁה

פּוֹנָה לְעַסְקִיו, אֲלֵא מִן הָהָר אֵל הָעָם:

טו וַיֹּאמֶר אֵל הָעָם הִיוּ נְכֹנִים

לְעֹלָמָת יָמִים אֵל תִּגְשׁוּ אֵל

אֵשָׁה:

וַאֲמַר לְעֲמָא הִיוּ זְמִינִין לְתַלְתָּא יוֹמִין

לֹא תִקְרְבוּן לְצֵד אֶתְתָּא:

היו נכונים לשלשת ימים. לסוף שלשת ימים, הוא יום רביעי, שהוסיף משה יום אחד מדעתו, כדברי רבי יוסי, ולדברי האומר בששה בחדש ניתנו עשרת הדברות, לא הוסיף משה כלום, ולשלשת ימים, כמו ליום השלישי: אל תגשו אל אשה. כל שלשת ימים הללו, כדי שיהיו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה, שאם ישמש תוך ג' ימים, שמא תפלוט האשה שכבת זרע

לאחר טבילתה ותחזור ותטמא, אבל
 מששהתה שלשה ימים כבר הזרע מסריח
 ואינו ראוי להזריע, וטהור מלטמא את
 הפולטת:

טו וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיֹת
 הַבֶּקָר וַיְהִי קֹלָת וּבָרְקִים וְעָנָן
 כָּבֵד עַל הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזַק
 מְאֹד וַיִּחַרֶּד כָּל הָעָם אֲשֶׁר
 בַּמַּחֲנֶה:

וְהָיָה בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה בְּמַהוּי צְפָרָא

וְהָיָה קָלִין וּבְרָקִין וְעֲנָנָא תְּקִיף עַל

טוֹרָא וְקַל שׁוֹפָרָא תְּקִיף לַחֲדָא וְזַע

כָּל עַמָּא דִּי בְּמִשְׁרִיתָא:

בַּהֲיוֹת הַבֶּקֶר. מִלְמַד שֶׁהַקָּדִים עַל יָדָם,

מֵה שְׁאִין דֶּרֶךְ בֶּשֶׁר וּדָם לַעֲשׂוֹת כֵּן שִׁיחָא

הָרַב מִמַּתִּין לְתַלְמִיד, וְכֵן מַצִּינוּ קוֹם צֵא

אֶל הַבִּקְעָה וְגו', וְאִקּוּם וְאַצֵּא אֶל הַבִּקְעָה

וְהִנֵּה שֵׁם כְּבוֹד ה' עוֹמֵד:

יִז וְיִזְצֵא מִנְּשָׁה אֶת הָעָם

לְקַרְאֵת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה

וַיִּתְּיֹצְבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר׃

וַאֲפִיק מִשֶּׁה יָת עֲמָא לְקַדְמוֹת מִימְרָא

דִּי מִן מִשְׁרִיתָא וְאֶתְעַתְדוּ בְּשִׁפּוּלֵי

טוֹרָא׃

לְקַרְאֵת הָאֱלֹהִים. מַגִּיד שֶׁהַשְׂכִּינָה יֵצֵא

לְקַרְאֵתָם כַּחַתָּן הַיּוֹצֵא לְקַרְאֵת כָּלָה, וְזֶה

שֶׁנֶּאֱמַר ה' מְסִינִי בָּא, וְלֹא נֶאֱמַר לְסִינִי בָּא׃

בְּתַחֲתֵית הָהָר. לְפִי פֶשׁוּטוֹ בְּרַגְלֵי הָהָר.

וּמִדְרָשׁוֹ, שֶׁנֶּתְלַשׁ הָהָר מִמְּקוֹמוֹ וְנִכְפָּה

עליהם כגיגית:

יֵה וְהֵר סִינִי עֲשֹׂן כֹּל מִפְּנֵי

אַשֶׁר יִרֹד עָלָיו יִהְיֶה בְּאֵשׁ

וַיַּעַל עֲשָׂנוּ כְּעֲשֹׂן הַכֹּבֵשׂ

וַיִּחַרֲדוּ כָּל הָהָר מֵאֵד:

וְטוֹרָא דְּסִינִי תִנּוּ כִּלָּה מִן קָדָם

דְּאַתְגְּלִי עֲלוּהִי יִי בְּאַשְׁתָּא וְסִלִּיק

תַּנְנָה כְּתַנְנָא דְּאַתּוּנָא וְזַע כָּל טוֹרָא

לְחֻדָּא:

עשן כלו. אין עשן זה שם דבר, שהרי
נקוד השי"ן פת"ח, אלא לשון פעל, כמו
אמר, שמר, שמע, לכך תרגומו תנן כליה
ולא תרגם תננא, וכל עשן שבמקרא
נקודים קמ"ץ, מפני שהם שם דבר:
הכבשן. של סיד, יכול כבשן זה ולא
יותר, תלמוד לומר בוער באש עד לב
השמים, ומה תלמוד לומר כבשן, לשבר
את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע, נותן
לבריות סימן הניכר להם. כיוצא בו
באריה ישאג, וכי מי נתן כח בארי אלא

הוא, והכתוב מושלו באריה, אלא אנו
מכנין ומדמין אותו לבריותיו, כדי לשבר
את האוזן מה שיכולה לשמוע. כיוצא בו
וקולו בקול מים רבים, וכי מי נתן קול
למים והלא הוא, ואתה מכנה אותו
לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האוזן:

יְיָ יִהְיֶה קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֲזֹק
מְאֹד מַעֲשֵׂה יְדָבָר וְהַאֲלֵהֵם
יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל:

וְהָיָה קֵל שׁוֹפָרָא אֲזִל וְתִקֵּף לַחֲדָא

מִשֶּׁה מִמַּלְל וּמִן קָדָם יִי מִתְּעַנִּי לָהּ
בְּקָל:

הוֹלֵךְ וְחֶזֶק מְאֹד. מִנְהַג הַדִּיּוֹט כֹּל זֶמֶן
שֶׁהוּא מֵאֲרִיךְ לְתַקְוָה קוֹלוֹ מִחֲלִישׁ וְכוּהָה,
אֲבָל כֵּאֵן הוֹלֵךְ וְחֶזֶק מְאֹד, וְלִמָּה כֵּךְ,
מִתַּחֲלָה לְשֹׁבֵר אֲזִנֵּיהֶם מֶה שִׁיכּוּלִין
לְשִׁמּוּעַ: מִשֶּׁה יִדְבֹּר. כִּשְׁהִיָּה מִשֶּׁה מִדְּבַר
וּמִשְׁמִיעַ הַדְּבָרוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהָרִי לֹא
שָׁמְעוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲלֵא אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה
לָךְ, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִסִּייעוֹ לְתַתּ בּוֹ כַּח
לְהִיּוֹת קוֹלוֹ מִגְּבִיר וְנִשְׁמָע: יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל.

יעננו על דבר הקול, כמו אשר יענה באש,

על דבר האש להורידו:

שישי ויִרֹד יְהוָה עַל

הַר סִינִי אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא

יְהוָה לְמִשְׁחָה אֶל רֹאשׁ הָהָר

וַיַּעַל מִשְׁחָה:

וַאֲתַגְּלִי יְיָ עַל טוֹרָא דְּסִינִי לְרִישׁ

טוֹרָא וַיִּקְרָא יְיָ לְמִשְׁחָה לְרִישׁ טוֹרָא

וּסְלִיק מִשָּׁה:

וַיֵּרֶד ה' עַל הָהָר סִינִי. יְכוּל יֵרֵד עָלָיו מִמֶּשֶׁ,
 תִּלְמוּד לֹאמַר כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם,
 מִלְּמַד שֶׁהָרֶכֶּיךָ שָׁמַיִם עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,
 וְהִצִּיעַן עַל גְּבִי הָהָר כַּמְצָע עַל הַמָּטָה,
 וַיֵּרֶד כֶּסֶף הַכְּבוֹד עֲלֵיהֶם:

כֹּא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה רֵד
 הָעֵד בְּעַם פֶּן יִהְיֶה אֵל יְהוָה
 לְרֹאשׁוֹת וְנִפְל מִמֶּנּוּ רַב:

וַיֹּאמֶר יי לְמֹשֶׁה חוֹת אֲסֵהֶיךָ בְּעַמָּא

דִּילְמָא יִפְגְּרוּן קָדָם יְיָ לְמַחְזֵי וַיִּפֹּל

מִנְהוֹן סָגִי:

העד בעם. התרה בהם שלא לעלות בהר:

פן יהרסו וגו'. שלא יהרסו את מצבם, על

ידי שתאותם אל ה' לראות, ויקרבו לצד

ההר: ונפל ממנו רב. כל מה שיפול מהם,

ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב: יהרסו.

כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין, אף

הנפרדין ממצב אנשים הורסים את המצב:

כב וגם הכהנים הנגשים אל

יְהוָה יִתְקַדְּשׁוּ פֶּן יִפְרֹץ בָּהֶם

יְהוָה:

וְאַף כִּהְנִיָּא דְקָרִיבִין לְשִׁמְשָׁא קָדָם יי

יִתְקַדְּשׁוּן דִּילְמָא יִקְטוּל בְּהוּן יי:

וגם הכהנים. אף הבכורות שהעבודה

בהם: הנגשים אל ה'. להקריב קרבנות,

אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות:

יתקדשו. יהיו מזומנים להתיצב על

עמדין: פן יפרץ. לשון פרצה, יהרוג בהם

ויעשה בהם פרצה:

בגַּ וַיֹּאמֶר מִנְּשָׁה אֶל יְהוָה לֹא

יֹכֵל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינַי

כִּי אַתָּה הֵעֵדְתָּה בָּנוּ לֵאמֹר

הִגְבַּל אֶת הָהָר וְקִדְשָׁתוֹ׃

וַאֲמַר מִנְּשָׁה קָדָם יי לֹא יִכּוֹל עַמָּא

לְמַסַּק לְטוֹרָא דְּסִינַי אֲרִי אֶת אֲסֵהֲדָתְךָ

בְּנָא לְמִימַר תַּחֲיִים יְתַּ טוֹרָא וְקִדְשָׁה׃

לֹא יֹכֵל הָעָם. אִינִי צָרִיךְ לְהַעֲיִד בָּהֶם,

שֶׁהָרִי מִזֵּתֵרִין וְעִזְמֵדִין הֵם הַיּוֹם שֶׁלֹּשֶׁת

ימים, ולא יוכלו לעלות, שאין להם

רשות:

בד־ וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה לְךָ יֵרֵד

וְעָלִיתָ אֶתְּהָ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ

וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל יְהֹרָם

לְעֹלֹת אֶל יְהוָה פֶּן יִפְרֹץ בָּם:

וַאֲמַר לָהּ יִי אֱזִיל חוֹת וְתִסַּק אֶתְּ

וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְכֹהֲנֶיךָ וְעַמָּא לָא יִפְגְּרוּן

לְמִסַּק לְקָדָם יִי דִילְמָא יִקְטֹל בְּהוּן:

לך רד. והעד בהם שנית, שמזרזין את
 האדם קודם מעשה, וחוזרין ומזרזין אותו
 בשעת מעשה: ועלית אתה ואהרן עמך
 והכהנים. יכול אף הם עמך, תלמוד לומר
 ועלית אתה, אמור מעתה, אתה מחיצה
 לעצמך, ואהרן מחיצה לעצמו, והכהנים
 מחיצה לעצמם, משה נגש יותר מאהרן,
 ואהרן יותר מן הכהנים, והעם כל עיקר
 אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה': פן
 יפרץ בם. אף על פי שהוא נקוד חטף
 קמ"ץ, אינו זז מגזרתו, כך דרך כל תיבה

שנקודתה מלאפו"ם, כשהיא באה במקף,

משתנה הנקוד לחטף כמ"ץ:

כה וַיֵּרֶד מִנְּשָׁה אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר

אַל־הֵם: (ט)

וַנַּחַת מִנְּשָׁה לְעַמָּא וַאֲמַר לְהוֹן:

וַיֹּאמֶר אֱלִיהֶם. הַתְּרֵאָה זֹו:

שמות פרק כ

א וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים אֶת כָּל

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֶר: (ט)

וּמִלֵּיל יִי יֵת כָּל פֶּתַגְמִיָּא הָאֵלִין
לְמִימָר:

וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין, וכן
הוא אומר אלהים לא תקלל ותרגמו
דיינא, לפי שיש פרשיות בתורה שאם
עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו
מקבל עליהם פורעניות, יכול אף עשרת
הדברות בן, תלמוד לומר וידבר אלהים,
דיין להפרע: את כל הדברים האלה.
מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא עשרת
הדברות בדבור אחד, מה שאי אפשר

לֹאדָם לֹאמַר כֵּן, אִם כֵּן מָה תִּלְמֹד לֹאמַר
 עוֹד אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ, שְׁחִזֹר וּפִירֵשׁ עַל
 כָּל דְּבוּר וּדְבוּר בִּפְנֵי עֲצֻמוֹ: לֹאמַר.
 מִלְּמַד שֶׁהָיוּ עוֹנִין עַל הֵן הֵן וְעַל לֹא לֹא:

ב אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 מִבֵּית עֲבָדִים:

אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ דִּי אֶפִּיקֶתְךָ מֵאֶרֶץ דִּם
 צִרִּים מִבֵּית עֲבָדוֹתָא:

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. כְּדֹאִי הִיא

ההוצאה, שתהיו משועבדים לי. דבר
אחר, לפי שנגלה בים כגבור מלחמה
ונגלה כאן בזקן מלא רחמים, שנאמר
ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, זו
היתה לפניו בשעת השעבוד, וכעצם
השמים משנגאלו, הואיל ואני משתנה
במראות, אל תאמרו שתי רשויות הן,
אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל
הים. דבר אחר, לפי שהיו שומעין קולות
הרבה, שנאמר את הקולות, קולות באין
מד' רוחות ומן השמים ומן הארץ, אל

תאמרו רשויות הרבה הן. ולמה אמר
לשון יחיד אלהיך, ליתן פתחון פה למשה
ללמד סניגוריא במעשה העגל, וזה הוא
שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך, לא להם
צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים, אלא
לי לבדי: מבית עבדים. מבית פרעה
שהייתם עבדים לו, או אינו אומר אלא
מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים,
תלמוד לומר ויפדך מבית עבדים מיד
פרעה מלך מצרים, אמור מעתה, עבדים
למלך היו, ולא עבדים לעבדים:

גַּלְא יְהִיָּה לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרִים

עַל פָּנַי:

לֹא יְהִי לָךְ אֱלֹה אַחֲרֵן בַּר מְנִי:

לֹא יִהְיֶה לְךָ. לְמָה נֹאמֵר, לְפִי שֵׁנֹאמֵר לֹא

תַּעֲשֶׂה לְךָ, אֵין לִי אֵלֹא שְׁלֹא יַעֲשֶׂה,

הַעֲשׂוֹי כְּבֹר מְנִין שְׁלֹא יִקְיִים, תִּלְמֹוד

לֹומֵר לֹא יִהְיֶה לְךָ: אֱלֹהִים אַחֲרִים. שְׁאִינֵן

אֱלֹהִים, אֵלֹא אַחֲרִים עֲשֹׂאֻם אֱלֹהִים

עֲלֵיהֶם. וְלֹא יִתְכַּן לְפִרְשׁ אֱלֹהִים אַחֲרִים

זֹולָתִי, שִׁגְנֹאִי הוּא כֻּלְּפִי מַעֲלָה לְקִרְוֹתֵם

אלהות אצלו. דבר אחר אלהים אחרים,
 שהם אחרים לעובדיהם, צועקים אליהם
 ואינן עונים אותם, ודומה כאילו הוא אחר
 שאינו מכיר מעולם: על פני. כל זמן
 שאני קיים, שלא תאמר לא נצטוו על
 עבודת אלילים אלא אותו הדור:

ד לא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל וְכָל
 תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
 וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר
 בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:

לֹא תַעֲבֹד לְךָ צֵלֶם וְכָל דְּמוֹת דִּי
 בְּשָׁמַיָא מְלַעְלָא וְדִי בְּאַרְעָא מְלַרַע
 וְדִי בְּמִיָּא מְלַרַע לְאַרְעָא:

פסל. על שם שנפסל: וכל תמונה.
 תמונת כל דבר אשר בשמים:

ה לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא
 תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 אֵל קַנָּא פֶקֶד עֵוֹן אָבֹת עַל
 בָּנִים עַל שְׂלֵשִׁים וְעַל רַבְעִים

לְשֹׁנָאִי:

לֹא תִסְגֵּד לְהוֹן וְלֹא תִפְלַחֲנוּן אֲרִי
 אֲנֵא יִי אֱלֹהֶךָ אֵל קִנָּא מִסְעֵר חוּבִי
 אֲבָהֶן עַל בְּנִין מַרְדִּין עַל דַּר תְּלִיתִי
 וְעַל דַּר רַבִּיעִי לְשֹׁנָאִי כַּד מִשְׁלָמִין
 בְּנֵיא לְמַחֲטִי בְּתַר אֲבָהֵתְהוֹן:

אל קנא. מקנא להפרע, ואינו עובר על
 מדתו למחול על עון עבודת אלילים. כל
 לשון קנא אנפריי"מנט בלע"ז, נותן לב
 ליפרע: לשנאי. כתרזומו, כשאוחזין

מעשה אבותיהם בידיהם:

וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאַהֲבֵי

וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתַי: (ה)

וְעָבַד טִיבוֹ לְאֲלֹפֵי דָרִין לְרַחֲמֵי

וְלִנְטְרֵי פְקוּדָי:

נוצר חסד. שאדם עושה, לשלם שכר עד

לאלפים דור, נמצאת מדה טובה יתירה

על מדת פורעניות אחת על חמש מאות,

שזו לארבעה דורות, וזו לאלפים:

ז לא תשא את שם יְהוָה

אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא כִּי לֹא יִנָּקָה

יְהוָה אֵת אֲשֶׁר יַשָּׂא אֵת שְׁמוֹ

לְשׁוּא: (ה)

לֹא תִימִי יֵת שְׁמָא דִּי אֱלֹהֶךָ לְמַגְנָא

אַרִּי לֹא יִזְכִּי יֵת דִּימִי בְשִׁמָּה

לְשִׁקָּרָא:

לְשׁוּא. כִּמָּה דְתִימָר אִי זֶהוּ שְׁבוּעַת שׁוּא,

נִשְׁבַּע לְשָׁנוֹת אֵת הִידוּעַ, עַל עֲמֹוד שֶׁל

אֲבִן שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב, זֶה הַנִּשְׁבַּע לְחַנָּם

וּלְהַבֵּל עַל שֶׁל עֵץ עֵץ, וְעַל אֲבִן אֲבִן:

ח זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת

לְקַדְשׁוֹ:

הָיִי דְכִיר יְת יוֹמָא דְשַׁבָּתָא לְקַדְשׁוּתָהּ:

זְכוֹר. זְכוֹר וּשְׁמוֹר בַּדְּבוֹר אֶחָד נֹאמְרוּ, וּבֶן

מַחֲלִיָּה מוֹת יוֹמַת וּבִיּוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי

כַּבְשִׁים, וּבֶן לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעֲטָנִי גְדִילִים

תַּעֲשֶׂה לָךְ, וּבֶן עֲרוֹת אִשָּׁת אַחִיד יִבְמָה

יָבֵא עֲלֶיהָ, הוּא שְׁנֹאמַר אַחַת דְּבַר אֱלֹהִים

שְׁתֵּים זֹ שְׁמַעְתִּי. זְכוֹר לְשׁוֹן פַּעוּל הוּא,

כְּמוֹ אֲכֹל וּשְׁתֹּ, הַלּוֹךְ וּבָכָה, וּבֶן פִּתְרוֹנוֹ

תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם

נזדמן לך חפץ יפה, תהא מזמינו לשבת:

ט **וַעֲשִׂיתָ יָמֶיךָ תַּעֲבֹד וְעַשִּׂיתָ**

כָּל מְלֶאכֶתְךָ:

שָׁתָא יוֹמִין תַּפְלֹחַ וְתַעֲבֹד כָּל עֲבֹדָתְךָ:

ועשית כל מלאכתך. כשתבא שבת, יהא

בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה, שלא

תהרהר אחר מלאכה:

, **וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה**

אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה

אֶתָּה וּבֶנְךָ וּבִתְּךָ עֲבָדְךָ

וְאִמָּתְךָ וּבַהֲמֹתְךָ וְגִרְךָ אֲשֶׁר

בְּשַׁעֲרֶיךָ:

וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבֹתָא קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ

לֹא תַעֲבֹד כָּל עֲבֹדָתָא אֶתָּה וּבֶרְךָ

וּבִרְתְּךָ עֲבָדְךָ וְאִמָּתְךָ וּבְעִירְךָ וְגִיּוֹרְךָ

דִּי בְּקִרְוֶךָ:

אֶתָּה וּבֶנְךָ וּבִתְּךָ. אֲלוֹ הַקִּטְנִים, אֹו אִינוֹ

אלא גדולים, אמרת, הרי כבר מוזהרין הם,
 אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על
 שביתת הקטנים, וזה ששנינו קטן שבא
 לכבות, אין שומעים לו, מפני ששביתתו
 עליך:

יֵאָכָה בִּי יֵשַׁעַת יָמַיִם עָשָׂה יְהוָה
 אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת
 הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנָּח
 בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ
 יְהוָה אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת

וַיִּקְדְּשֵׁהוּ: (ט)

אַרְיִ שְׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ יְתִ שְׁמִיָּא וְיִתְ

אַרְעָא יְתִ יִמָּא וְיִתְ כָּל דִּי בְּהוֹן וְנָח

בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עַל כֵּן בְּרִיךְ יְיָ יְתִ

יוֹמָא דְשַׁבָּתָא וְקִדְשָׁהּ:

וַיִּנַּח בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי. כְּבִיכּוּל הַכְּתִיב

בַּעֲצָמוֹ מְנוּחָה, לְלַמֵּד הֵימָנוּ קֹל זְחוּמָר

לְאָדָם שְׁמַלְאֲכְתּוּ בַּעֲמָל וּבִיגִיעָה שִׁיחָא

נוּחַ בַּשַּׁבָּת: בָּרַךְ. וַיִּקְדְּשֵׁהוּ. בָּרְכוּ בְּמִן

לְכּוּפְלוֹ בַּשְּׁשִׁי לֶחֶם מִשְׁנָה, וְקִדְשׁוּ בְּמִן

שלא היה יורד בו:

יב כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ

לְמַעַן יֵאָרְכוֹן יְמֶיךָ עַל

הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

נָתַן לָךְ: (ו)

יִקַּר יְת אָבוֹךָ וְיֵת אִמְךָ בְּדִיל דִּיּוֹרְכוֹן

יוֹמֶיךָ עַל אֶרֶץ דִּי אֱלֹהֶךָ יֵהֵב לָךְ:

לְמַעַן יֵאָרְכוֹן יְמֶיךָ. אַם תִּכְבֵּד יֵאָרְכוֹן

יְמֶיךָ, וְאַם לֹא יִקְצָרוֹן, שְׂדֵבְרֵי תוֹרָה

נוטריקון הם נדרשים, מכלל הן לאו
ומכלל לאו הן:

יג לא תרצח: (ס) לא תנאף: (ס)

לא תגנב: (ס) לא תענה ברעך

עך שקר: (ס)

לא תקטול נפש לא תגוף לא תגנוב

לא תסעד בחברך סהדותא דשקרא:

לא תנאף. אין ניאוף אלא באשת איש,

שנאמר מות יומת הנואף והנואפת, ואומר

האשה המנאפת תחת אישה תקח את

זרים: לא תגנוב. בגנוב נפשות הכתוב
 מדבר, לא תגנובו בגנוב ממון, או אינו
 אלא זה בגנוב ממון ולהלך בגנוב נפשות,
 אמרת, דבר הלמד מענינו, מה לא תרצח
 לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם
 מיתת בית דין, אף לא תגנוב דבר שחייב
 עליו מיתת בית דין:

יד לא תִּחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ (ו) לא
 תִּחְמֹד אִשְׁתִּי רֵעֶךָ וְעַבְדִּי
 וְאִמָּתִי וְשׁוֹרִי וְחֲמֹרִי וְכָל

אֲשֶׁר לְרַעְיָהּ: (ט)

לֹא תַחֲמַד בֵּית חֶבְרֹן לֹא תַחֲמַד אֶת־
חֶבְרֹן וְעַבְדָּהּ וְאַמְתָּהּ וְתוֹרָהּ וְחֻמָּרָהּ
וְכָל דִּי לְחֶבְרֹן:

טו שְׁבִיעִי וְכָל הָעָם

רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת
הַלְפִידִם וְאֶת קוֹל הַשָּׁפָר וְאֶת

הָהָר עֵשֶׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנָּעוּ

וַיַּעֲמֵדוּ מֵרָחֵק:

וְכָל עַמָּא חֲזֹן יָת קִלְיָא וַיֵּת בְּעוֹרֵיָא

וַיֵּת קַל שׁוּפְרָא וַיֵּת טוֹרָא תַּנָּן וַחֲזָא

עַמָּא וַזָּעוּ וַקָּמוּ מֵרָחִיק:

וְכָל הָעָם רוֹאִים. מִלְמַד שְׁלָא הִיָּה בָהֶם

אֶחָד סוּמָא, וּמַנִּין שְׁלָא הִיָּה בָהֶם אַלְם,

תִּלְמוּד לֹאמַר וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם, וּמַנִּין שְׁלָא

הִיָּה בָהֶם חֲרֵשׁ, תִּלְמוּד לֹאמַר נַעֲשֶׂה

וְנִשְׁמַע: רוֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת. רוֹאִין אֶת

הנשמע, שאי אפשר לראות במקום אחר:

את הקולות. היוצאין מפי הגבורה:

וינעו. אין נוע אלא זיע: ויעמדו מרחוק.

היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל,

כאורך מחניהם, ומלאכי השרת באין

ומסייעין אותן להחזירם, שנאמר מלכי

צבאות ידודון ידודון:

וַיֹּאמְרוּ אֵל מַלְאָכָה דְּבָר אֲתָה

עֲמָנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֵל יְדְבָר

עֲמָנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוּת:

וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה מַלֵּל אֶת עַמָּנָא וְנִקְבֵּל

וְלֹא יִתְמַלֵּל עַמָּנָא מִן קָדָם יְיָ דִּילְמָא

נִמּוּת:

יְיָ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֵל

תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוֹר נַסּוּת

אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוֹר

תִּהְיֶה יִרְאַתוֹ עַל פְּנֵיכֶם

לְבַלְתִּי תַחֲטֹאוּ:

וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא לֹא תִדְחֲלוּן אֲרִי

בְּדִיל לְנִסָּאָה יִתְכוֹן אֶתְגְּלִי לְכוֹן יִקְרָא
 דִּי וּבְדִיל דְּתֵי דַחֲלָתָה עַל אֲפִיכוֹן
 בְּדִיל דָּלָא תַחֲבוּבֹן:

לְבַעְבוֹר נִסוֹת אֲתַכֶּם. לְגַדֵּל אֲתַכֶּם
 בַּעוֹלָם, שִׁיצֵא לָכֶם שֵׁם בְּאוֹמוֹת שְׁהוּא
 בְּכַבּוּדוֹ נִגְלָה עֲלֵיכֶם: נִסוֹת. לְשׁוֹן הִרְמָה
 וּגְדוּלָּה, כְּמוֹ הִרְיָמוֹ נִס, אֲרִים נִסִּי, וְכִנֵּס עַל
 הַגְּבֵעָה, שְׁהוּא זִקוּף: וּבַעְבוֹר תַּהִיָּה
 יִרְאָתוֹ. עַל יְדֵי שְׁרָאִיתָם אוֹתוֹ יִרְאוּ
 וּמֵאִים, תִּדְעוּ כִּי אֵין זֹלָתוֹ, וְתִירְאוּ מִפְּנֵיו:

יֵה וַיַּעֲמֵד הָעָם מֵרָחֵק וּמִנְשָׁה

נֶגֶשׁ אֶל הָעֶרְפֹּל אֲשֶׁר שָׁם

הָאֱלֹהִים: (ה)

וְקָם עָמָא מֵרָחֵיק וּמִנְשָׁה קָרַב לְצַד

אֲמִיטָתָא דְתַמָּן יִקְרָא דִּי:

נֶגֶשׁ אֶל הָעֶרְפֹּל. לְפָנִים מִשְׁלֵשׁ מַחֲצוֹת,

חֹשֶׁךְ, עֲנָן, וְעֶרְפֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר וַהֲהִר בּוֹעֵר

בְּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עֲנָן וְעֶרְפֹּל.

עֶרְפֹּל הוּא עַב הָעֲנָן, שֶׁאֵמַר לוֹ הִנֵּה אֲנִי

בֹּא אֵלַי בְּעַב הָעֲנָן:

מפטיר יט

ויאמר

יְהוָה אֵל מַעֲשֵׂה כֹחַ תֹּאמַר אֵל

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי

מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם:

וַאֲמַר יִי לַמַּעֲשֵׂה כְדָנֹן תִּימַר לְבְנֵי

יִשְׂרָאֵל אַתּוֹן חֲזִיתוֹן אֲרִי מִן שָׁמַיָא

מִלִּילִית עִמָּכוֹן:

כה תאמר. בלשון הזה: אתם ראיתם. יש

הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים
משיחין לו, שמה שאחרים משיחין לו
פעמים שלבו חלוק מלהאמין: כי מן
השמים דברתי. וכתוב אחר אומר, וירד
ה' על הר סיני, בא הכתוב השלישי
והבריע ביניהם, מן השמים השמיעך את
קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו
הגדולה, כבודו בשמים, ואשו וגבורתו על
הארץ. דבר אחר, הרכין השמים ושמי
השמים, והציען על ההר, וכן הוא אומר
ויט שמים וירד:

כ לא תַעֲשֹׂן אֶתִּי אֱלֹהִי כֶסֶף

וְאֱלֹהִי זָהָב לא תַעֲשֹׂן לָכֶם:

לֹא תַעֲבֹדוּן קִדְמִי דַחֲלָן דְכֶסֶף וְדַחֲלָן

דְדָהָב לֹא תַעֲבֹדוּן לְכוּן:

לא תַעֲשֹׂן אֶתִּי. לא תַעֲשֹׂן דְמוֹת שְׁמַשִּׁי

הַמִּשְׁמָשִׁים לִפְנֵי בְמִרוֹם: אֱלֹהִי כֶסֶף. בא

לְהַזְהִיר עַל הַכְּרוּבִים, שְׁאֵתָה עוֹשֶׂה

לְעַמּוּד אֶתִּי, שֶׁלֹא יִהְיוּ שֶׁל כֶּסֶף, שֶׁאֵם

שְׁנִיתָם לַעֲשׂוֹתָם שֶׁל כֶּסֶף, הֲרִי הֵן לִפְנֵי

בְּאֵלֵהוּת: וְאֱלֹהִי זָהָב. בא לְהַזְהִיר שֶׁלֹא

יוסיף על ב', שאם עשית ד', הרי הן לפני
 באלהי זהב: לא תעשו לכם. לא תאמר,
 הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי
 מדרשות כדרך שאני עושה בבית
 עולמים, לכך נאמר לא תעשו לכם:

כֹּה מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי
 וְזִבְחֹת עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת
 שְׁלָמֶיךָ אֶת צִאֲנֶךָ וְאֶת בְּקָרְךָ
 בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת
 שְׁמִי אָבוֹא אֵלַיךָ וְיִבְרַכְתִּיךָ:

מִדְּבַח אֲדַמְתָּא תַּעֲבֹד קִדְמִי וְתִהְיֶה דְּבַח
עֲלוֹהֵי יִתְּ עֲלֹתְךָ וְיִתְּ נֶכֶס קוֹדֶשְׁךָ מִן
עֲנָךְ וּמִן תּוֹרְךָ בְּכָל אֲתָרָא דִּי אֲשֵׁרִי
יִתְּ שְׂכָנְתִּי לְתַמָּן אֶשְׁלַח בְּרַכְתִּי לָךְ
וְאַבְרַכְנָךְ:

מזבח אדמה. מחובר באדמה, שלא יבנו
על גבי עמודים או על גבי כיפין. דבר
אחר, שהיה ממלא את חלל מזבח
הנחושט אדמה בשעת חנייתו: תעשה לי.
שתהא תחלת עשייתו לשמי: וזבחת

עליו. אצלו, כמו ועליו מטה מנשה, או
אינו אלא עליו ממש, תלמוד לומר הבשר
והדם על מזבח ה' אלהיך, ואין שחיטה
בראש המזבח: את עולתיך ואת שלמיך.
אשר מצאנך ומבקרך. את צאנך ואת
בקרך. פירוש לאת עולתיך ואת שלמיך:
בכל המקום אשר אזכיר את שמי. אשר
אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי,
שם אבוא אליך וברכתיך, אשרה שכינתי
עליך, מכאן אתה למד, שלא ניתן רשות
להזכיר שם המפורש אלא במקום

שֶׁהִשְׁכִּינָה בָּאָה שֵׁם, וְזֶהוּ בֵּית הַבְּחִירָה,
שֵׁם נִיתָן רִשׁוֹת לְכַהֲנִים לְהַזְכִּיר שֵׁם
הַמְּפֹרֶשׁ בְּנִשְׂיַאת כַּפִּים לְבָרֵךְ אֶת הָעָם:

כַּבֵּ וְאָם מִזִּבְחֵ אֲבֹנִים תַּעֲשֶׂה
לִּי לֹא תִבְנֶה אֶתֶּהוּן גְּזִית כִּי
חֲרִבֶּךָ הֵנֶפֶת עָלֶיָּה וְתַחֲלֶלָהּ:
וְאָם מִזִּבְחֵ אֲבֹנִין תַּעֲבִיד קִדְמִי לֹא
תִבְנֶי יִתְהוֹן פְּסִילֹן לֹא תִרִים חֲרִבֶּךָ
עָלֶה וְתַחֲלֶלְנָה:

וּאִם מִזְבַּח אֲבָנִים. רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר,
כֹּל אִם וְאִם שִׁבְתוּרָה רְשׁוּת, חוּץ מִג', וְאִם
מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי, הֲרִי אִם זֶה
מִשְׁמֵשׁ בִּלְשׁוֹן כֹּאשֶׁר, וְכֹאשֶׁר תַּעֲשֶׂה לִּי
מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא תִבְנֶה אֶתְהֵן גְּזִית, שֶׁהֲרִי
חֻבָּה עֲלֶיךָ לְבָנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר
אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה. וְכֵן אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה,
חֻבָּה הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְהַעֲבַט תַּעֲבִיטְנוּ, וְאִם
זֶה מִשְׁמֵשׁ בִּלְשׁוֹן כֹּאשֶׁר. וְכֵן וְאִם תִּקְרִיב
מִנְחַת בְּכוֹרִים, זֶה מִנְחַת הָעֹזֵם שֶׁהִיא
חֻבָּה, וְעַל כְּרַחֲךָ אֵין אִם הִלְלוּ תִלְוִין,

אלא ודאין, ובלשון כאשר הם משמשים:
גזית. לשון גזיזה, שפוסלן ומכתתן
בברזל: כי חרבך הנפת עליה. הרי כי זה
משמש בלשון פן, שהוא דיכמא, פן תניף
חרבך עליה: ותחללה. הא למדת, שאם
הנפת עליה ברזל חללת שהמזבח נברא
להאריך ימיו של אדם, והברזל נברא
לקצר ימיו של אדם, אין זה בדין שיונף
המקצר על המאריך. ועוד, שהמזבח
מטיל שלום בין ישראל לאביהם
שבשמים, לפיכך לא יבא עליו כורת

ומחבל, זהרי דברים קל וחומר, ומה
 אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא
 מדברות, על ידי שמטילות שלום אמרה
 תורה לא תניף עליהם ברזל, המטיל שלום
 בין איש לאשתו, בין משפחה למשפחה,
 בין אדם לחבירו, על אחת כמה וכמה
 שלא תבואהו פורענות:

כג. וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹתַי עַל
 מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֲרוֹתֶךָ
 עֲלִיךָ: (פפפ)

וְלֹא תִסַּק בְּדַרְגִּין עַל מַדְבַּחִי דְלֹא

תִּתְגַּלִּי עֲרִיתְךָ עֲלוֹהִי:

וְלֹא תַעֲלֶה בַּמַּעֲלוֹת. כִּשְׂאֵתָה בּוֹנָה כִּבְשׁ

לְמִזְבֵּחַ, לֹא תַעֲשֶׂהוּ מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת,

אֲשַׁקְנוּ"שׁ בִּלְעִ"ז, אֲלֵא חֲלוֹק יֵהָא

וּמִשׁוּפָּע: אֲשֶׁר לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתְךָ. שַׁעַל יָדֵי

הַמַּעֲלוֹת אַתָּה צָרִיךְ לְהִרְחִיב פְּסִיעוֹתֶיךָ,

וְאֵף עַל פִּי שְׂאִינוֹ גִּלּוֹי עֲרוּזָה מִמֶּשׁ, שֶׁהָרִי

כְּתִיב וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנָסִי בֶד, מִכָּל מְקוֹם

הִרְחַבְתָּ הַפְּסִיעוֹת קָרוֹב לְגִלּוֹי עֲרוּזָה הוּא,

וְאַתָּה נוֹהֵג בָּהֶם מִנְהַג בִּזְיוֹן, וְהָרִי דְבָרִים

קל וחומר, ומה אבנים הללו שאין בהם
דעת להקפיד על בזיון, אמרה תורה
הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג
בזיון, חבירך שהוא בדמות יוצרך,
ומקפיד על בזיונו, על אחת כמה וכמה:
חסלת פרשת יתרו:

כרשת

משפטים

עם אונקלוס ורש"י

פרשת משפטים

שמות פרק כא

א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר

תִּשְׁשִׂים לְפָנֶיהֶם:

וְאֵלֶּין דִּינֵיָא דִּי תִסְדֵּר קְדָמִיהוֹן:

ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר

אלה, פסל את הראשונים, ואלה, מוסיף

על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף

אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין
לפרשת מזבח, לומר לך שתשים סנהדרין
אצל המקדש: אשר תשים לפניהם. אמר
לו הקב"ה למשה, לא תעלה על דעתך
לומר, אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג'
פעמים, עד שתהא סדורה בפיהם
כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם
טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר
תשים לפניהם, בשלחן הערוך ומוכן
לאכול לפני האדם: לפניהם. ולא לפני
עובדי אלילים, ואפילו ידעת בדין אחד

שָׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אֲלֹ תִּבְיָאֵהוּ
 בְּעֶרְכָּאוֹת שְׁלָהֶם, שֶׁהִמְבִּיא דִּינֵי יִשְׂרָאֵל
 לִפְנֵי אֲרָמִים, מַחֲלֹל אֶת הַשֵּׁם וּמִיָּקָר שֵׁם
 הָאֱלֹהִים לְהַשְׁבִּיחַם, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֹא
 כַּצּוּרֵנוּ צוּרָם וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים, כַּשֶּׁאוֹיְבֵינוּ
 פְּלִילִים זֶהוּ עֵדוֹת לְעֹלֹי יִרְאָתָם:

ב פִּי תִקְנָה עֲבָד עֲבָרֵי שֵׁשׁ
 שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבַעַת יֵצֵא
 לְחַפְּשֵׁי חֲנָם:

אֲרִי תִזְבֵּן עֲבָדָא בַּר יִשְׂרָאֵל שֶׁתְּ שָׁנִין

יִפְלֹחַ וּבִשְׂבִיעֶתָּא יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין

מִגֵּן:

**כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי, או
אינו אלא עבדו של עברי, עבד כנעני
שלקחתו מישראל, ועליו הוא אומר שש
שנים יעבוד, ומה אני מקיים והתנחלתם
אותם, בלקוח מן הכנענים, אבל בלקוח
מישראל יצא בשש, תלמוד לומר כי ימכר
לך אחיך העברי, לא אמרתי אלא באחיך:
כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו,
כמו שנאמר אם אין לו ונמכר בגנבתו, או**

אינו אלא במוכר עצמו מפני דחקו, אבל
 מכרוהו בית דין לא יצא בשש, כשהוא
 אומר וכי ימוד אחיך עמד ונמכר לך, הרי
 מוכר עצמו מפני דוחקו אמור, ומה אני
 מקיים כי תקנה, בנמכר בבית דין:
 לחפשי. לחירות:

ג. אִם בְּגֵפוֹ יָבֵא בְּגֵפוֹ יֵצֵא אִם
 בְּעַל אִשָּׁה הוּא וְיֵצֵאָה אִשְׁתּוֹ
 עִמּוֹ:

אִם בְּלִחְדוּתָּהּ יֵעוֹל בְּלִחְדוּתָּהּ יִפּוֹק

אִם בֶּעַל אֶתְתָּא הוּא וְתַפּוֹק אֶתְתָּהּ

עֲמָה:

**אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה,
כתרגומו אם בלחודוהי. ולשון בגפו,
בכנפו, שלא בא אלא כמות שהוא, יחידי
בתוך לבושו, בכנף בגדו: בגפו יצא. מגיד,
שאם לא היה נשוי מתחלה, אין רבו מוסר
לו שפחה כנענית להוליך ממנה עבדים:
אם בעל אשה הוא. ישראלית: ויצאה
אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא, אלא
מגיד הכתוב, שהקונה עבד עברי חייב**

במזונות אשתו ובניו:

ד אם אֲדָנִי יִתֵּן לִי אִשָּׁה

וילדה לִי בָנִים אוֹ בָנוֹת

האִשָּׁה וילדיה תְּהִיָּה לִאֲדָנִיָּה

וְהוּא יֵצֵא בְּגִפּוֹ:

אם רְבוּנָה יִתֵּן לָהּ אֶתְתָּא וְתִלִּיד לָהּ

בְּנִין אוֹ בֶּן אֶתְתָּא וּבְנָהּ תְּהִי

לְרְבוּנָהּ וְהוּא יִפּוֹק בְּלַחֲדוּהִי:

אם אֲדָנִי יִתֵּן לִי אִשָּׁה מִכָּאן, שְׁהִרְשׁוֹת

ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להזלִיד
 ממנה עבדים. או אינו אלא בישראלית,
 תלמוד לומר האשה וילדיה תהיה
 לאדוניה, הא אינו מדבר אלא בכנענית,
 שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש,
 ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין
 יוצאה, שנאמר אחיך העברי או העבריה
 מלמד שאף העבריה יוצאה בשש:

ה וְאִם אָמַר יֹאמַר הָעֶבֶד
 אֶהְבֵּתִי אֶת אֶרְצִי אֶת אִשְׁתִּי

וְאֵת בְּנֵי לֹא אֵצֶא חֶפְשִׁי:

וְאִם מִי־מֵר יִימַר עֲבָדָא רַחֲמֵנָא יֵת

רַבּוֹנִי יֵת אֶתְתִּי וְיֵת בְּנֵי לֹא אֶפּוֹק

לְבַר חוֹרִין:

אֵת אֲשֶׁתִּי. הַשְׁפָּחָה:

וְהַגִּישׁוּ אֶדְנִי אֶל הָאֱלֹהִים

וְהַגִּישׁוּ אֶל הַדָּלָת אֹז אֶל

הַמְּזוּזָה וְרִצֵּעַ אֶדְנִי אֵת אֲזָנֹו

בַּמִּרְצֵעַ וְעַבְדּוֹ לְעֹלָם: (ה)

וִיקָרְבָּנָה רְבוּנָה לְקָדָם דִּינִיָּא וִיקָרְבָּנָה

לֹות דָּשָׂא אוּ לֹות (נ"א דִּילֹות) מְזֻזָּתָא

וִירְצֵעַ רְבוּנָה יְת אֹודְנָה בְּמִרְצֵעָא וִיְהִי

לֵיה עֵבֶד פְּלַח לְעֵלָם:

אַל הָאֱלֹהִים. לְבֵית דִּין, צְרִיךְ שִׁימְלֹךְ

בְּמוֹכְרֵיו שְׂמִכְרוּהוּ לוֹ: אַל הַדְּלָת אוּ אַל

הַמְּזֻזָּה. יְכוּל שְׂתַּהֲא הַמְּזֻזָּה כְּשֶׁרָה

לְרִצּוֹעַ עֲלִיָּה, תִּלְמֹוד לֹומר וְנִתְתָּה בְּאִזְנוֹ

וּבַדְּלָת, בַּדְּלָת וְלֹא בַּמְּזֻזָּה, הָא מָה תִּלְמֹוד

לֹומר אוּ אַל הַמְּזֻזָּה, הַקִּישׁ דְּלָת לַמְּזֻזָּה,

מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד: ורצע
אדוניו את אזנו במרצע. הימנית, או אינו
אלא של שמאל, תלמוד לומר אזן אזן
לגזירה שוה, נאמר כאן ורצע אדוניו את
אזנו, ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית,
מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה
ראה אזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף,
אמר ר' יוחנן בן זבאי, אזן זאת ששמעה
על הר סיני לא תגנוב, והלך וגנב, תרצע,
ואם מוכר עצמו, אזן ששמעה על הר סיני
כי לי בני ישראל עבדים, והלך וקנה אדון

לעצמו, תרצע. רבי שמעון היה דורש
מקרא זה כמין חומר, מה נשתנו דלת
ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקב"ה,
דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים
כשפסחתי על המשקוף ועל שתי
המזוזות, ואמרתי כי לי בני ישראל
עבדים, עבדי הם, ולא עבדים לעבדים,
והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע
בפניהם: ועבדו לעולם. עד היוכל, או
אינו אלא לעולם כמשמעו, תלמוד לומר
ואיש אל משפחתו תשובו, מגיד

שחמשים שנה קרוים עולם, ולא שיהא
 עובדו כל חמשים שנה, אלא עובדו עד
 היובל, בין סמוך בין מופלג:

וְזָכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בְּתוֹ
 לְאִמָּה לֹא תֵצֵא כִּצֵּאת
 הָעֲבָדִים:

וְאִרִי יִזְבֵּן גִּבֹּר יְתַ בְּרִיתָהּ לְאִמָּהּ לֹא
 תִּפּוֹק כְּמִפְקָנוֹת עֲבָדִיא:

זכי ימכר איש את בתו לאמה. בקטנה
 הכתוב מדבר, יכול אפילו הביאה סימנים,

אמרת קל וחומר, ומה מכורה קודם לכן
יוצאה בסימנין, כמו שכתוב ויצאה חנם
אין כסף, שאנו דורשים אותו לסימני
נערות, שאינה מכורה אינו דין שלא
תמכר: לא תצא כצאת העבדים. כיציאת
עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין, אבל זו
לא תצא בשן ועין, אלא עובדת שש, או
עד היובל, או עד שתביא סימנין, וכל
הקודם קודם לחירותה, ונותן לה דמי
עינה או דמי שינה, או אינו אלא לא תצא
כצאת העבדים בשש וביובל, תלמוד לומר

כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה,
 מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו, מה
 עברי יוצא בשש וביוכל, אף עבריה יוצאה
 בשש וביוכל, ומהו לא תצא כצאת
 העבדים, לא תצא בראשי איברים כעבדים
 כנענים, יכול העברי יוצא בראשי איברים,
 תלמוד לומר העברי או העבריה, מקיש
 עברי לעבריה, מה העבריה אינה יוצאה
 בראשי איברים, אף הוא אינו יוצא בראשי
 איברים:

ח אִם רָעָה בְּעֵינַי אֲדַנֶּיהָ אֲשֶׁר

(לא) לו יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם נְכָרִי

לֹא יִמְשַׁל לְמַכָּרָה בְּבִגְדוֹ בָּהּ:

אִם בִּישָׂא בְּעֵינַי רַבּוֹנָה דִּיקִימָה לָּהּ

וַיִּפְרֹקנָה לְגַבֵּר אַחֲרָן לִית לָּהּ רִשׁוֹ

לְזַבּוֹנָה בְּמִשְׁלָטָה בָּהּ:

אִם רַעָה בְּעֵינַי אֲדֻנִּיהָ. שְׁלֹא נִשְׂאָה חָן

בְּעֵינָיו לְכַנְסָהּ: אֲשֶׁר לֹא יַעֲדָהּ. שֶׁהִיָּה לוֹ

לִיעֲדָה וּלְהַכְנִיסָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וּכְסֶף קְנִייתָהּ

הוּא כֶּסֶף קְדוּשָׁיָהּ. וּכְאֵן רִמְזָה לָךְ הַכְּתוּב

שֶׁמִּצְוָה בִּיעוּד, וּרְמִזָּה לָךְ שֶׁאֵינָה צְרִיכָה

קדושין אחרים: והפדה. יתן לה מקום
להפדות ולצאת, שאף הוא מסייע
בפדיונה, ומה הוא מקום שנותן לה,
שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה
אצלו כאילו היא שכורה אצלו, כיצד, הרי
שקנאה במנה ועשתה אצלו ב' שנים,
אומרים לו, יודע היית שעתידה לצאת
לסוף שש שנה, נמצא שקנית עבודת כל
שנה ושנה בששית המנה, ועשתה אצלך
ב' שנים, הרי שלישית המנה, טול שני
שלישיות המנה ותצא מאצלך: לעם נכרי

לֹא יִמְשַׁל לְמַכְרָה. שְׂאִינוּ רֵשָׁאִי לְמַכְרָה
 לְאַחַר, לֹא הָאֲדוֹן וְלֹא הָאֵב: בְּבִגְדוֹ בָּה.
 אִם בֹּא לְבִגּוּד בָּה, שְׂלֹא לְקִיִּים בָּה מִצּוֹת
 יַעֲזוּד, וְכֵן אֲבִיָּה, מֵאַחַר שְׂבִגְד בָּה וּמַכְרָה
 לְזֵה:

ט וְאִם לְבָנוֹ יִיעָדְנָה כְּמִשְׁפָּט
 הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ:
 וְאִם לְבָרָה יִקְיָמְנָה כְּהַלְכַת בְּנֵת
 יִשְׂרָאֵל יַעֲבִיד לָּהּ:

וְאִם לְבָנוֹ יִיעָדְנָה. הָאֲדוֹן, מִלְּמַד שְׂאֵף

בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו,
 ואינו צריך לקדושין אחרים, אלא אומר
 לה, הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל
 אביך בדמיון: כמשפט הבנות. שאר
 כסות ועונה:

, אם אחרת יקח לו שארה
 כסותה וענתה לא יגרע:

אם אחרנתא יסב לה זיונה כסותה
 ועונתה לא יתמנע:

אם אחרת יקח לו. עליה: שארה כסותה

ועזנתה לא יגרע. מן האמה שייעד לו

כבר: שארה. מזונות: כסותה. כמשמעו:

ענתה. תשמיש:

יֵא וְאִם שְׁלֹשׁ אֱלֹהִים לֹא יַעֲשֶׂה

לָהּ וַיֵּצֵאָה חֲנָם אֵין כֶּסֶף: (ה)

וְאִם תִּלָּת אֱלִין לֹא יַעֲבֹד לָהּ וְתַפּוּק

מִגֵּן בְּלֹא כֶסֶף:

וְאִם שְׁלֹשׁ אֱלֹהִים לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ. אִם אַחַת

מִשְׁלֹשׁ אֱלֹהִים לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, וּמֵה הֵן

הַשְּׁלֹשׁ, יִיעֲדָנָה לוֹ, אוֹ לִבְנוֹ, אוֹ יִגְרַע

מפדיונה ותצא, וזה לא יעדה לא לו, ולא
לבנו, והיא לא היה בידה לפדות את
עצמה: ויצאה חנם. ריבה לה יציאה לזו
יותר ממה שריבה לעבדים, ומה היא
היציאה, לכלמדך שתצא בסימנין, ותשהה
עמו עוד עד שתביא סימנין, ואם הגיעו
שש שנים קודם סימנין, כבר למדנו
שתצא, שנאמר העברי או העבריה ועבדך
שש שנים, ומהו האמור כאן ויצאה חנם,
שאם קדמו סימנים לשש שנים תצא בהן,
או אינו אומר שתצא אלא בבגרות, תלמוד

לומר אין כסף, לרבות יציאת בגרות, ואם
לא נאמרו שניהם, הייתי אומר ויצאה חנם
זו בגרות, לכך נאמרו שניהם שלא ליתן
פתחון פה לבעל הדין לחלוק:

יב־מִכָּה אִישׁ וְיָמָת מוֹת יוֹמָת:
דִּימָחִי לְאַנֶּשׁ וְיִקְטֹלָנָה אֶת־קִטְלָא
יִתְקַטֵּל:

מכה איש ומת. כמה כתובים נאמרו
בפרשת רוצחין, ומה שבידי לפרש למה
באו כולם, אפרש: מכה איש ומת. למה

נאמר, לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש
אדם מות יומת, שומע אני הכאה בלא
מיתה, תלמוד לומר מכה איש ומת, אינו
חייב אלא בהכאה של מיתה. ואם נאמר
מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה, הייתי
אומר אינו חייב עד שיכה איש, הכה את
האשה ואת הקטן מנין, תלמוד לומר כי
יכה כל נפש אדם, אפילו קטן ואפילו
אשה. ועוד, אילו נאמר מכה איש, שומע
אני אפילו קטן שהכה וחרג יהא חייב,
תלמוד לומר ואיש כי יכה, ולא קטן

שהכה. ועוד, כי יכה כל נפש אדם אפילו
 נפלים במשמע, תלמוד לומר מכה איש,
 שאינו חייב עד שיכה בן קיימא, הראוי
 להיות איש:

יג וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהֶאֱלֹהִים
 אָנָּה לִידּוֹ וְשִׁמְתִּי לָךְ מִקּוֹם
 אֲשֶׁר יָנוּם שָׁמָּה: (ט)

וְדָלָא כַּמֵּן לָהּ וּמִן קָדָם יי אֶתְמַסֵּר
 לִידָהּ וְאֶשְׂוִי לָךְ אֶתֶר דִּי יַעֲרוֹק לְתַמָּן:
 ואשר לא צדה. לא ארב לו ולא נתכוין.

צדה לשון ארב, וכן הוא אומר ואתה צודה
את נפשי לקחתה. ולא יתכן לומר צדה
לשון הצד ציד, שצידת חיות אין נופל
ה"א בפועל שלה, ושם דבר בה ציד, וזה
שם דבר בו צדייה ופועל שלו צודה, וזהו
פועל שלו צד. ואומר אני פתרונו
כתרגומו ודלא כמן ליה. ומנחם חברו
בחלק צד ציד, ואין אני מודה לו, ואם יש
לחברו באחת ממחלוקת של צד, נחברנו
בחלק על צד תנשאו, צדה אורה, ומלין
לצד עלאה ימלל, אף כאן אשר לא צדה,

לא צדד למצוא לו שום צד מיתה, ואף זה
יש להרהר עליו, מכל מקום לשון אורב
הוא: והאלהים אנה לידו. זמן לידו, לשון
לא תאונה אליך רעה, לא יאונה לצדיק
כל און, מתאנה הוא לי, מזדמן למצוא לי
עלה: והאלהים אנה לידו. ולמה תצא
זאת מלפניו, הוא שאמר דוד, כאשר יאמר
משל הקדמוני מרשעים יצא רשע, ומשל
הקדמוני היא התורה, שהיא משל הקב"ה
שהוא קדמונו של עולם, והיכן אמרה
תורה מרשעים יצא רשע, והאלהים אנה

לִידוֹ, בַּמָּה הַכְּתוּב מִדְּבַר, בְּשָׁנֵי בְנֵי אָדָם,
אֶחָד הָרֵג שׁוֹגֵג וְאֶחָד הָרֵג מְזִיד, וְלֹא הָיוּ
עֵדִים בַּדְּבַר שִׁיעִידוֹ, זֶה לֹא נִהְרָג וְזֶה לֹא
גָּלָה, וְהַקֶּב"ה מְזַמֵּן לְפֻנְדֵק אֶחָד, זֶה
שֶׁהָרֵג בַּמְּזִיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַסּוּלָם, וְזֶה שֶׁהָרֵג
שׁוֹגֵג עוֹלָה בַּסּוּלָם וְנוֹפֵל עַל זֶה שֶׁהָרֵג
בַּמְּזִיד וְהוֹרְגוֹ, וְעֵדִים מַעֲיִדִים עָלָיו
וּמַחֲיִיבִים אוֹתוֹ לְגָלוּת, נִמְצָא זֶה שֶׁהָרֵג
בְּשׁוֹגֵג גּוֹלָה, וְזֶה שֶׁהָרֵג בַּמְּזִיד נִהְרָג:
וְשָׁמַתִּי לָךְ מְקוֹם. אֵף בַּמְּדַבֵּר שִׁינוּם
שָׁמָּה. וְאִי זֶה מְקוֹם קוֹלָטוֹ, זֶה מַחֲנֶה

לוֹיָהּ:

יָד וְכִי יִזְדּ אִישׁ עַל רֵעֵהוּ

לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם מִזְבְּחִי

תִּקְחֵנּוּ לְמוֹת: (ה)

וְאֲרִי יִרְשֶׁע גִּבּוֹר עַל חֲבֵרָה לְמַקְטִילָהּ

בְּנִכְלֹו מִן מִדְּבָחִי תִדְבַּרְנָה לְמַמָּת:

וְכִי יִזִּיד. לְמָה נֹאמַר, לִפִּי שֶׁנֹּאמַר מִכָּה

אִישׁ וְגו', שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֶפִּילוּ רֹפֵא שֶׁהֵמִית,

וְשָׁלִיחַ בֵּית דִּין שֶׁהֵמִית בְּמַלְקוֹת אַרְבָּעִים,

וְהָאֵב הַמִּכָּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הַרוֹדֵה אֶת

תלמידו, והשוגג, תלמוד לומר וכי יזיד
 ולא שוגג, להרגו בערמה ולא שליח בית
 דין והרופא והרודה בנו ותלמידו, שאף
 על פי שהם מזידין, אין מערימין: מעם
 מזבחי. אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה,
 תקחנו למות:

טו וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת
 יוֹמָת: (ו)

וְדִמְחֵי אֲבוֹהֵי וְאִמֵּה אֶתְקַטְלָא יִתְקַטְל:
 ומכה אביו ואמו. לפי שלמדנו על

החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא
 במיתה, הוצרך לומר על החובל באביו
 שהוא במיתה. ואינו חייב אלא בהכאה
 שיש בה חבורה: אביו ואמו. או זה או זה:
 מות יומת. בחנק:

טז וְגַנֵּב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא
 בְּיָדוֹ מוֹת יוֹמָת: (טז)

וְדִיגְנוֹב נַפְשָׁא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְבְּנָה
 וַיִּשְׁתַּכַּח בְּיָדָהּ אֶת־קָטָל יִתְקַטֵּל:

וגנב איש ומכרו. למה נאמר, לפי שנאמר

כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, אין לי
אלא איש שגנב נפש, אשה או טומטום או
אנדרוגינוס שגנבו מנין, תלמוד לומר
וגונב איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגונב
איש, אין לי אלא גונב איש, גונב אשה
מנין, תלמוד לומר וגונב נפש, לכך
הוצרכו שניהם, מה שחסר זה גלה זה:
ונמצא בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו,
ונמצא בידו כבר קודם מכירה: מזה יומת.
בחנק. כל מיתה האמורה בתורה סתם,
חנק היא. והפסיק הענין וכתב וגונב איש

בין מכה אביו ואמו למקלל אביו ואמו,
 ונראה לי היינו פלוגתא, דמר סבר מקשינן
 הבאה לקללה, ומר סבר לא מקשינן:

יז וּמִקְלֵל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת
 יוֹמָת: (ס)

וְדִילוּט אַבּוּהִי וְאִמָּה אֶתְקַטְלָא
 יתְקַטֵּל:

ומקלל אביו ואמו. למה נאמר, לפי
 שהוא אומר איש איש אשר יקלל את
 אביו, אין לי אלא איש שקלל את אביו,

אשה שקללה את אביה מנין, תלמוד
 לומר ומקלל אביו ואמו, סתם, בין איש
 ובין אשה, אם כן למה נאמר איש אשר
 יקלל, להוציא את הקטן: מות יומת.
 בסקילה. וכל מקום שנאמר דמיו בו,
 בסקילה, ובנין אב לכולם, באבן ירגמו
 אותם דמיהם בם, ובמקלל אביו ואמו
 נאמר דמיו בו:

יח וְכִי יִרְיֶבֶן אֲנָשִׁים וְהָכָה
 אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ

בְּאַגְרָף וְלֹא יִמּוּת וְנִפְלֵ
לְמִשְׁכָּב:

וְאֲרִי יִנְצוֹן גְּבֵרִין וְיִמְחִי גֵבֶר יֵת חֲבֵרָה
בְּאַבְנָא אוּ בְכוּרֵמִיזָא וְלֹא יִמּוּת וְיִפּוֹל
לְבוּטְלָן:

זכי יריבון אנשים. למה נאמר, לפי
שנאמר עין תחת עין, לא למדנו אלא דמי
איבריו, אבל שבת ורפוי לא למדנו, לכך
נאמרה פרשה זו: ונפל למשכב. כתרגומו
ויפל לבוטלן, לחולי שמבטלו ממלאכתו:

יֵאָם יְקוֹם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל

מִשְׁעַנְתּוֹ וְנָקָה הַמִּכָּה רַק

שָׁבְתוֹ יִתֵּן וְרָפָא יִרְפָּא: (ה)

אִם יְקוֹם וְיִהְיֶה בְּבָרָא עַל בּוֹרִיָּה וְיִהְיֶה

זָכָא מַחֲיָא לְחוּד בּוֹטְלָנָה יִתֵּן וְאַגְר

אַסִּיָּא יִשְׁלָם:

עַל מִשְׁעַנְתּוֹ. עַל בּוֹרִיו וּכְחוֹ: וְנָקָה

הַמִּכָּה. וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעַתְךָ שִׁיהֲרֹג זֶה

שֶׁלֹא הֲרֹג, אֲלֹא לְלַמֶּדְךָ כֵּאֵן, שֶׁחֻבְשִׁים

אותו עד שנראה אם יתרפא זה, וכן
משמעו, כשקם זה והלך על משענתו, אז
ונקה המכה, אבל עד שלא יקום זה, לא
נקה המכה: רק שבתו. בטול מלאכתו
מחמת החולי, אם קטע ידו או רגלו, רואין
בטול מלאכתו מחמת החולי, כאילו הוא
שומר קשואין, שהרי אף לאחר החולי
אינו ראוי למלאכת יד ורגל, והוא כבר נתן
לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו, שנאמר יד
תחת יד רגל תחת רגל: ורפא ירפא.
בתרגומו, ישלם שכר הרופא:

שְׁנִי וְכִי יִכָּה אִישׁ אֶת

עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ בְּשִׁבְט

וּמַת תַּחַת יָדוֹ נָקָם יִנָּקֶם:

וְאִרִי יִמְחִי גִבּוֹר יֵת עַבְדָּהּ אוֹ יֵת

אֲמָתָהּ בְּשִׁלְטָן וַיָּמוּת תַּחֲוֹת יָדָהּ

אֶתְדָנָא יִתְדֹן:

וְכִי יִכָּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ.

בַּעֲבַד כִּנְעָנִי הִכְתוּב מִדְּבַר, אוֹ אִינוּ אִלָּא

בעברי, תלמוד לומר כי כספו הוא, מה
כספו קנוי לו עולמית, אף עבד הקנוי לו
עולמית, זהרי היה בכלל מכה איש ומת,
אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל, להיות
נדון בדין יום או יומים, שאם לא מת תחת
ידו ושהה מעת לעת פטור: בשבט. כשיש
בו כדי להמית הכתוב מדבר, או אינו
אפילו אין בו כדי להמית, תלמוד לומר
בישראל, ואם באבן יד אשר ימות בה
הכהו, והלא דברים קל וחומר, מה ישראל
חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו

בדבר שיש בו כדי להמית, ועל אבר שהוא
 כדי למות בהכאה זו, עבד הקל לא כל
 שכן: נקם ינקם. מיתת סייה, וכן הוא
 אומר חרב נוקמת נקם ברית:

כאֵלֶּךָ אִם יוֹם אֹיְמִים יַעֲמֹד

לֹא יִקָּם כִּי כִסְפּוֹ הוּא: (ס)

בְּרֵם אִם יוֹמָא אֹיְרִין יוֹמִין יִתְקִים

לֹא יִתְּדֵן אֲרִי כִסְפָּה הוּא:

אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם.

אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא

כל שכן, אלא יום שהוא כיומים, ואיזה,
 זה מעת לעת: לא יוקם כי כספו הוא.
 הא אחר שהכהו, אף על פי ששהה מעת
 לעת קודם שמת, חייב:

כב וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ
 אִשָּׁה הָרָה וִיֵּצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא
 יִהְיֶה אִסּוֹן עָנוּשׁ יַעֲנֶשׁ כֹּאֲשֶׁר
 יַעֲשֶׂיתָ עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן
 בְּכֶלֶלָיוֹם:

וְאֵרִי יִנְצוֹן גְּבִרִין וַיִּמְחוּן אֶתְתָּא
 מֵעַדִּיא וַיִּפְקוּן וְלִדְהָא וְלֹא יְהִי מוֹתָא
 אֶתְגַּבָּאָה יִתְגַּבֵּי כְּמָא דִּי יִשְׁוִי עֲלוֹהִי
 בַּעֲלָה דְאֶתְתָּא וַיִּתֵּן עַל מִימַר דִּינִיא:

זכי ינצו אנשים. זה עם זה, ונתכוון
 להכות את חבירו, והכה את האשה:
 ונגפו. אין נגיפה אלא לשון דחיפה
 והכאה, כמו פן תגוף באבן רגליך, ובטרם
 יתנגפו רגליכם, ולאבן נגף: ולא יהיה
 אסון. באשה: ענוש יענש. לשלם דמי

ולדות לבעל, שמין אותה כמה היתה
 ראוייה להמכר בשוק, להעלות בדמיה
 בשביל הריונה: ענש יענש. יגבו ממון
 ממנו, כמו וענשו אותו מאה כסף: כאשר
 ישית עליו וגו'. כשיתבענו הבעל בבית
 דין להשית עליו עונש על כך: ונתן.
 המכה דמי ולדות: בפללים. על פי
 הדיינים:

כג. וְאִם אֶסוֹן יִהְיֶה וְנִתְּתָה נֶפֶשׁ
 תַּחַת נֶפֶשׁ:

וְאִם מוֹתָא יִהְיֶה וְתִתֵּן נַפְשָׁא חֲלָף

נַפְשָׁא:

וְאִם אִסּוּן יִהְיֶה. בַּאשָׁה: וְנָתַת נַפֶּשׁ תַּחַת

נַפֶּשׁ. רַבּוּתִינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר, יֵשׁ אֹמְרִים

נַפֶּשׁ מִמֶּשׁ, וְיֵשׁ אֹמְרִים מִמּוֹן אֲבָל לֹא

נַפֶּשׁ מִמֶּשׁ, שֶׁהַמַּתְכוּיִן לְהַרּוּג אֵת זֶה וְהַרּוּג

אֵת זֶה פֶּטוּר מִמִּיתָה, וּמִשְׁלָם לְיֹרֶשִׁיו

דְּמִיו כְּמוֹ שֶׁהִיא נִמְכָּר בְּשׁוּק:

כַּד עֵינַי תַּחַת עֵינַי שֵׁן תַּחַת שֵׁן

יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל:

עֵינָא חֲלָף עֵינָא שְׁנָא חֲלָף שְׁנָא יָדָא

חֲלָף יָדָא רַגְלָא חֲלָף רַגְלָא:

עֵין תַּחַת עֵין. סִימָא עֵין חֲבִירוֹ, נוֹתָן לֹו

דְּמִי עֵינוּ כַּמָּה שְׂפַחְתּוּ דְּמִיו לְמַכּוּר בְּשׁוּק,

וּבֶן כּוֹלָם, וְלֹא נְטִילַת אֲבֵר מִמֶּשׁ, כְּמוֹ

שֶׁדִּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק הַחֹבֵל:

כֹּה כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פְּצֵעַ תַּחַת

פְּצֵעַ חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה: (ה)

כְּוִאָּה חֲלָף כְּוִאָּה פְּדֵעָא חֲלָף פְּדֵעָא

מִשְׁקוּפֵי חֲלָף מִשְׁקוּפֵי:

כֹּוִיָּה תַחַת כֹּוִיָּה. מִכּוֹת אֵשׁ. וְעַד עַכְשִׁיו
דָּבַר בַּחֲבִלָּה שִׁישׁ בַּה פַּחַת דְּמִים, וְעַכְשִׁיו
בְּשֵׁאִין בַּה פַּחַת דְּמִים אֵלֹא צֶעֶר, כַּגּוֹן
כּוֹזָאוּ בְּשִׁפּוֹד עַל צִפְרָנִיו, אוֹמְדִים כִּמָּה
אָדָם כִּיּוֹצֵא בְּזֶה רוֹצֵה לִיטּוֹל לַהֲיִוֹת
מִצְטַעֵר כֵּךְ: פִּצֵּעַ. הִיא מִכָּה הַמוֹצִיָּאָה
דָּם, שֶׁפִּצֵּעַ אֶת בִּשְׁרוֹ, נִפְרִ"דוֹר בִּלְעִ"ז,
הַכֹּל לִפִּי מָה שֶׁהוּא, אִם יֵשׁ בּוֹ פַּחַת דְּמִים
נוֹתֵן נִזְק, וְאִם נִפְלֵ לְמִשְׁכָּב נוֹתֵן שַׁבַּת
וּרְפוּי וּבִשְׁתּוֹצֵעַר. וּמִקְרָא זֶה יִתֵּר הוּא,
וּבַחֲחוּבֵל דְּרִשְׁוֹהוּ רַבּוֹתֵינוּ לַחֲיִיב עַל

הצער אפילו במקום נזק, שאף על פי שנותן לו דמי ידו, אין פוטרין אותו מן הצער, לומר, הואיל וקנה ידו, יש עליו לחתכה בכל מה שירצה, אלא אומרים יש לו לחתכה בסם שאינו מצטער כל כך, וזה חתכה בברזל וצערן: חבורה. היא מכה שהדם נצרך בה ואינו יוצא, אלא שמאדים הבשר כנגדו, ולשון חבורה טק"א בלע"ז, כמו ונמר חברבורותיו, ותרגומו משקופי, לשון חבטה, בטדור"א בלע"ז, וכן שדופות קדים, שקיפן קידום, חבוטות

ברוח. וכן על המשקוה, על שם שהדלת
נוקש עליו:

בוֹכֵי יִכָּה אִישׁ אֶת עֵין עֲבָדוֹ

אוֹ אֶת עֵין אֲמָתוֹ וְשַׁחֲתָהּ

לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחֲנוּ תַּחַת עֵינָיו:

וְאֲרִי יִמְחֶה גִבֹּר יָת עֵינָא דְעַבְדָּהּ אוֹ

יָת עֵינָא דְאֲמָתָהּ וְיַחַבְלָנָה לְבַר חוֹרִין

יִפְטָרְנָה חֲלָף עֵינָהּ:

את עין עבדו. כנעני, אבל עברי אינו יוצא

בשן ועין, כמו שאמרנו אצל לא תצא
 כצאת העבדים: תחת עינו. וכן בכ"ד
 ראשי אברים, אצבעות הידים והרגלים,
 ושתי אזנים, והחוטם, וראש הגויה שהוא
 גיד האמה. ולמה נאמר שן ועין, שאם
 נאמר עין ולא נאמר שן, הייתי אומר, מה
 עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו, והרי
 שן לא נברא עמו. ואם נאמר שן ולא
 נאמר עין, הייתי אומר, אפילו שן תינוק
 שיש לה חליפין, לכך נאמר עין:

כוֹאֵם שֵׁן עֶבְדֹּו אוֹ שֵׁן אֲמָתוֹ

יִפְּוֹל לַחֲפָשִׁי יִשְׁלָחֵנוּ תַּחַת

שְׁנוֹ: (ה)

וְאִם שְׁנָא דְעַבְדָּהּ אוּ שְׁנָא דְאַמְתָּהּ

יִפֹּל לְבַר חוֹרִין יִפְטָרְנָהּ חֻלְף שְׁנָה:

כֹּחַ וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוּ

אֶת אִשָּׁה וְמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל

הַשׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ

וּבִעַל הַשׁוֹר נָקִי:

וְאִרִּי יִגַּח תּוֹרָא יֵת גְּבֵרָא אוּ יֵת

אֶתְתָּא וַיָּמוּת אֶתְרַגְמָא יִתְרַגֵּם תּוֹרָא
וְלֹא יִתְאָכַל יֵת בְּסִרְהּ וּמִרְהּ דְּתּוֹרָא
יְהִי זַכָּאָה:

וכי יגח שזור. אחד שזור ואחד כל בהמה
וחיה ועוף, אלא שדבר הכתוב בהזוה:
ולא יאכל את בשרו. ממשמע שנאמר
סקול יסקל השזור, איני יודע שהוא נבלה,
ונבלה אסורה באכילה, אלא מה תלמוד
לומר ולא יאכל את בשרו, שאפילו שחטו
לאחר שנגמר דינו אסור באכילה, בהנאה

מנין, תלמוד לומר ובעל השור נקי, כאדם
האומר לחברו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין
לו בהם הנאה של כלום, זהו מדרשו.
ופשוטו כמשמעו, לפי שנאמר במועד,
וגם בעליו יומת, הוצרך לומר בתם ובעל
השור נקי:

כט וְאִם שׁוֹר נִגָּח הוּא מִתְּמַלֵּ
שְׁלֵשָׁם וְהוּעֵד בְּבַעְלָיו וְלֹא
יִשְׁמְרוּנוּ וְהַמִּית אִישׁ אֹ אוֹ אִשָּׁה
הַשׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּבַעְלָיו יוּמָת:

וְאִם תֹּר נִגַּח הוּא מֵאֲתַמְּלִי וּמִדְקֻמוֹהִי

וַיִּתְּסֶהָ בְּמִרָה וְלֹא נִטְרָה וַיִּקְטֹּל

גִּבְרָא אוֹ אֶתְתָּא תּוֹרָא יִתְרַגֵּם וְאַף

מִרָה יִתְקַטֵּל:

מתמל שלשום. הרי שלש נגיחות:

והועד בבעליו. לשון התראה בעדים,

כמו העד העיד בנו האיש: והמית איש

וגו'. לפי שנאמר כי יגח, אין לי אלא

שהמיתו בנגיחה, המיתו בנשיכה, דחיפה,

ובעיטה, מניין, תלמוד לומר והמית: וגם

בעליו יומת. בידי שמים, יכול בידי אדם,
 תלמוד לומר מות יומת המכה רוצח הוא,
 על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו
 על רציחת שורו:

ל אם כפר יושבת עליו ונתן
 פדין נפשו ככל אשר יושבת
 עליו:

אם ממון ישון עלוהי ויתן פורקן
 נפשה ככל די ישון עלוהי:

אם כופר יושבת עליו. אם זה אינו תלוי,

והרי הוא כמו אם כסף תלוה, לשון אשר,
 זה משפטו, שישיתו עליו בית דין כופר:
 ונתן פדיון נפשו. דמי ניזק, דברי רבי
 ישמעאל. רבי עקיבא אומר, דמי מזיק:

לא אוּ בן יגח אוּ בת יגח

כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יַעֲשֶׂה לוֹ:

אוּ לְבַר יִשְׂרָאֵל יִגַּח תּוֹרָא אוּ לְבַת

יִשְׂרָאֵל יִגַּח כְּדִינָא הָדִין יִתְעַבֵּד לָהּ:

אוּ בן יגח. בן שהוא קטן: אוּ בת. שהיא

קטנה, לפי שנאמר והמית איש או אשה,

יכול אינו חייב אלא על הגדולים, תלמוד
 לומר או בן יגח וגו', לחייב על הקטנים
 בגדולים:

לב אם עֶבֶד יִגַּח הַשּׂוֹר או
 אֲמָה כֶּסֶף שְׁלֵשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן
 לַאֲדָנָיו וְהַשּׂוֹר יִסְקָל: (ה)

אם לַעֲבָדָא יִגַּח תּוֹרָא או לַאֲמָתָא
 כֶּסֶף תִּלְתִּין סְלָעִין יִתֵּן לְרַבּוֹנָה וְתוֹרָא
 יִתְּרָגֵם:

אם עבד או אמה. כנעניים: שלשים
 שקלים יתן. גזירת הכתוב הוא, בין שהוא
 שוה אלה זוז, בין שאינו שוה אלא דינר.
 והשקל משקלו ד' זהובים, שהם חצי
 אונקיא למשקל הישר של קלוני"א:

לג וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ פִי
 יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יִכַּסֵּנוּ
 וְנִפְל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמֹר:

וְאִרִי יִפְתַּח גִּבֹּר אוֹ אִרִי יִכְרֶה גִבֹּר
 גֹּב וְלֹא יִכַּסֶּנָּה וְיִפֹּל תָּמָן תּוֹרָא אוֹ

חמרא:

וכי יפתח איש בור. שהיה מכוסה וגלגל:
או כי יכרה. למה נאמר, אם על הפתיחה
חייב על הכרייה לא כל שכן, אלא להביא
כורה אחר כורה שהוא חייב: ולא יכסנו.
הא אם כסהו פטור, ובחופר ברשות
הרבים דבר הכתוב: שור או חמור. הוא
הדין לכל בהמה וחיה, שבכל מקום
שנאמר שור וחמור, אנו למדין אותו שור
שור משבת, שנאמר למען ינוח שורך
וחמורך, מה להלן כל בהמה וחיה בשור,

שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך, אף
 כאן כל בהמה וחיה בשור, ולא נאמר שור
 וחמור אלא שור ולא אדם חמור ולא
 כלים:

לֹד־בַּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כְּסֶף יָשִׁיב
 לְבַעְלָיו וְחַמַּת יִהְיֶה לוֹ: (ס)

מִרִּי דִגְבָּא יִשְׁלַם כְּסֶפָא יָתִיב לְמַרוּהִי
 וּמִיתָא יְהִי דִילָהּ:

בעל הבור. בעל התקלה, אף על פי שאין
 הבור שלו, שעשאו ברשות הרבים, עשאו

הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו: כסף
 ישיב לבעליו. ישיב, לרבות שזה כסף
 ואפילו סובין: והמת יהיה לו. לניזק,
 שמין את הנבלה ונוטלה בדמים, ומשלים
 לו המזיק עליה תשלומי נזק:

לה־וְכִי יִגָּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר
 רֵעֵהוּ וְמָת וּמָכְרוּ אֶת הַשׁוֹר
 הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפוֹ וְגַם אֶת
 הַמֶּת יַחְצוּן:

וְאֵרִי יְגֹף תֹּר דְּגִבֵּר יְת תֹּרָא דְחִבְרָה
 וַיָּמוּת וַזְּבָנוֹן יְת תֹּרָא חֵיָא וַיִּפְלְגוֹן יְת
 כַּסְפָּה וְאֵף יְת דְּמִי מִיתָא יִפְלְגוֹן:

וכי יגוף. ידחוף, בין בקרניו, בין בגופו,
 בין ברגליו, בין שנשכו בשיניו, כולך בכלל
 נגיפה הם, שאין נגיפה אלא לשון מכה:
 שזר איש. שזר של איש: ומכרו את
 השזר וגו'. בשוים הכתוב מדבר, שזר
 שזה מאתים שהמית שזר שזה מאתים,
 בין שהנבלה שזה הרבה בין שהיא שזה

מעט, בשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה
חצי החי וחצי המת, נמצא כל אחד
מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה, למדנו,
שהתם משלם חצי נזק, שמן השוין אתה
למד לשאינן שוין, כי דין התם לשלם חצי
נזק לא פחות ולא יותר. או יכול אף
בשאינן שוין בדמיהן כשהן חיים אמר
הכתוב וחצו את שניהם, אם אמרת כן,
פעמים שהמזיק משתכר הרבה,
כשהנבלה שזה לימכר לעובד כוכבים
הרבה יותר מדמי שור המזיק, ואי אפשר

שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר, או
פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי
נזק שלם, שחצי דמי שור המזיק שזה
יותר מכל דמי שור הניזק, ואם אמרת כן
הרי תם חמור ממועד. על כרחך לא דבר
הכתוב אלא בשוין, ולמדך שהתם משלם
חצי נזק, ומן השוין תלמוד לשאינן שוין,
שהמשתלם חצי נזקו, שמין לו את
הנבלה, ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה
נוטל חצי הפחת והולך. ולמה אמר
הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו,

ללמד שאין התם משלם אלא מגופו, ואם
 נגח ומת אח"כ, אין הניזק נוטל אלא
 הנבלה, ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד.
 או שור שזה מנה שנגח שור שזה חמש
 מאות זוז, אינו נוטל אלא את השור, שלא
 נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן
 העליה:

לו או נודע כי שור נגח הוא
 מתמול שלשם ולא ישמרנו
 בעליו שלם ישלם שור תחת

הַשׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: (ס)

אוֹ אֶתִּידַע אֲרִי תוֹר נֶגַח הוּא מֵאֶתְמְלִי
וּמִדְקֻמוֹהִי וְלֹא נִטְרָה מִרָה שְׁלֵמָא
יְשֵׁלִם תּוֹרָא חֲלָף תּוֹרָא וּמִיתָא יִהְיֶה
דִּילָהּ:

אוֹ נודע. אוֹ לֹא הִיָּה תָם, אֲלֹא נודע כִּי
שׁוֹר נֶגַח הוּא, הַיּוֹם וּמִתְמוֹל שְׁלֵשׁוֹם, הָרִי
שְׁלֵשׁ נִגְיחוֹת: שְׁלֵם יֵשְׁלֵם שׁוֹר. נִזְק
שְׁלֵם: וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ. לְנִיזְק, וְעַלְיוֹ
יֵשְׁלִים הַמִּזִּיק עַד שִׁישְׁתָּלֵם נִיזְק כָּל נִזְקוֹ:

לֹא כִּי יִגְנוּב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שָׂה

וּמִבְחוֹ אוֹ מִכְרוֹ חֲמִשָּׁה בָּקָר

יִשְׁלַם תַּחַת הַשׁוֹר וְאַרְבַּע

צֵאֵן תַּחַת הַשָּׂה:

אִרִּי יִגְנוּב גִּבֹּר תוֹר אוֹ אִמֹר וַיִּכְסֶּנָּה

אוֹ זַבְנָנָה חֲמִשָּׁה תוֹרִין יִשְׁלַם חֲלָף

תוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֲלָף אִמֹרָא:

חמשה בקר וגו'. אמר ר' יוחנן בן זכאי,

חם המקום על כבודן של בריות, שור

שהולך ברגליו, ולא נתבזה בו הגנב
 לנושאו על כתפו, משלם חמשה, שה
 שנושאו על כתפו, משלם ארבעה, הואיל
 ונתבזה בו. אמר רבי מאיר, בא וראה כמה
 גדולה כחה של מלאכה, שור שבטלו
 ממלאכתו, חמשה, שה שלא בטלו
 ממלאכתו, ארבעה: תחת השור תחת
 השה. שנאן הכתוב לומר, שאין מדת
 תשלומי ד' זה' נזהגת אלא בשור ושה
 בלבד:

א אִם בַּמַּחְתָּרֶת יִמָּצֵא הַגֶּנֶב

וְהִכָּה וְיָמַת אֵין לוֹ דָּמִים:

אם בַּמַּחְתָּרֶת יִשְׁתַּכַּח גֶּנֶב־א וְיִתְמַח־י

וַיָּמוּת לִית לָהּ דָּם:

אם במחתרת. כשהיה חותר את הבית:

אין לוֹ דמים. אין זו רציחה, הרי הוא

כמת מעיקרו. כאן למדתך תורה, אם בא

להרגך השכם להרגו, וזה להרגך בא,

שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו

ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק,

לפיכך, על מנת כן בא, שאם יעמוד בעל

הממון כנגדו, יהרגנו:

ב אם זרחה השמש עליו דמים

לו שלם ישלם אם אין לו

ונמכר בגנבתו:

אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי דמא

לה שלמא ישלם אם לית לה ויזדבן

בגנבתה:

אם זרחה השמש עליו. אין זה אלא במין

משל, אם ברור לך הדבר שיש לו שלום
עמך, כשמש הזה שהוא שלום בעולם, כך
פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד
בעל הממון כנגדו, כגון אב החותר לגנוב
ממון הבן, בידוע שרחמי האב על הבן
ואינו בא על עסקי נפשות: דמים לו. כחי
הוא חשוב, ורציחה היא אם יהרגנו בעל
הבית: שלם ישלם. הגנב ממון שגנב,
ואינו חייב מיתה. ואונקלוס שתרגם אם
עינא דסהדיא נפלת עלוהי, לקח לו שטה
אחרת, לומר שאם מצאוהו עדים קודם

שבא בעל הבית, וכשבא בעל הבית נגדו
 התרו בו שלא יהרגהו, דמים לו, חייב עליו
 אם הרגו, שמאחר שיש רואים לו, אין
 הגנב הזה בא על עסקי נפשות, ולא יהרוג
 את בעל הממוך:

ג אם המצא תמצא בידו
 הגנבה משור עד חמור עד
 ששה חיים שנים ישלם: (ה)

אם אשתכחא ישתכח בידה גנבתא
 מתור עד חמור עד אמר דאנון חיינ

עַל חֵד תִּירִין יִשְׁלָם:

אם המצא תמצא בידו. ברשותו, שלא
טבח ולא מכר: משור עד חמור. כל דבר
בכלל תשלומי כפל, בין שיש בו רוח חיים
בין שאין בו רוח חיים, שהרי נאמר במקום
אחר על שח על שלמה על כל אבדה וגו'
ישלם שנים לרעהו: חיים שנים ישלם.
ולא ישלם לו מתים, אלא חיים או דמי
חיים:

ד. טעלעטי פֿי יבֿער

אײַש שײַדע אױ כּרם וײַסלע אַת

(בעירע) בֿעירן וּבֿער בֿשײַדע

אַחַר מײַטב שײַדע וּמײַטב

פֿרמױ וײַסלע: (ס)

אַרײַ יאכיל גֿבֿר חֲקֵל אױ כּרם וײַסלע

יֵת בֿעירע וײַכול בֿחֲקֵל אַחֲרֵן שִׁפֿר

חֻקֶּיהָ וְשִׁפּוֹר פְּרִמָּה יְשִׁלָּם:

כִּי יִבְעֶר. אֶת בַּעֲרָה. וּבְעֶר. כּוֹלֵם לְשׁוֹן
 בַּהֲמָה, כִּמּוֹ אֲנַחְנוּ וּבַעֲרָנוּ: כִּי יִבְעֶר.
 יוֹלִיךְ בַּהֲמוֹתָיו בַּשָּׂדֶה וְכֶרֶם שֶׁל חֲבִירוֹ,
 וַיִּזְיֶק אוֹתוֹ בְּאַחַת מִשְׁתֵּי אֱלוֹ, אוֹ בַּשְּׁלֹחַ
 בַּעֲרָה, אוֹ בַּבִּיעוֹר, וּפִירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ,
 וְשִׁלַּח הוּא נִזְקֵי מִדְּרֹךְ כֶּף רֶגֶל, וּבְעֶר הוּא
 נִזְקֵי הַשֵּׁן הָאוֹכֵלֶת וּמַבְעֶרֶת: בַּשָּׂדֶה אַחֵר.
 בַּשָּׂדֶה שֶׁל אִישׁ אַחֵר: מִיֵּטֵב שָׂדֶהוּ יִשְׁלָם.
 שִׁמִּין אֶת הַנִּזְק, וְאִם בֹּא לְשִׁלָּם לוֹ קֶרֶקַע
 דְּמֵי נִזְקוֹ, יִשְׁלָם לוֹ מִמֵּיֵטֵב שְׂדוֹתָיו, אִם

היה נזקו סלע, יתן לו שזה סלע מעידית
 שיש לו. למדך הכתוב, שהנזקין שמין
 להם בעידית:

ה פִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמִצָּאָה קִנְצִים
 וְנֹאכַל גְּדִישׁ אֹרֶז הַקֶּמֶה אֹרֶז
 הַשָּׂדֶה שֵׁלֶם יֵשֶׁלֶם הַמִּבְעֵר
 אֶת הַבְּעֵרָה: (ה)

אֲרִי תִתְּפֹק נֹר וְיִשְׁכַּח כּוֹבֵין וְיִיכּוֹל
 גְּדִישִׁין אֹרֶז קֶמֶה אֹרֶז חֶקְלָא שֵׁלֶמָּה

יְשַׁלֵּם דְּאִדְלֶק יֵת דְּלִקְתָּא:

כי תצא אש. אפילו מעצמה: ומצאה
 קוצים. קרדו"נש בלע"ז: ונאכל גדיש.
 שליחה בקוצים, עד שהגיעה לגדיש או
 לקמה המחוברת בקרקע: או השדה.
 שליחה את נירו, וצריך לניר אותה פעם
 שניה: שלם ישלם המבעיר. אף על פי
 שהדליק בתוך שלו, והיא יצאה מעצמה
 על ידי קוצים שמצאה, חייב לשלם, לפי
 שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק:

וְכִי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶסֶף

אוֹ כֵלִים לְשִׁמּוֹר וְגִנֵּב מִבֵּית

הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגֵּנֵב יִשְׁלַם

שְׁנָיִם:

אֲרִי יִתֵּן גִּבּוֹר לְחֻבְרָה כֶסֶף אוֹ מִנִּין

לְמִטָּה וְיִתְּגַבֵּוֹן מִבֵּית גִּבּוֹר אִם

יִשְׁתַּכַּח גִּבּוֹר יִשְׁלַם עַל חֵד תִּרְיִן:

וְגִנֵּב מִבֵּית הָאִישׁ. לְכִי דְבָרָיו: אִם יִמָּצֵא

הַגֵּנֵב. יִשְׁלַם הַגֵּנֵב שְׁנָיִם לְבַעֲלָיו:

וְאִם לֹא יִמָּצֵא הַגֵּנֵב וְנִקְרַב

בְּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם

לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאכָתָּהּ רַעְהוּ:

אִם לֹא יִשְׁתַּכַּח גֵּנֵבָא וַיִּתְקַרֵּב מִרִי

דְּבֵיתָא לְקַדָּם דִּינִיָּא אִם לֹא אוֹשִׁיט

יָדָהּ בְּמָא דְּמִסֵּר לָהּ חֲבֵירָה:

אִם לֹא יִמָּצֵא הַגֵּנֵב. וְבֹא הַשּׁוֹמֵר הַזֶּה

שֶׁהוּא בְּעַל הַבַּיִת: וְנִקְרַב. אֶל הַדִּיּוֹנִין,

לְדוֹן עִם זֶה, וְלִישְׁבַּע לוֹ שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ

בשלו:

ח על כל דבר פֶּשַׁע על שׁוֹר
 על חֲמוֹר על שָׂה על שְׁלֵמָה
 על כל אֲבֹדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי
 הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יִבֹּא דְבַר
 שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים
 יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרַעְהוּ: (ו)

על כל פְּתִגָּם דְּחוּב על תּוֹר על חֲמוֹר
 על אֲמַר על כֶּסֶף על כָּל אֲבֹדָתָא דִּי

יִימַר אֲרִי הוּא דִין לְקָדָם דִּינִיָּא יִיעוֹל

דִין תְּרוּיָהוֹן דִּי יַחֲבֹן דִּינִיָּא יִשְׁלָם עַל

חַד תִּרִין לְחַבְרָה:

עַל כָּל דְּבַר פִּשְׁעָא. שִׁמְצָא שְׁקָרָן

בִּשְׁבוּעָתוֹ, שִׁיעִידוּ עֵדִים שֶׁהוּא עֲצָמוֹ

גָּנְבוֹ, וִירְשִׁיעוּהוּ אֱלֹהִים עַל פִּי הָעֵדִים:

יִשְׁלָם שְׁנִים לְרַעְהוֹ. לְמַדָּךְ הַכְּתוּב,

שֶׁהִטּוּעַן בַּפְּקָדוֹן לֹאֵמַר נִגְנַב הִימְנִי, וְנִמְצָא

שֶׁהוּא עֲצָמוֹ גָּנְבוֹ, מִשְׁלָם תְּשֻׁלּוּמֵי כָּפָל,

וְאִימָתִי, בְּזִמָּן שֶׁנִּשְׁבַּע וְאַחֵר כֵּךְ בָּאוּ

עדים. שכך דרשו רבותינו, ונקרב בעל
הבית אל האלהים, קריבה זו שבועה היא,
אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין,
שכיון שבא לדין וכפר לומר נגנבה, מיד
יתחייב בכפל אם באו עדים שהוא בידו,
נאמר כאן שליחות יד, ונאמר למטה
שליחות יד שבועת ה' תהיה בין שניהם
אם לא שלח ידו, מה להלן שבועה אף
כאן שבועה: אשר יאמר כי הוא זה. לפי
פשוטו, אשר יאמר העד כי הוא זה
שנשבעת עליו הרי הוא אצלך, עד הדיינין

יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות, ואם
 כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה, ישלם
 שנים, ואם ירשיעו את העדים שנמצאו
 זוממין, ישלמו הם שנים לשומר.
 ורבותינו ז"ל דרשו, כי הוא זה, ללמד
 שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן
 הודה במקצת, לומר כך וכך אני חייב לך,
 והמותר נגנב ממני:

ט כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר
 אֹר שׁוֹר אֹר שֶׁה וְכָל בְּהֵמָה

לְשֹׁמֵר וּמֵת אֹו נִשְׁבֵּר אֹו

נִשְׁבָּה אֵין רָאָה:

אֵרִי יִתֵּן גִּבֹּר לְחֻבְרָה חֲמֵר אֹו תוֹר אֹו

אֲמֹר וְכָל בְּעִירָא לְמִטָּר וּמִית אֹו

אֲתַבֵּר אֹו אֲשַׁתְּבִי לִית דְּחֻזִּי:

כִּי יִתֵּן אִישׁ אֵל רַעְהוּ חֲמוֹר אֹו שׁוֹר.

פִּרְשָׁה רֵאשׁוֹנָה נֹאמְרָה בְּשׁוֹמֵר חֲנָם,

לְפִיכֵךְ פִּטְר בּוּ אֵת הַגִּנְבָּה, כִּמּוּ שְׂכֵתוֹב

וּגֹנֵב מִבֵּית הָאִישׁ אִם לֹא יִמְצָא הַגִּנֵּב

וּנְקֹרֵב בַּעַל הַבַּיִת, לְשִׁבּוּעָה, לְמַדַּת שְׁפוּטֵר

עצמו בשבועה זו, ופרשה זו אמורה
 בשומר שכר, לפיכך אינו פטור אם נגנבה,
 כמו שכתוב אם גנוב יגנב מעמו ישלם,
 אבל על האונס, כמו מת מעצמו, או
 נשבר, או נשבה בחזקה על ידי לסטים.
 ואין רואה. שיעיד בדבר:

שְׂבִיעַת יְהוָה תְּהִיָּה בֵּין
 שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יְדוֹ
 בְּמִלְאכָת רַעְיוֹ וְלָקַח בְּעָלָיו
 וְלֹא יִשְׁלָם:

מוֹמְתָא דִּי תְּהִי בֵּין תְּרוּיָהוֹן אִם לֹא

אוֹשִׁיט יְדָהּ בְּמָא דְּמִסֵּר לָהּ חֲבֵרָה

וְיִקְבֹּל מָרָה מִנָּה מוֹמְתָא וְלֹא יִשְׁלָם:

שבעת ה' תהיה. ישבע שכן הוא כדבריו,

והוא לא שלח בה יד להשתמש בה

לעצמו, שאם שלח בה יד ואחר כך

נאנסה, חייב באונסים: ולקח בעליו.

השבועה: ולא ישלם. לו השומר כלום:

יֵא וְאִם גָּנַב יִגְנֹב מִעַמּוֹ יִשְׁלָם

לְבַעְלָיו:

וְאִם אֶתְגַּבֵּב אֶתְגַּבֵּב יִתְגַּבֵּב מֵעֵמָּה יִשְׁלַם
לְמִרוֹתָיִ:

יב אִם טָרַף יִטָּרַף יִבְאֶהוּ עַד
הַטֶּרֶפָּה לֹא יִשְׁלַם: (ה)

אִם אֶתְבָּרָא יִתְבָּר יִתִּי סִהֲדִין דְּתַבִּירָא
לֹא יִשְׁלַם:

אִם טָרַף יִטָּרַף. עַל יְדֵי חֵיה רַעָה: יִבְאֶהוּ
עַד. יִבִּיא עֲדִים שְׁנַטְרַפָּה בְּאוֹנָם וּפְטוֹר:
הַטֶּרֶפָּה לֹא יִשְׁלַם. אִינוּ אֹמֵר טֶרֶפָּה לֹא

ישלם, אלא הטרפה, יש טרפה שהוא
 משלם ויש טרפה שאינו משלם, טרפת
 חתול ושועל ונמיה משלם, טרפת זאב
 ארי ודוב ונחש אינו משלם, ומי לחשך
 לדון בן, שהרי כתיב ומת או נשבר או
 נשבה, מה מיתה שאין יכול להציל, אף
 שבר ושביה שאין יכול להציל:

יג וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעַם רֵעֵהוּ
 וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין
 עֲמֹ שְׁלָם יִשְׁלָם:

וְאֵרִי יִשְׁאַל גִּבּוֹר מִן חֲבֵרָה וַיִּתְּבַר אוֹ

מִית מָרָה לִית עֵמָה שְׁלָמָא יִשְׁלָם:

זכי ישאל. בא ללמדך על השואל שחייב

באונסין: בעליו אין עמו. אם בעליו של

שור אינו עם השואל במלאכתו:

יד אם בְּעָלָיו עָמוּ לֹא יִשְׁלָם

אם שֹׁכֵר הוּא בֹא בְּשֹׁכֵרוֹ:

(ה)

אם מָרָה עֵמָה לֹא יִשְׁלָם אם אֲגִירָא

הוא על בִּאגְרָה:

**אם בעליו עמו. בין שהוא באותה
מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת, היה
עמו בשעת שאלה, אינו צריך להיות עמו
בשעת שבורה ומתה: אם שכיר הוא. אם
השור אינו שאול אלא שכור, בא בשכרו
ליד השוכר הזה ולא בשאלה, ואין כל
הנאה שלו, שהרי על ידי שכרו נשתמש,
ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין.
ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או
כשומר שכר, לפיכך נחלקו בו חכמי
ישראל, שזכר כיצד משלם, רבי מאיר**

אומר בשומר חנם, רבי יהודה אומר

בשומר שכר:

טו וְכִי יִפְתָּה אִישׁ בְּתוּלָה

אֲשֶׁר לֹא אֶרְשָׁה וְשָׁכַב עִמָּה

מֵחֹר יִמְהַרְנָה לוֹ לְאִשָּׁה:

וְאִרִי יִשְׁדֹּל גִּבּוֹר בְּתִלְתָּא דִּי לֹא

מֵאֲרִסָּא וְיִשְׁכּוּב עִמָּה קִימָא יְקִימָנָה

לָהּ לְאַנְתּוּ:

וכי יפתה. מדבר על לבה עד ששומעת

לו, וכן תרגומו וארי ישדל. שדול בלשון
 ארמי כפתוי בלשון עברי: מהר ימהרנה.
 יפסוק לה מזהר כמשפט איש לאשתו,
 שכותב לה כתובה וישאנה:

טז אם מאן ימאן אביה לתתה
 לו כסף ישקל כמהר
 הבתולת: (ט)

אם מצבא לא יצבי אבוהא למתנה
 לה כספא יתקול כמוהרי בתלתא:
 כמהר הבתולות. שהוא קצוב חמשים

כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב

עמה באונס, שנאמר ונתן האיש השוכב

עמה לאבי הנערה חמשים כסף:

יִזְכָּרְשָׁפָה לֹא תַחֲיָה: (ו)

חֲרָשָׁא לֹא תַחֲיָ:

מכשפה לא תחיה. אלא תומת בבית דין,

ואחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדבר

הכתוב בהווה, שהנשים מצויות מכשפות:

יח כל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת

יוֹמָת: (ו)

כָּל דִּישְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אֶתְקַטְלָא
יְתְּקַטְלָ:

כל שוכב עם בהמה מות יומת.

יֵט זִבְחָ לְאֱלֹהִים יִחְרַם בְּלִתִּי
לִיחְוָה לְבַדּוּ:

דְּדַבַּח לְטַעוֹת עֲמִמִּיא יְתְּקַטְל אֱלֹהֵן
לְשִׁמָּא דִּי בְּלַחְדוּהִי:

לְאֱלֹהִים. לְעַבּוּדַת גִּילּוּלִים. אֵילוּ הִיָּה
נִקּוּד לְאֱלֹהִים, הִיָּה צְרִיךְ לְפָרֵשׁ וּלְכַתּוּב
אַחֲרֵיהֶם, עֲכַשְׂיוּ שְׁאֵמַר לְאֱלֹהִים, אֵין צְרִיךְ

לפרש אחרים, שכל למ"ד זבי"ת זה"א
המשמשות בראש התיבה, אם נקודה
בחטף, כגון למלך, למדבר, לעיר, צריך
לפרש לאיזה מלך, לאיזה מדבר, לאיזה
עיר, וכן למלכים, ולרגלים, בחיר"ק,
צריך לפרש לאיזה, ואם אינו מפרש, כל
מלכים במשמע, וכן לאלהים כל אלהים
במשמע, אפילו קודש, אבל כשהיא
נקודה פתח, כמו למלך, למדבר, לעיר,
נודע באיזה מלך מדבר, וכן לעיר נודע
באיזה עיר מדבר, וכן לאלהים לאותן

שהוזהרתם עליהם במקום אחר. כיוצא בו
אין כמוך באלהים, לפי שלא פירש,
הוצרך לינקד פת"ח: יחרם. יומת. ולמה
נאמר יחרם, והלא כבר נאמרה בו מיתה
במקום אחר והוצאת את האיש ההוא או
את האשה ההיא וגו', אלא לפי שלא
פירש על איזו עבודה חייב מיתה, שלא
תאמר כל עבודות במיתה, בא ופירש לך
כאן זובח לאלהים יחרם, לומר לך, מה
זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים, אף
אני מרבה המקטיר והמנסך שהם עבודות

בפנים, וחייבין עליהם לכל עבודת
 אלילים, בין שדרכה לעבדה בכך בין
 שאין דרכה לעבדה בכך, אבל שאר
 עבודות, כגון המכבד והמרבץ והמגפף
 והמנשק, אינו במיתה אלא באזהרה:

כ וְגַר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ
 כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם:

וְגִיּוֹרָא לֹא תוֹנִין וְלֹא תַעֲיָקוּן לָהּ אֲרִי
 דִּירִין הֵייתוּן בְּאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם:

וגר לא תונה. אונאת דברים,

קונטרס לרא"ר בלע"ז, כמו זה אכלתי את

מוניך את בשרם: ולא תלחצנו. בגזילת

ממון: כי גרים הייתם. אם הוניתו, אף

הוא יכול להונותך, ולומר לך אף אתה

מגרים באת, מום שבך אל תאמר לחברך.

כל לשון גר, אדם שלא נולד באותה

מדינה, אלא בא ממדינה אחרת לגור שם:

כא פל אלמנה ויתום לא

תענוף:

כָּל אֲרֻמָּלָא וַיִּתֶּם לָא תַעֲנוּן:

כל אלמנה ויתום לא תענון. הוא הדין

לכל אדם, אלא שדבר הכתוב בהווה, לפי

שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם:

כב אם עֲנָה תַעֲנָה אֶתּוֹ כִּי אִם

צָעַק יִצְעַק אֵלַי שָׁמַע אֲשָׁמַע

צַעֲקָתוֹ:

אם עֲנָאָה תַעֲנֵנִי יִתֶּה אֲרִי אִם מִקְבֵּל

יִקְבֵּל קִדְמִי קִבְּלָא אֶקְבֵּל קִבְּלָתָהּ:

אם ענה תענה אתו. הרי זה מקרא קצר,
 גזם ולא פירש ענשו, כמו לכן כל הורג
 קין, גזם ולא פירש ענשו, אף כאן אם ענה
 תענה אותו, לשון גזם, כלומר סופך
 ליטול את שלך, למה, כי אם צעק יצעק
 אלי וגו':

בג וְחָרָה אַפִּי וְחָרַגְתִּי אֶתְכֶם
 בַּחֲרֹב וְהָיוּ נְשִׁיכֶם אֱלִמְנוֹת
 וּבְנֵיכֶם יִתְמָיִם: (ה)

וַיִּתְּקֶה רוּגְזִי וְאֶקְטֹל יִתְכוֹן בַּחֲרָבָא

וַיְהוּיִן נְשִׁיכּוֹן אֲרַמְלִין וּבְנִיכּוֹן יְתָמִין:

וְהָיוּ נְשִׁיכּוֹן אֲלֻמְנוֹת. מִמִּשְׁמַע שְׁנֵאמַר

וְהָרַגְתִּי אֹתְכֶם, אֵינִי יוֹדֵעַ שְׁנֵשִׁיכּוֹן

אֲלֻמְנוֹת וּבְנִיכּוֹן יְתוּמִים, אֲלֹא הָרִי זֶה

קָלָה אַחֲרַת, שִׁיְהָיו הַנְּשִׁים צְרוּרוֹת

בְּאֲלֻמְנוֹת חַיּוֹת, שְׁלֹא יִהְיוּ עֲדִים לְמִיתַת

בְּעֻלִּיהֶן וְתִהְיֶינָה אֲסוּרוֹת לְהַנְשֵׂא, וְהַבָּנִים

יִהְיוּ יְתוּמִים, שְׁלֹא יִנְיָחוּם בֵּית דִּין לִירֹד

לְנַכְסֵי אֲבִיהֶם, לְפִי שְׂאִין יוֹדְעִים אִם מֵתוּ

אִם נִשְׁבּוּ:

כִּדְ אֵם כְּסָף תִּלְוָה אֶת עַמִּי אֶת

הָעֲנִי עֲמָךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנִשָּׁה

לֹא תַשְׁיִמוֹן עָלָיו נִשְׁדָּ:

אִם כִּסְפָּא תוֹזֵף בְּעַמִּי לְעַנְיָא דִּי עֲמָךְ

לֹא תִהְיֶה לָּהּ כְּרִשְׁיָא לֹא תִשְׁוֹן עֲלוּהִי

חֲבוּלִיא:

אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי. רַבִּי יִשְׁמַעֵאל

אוֹמֵר, כֹּל אִם וְאִם שְׁבַתּוּרָה רִשּׁוּת, חוּץ

מִג', וְזֶה אֶחָד מֵהֶן: אֶת עַמִּי. עַמִּי וְנִכְרִי,

עַמִּי קוֹדֵם. עַנִּי וְעַשִּׁיר, עַנִּי קוֹדֵם. עַנִּי

עֵירֶךְ וְעַנִּי עֵיר אַחֲרָת, עַנִּי עֵירֶךְ קוֹדֵם.

וזה משמעו, אם כסף תלוה, את עמי
תלוהו קודם לעובד גילולים, ולאיזה
מעמי, את העני, ולאיזה עני, לאותו
שעמך: לא תהיה לו כנשה. לא תתבענו
בחזקה, אם אתה יודע שאין לו, אל תהי
דומה עליו כאילו הלוייתו, אלא כאילו לא
הלוייתו, כלומר, לא תכלימהו: נשך.
רבית, שהוא כנשיכת נחש, שנחש נושך
חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש, ופתאום
הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו, כך רבית,
אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה

ומחסרו ממון הרבה:

כה אם חבל תחבל שלמת רעה

עד בא השמש תשיבנו לו:

אם משכונא תסב כסותא דחברך עד

מעל שמשא תתיבנה לה:

אם חבול תחבל. כל לשון חבלה אינו

משכון בשעת הלואה, אלא שממשכנין

את הלזה כשמגיע הזמן ואינו פורע. עד

בא השמש תשיבנו לו. כל היום תשיבנו

לו עד בא השמש, וכבוא השמש תחזור

ותטלנו עד שיבא בקר של מחר, ובכסות

יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה:

כו כי הוא (כסותה) כסותו לְבִדָּה

הוא שְׁמָלָתוֹ לְעָרוֹ בַּמָּה

יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי

וְשָׁמַעְתִּי כִּי חֲנוּן אָנִי: (ס)

אֲרִי הִיא כְּסוּתָהּ בְּלַחֲוָדָה הִיא תוֹתִיבָה

לְמִשְׁכִּיָּה בָּמָא יִשְׁכּוֹב וִיְהִי אֲרִי יִקְבֹּל

קָדְמִי וְאֶקְבֹּל קִבְּלָתָהּ אֲרִי חֲנָנָא אֲנָא:

כי הוא כסותה. זו טלית: שמלתו. זו
חלוק: במה ישכב. לרבות את המצע:

כז רביעי אלהים לא

תִּקְלָל וְנִשְׁיָא בְּעַמּוֹ לֹא תֵאָר:
דִּינָא לֹא תִקִּיל וְרַבָּא בְּעַמּוֹ לֹא
תִּלּוּט:

אלהים לא תקלל. הרי זו אזהרה לברכת
השם, ואזהרה לקללת דייין:

כח מִלֵּאֲתָךְ וְדַמְעָךְ לֹא תֵאָחֵר

בְּכוֹר בְּנֶיךָ תִּתֶּן לִי:

בְּכוֹרְךָ וְדַמְעָךְ לֹא תֵאָחֵר בּוֹכָרָא

דְּבָנֶיךָ תִּפְרֹשׁ קִדְמִי:

מִלֵּאֲתָךְ. חֹבֶה הַמוֹטְלָה עֲלֶיךָ

כַּשֶּׁתִּתְמַלֵּא תִבּוֹאֲתָךְ לְהַתְבַּשֵּׁל, וְהֵם

בְּכוֹרִים: וְדַמְעָךְ. הַתְרוֹמָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ

מֵהוּ לְשׁוֹן דָּמָעָה: לֹא תֵאָחֵר. לֹא תִשְׁנֶה

סֵדֶר הַפְּרָשָׁתָן, לֵאחֹר אֶת הַמוֹקֵדִים

וְלִהְיוּ יְקִידִים אֶת הַמֵּאוֹחֵר, שֶׁלֹּא יִקְדִּים

תְּרוּמָה לְבָכוּרִים, וּמַעֲשֵׂר לְתְרוּמָה: בָּכוֹר
 בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי. לְפָדוֹתוֹ בַּחֲמֵשׁ סָלְעִים מִן
 הַכֹּהֵן, וְהָלֹא כָבֹד צִוָּה עָלָיו בַּמָּקוֹם אַחֵר,
 אֲלֹא כְּדִי לְסַמּוֹךְ לוֹ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשׁוֹרֵךְ, מֵהַ
 בָּכוֹר אָדָם לְאַחֵר לִי יוֹם פְּדֻתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר
 וּפְדֻיָּיו מִבֶּן חֹדֶשׁ תַּפְדֶּה, אֵף בָּכוֹר בַּהֶמָּה
 דָּקָה מִטַּפֵּל בּוֹ לִי יוֹם, וְאַחֵר כֵּךְ נֹתְנוֹ
 לְכֹהֵן:

כֹּט כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשׁוֹרֵךְ לְצִאֲנֶךָ
 שֶׁבַעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אִמּוֹ

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ לִי:

כֵּן תַּעֲבֹד לְתוֹרָךְ לְעֶנְךָ שְׁבַעַּא יוֹמִין

יְהִי עִם אִמָּה בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה תְּפַרְשִׁנָּה

קִדְמִי:

שְׁבַעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אִמּוֹ. זֹו אִזְהָרָה

לְכַהֵן, שְׂאֵם בֹּא לְמַהֵר אֶת קֶרְבְּנוֹ, לֹא

יִמְהַר קוֹדֵם שְׁמוֹנָה, לְפִי שֶׁהוּא מַחֲסוֹר

זְמַן: בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ לִי. יְכוּלֵּי יִהְיֶה

חֹזֵבָה לָבוֹ בַּיּוֹם, נֹאמַר כֹּאן שְׁמִינִי וְנֹאמַר

לְהַלֵּךְ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה יִרְצֶה, מֵה

שמיני האמור להלן להכשיר משמיני
 ולהלן, אף שמיני האמור כאן להכשיר
 משמיני ולהלן, וכן משמעו, וביום
 השמיני אתה רשאי ליתנו לי:

וְאֵנָּשִׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וְבִשְׂרִי
 בִּשְׂדֵה טֵרֶפָה לֹא תֹאכְלוּ
 לִפְלֵב תִּשְׁלֹכוּן אֹתוֹ: (ה)

וְאֵנָּשִׁין קֹדִישִׁין תִּהְיוּן קֳדָמִי וְבִשְׂרִי
 תִּלְיֵשׁ מִן חֵיוָא חֵיתָא לֹא תִיכְלוּן
 לְכֻלָּבָא תִרְמוּן יִתֶּה:

וּאֲנָשִׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי. אִם אַתֶּם קְדוֹשִׁים
וּפְרוֹשִׁים מִשְׁקֹוצֵי נְבִלֹת וְטִרְפוֹת, הֲרִי
אַתֶּם שְׁלִי, וְאִם לֹא אֵינֶכֶם שְׁלִי: וּבֶשֶׁר
בְּשֹׁדָה טִרְפָּה. אֵף בְּבֵית כֵּן, אֲלֹא שֶׁדָּבָר
הַכְּתוּב בַּהוּזָה, מִקּוֹם שֶׁדָּרַךְ בַּהֲמוֹת
לִיטְרָף, וְכֵן כִּי בְּשֹׁדָה מִצָּאָה, וְכֵן אֲשֶׁר לֹא
יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרָה לִילָה, הוּא הַדִּין לְמִקְרָה
יוֹם, אֲלֹא שֶׁדָּבָר הַכְּתוּב בַּהוּזָה. וּבֶשֶׁר
דֹּתֵלִישׁ מִן חֵיוָא חִיתָא, בֶּשֶׁר שֶׁנִּתְלַשׁ עַל
יְדֵי טִרְפַּת זָאֵב אוֹ אֲרִי מִן חֵיהַ כְּשֶׁרָה אוֹ
מִבַּהֲמָה כְּשֶׁרָה בַּחֲיִיָּה: לְכֹלֵב תִּשְׁלִיכוּן

אתו. אף הוא כו' או אינו אלא כלב
 כמשמעו בנבלה או מכור לנכרי קל
 וחומר לטרפה שמותרת בכל הנאות א"כ
 מה תלוד לומר לכלב למדך הכתוב שאין
 הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר
 ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו,
 אמר הקב"ה תנו לו שכרו:

שמות פרק כג

א לא תשא שמע שוא אל
 תשׁת ידך עם רשע להיית עד

חמס:

לֹא תִקְבַּל שְׁמַע דְּשִׁקָּר לֹא תִשּׁוּי יִדְךָ

עם חִיבָא לְמַהוּי לָהּ סְהִיד שִׁקָּר:

לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שׁוּא. כְּתִרְגוּמוֹ לֹא תִקְבַּל

שְׁמַע דְּשִׁקָּר, אִזְהָרָה לְמִקְבַּל לְשׁוֹן הָרַע,

וְלִדְיִין שְׁלֹא יִשְׁמַע דְּבָרִי בְּעַל דִּין עַד

שִׁיבָא בְּעַל דִּין חֲבִירוֹ: אִלּוּ תִשָּׂא יִדְךָ עִם

רָשָׁע. הַטּוֹעֵן אֶת חֲבִירוֹ תִּבְיַעַת שִׁקָּר,

שֶׁהַבְּטִיחָהוּ לְהִיּוֹת לוֹ עַד חֲמַס:

ב לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרַעוֹת

וְלֹא תַעֲנֶה עַל רַב לְנִטּוֹת

אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת:

לֹא תִהְיֶה בְּתֵר סְגִיֵּאִין לְאַבְאֶשָׁא וְלֹא

תִּתְמַנֶּע מִלְּאַלְפָּא מָא דְּבַעֲיִנָךְ עַל

דִּינָא בְּתֵר סְגִיֵּאִי שְׁלָם דִּינָא:

לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרַעוֹת. יֵשׁ בַּמִּקְרָא

זֶה מִדְּרָשִׁי חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אֵין לְשׁוֹן

הַמִּקְרָא מִיּוֹשֵׁב בַּהֵן עַל אוֹפֶנִיּוֹ. מִכָּאן

דְּרֵשׁוּ שְׂאִין מִטִּין לְחֻזְבָּה בַּהֲכַרְעַת דִּיין

אַחַד, וּסּוֹף הַמִּקְרָא דְּרֵשׁוּ, אַחֲרֵי רַבִּים

להטות, שאם יש שנים מחייבין יותר על
המזכין, הטה הדין על פיהם לחובה,
ובדיני נפשות הכתוב מדבר. ואמצע
המקרא דרשו, ולא תענה על ריב, על רב,
שאיין חולקין על מופלא שבבית דין,
לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד,
לקטנים שבהן שואלין תחלה שיאמרו את
דעתם. ולפי דברי רבותינו כך פתרון
המקרא. לא תהיה אחרי רבים לרעת.
לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו
מחייבין על המזכין. ולא תענה על רב.

לנטות מדבריו, ולפי שהוא חסר יו"ד
דרשו בו כן. אחרי רבים להטת. ויש
רבים שאתה נוטה אחריהם, ואימתי, בזמן
שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן
המזכין. וממשמע שנאמר לא תהיה אחרי
רבים לרעות, שומע אני אבל היה עמהם
לטובה, מכאן אמרו דיני נפשות מטיין על
פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה.
ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה
דבעינך על דינא, ולשון העברי לפי
התרגום כך הוא נדרש, לא תענה על ריב

לנטות, אם ישאלך דבר למשפט, לא
תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן
הריב, אלא הוי דן אותו לאמיתו. ואני
אומר לישובו על אופניו כפשוטו וכך
פתרונו. לא תהיה אחרי רבים לרעות.
אם ראית רשעים מטיין משפט, לא תאמר
הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם. ולא
תענה על ריב לנטות וגו'. ואם ישאלך
הנדון על אותו המשפט, אל תעננו על
הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות
את המשפט מאמיתו, אלא אמור את

המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי

בצואר הרבים:

ג. וְדָל לֹא תִהְדָּר בְּרִיבוֹ: (ה)

וְעַל מִסְפִּינָא לֹא תִרְחַם בְּדִינָה:

לֹא תִהְדָּר. לֹא תַחלֹּק לוֹ כְּבוֹד לְזִכּוֹתוֹ

בְּדִין וּלְזִמְרָה, דָּל הוּא אִזְכְּנוּ וְאִכְבַּדְנוּ:

ד. כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֵיבָךְ אִוֹ

חֲמֹרוֹ תִנְעָה הָשִׁיב תְּשִׁיבֵנּוּ לוֹ:

(ה)

אֲרִי תִפְגַּע תּוֹרָא דְסִנְאָךְ אִוֹ חֲמֹרָה

דַּטַּעִי אֶתְבֹּא תְּתִיבְנָה לָהּ:

הַ כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאךְ רִבִּין

תַּחַת מִשְׁאֹו וְחֲדָלָת מַעְזֹב לֹו

עֶזֶב תַּעְזֹב עֲמוֹ: (ה)

אֲרִי תַחֲזִי חֲמָרָא דְסִנְאָךְ רִבִּיעַ תַּחוֹת

טוֹעֵנִיָּה וְתַתְּמִנֵּעַ מִלְּמִשְׁבַּק לָהּ מִשְׁבַּק

תְּשֻׁבּוֹק מָא דְבִלְבָךְ עֲלוֹהִי וְתַפְּרִק

עֲמָה:

כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאךְ וְגו'. הֲרִי כִי

משמש בלשון דלמא, שהוא מד' לשונות
של שמושי כי, וכה פתרונו, שמא תראה
חמורו רובץ תחת משאו: וחדלת מעזוב
לו. בתמיה: עזב תעזב עמו. עזיבה זו
לשון עזרה, וכן עצור ועזוב, וכן ויעזבו
את ירושלים עד החומה, מלאוה עפר
לעזוב ולסייע את חוזק החומה. כיוצא בו,
כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני
וגו', שמא תאמר כן, בתמיה, לא תירא
מהם. ומדרשו כך דרשו רבותינו, כי
תראה וחדלת, פעמים שאתה חודל

ופעמים שאתה עוזר, הא כיצד, זקן ואינו
 לפי כבודו, וחדלת, או בהמת עובד
 כוכבים ומשאוי של ישראל, וחדלת: עזב
 תעזב עמו. לפרק המשא, מלמשקל ליה,
 מליטול משאוי ממנו:

חמישי
 לא תִּפֹּחַ

מִשְׁפָּט אֲבִינֶךָ בְּרִיבוֹ:

לֹא תִצְלִי דִין מִסְכִּינֶךָ בְּדִינָה:

אבינך. לשון אובה, שהוא מדולדל ותאב

לכל טובה:

וּמִדְבַּר שֶׁקֶר תִּרְחֹק וְנָקִי

וְצַדִּיק אֵל תִּהְרֹג כִּי לֹא

אֲצַדִּיק רָשָׁע:

מִפְתַּגֵּמָא דְשִׁקְרָא הוּי רַחֵיק וְדִזְכִּי וְדִי

נִפְק (דְּכִי) מִן דִּינָא לֹא תִקְטֹל אֲרִי לֹא

אֲזַכִּי חֵיבָא:

ונקי וצדיק אל תהרג. מניין ליוצא מבית

דין חייב, ואמר אחד יש לי ללמד עליו
זכות, שמחזירין אותו, תלמוד לומר ונקי
אל תהרוג, ואף על פי שאינו צדיק, שלא
נצטדק בבית דין, מכל מקום נקי הוא
מדין מיתה, שהרי יש לך לזכותו. ומנין
ליוצא מבית דין זכאי, ואמר אחד יש לי
ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו
לבית דין, תלמוד לומר וצדיק אל תהרג,
וזה צדיק הוא, שנצטדק בבית דין: כי לא
אצדיק רשע. אין עליך להחזירו, כי אני
לא אצדיקנו בדינו אם יצא מידך זכאי, יש

לִי שְׁלוֹחִים הִרְבָּה לְהַמִּיתוּ בְּמִיתָה
שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶּ:

ח וְשֹׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשֹּׁחַד
יַעֲוֶר פְּקֻחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי
צַדִּיקִים:

וְשֹׁחַד לֹא תִקַּבֵּל אֲרֵי שֹׁחַד מֵעוֹר
עֵינֵי חֲכִימִין וּמִקְלָקֵל פֶּתַגְמִין תִּרְצִין:
וְשֹׁחַד לֹא תִקַּח. אֲפִילוּ לְשֹׁפֹט אִמָּת, וְכֹל
שֶׁכֶּן כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, שֶׁהָרִי כְּדֵי
לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין נֹאמַר כֹּבֵד לֹא תִטָּה

משפט: יעזר פקחים. ואפילו חכם

בתורה ונוטל שוחד, סוף שתטרף דעתו

עליו, וישתכח תלמודו, ויבה מאור

עיניו: ויסלף. כתרגומו ומקלכל: דברי

צדיקים. דברים המצודקים, משפטי

אמת, וכן תרגומו פתגמין תריצין, ישרים:

טוּגַר לֹא תִלְחֹץ וְאַתָּם יִדְעֻתָּם

אֶת נַפְשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים הֵייתֶם

בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

וְגִיּוֹרָא לֹא תַעֲיָקוּן וְאַתּוֹן יִדְעֻתּוֹן יִתְּ

נִפְשָׁא דְגִיּוֹרָא אֲרִי דִירִין הִוִּיתוּן

בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:

וְגַר לֹא תִלְחֹץ. בַּהֲרֵבָה מִקּוֹמוֹת הַזֵּהִירָה

תּוֹרָה עַל הַגֵּר, מִפְּנֵי שִׁסּוּרוֹ רַע: אֵת נֶפֶשׁ

הַגֵּר. כַּמָּה קִשָּׁה לוֹ כִּשְׁלוּחֲצִים אוֹתוֹ:

וְיִשְׁשׁ שְׁנַיִם תִּזְרַע אֶת אֲרֻצֶּךָ

וְאִסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָה:

וְשִׁית שְׁנֵין תִּזְרַע יְת אֲרֻעֶךָ וְתַכְנוּשׁ

יְת עַל־תָּה:

ואספת את תבואתה. לשון הכנסה לבית,

כמו ואספתו אל תוך ביתך:

יא וְהֵשְׁבִיעַתָּה תִּשְׁמְטֶנָּה

וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינִי עַמֶּךָ

וְיִתְּרָם תֹּאכַל חֵית הַשָּׂדֶה כֵּן

תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ:

וְשִׁבַּעְתָּהּ תִּשְׁמְטֶנָּה וְתִרְטֹשֶׁנָּה וַיִּכְלוּ

מִסִּכְנֵי עַמֶּךָ וּשְׂאֲרֵהוֹן תִּיכּוֹל חַיֹּת

בָּרָא כֵּן תַּעֲבֹד לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ:

**תשמטנה. מעבודה: ונטשתה. מאכילה
אחר זמן הביעור. דבר אחר תשמטנה,
מעבודה גמורה, כגון חרישה וזריעה.
ונטשתה, מלזבל ומלקשקש: ויתרם
תאכל חית השדה. להקיש מאכל אביון
למאכל חיה, מה חיה אוכלת בלא מעשר,
אף אביונים אוכלים בלא מעשר, מכאן
אמרו אין מעשר בשביעית: כן תעשה
לכרמך. ותחלת המקרא מדבר בשדה
הלבן, כמו שאמר למעלה הימנו תזרע את
ארצך:**

יב שֶׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן

יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְיִנְכַּשׁ בֶּן

אֲמָתְךָ וַחֲגֹרֶ:

שְׁתָּא יוֹמִין תַּעֲבֹד עוֹבְדֶיךָ וּבְיוֹמָא

שְׁבִיעָא תַנּוּחַ בְּדִיל דִּינוּחַ תוֹרְךָ

וַחֲמֹרְךָ וְיִשְׁקוּט בַּר אֲמָתְךָ וְגִיּוֹרָא:

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת. אֵף בַּשָּׁנָה

הַשְּׁבִיעִית לֹא תַעֲקֹר שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית

ממקומה, שלא תאמר, הואיל וכל השנה
קרויה שבת, לא תנהג בה שבת בראשית:
למען ינוח שורך וחמורך. תן לו נייה,
להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן
הקרקע, או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית,
אמרת, אין זה נייה אלא צער: בן אמתך.
בעבד הערל הכתוב מדבר: והגר. זה גר
תושב:

יג וְכָל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֵיכֶם
תִּשְׁמְרוּ וְנִשְׁמְרוּ וְנִשְׁמְרוּ

לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל

פִּיךָ:

וּבְכָל דֵּי אֲמַרִית לְכוֹן תִּסְתַּמְרוֹן וְשׁוּם

טַעֲוֹת עֲמִמִּיא לֹא תִדְכְּרוֹן לֹא יִשְׁתַּמַּע

עַל פֹּמְכוֹן:

וּבְכָל אֲשֶׁר אִמַּרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ.

לַעֲשׂוֹת כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה בִּאֲזָהָרָה, שִׁבְלִי

שִׁמִּירָה שִׁבְתוֹרָה אֲזָהָרָה הִיא בִּמְקוֹם לֹאוֹ:

לֹא תִזְכְּרוּ. שִׁלֵּא יֹאמַר לוֹ, שִׁמּוֹר לִי בִּצְדָה

עֲבוּדָת אֱלִילִים פְּלוֹנִיָּת, אוֹ תַעֲמוּד עַמִּי

ביום עבודת אלילים פלוגית. דבר אחר
 ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושמ
 אלהים אחרים לא תזכירו, ללמדך,
 ששקולה עבודת אלילים כנגד כל המצות
 כולם, והנזהר בה כשומר את כולך: לא
 ישמע. מן הנכרי: על פיך. שלא תעשה
 שותפות עם עובדי כוכבים, וישבע לך
 בעבודת אלילים שלו, נמצאת שאתה
 גורם שיזכיר על ידך:

יִשְׁלַח רְגָלִים תַּחַג לִי בַּשָּׁנָה:

תִּלַּת זְמַנִּין תִּחּוּג קִדְמִי בְּשֵׁתָא:

רגלים. פעמים, וכן כי הכיתני זה שלש

רגלים:

טו אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר

שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכֵל מִצּוֹת

כֹּאֲשֶׁר צִוִּיתָךְ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ

הָאָבִיב כִּי בּוֹ יֵצֵאת מִמִּצְרַיִם

וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רִיקָם:

יֵת חֲגָא דְּפִטְרִיא תֵּטַר שְׁבַעַא יוֹמִין

תִּיכּוֹל פִּטְיָרָא כְּמָא דְּפִקִּידְתָּךְ לְזִמָּן

יִרְחָא דֶּאֱבִיבָא אֲרִי בֵּה נְפִקְתָּ מִמִּצְרִים

וְלֹא יִתְחַזֵּן קֳדָמִי רִיקְנוֹן:

חֲדָשׁ הָאֲבִיב. שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְּמַלֵּאת בּוֹ

בְּאֲבִיָּה. אֲבִיב לְשׁוֹן אֲב, בְּכוֹר וְרֵאשׁוֹן

לְבֶשֶׁל פִּירוֹת: וְלֹא יֵרָאוּ פָנֶי רִיקָם.

כְּשֶׁתֵּבְאוּ לִרְאוֹת פָּנֶי בְּרַגְלִים, הֵבִיאוּ לִי

עֲוֹלוֹת:

טו וְחַג הַקֶּזֶזִּיר בְּכוּרֵי מַעֲשֵׂיֶיךָ

אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסֶף

בַּצֵּאת הַשָּׁנָה בְּאַסְפֹּךְ אֶת

מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה:

וְחָג דַּחֲצָדָא בְּכוּרֵי עוֹבְדֶיךָ דִּי תִזְרַע

בְּחֶקְלָא וְחָג דְּכִנְשָׁא בְּמִפְקָא דְּשִׁתָּא

בְּמִכְנֵשֶׁךָ יֵת עוֹבְדֶיךָ מִן חֶקְלָא:

וְחָג הַקִּצִּיר. הוּא חָג שְׁבוּעוֹת: בְּכוּרֵי

מַעֲשֵׂיךָ. שֶׁהוּא זְמַן הַבָּאת בְּכוּרִים, שִׁשְׁתִּי

הַלֶּחֶם הַבָּאִין בַּעֲצֶרֶת, הִיוּ מִתִּירִין הָאֶחָדֵשׁ

לְמִנְחוֹת וּלְהַבִּיא בְּכוּרִים לְמִקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר

וּבִיּוֹם הַבְּכוּרִים וְגו': וְחָג הָאֶסִּיף. הוּא חָג

הסוכות: באספך את מעשיך. שכל ימות

החמה התבואה מתייבשת בשדות, ובהג

אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים:

יִשְׁלַשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה

כָּל זְכוּרָךְ אֶל פְּנֵי הָאָדָן יִהְיֶה:

תֵּלֵת זְמַנִּין בִּשְׁתָּא יִתְחַזֵּן כָּל דְּכוּרָךְ

קָדָם רַבּוֹן עֲלֵמָא יִי:

שִׁלַּשׁ פְּעָמִים זְגוּ. לְפִי שֶׁהַעֲנִין מִדְּבַר

בִּשְׂבִיעִית, הוּצָרָךְ לֹאמַר שֶׁלֹּא יִתְעַקְרוּ

שִׁלַּשׁ רַגְלִים מִמְּקוֹמָן: כָּל זְכוּרָךְ. הַזְכָּרִים

שבד:

יֹהֵא לֹא תִזְבַּח עַל חֲמִין דָּם זִבְחִי

וְלֹא יִלִּין חֵלֶב חֲגִי עַד בִּקְרָ:

לֹא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דָּם פְּסָחִי וְלֹא

יִבִּיתוּן בַּר מִן מִדְּבַחַא תַּרְבִּי נִכְסַת

חֲגָא עַד צִפְרָא:

לֹא תִזְבַּח עַל חֲמִין וְגו'. לֹא תִשַּׁחַט אֶת

הַפֶּסַח בִּי"ד בְּנִיסָן עַד שֶׁתִּבְעַר הַחֲמִין: וְלֹא

יִלִּין חֵלֶב חֲגִי וְגו'. חוץ לַמִּזְבֵּחַ: עַד בִּקְרָ.

יִכּוֹל אִף עַל הַמַּעֲרֵכָה יִפְסֹל בְּלִינָה, תִּלְמוּד

לומר על מוקדה על המזבח כל הלילה:
 ולא ילין. אין לינה אלא בעמוד השחר,
 שנאמר עד בקר, אבל כל הלילה יכול
 להעלותו מן הרצפה למזבח:

יט ראשית בכורי אדמתך
 תביא בית יהוה אלהיך לא
 תבשל גדי בחלב אמר: (ט)

ריש בכורי ארעך תיתי לבית מקדשא
 דיי אלהך לא תיכלון בשר בחלב:

ראשית בכורי אדמתך. אף השביעית

חייבת בבכורים, לכך נאמר אף כאן בכורי
אדמתך. כיצד, אדם נכנס לתוך שדהו,
רואה תאנה שבכרה, כורך עליה גמי
לסימן ומקדישה. ואין בכורים אלא
משבעת המינין האמורין במקרא ארץ
חטה ושעורה וגו': לא תבשל גדי. אף
עגל וכבש בכלל גדי, שאין גדי אלא לשון
ולד רך, ממה שאתה מוצא בכמה
מקומות בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש
אחריו עזים, כגון אנכי אשלח גדי עזים,
את גדי העזים, שני גדיי עזים. ללמדך

שכל מקום שנאמר גדי סתם, אף עגל
 וכבש במשמע. ובג' מקומות נכתב
 בתורה, אחד לאיסור אכילה, ואחד
 לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בשול:

ב שישי הנה אנכי

שלח מלאך לפניך לשמרך
 בדרך ולְהַבִּיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר הִכֵּנִי:

הָאֵלֹהִים אֲנִי שְׁלַח מִלֵּאכָא קִדְמִי לְמִטְרָךְ

בְּאַרְחָא וּלְאַעְלוֹתְךָ לְאַתְרָא דְאַתְקִנִּית:

הנה אנכי שולח מלאך. כאן נתבשרו

שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם כי

לא אעלה בקרבך: אשר הכנותי. אשר

זמנתי לתת לכם, זהו פשוטו. ומדרשו, אל

המקום אשר הכינותי כבר, מקומי ניכר

בנגדו, וזה אחד מן המקראות שאומרים

שבית המקדש של מעלה, מכוון כנגד בית

המקדש של מטה:

כֹּה הֵשֶׁמֶר מִפָּנָיו וְשָׁמַע בְּקוֹלוֹ

אַל תִּמָּר בּוֹ כִּי לֹא יֵשֵׁא

לְפִשְׁעֵכֶם כִּי שָׁמִי בְּקֶרְבוֹ:

אֶסְתַּמֵּר מִן קֶדְמוֹתַי וְקִבַּל לְמִימְרָה לָא

תִּסָּרַב לְקַבֵּלָה אֲרִי לָא יֵשְׁבוּק

לְחֻבֵּיכֹן אֲרִי בְשָׁמִי מִימְרָה:

אַל תִּמָּר בּוֹ. לְשׁוֹן הַמְרָאָה, כְּמוֹ אֲשֶׁר

יִמְרָה אֶת פִּיד: כִּי לֹא יֵשֵׁא לְפִשְׁעֵכֶם.

אֵינּוּ מְלֻמָּד בְּכך, שֶׁהוּא מִן הַכֶּת שֶׁאֵין

חוטאין, ועוד, שהוא שליח, ואינו עושה
 אלא שליחותו: כי שמי בקרבנו. מחובר
 לראש המקרא, השמר מפניו כי שמי
 משותף בו. ורבותינו אמרו, זה מטטרו"ן,
 ששמו כשם רבו, מטטרו"ן בגימטריא
 שדי:

כב כי אם שמוע תשמע בקלו
 ועשית כל אשר אדבר
 ואיבתני את איביך וצרתני
 את צוריך:

אֲרִי אִם קִבֵּלָא תִקְבֵּל לְמִימְרָהּ וְתַעֲבֹד

כָּל דְּאִמְלִל וְאֶסְנִי יָת סְנַאךָ וְאֶעִיק

לְדַמְעִיקִין לָךְ:

וְצִרְתִּי. כְּתִרְגֹּמוֹ וְאֶעִיק:

כַּג כִּי יִלֵּךְ מִלְּאֲכִי לְפָנֶיךָ

וְהִבִּיאֲךָ אֶל הָאֲמֹרִי וְהַחֲתִי

וְהַפְרִזִי וְהַכְנַעֲנִי חֲחֹרִי

וְהִיבֹסִי וְהַכְחִדְתִּיו:

אֲרִי יִהְךָ מִלְּאֲכִי קִדְמָךְ וִיעֲלֶנְךָ לְוֹת

אֲמֹרָאִי וְחַתָּאִי וּפְרִיזָאִי וְכִנְעָנָאִי חֹאֲאִי
וַיְבוֹסָאִי וְאַשְׁצִנּוֹן:

כֹּד לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֱלֹהֵיהֶם וְלֹא

תַּעֲבֹדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה

כַּמַּעֲשִׂיהֶם כִּי הָרַם תְּהַרְסֵם

וְשִׁבַּר תִּשְׁבֹּר מִצִּבְתֵּיהֶם:

לֹא תִסְגֹּד לְטַעֲוֹתֵהוֹן וְלֹא תִפְלַחֲנוֹן

וְלֹא תַעֲבֹד כְּעֹבְדֵי־הוֹן אֲרִי פִגְרָא

תִּפְגְּרֵנוֹן וְתִבָּרָא תִתִּבֵּר קִמְתֵּהוֹן:

הרם תהרסם. לאותם אלהות:

מצבותיהם. אבנים שהם מציבין

להשתחוות להם:

כה וְעַבְדֶּתָם אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיכֶם

וּבִרְךְ אֶת לַחֲמֶךָ וְאֶת מִימֶיךָ

וְהִסְרֹתִי מִחֲלָה מִקֶּרְבְּךָ: (ה)

וְתַפְלִחוּן קָדָם יי אֱלֹהֶיכֶם וּבִרְךְ יְת

מִיכָלְךָ וְיֵת מִשְׁתֶּיךָ וְאֶעֱדִי מִרְעִין

בִּישִׁין מִבִּינְךָ:

בו **שביעי** לא תהיה

משכּלה וְעִקְרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת

מִסֶּפֶר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא:

לֹא תִהְיֶה מִתְכַּלֵּא וְעִקְרָא בְּאַרְעֶךָ יֵת

מִנֵּין יוֹמֶיךָ אֲשַׁלֵּים:

לֹא תִהְיֶה מִשְׁכָּלָה. אִם תַּעֲשֶׂה רְצוֹנִי:

מִשְׁכָּלָה. מִפֶּלֶת נִפְלִים אוֹ קוֹבֶרֶת אֶת

בְּנִיה, קְרוּיָה מִשְׁכָּלָה:

כֹּז אֶת אֵימַתִּי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ

וְהַמַּתִּי אֶת כָּל הָעָם אֲשֶׁר

תִּבְאֵהוּ בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת כָּל

אֲיִבֶיךָ אֵלַיִךְ עֶרְפָּה׃

יְת אֵימַתִּי אֲשַׁלַּח קִדְמָךְ וְאַתֶּפֶר (נ"א

וְאַשְׁגֵּשׁ) יְת כָּל עַמָּא דְאַתְּ אֲתִי לְאַגְחָא

בְּהוֹן וְאַמְסֵר יְת כָּל בְּעַלִּי דְבַבְךָ קִדְמָךְ

מִחֲזִירִי קִדְל׃

וְהַמֹּתִי. כְּמוֹ וְהַמֹּתִי, וְתַרְגֹּמוֹ וְאַשְׁגֵּשׁ.

וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות
אחרונה, כשתהפוך לדבר בלשון פעלתי,
יש מקומות שנוטל אות הכפולה ומדגיש
את האות ונוקדו במלאפו"ם, כגון
והמותי, מגזרת זהמם גלגל עגלתו.
וסבותי, מגזרת וסבב בית אל. דלותי,
מגזרת דללו וחרבו. על כפים חקותיך,
מגזרת חקקי לב. את מי רצותי, מגזרת
רצץ עזב דלים. והמתרגם והמותי,
ואקטל, טועה הוא, שאלו מגזרת מיתה
היתה, אין ה"א שלה בפת"ח, ולא מ"ם

שְׁלַח מוֹדַגְשֶׁת, וְלֹא נִקּוּדָה מִלֵּאפוֹ"ם.
 אֲלֹא וְהִמַּתִּי כַגּוֹן וְהִמַּתָּה אֶת הָעַם הַזֶּה,
 וְהִתִּי"ו מוֹדַגְשֶׁת לְפִי שֶׁתְּבֹא בַּמָּקוֹם ב'־
 תוֹי"ן, הָאֶחָת נִשְׁרַשֶּׁת לְפִי שֶׁאֵין מִיתָה
 בְּלֹא תִי"ו, וְהָאֶחָרֶת מִשְׁמַשֶּׁת כְּמוֹ אִמְרַתִּי,
 חֲטָאתִי, עֲשִׂיתִי. וְכֵן וְנִתַּתִּי, הִתִּי"ו
 מוֹדַגְשֶׁת, שֶׁהִיא בָּאָה בַּמָּקוֹם שֶׁתִּים, לְפִי
 שֶׁהִיָּה צָרִיךְ שֶׁלְשָׁה תוֹי"ן, שֶׁתִּים לִיסוּד
 כְּמוֹ בַּיּוֹם תַּת ה', מִתַּת אֱלֹהִים הִיא,
 וְהַשְׁלִישִׁית לְשִׁמוּשׁ: עוֹרָף. שִׁינוֹסוֹ
 מִלִּפְנֵיךְ וִיהֲפֹכוֹ לְךָ עֶרְפֹּם:

כֹּה וְשַׁלַּחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ

וְגִרְשָׁה אֶת הַחֹי אֶת הַכִּנְעָנִי

וְאֶת הַחֹתִי מִלְּפָנֶיךָ:

וְאֶשְׁלַח יָדַי עָרְעִיתָא קִדְמָךָ וְתִתְּרֶךָ יָדַי

חֹאֲאִי יָדַי כִּנְעָנָאִי וְיָת חֹתָאִי מִן קִדְמָךָ:

הַצִּרְעָה. מִן שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְהִיטָה מִכָּה

אוֹתָם בְּעִינֵיהֶם, וּמִטִּילָה בָהֶם אֶרֶץ וְהֵם

מָתִים. וְהַצִּרְעָה לֹא עָבְרָה אֶת הַיַּרְדֵּן:

וְהַחֹתִי וְהַכִּנְעָנִי. הֵם אֶרֶץ סִיחֹון וְעֹג,

לְפִיכֵךְ מִכָּל ז' אוֹמוֹת לֹא מָנָה כָּאן אֶלֶּא

אלו. וחוי, אף על פי שהוא מעבר הירדן

והלואה, שנו רבותינו במסכת סוטה, על

שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה:

כט לא אַגְרִשְׁנוּ מִפְּנֵיךָ בְּשָׁנָה

אַחַת פֶּן תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה

וְרַבָּה עָלֶיךָ חֵית הַשָּׂדֶה:

לא אֶתְרַכְּנוּ מִן קֶדְמְךָ בְּשֵׁתָא חֲדָא

דִּילְמָא תִּהְיֶה אֶרְעָא צְדִיָּא וְתִסְגִּי עֲלֶיךָ

חֵיִת בְּרָא:

שממה. ריקנית מבני אדם, לפי שאתם
מעט ואין בכם כדי למלאות אותה: ורבה
עליך. ותרבה עליך:

לֹמַעַט מְעַט אֲגַרְשֶׁנוּ מִפְּנֶיךָ
עַד אֲשֶׁר תִּפְרָה וְנַחֲלָתָ אֶת
הָאָרֶץ:

זַעִיר זַעִיר אֲתַרְכֶּנוּן מִן קִדְמוֹ עַד
דַּתְסִגִּי וְתַחֲסִן יְת אֶרְעָא:

עד אשר תפרה. תרבה, לשון פרי, כמו

פרו ורבו:

לא וְשֵׁתִי אֶת גְּבֻלְךָ מַיִם סוּף

וְעַד יָם פְּלִשְׁתִּים וּמִמְדְּבָר עַד

הַנָּהָר כִּי אֶתֶן בְּיָדְכֶם אֶת

יְשֻׁבִי הָאָרֶץ וְהִרְשֵׁתֶמוּ

מִפְּנֵיךָ:

וְאֲשׁוּי יָת תְּחֹמֶךָ מִיָּמָא דְסוּף וְעַד

יָמָא דְפְלִשְׁתַּי וּמִמְדְּבָרָא עַד פֶּרֶת

אַרְי אֲמִסַּר בְּיַד־כּוֹן יָת יְתִבִּי אֲרַעָא

וּתְתַרְכְּנוּן מִן קִדְמָךְ:

וּשְׁתִּי. לְשׁוֹן הַשְּׁתָּה, וְהַתִּי"ו מוֹדַגְשֶׁת

מִכְּנִי שֶׁבָּאָה תַּחַת שְׁתִּים, שְׁאִין שִׁיתָה בְּלֹא

תִּי"ו, וְהָאֶחָת לְשִׁמוּשׁ: עַד הִנָּהֹר. פֶּרֶת:

וּגְרִשְׁתָּמוֹ. וְתִגְרִשֶׁם:

לֵב לֹא תִכְרֹת לָהֶם וְלֹא לְהִיָּהֶם

בְּרִית:

לֹא תִגְזֹר לְהוֹן וְלִטְעוֹתָהוֹן קָיָם:

לֵב לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצֶךָ פֶּן

יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד

אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי יִהְיֶה לְךָ

לְמוֹקֵשׁ: (ה)

לֹא יִתְּבוֹן בְּאַרְעֶךָ דִּלְמָא יַחֲיִבּוֹן יְתָךְ

קִדְמֵי אֲרִי תַפְלַח יְתָ טַעוֹתֶהוֹן אֲרִי

יְהוֹן לְךָ לְתַקְלָא:

כִּי תַעֲבֹד וְגו'. הֲרִי אֵלּוּ כִּי מִשְׁמִשִּׁין

בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר, וְכֵן בַּכֹּמָה מִקוֹמוֹת, וְזֶהוּ

לְשׁוֹן אִי, שֶׁהוּא אֶחָד מִד' לְשׁוֹנוֹת שֶׁהֵכִי

מִשְׁמֵשׁ, וְגַם מִצִּינוּ בַּהֲרַבָּה מִקוֹמוֹת אִם

משמש בלשון אשר, כמו ואם תקריב

מנחת בכורים, שהיא חובה:

שמות פרק כד

א וְאֵל מִשָּׁה אָמַר עֲלֵה אֵל

יְהוָה אֲתָה וְאַהֲרֹן נָדָב

וְאַבְיָהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי

יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרַחֵק:

וּלְמִשָּׁה אָמַר סֵק לִקְדָּם יְיָ אֶת וְאַהֲרֹן

נָדָב וְאַבְיָהוּא וְשִׁבְעִין מִסְבֵּי יִשְׂרָאֵל

וְתִסְגְּדוּן מֵרַחֲתִיק:

ואל משה אמר. פרשה זו נאמרה קודם
עשרת הדברות, ובד' בסיון נאמרה לו
עלה:

ב וְנִגַּשׁ מִשָּׁה לְבָדּוֹ אֶל יְהוָה
וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ
עִמּוֹ:

וַיִּתְקַרֵּב מִשָּׁה בְּלַחֲדוֹתָי לִקְדָם יי
וְאֵנוּן לֹא יִתְקַרְבוּ וְעַמָּא לֹא יִסְקוּן
עִמָּה:

וַנִּגַּשׁ מֹשֶׁה לְבָדּוֹ. אֶל הָעֶרְפֹּל:

ג וַיָּבֹא מִנְּשָׁה וַיִּסְפֹּר לָעָם אֶת

כָּל דְּבָרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל

הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל

אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים

אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:

וְאֵתָא מִנְּשָׁה וַאֲשַׁתְּעִי לְעֲמָא יֵת כָּל

פְּתַגְמִיָּא דִּי וִית כָּל דִּינִיָּא וְאֵתִיב כָּל

עֲמָא קָלָא חַד וַאֲמָרוּ כָּל פְּתַגְמִיָּא דִּי

מִלִּיל יִי נַעֲבֹד:

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם. בּוֹ בִּיּוֹם: אֵת כָּל
 דְּבָרֵי ה'. מִצּוֹת, פְּרִישָׁה, וְהַגְבֻּלָּה: וְאֵת כָּל
 הַמִּשְׁפָּטִים. ז' מִצּוֹת שֶׁנִּצְטְווּ בְּנֵי נָח,
 וְשֶׁבֶת, וְכַבּוּד אֲבִי וְאִם, וּפְרָה אֲדוֹמָה,
 וְדִינִין, שֶׁנִּיתְּנוּ לָהֶם בְּמִרְיָה:

ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל דְּבָרֵי

יְהוָה וַיִּשְׁכַּם בַּבֶּקֶר וַיָּבֹן

מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וְשֵׁתִים

עָשָׂה מִצְבָּח לְשָׁנִים עָשָׂר

שְׁבִיטִי יִשְׂרָאֵל:

וְכַתֵּב מֹשֶׁה יֵת כָּל פֶּתַח מִיָּא דִּי

וְאַקְדָּם בְּצִפְרָא וּבְנָא מְדַבְחָא בְּשִׁפּוּלִי

טוֹרָא וְתִרְתָּא עֲשִׂרִי קָמֵן לְתִרִי עֵסֶר

שְׁבִיטִיא דִּישְׂרָאֵל:

וִיכְתוֹב מֹשֶׁה. מִבְּרֵאשִׁית וְעַד מֵתָן תּוֹרָה,

וְכַתֵּב מִצּוֹת שְׁנַצְטוּן בְּמִרָה: וִישְׁכֹּם

בְּבִקְר. בַּחֲמֵשָׁה בְּסִיּוֹן:

הַיְיִשְׁלַח אֶת נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל

וַיַּעֲלוּ עֲלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים

שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים:

וַשְׁלַח יָת בּוֹכְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ

עֲלוֹן וְקָרִיבוּ נִכְסֵי קוֹדֶשִׁין קֹדֶם יְיָ

תּוֹרִין:

אֵת נְעָרֵי. הַבְּכוֹרוֹת:

וַיִּקַּח מִנְּשָׁה חֲצִי הַדָּם וַיֵּשֶׁם

בְּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל

הַמִּזְבֵּחַ:

וְנָסִיב מִשָּׁה פִּלְגֹּת דָּמָא וְשׁוּי

בְּמִזְרָקִיא וּפִלְגֹּת דָּמָא זֶרֶק עַל

מִדְּבַחָא:

וַיִּקַּח מִשָּׁה חֲצִי הַדָּם. מִי חֲלָקוֹ, מִלֵּאךְ

בֶּא וְחֲלָקוֹ: בִּאגְנוֹת. שְׁתֵּי אֲגָנוֹת, אֶחָד

לְחֲצִי דָם עֹלָה, וְאֶחָד לְחֲצִי דָם שְׁלָמִים,

לְהַזֹּת אוֹתָם עַל הָעֵם. וּמִכָּאן לְמַדּוֹ

רְבוּתֵינוּ, שֶׁנִּכְנָסוּ אֲבוֹתֵינוּ לְבְרִית בְּמִיכָה

וְטָבִיכָה וְהַזֹּאת דְּמִים, שֶׁאֵין הַזֹּאה בְּלֹא

טָבִיכָה:

וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא

בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר

דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:

וְנִסִּיב סִפְרָא דְקִימָא וַיִּקְרָא קָדָם עַמָּא

וַיֹּאמְרוּ כָּל דִּי מַלִּיל יֵי נַעֲבִיד וְנִקְבִּל:

ספר הברית. מבראשית ועד מתן תורה,

ומצות שנצטוו במרה:

ח וַיִּקַּח מִנְּשָׂה אֶת הַדָּם וַיִּזְרֹק

עַל הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דָם

הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה

עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

וְנָסִיב מִשָּׁה יָת דָּמָא וְזָרַק עַל מִדְּבַחַא

לְכַפָּרָא עַל עֲמָא וְאָמַר הָא דִּין דָּם

קִימָא דְגִזֹּר יֵי עֲמֻכּוֹן עַל כָּל פְּתֻגְמִיא

הָאֵלֶּין:

וּיִזְרוּק. עֲנִין הַזֹּאת, וְתַרְגּוּמוֹ זָרַק עַל

מִדְּבַחַא לְכַפָּרָא עַל עֲמָא:

ט וַיַּעַל מִשָּׁה וְאֶהְרֹן נָדַב

וְאַבִּיהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקְנֵי
יִשְׂרָאֵל:

וּסְלִיק מִשָּׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאַבִּיהוּא
וְשִׁבְעִין מִסָּבִי יִשְׂרָאֵל:

וַיֵּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
וְתַחַת רִגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לְבָנֹת
הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר:
וַחֲזוּ יְת יִקָּר אֱלֹהֵא דִּישְׂרָאֵל וְתַחוֹת
כְּרִסָּא יִקָּרָה כְּעוֹבַד אָבִין טָבָא וּכְמַחֲזִי

שְׁמִיָּא לְבָרִירוֹ:

ויראו את אלהי ישראל. נסתכלו והציצו
ונתחייבו מיתה, אלא שלא רצה הקב"ה
לערבב שמחת התורה, והמתין לנדב
ואביהוא עד יום חנוכת המשכן, ולזקנים
עד ויהי העם כמתאוננים וגו' ותבער במ
אש ה' ותאכל בקצה המחנה, בקצינים
שבמחנה: כמעשה לבנת הספיר. היא
היתה לפניו בשעת השעבוד, לזכור צרתן
של ישראל שהיו משועבדים במעשה
לבנים: וכעצם השמים לטהר. משנגאלו

היה אור וחדוה לפניו: וכעצם. כתר־גומו

לשון מראה: לטהר. לשון ברור וצלול:

יֵא וְאֵל אֲצִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא

שָׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹהִים

וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (ה)

וְלִרְבִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה נִזְקָא

וַחֲזוּ יָת יִקְרָא דִּי וְהוּ חָדָן בְּקִרְבֵּי־הוּ

דַּאֲתִקְבְּלוּ בְּרַעְוָא כְּאֵלּוּ אֲכָלִין וְשָׁתִין:

ואל אצילי. הם נדב ואביהוא והזקנים:

לֹא שִׁלַּח יָדוֹ. מִכֹּל שֶׁהָיוּ רְאוּיִים
 לְהִשְׁתַּלַּח בָּהֶם יָד: וַיַּחֲזֹז אֶת הָאֱלֹהִים.
 הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בִּלְבָב גַּם, מִתּוֹךְ אֲכִילָה
 וּשְׁתִּיָּה, כַּךְ מִדְרֹשׁ תִּנְחוּמָא. וְאוֹנֵקְלוֹס
 לֹא תִרְגֵּם כֵּן, אֲצִילִי, לְשׁוֹן גְּדוּלִּים, כִּמוֹ
 וּמֵאֲצִילִיהָ קִרְאָתִיךָ, וַיֵּאצֵּל מִן הָרוּחַ, שֶׁשֶׁ
 אֲמוֹת אֲצִילָה:

יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה עֲלֶיךָ
 אֲלִי הִתְרַחַּו וְהָיָה שֵׁם וְאַתְנָה
 לָךְ אֶת לֶחֶת הָאֶבֶן וְהִתְוַרַּח

וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי

לְהוֹרֹתָם:

וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה סֵק לְקַדְמִי לְטוֹרָא

וַהֲוִי תָמַן וְאַתָּן לָךְ יֵת לַוְחֵי אֲבִנָא

וְאוֹרִיתָא וְתִפְקֹדְתָא דְּכַתְּבִית

לְאַלּוּפֵיהוֹן:

וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה. לְאַחַר מִתֵּן תּוֹרָה:

עֲלֵה אֵלַי הַהִרָה וְהִיָּה שֵׁם. מ' יוֹם: אֵת

לַחַת הָאֵבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר

כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם. כֹּל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ

עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הן.

ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד, לכל

דבור ודבור מצות התלויות בו:

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה וַיְהוֹשִׁיעַ מִשְׁרָתוֹ

וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַר הָאֱלֹהִים:

וַקָּם מֹשֶׁה וַיְהוֹשִׁיעַ מִשְׁמִשְׁנָה וּסְלִיק

מֹשֶׁה לְטוֹרָא דְאַתְגָּלִי עֲלוֹהֵי יִקְרָא

דִּי:

ויקם משה ויהושע משרתו. לא ידעתי

מה טיבו של יהושע כאן, ואומר אני

שֶׁהִיָּה הַתְּלִמִּיד מְלוּזָה לְרַב עַד מְקוֹם
 הַגְּבֻלָּת תַּחֲזוּמֵי הָהָר, שְׂאִינוּ רִשְׁאֵי לִיכֹךְ
 מִשֵּׁם זֶה־לָּאָה, וּמִשֵּׁם וַיַּעַל מֹשֶׁה לְבָדוֹ אֶל
 הָר הָאֱלֹהִים, וַיְהִי־שָׁע נֹטָה שֵׁם אֱהֱלוֹ
 וְנִתְעַכַּב שֵׁם כָּל מ' יוֹם, שֶׁכֵּן מִצִּינוּ כִּשְׂרִיד
 מֹשֶׁה, וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעַם בִּרְעָה,
 לְמַדְנוּ שֶׁלֹּא הִיָּה יְהוֹשֻׁעַ עִמָּהֶם:

יֵד וְאַל הַזִּקְנִים אָמַר שֶׁבּוּ לָנוּ
 בָּזָה עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב אֲלֵיכֶם
 וְהִנֵּה אֲתָרוֹן וְחֹר עִמָּכֶם מִי

בַּעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֶל־הֶם:

וְלִסְבִּיא אֶמַר אֲוִרִיכּוּ לָנָא הֲכֵא עַד

דְּנִתּוּב לְוִתְכוּן וְהָא אֶהְרֵן וְחֹר עִמְכוּן

מִן דְּאִית לָהּ דִּינָא יִתְקַרֵּב לְקַדְמֵיהוֹן:

וְאֵל הַזְקֵנִים אֶמַר. בְּצֵאתוּ מִן הַמַּחֲנֶה:

שִׁבּוּ לָנוּ בְּזָה. וְהִתְעַכְּבוּ כֹאן עִם שְׂאֵר

הָעָם בַּמַּחֲנֶה, לְהִיזֹת נְכוּנִים לְשִׁפּוּט לְכָל

אִישׁ רִיבּוֹ: חֹר. בְּנֵה שֶׁל מְרִים הִיָּה, וְאֲבִיו

כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת

אֶפְרַת וְתָלָד לוֹ אֶת חֹר, אֶפְרַת זֶה מְרִים,

כדאיתא בסוטה: מי בעל דברים. מי שיש

לו דין:

טו **מפטיר** ויעל משה

אל ההר ויכם הענן את ההר:

וסלק משה לטורא וחפא עננא ית

טורא:

טז וישכון בבור יהוה על הר

סיני ויכסוהו הענן שששת ימים

וַיִּקְרָא אֶל מִיֶּשָׁה בַּיּוֹם

הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעֲנָן׃

וַיֹּאמֶר יְקֹרֵא דִּי עַל טוֹרָא דְסִינַי

וַחֲפָהּ עֲנָנָא שְׁתָּא יוֹמִין וַיִּקְרָא לְמִיֶּשָׁה

בַּיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא׃

ויכסהו הענן. רבותינו חולקים בדבר, יש

מהם אומרים אלו ששה ימים שמראש

חדש: ויכסהו הענן. להר: ויקרא אל

משה ביום השביעי. לומר עשרת

הדברות, ומשה וכל בני ישראל עומדים,

אלא שחלק הכתוב כבוד למשה. ויש
 אומרים, ויכסהו הענן למשה ו' ימים,
 לאחר עשרת הדברות, והם היו בתחלת מ'
 יום שעלה משה לקבל הלוחות, ולמדך
 שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה
 ששה ימים:

וַיִּמָּרְאָה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ
 אֲכָלֶת בָּרָאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי
 יִשְׂרָאֵל:

וַחֲיִזּוּ יִקְרָא דִּי כְחִיזּוּ אִשָּׁא אַכְלָא

בְּרִישׁ טוֹרָא לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

יְיָ וַיָּבֵא מִנְּשָׁה בְּתוֹךְ הָעֵנָן

וַיַּעַל אֶל הַחֹר וַיְהִי מִנְּשָׁה בַחֹר

אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה:

(פכפ)

וַעַל מִנְּשָׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלִיק לְטוֹרָא

וַהֲוָה מִנְּשָׁה בְּטוֹרָא אַרְבָּעִין יָמִין

וְאַרְבָּעִין לַיְלָוִן:

בתוך הענן. ענן זה כמין עשן הוא, ועשה

לו הקב"ה למשה שביכל בתוכו:

חסלת פרשת משפטים:

כרשת

תרומה

עם אונקלוס ורש"י

פרשת תרומה

שמות פרק כה

אֲוִידְבַּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה לְמִימָר:

ב דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיקָחוּ

לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ

אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ תִקְחוּ אֶת

תְּרוּמָתִי:

מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׁוּן קֶדְמִי
 אַפְרָשׁוּתָא מִן כָּל גְּבַר דִּי יִתְרַעֵי לְבָה
 תִּסְבּוֹן יְת אַפְרָשׁוּתֵי:

וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה. לִי, לְשָׁמִי: תְרוּמָה.
 הַפְרָשָׁה, יִפְרִישׁוּ לִי מִמִּמּוֹנָם נִדְבָה: יִדְבְּנוּ
 לָבוּ. לְשׁוֹן נִדְבָה, וְהוּא לְשׁוֹן רְצוֹן טוֹב,
 פִּיִּישַׁנ"ט בִּלְע"ז: תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי.
 אִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, ג' תְּרוּמוֹת אֲמִזְרוֹת כֹּאן,
 אַחַת תְּרוּמָת בִּקְעָה לְגַלְגַּל שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵהֶם
 הָאֲדָנִים, כְּמוֹ שֶׁמְפֹרֵשׁ בְּאֵלֶּה פְקוּדֵי,

ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת,
לקופות, לקנות מהן קרבנות צבור, ואחת
תרומת המשכן, נדבת כל אחד ואחד
שהתנדבו. י"ג דברים האמורים בענין,
כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי
כהונה כשתדקדק בהם:

ג וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ
מֵאֵתָם זָהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשֶׁת:
וְדָא אֶפְרָשִׁיתָא דְתַסְבִּין מְנֵהוּן דְּהָבָא
וְכֶסֶף וְנַחֲשֶׁא:

זֶה־ב זַכָּסָף וְנַחֲשֶׁת וְגו'. כֹּל־בָּא בַנְדָּבָה
 אִישׁ אִישׁ מֶה שֶׁנִּדְּבָו לָבוּ, חוּץ מִן הַכֶּסֶף
 שֶׁבָּא בַשּׁוּה, מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל לְכָל אֶחָד. וְלֹא
 מִצִּינוּ בְּכָל מְלֹאכֶת הַמִּשְׁכָּן שֶׁהוּצָרָךְ שֵׁם
 כֶּסֶף יוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר זַכָּסָף פְּקוּדֵי הָעֵדָה וְגו'
 בִּקְעָה לְגַלְגֹּלֶת וְגו', וְשֶׁאֵר הַכֶּסֶף הַבָּא שֵׁם
 בַּנְדָּבָה, עֲשֹׂאוֹהָ לְכָלִי שֶׁרָתָה:

ד וְתַכְלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
 שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים:
 וְתַכְלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבֵּעַ זְהוּרִי וְבוֹץ

וּמַעֲזִי:

וְתַכְלֹת. צִמְרַת צְבוּעַ בְּדָם חִלְזוֹן, וְצַבְעוֹ

יְרוּק: וְאַרְגָּמָן. צִמְרַת צְבוּעַ מִמִּין צַבֵּעַ

שֶׁשְׁמוֹ אַרְגָּמָן: וְשֵׁשׁ. הוּא פֶּשֶׁתָן: וְעִזִּים.

נוֹצָה שֶׁל עִזִּים, לִכְךָ תִּרְגֵּם אוֹנֶקְלוֹס

וּמַעֲזִי, הֵבֵא מִן הָעִזִּים, וְלֹא עִזִּים עֲצֻמָּן,

שֶׁתִּרְגֹּם שֶׁל עִזִּים עֲזִיא:

הַ וְעֹרֹת אֵילָם מֵאַדְמִים וְעֹרֹת

תַּחֲשִׁים וְעֵצִי שְׁטִים:

וּמִשְׁכֵּי דְדִכְרִי מִסְמָקִי וּמִשְׁכֵּי סִסְגוֹנָא

וְאֶעֱשֶׂה שְׁטִין:

מאדמים. צבועות היו אדום לאחר
עבודן: תחשים. מין חיה, ולא היתה אלא
לשעה, והרבה גוונים היו לה, לכך מתרגם
ססגוּנא, ששש ומתפאר בגוונין שלו:
ועצי שטים. ומאין היו להם במדבר,
פירש רבי תנחומא, יעקב אבינו צפה ברוח
הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן
במדבר, והביא ארזים למצרים ונטעם,
וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו
ממצרים:

וְשֶׁמֶן לַמָּאֹר בְּשָׁמַיִם לְשֶׁמֶן

הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:

מִשְׁחָה לְאַנְהָרוֹתָא בּוֹסְמִיָּא לְמִשְׁחָה

דְּרְבוֹתָא וְלִקְטֹרֶת בּוֹסְמִיָּא:

שֶׁמֶן לַמָּאֹר. שֶׁמֶן זֵית זָךְ לַהֲעֵלוֹת נֹר

תְּמִיד: בְּשָׁמַיִם לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. שֶׁנַּעֲשֶׂה

לְמִשְׁחָה כָּלִי הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּשְׁכָּן לְקֹדֶשׁוֹ,

וְהוֹצֵרָם לֹא בְּשָׁמַיִם, כִּמּוֹ שֶׁמֶן פֹּדֶשׁ בְּכִי

תִּשָּׂא: וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים. שֶׁהֵיוּ מִקְטִירִין

בְּכָל עֶרֶב וּבֹקֶר, כִּמּוֹ שֶׁמֶן פֹּדֶשׁ בּוֹאֵתָה

תצוה. ולשון קטרת, העלאת קיטור
ותמרות עשן:

וְאַבְנֵי שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֵּאִים
לְאַפֹּד וְלַחֲשֹׁן:

אַבְנֵי בֹרֶלָא וְאַבְנֵי אֲשֵׁלִמוֹתָא
לְשִׁקְעָא בְּאַפֹּדָא וּבְחוֹשְׁנָא:

אבני שֹׁהַם. שתיים הוצרכו שם, לצורך
האפוד האמור בואתה תצוה: מלֵאִים. על
שם שעושיין להם בזהב מושב כמין גומא,
ונותנין האבן שם למלאות הגומא, קרויים

אבני מלואים, ומקום המושב קרוי
 משבצות: לאפוד ולחושן. אבני השהם
 לאפוד ואבני המלואים לחשן. וחשן
 ואפוד מפורשים בואתה תצוה, והם מיני
 תכשיט:

ח וְעָשׂוּ לִי מִקֹּדֶשׁ וְשִׁכְנָתִי
 בְּתוֹכָם:

וַיַּעֲבֹדוּן קֹדְמֵי מִקֹּדֶשׁ אֲשֶׁרִי שִׁכְנָתִי
 בֵּינֵיהֶן:

וַעֲשׂוּ לִי מִקֹּדֶשׁ. וַעֲשׂוּ לְשִׁמִּי בֵּית

קדושה:

ט כִּכְלֹ אֲשֶׁר אֲנִי מֵרָאָה אוֹתְךָ

אֶת תְּבִנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֶת

תְּבִנִית כָּל כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשֶׂה:

(ס)

כִּכְלֹ דִּי אֲנִי מַחֲזִי יְתָךְ יֵת דְּמוֹת

מִשְׁכְּנִי וְיֵת דְּמוֹת כָּל מְנוּחָי וְכֵן

תַּעֲבֹדוּ:

ככל אשר אני מראה אותך. כאן, את

תבנית המשכן. המקרא הזה מחובר

למקרא שלמעלה הימנו, ועשו לי מקדש
 ככל אשר אני מראה אותך: וכן תעשו.
 לדורות, אם יאבד אחד מן הכלים או
 כשתעשו לי כלי בית עולמים, כגון
 שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות
 שעשה שלמה, כתבנית אלו תעשו אותם.
 ואם לא היה המקרא מחובר למקרא
 שלמעלה הימנו, לא היה לו לכתוב וכן
 תעשו, אלא כן תעשו, והיה מדבר על
 עשיית אהל מועד וכליו:

, וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים

אַמְתִּים וְחֲצִי אֶרֶבוּ וְאַמָּה

וְחֲצִי רַחֲבוּ וְאַמָּה וְחֲצִי

קִמְתּוֹ:

וַיַּעֲבֹדוּן אֲרוֹנָא דְאֵעִי שְׁטִין תְּרֵיתִין

אַמִּין וּפְלָגָא אֶרְכָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא

פְּתִיָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא רוּמָה:

וַעֲשׂוּ אַרוֹן. כַּמִּין אַרוֹנוֹת שְׁעוֹשִׁים בְּלֹא

רַגְלִים, עֲשׂוּיִם כַּמִּין אַרְגִּז שְׁקוֹרִין

אִישְׁקָרִי"ן, יוֹשֵׁב עַל שׁוֹלְיוֹ:

יֹא וְצִפֹּיֹת אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר

מִבֵּית וּמִחוּץ תִּצְפֹּנוּ וְעַשִּׂיתָ

עָלָיו זָר זָהָב סָבִיב:

וְתַחֲפִי יִתֶּה דָּהָב דְּכִי מָגוּ וּמִבָּרָא

תַּחֲפִנָּה וְתַעֲבֹד עֲלוֹהֵי דִיר דְּדָהָב סָחוֹר

סָחוֹר:

מִבֵּית וּמִחוּץ תִּצְפֹּנוּ. שְׁלֹשָׁה אַרְוֹנוֹת

עֲשֵׂה בַצֵּלָאֵל, ב' שֶׁל זָהָב וְא' שֶׁל עֵץ, וּד'

כֹּתָלִים וְשׁוּלִים לְכָל אֶחָד, וּפְתוּחִים

מִלְמַעְלָה, נָתַן שֶׁל עֵץ בְּתוֹךְ שֶׁל זָהָב, וְשֶׁל

זהב בתוך של עץ, וחפה שפתו העליונה
 בזהב, נמצא מצופה מבית ומחוץ: זר זהב.
 כמין כתר מוקף לו סביב, למעלה
 משפתו, שעשה הארון החיצון גבוה מן
 הפנימי, עד שעלה למול עובי הכפורת
 ולמעלה הימנו משהו, וכשהכפורת שוכב
 על עובי הכתלים, עולה הזר למעלה מכל
 עובי הכפורת כל שהוא, והוא סימן לכתר
 תורה:

יב וַיִּצְקֵה לֹו אֲרָבַע טַבָּעֹת
 זָהָב וְנָתַתָּה עַל אֲרָבַע

פַּעֲמֹתָיו וְשֵׁתִי טַבָּעֹת עַל

צִלְעוֹ הָאֶחָת וְשֵׁתִי טַבָּעֹת עַל

צִלְעוֹ הַשֵּׁנִית:

וְתָתִירָ לָהּ אַרְבַּע עֶזְקָן דָּדָהּ וְתִתֵּן עַל

אַרְבַּע זְוִיתֶיהָ וְתִרְתִּין עֶזְקָן עַל סְטִירָה

חַד וְתִרְתֵּן עֶזְקָן עַל סְטִירָה תְּנִיתָא:

וַיַּצַּקְתָּ. לְשׁוֹן הַתְּכָה כְּתִרְגוּמוֹ: פַּעֲמֹתָיו.

כְּתִרְגוּמוֹ זֹוִיתֶיהָ. וּבְזִוִּיּוֹת הָעֲלִיוֹנוֹת סְמוּךְ

לְכַפּוֹרֶת הָיוּ נְתוּנִים, שְׁתֵּים מִכָּאן וּשְׁתֵּים

מִכָּאן לְרַחְבּוֹ שֶׁל אֲרוֹן, וְהַבָּדִים נְתוּנִים

בהם, וארכו של ארון מפסיק בין הבדים
 אמתים וחצי בין בד לבד, שיהיו שני בני
 אדם הנושאים את הארון מהלכין ביניהם,
 וכן מפורש במנחות בפרק שתי הלחם:
 ושתי טבעות על צלעו האחת. הן הן ד'
 טבעות שבתחלת המקרא, ופירש לך היכן
 הן, והוי"ו זו יתירה היא, ופתרוננו כמו
 שתי טבעות, ויש לך לישיבה בן, ושתי מן
 הטבעות האלו על צלעו האחת: צלעו.
 צדו:

יג. וְעֲשִׂיתָ בְּיָדֶי עֲצֵי שִׁטִּים

וְצַפִּיתֶם אֹתָם זֶה־בֶּ:

וְתַעֲבֹד אֲרִיחִי דָאֵעִי שְׁטִין וְתַחֲפִי

יְתִהוֹן דֶּה־בֶּא:

בְּדִי. מוֹטוֹת:

יְדִי וְהִבֵּאתָ אֶת הַבְּדִים בַּטֶּבַעֹת

עַל צִלְעוֹת הָאָרֶץ לְשִׂאת אֶת

הָאָרֶץ בָּהֶם:

וְתַעֲלֶיךָ יְתִי אֲרִיחִי בְּעִזָּקָתָא עַל סְטִירִי

אֲרוֹנָא לְמַטֵּל יְתִי אֲרוֹנָא בְּהוֹן:

טו בַּטְבָּעַת הָאָרֶץ יִהְיוּ הַבַּדִּים

לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ:

בְּעִזָּקָתָא דְּאַרְוֵנָא יִהְיוּ אֲרִיחִיא לֹא

יַעֲדוּן מִנֶּה:

לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ. לְעוֹלָם:

טז וְנָתַתְּ אֶל הָאָרֶץ אֶת הָעֵדֻת

אֲשֶׁר אָתֵן אֱלֹהֶיךָ:

וְתִתֵּן בְּאַרְוֵנָא יְת סִהְדוּתָא דִּי אָתֵן לָךְ:

וְנָתַתְּ אֶל הָאָרֶץ. כְּמוֹ בְּאַרְוֵן: הָעֵדֻת.

הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא לְעֵדוּת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם

שֶׁצִּוִּיתִי אֹתְכֶם מִצְוֹת הַכְּתוּבוֹת בָּהֶּ:

שְׁנִי וְעָשִׂיתָ כַּפָּרָת זָהָב

טָהוֹר אֲמָתִים וְחָצִי אַרְכָּה

וְאַמָּה וְחָצִי רַחֲבָה:

וְתַעֲבֹד כַּפָּרֶתָא דְדָהָב דְּכִי תִרְתִּין אֲמִין

וּפִלְגָא אַרְכָּה וְאַמָּתָא וּפִלְגָא פְּתִיָּה:

כַּפֹּרֶת. כְּסוּי עַל הָאֲרוֹן, שֶׁהִיא פְּתוּחַ

מלמעלה, ומניחו עליו כמין דף: אמתים
 וחצי ארכה. כארכו של ארון, ורחבה
 כרחבו של ארון, ומונחת על עובי
 הכתלים ארבעתם, ואף על פי שלא נתן
 שיעור לעוביה, פירשו רבותינו שהיה
 עוביה טפח:

יָהּ וַעֲשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרִבִּים זָהָב
 מִקָּשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁנֵי
 קִצּוֹת הַפָּאָרָת:

וְתַעֲבֹד תִּרִּין כְּרוֹבִין דְּדָהָב נִגִּיד תַעֲבֹד

יְתֵהוֹן מִתְּרִין סִטְרֵי כַּפְרֵתָא:

כרבים. דמות פרצוף תינוק להם: מקשה
 תעשה. שלא תעשה בפני עצמם ותחברם
 בראשי הכפורת לאחר עשייתם, כמעשה
 צורפים שקורין שולדירי"ץ, אלא הטייל
 זהב הרבה בתחלת עשיית הכפורת, והכה
 בפטיש ובקורנס באמצע, וראשין בולטין
 למעלה, וצייר הכרובים בבליטת קצותיו:
 מקשה. בטדי"ץ בלע"ז, כמו דא לדא
 נקשן: קצות הכפורת. ראשי הכפורת:

יֵט וְעֵשָׂה כְּרוֹב אֶחָד מִקְצֵה

מִזֶּה וְכְרוֹב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה

מִן הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשֶׂוּ אֶת

הַכְּרוֹבִים עַל שְׁנֵי קְצוֹתָיו:

וְעֵבֶד כְּרוֹבָא חֵד מִסְטָרָא מְכָא וְכְרוֹבָא

חֵד מִסְטָרָא מְכָא מִן כַּפֹּרֶת תַּעֲבִדוּן

יֵת כְּרוֹבִיָּא עַל תְּרִין סְטְרוֹהֵי:

ועשה כרוב אחד מקצה. שלא תאמר

שנים כרובים לכל קצה וקצה, לכך הוצרך

לפרש ברוב אחד מקצה מזה: מן
 הכפורת. עצמה תעשה את הכרובים, זהו
 פירושו של מקשה תעשה אותם, שלא
 תעשם בפני עצמם ותחברם לכפרת:

כ וְהָיוּ הַכְּרֻבִּים פְּרָשֵׁי כְנָפִים
 לְמַעַלָּה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל
 הַכַּפֹּרֶת וּפָנִיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו
 אֶל הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פָנֵי הַכְּרֻבִּים:
 ויהיו כְּרוּבִיא פְּרִיסָן גִּדְּפִיהוֹן לְעֵלָּא

מִטֵּלִין בְּגִדֵּיהֶון עַל כַּפֵּיהֶון וְאַפֵּיהֶון
 חֵד לְקַבֵּל חֵד לְקַבֵּל כַּפֵּיהֶון יְהֶון אִפִּי
 כְּרוּבִיא:

פּוֹרְשֵׁי כִנְפִים. שֶׁלֹא תַעֲשֶׂה כִנְפֵיהֶם
 שׁוֹכְבִים, אֶלֶּא פּוֹרְשִׁים וְגִבּוֹהִים לְמַעַלָּה
 אֲצֵל רֹאשֵׁיהֶם, שִׁיְהֶא י' טַפְחִים בַּחֲלָל
 שֶׁבִין הַכִּנְפִים לְכַפּוֹרֶת, כְּדֹאִיתָא בְּסוּכָה:

כֹּא וְנִתְּתָ אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל הָאָרֶץ
 מִלְּמַעַלָּה וְאֶל הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת
 הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:

וְתִתֵּן יְת כִּפְּרֶתָא עַל אַרְוֹנָא מְלַעֲלָא
וּבְאַרְוֹנָא תִּתֵּן יְת סְהֵדוּתָא דִּי אֲתֵּן לָךְ:
וְאַל הָאֲרוֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת. לֹא יִדְעֵתִי
לְמָה נִכְפַּל, שֶׁהָרִי כָּבֵד נֹאמֵר וְנָתַת אֶל
הָאֲרוֹן אֶת הָעֵדוּת, וְיֵשׁ לוֹמֵר, שֶׁבֹא לְלַמֵּד
שֶׁבְּעוּדוֹ אֲרוֹן לְבַדּוֹ בִּלְא כְּפֹרֶת, יִתֵּן
תַּחֲלָה הָעֵדוּת לְתוֹכּוֹ, וְאַחֵר כֵּךְ יִתֵּן אֶת
הַכְּפֹרֶת עָלָיו, וְכֵן מְצִינּוּ כְּשֶׁהֲקִים אֶת
הַמִּשְׁכָּן, נֹאמֵר וְיִתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֶל הָאֲרוֹן,
וְאַחֵר כֵּךְ וְיִתֵּן אֶת הַכְּפֹרֶת עַל הָאֲרוֹן
מִלְּמַעְלָה:

כב וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי

אֹתְךָ מֵעַל הַכַּפָּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי

הַכְּרֻבִּים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת

אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוָה אֹתְךָ אֶל

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)

וְאֶזְמַן מִימְרֵי לָךְ תִּמְן וְאֶמְלֹל עִמָּךְ

מֵעַלְוֵי כַּפֶּרֶתָּא מִבֵּין תְּרִין כְּרוּבִיא דִּי

עַל אֲרוֹנָא דְסִהְדוּתָא יָת כָּל דִּי אֶפְקֹד

יָתְךָ לְוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ונועדתי. כשאקבע מועד לך לדבר עמך,
אותו מקום אקבע למועד, שאבא שם
לדבר אליך: ודברתי אתך מעל הכפורת.
ובמקום אחר הוא אומר, וידבר ה' אליו
מאהל מועד לאמר, זה המשכן מחוץ
לפרכת, נמצאו שני כתובים מכחישים זה
את זה, בא הכתוב השלישי והכריע
ביניהם, ובבא משה אל אהל מועד וישמע
את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו',
משה היה נכנס למשכן, וכיון שבא בתוך
הפתח, קול יורד מן השמים לבין

הכרובים, ומשם יוצא ונשמע למשה
 באהל מועד: ואת כל אשר אצוה אותך
 אל בני ישראל. הרי יי' זו יתירה
 וטפלה, וכמוהו הרבה במקרא, וכה
 תפתר, ואת אשר אדבר עמך שם את כל
 אשר אצוה אותך, אל בני ישראל הוא:

בג. וְעָשִׂיתָ שְׁלָחוֹן עֲצֵי שִׁטִּים
 אֲמָתִים אַרְבֹּו וְאַמָּה רָחֳבֹו
 וְאַמָּה וְחֲצִי קָמָתֹו:

וְתַעֲבֹד פְּתוֹרָא דְאֵעִי שִׁטִּין תִּרְתִּין

אֲמִין אֲרָכָה וְאַמְתָּא פְּתִיָּה וְאַמְתָּא

וּפְלָגָא רוּמָה:

קומתו. גובה רגליו עם עובי השלחן:

כד וְצִפִּית אֶתּוּ זָהָב טָהוֹר

וְעָשִׂיתָ לוֹ זָר זָהָב סָבִיב:

וְתַחֲפִי יִתֶּה דָּהָב דְּכִי וְתַעֲבֹד לָהּ דִּיר

דְּדָהָב סְחֹר סְחֹר:

זר זהב. סימן לכתר מלכות, שהשולחן

שם עושר וגדולה, כמו שאומרים שלחן

מלכים:

בה וְעָשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת טַפַּח

סְבִיב וְעָשִׂיתָ זֶרֶזָהב

לְמִסְגֶּרֶתוֹ סְבִיב:

וְתַעֲבֹד לָהּ גְּדִנְפָא רֹמָה פִּשְׁכָּא סְחֹר

סְחֹר וְתַעֲבֹד דִּיר דְּדָהב לְגְּדִנְפָה סְחֹר

סְחֹר:

מִסְגֶּרֶת. כְּתִרְגֻמוֹ גְּדִנְפָא, וְנַחֲלָקוּ חֲכָמֵי

יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר, יֵשׁ אֹמְרִים לְמַעַלָּה הִיתָה

סביב לשולחן, כמו לבזבזין שבשפת
 שולחן שרים, ויש אומרים למטה היתה
 תקועה, מרגל לרגל בארבע רוחות
 השולחן, ודף השולחן שוכב על אותה
 מסגרת: ועשית זר זהב למסגרתו. הוא
 זר האמור למעלה, ופירש לך כאן שעל
 המסגרת היתה:

כו וְעָשִׂיתָ לוֹ אַרְבַּע טַבָּעֹת
 זָהָב וְנָתַתָּ אֶת הַטַּבָּעֹת עַל
 אַרְבַּע הַפָּאֵת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע

רַגְלֵי־וְ:

וְתַעֲבֹד לָהּ אַרְבַּע עֶזְקֹן דְּדָהָב וְתִתֵּן יָת

עֶזְקָתָא עַל אַרְבַּע זִיּוּתָא דִּי לְאַרְבַּע

רַגְלוֹהִי:

כּוּ לְעֵפֶמֶת הַמִּסְגָּרָת תַּהֲיִין־

הַטַּבָּעוֹת לְבָתִּים לְבָדִים לְשֵׂאֵת

אֶת הַשִּׁלְחָן:

לְקַבֵּל גְּדַנְפָא יְהוּיִן עֶזְקָתָא לְאַתְרָא

לְאַרְיִחִיא לְמַטֵּל יָת פְּתוּרָא:

לְעַמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיךָ הַטְּבָעוֹת. בְּרָגְלִים
 תִּקְוָעוֹת כְּנֶגֶד רֹאשִׁי הַמִּסְגֶּרֶת: לְבָתִּים
 לְבָדִים. אוֹתָן טְבָעוֹת יִהְיוּ בָתִּים לְהַכְנִים
 בָּהֶן הַבָּדִים: לְבָתִּים. לְצוּרֶךָ בָתִּים:
 לְבָדִים. כְּתִרְגוּמוֹ לְאַתְרָא לְאַרִּיחִיא:

כח וְעָשִׂיתָ אֶת הַבָּדִים עֲצִי
 שְׁטִים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִשָּׂא
 בָּם אֶת הַשִּׁלְחָן:

וְתַעֲבֹד יְתָ אֶרִיחִיא דְאֶעִי שִׁטִּין וְתַחֲפִי
 יְתִהוֹן דְּהָבָא וִיהוֹן נְטִלִין בְּהוֹן יְתָ

פִּתְּוֹרָא:

וְנִשְׂא בָם. לְשׁוֹן נִפְעַל, יִהְיֶה נִשְׂא בָם אֵת

הַשְּׁלָחַן:

כֹּט וְעֵשִׁית קְעָרְתִּיו וְכַפֹּתִיו

וְקִשּׁוֹתִיו וּמִנְקִיתִיו אֲשֶׁר יִסֹּךְ

בָּהֶן זָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם:

וְתַעֲבֹד מְגִיסוֹהִי וּבְזֻכוֹהִי וְקִסּוֹתָהּ

וּמְכִילָתָהּ דִּיתַנְסֹךְ בָּהֶן דָּהָב דְּכִי תַעֲבֹד

יְתִהוֹן:

**ועשית קערותיו וכפותיו. קערותיו זה
הדפוס, שהיה עשוי כדפוס הלחם, והלחם
היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי
רוחותיה, שולים לו למטה, וקופל מכאן
ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים, ולכך
קרוי לחם הפנים, שיש לו פנים רואין
לכאן ולכאן, לצדי הבית מזה ומזה, נותן
ארכו לרחבו של שולחן, וכתליו זקופים
בנגד שפת השולחן. והיה עשוי לו דפוס
זהב ודפוס ברזל, בשל ברזל הוא נאפה,
ובשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד**

למחר בשבת שמסדרו על השולחן, ואותו
דפוס קרוי קערה: וכפותיו. הן בזיכין
שנותנין בהם לבונה, ושתיים היו לשני
קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות,
שנאמר ונתת על המערכת לבונה זכה:
וקשותיו. הן כמין חצאי קנים חלולים
הנסדקין לארכן, דוגמתן עשה של זהב,
ומסדר ג' על ראש כל לחם, שישב לחם
האחד על גבי אותן הקנים, ומבדילין בין
לחם ללחם, כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא
יתעפשו, ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי

קסו"א: ומנקיותיו. תרגומו ומכילתיה,
הן סניפים, כמין יתדות זהב עומדין
בארץ, וגבוהים עד למעלה מן השלחן
הרבה כנגד גובה מערכת הלחם,
ומפוצלים ששה פצולים זה למעלה מזה,
וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין
על אותן פצולין, כדי שלא יכבד משא
הלחם העליונים על התחתונים וישברו,
ולשון מכילתיה, סובלותיו, כמו נלאיתי
הכיל. אבל לשון מנקיות איני יודע איך
נופל על סניפין, ויש מחכמי ישראל

אומרים, קשותיו אלו סניפין, שמקשין
 אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר.
 ומנקיותיו. אלו הקנים שמנקין אותו שלא
 יתעפש, אבל אונקלוס שתרגם מכילתיה,
 היה שונה בדברי האומר מנקיות הן
 סניפין: אשר יסך בהן. אשר יכולה בהן,
 ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך, שהיו
 עליו כמין סכך וכסוי, וכן במקום אחר
 הוא אומר ואת קשות הנסך, וזה וזה, יוסך
 והנסך, לשון סכך וכסוי הם:

לִּנְתָּתָּ עַל הַשְּׁלָחַן לֶחֶם פָּנִים

לִפְנֵי תַּמִּיד: (פ)

וְתִתֵּן עַל פֶּתוּרָא לֶחֶם אֶפְיָא קֳדָמִי

תְּדִירָא:

לֶחֶם פְּנִים. שֵׁשׁ לֹו פְּנִים, כְּמוֹ שֶׁפִּירְשֵׁתִי,

וּמִנִּין הַלֶּחֶם וּסְדֵר מַעֲרֻכּוֹתָיו, מִפּוֹרְשִׁים

בְּאִמּוֹר אֵל הַכַּהֲנִים:

לֹא שְׁלִישִׁי וְעֶשְׂרִית:

מִנְרֶת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה

תִּיעַשָׂה הַמְנוּרָה יִרְכָּה וְקִנָּה

גְּבִיעֶיהָ כַּפֹּתֶיהָ וּפְרָחֶיהָ

מִמֶּנָּה יִהְיוּ:

וְתַעֲבֹד מִנִּרְתָּא דְדִהַב דְּכִי נְגִיד

תַּתְעַבֵּד מִנִּרְתָּא שְׂדֵה וְקִנָּה כִּלְיָדָהָ

חֲזוּרָהָ וְשׁוֹשְׁנָהָ מִנָּה יְהוֹן:

מקשה תיעשה המנורה. שלא יעשנה

חוליות, ולא יעשה קניה ונרותיה איברים

איברים, ואחר כך ידביקם כדרך הצורפים

שקורין שולדיר"ץ, אלא כולה באה

מחתיכה אחת, ומקיש בקורנס וחזותך
בכלי האומנות, ומפריד הקנים אילך
ואילך: מקשה. תרגומו נגיד, לשון
המשכה, שממשיך את האיברים מן
העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס,
ולשון מקשה מכת קורנס, בטדי"ץ
בלע"ז, כמו דא לדא נקשן: תיעשה
המנורה. מאליה, לפי שהיה משה
מתקשה בה, אמר לו הקב"ה, השלך את
הכבר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא
נכתב תעשה: ירכה. הוא הרגל של מטה

העשוי כמין תיבה, ושלשה רגלים יוצאין
הימנה ולמטה: וקנה. הקנה האמצעי
שלה העולה באמצע הירך, זקוף כלפי
מעלה, ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך,
לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה:
גביעיה. הן כמין כוסות שעושין
מזכוכית, ארוכים וקצרים, וקורין להם
מדירנ"ם, ואלו עשויין מזהב, ובולטין
ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהם
הכתוב, ולא היו בה אלא לנוי: כפתריה.
כמין תפוחים היו, עגולין סביב, בולטין

סביבות הקנה האמצעי, כדרך שעושים
 למנורות שלפני השרים, וקורין להם
 פימל"ש, ומניין שלהם כתוב בפרשה כמה
 כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק שבין
 כפתור לכפתור: ופרחיה. ציורין עשויין
 בה כמין פרחין: ממנה יהיו. הכל מקשה
 יוצא מתוך חתיכת העשת, ולא יעשה
 לבדם וידביקם:

לַבִּי וְשֵׁשׁ קָנִים יֵצְאִים מִצִּדֵּיהָ
 שֶׁלִּשְׁשָׁה קָנִים מִנֶּרֶחַ מִצִּדֶּיהָ

הָאֶחָד וְשֵׁלֶשָׁה קָנִי מִנָּרָה

מִצָּדָה הַשְּׁנִי:

וְשֵׁתָא קָנִין נִפְקִין מִסְטָרָהא תִּלְתָּא

קָנִי מִנָּרָתָא מִסְטָרָה חַד וְתִלְתָּא קָנִי

מִנָּרָתָא מִסְטָרָה תְּנִינָא:

יוצאים מצדיה. לכאן ולכאן, באלכסון

נמשכים ועולין עד כנגד גובהה של

מנורה, שהוא קנה האמצעי, ויוצאין

מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה,

התחתון ארוך, ושל מעלה קצר הימנו,

והעליון קצר הימנו, לפי שהיה גובה
ראשיהן שזה לגובהו של קנה האמצעי
השביעי שממנו יוצאים הששה קנים:

לג. עֶשְׂרֵה גְּבָעִים מִשְׁקָדִים

בִּקְנֶה הָאֶחָד כִּפְתֹּר וּפֶרֶח

וְעֶשְׂרֵה גְּבָעִים מִשְׁקָדִים

בִּקְנֶה הָאֶחָד כִּפְתֹּר וּפֶרֶח כֵּן

לְעֶשֶׂת הַקְּנִים הַיּוֹצְאִים מִן

הַמִּנְרָה:

תִּלְתָּא כִּלְיָדִין מְצִירִין בְּקִנְיָא חַד חֲזוֹר
 וְשׁוֹשֵׁן וְתִלְתָּא כִּלְיָדִין מְצִירִין בְּקִנְיָא
 חַד חֲזוֹר וְשׁוֹשֵׁן כֵּן לְשִׁתָּא קִנְיִן
 דְּנִפְקִין מִן מְנִרְתָּא:

משקדים. כתרגומו, מצויירים היו, בדרך
 שעושיםין לכלי כסף וזהב שקורין ניאל"ר:
 ושלשה גבעים. בולטין מכל קנה וקנה:
 כפתור ופרח. היה לכל קנה וקנה:

לד ובמנרה ארבעה גבעים
 משקדים כפתוריה ופרחיה:

וּבִמְנֻחָתָא אַרְבַּע כְּלִידִין מְצִירִין

חֲזֹרָהּ וְשׁוֹשְׁנָהּ:

וּבִמְנֻחָה אַרְבַּע גְּבִיעִים. בְּגוֹפָה שֶׁל

מְנוּחָה הֵיוּ אַרְבַּע גְּבִיעִים, אֶחָד בּוֹלֵט בָּהּ

לְמַטָּה מִן הַקְּנִים, וְהַג' לְמַעְלָה מִן יְצִיאת

הַקְּנִים הֵיוּצֵאִין מִצְדִּיהָ: מִשְׁקָדִים

כַּפְתּוּרִיה וּפְרָחִיה. זֶה אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה

מִקְרָאוֹת שֶׁאֵין לָהֶם הִכְרַע, אֵין יָדוּעַ אִם

גְּבִיעִים מִשּׁוֹקְדִים, אוֹ מִשּׁוֹקְדִים כַּפְתּוּרִיה

וּפְרָחִיה:

לֵה וְכִפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים

מִמֶּנָּה וְכִפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי

הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכִפְתֹּר תַּחַת

שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְעֵשֶׂת

הַקָּנִים הַיְצְאִים מִן הַמִּנְרָה:

וְחִזּוֹר תַּחֲת תֵּרִין קִנִּין מִנֶּה וְחִזּוֹר

תַּחֲת תֵּרִין קִנִּין מִנֶּה וְחִזּוֹר תַּחֲת תֵּרִין

קִנִּין מִנֶּה לְשֵׁתָא קִנִּין דְּנִפְקִין מִן

מִנְרָתָא:

וכפתור תחת שני הקנים. מתוך הכפתור
היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך
ואילך. כך שנינו במלאכת המשכן, גובהה
של מנורה י"ח טפחים, הרגלים והפרח ג'
טפחים, הוא הפרח האמור בירך, שנאמר
עד ירכה עד פרחו, וטפחיים חלק, וטפח
שבו גביע מהארבעה גביעים, וכפתור
ופרח משני כפתורים ושני פרחים
האמורים במנורה עצמה, שנאמר
משוקדים כפתוריה ופרחיה, למדנו שהיו
בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן

הג' כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן,
שנאמר וכפתור תחת שני הקנים וגו',
וטפחיים חלק, וטפח כפתור ושני קנים
יוצאים ממנו איכלך ואיכלך נמשכים
ועולים כנגד גובהה של מנורה, טפח חלק,
וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו,
וטפח חלק, וטפח כפתור ושני קנים
יוצאים ממנו ונמשכים ועולים כנגד גובהה
של מנורה, וטפחיים חלק, נשתיירו שם ג'
טפחים, שבהם ג' גביעים וכפתור ופרח,
נמצאו גביעים כ"ב, י"ח לששה קנים ג'

לכל אחד ואחד, וארבעה בגופה של
 מנורה הרי כ"ב, ואחד עשר כפתורים, ו'
 בששת הקנים, וג' בגופה של מנורה
 שהקנים יוצאים מהם, ושנים עוד נאמרו
 במנורה, שנאמר משוקדים כפתוריה,
 ומיעוט כפתורים שנים, האחד למטה
 אצל הירך, והאחד בג' טפחים העליונים
 עם ג' הגביעים, ותשעה פרחים היו לה, ו'
 לששת הקנים, שנאמר בקנה האחד
 כפתור ופרח, וג' למנורה, שנאמר
 משוקדים כפתוריה ופרחיה, ומיעוט

פרחים שנים, ואחד האמור בפרשת
 בהעלותך, עד ירכה עד פרח. ואם
 תדקדק במשנה זו הכתובה למעלה,
 תמצאם כמנינם איש איש במקומו:

לו כַּפֹּת־יָהֳם וְקִנְתָּם מִמֶּנָּה
 יִהְיוּ כֵלָה מִקְשָׁה אֶחָת זָהָב
 טָהוֹר:

חֲזוּר־יְהוֹן וְקִנְיָהוֹן מִנֶּה יְהוֹן כֵּלָה נְגִידָא
 חֲדָא דְדָהָב דְּכִי:

לו וְעָשִׂיתָ אֶת נִרְתִּיָּה שְׁבָעָה

וְהָעֵלָה אֶת נִרְתִּיָּה וְהָאִיר עַל

עֵבֶר פָּנֶיהָ:

וְתַעֲבֹד יָת בּוֹצִינָהּא שְׁבָעָה וְתִדְּלַק יָת

בוֹצִינָהּא וִיהוֹן מִנְהָרִין עַל קָבֶל

אַפָּהּא:

את נרותיה. כמין בזיכין שנותנין בתוכן

השמן והפתילות: והאיר על עבר פניה.

עשה פי ששת הנרות שבראשי הקנים

היוצאים מצדיה, מוסבים כלפי האמצעי,
 כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים על
 עבר פניה, מוסב אורם אל צד פני הקנה
 האמצעי שהוא גוף המנורה:

לח ומִלְקָחֶיהָ וּמַחְתֵּיהָ זֶהב
 טָהוֹר:

וְצִבִּיתָהּ וּמַחְתֵּיהָ דָּהָב דָּכִי:
 ומלקחיה. הם הצבתים העשויין ליקח
 בהם הפתילה מתוך השמן, לישבן
 ולמושכן בפי הנרות, ועל שם שלוקחים

בהם קרויים מלִּקְחִים. וְצִבִּיתָהּ שֶׁתִּרְגֵּם
 אֶזְנֵקְלֹם, לְשׁוֹן צִבָּת, טוֹלִי"ש בלע"ז:
 וּמַחֲתוּתִיהָ. הֵם כַּמִּין בְּזִיכִין קִטְנִים,
 שְׁחֻתָּהּ בְּהֵן אֶת הָאֵפֶר שֶׁבִנְר בְּבִקֵּר,
 כְּשֶׁהוּא מְטִיב אֶת הַנְּרוֹת מֵאֵפֶר הַפְּתִילוֹת
 שֶׁדִּלְקוּ הַלֵּילָה וְכָבוּ, וְלְשׁוֹן מַחֲתָה
 פּוֹיִישֶׁד"א בלע"ז, כְּמוֹ לְחַתּוֹת אֵשׁ
 מִיִּקּוֹד:

לֹט כִּפֹּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ
 אֶת כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה:

כְּכָרָא דְדָהֵב דְכִי יַעֲבֹד יְתָהּ יְתָ כָּל

מִנִּיא הָאֵלִין:

כבר זהב טהור. שלא יהיה משקלה עם
כל בליה אלא כבר, לא פחות ולא יותר,
והכבר של חול ששים מנה, ושל קדש
היה בפול, ק"ך מנה, והמנה הוא ליטרא
ששוקלין בה כסף למשקל קולוני"א, והם
ק' זהובים, כ"ה סלעים, והסלע ארבעה
זהובים:

מִוְרָאָה וְעֵשָׂה בְּתֻבְנִיתָם אֲשֶׁר

אַתָּה מֵרָאָה בְּהָרִ: (ט)

וַחֲזִי וְעָבִיד בְּדַמוֹתֶהוּן דְּאַתְּ מִתְחַזִּי

בְּטוֹרָא:

וראה ועשה. ראה כאן בהר תבנית שאני

מראה אותך. מגיד שנתקשה משה

במעשה המנורה, עד שהראה לו הקב"ה

מנורה של אש: אשר אתה מראה.

כתרגומו דאת מתחזי בטורא, אילו היה

נקוד מראה בפת"ח, היה פתרונו אתה

מראה לאחרים, עכשיו שנקוד חטף קמץ,

פת־וֹנוֹ דַּאת מִתְחַזִּי, שֶׁאַחֲרִים מֵרֵאִים לָךְ:

שמות פרק כו

א וְאַתְּ הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֲשֹׂר

יְרִיעֹת שֵׁשׁ מִשְׁזָר וְתַכְלֵת

וְאַרְגָּמָן וְתִלְעָת שָׁנִי כְּרֻבִים

מִעֲשֶׂה חֹשֶׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם:

וְיֵת מִשְׁכָּנָא תַעֲבִיד עֲשֹׂר יְרִיעָן דְּבוּץ

שְׁזִיר וְתַכְלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצַבֵּעַ זְהוּרִי

צוּרֵת כְּרוּבִין עוֹבֵד אֶמֶן תַּעֲבִיד יְתְּהוּן:

ואת המשכן תעשה עשר יריעות.
 להיות לו לגג, ולמחיצות מחוץ לקרשים,
 שהיריעות תלויות מאחוריהן לכסותן:
 שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני.
 הרי ארבע מינין יחד בכל חוט וחוט, אחד
 של פשתים, וג' של צמר, וכל חוט וחוט
 כפול ו', הרי ד' מינין כשהן שזורין יחד
 כ"ד כפלים לחוט: כרובים מעשה חשב.
 כרובים היו מצויירין בהם באריגתן, ולא
 ברקימה שהוא מעשה מחט, אלא באריגה
 בשני כותלים, פרצוף אחד מכאן ופרצוף

אחד מכאן, ארי מצד זה ונשר מצד זה,
 כמו שאורגין חגורות של משי שקורין
 בלע"ז פיישיש"א:

ב אָרֶךְ הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁמֹנֶה
 וְעֶשְׂרִים בָּאֶמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע
 בָּאֶמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה
 אֶחָת לְכָל הַיְרִיעוֹת:

אֲרָכָא דִּירֵיעָתָא חֲדָא עֶשְׂרִין וְתִמְנֵי
 אַמִּין וּפּוֹתֵיא אַרְבַּע אַמִּין דִּירֵיעָתָא

חֲדָא מִשְׁחָתָא חֲדָא לְכָל יִרְיַעְתָּא:

גַּחְמֵשׁ הִירְיַעַת תְּהִיִּין חֲבֵרַת

אִשָּׁה אֶל אַחָתָהּ וְחֲמֵשׁ יִרְיַעַת

חֲבֵרַת אִשָּׁה אֶל אַחָתָהּ:

חֲמֵשׁ יִרְיַעַן יְהוּיִן מְלִפְפִּין חֲדָא עִם

חֲדָא וְחֲמֵשׁ יִרְיַעַן מְלִפְפִּין חֲדָא עִם

חֲדָא:

תְּהִיִּין חֻבְרוֹת. תּוּפְרוֹן בְּמַחֲט זֹו בְּצַד זֹו,

חֲמֵשׁ לְבַד וְחֲמֵשׁ לְבַד: אִשָּׁה אֶל אַחָתָהּ.

כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא לשון
 נקבה, ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש
 אל אחיו כמו שנאמר בברובים, ופניהם
 איש אל אחיו:

ד וְעָשִׂיתָ לָאֵת תְּכֵלֶת עַל
 שַׁפַּת הַיְרִיעָה הָאַחַת מִקְצֵה
 בַּחֲבֵרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בַשַּׁפַּת
 הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחֲבֵרֶת
 הַשֵּׁנִית:

וְתַעֲבֹד עֲנוּבִין דְּתַכְלָא עַל שְׁפָתָא

דִּירֵיעָתָא חֲדָא מִסְטָרָא בֵּית לֹפִי וְכֵן

תַּעֲבֹד בְּשִׁפְתָא דִּירֵיעָתָא בְּסִטְרָא

דְּבֵית לֹפִי תַנִּיתָא:

לִזְלָאוֹת. לְצוּ"לֵשׁ בִּלְע"ז, וְכֵן תִּרְגֵּם

אוֹנֵקְלוֹס עֲנוּבִין, לְשׁוֹן עֲנִיבָה: מִקְצָה

בַּחֹבֶרֶת. בָּאוֹתָהּ יִרְיעָה שֶׁבִּסּוֹף הַחֲבוּר.

קְבוּצַת חֲמֵשֶׁת הִירְיעוֹת קְרוּיָה חֹבֶרֶת:

וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁפְתֵי הִירְיעָה הַקִּיצוֹנָה

בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית. בָּאוֹתָהּ יִרְיעָה שֶׁהִיא

קיצונה, לשון קצה, כלומר לסוף

החוברת:

ה חֲמִשִּׁים לְאֹת תַּעֲשֶׂה

בִּירִיעָה הָאֶחָת וְחֲמִשִּׁים

לְאֹת תַּעֲשֶׂה בְּקֶצֶה הִירִיעָה

אֲשֶׁר בַּמַּחְבֵּרֶת הַשְּׁנִיית

מִקְבִּילָת הַלְּאֹת אֲשֶׁה אֶל

אֶחָתָה:

חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין תַּעֲבִיד בִּירִיעֶתָא חֲדָא

וְחַמְשֵׁין עֲנוּבִין תַּעֲבֹד בְּסִטְרָא

דִּירֵיעָתָא דְּבֵית לופִי תַנִּינָא מְכוּנָן

עֲנוּבִיא חֲדָא לְקַבֵּל חֲדָא:

מקבילות הלולאות אשה אל אחותה.

שמור שתעשה הלולאות במדה אחת,

מכוונות הבדלתן זו מזו, וכמדתן ביריעה

זו כן יהא בחברתה, כשתפרוש חוברת

אצל חוברת יהיו הלולאות של יריעה זו

מכוונות כנגד לולאות של זו, וזהו לשון

מקבילות, זו כנגד זו, תרגומו של כנגד,

לקבל. היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע,

וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן כ',
וכן החוברת השנית. והמשכן ארכו
שלשים מן המזרח למערב, שנאמר
עשרים קרשים לפאת נגבה תימנה, וכן
לצפון, וכל קרש אמה וחצי האמה, הרי
שלשים מן המזרח למערב. רוחב המשכן
מן הצפון לדרום עשר אמות, שנאמר
ולירכתי המשכן ימה וגו', ושני קרשים
למקצעות הרי עשר, ובמקומם אפרשם
למקראות הללו. נותן היריעות ארכן
לרחבו של משכן, עשר אמות אמצעיות

לגג חלל רוחב המשכן, ואמה מכאן ואמה
מכאן לעובי ראשי הקרשים שעוביים
אמה, נשתיירו ט"ז אמה, ח' לצפון וח'
לדרום מכסות קומת הקרשים שגבהן
עשר, נמצאו שתי אמות התחתונות
מגוללות. רחבן של יריעות ארבעים אמה
כשהן מחוברות, עשרים אמה לחוברת,
שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו,
ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים
שבמערב, ואמה לכסות עובי העמודים
שבמזרח, שלא היו קרשים במזרח אלא ד'

עמודים, שהמסך פרוש ותלוי בוויין שבהן
כמין וילון, נשתיירו ח' אמות התלויין על
אחורי המשכן שבמערב, ושתי אמות
התחתונות מגולות. זו מצאתי בברייתא
דמסכת מדות, אבל במסכת שבת, אין
היריעות מכסות את עמודי המזרח, וט'
אמות תלויות אחורי המשכן, והכתוב
בפרשה זו מסייענו, ונתת את הפרוכת
תחת הקרסים, ואם כדברי הברייתא
הזאת, נמצאת פרוכת משוכה מן הקרסים
ולמערב אמה:

וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קָרְסִי זָהָב

וְחִבַּרְתָּ אֶת הַיְרִיעוֹת אֲשֶׁה אֵלַי

אֶחָתָהּ בַּקָּרְסִים וְהָיָה הַמְּשָׁכָן

אַחַד:

וְתַעֲבֹד חֲמִשִּׁין פּוֹרְפִין דְּדָהָב וְתִלְפָּף

יָת יְרִיעֶתָא חֲדָא עִם חֲדָא בַּפּוֹרְפִיא

וְיֵהִי מִשְׁכָּנָא חָד:

קָרְסִי זָהָב. פִּירְמִיל"ש בִּלְע"ז, וּמִכְנִיסִין

רֵאשֶׁן אֶחָד בְּלוּלָאוֹת שֶׁבְּחֹבֶרֶת זו, וְרֵאשֶׁן

אחד בלולאות שבחזרת זו, ומחברן בהן:

וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עֲזִים לְאַהֲלֵ עַל

הַמִּשְׁכָּן עֲשִׂיתִי עֲשִׂיָּה יְרִיעֹת

תַּעֲשֶׂה אֹתָם:

וְתַעֲבֹד יְרִיעֵן מְעִזִּי לְפָרָסָא עַל

מִשְׁכָּנָא חֲדָא עֶסְרִי יְרִיעֵן תַּעֲבֹד

יְתִהוֹן:

יריעות עזים. מנוצה של עזים: לאהל

על המשכן. לפרוש אותן על היריעות

התחונות:

ח אֶרֶץ הַיְּרִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים

בָּאֶמָּה וְרוֹחַב אַרְבַּע בָּאֶמָּה

הַיְּרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אֶחָת

לַעֲשֹׂתִי עֲשִׂיָּה יְרִיעֹת:

אַרְכָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא תִּלְתִּין אַמִּין

וּפּוֹתֵיא אַרְבַּע אַמִּין דִּירִיעָתָא חֲדָא

מִשְׁחָתָא חֲדָא לַחֲדָא עֶסְרִי יְרִיעֹן:

שְׁלֹשִׁים בָּאֶמָּה. שְׁכַשְׁנוֹתָן אַרְכָּן לְרוֹחַב

המשכן כמו שנתן את הראשונות, נמצאו
 אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן,
 לכסות אחת מהשתי אמות שנשארו
 מגולות מן הקרשים, והאמה התחתונה
 של קרש שאין היריעה מכסה אותו, היא
 האמה התחובה בנקב האדן, שהאדנים
 גבהן אמה:

ט וְחִבְרַתְּ אֶת חֲמֵשׁ הַיְּרִיעֹת
 לְבָד וְאֶת שֵׁשׁ הַיְּרִיעֹת לְבָד
 וְכַפֵּלְתָּ אֶת הַיְּרִיעָה הַשְּׁשִׁית

אַל מוֹל פְּנֵי הָאֱהָלִ:

וְתִלְפֹף יָת חֲמֵשׁ יְרִיעֹן לְחֹד וְיָת שִׁית

יְרִיעֹן לְחֹד וְתִיעוֹף יָת יְרִיעֶתָא

שְׁתִּיתִיתָא לְקַבֵּל אִפִּי מִשְׁכָּנָא:

וּכְפֹלָת אֶת הִירִיעָה הַשְּׁשִׁית. הַעוֹדֶפֶת

בְּאֵלֹ הַעֲלִיּוֹנוֹת יוֹתֵר מִן הַתַּחְתּוֹנוֹת: אֵל

מוֹל פְּנֵי הָאֱהָל. חֲצִי רַחֲבָה הִיָּה תִלּוּי,

וּכְפּוֹל עַל הַמַּסָּךְ שֶׁבְּמִזְרָח כִּנְגַד הַפֶּתַח,

דּוֹמָה לְכֹלָה צְנוּעָה הַמְּכּוֹסָה בַּצַּעֲיָף עַל

פְּנִיה:

וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים לְלֹאֲתָ עַל

שַׁפַּת הִירִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצָנָה

בַּחֲבֵרָת וְחֲמִשִּׁים לְלֹאֲתָ עַל

שַׁפַּת הִירִיעָה הַחֲבֵרָת

הַשְּׁנִיָּתָ:

וְתַעֲבֹד חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עַל שַׁפַּתָּא

דִּירִיעָתָא חֲדָא בְּסִטְרָא בֵּית לֹפִי

וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עַל שַׁפַּתָּא דִּירִיעָתָא

דְּבֵית לֹפִי תַנִּיתָא:

יֹא וְעָשִׂיתָ קְרָסִי נְחֹשֶׁת חֲמֹשִׁים

וְהִבֵּאתָ אֶת הַקְּרָסִים בְּלִלְאֵת

וְחִבַּרְתָּ אֶת הָאֹהֶל וְהָיָה אֶחָד׃

וְתַעֲבֹד פּוֹרְפִּין דְּנִחְשָׁא חֲמֹשִׁין וְתַעֲלִל

יָת פּוֹרְפִּיא בְּעֵנֹבִיא וְתִלְפֹף יָת

מִשְׁכָּנָא וְיִהְיֶה חָד׃

יב וְסִרְחַח הָעֵדָף בִּירִיעֹת הָאֹהֶל

חֲצִי הִירִיעָה הָעֵדָפֹת תִּסְרַח

עַל אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן׃

וְסִרְחָא דִּיתִירָא בִירֵיעַת מִשְׁכָּנָא

פְּלָגוֹת יִרְיעַתָּא דִּיתִירָא תְּסִרַח עַל

אַחוּרֵי מִשְׁכָּנָא:

וסרח העודף ביריעות האהל. על יריעות

המשכן. יריעות האהל הן העליונות של

עזים, שקרוים אהל, כמו שנאמר בהן

לאהל על המשכן, וכל אהל האמור בהן

אינו אלא לשון גג, שמאחילות ומסככות

על התחתונות, והן היו עודפות על

התחתונות חצי היריעה למערב, שהחצי

של יריעה אחת עשרה היתירה, היה נכפל

אל מול פני האהל, נשארו שתי אמות
רוחב חציה, עודף על רוחב התחתונות:
תסרח על אחורי המשכן. לכסות ב'
אמות שהיו מגולות בקרשים:

יג וְהָאֶמָּה מִזֶּה וְהָאֶמָּה מִזֶּה
בְּעֹדֶף בְּאַרְבֵּי יָרִיעַת הָאֶהֱלָה
יְהִיָּה סָרוּחַ עַל צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן
מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסּוֹ:

וְאֶמָּתָא מְכָא וְאֶמָּתָא מְכָא בְּדִיתִירָא

בְּאַרְכָּא יְרִיעֶתָא דְּמִשְׁכְּנָא יְהִי סְרִיחַ
 עַל סְטִירִי מִשְׁכְּנָא מְכָא וּמְכָא
 לְכַסְיוֹתָהּ:

וְהָאִמָּה מִזָּה וְהָאִמָּה מִזָּה. לְצַפּוֹן
 וּלְדָרוֹם: בַּעֲדָךְ בְּאוֹרֶךְ יְרִיעוֹת הָאֵהָל.
 שֶׁהֵן עוֹדָפוֹת עַל אוֹרֶךְ יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן
 שְׁתֵּי אִמּוֹת: יֵהִיָּה סְרוּחַ עַל צְדֵי הַמִּשְׁכָּן.
 לְצַפּוֹן וּלְדָרוֹם, כְּמוֹ שֶׁפִּירְשְׁתִּי לְמַעַלָּה.
 לְמַדָּה תוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שִׁיְהֵא אָדָם חָס עַל
 הַיָּפָה: אַחֲזוֹרִי הַמִּשְׁכָּן. הוּא צֶדֶק מִעֲרַבִּי,

לְפִי שֶׁהִפְתָּח בַּמִּזְרָח שֶׁהָן פָּנִיו, וְצִפּוֹן

וְדָרוֹם קְרוּיִין צַד־דִּין, לִימִין וְלִשְׂמָאל:

יָד וְעֵשִׂיתָ מִכָּסָה לְאַהֲלֵ עִירֹת

אַיִלָם מִנְּאֲדָמִים וּמִכָּסָה עִירֹת

תַּחֲשִׁים מִלְּמַעְלָה: (פ)

וְתַעֲבֹד חוֹפָאָה לְפָרֶסָא מִשְׁכֵּי דְדַכְרֵי

מִסְמִקֵּי וְחוֹפָאָה מִשְׁכֵּי דְסַסְגוֹנָא

מִלְּעֵלָא:

מִכָּסָה לְאַהֲלֵ. לְאוֹתוֹ גַּג שֶׁל יְרִיעוֹת עֲזִים,

עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים
מאדמים, ועוד למעלה ממנו מכסה
עורות תחשים, ואותן מכסאות לא היו
מכסין אלא את הגג, ארכן ל' ורחבן י', אלו
דברי רבי נחמיה. ולדברי רבי יהודה,
מכסה אחד היה חציו של עורות אילים
מאדמים וחציו של עורות תחשים:

טו רביעי וְעָשִׂיתָ אֶת

הַקֶּרְשִׁים לְמִשְׁכַּן עֲצֵי שֹׁטִים

עֲמִדִּים:

וְתַעֲבֹד יְתָ דְפִיא לְמִשְׁכָּנָא דְאַעֵי שְׁטִין

קִימִין:

וְעֵשִׂית אֶת הַקְרָשִׁים. הִיָּה לוֹ לֹאמַר

וְעֵשִׂית קְרָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּכָל דָּבָר

וּדְבָר, מֵהוּ הַקְרָשִׁים, מֵאוֹתָן הָעוֹמְדִין

וּמִיּוֹחָדִין לָכֵךְ. יַעֲקֹב אֲבִינוֹ נָטַע אֲרָזִים

בְּמִצְרַיִם, וּכְשֶׁמָּת, צִוָּה לְבָנָיו לְהַעֲלוֹתָם

עִמָּהֶם כְּשִׁיצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאָמַר לָהֶם

שֶׁעֲתִיד הַקֶּבֶ"ה לַצּוֹת אוֹתָן לַעֲשׂוֹת

משכן במדבר מעצי שטים, ראו שיהיו
 מזומנים בידכם, הוא שיסד הבבלי בפיוט
 שלו, טס מטע מזורזים קורות בתינו
 ארזים, שנזדרזו להיות מוכנים בידם
 מקודם לכן: עצי שטים עומדים.
 אישטנבי"ש בלע"ז, שיהא אורד
 הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן,
 ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים,
 להיות רוחב הקרשים לגובה הכתלים
 קרש על קרש:

מו עֶשֶׂר אַמּוֹת אֶרֶץ הַקֶּרֶשׁ

וְאַמָּה וְחֻצִי הָאִמָּה רֹחַב

הַקֶּנֶרֶשׁ הָאֶחָד:

עֶשֶׂר אַמִּין אֶרְכָּא דְדַפָּא וְאַמָּתָא

וּפְלָגוֹת אַמָּתָא פּוֹתִיא דְדַפָּא חָד:

עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקֶּרֶשׁ. לְמַדְנּוּ, גְּבָהּ

שֶׁל מִשְׁכָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת: וְאַמָּה וְחֻצִי

הָאִמָּה רֹחַב. לְמַדְנּוּ, אֶרְכּוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן לִכְ

קֶרְשִׁים שִׁיחִיו בַּצֶּפוֹן וּבַדְרוֹם מִן הַמִּזְרָח

לְמַעֲרָב, לִי אִמָּה:

יז שְׁתֵּי יָדוֹת לְקֶנֶרֶשׁ הָאֶחָד

מִשְׁלָבֶת אִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ כֵּן

תַּעֲשֶׂה לְכֹל קִרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן:

תִּרְתִּין צִירִין לְדָפָא חַד מִשְׁלָבִין חֲדָא

לְקַבֵּל חֲדָא כֵּן תַּעֲבֹד לְכֹל דְּפִי

מִשְׁכָּנָא:

שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את

הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה,

ומניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו

מכאן, והן הן הידות, והחריץ חצי רוחב

הקרש באמצע, ואותן הידות מכנים

באדנים שהיו חלולים, והאדנים גבהן
אמה, ויושבים רצופים מ' זה אצל זה,
וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים
חרוצות משלשה צדיהן, רוחב החרץ
בעובי שפת האדן, שיכסה הקרש את כל
ראש האדן, שאם לא כן נמצא ריוח בין
קרש לקרש בעובי שפת שני האדנים
שיפסיקו ביניהם, וזהו שנאמר ויהיו
תואמים מלמטה, שיחרוץ את צדי הידות
כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה:
משולבות. עשויות כמין שליבות סולם,

מובדלות זו מזו, ומשופין ראשיהם ליכנס
 בתוך חלל האדן, כשליבה הנכנסת בנקב
 עמודי הסולם: אשה אל אחתה. מכוונות
 זו כנגד זו, שיהיו חריציהם שוים זו כמדת
 זו, כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה
 לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי
 הקרש שהוא אמה, ותרגום של ידות
 צירין, לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסים
 בחורי המפתן:

יחַ וְעֵשִׂיתָ אֶת הַקֶּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן
 עֲשִׂרִים קֶרֶשׁ לַפֶּאֶת נִגְבָּה

תִּימְנָה:

וְתַעֲבֹד יְת דַּפִּיא לְמַשְׁכְּנָא עֲסָרִין דַּפִּין

לְרוּחַ עֵיבֵר דְּרוּמָא:

לפאת נגבה תימנה. אין פאה זו לשון

מקצוע, אלא כל הרוח קרויה פאה,

בתרגומו לרוח עיבר דרומא:

יְיָ וְאַרְבָּעִים אֲדָנִי כֶסֶף תַּעֲשֶׂה

תַּחַת עֲשָׂרִים הֶקְלָשׁ שְׁנֵי

אֲדָנִים תַּחַת הֶקְלָשׁ הָאֶחָד

לְשִׁתִּי יְדֹתָיו וְשְׁנֵי אֲדָנִים

תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשִׁתִּי

יְדֹתָיו:

וְאַרְבַּעִין סִמְכִין דְּכֶסֶף תַּעֲבֹד תְּחוֹת

עֶסְרִין דְּפִין תְּרִין סִמְכִין תְּחוֹת דְּפֹא

חַד לְתִרִין צִירוּהִי וְתִרִין סִמְכִין תְּחוֹת

דְּפֹא חַד לְתִרִין צִירוּהִי:

כ וְלִצְלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית

לְבָאֵת צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֵשׁ:

וְלִסְטֵר מִשְׁכָּנָא תְּנִיתָא לְרוּחַ צְפוּנָא

עֶסְרִין דְּפִין:

כא וְאַרְבַּעִים אֲדָנִיָּהם כֶּסֶף שְׁנֵי

אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּנֶשׁ הָאֶחָד

וְשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּנֶשׁ

הָאֶחָד:

וְאַרְבַּעִין סְמִכֵּהוּן דְּכֶסֶף תִּירִין סְמִכִין

תַּחוֹת דְּפָא חַד וְתִירִין סְמִכִין תַּחוֹת

דְּפָא חַד:

כב וְלִירְכָתִי הַמְּשַׁכֵּן יָמָּה

תַּעֲשֶׂה שְׁשָׁה קְרָשִׁים:

וְלִסִּיפִי מִשְׁכָּנָא מֵעֶרְבָא תַעֲבֹד שְׁתָּא

דַּפִּין:

וְלִירְכָתִי. לְשׁוֹן סוּף, כְּתִרְגוּמוֹ וְלִסִּיפִי.

וְלִפִּי שֶׁהַפֶּתַח בַּמִּזְרָח קְרוֹי מִזְרַח פָּנִים

וְהַמֵּעֶרֶב אַחֲזָרִים, וְזֶהוּ סוּף, שֶׁהַפָּנִים הֵוא

הָרֹאשׁ: תַּעֲשֶׂה שְׁשָׁה קְרָשִׁים. הָרִי ט'

אַמּוֹת רוּחָב:

כג וְשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה

לְמִקְצֵעַת הַמִּשְׁכָּן בִּירְכָתָם:

וְתָרִין דְּפִין תַּעֲבֹד לְזוּיַת מִשְׁכָּנָא

בְּסוֹפֵיהוֹן:

וּשְׁנֵי קֳרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לְמִקְצֵעַת. אַחַד

לְמִקְצוֹעַ צְפוֹנִית מִעֲרֹבִית וְאַחַד לְמִעֲרֹבִית

דְּרוֹמִית, כֹּל שְׁמֹנֶה קֳרָשִׁים בְּסֹדֶר אַחַד הֵן,

אַלֹּא שְׂאֵלוֹ הַשְּׁתִּיִּם אֵינָן בַּחֲלָל הַמִּשְׁכָּן,

אַלֹּא חֲצִי אִמָּה מִזֹּו וְחֲצִי אִמָּה מִזֹּו נִרְאוֹת

בַּחֲלָל לְהַשְׁלִים רַחְבּוֹ לַעֲשֹׂר, וְהָאִמָּה מִזֶּה

וְהָאִמָּה מִזֶּה, בָּאוֹת כְּנֶגֶד אֲמוֹת עֹזְבֵי קֳרָשֵׁי

המשכן הצפון והדרום, כדי שיהא

המקצוע מבחוץ שוה:

כֹּד וַיְהִי תֹאמַם מִלְמָטָה וַיַּחֲדֹדוּ

יְהִי תַמִּים עַל רֹאשׁוֹ אֶל

הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יְהִי

לְשֵׁנֵיהֶם לְשֵׁנֵי הַמִּקְצָעֹת יְהִי:

וַיְהוּן מְכוּנִין מִלְרַע וּכְחֻדָּא יְהוּן מְכוּנִין

עַל רִישָׁה לְעִזְקָתָא חֻדָּא כֵּן יְהִי

לְתַרְוִיהוּן לְתַרִּין זָוִין יְהוּן:

ויהיו תואמים מלמטה. כל הקרשים
תואמים זה לזה מלמטה, שלא יפסיק
עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקן
זו מזו, זהו שפרשתי, שיהיו צירי הידות
חרוצים מצדיהן, שיהא רוחב הקרש בולט
לצדיו חוץ לידי הקרש, לכסות את שפת
האדן, וכן הקרש שאצלו, ונמצאו
תואמים זה לזה, וקרש המקצוע שבסדר
המערב, חרוץ לרחבו בעביו כנגד חריץ
של צד קרש הצפוני והדרומי, כדי שלא
יפרידו האדנים ביניהם: ויחדו יהיו

**תמים. כמו תאומים: על ראשו. של
קרש: אל הטבעת האחת. כל קרש וקרש
היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצין
בשני צדיו כמו עובי טבעת, ומכניסו
בטבעת אחת, נמצא מתאים לקרש
שאצלו. אבל אותן טבעות לא ידעתי אם
קבועות הן אם מטולטלות. ובקרש
שבמקצוע היה טבעת בעובי הקרש
הדרומי והצפוני, וראש קרש המקצוע
שבסדר מערב נכנס לתוכו, נמצאו שני
הכתלים מחוברים: כן יהיה לשניהם.**

לְשַׁנֵּי הַקְּרָשִׁים שֶׁבַּמִּקְצוֹעַ, לְקָרֵשׁ שֶׁבַּסּוֹף
צִפּוֹן וּלְקָרֵשׁ הַמַּעֲרָבִי, וְכֵן לְשַׁנֵּי
הַמִּקְצוֹעוֹת:

כֹּה וְהָיוּ שְׂמֹנֶה קְרָשִׁים

וְאַדְנִיָּהֶם כֶּסֶף שְׁשָׁה עָשָׂר

אַדְנִים שְׁנֵי אַדְנִים תַּחַת

הַקָּרֶשׁ הָאֶחָד וְשְׁנֵי אַדְנִים

תַּחַת הַקָּרֶשׁ הָאֶחָד:

וַיִּהְיוּ תְּמַנֵּי דָפִין וְסִמְכֵי־הוֹן דְּכֶסֶף

שֶׁתָּא עֶשֶׂר סַמְכִין תִּירִין סַמְכִין תְּחוֹת

דְּפָא חַד וְתִירִין סַמְכִין תְּחוֹת דְּפָא חַד:

וְהָיוּ שְׁמֹנֶה קִרְשִׁים. הֵן הָאֲמִזְרוֹת

לְמַעַלָּה תַּעֲשֶׂה שְׁשֶׁה קִרְשִׁים וּשְׁנֵי קִרְשִׁים

תַּעֲשֶׂה לְמִקְוֵצֵעוֹת, נִמְצְאוּ שְׁמֹנֶה קִרְשִׁים

בְּסֹדֶר מִעֲרָבִי. כֵּךְ שְׁנוּיָה בְּמִשְׁנָה מַעֲשֶׂה

סֹדֶר הַקִּרְשִׁים בְּמִלְאכַת הַמִּשְׁכָּן. הִיא

עוֹשֶׂה אֶת הָאֲדָנִים חֲלוּלִים, וְחוֹרֵץ אֶת

הַקִּרְשִׁים מִלְּמִטָּה רִבִּיעַ מִכָּאן וְרִבִּיעַ מִכָּאן,

וְהַחֲרִיץ חֲצִיו בְּאַמְצֵעַ, וַעֲשֶׂה לוֹ שְׁתֵּי יָדוֹת

כַּמִּין שְׁנֵי חֲמוּקִין כַּמִּין שְׁנֵי שְׁלִיבוֹת סוּלָם

המובדלות זו מזו, ומשופות להכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם, והוא לשון משולבות, עשויות במין שליבה, ומכניסן לתוך שני אדנים, שנאמר שני אדנים שני אדנים, וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן, ונותנן לתוך טבעת אחת של זהב, כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה, שנאמר ויהיו תואמים מלמטה וגו', כך היא המשנה, והפירוש שלה הצעתי למעלה בסדר המקראות:

כו וְעָשִׂיתָ בְּרִיחַם עֲצֵי שֹׁטִים

חֲמִשָּׁה לְקִרְשֵׁי צֹלַע הַמִּשְׁכָּן

הָאֶחָד:

וְתַעֲבֹד עֲבָרִי דְאֵעִי שְׁטִין חֲמִשָּׁה לְדָפִי

סֵטֶר מִשְׁכָּנָא חָד:

ברִיחַם. כתרִגוֹמוֹ עֲבָרִין, ובלע"ז

אשפרי"ש: חמשה לקרשי צלע

המשכן. אלו ה', ג' הן, אלא שהברִיחַ

העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות, זה

מברִיחַ עד חצי הכותל וזה מברִיחַ עד חצי

הכותל, זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס
בטבעת מצד זה, עד שמגיעין זה לזה,
נמצא שעליון ותחתון שנים שהן ארבע,
אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל,
ומבריה מקצה הכותל ועד קצהו, שנאמר
והבריה התיכון וגו' מבריה מן הקצה אל
הקצה, שהעליונים והתחתונים היו להן
טבעות בקרשים להכנס לתוכן, שתי
טבעות לכל קרש, משולשים בתוך עשר
אמות של גובה הקרש, חלק אחד מן
הטבעת העליונה ולמעלה, וחלק אחד מן

התחתונה ולמטה, וכל חלק הוא רביע
אורך הקרש, ושני חלקים בין טבעת
לטבעת, כדי שיהיו כל הטבעות מכוונות
זו כנגד זו, אבל לבריה התיכון אין טבעות,
אלא הקרשים נקובין בעובים, והוא נכנס
בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה מול
זה, וזהו שנאמר בתוך הקרשים. הבריהם
העליונים והתחתונים שבצפון ושבדרום,
אורך כל אחת ט"ו אמה, והתיכון ארכו ל'
אמה, וזהו מן הקצה אל הקצה, מן המזרח
ועד המערב, וה' בריחים שבמערב אורך

העליונים והתחתונים ו' אמות, והתיכון
 ארכו י"ב, כנגד רוחב ח' קרשים, כך היא
 מפורשת במלאכת המשכן:

כֹּז וְחֲמִשָּׁה בְּרִיחַם לְקַרְשֵׁי צֹלַע
 הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִית וְחֲמִשָּׁה
 בְּרִיחַם לְקַרְשֵׁי צֹלַע הַמִּשְׁכָּן
 לַיְרֵכָתִים יָמָה:

וְחֲמִשָּׁה עֲבָרִין לְדָפִי סֹטֵר מִשְׁכָּנָא
 תְּנִיתָא וְחֲמִשָּׁה עֲבָרִין לְדָפִי סֹטֵר

מִשְׁכָּנָא לְסוּפִיהוֹן מַעְרְבָא:

כח וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ

הַקְּרָשִׁים מִבְּרַח מִן הַקֶּצֶה אֶל

הַקֶּצֶה:

וְעֵבְרָא מְצִיעָאָה בְּגוֹ דְּפִיא מַעְבֵּר מִן

סִיפֵי לְסִיפֵי:

כט וְאֵת הַקְּרָשִׁים תַּצְפֶּה זָהָב

וְאֵת טַבַּעַתֵּיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב

בְּתֵימָם לְבְּרִיחָם וְצִפִּיתָ אֶת

הַבְּרִיחַם זָהָב:

וַיֵּת דַּפִּיָּא תַחֲפִי דְהָבָא וַיֵּת עֲזָקְתָּהוּן

תַּעֲבֹד דְהָבָא אֲתָרָא לְעִבְרִיָּא וְתַחֲפִי

יֵת עִבְרִיָּא דְהָבָא:

בְּתִים לְבְרִיחַם. הַטְּבָעוֹת שֶׁתַּעֲשֶׂה בָהֶן

יִהְיוּ בְּתִים לְהַכְנִים בָּהֶן הַבְּרִיחִים: וְצִפִּית

אֶת הַבְּרִיחִים זָהָב. לֹא שֶׁהִיא הַזָּהָב

מְדוּבָק עַל הַבְּרִיחִים, שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם שׁוֹם

צִפּוּי, אֲלֹא בִקְרֵשׁ הִיא קוֹבַע כַּמִּין ב'

פִּיפִיּוֹת שֶׁל זָהָב כַּמִּין ב' סְדָקִי קִנָּה חֲלוּל,

וקובען אצל הטבעות לכאן ולכאן, ארכן
 ממלא את רוחב הקרש מן הטבעת לכאן
 וממנה לכאן, והבריה נכנס לתוכו, וממנו
 לטבעת, ומן הטבעת לפה השני, נמצאו
 הבריהים מצופים זהב כשהן תחובין
 בקרשים, והבריהים הללו מבחוץ היו
 בולטות. הטבעות והפיפיות לא היו נראות
 בתוך המשכן, אלא כל הכותל חלק
 מבפנים:

ל וְהִקְמֹתָ אֶת הַמִּשְׁכָּן
 בַּמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר הִרְאִיתָ בְּהָר:

(ס)

וּתְקִים יֵת מִשְׁכָּנָא כְּהִלְכָתָהּ דִּי

אַתְחִזִּיתָא בְּטוֹרָא:

וְהִקְמַת אַתְּ הַמִּשְׁכָּן. לְאַחַר שִׁיגְמוֹר,

הַקִּימָהּ: הִרְאִיתָ בְּהֵר. קוֹדֶם לָכֵן, שְׁאֲנִי

עָתִיד לְלַמֶּדְךָ וּלְהִרְאוֹתְךָ סֵדֵר הַקְּמָתוֹ:

חֲמִישִׁי לֹא וְעֵשִׂיתָ:

פְּרֻכָּת תְּכַלֵּת וְאַרְגָּמֹן

וְתוֹלַעַת שְׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר

מִעֲשֵׂה חֵשֶׁב יַעֲשֶׂה אֶתָּה

כָּרְבִים:

וְתַעֲבֹד פָּרֻכָּתָא תְּכֵלָא וְאַרְגֻּנָּא וְצַבֵּעַ

זְהוּרֵי וּבוֹץ שְׁזִיר עוֹבֵד אֶמֶן יַעֲבֹד יְתָה

צוֹרֶת כְּרוּבִין:

פְּרוּכָתָא לְשׁוֹן מַחֲצֵה הוּא, וּבִלְשׁוֹן

חַכְמִים פְּרָגוּד, דְּבַר הַמְּבַדִּיל בֵּין הַמֶּלֶךְ

וּבֵין הָעָם: תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן. כָּל מִין וּמִין

היה כפול, בכל חוט וחוט ו' חוטיין:
מעשה חושב. כבר פרשתי שזו היא
אריגה של שתי קירות, והציורין שמשני
עבריה אינן דומין זה לזה: כרבים. ציורין
של בריות יעשה בה. ד' עמודים תקועים
בתוך ד' אדנים, ואונקליות קבועין בהן,
עקומין למעלה להושיב עליהן כלונס
שראש הפרוכת כרוך בה, והאונקליות הן
הווין, שהרי כמין ווין הן עשויים,
והפרוכת ארכה י' אמות לרחבו של
משכן, ורחבה י' אמות כגבהן של קרשים,

**פרוסה בשליש של משכן, שיהא הימנה
ולפנים עשר אמות, והימנה ולחוץ כ'
אמה, נמצא בית קדשי הקדשים עשר על
עשר, שנאמר ונתת את הפרכת תחת
הקרסים, המחברים את שתי חוברות של
יריעות המשכן, ורוחב החוברת כ' אמה,
וכשפרשם על גג המשכן מן הפתח
למערב, כלתה בשני שלישי המשכן,
והחוברת השנית כסתה שלישו של
משכן, והמותר תלוי לאחוריו לכסות את
הקרשים:**

לֵב וְנִתְּתָה אֹתָהּ עַל אֲרֻבָּעַה

עַמּוּדֵי שְׁטִים מְצֻפִּים זָהָב

וְוִיהֶם זָהָב עַל אֲרֻבָּעַה אֲדָנִי

כֶּסֶף:

וְתִתֵּן יְתָהּ עַל אֲרֻבָּעַה עַמּוּדֵי שְׁטִים

מִחֲפִין דְּהָבָא וְוִיהוֹן דְּהָבָא עַל אֲרֻבָּעַה

סִמְכֵי דְכֶסֶף:

לֵב וְנִתְּתָה אֹתָהּ הַפָּרֻכָּת תַּחַת

הַקָּרְסִים וְהִבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית

לִפְרֻכָּתְךָ אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת

וְהַבְדִּילָהּ הַפְּרֻכָּת לָכֶם בֵּין

הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים:

וְתַתֵּן יָדְךָ פְּרֻכָּתָא תַּחֲתֵי פוֹרְפִיָּא וְתַעֲלֵל

תַּמָּן מִגֹּד לִפְרֻכָּתָא יָדְךָ אֲרוֹנָא

דְּסִהָדוּתָא וְתַפְרֵשׁ פְּרֻכָּתָא לְכוֹן בֵּין

קֹדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ קֹדֶשִׁים:

לְדֹ וְנָתַתְּ אֵת הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן

הָעֵדוּת בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים:

וְתִתֵּן יְת כִּפְּרֶתָּא עַל אַרְוֹנָא דְסִהְדוּתָּא
בְּקֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁיא:

לָהּ וְשִׁמְתָּ אֶת הַשְּׁלֶחַן מִחוּץ
לְפָרְכָּת וְאֵת הַמִּנְרָה נֹכַח
הַשְּׁלֶחַן עַל צִלְע הַמִּשְׁכָּן
תִּימָנָה וְהַשְּׁלֶחַן תִּתֵּן עַל צִלְע
צָפוֹן:

וְתִשּׁוּי יְת פֶּתוּרָא מִבְּרָא לְפָרְכָּתָא וְיֵת
מִנְרֶתָּא לְקַבֵּל פֶּתוּרָא עַל צִדָּא

דְּמִשְׁכְּנָא דְּרוּמָא וּפְתוּרָא תִּתֵּן עַל

סֵטֶר צְפוּנָא:

**ושמת את השלחן. שלחן בצפון, משוך
מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה,
ומנורה בדרום, משוכה מן הכותל הדרומי
שתי אמות ומחצה, ומזבח הזהב נתון
בנגד אויר שבין שלחן למנורה, משוך
קמעא כלפי המזרח, וכולם נתונים מן חצי
המשכן ולפנים. כיצד, אורך המשכן מן
הפתח לפרוכת עשרים אמה, המזבח
והשלחן והמנורה משוכים מן הפתח לצד**

מערב עשר אמות:

לו וְעָשִׂיתָ מִסָּךְ לַפֶּתַח הָאֹהֶל

תְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי

וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה רִקְם:

וְתַעֲבֹד פָּרָסָא לְתָרַע מִשְׁכָּנָא תְּכַלֵּא

וְאַרְגָּוָנָא וְצַבֵּעַ זָהוּרִי וּבּוּץ שְׁזִיר עוֹבֵד

צִיר:

ועשית מסך. וילון, הוא מסך כנגד

הפתח, כמו שבת בעדו, לשון מגין:

מעשה רוקם. הצורות עשויות בו מעשה
 מחט, כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של
 עבר זה: רוקם. שם האומן ולא שם
 האומנות, ותרגומו עובד צייר, ולא עובד
 ציור. מדת המסך כמדת הפרוכת י' אמות
 על י' אמות:

לֹא יַעֲשֶׂיתָ לְמִסַּךְ חֲמִשָּׁה עֲמוּדֵי
 שֹׁטִים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְוִיהָם
 זָהָב וִיצִקָה לָהֶם חֲמִשָּׁה אַדְנֵי
 נְחֹשֶׁת: (ו)

וְתַעֲבֹד לְפָרֶסָא חֲמִשָּׁא עֲמוּדֵי שְׁטִין

וְתַחֲפִי יִתְהוֹן דְּהֶבֶא וְוִיהוֹן דְּהֶבֶא

וְתַתִּיךְ לְהוֹן חֲמִשָּׁא סַמְכֵי נְחָשָׁא:

שמות פרק כז

א שִׁשִּׁי וְעֵשִׂית אֶת

הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁ

אַמּוֹת אַרְבֵּי וְחֲמִשָּׁ אַמּוֹת

רָחֹב רַבּוּעַ יְהִיָּה הַמִּזְבֵּחַ

וְשֵׁלֶשׁ אַמּוֹת קִמָּתוֹ:

וְתַעֲבֹד יְתִי מִדְּבַחַּא דְּאַעֵי שְׁטִין חֲמִישׁ

אַמִּין אֲרַכָּא וְחֲמִישׁ אַמִּין פּוֹתִיא מְרַבֵּעַ

יְהִי מִדְּבַחַּא וְתִלַּת אַמִּין רוּמָה:

וַעֲשִׂית אַתְּ הַמַּזְבֵּחַ וְגו'. וְשֵׁלֶשׁ אַמּוֹת

קוֹמָתוֹ. דְּבָרִים כְּכַתְּבֵן, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה,

רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר, נֹאמֵר כֵּאֵן רַבּוּעַ וְנֹאמֵר

בְּפָנֵימִי רַבּוּעַ, מָה לְהֵלֶךְ גְּבָהוּ פִּי שְׁנַיִם

כֹּאֲרֵכוּ, אֵף כֵּאֵן גְּבָהוּ פִּי שְׁנַיִם כֹּאֲרֵכוּ, וְמָה

אַנִּי מִקֵּיִם וְשֵׁלֶשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ, מִשְׁפַּת

סובב ולמעלה:

ב וְעָשִׂיתָ קִרְנָתָיו עַל אַרְבַּע

פְּנֵתָיו מִמָּנֹו תִהְיֶינָּה קִרְנָתָיו

וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת:

וְתַעֲבֹד קִרְנוֹהִי עַל אַרְבַּע זְוִיתֶיהָ מִנֶּה

תִּהְיֶינָּה קִרְנוֹהִי וְתִחַפֶּי יִתֶּה נְחֹשֶׁא:

מִמָּנֹו תִהְיֶינָּה קִרְנוֹתָיו. שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂם לְבָדָם

וַיַּחֲבֹרם בּוֹ: וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת. לְכַפֵּר

עַל עֲזוֹת מִצָּח, שֶׁנֶּאֱמַר וּמִצָּחָךְ נְחֹשֶׁת:

וְעָשִׂיתָ פִּירֹתָיו לְדִשְׁנוֹ וְיַעֲיֹ

וּמִזְרָקָתָיו וּמִזְלָגָתָיו וּמַחְתָּתָיו

לְכָל כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת:

וְתַעֲבֹד פְּסַכְתָּרוֹתָהּ לְמִסְפֵּי קִטְמִיָּה

וּמִגְרוּפִיתָהּ וּמִזְרָקָתָהּ וְצִנּוּרִיתָהּ

וּמַחְתִּיתָהּ לְכָל מְנוּחֵי תַעֲבֹד נְחֹשֶׁא:

סִירוֹתָיו. כַּמִּין יוֹרוֹת: לְדִשְׁנוֹ. לְהַסִּיר

דִּשְׁנוֹ לְתוֹכָהּ, וְהוּא שֶׁתִּרְגַּם אוֹנֶקְלוֹס

לְמִסְפֵּי קִטְמִיָּה, לְסַפּוֹת הַדֶּשֶׁן לְתוֹכָם, כִּי

יֵשׁ מְלוֹת בַּלְשׁוֹן עֵבְרִית מְלָה אַחַת

מתחלפת בפתרון, לשמש בנין וסתירה
כמו ותשרש שרשיה, אויל משריש,
וחלופו, ובכל תבואתי תשרש. וכמוהו
בסעיפיה פוריה, וחלופו מסעף פארה,
מפשח סעיפיה. וכמוהו וזה האחרון
עצמו, שבר עצמיו. וכמוהו ויסקלוהו
באבנים, וחלופו סקלו מאבן, הסירו
אבניה, וכן ויעזקהו ויסקלוהו. אף כאן
לדשנו להסיר דשנו, ובלע"ז
אדשצדר"ר: ויעיו. כתרגומו, מגרפות
שנוטל בהם הדשן, והן כמין כסוי קדרה

של מתכת דק, ולו בית יד, ובלע"ז
וידי"ל: ומזרקותיו. לקבל בהם דם
הזבחים: ומזלגותיו. כמין אונקליות
כפופים, ומכה בהם בבשר ונתחבים בו,
ומתהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא
ממהר שריפתן, ובלע"ז קרוצינ"ש,
ובלשון חכמים צנוריות: ומחתותיו. בית
קבול יש להם, ליטול בהן גחלים מן
המזבח לשאתם על מזבח הפנימי
לקטרת, ועל שם חתייתן קרויים מחתות,
כמו לחתות אש מיקוד, לשון שאיבת אש

ממקומה, וכן הייתה איש אש בחיקו:
לכל כליו. כמו כל כליו:

ד וְעִשִּׂיתָ לוֹ מִכֶּבֶד מַעֲשֵׂה
רֵשֶׁת נְחֹשֶׁת וְעִשִּׂיתָ עַל
הָרֵשֶׁת אַרְבַּע טַבַּעֲתֵי נְחֹשֶׁת
עַל אַרְבַּע קְצוֹתֶיהָ:

וְתַעֲבֹד לָהּ סָרְדָּא עוֹבֵד מִצְדָּתָא
דְּנַחֲשָׂא וְתַעֲבֹד עַל מִצְדָּתָא אַרְבַּע
עֲזָקוֹ דְּנַחֲשָׂא עַל אַרְבַּע סְטְרוֹהֵי:

מכּבּר. לְשׁוֹן כּבֵּרָה שְׁקוֹרִין קִרְיַב־לִ"ש,
 כּמִין לְבוּשׁ עֲשׂוּי לֹא לְמִזְבֵּחַ, עֲשׂוּי חוֹרִין
 חוֹרִין כּמִין רֶשֶׁת, וּמִקְרָא זֶה מִסּוּרֶס, וְכֵה
 פִּתְרוֹנוֹ, וְעֲשִׂית לֹא מִכּבֵּר נַחוּשֶׁת מַעֲשֶׂה
 רֶשֶׁת:

ה וְנִתְּתָהּ אֶתָּה תַּחַת כַּרְכָּב
 הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמִטָּה וְהִיתָה הָרִשָּׁת
 עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ:

וְתִתֵּן יָתָה תַּחֲוֹת סוּבֵי מִדְּבַחַא מִלְרַע
 וְתִהְיֶי מִצְדָּתָא עַד פְּלָגוֹת מִדְּבַחַא:

כרכב המזבח. סובב, כל דבר המקיף
סביב בעגול קרוי כרכב, כמו ששנינו
בהכל שוחטין, אלו הן גולמי כלי עץ, כל
שעתיד לשוף ולכרכב, והוא כמו שעושין
חריצין עגולין בקרשי דפני התיבות
וספסלי העץ, אף למזבח עשה חריץ
סביבו, והיה רחבו אמה בדפנו לנוי, והוא
לסוף שלש אמות של גבהו, כדברי האומר
גבהו פי שנים כארכו, הא מה אני מקיים
ושלש אמות קומתו, משפת סובב
ולמעלה, אבל סובב להלוך הכהנים, לא

היה למזבח הנחשת, אלא על ראשו
לפנים מקרנותיו, וכן שנינו בזבחים, איזהו
ברכוב, בין קרן לקרן, והיה רוחב אמה
ולפנים מהן אמה של הלוך רגלי הכהנים,
שתי אמות הלכו קרויים ברכוב. ודקדקנו
שם, והכתיב תחת ברכוב המזבח מלמטה,
למדנו שהברכוב בדפנו הוא ולבוש
המכבר תחתיו, ותירץ המתרץ, תרי הוי,
חד לנוי, וחד לכהנים דלא ישתרגו, זה
שבדופן לנוי היה, ומתחתיו הלבישו
המכבר, והגיע רחבו עד חצי המזבח,

נמצא שהמכבר רחב אמה, והוא היה סימן
לחצי גבהו, להבדיל בין דמים העליונים
לדמים התחתונים, וכנגדו עשו למזבח
בית עולמים, דוגמת חוט הסקרא
באמצעו. וכבש שהיו עולין בו, אף על פי
שלא פירשו בענין זה, כבר שמענו
בפרשת מזבח אדמה תעשה לי, ולא
תעלה במעלות, לא תעשה לו מעלות
בכבש שלו אלא בכבש חלק, למדנו שהיה
לו כבש. כך שנינו במכילתא. ומזבח
אדמה הוא מזבח הנחשת, שהיו ממלאין

חֲלָלוּ אִדְמָה בַּמָּקוֹם חֲנִייתָן, וְהַכְּבֵּשׁ הִיָּה
 בַּדְרוֹם הַמִּזְבֵּחַ, מִזְבֵּדֵל מִן הַמִּזְבֵּחַ מִלֹּא
 חוּט הַשְּׁעֵרָה, וְרַגְלֵיו מִגִּיעֵיךְ עַד אִמָּה
 סִמוּךְ לְקַלְעֵי הַחֹצֵר שֶׁבַדְרוֹם, כַּדְּבָרִי
 הָאוֹמֵר י' אֲמוֹת קוֹמְתוֹ. וְכַדְּבָרִי הָאוֹמֵר
 דְּבָרִים כִּכְתָּבָן, ג' אֲמוֹת קוֹמְתוֹ, לֹא הִיָּה
 אֹרֶךְ הַכְּבֵּשׁ אֲלֵא י' אֲמוֹת, כֵּךְ מִצֵּאתִי
 בַּמִּשְׁנָה מ"ט מִדּוֹת, וְזֶה שֶׁהִיָּה מִזְבֵּדֵל מִן
 הַמִּזְבֵּחַ מִלֹּא הַחוּט, בַּמִּסְכָּה זְבָחִים
 לְמִדְּנוֹה מִן הַמִּקְרָא:

וְעָשִׂיתָ בְּדִים לְמִזְבֵּחַ בְּדִי

עֲצִי שְׁטִים וְצַפִּית אֲתָם

נַחֲשָׁת:

וְתַעֲבֹד אֲרִיחָא לְמַדְבָּחָא אֲרִיחֵי דְאֵעִי

שְׁטִין וְתַחֲפִי יְתֵהוּן נַחֲשָׁא:

וְהוֹבֵא אֶת בְּרִיו בַּטָּבָעוֹת

וְהִיוּ הַבָּרִים עַל שְׁתֵּי צִלְעוֹת

הַמִּזְבֵּחַ בְּשֵׂאת אֲתוֹ:

וַיַּעַל יֵת אֲרִיחוֹהִי בְּעִזְקָתָא וַיֵּהוּן

אֲרִיחָא עַל תְּרִין סְטִירֵי מַדְבָּחָא בְּמַטְל

יְתֵה:

בטבעות. בארבע טבעות שנעשו למכבר:

ח נְבוּב לַחַת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ

כַּאֲשֶׁר הָרָאָה אֹתְךָ בַּהָר כִּן

יַעֲשֶׂה: (ה)

חֲלִיל לֹחִי תַעֲבֹד יְתֵה כְּמֵא דִּי אַחֲזִי

יְתֵךְ בְּטוֹרָא כִּן יַעֲבֹדוּן:

נבוב לוחות. כתר־גוֹמוֹ חֲלִיל לוחין, לוחות

עצי שטים מכל צד וזהכלל באמצע, ולא

יהא כולו עץ אחד, שיהא עביו ה' אמות
על ה' אמות, כמין סדן:

ט שביעי וְעָשִׂיתָ אֵת

חֲצֵר הַמִּשְׁכָּן לְפָנֶיךָ נֶגֶב

תִּימְנָה קִלְעִים לְחֲצֵר שֵׁשׁ

מִשְׁזָר מֵאָה בָּאֲמָה אֶרֶץ

לְפָנֶיךָ הָאֶחָת:

וְתַעֲבֹד יְת דָּרַת מִשְׁכָּנָא לְרוּחַ עֵבֶר

דְּרוּמָא סְרַדִּין לְדִרְתָּא דְּבוּץ שְׁזִיר

מָאָה בְּאַמִּין אֲרַכָּא לְעֵבֶר חָד:

קלעים. עשויין במין קלעי ספינה נקבים

נקבים, מעשה קליעה ולא מעשה אורג,

ותרגומו סרדין בתרגומו של מכבר

המתורגם סרדא לפי שהן מנוקבין

ככברה: לפאה האחת. כל הרוח קרוי

פאה:

וְעַמְדִּין עֲשָׂרִים וְאַדְנִיָּהם

עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְוִי הָעַמְדִּים

וְחַשְׁקֵיהֶם כִּסָּף:

וְעַמּוּדוֹהֵי עֲשָׂרִין וְסִמְכֵיהוֹן עֲשָׂרִין

נְחָשָׁא וְוִי עַמּוּדֵיָא וְכַבּוּשֵׁיהוֹן כִּסָּף:

וְעַמּוּדֵי עֲשָׂרִים. חֲמֵשׁ אַמּוֹת בֵּין עַמּוּד

לְעַמּוּד: וְאֲדָנִיהֶם. שֶׁל הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת,

הָאֲדָנִים יוֹשְׁבִים עַל הָאָרֶץ, וְהָעַמּוּדִים

תְּקוּעִין לְתוֹכָן, הִיא עוֹשֶׂה כַּמִּין קוֹנְדָסִין

שִׁקּוּרִין פִּלָּא"ש, אֲרַכָּן ו' טַפָּחִים וְרַחְבָּן ג',

וְטַבַּעַת נְחֹשֶׁת קַבּוּעַ בּוֹ בְּאַמְצָעוֹ, וְכוּרְךְ

שִׁפְתַּת הַקֶּלַע סְבִיבִיו בְּמִיתָרִים כְּנֶגֶד כָּל

עמוד ועמוד, ותולה הקונדס דרך טבעתו
באונקליות שבעמוד העשוי כמין זי"ז,
ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע
בעמוד, באותן שעושין להציב דלתות
שקורין גונזי"ש, ורחב הקלע תלוי
מלמטה, והיא קומת מחיצות החצר: וזי
העמודים. הם האונקליות: וחשוקיהם.
מוקפות היו העמודים בחוטי כסף סביב,
ואיני יודע אם על פני כולן, אם בראשם,
ואם באמצעם, אך יודע אני שחשוק לשון
חגורה, שכך מצינו בפילגש בגבעה, ועמו

צמד המורים חבושים, תרגומו השוקים:

יֵא וְכֵן לְפָאֵת צָפוֹן בְּאַרְךָ

קִלְעִים מֵאָה אַרְךָ (ועמדו)

וְעַמּוּדָיו עֲשָׂרִים וְאַדְנִיָּהֶם

עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְיֵי הָעַמּוּדִים

וְחֲשִׁקֵּיהֶם כָּסֶף:

וְכֵן לְרוּחַ צְפוֹנָא בְּאַרְכָּא סָרְדִין מֵאָה

אַרְכָּא וְעַמּוּדוֹהִי עֲשָׂרִין וְסִמְכִיהוֹן

עֲשָׂרִין נְחֹשֶׁת וְיֵי עַמּוּדֵיא וְכַבּוּשָׁהוֹן

דְּכִסָּף:

יב וְרָחַב הֶחָצֵר לְפָאֵת יָם

קָלָעִים חֲמֹשִׁים אֲמָה עַמּוּדֵיהֶם

עֲשָׂרָה וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרָה:

וּפּוֹתֵיָא דְדִרְתָּא לְרוּחַ מִעֲרָבָא סָרְדִין

חֲמֹשִׁין אֲמִין עַמּוּדֵיהוֹן עֲשָׂרָא

וּסְמִכֵּיהוֹן עֲשָׂרָא:

יג וְרָחַב הֶחָצֵר לְפָאֵת קִדְמָה

מִזְרָחָה חֲמֹשִׁים אֲמָה:

וּפּוֹתֵיָא דְדִרְתָּא לְרוּחַ קְדוּמָא מְדִינָתָא

חֲמִשִּׁין אַמִּין:

לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קרוי

קדם, לשון פנים, אחור, לשון אחורים,

לפיכך המזרח קרוי קדם שהוא פנים,

ומערב קרוי אחור, כמו דתרגם אונקלוס

הים האחרון, ימא מערבא: חמשים אמה.

אותן נ' אמה לא היו סתומים כולם

בקלעים, לפי ששם הפתח, אלא ט"ו אמה

קלעים לכתף הפתח מכאן, וכן לכתף

השנית, נשאר רחב חלל הפתח בנתיים כ'

אמה, וזהו שנאמר ולשער החצר מסך
 עשרים אמה, וילון למסך כנגד הפתח, כ'
 אמה ארך ברוחב הפתח:

יד וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קִלְעִים
 לַפֶּתַח עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה
 וְאַדְנִיָּהֶם שְׁלֹשָׁה:

וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵי אַמִּין סָרְדִין לְעֵבְרָא
 עַמּוּדֵיהוֹן תִּלְתָּא וְסַמְכִיהוֹן תִּלְתָּא:

עמודיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד
 לעמוד, בין עמוד שבראש הדרום העומד

במקצוע דרומית מזרחית, עד עמוד
 שהוא מן הג' שבמזרח ה' אמות, וממנו
 לשני חמש אמות, ומן השני לשלישי
 חמש אמות, וכן לכתף השנית, וארבעה
 עמודים למסך, הרי י' עמודים למזרח
 כנגד י' למערב:

טו וְלַכֹּתֶף הַשֵּׁנִית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
 קֳלָעִים עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה
 וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:

וְלַעֲבָרָא תְּנִינָא חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵי סָרְדִין

עֲמוּדֵיהוֹן תִּלְתָּא וְסִמְכֵיהוֹן תִּלְתָּא:

טז וְלִשְׁעַר הַחֲצָר מִסָּךְ עֲשִׂירִים

אַמָּה תִּכְלֶת וְאַרְבָּמֶן וְתוֹלַעַת

שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מִנְעִשָׂה רִקָּם

עַמּוּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם

אַרְבָּעָה:

וְלַתְּרַע דִּרְתָּא פֶּרְסָא עֲשָׂרִין אַמִּין

תִּכְלָא וְאַרְגֻּנָּא וְצַבֵּעַ זְהוּרִי וּבוּץ

שִׁזִּיר עוֹבֵד צִיר עֲמוּדֵיהוֹן אַרְבָּעָא

וְסִמְכִיהוֹן אֲרַבְעָא:

יז **מפטיר** כל עמודי

הַחֲצֵר סָבִיב מַחֲשָׁקִים כֶּסֶף

וַיִּיהֶם כֶּסֶף וְאֲדֹנֵיהֶם נַחֲשָׁת:

כָּל עֲמוּדֵי דְרָתָא סְחֹר סְחֹר מְכַבְּשִׁין

כֶּסֶף וַיִּיהוֹן כֶּסֶף וְסִמְכִיהוֹן נַחֲשָׂא:

כל עמודי החצר סביב וגו'. לפי שלא

פירש זיין וחשוקים ואדני נחשת אלא

לַצִּפּוֹן וּלְדָרוֹם, אֲבָל לְמִזְרָח וּלְמַעֲרָב לֹא
נֹאמַר וּזְיִן וְחֲשׂוֹקִים וְאֲדָנִי נַחֲשֶׁת, לַכֵּךְ בֹּא
וּלְמַד כֹּאן:

יֵח אֶרֶץ: הַחֲצִר מֵאָה בִּאֲמָה
וְרֹחֵב חֲמֵשִׁים בְּחֲמֵשִׁים וְקִמָּה
חֲמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מִשְׁזָר
וְאֲדָנִיָּהֶם נַחֲשֶׁת:

אֶרְכָּא דְדִרְתָּא מֵאָה בִּאֲמִין וּפּוֹתִיא
חֲמֵשִׁין בְּחֲמֵשִׁין וְרוֹמָא חֲמֵשׁ אֲמִין

דְּבוּץ שְׁזִיר וְסִמְכִיהוֹן נְחֹשָׁא:

אֶרֶץ הַחֲצֵר. הַצִּפּוֹן וְהַדְרוֹם שֶׁמֶן הַמִּזְרָח
לְמַעַרְב מֵאָה בָּאֵמָה: וְרַחֲב חֲמִשִּׁים
בְּחֲמִשִּׁים. הַצֵּר שֶׁבַּמִּזְרָח הִיטָה מְרוֹבֶעֶת
חֲמִשִּׁים עַל חֲמִשִּׁים, שֶׁהַמֶּשְׁכָּן אֲרָכּוֹ
שְׁלֹשִׁים וָרַחֲבּוֹ עֶשְׂרִי, הָעֵמִיד מִזְרָח פֶּתָחוֹ
בְּשֵׁפֶת נִי הַחִיצוֹנִים שֶׁל אֹרֶךְ הַחֲצֵר,
נִמְצְאוּ כָּל בְּחֲמִשִּׁים הַפְּנִימִים, וְכָלָה אֲרָכּוֹ
לְסוֹף לִי, נִמְצְאוּ כ' אֵמָה רִיזָה לְאַחֲזִירֵי בֵין
הַקְּלָעִים שֶׁבַּמַּעַרְב לִירִיעוֹת שֶׁל אַחֲזִירֵי
הַמֶּשְׁכָּן, וְרַחֲב הַמֶּשְׁכָּן עֶשְׂרִי אַמּוֹת בְּאַמְצֵעַ

רוחב החצר, נמצאו לו עשרים אמה ריזח
 לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות
 המשכן, וכן למערב, וחמשים על חמשים
 חצר לפניו: וקומה חמש אמות. גובה
 מחיצות החצר, והוא רוחב הקלעים:
 ואדניהם נחושת. להביא אדני המסך,
 שלא תאמר לא נאמרו אדני נחושת אלא
 לעמודי הקלעים, אבל אדני המסך של
 מין אחר היו. כך נראה בעיני שלכך חזר
 ושנאן:

יט לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכֹל

עֲבֹדָתוֹ וְכָל יִתְדוֹתָיו וְכָל

יִתְדוֹת הַחֹצֵר נְחֹשֶׁת: (סס)

לְכָל מֵאֲנֵי מִשְׁכָּנָא בְּכָל פְּלִחְנָה וְכָל

סְכוּהֵי וְכָל סִכֵּי דְדִרְתָּא נְחֹשֶׁא: ססס:

לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן. שֶׁהֵיוּ צָרִיכִין לְהַקְמָתוֹ

וּלְהוֹרְדוֹתוֹ, כְּגוֹן מִקְבּוֹת לְתַקְוֵעַ יִתְדוֹת

וְעִמּוּדִים: יִתְדוֹת. כַּמִּין נִגְרִי נְחוֹשֶׁת

עֲשׂוּיִין לִירִיעוֹת הָאֵהָל וּלְקַלְעֵי הַחֹצֵר,

קִשּׁוּרִים בְּמִיתָרִים סָבִיב סָבִיב בְּשִׁפּוּלֵיהֶן,

כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶה הָרוּחַ מִגְבִּיהֶתָּן, וְאֵינִי יוֹדֵעַ

אם תחובין בארץ, או קשורין ותלויין
וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו
ברוח, ואומר אני, ששמן מוכיח עליהם
שהם תקועין בארץ, לכך נקראו יתדות,
ומקרא זה מסייעני, אהל כל יצען כל יסע
יתדותיו לנצח: חסלת פרשת תרומה:

כרשת

תצורה

עם אונקלוס ורש"י

פרשת תצוה

בְּוֹאֲתָהּ תִּצְוֶהָ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וַיִּקְחוּ אֵלֶיהָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ

כֹּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר

תָּמִיד׃

וְאֵת תַּפְקֹד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְבּוּן לָךְ

מִשְׁחָא זֵיתָא דְכִיָּא כֹתִישָׁא לְאַנְהָרָא

לְאֵדְלָקָא בּוֹצִינִיָּא תְּדִירָא׃

ואתה תצוה. זך. בלי שמרים, כמו
ששנינו במנחות, מגרגרו בראש הזית וכו':
כתית. הזיתים היה כותש במכתשת ואינו
טוחנן בריחים, כדי שלא יהא בו שמרים,
ואחר שהוציא טפה ראשונה, מכניסן
לריחים וטוחנן, והשמן השני פסול
למנורה וכשר למנחות, שנאמר כתית
למאור, ולא כתית למנחות: להעלות נר
תמיד. מדליק עד שתהא שלהבת עולה
מאליה: תמיד. כל לילה ולילה קרוי
תמיד, כמו שאתה אומר עולת תמיד,

ואינה אלא מיום ליום. וכן במנחת חביתין
 נאמר תמיד, ואינה אלא מחציתה בבקר
 ומחציתה בערב, אבל תמיד האמור בלחם
 הפנים, משבת לשבת הוא:

כא בַּאֲהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפֶּרֶכֶת
 אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ
 אַחֲרָיו וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר
 לִפְנֵי יְהוָה חֲקֹת עוֹלָם לְדֹרֹתָם
 מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ו)

בְּמִשְׁכַּן זְמַנָּא מְבָרָא לְפָרְכָתָא דְעַל

סִהְדוּתָא יִסְדֵּר יִתֵּה אֶהְרֹן וּבְנוֹהֵי

מִרְמָשָׁא עַד צִפְרָא קָדָם יְיָ קִיָּם עֲלֵם

לְדַרְיָהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מַעֲרַב עַד בּוֹקֵר. תֵּן לָהּ מִדַּתָּה שְׁתַּהֲא

דּוֹלְקַת מַעֲרַב וְעַד בּוֹקֵר, וְשִׁיעֲרוֹ חֲכָמִים

חֲצִי לֹזֵג לְלִילִי טַבַּת הָאֲרוּכִין, וְכֵן לְכָל

הַלִּילוֹת, וְאִם יוֹתֵר אֵין בְּכַךְ כְּלוּם:

שמות פרק כח

אִנְיָאָתָהּ הִקְנִיב אֱלֹהֶיךָ אֶת אֶהְרֹן

אֶחָיִךְ וְאֵת בְּנֵי אֶתוֹ מִתּוֹךְ

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנֹ לִי אֶהְרֹן

נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאַיִתָּמָר

בְּנֵי אֶהְרֹן׃

וְאֵת קָרֵב לְוִיתֶךָ יֵת אֶהְרֹן אַחִיךָ וְיֵת

בְּנוֹתָי עִמָּה מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁמְשֹׁא

קִדְמֵי אֶהְרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר

וְאַיִתָּמָר בְּנֵי אֶהְרֹן׃

וְאֵתָה הַקָּרֵב אֵלֶיךָ. לְאַחֵר שְׁתַּגְמֹר

מלאכת המשכן:

ב וְעָשִׂיתָ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן

אֶחָיו לְכַבֹּד וּלְתַפְאֶרֶת:

וְתַעֲבֹד לְבוּשֵׁי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחָיו

לִיקָר וּלְתִשְׁבָּחָן:

ג וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֵל כָּל חֲכָמֵי

לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֲתִיו רוּחַ חֲכָמָה

וְעָשׂוּ אֶת בְּגָדֵי אַהֲרֹן לְקֹדֶשׁוֹ

לְכַהֲנָו לִי:

וְאֵת תְּמִלָּל עִם כָּל חֲכִימֵי לְבָא

דְּאַשְׁלֵמִית עֵמָּה רוּחַ חֲכָמָתָא וְיַעֲבֹדוּן

יָת לְבוּשֵׁי אֲהָרֹן לְקֹדְשׁוֹתָהּ לְשִׁמְשָׁא

קִדְמִי:

לְקֹדְשׁוֹ לְכַהֲנֹ לִי. לְקֹדְשׁוֹ לְחַכְמֵי

בְּכַהֲנָה עַל יְדֵי הַבְּגָדִים, שִׁיחָא בְּהֵן לִי,

וּלְשׁוֹן בְּכַהֲנָה שִׁירֹת הוּא, שְׁנַטְרִיא"ה

בְּלַע"ז:

ד וְאַלְהָ הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה

חֲשׂוֹן וְאַפֹּד וּמַעֲיֵל וּכְתָנֹת

תִּשְׁבֵּינְ מִצְנַפֶּת וְאַבְנֵט וְעֵשׂוֹ

בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחָיִךְ

וְלִבְנָיו לְכַהֲנֹ לִי׃

וְאֵלֶיךָ לְבוּשֵׁיָא דִּי יַעֲבֹדוּן חוֹשְׁנָא

וְאַפֻּדָא וּמַעֲיָלָא וְכִתּוּנָא מִרְמָצָא

מִצְנַפֶּתָא וְהַמִּינָא וַיַּעֲבֹדוּן לְבוּשֵׁי

קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחָיִךְ וְלִבְנוֹהִי

לְשִׁמְשָׁא קָדְמִי׃

חושן. תכשיט כנגד הלב: ואפוד. לא

שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירוש
תבניתו, ולבי אומר לי שהוא חגור לו
מאחוריו, רחבו כרוחב גב איש, כמין סינר
שקורין פורצי"נט שחוגרות השרות
כשרוכבות על הסוסים, כך מעשהו
מלמטה, שנאמר ודוד חגור אפוד בד,
למדנו שהאפוד חגורה היא. ואי אפשר
לומר שאין בו אלא חגורה לבדה, שהרי
נאמר ויתן עליו את האפוד ואחר כך
ויחגור אותו בחשב האפוד, ותרגם
אונקלוס בהמין אפודא, למדנו שהחשב

הוא החגור, והאפוד שם תכשיט לבדו.
ואי אפשר לומר שעל שם שתי הכתפות
שבו הוא קרוי אפוד, שהרי נאמר שתי
כתפות האפוד, למדנו שהאפוד שם לבד,
והכתפות שם לבד, והחשב שם לבד. לכך
אני אומר שעל שם הסינר של מטה קרוי
אפוד, על שם שאופדו ומקשטו בו, כמו
שנאמר ויאפד לו בו, והחשב הוא חגור
שלמעלה הימנו, והכתפות קבועות בו.
ועוד אומר לי לבי, שיש ראייה שהוא מין
לבוש, שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד,

כרדוט דבוץ, ותרגם כמו בן מעילין,
כרדוטיין, במעשה תמר אחות אבשלום, כי
בן תלבשן בנות המלך הבתולות מעילים:
ומעיל. הוא כמין חלוק, וכן הכתונת,
אלא שהכתונת סמוך לבשרו, ומעיל קרוי
חלוק העליון: תשבץ. עשויין משבצות
לנוי, והמשבצות הם כמין גומות
העשויים בתכשיטי זהב למושב קביעת
אבנים טובות ומרגליות, כמו שנאמר
באבני האפוד מוסבות משבצות זהב,
ובלע"ז קוראין אותו קשטונ"ש: מצנפת.

כמִין כִּיפֹת כּוּבֵע שְׁקוּרִין קוּפִי"א, שְׁהֲרִי
 בַּמָּקוֹם אַחֵר קוּרָא לָהֶם מַגְבָּעוֹת,
 וּמִתְרַגְמִינָן כּוּבֵעִין: וְאַבְנֵט. הִיא חֲגוּרָה
 עַל הַכְּתוּנָת, וְהָאִפּוֹד חֲגוּרָה עַל הַמַּעִיל,
 כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בַּסֵּדֶר לְבִישָׁתָן, וַיִּתֵּן עֲלֵיו אֶת
 הַכְּתוּנָת וַיַּחְגּוּר אוֹתוֹ בְּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אוֹתוֹ
 אֶת הַמַּעִיל וַיִּתֵּן עֲלֵיו אֶת הָאִפּוֹד: בְּגָדֵי
 קֹדֶשׁ. מִתְרוֹמָה הַמִּקְוֹדֶשֶׁת לְשִׁמִּי יַעֲשׂוּ
 אוֹתָם:

ה וְהֵם יִקְחוּ אֶת הַזָּהָב וְאֶת

הַתְּכַלֵּת וְאֵת הָאֲרָגְמָן וְאֵת

תּוֹלְעֵת הַשָּׁנִי וְאֵת הַשֵּׁשׁ: (פ)

וְאֵנוּן יִסְבּוֹן יֵת דְּהֶבֶא וְיֵת תְּכֵלֵא וְיֵת

אֲרָגְמָנָא וְיֵת צְבַע זְהוּרֵי וְיֵת בּוּצָא:

וְהֵם יִקְחוּ. אוֹתָם חֲכָמֵי לֵב שִׁיעֲשׂוּ

הַבְּגָדִים, יִקְבְּלוּ מִן הַמִּתְנַדְּבִים אֵת הַזֶּהָב

וְאֵת הַתְּכֵלֵת, לַעֲשׂוֹת מֵהֶן אֵת הַבְּגָדִים:

וְעָשׂוּ אֵת הָאֶפֶד זָהָב תְּכֵלֵת

וְאֲרָגְמָן תּוֹלְעֵת שָׁנִי וְשֵׁשׁ

מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֵשֶׁב:

וַיַּעֲבֹדוּן יְת אַפּוֹדָא דְהַבָּא תְכָלָא

וְאַרְגֻּנָּא צִבֵּעַ זְהוּרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבֵד

אַמֵּן:

וַעֲשׂוּ אֶת הָאֶפּוֹד. אִם בָּאתִי לְפָרֶשׁ

מַעֲשֵׂה הָאֶפּוֹד וְהַחֲשֵׁן עַל סֵדֶר הַמַּקְרָאוֹת,

הָרִי פִירוֹשֵׁן פִּרְקִים וַיִּשְׁגָּה הַקּוֹרָא בְּצִרּוּפֵן,

לְכַךְ אֲנִי כּוֹתֵב מַעֲשִׂיהֶם כְּמוֹת שֶׁהוּא,

לְמַעַן יִרְוֹץ הַקּוֹרָא בּוֹ, וְאַחֵר כֵּךְ אֶפְרֹשׁ עַל

סֵדֶר הַמַּקְרָאוֹת. הָאֶפּוֹד עֲשׂוּי כַּמִּין סִינֵר

של נשים רוכבות סוסים, וחוגר אותו
מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו, רחבו
כמדת רוחב גבו של אדם ויותר, ומגיע עד
עקביו, והחשב מחובר בראשו על פני
רחבו מעשה אורג, ומאריך לכאן ולכאן
כדי להקיף ולחגור בו, והכתפות מחוברות
בחשב, אחת לימין ואחת לשמאל,
מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר,
וכשזקפן עומדות לו על שני כתפיו, והן
כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד,
ארוכות כדי שיעזר לזקפן אצל צוארו

מכאן ומכאן, ונקפלות לפניו למטה
מכתפיו מעט, ואבני השהם קבועות בהם,
אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל,
והמשבצות נתונות בראשיהם לפני
כתפיו, ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי
טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון,
אחת לימין ואחת לשמאל, ושני ראשי
השרשרות תקועים במשבצות לימין, וכן
שני ראשי השרשרות השמאלית תקועין
במשבצות שבכתף שמאל, נמצא החשן
תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו,

ועוד שתי טבעות בשני קצות החשן
בתחתיתו, וכנגדם שתי טבעות בשתי
כתפות האפוד מלמטה, בראשו התחתון
המחובר בחשב, טבעות החשן אל מול
טבעות האפוד שוכבים זה על זה, ומרכסן
בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד
והחשן, שיהא תחתית החשן דבוק לחשב
האפוד, ולא יהא נד ונבדל, הולך וחוזר:
זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש
משזר. חמשה מינים הללו שזורין בכל
חוט וחוט. היו מרדדין את הזהב כמין

טסים דקין, וקוצצין פתילים מהם, וטווין
אותן חוט של זהב עם שש חוטיין של
תכלת, וחוט של זהב עם שש חוטיין של
ארגמן, וכן בתולעת שני, וכן בשש, שכל
המיניין חוטן כפול ששה וחוט של זהב עם
כל אחד ואחד, ואחר כך שוזר את כולם
כאחד, נמצא חוטן כפול כ"ח, וכן מפורש
במס' יומא, ולמד מן המקרא הזה וירקעו
את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות בתוך
התכלת ובתוך הארגמן וגו', למדנו שחוט
של זהב שזור עם כל מין ומין: מעשה

**חושב. כבר פרשתי שהוא אריגת שתי
קירות שאין צורת שני עבריהם דומות זו
לזו:**

**וְשֵׁתִי בְּתַפּוֹת חִבְרָת יִהְיֶה לִּי
אֶל שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבָּר:
תִּרְתִּין כַּתְּפִין מְלַפֵּן יְהוֹן לָהּ עַל תִּרְיִן
סְטְרוֹהִי וַיִּתְּלֶפֶף:**

**שתי כתפות וגו'. הסינר מלמטה, וחשב
האפוד היא החגורה, וצמודה לו מלמעלה
דוגמת סינר הנשים, ומגבו של כהן היו**

מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי
רצועות רחבות, אחת כנגד כל כתף וכתף,
וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות
לפניו כנגד החזה, ועל ידי חבורן לטבעות
החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין
נופלת, כמו שמפורש בענין, והיו זקופות
והולכות כנגד כתפיו, ושתי אבני שהם
קבועות בהן, אחת בכל אחת: אל שני
קצותיו. אל רחבו של אפוד, שלא היה
רחבו אלא כנגד גבו של כהן, וגבהו עד
כנגד האצילים שקורין קודי"ש, שנאמר

לֹא יִחַגְרוּ בִּיזָע, אֵין חוֹגְרִין בַּמָּקוֹם זִיעָה,
 לֹא לִמְעַלָּה מֵאֲצִילֵיהֶם וְלֹא לִמְטָה
 מִמִּתְנִיָּהֶם, אֲלֹא כִנְגַד אֲצִילֵיהֶם: וְחֹבֵר.
 הָאִפּוֹד עִם אוֹתָן שְׁתֵּי כְּתוּבוֹת הָאִפּוֹד יִחַבֵּר
 אוֹתָם בַּמַּחֲט לִמְטָה בַּחֲשֵׁב, וְלֹא יֵאָרְגֵם
 עִמּוֹ, אֲלֹא אוֹרְגֵם לְבַד וְאַחֵר כֵּךְ מִחִבְרָם:

ח וְחִישָׁב אֶפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו
 בְּמַעֲשָׂהוּ מִמֶּנּוּ יְהִיָּה זָהָב
 תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
 וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר:

וְהַמִּין תִּקְוֵי דִּי עֲלוֹהֵי כְּעוֹבְדוֹהֵי מִנֵּה

יְהִי דִּהְבֵּא תִכְלָא וְאַרְגֻּנָּא וְצִבֵּעַ זְהוּרִי

וּבוּץ שְׁזִיר:

וְחֶשֶׁב אַפְדָּתוֹ. וְחִגּוּר שֶׁעַל יָדוֹ, הוּא

מֵאַפְדּוֹ וּמִתְקַנְהוּ לִכְהֵן וּמִקְשָׁטוֹ: אֲשֶׁר

עָלִיו. לְמַעַלָּה בְּשִׁפְתַּת הַסִּינַי הִיא הַחִגּוּרָה:

כְּמַעֲשֶׂהּ. כְּאַרְיֵגַת הַסִּינַי מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב

וּמַחֲמֶשֶׁת מִיִּנִין, כִּד אַרְיֵגַת הַחֶשֶׁב מַעֲשֶׂה

חֹשֶׁב וּמַחֲמֶשֶׁת הַמִּינִים: מִמֶּנּוּ יִהְיֶה. עִמּוֹ

יִהְיֶה אֲרוּג, וְלֹא יֵאָרְגּוּ לְבַד וַיַּחְבְּרֵנוּ:

ט וְלִקְחָתָּ אֶת שְׁתֵּי אֲבֹנֵי שֹׁהַם
 וּבַת־חַתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל׃

וְתִסַּב יָת תְּרֵתִין אֲבֹנֵי בּוֹרְלָא וְתִגְלוֹף
 עֲלֵיהֶן שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

י שְׁנֵי מִשְׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן
 הָאַחַת וְאֵת שְׁמוֹת הַשְּׁנֵי
 הַנּוֹתָרִים עַל הָאֶבֶן הַשְּׁנִית
 כְּתוּלְדָתָם׃

שֶׁתָּא מְשַׁמְהֵהוֹן עַל אֲבִנָּא חֲדָא וְיִת

שְׁמַהֲת שֶׁתָּא דְאֶשְׁתָּאֲרוּ עַל אֲבִנָּא

תְּנִיתָא כְּתוּלְדִתְהוֹן:

כתולדותם. כסדר שנולדו, ראובן שמעון

לוי יהודה דן ונפתלי, על האחת, ועל

השניה, גד אשר יששכר זבולן יוסף,

ובנימין מלא, שכן הוא כתוב במקום

תולדותו, כ"ה אותיות בכל אחת ואחת:

יֵא מַעֲשֵׂה חֲרֵשׁ אֶבֶן פְּתוּחִי

חֲתָם תְּפִתָּח אֶת שְׁתֵּי

הַאֲבֹנִים עַל שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מִסִּבֹּת מִשְׁבָּצֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה

אֹתָם:

עֹבֵד אֱמֵן אֲבֹן טָבָא כְּתָב מִפְּרֶשׁ

כְּגִלָּף דְּעִזְקָא תְּגַלֹּף יָת תְּרִיתִין אֲבֹנִיא

עַל שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁקָעֵן מְרֻמָּצֵן

דְּדָהָב תַּעֲבִיד יְתֵהוֹן:

מעשה חרש אבן. מעשה אומן של

אבנים. חרש זה, דבוק הוא לתיבה

שלֹאֲחֲרִיו, וּלְפִיכֶךְ הוּא נִקּוּד פֶּתַח בְּסוּפוֹ,
וּבֶן חֲרֵשׁ עֲצִים נָטָה קוֹ, חֲרֵשׁ שֶׁל עֲצִים.
וּבֶן חֲרֵשׁ בְּרִזְלִי מַעְצָד, כֹּל אֱלֹה דְּבוּקִים
וּפְתוּחִים: פְּתוּחֵי חוֹתָם. כְּתִרְגוּמוֹ כְּתַב
מִפְּרֵשׁ כִּגְלָף דְּעִזְקָא, חֲרוּצוֹת הָאוֹתִיּוֹת
בְּתוֹכָן, כְּמוֹ שֶׁחֲזוֹרְצִין חוֹתָמֵי טְבַעוֹת שֶׁהֵם
לְחֹתוֹם אֲגָרוֹת, כְּתַב נִיכָר וּמְפֹרֵשׁ: עַל
שְׁמוֹת. כְּמוֹ בְּשֵׁמוֹת: מַסְבּוֹת מִשְׁבָּצוֹת.
מוֹקְפוֹת הָאֲבָנִים בְּמִשְׁבָּצוֹת זֶהָב, שְׁעוֹשָׁה
מוֹשֵׁב הָאֲבֵן בְּזֶהָב כְּמִין גּוֹמָא לְמַדַּת הָאֲבֵן,
וּמִשְׁקָעָה בְּמִשְׁבָּצוֹת, נִמְצְאָה הַמִּשְׁבָּצָה

סֹבֶבֶת אֶת הָאֵבֶן סָבִיב, וּמַחְבֵּר הַמְּשַׁבְּצוֹת

בְּכַתְּפוֹת הָאֹפֹד:

יְבִישׁ־מֶתֶת אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל

כְּתָפֹת הָאֹפֹד אֲבָנֵי זָכָרֹן

לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִשְׂא אֶהְרֹן אֶת

שְׁמוֹתֵם לְפָנַי יְהוָה עַל שְׁתֵּי

כְּתָפָיו לְזָכָרֹן: (ו)

וְתִשְׂוֶי יָת תִּרְתִּין אֲבָנֵיָא עַל כְּתָפֵי

אֹפֹדָא אֲבָנֵי דְכָרְנָא לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל

וַיִּטּוֹל אֶהֱרֹן יָת שְׂמַתְהוֹן קֶדֶם יְיָ עַל

תִּרְיִן כְּתֻפּוֹהִי לְדַכָּרְנָא:

לְזִכְרוֹן. שִׁיחָא רִואָה הַקַּב"ה אֶת הַשְּׁבֻטִים

כְּתוּבִים לְפָנָיו, וַיִּזְכּוּר צְדָקָתָם:

יג שְׁנִי וְעֵשִׂית מְשַׁבְּצוֹת

זָהָב:

וְתַעֲבֹד מִרְמָצִין דְּדָהָב:

וְעֵשִׂית מְשַׁבְּצוֹת. מִיעוּט מְשַׁבְּצוֹת

שתיים, ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא
מקצת צרכן, ובפרשת החשן גומר לך
פירושן:

יד וְעָשִׂיתִי שְׂרָעֶשֶׁת זָהָב טָהוֹר
מִגִּבֹּלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִעֲשֶׂה
עֲבֹת וְנָתַתָּה אֶת שְׂרָעֶשֶׁת
הָעֲבֹתָת עַל הַמִּשְׁבָּצֹת: (ו)

וְתָרַתִּין תְּכִין דָּהָב דְּכִי מִתְחַמֵּן תַּעֲבֵד
יְתָהוֹן עוֹבֵד גְּדִילוֹ וְתָתֵן יֵת תְּכִיא

גְּדִילָתָא עַל מְרֻמָּצָתָא:

שרשרות זהב. שלשלאות: מגבלות.

לסוף גבול החשן תעשה אותם: מעשה

עבות. מעשה קליעת חוטין, ולא מעשה

נקבים וכפלים כאותן שעושין לבורות,

אלא כאותן שעושין לערדסקאות שקורין

אינשינשייר"ש: ונתתה את שרשרות.

של עבותות העשויות מעשה עבות על

משבצות הללו. ולא זה הוא מקום צוואת

עשייתן של שרשרות ולא צוואת

קביעותן, ואין תעשה האמור כאן לשון

צווי, ואין ונתתה האמור כאן לשון צווי,
 אלא לשון עתיד, כי בפרשת החשן חוזר
 ומצוהו על עשייתן ועל קביעותן, ולא
 נכתב כאן אלא להודיעך מקצת צורך
 המשבצות שצוה לעשות עם האפוד,
 וכתב לך זאת, לומר לך המשבצות הללו
 יוזקו לך, לכשתעשה שרשרות מגבלות
 על החשן, תתנם על המשבצות הללו:

טו וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה
 חֹשֶׁב כְּמַעֲשֵׂה אֶפֶד תַּעֲשֶׂנוּ

זֶהֱבִי תְּכַלֵּית וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת

שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ:

וְתַעֲבֹד חֹשֶׁן דִּינָא עֹבֵד אֱמֵן כְּעֹבֵד

אֶפֶודָא תַּעֲבֹדְנָה דֶּהֱבִיא תְּכַלֵּא

וְאַרְגָּמָן וְצַבֵּעַ זָהוּרִי וּבוֹץ שְׁזִיר

תַּעֲבֹד יִתְּהָ:

חֹשֶׁן מִשְׁפָּט. שִׁמְכַפֵּר עַל קִלְקוֹל הַדִּין.

דבר אחר מִשְׁפָּט, שִׁמְבֹרֵר דְּבָרֵיו וְהַבְטַחְתּוֹ

אֱמֶת, דְּרִישׁנָמ"ט בלע"ז, שֶׁהַמִּשְׁפָּט

מִשְׁמַשׁ ג' לְשׁוֹנוֹת, דְּבָרֵי טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי

הדין, וגמר הדין, ועונש הדין, אם עונש
 מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון, וזה
 משמש לשון בירור דברים, שמפרש
 ומברר דבריו: כמעשה אפוד. מעשה
 חושב ומחמשת מינין:

מִזְרָבוֹעַ יְהִיָּה כְּפֹל זֶרֶת אֶרְכּוֹ
 וְזֶרֶת רַחְבּוֹ:

מִרְבַּע יְהִי עֵיף זֶרֶת אֶרְכּוֹ וְזֶרֶת
 פְּתִיָּה:

זרת ארכו וזרת רחבו. כפול, ומוטל לו

לפניו כנגד לבו, שנאמר והיו על לב אהרן,
 תלוי בכתפות האפוד הבאות מאחוריו על
 כתפיו, ונקפלות ויורדות לפניו מעט,
 והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות, כמו
 שמפורש בענין:

וּמִלֵּאתָ בּוֹ מִלֵּאת אֲבִן
 אֲרֶבֶעָה טוֹרִים אֲבִן טוֹר אֶדָם
 פִּטְרָה וּבִרְקַת הַטּוֹר הָאֶחָד:
 וְתִשְׁלֶם בָּהּ אֲשֶׁלְמוֹת אֲבָנָא אֲרֶבֶעָא
 סְדָרִין אֲבִן טָבָא סְדָרָא קִדְמָאָה סְמָקוֹן

יִרְקֹן וּבִרְקֹן סִדְרָא חָדָ:

וּמִלָּאָת בּוּ. עַל שֵׁם שֶׁהָאֲבָנִים מִמִּלָּאוֹת

גּוֹמֹת הַמִּשְׁבָּצוֹת הַמְתוֹקְנוֹת לָהֶן, קוֹרָא

אוֹתָן בְּלִשׁוֹן מִלּוֹאִים:

יח וְהַפְטוֹר הַעֲשִׂי נִפְךְ סִפִּיר

וַיְהִלֵּם:

וּסְדְרָא תַנִּינָא אֲזַמַּר גְּדִין וְשִׁבְזִין

וּסְבָה לּוֹם:

יט וְהַפְטוֹר הַעֲשִׂי לְעָם שְׁבוּ

וְאַחֲלֵמָה:

וְסִדְרָא תְּלִיתָא קִנְכִּירִי טְרַקִּיא וְעִין

עֵגְלָא:

כ וְהַטּוֹר הָרְבִיעִי תַרְנֻשִׁישׁ

וְשִׁהֵם וִישָׁפָה מְשַׁבְּצִים זָהָב

יְהִיוּ בְּמִלּוֹאֲתָם:

וְסִדְרָא רְבִיעָא כְּרוּם יִמָּא וּבּוֹרְלָא

וּפִנְטְרִי מְרֻמָּצֵן דְּדָהָב יְהוֹן

בְּאַשְׁלֵמוֹתֵהוּן:

משבצים זהב. יהיו הטורים במלואותם,

מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור

שיתמלא בעובי האבן, זהו לשון

במלואותם, כשיעור מלוי עביין של

אבנים יהיה עומק המשבצות, לא פחות

ולא יותר:

כא וְהָאֲבָנִים תְּהִי־יָן עַל שְׁמֹת

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁתִּים עָשָׂרָה עַל

שְׁמֹתָם פְּתוּחֵי חֹתָם אִישׁ עַל

שְׁמוֹ תְּהִי־יָן לְשָׁנֵי עָשָׂר

שְׁבִט:

וְאַבְנֵי יְהוֹיָן עַל שְׁמֹהֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 תָּרִיתִי עֶסְרִי עַל שְׁמֹהֶתְהוֹן כְּתַב מִפְּרֵשׁ
 כְּגִלּוֹף דְּעִזְקָא גִבֹּר עַל שְׁמֹה תְּהוֹיָן
 לְתִירִין עֶסֶר שְׁבִטִין:

אִישׁ עַל שְׁמוֹ. כַּסְדֵּר תּוֹלְדוֹתָם סֹדֶר
 הָאֲבָנִים, אֹדֶם לְרֵאזֹבֶן, פִּטְדָּה לְשִׁמְעוֹן,
 וְכֵן כָּלֵם:

כב וְעַשִׂיתָ עַל הַחֲשֹׁן שְׁרֵשֶׁת

גְּבִילַת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב

טָהוֹר:

וְתַעֲבֹד עַל חוֹשְׁנָא תָּכִין מִתְחַמֵּן עוֹבֵד

גְּדִילוֹ דְּהָב דְּכִי:

עַל הַחוֹשֶׁן. בַּשִּׁבִּיל הַחֹשֶׁן, לִקְבָּעַם

בַּטְּבָּעוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁמִּפּוֹרֵשׁ לְמִטָּה בַּעֲנִיָּן:

שֶׁרֶשֶׁת. לְשׁוֹן שֶׁרֶשֶׁי אֵילָן, הַמֵּאֲחִיזִין

לְאֵילָן לְהֵאָחֵז וּלְהִתְקַע בָּאָרֶץ, אִם אֵלֹ

יֵהִיו מֵאֲחִיזִין לְחֹשֶׁן, שֶׁבָּהֶם יִהְיֶה תְּלוּי

בְּאִפּוֹד, וְהֵן שְׁתֵּי שֶׁרָשָׁרוֹת הָאֲמוֹרוֹת

למעלה בענין המשבצות, ואף שרשרות
 פתר מנחם בן סרוק לשון שרשים, ואמר
 שהרי"ש יתירה, כמו מ"ם שבשלשום,
 ומ"ם שבריקם, ואיני רואה את דבריו,
 אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת
 בלשון משנה: גבלת. הוא מגבלות האמור
 למעלה, שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול
 החשן, וכל גבול לשון קצה, אשומי"ל
 בלע"ז: מעשה עבות. מעשה קליעה:

כג וְעָשִׂיתָ עַל הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי

טִבְעוֹת זֶהָב וְנִתְּתָה אֶת שְׁתֵּי

הַטִּבְעוֹת עַל שְׁנֵי קְצוֹת

הַחֹשֶׁן:

וְתַעֲבֹד עַל חוֹשֶׁנָּא תִּרְתִּין עֲזָקוֹן דְּדִהָב

וְתִתֵּן יָת תִּרְתִּין עֲזָקְתָּא עַל תִּרִין סְטָרֵי

חוֹשֶׁנָּא:

עַל הַחֹשֶׁן. לְצוּרֵךְ הַחֹשֶׁן, כְּדִי לְקַבֵּעַם

בּוֹ. וְלֹא יִתְכַּן לִזְמוֹר שְׁתֵּיהֶם תַּחֲלֹת עֲשִׂייתָן

עֲלִיוֹ, שֶׁאֵם בֶּן מֶה הוּא שְׁחוּזָר וְאוֹמֵר וְנִתְּתָה

אֶת שְׁתֵּי הַטִּבְעוֹת, וְהָלֹא כְּבֹר נְתוּנִים בּוֹ,

היה לו לכתוב בתחלת המקרא, ועשית
 על קצות החשן שתי טבעות זהב, ואף
 בשרשרות צריך אתה לפתור כן: על שני
 קצות החושן. לשתי פאות שכנגד הצואר
 לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות
 האפוד:

כֹּד וְנִתְּתָה אֶת שְׁתֵּי עֲבֹתֹת
 הַזָּהָב עַל שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֵל
 קְצוֹת הַחֹשֶׁן:

וְתָתַן יְתָ תַרְתִּין גְּדִילֹן דְּדָהָב עַל

תִּרְתִּין עֲזָקְתָּא לְסִטְרֵי חוֹשְׁנָא:

וּנְתַתָּה אֶת שְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת הַזֶּהב. הֵן הֵן
 שְׂרָשׁוֹת גְּבוּלוֹת הַכְּתוּבוֹת לְמַעַלָּה, וְלֹא
 פִּירֵשׁ מִקּוֹם קְבוּעֵן בַּחֲשֵׁן, עֲכָשִׁיו מִפִּרְשׁ
 לֶךְ שִׁיחָא תוֹחֵב אוֹתָן בְּטַבְעוֹת, וְתַדַּע לֶךְ
 שֶׁהֵן הֵן הִרְאִישׁוֹנוֹת, שֶׁהִרִי בִּפְרִשְׁתָּ אֵלֶּה
 פְּקוּדֵי לֹא הוֹכַחְלוּ:

כֹּה וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי
 הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל שְׁתֵּי
 הַמִּשְׁבָּצוֹת וְנִתְּתָה עַל

כְּתָבוֹת הָאֵפוֹד אֶל מֹל פָּנָיו:

וַיֵּת תִּרְתִּין גְּדִילָן דָּעַל תִּרְתִּין סְטְרוֹהִי

תִּתֵּן עַל תִּרְתִּין מְרַמְצָתָא וְתִתֵּן עַל

כְּתִפֵּי אֵפוֹדָא לְקַבֵּל אֶפֹּהִי:

וְאֵת שְׁתֵּי קִצּוֹת. שֶׁל שְׁתֵּי הָעֲבוֹתוֹת, ב'

רֹאשֵׁיהֶם שֶׁל כָּל אַחַת וְאַחַת: תִּתֵּן עַל

שְׁתֵּי הַמִּשְׁבָּצוֹת. הֵן הֵן הַכְּתוּבוֹת לְמַעַלָּה

בֵּין פִּרְשַׁת הַחֹשֶׁן וּפִרְשַׁת הָאֵפוֹד, וְלֹא

פִּירֵשׁ אֶת צִדְכָּן וְאֵת מְקוֹמָן, עֲכָשִׁיו מִפִּרְשׁ

שִׁיתְקַע בָּהֶן רֹאשֵׁי הָעֲבוֹתוֹת הַתְּחוּבוֹת

בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל
הצואר, שני ראשי שרשרות הימנית תוקע
במשבצות של ימין, וכן בשל שמאל שני
ראשי שרשרות השמאלית: ונתתה.
המשבצות על כתפות האפוד, אחת בזו
ואחת בזו, נמצאו כתפות האפוד מחזיקין
את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי,
ועדיין שפת החשן התחתונה הולכת
ובאה, ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו
יפה, לכך הוצרך עוד ב' טבעות לתחתיתו,
כמו שמפרש והולך: אל מול פניו. של

אפוד, שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות
שכלפי המעיל, אלא בעבר העליון
שכלפי החוץ, והוא קרוי מול פניו של
אפוד, כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי
פנים:

כו וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבָּעֹת זָהָב
וְשָׂמַתָּ אֹתָם עַל שְׁנֵי קְצוֹת
הַחֹשֶׁן עַל שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֵל
עֵבֶר הָאֶפֹּד בֵּיתָהּ:
וְתַעֲבֹד תִּרְתִּין עֲזָקוֹן דְּדָהָב וְתִשְׂוִי

יִתְהוֹן עַל תִּירִין סְטִירִי חוֹשָׁנָא עַל

סְפִתָּהּ דִּי לְעֵבְרָא דְאַפּוּדָא מְלָגוּ:

על שני קצות החושן. הן שתי פאותיו

התחתונות לימין ולשמאל: על שפתו

אשר אל עבר האפוד ביתה. הרי לך שני

סימנין, האחד שיתנם בשני קצות של

תחתיתו, שהוא כנגד האפוד, שעליונו

אינו כנגד האפוד, שהרי סמוך לצואר

הוא, והאפוד נתון על מתניו, ועוד נתן

סימן, שלא יקבעם בעבר החושן שכלפי

החוץ, אלא בעבר שכלפי פנים, שנאמר

ביתה, ואותו העבר הוא לצד האפוד,
 שחשב האפוד חוגרו לכהן, ונקפל הסינר
 לפני הכהן על מתניו, וקצת כריסו מכאן
 ומכאן עד כנגד קצות החשן, וקצותיו
 שוכבין עליו:

כֹּז וְעֲשִׂיתָ שְׂתִי טַבְּעוֹת זָהָב
 וְנָתַתָּה אֹתָם עַל שְׂתִי כְּתָפוֹת
 הָאֶפֶוד מִלְּמַטָּה מִמּוֹל פָּנָיו
 לַעֲמֹת מִחִבְרָתוֹ מִמַּעַל לְחֹשֶׁב
 הָאֶפֶוד:

וְתַעֲבֹד תִּרְתִּין עֲזִקֵּן דְּדִהֲב וְתִתֵּן יְתָהוֹן
 עַל תִּרְתִּין כְּתָפֵי אֲפֹדָא מִלְרַע
 מִלְקָבֵל אֲפֹהֵי לְקָבֵל בֵּית לֹפִי מֵעָלֹי
 לְהֵמִין אֲפֹדָא:

עַל שְׁתֵּי כְתָפוֹת הָאֲפֹד מְלֻמָּטָה.
 שֶׁהַמְשַׁבְּצוֹת נְתוּנוֹת בְּרֹאשֵׁי כְתָפוֹת
 הָאֲפֹד הָעֲלִיוֹנִים, הַבָּאִים עַל כְּתָפָיו כְּנֹגַד
 גְּרוֹנוֹ וְנִקְפְּלוֹת וְיִזְרְדוֹת לְפָנָיו, וְהַטְּבָעוֹת
 צוּה לִיתֵן בְּרֹאשֵׁן הַשְּׁנַי שֶׁהוּא מִחוּבֵר
 לְאֲפֹד, וְהוּא שְׁנֵאמַר לְעֹמֶת מִחֲבֶרְתּוֹ,

סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן
החגורה מעט, שהמחברת לעומת
החגורה, ואלו נתונים מעט בגובה זקיפת
הכתפות, הוא שנאמר ממעל לחשב
האפוד, והן כנגד סוף החשן, ונותן פתיל
תכלת באותן הטבעות ובטבעות החשן,
ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל, שלא
יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר
לאחור ונוקש על כריסו, ונמצא מיושב
על המעיל יפה: ממול פניו. בעבר
החיצון:

כח וַיִּרְכְּסוּ אֶת הַחֶשֶׁן (מטבעתו)
 מִטִּבְעֹתָיו אֶל טִבְעֹת הָאֶפֶר
 בְּכַתִּיל תִּכְלֹת לְהִיזֹת עַל חֶשֶׁב
 הָאֶפֶר וְלֹא יִזַּח הַחֶשֶׁן מֵעַל
 הָאֶפֶר:

וַיַּחֲדוּן יָת חוֹשְׁנָא מֵעֲזָקְתָּהּ לְעֲזָקְתָּא
 דְּאֶפֶר בְּחוּטָא דְּתִכְלֹתָא לְמַהֲוֵי עַל
 הַמִּין אֶפֶר וְלֹא יִתְפָּרֵק חוֹשְׁנָא
 מֵעָלָיו אֶפֶר:

וירכסו. לשון חבור, וכן מרוכסי איש,
 חבורי חברי רשעים. וכן והרכסים
 לבקעה, הרים הסמוכים זה לזה, שאי
 אפשר לירד לגיא שביניהם אלא בקושי
 גדול, שמתוך סמיכתן הגיא זקופה
 ועמוקה, יהיו לבקעת מישור ונוחה לילך:
 להיות על חשב האפוד. להיות החשן
 דבוק אל חשב האפוד: ולא יזח. לשון
 ניתוק, ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן
 לברט:

כַּטְוֶנֶשׁ אַחֲרֵן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל בְּחֶשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל

לְבוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְזָכְרוֹן

לְפָנַי יְהוָה תִּמְיִד׃

וַיִּטּוֹל אֶהְרֹן יָת שְׂמֵחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בְּחֶשֶׁן דִּינָא עַל לִבָּהּ בְּמַעֲלָהּ לְקוֹדֶשׁא

לְדוֹכָרְנָא קָדָם יְיָ תְּדִירָא׃

לְוִנְתָּהּ אֶל חֶשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת

הָאֲוָרִים וְאֶת הַתַּמִּים וְהָיוּ עַל

לֵב אֶהְרֹן בְּבֹאוֹ לְפָנַי יְהוָה

וְנִשָּׂא אֶהְרֹן אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל עַל לִבּוֹ לְפָנַי יְהוָה

תְּמִיד: (ה)

וְתָתַן בְּחֶשֶׁן דִּינָא יְת אֹרִיא וְיֵת תְּמִיא

וְיֵהוּן עַל לִבָּא דְאֶהְרֹן בְּמַעְלָה קָדָם יי

וְיִטּוּל אֶהְרֹן יְת דִּינָא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל

לִבָּה קָדָם יי תְּדִירָא:

את האורים ואת התמים. הוא כתב שם

המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן,

שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את
דבריו. ובמקדש שני היה החשן, שאי
אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים,
אבל אותו השם לא היה בתוכו, ועל שם
אותו הכתב הוא קרוי משפט, שנאמר
ושאל לו במשפט האורים: את משפט
בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים
על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות.
ולפי המדרש אגדה, שהחשן מכפר על
מעוותי הדין נקרא משפט, על שם סליחת
המשפט:

שלישי לא וַעֲשִׂיתָ

אֶת מַעֲיֵל הָאֹפֹד כְּלִיל
תִּכְלֹת:

וְתַעֲבֹד יְת מַעֲיֵלָא דְאֹפֹדָא גְמִיר
תִּכְלָא:

את מעיל האפוד. שאפוד ניתן עליו
לחגורה: כליל תכלת. כולו תכלת, שאין
מין אחר מעורב בו:

לְבַוְהִיָּה כִּי רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שֹׁפָה

יְהִיָּה לְפָיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֲרָג

כְּכִי תַחֲרָא יְהִיָּה לוֹ לֹא יִקְרָע:

וַיְהִי פֹה רִישָׁה כְּפִיל לְגִוָּה תוֹרָא יְהִיָּה

מִקָּף לְפֻמָּה סְחֹר סְחֹר עוֹבֵד מַחִי

כְּפֹם שְׂרִין יְהִי לָהּ לֹא יִתְבָּזֵעַ:

וְהִיָּה כִּי רֹאשׁוֹ. כִּי הַמַּעִיל בַּגְּבֹהוּ, הוּא

פְּתִיחַת בֵּית הַצּוֹאֵר: בְּתוֹכוֹ. כְּתַרְגוּמוֹ

כְּפִיל לְגוּיָה, כְּפֹל לְתוֹכוֹ, לְהִיּוֹת לוֹ לְשֹׁפָה

כפילתו, והיה מעשה אורג ולא במחט:
 כפי תחרא. למדנו שהשריונים שלהם
 פיהם כפול לתוכן: לא יקרע. כדי שלא
 יקרע, והקורעו עובר בלאו, שזה ממנין
 לאוין שבתורה, וכן לא יזה החשן, וכן לא
 יסורו ממנו, הנאמר בבדי הארון:

לֹא יַעֲשֶׂיתָ עַל שׁוֹלְיוֹ רִמְיָא
 תְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
 עַל שׁוֹלְיוֹ סָבִיב וּפַעֲמָנָי זָהָב
 בְּתוֹכָם סָבִיב:

וְתַעֲבֹד עַל שִׁפּוּלוֹהִי רְמוֹנֵי תְּכֵלֵא

וְאַרְגָּוָנָא וְצִבֵּעַ זְהוּרֵי עַל שִׁפּוּלוֹהִי

סְחֹר סְחֹר וְזָגִין דְּדִהָבָא בִּינִיהוֹן סְחֹר

סְחֹר:

רְמוֹנֵי. עֲגוּלִים וְחִלּוּלִים הִיוּ, כַּמִּין רְמוֹנִים

הַעֲשׂוּיִים כְּבִיצַת תְּרַנְגוּלָת: וּפַעֲמוֹנֵי זָהָב.

זָגִין עִם עֲנַבְלִין שֶׁבַתוּכִם: בַּתוּכִם סְבִיב.

בִּינִיהֶם סְבִיב, בֵּין שְׁנֵי רְמוֹנִים פַּעֲמוֹן אֶחָד,

דְּבוּק וְתִלּוּי בִּשְׁוֹלֵי הַמַּעִיל:

לְ- פַּעֲמוֹן זָהָב וְרַמּוֹן פַּעֲמוֹן זָהָב

וְרִמּוֹן עַל שׁוּלֵי הַמַּעֲיֵל סְבִיב׃

זָגֹא דְדֶהֱבֹא וְרִמּוֹנֹא זָגֹא דְדֶהֱבֹא

וְרִמּוֹנֹא עַל שִׁיפּוּלֵי מַעֲיֵלָא סְחֹר

סְחֹר׃

פַּעַמּוֹן זָהָב וְרִמּוֹן וְגו'. פַּעַמּוֹן זָהָב וְרִמּוֹן

אֶצְלוּ׃

לָהּ וְהָיָה עַל אֶהָרִין לְשִׁירָת

וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֵאוֹ אֶל הַקִּנְדָּשׁ

לְפָנַי יְהוָה וּבִצְאָתוֹ וְלֹא

יְמוֹת: (ט)

וַיְהִי עַל אֶהֱרֹן לְשִׁמְשָׁא וַיִּשְׁתַּמֶּע קָלָהּ

בַּמַּעֲלָה לְקוֹדֶשָׁא קָדָם יי וּבַמִּפְקָה וְלֹא

יְמוֹת:

וְלֹא יְמוֹת. מְכַלֵּל לֹא אֵתָה שׁוֹמֵעַ הֵן, אִם

יֵהִיו לוֹ לֹא יִתְחַיֵּב מִיָּתָהּ, הֵא אִם יִכְנַס

מִחוּסָר אֶחָד מִן הַבְּגָדִים הַלְלוֹ, חַיֵּיב מִיָּתָהּ

בִּידֵי שָׁמַיִם:

לוֹ וְעָשִׂיתָ צִיּוֹן זָהָב טָהוֹר

וּפֶתַחַת עָלָיו פֶּתוּחֵי חֹתָם

קִדְשׁ לַיהוָה:

וְתַעֲבֹד צִיצָא דְדָהֵב דְּכִי וְתִגְלוֹף

עֲלוֹהֵי כְתָב מִפְּרֵשׁ קִדְשׁ לִי:

צִיץ. כּמִין טַם שֶׁל זָהָב הִיָּה, רוֹחֵב בִּ

אַצְבָּעוֹת, מִקִּיָּה עַל הַמִּצָּח מֵאוֹזֵן לְאוֹזֵן:

לִזְרֹשְׁמֹת אֹתוֹ עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת

וְהָיָה עַל הַמִּצְנֶפֶת אֵל מוֹל

פָּנָי הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה:

וְתִשּׁוּי יִתָּה עַל חוּטָא דְתַכְלֶתָא וִיָּהִי

עַל מִצְנַפֶּתָא לְקַבֵּל אִפִּי מִצְנַפֶּתָא יְהִי:

עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת. וּבִמְקוֹם אַחֵר הוּא

אוֹמֵר, וַיִּתְּנוּ עֲלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת, וְעוֹד, כְּתִיב

כֹּאן וְהִיא עַל הַמִּצְנֶפֶת, וְלִמְטָה הוּא אוֹמֵר

וְהִיא עַל מִצַּח אַהֲרֹן, וּבִשְׁחִיטַת קֹדְשִׁים

שְׁנִינּוּ, שֶׁעָרּוּ הִיא נֹרְאָה בֵּין צִיץ לַמִּצְנֶפֶת

שֶׁשֶׁם מְנִיחַ תְּפִלִּין, לְמַדְּנוּ שֶׁהַמִּצְנֶפֶת

לְמַעַלָּה בְּגוֹבַהּ הָרֹאשׁ, וְאֵינָה עֲמוּקָה

לְהַכְנִס בָּהּ כָּל הָרֹאשׁ עַד הַמִּצַּח, וְהַצִּיץ

מְלִמְטָה, וְהַפְּתִילִים הָיוּ בְּנִקְבִּים, וְתִלְוִיין

בּוֹ בִּשְׁנֵי רֹאשִׁים וּבְאַמְצָעוֹ, שֶׁשָּׂה בִּגְ

מקומות הללו, פתיל מלמעה אחד
מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו, וקושר ראשי
הפתילים מאחורי העורף שלשתן,
ונמצאו בין אורך הטם ופתילי ראשיו
מקיפין את הקדקד, ופתיל האמצעי
שבראשו קשור עם ראשי השנים, והולך
על פני רוחב הראש מלמעה, נמצא
עשוי כמין כובע, ועל פתיל האמצעי הוא
אומר והיה על המצנפת, והיה נותן הציץ
על ראשו כמין כובע על המצנפת,
והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל,

והטס תלוי כנגד מצחו, ונתקיימו כל
 המקראות, פתיל על הציץ, וציץ על
 הפתיל, ופתיל על המצנפת מלמעלה:

לַח וְהָיָה עַל מִצַּח אֶהְרֹן וְנָשָׂא
 אֶהְרֹן אֶת עֹז הַקֹּדֶשִׁים אֲשֶׁר
 יִקְדִּישׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל
 מַתָּנֹת קֹדֶשִׁיהֶם וְהָיָה עַל
 מִצַּחוֹ תַּמִּיד לְרֹצוֹן לָהֶם לְפָנַי
 יְהוָה:

וַיְהִי עַל בֵּית עֵינֹהִי דְאַהֲרֹן וַיִּטּוֹל
 אַהֲרֹן יָת עֲזִיָּת קוֹדֶשֶׁיָּא דִּי יְקַדְּשׁוּן
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל מִתְּנַת קוֹדֶשֶׁיהוֹן וַיְהִי
 עַל בֵּית עֵינֹהִי תְּדִירָא לְרַעְוָא לְהוֹן
 קָדָם יִי:

ונשא אהרן. לשון סליחה, ואף על פי כן
 אינו זז ממשמעו, אהרן נושא את המשא
 של עון, נמצא מסולק העון מן הקדשים:
 את עון הקדשים. לרצות על הדם ועל
 החלב שקרבו בטומאה, כמו ששנינו, אי

זה עון הוא נושא, אם עון פגול הרי כבר
נאמר לא ירצה, ואם עון נותר הרי נאמר
לא יחשב, ואין לומר שיכפר על עון הכהן
שהקריב טמא, שהרי עון הקדשים נאמר,
ולא עון המקריבים, הא אינו מרצה אלא
להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד.
אי אפשר לומר שיהא על מצחו תמיד,
שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה,
אלא תמיד לרצות להם, אפילו אינו על
מצחו, שלא היה כהן גדול עובד באותה
שעה, ולדברי האומר עודהו על מצחו

מכּכּר זמּרצָה, זאם לאו אינו מרצָה, נדרש
על מצחו תמיד, מלמד שממשמש בו
בעודו על מצחו, שלא יסיה דעתו ממנו:

לֹט וְשִׁבְצָתָּ הַכֹּתָנֹת שֵׁשׁ
וְעָשִׂיתָ מִצְנָפֹת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט
תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רִקָּם:

וְתַרְמִץ כְּתוּנָא בּוּצָא וְתַעֲבֵד מִצְנָפֹתָא
דְּבוּצָא וְהַמִּינָא תַעֲבֵד עוּבֵד צִיר:

ושבצת. עשה אותם משבצות משבצות,
וכולם של שש:

מ וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כִּתְּנֹת

וְעֲשִׂיתָ לָהֶם אֲבִנִּים

וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד

וְלִתְּפָאֶרֶת:

וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲבִד כִּתּוּנִין וְתַעֲבִד

לְהוֹן הַמִּיֻּנִּין וְכוֹבְעִין תַּעֲבִד לְהוֹן לִיקָר

וְלִתְּשֻׁבָּחָן:

וּלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כִּתְּנֹת. אַרְבַּעַּה בִּגְדִים

הַלְלוּ וְלֹא יוֹתֵר, כִּתּוּנֹת, וְאַבְנֵט, וּמִגְבָּעוֹת

היא מצנפת, ומכנסים הכתובים למטה

בפרשה:

מֵאֵל וְהִלְבֵּשׁתָּ אֹתָם אֶת אֶהֱרֹן

אֶחָיו וְאֶת בָּנָיו אֹתוֹ וּמִשְׁחָה

אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ

אֹתָם וְכִהְנֹוּ לִי:

וְתִלְבַּשׁ יִתְהוֹן יֵת אֶהֱרֹן אֶחָיו וְיֵת

בְּנוֹהֵי עֲמָה וְתִרְבִּי יִתְהוֹן וְתִקְרַב יֵת

קֶרֶבְנֵהוֹן וְתִקְדֹּשׁ יִתְהוֹן וְיִשְׁמְשׁוּן

קִדְמִי:

והלבשת אותם את אהרן. אותם
האמורין באהרן, חשן, ואפוד, ומעיל,
וכתונת תשבץ, מצנפת, ואבנט, וציץ,
ומכנסים, הכתובים למטה בכולם: ואת
בניו אתו. אותם הכתובים בהם: ומשחת
אותם. את אהרן ואת בניו בשמן המשחה:
ומלאת את ידם. כל מלוי ידיים לשון
חנוך, כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו
מאותו יום והלאה, ובלשון לע"ז,
כשמניין אדם על פקודת דבר, נותן

השליט בידו בית יד של עזר שקורין
 גוואנ"טו, ועל ידו הוא מחזיקו בדבר,
 וקורין לאותו מסירה וזיר"סטיר, והוא
 מלוי ידיים:

מב וְעֵשָׂה לָהֶם מִכְנָסִי בַד
 לְכִסּוֹת בְּשָׂר עֲרוֹה מִמַּתָּנִים
 וְעַד יִרְכִּים יִהְיוּ:

וְעַבְד לְהוֹן מִכְנָסִין דְּבוּץ לְכִסָּא בְּשָׂר
 עֲרִיתָא מִחֲרָצִין וְעַד יִרְכָּן יִהְיוּ:

ועשה להם. לאהרן ולבניו: מכנסי בד.

הרי ח' בגדים לכהן גדול וארבעה לכהן

הדיוט:

מג וְהָיוּ עַל אֶהָרֹן וְעַל בָּנָיו

בְּבָאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ

בְּגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשִׁירָת

בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא יִשָּׂאוּ עֹזן וּמִתּוֹ

חֲקֹת עוֹלָם לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו:

(ס)

ויהיו על אֶהָרֹן וְעַל בְּנוֹהֵי בְּמַעֲלֵהוֹן

לְמִשְׁכַּן זְמַנָּא אוּ בְּמִקְרָבֵהוֹן לְמַדְבָּחָא
 לְשִׁמְשָׁא בְּקוֹדֶשָׁא וְלֹא יִקְבְּלוֹן חוּבָא
 וַיְמֻתוּן קָיָם עָלָם לֵיהּ וְלִבְנוֹהִי בַתְרוּהִי:
 וְהָיוּ עַל אַהֲרֹן. כֹּל הַבְּגָדִים הָאֵלֶּה, עַל
 אַהֲרֹן הָרִאשִׁי לֹא: וְעַל בְּנָיו. הָאֲמֹרִין
 בָּהֶם: בְּבוֹאֵם אֶל אֶהֱלֵ מוֹעֵד. לְהִיכַל זָכוֹן
 לְמִשְׁכָּן: וּמִתּוֹ. הֵא לְמַדָּת, שֶׁהַמִּשְׁמַשׁ
 מֵחוּסֵר בְּגָדִים, בְּמִיתָה: חֻקַּת עוֹלָם לֹא. כֹּל
 מִקּוֹם שֶׁנֶּאֱמַר חֻקַּת עוֹלָם, הוּא גְזִירָה מִיַּד
 וְלְדוֹרוֹת לְעַכְבָּב בּוֹ:

א רביעי וְזֶה הַדָּבָר

אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקֹדֶשׁ אֹתָם

לְכַהֵן לִי לְקַח פֶּר אֶחָד בֶּן

בָּקָר וְאַיִלם שְׁנַיִם תְּמִימִם:

וְדִין פֶּתֶגְמָא דִּי תַעֲבֹד לְהוֹן לְקֹדֶשׁא

יִתְּהוֹן לְשִׁמְשָׁא קֳדָמִי סַב תּוֹר חַד בַּר

תּוֹרִי וְדַכְרִין תִּירִין שְׁלָמִין:

לִקְחָהּ. כִּמּוֹ קָח, וּשְׁתִּי גִזְרוֹת הֵן, אַחַת שֶׁל
 קִיחָהּ וְאַחַת שֶׁל לִקְיָחָהּ, וְלֹאֵן פִּתְרוֹן אֶחָד:
 פֶּר אֶחָד. לְכַפֹּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֹל שֶׁהוּא
 פֶּר:

ב וְלֶחֶם מִצֹּת וְחֹלֶת מִצֹּת
 בְּלוֹלֹת בַּשֶּׁמֶן וְרִקְיָקִי מִצֹּת
 מְשֻׁחִים בַּשֶּׁמֶן סֹלֶת חֲטִיִּם
 תַּעֲשֶׂה אֹתָם:

וְלֶחֶם פֶּטִיר וְגִרְיָצִין פֶּטִירִין דְּפִילָן

בַּמִּשָּׁח וְאֶסְפּוּגִין פִּטִּירִין דְּמִשְׁיחִין

בַּמִּשָּׁח סִלְתָּא חֲטִין תַּעֲבִד יְתֵהוּן:

וּלְחֶם מִצּוֹת וְחֹלֶת מִצַּת וּרְקִיקֵי מִצּוֹת.

הָרִי אֱלוֹ ג' מִינִין, רְבוּכָה, וְחֹלוֹת, וּרְקִיקִין.

לֶחֶם מִצּוֹת הִיא הַקְרוּיָה לְמַטָּה בַּעֲנִין חֹלֶת

לֶחֶם שֶׁמֶן, עַל שֵׁם שְׁנוֹתָן שֶׁמֶן בְּרְבוּכָה

כְּנֶגֶד הַחֹלוֹת וְהַרְקִיקִין, וְכָל הַמִּינִין בָּאִים

עֶשֶׂר עֶשֶׂר חֹלוֹת: בְּלוֹלוֹת בְּשֶׁמֶן. כֹּשֶׁהָן

קִמַּח, יוֹצֵק בָּהֶן שֶׁמֶן וּבּוֹלָלִין: מִשְׁחִים

בְּשֶׁמֶן. אַחֵר אַפִּייתָן מוֹשְׁחָן כַּמִּין כ"ף

יוֹנִית שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה כְּנו"ךְ שֶׁלָנוּ:

ג וְנִתַּתְּ אֹתָם עַל סֵל אֶחָד

וְהִקְרַבְתְּ אֹתָם בַּסֵּל וְאֵת הַפָּר

וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילָם:

וְתִתֵּן יְתֹהוֹן עַל סֵלָא חֵד וְתִקְרַב יְתֹהוֹן

בַּסֵּלָא וְיֵת תּוֹרָא וְיֵת תִּירִין דְּכָרִין:

וְהִקְרַבְתְּ אֹתָם. אִלְ חֲצֵר הַמִּשְׁכָּן בְּיוֹם

הַקִּמְתּוֹ:

ד וְאֵת אֶחָדָן וְאֵת בְּנֵי תִקְרִיב

אֵל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרַחֲצֶתָ

אֶתֶּם בַּמִּיָּם:

וַיֵּת אֶהֱרֹן וַיֵּת בְּנוֹהֵי תִקְרַב לְתַרְעַ

מִשְׁכַּן זְמַנָּא וְתַסְחִי יִתְהוֹן בַּמִּיָּא:

וּרְחַצַת. זו טבילת כל הגוף:

ה וְלִקְחֹת אֶת הַבְּגָדִים

וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת אֶהֱרֹן אֶת

הַכֹּהֲנֹת וְאֵת מַעֲיֵל הָאֵפֹד

וְאֵת הָאֵפֹד וְאֵת הַחֹשֶׁן

וְאֵפֹדָתָ לֹו בְּחֹשֶׁב הָאֵפֹד:

וְתִסַּב יְתָ לְבוּשִׁיא וְתִלְבַּשׁ יְתָ אֶהְרֹן יְתָ

כְּתוּנָא וְיִת מְעִיל אֶפֻּדָא וְיִת אֶפֻּדָא

וְיִת חוֹשֶׁנָּא וְתִתְקַן לָהּ בְּהִמִּין אֶפֻּדָא:

וּאֶפֻּדָתָּהּ קֶשֶׁט וְתִקַּן הַחֲגוּרָה וְהַסִּינֹר

סְבִיבוֹתָיו:

וְשִׁמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ

וְנָתַתָּ אֶת נִזֹּר הַקֹּדֶשׁ עַל

הַמִּצְנֶפֶת:

וְתָשׁוּי מִצְנֶפֶתָּהּ עַל רִישָׁהּ וְתִתֵּן יְתָ

כִּלְיָא דְקוּדְשָׁא עַל מְצַנְפָּתָא:

נזר הקדש. זה הציץ: על המצנפת. כמו

שפירשתי למעלה, על ידי הבתיל

האמצעי ושני פתילין שבראשו הקשורין

שלשתן מאחורי העורף, הוא נותנו על

המצנפת כמין כובע:

וּלְקַחְתָּ אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה

וַיַּצַּקְתָּ עַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁחָתָּ

אֹתוֹ:

וְתִסַּב יָת מִשְׁחָא דְרְבוּתָא וְתִרִיק עַל

רִישָׁה וְתַרְבֵּה יִתֶּה:

וּמַשַּׁחַת אוֹתוֹ. אֵף מַשִּׁיחָה זֹכֵר כַּמִּין כ"ף

יוֹנִית, נוֹתֵן שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ, וּבֵין רִיסֵי

עֵינָיו, וּמַחְבֵּר בְּאֶצְבָּעוֹ:

ח וְאֵת בְּנָיו תִּקְרֶיב וְהִלַּבְשָׁתָם

בְּתִנֹּת:

וְאֵת בְּנוֹהֵי תִקְרֶיב וְהִלַּבְשָׁנוֹן כְּתוּנִין:

ט וְחֲגֹרֹת אֹתָם אֲבַנֵּט אֲחֶרֶץ

וּבְנָיו וְחֲבֻשָׁתָם לֶחֶם מִגִּבְעֹת

וְהִיתָה לָהֶם כְּהִנָּה לְחֻקֹּת עוֹלָם

וּמִלֵּאת יַד אַהֲרֹן וַיַּד בְּנָיו:

וַתִּזְרֹז יְתֵהוֹן הַמִּינִין אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי

וַתִּתְּקֶן לְהוֹן כּוֹבְעִין וַתִּהְיֶה לְהוֹן כְּהִנָּתָא

לְקַיִם עָלָם וַתִּקְרַב קֶרְבָּנָא דַּאֲהֲרֹן

וְקֶרְבָּנָא דְּבְנוֹהִי:

וְהִיתָה לָהֶם. מְלוֹי יָדִים זֶה לְכַהוֹנֵת עוֹלָם:

וּמִלֵּאת. עַל יְדֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: יַד אַהֲרֹן

וַיַּד בְּנָיו. בְּמִילֹי וּפְקוּדַת הַכַּהֲוֹנָה:

וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל

מוֹעֵד וּסְמֹךְ אֹהֶלֶךָ וּבְנִיֹּךָ אֶת

יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר׃

וּתְקַרְבַּ יָדְךָ תֹּרֵא לִקְדָם מִשְׁכַּן זִמְנָא

וּסְמוֹךְ אֹהֶלְךָ וּבְנוֹהֵי יָדְךָ יְדִיהוֹן עַל

רִישׁ תֹּרֵא׃

וְשַׁחֲטָהּ אֶת הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה

פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

וּתְכוּס יָדְךָ תֹּרֵא קְדָם יְיָ בַּתְרַע מִשְׁכַּן

זִמְנָא:

פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. בַּחֲצֵר הַמִּשְׁכָּן שֶׁלִּפְנֵי

הַפֶּתַח:

יִבְלְקֶנָּה מִדָּם הַפָּר וְנִתְּנָה עַל

קֶרֶן הַמִּזְבֵּחַ בְּאַצְבָּעַךָ וְאֵת

כָּל הַדָּם תִּשְׁפֹךְ אֶל יְסוֹד

הַמִּזְבֵּחַ:

וְתִסַּב מִדָּמָא דְתוֹרָא וְתֵינן עַל קֶרֶן

מִדְּבַחָא בְּאַצְבָּעַךָ וְיֵת כָּל דָּמָא תִּישׁוּד

לִיסוּדָא דְמַדְבָּחָא:

על קרנות. למעלה, בקרנות ממש: ואת
כל הדם. שירי הדם: אל יסוד המזבח.
כמין בליטת בית קבול עשוי לו סביב
סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ:

יג וְלִקְחֹתָ אֶת כָּל הַחֵלֶב

הַמִּכֶּסֶה אֶת הַקֶּרֶב וְאֵת

הַיִּתְּרֹת עַל הַכָּבֹד וְאֵת שְׁתֵּי

הַכִּלִּיֹּת וְאֵת הַחֵלֶב אֲשֶׁר

עֲלִיָּהוּ וְהַקְטָרֶת הַמִּזְבֵּחַ:

וְתִסַּב יֵת כָּל תְּרֵבָא דְחַפֵּי יֵת גּוֹא וְיֵת

חֲצָרָא דְעַל כְּבֻדָּא וְיֵת תְּרֵתִין כְּלִין וְיֵת

תְּרֵבָא דִּי עֲלִיָּהוּ וְתִסִּיק לְמִדְבַּחָא:

הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב. הוּא הַקְרוֹם

שֶׁעַל הַכֶּרֶם שְׁקוּרִין טִיל"א: וְאֵת הִיתָרָתָא.

הוּא טְרַפְשָׁא דְכְּבֻדָּא שְׁקוּרִין אִיבֵר"ש: עַל

הַכְּבֹד. אֵף מִן הַכְּבֹד יִטּוֹל עֲמָה:

יָד וְאֵת בְּשֵׁר הַפָּר וְאֵת עֶרְוֹ

וְאֵת פְּרֵשׁוֹ תִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ

מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חֲטָאת הוּא:

וְיֵת בְּסֵרָא דְתוֹרָא וְיֵת מִשְׁכֵּה וְיֵת

אוֹכְלָה תוֹקִיד בְּנוֹרָא מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא

חֲטָאתָא הוּא:

תִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ. לֹא מִצִּינוּ חֲטָאת חִיצוֹנָה

נִשְׂרֶפֶת אֲלֵא זֶה:

טו וְאֵת הָאֵיל הָאֶחָד תִּקַּח

וּסְמְכוּ אֶחֶרְזָן וּבְנֵיו אֶת יְדֵיהֶם

עַל רֹאשׁ הָאֵילִם:

וַיֵּת דְּכָרָא חַד תַּסֵּב וַיִּסְמְכוּן אֶהֱרֹן

וּבְנוֹהֵי יֵת יְדִיהוֹן עַל רִישׁ דְּכָרָא:

טז וְשַׁחֲטָתָּ אֶת הָאֵילִם וְלִקְחָתָּ

אֶת דָּמּוֹ וְזָרְקָתָּ עַל הַמִּזְבֵּחַ

סְבִיב:

וְתִכּוּס יֵת דְּכָרָא וְתַסֵּב יֵת דִּמָּה וְתִזְרוּק

עַל מִדְּבַחַא סְחֹר סְחֹר:

וזרקת. בכלי, אוּחַז במזרק וזורק כנגד

הקרן, כדי שיראה לכאן ולכאן, ואין קרבן
טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד,
אבל שאר זבחים אינן טעונין קרן ולא
אצבע, שמתן דמם מחצי המזבח ולמטה,
ואינו עולה בכבש, אלא עומד בארץ
וזורק: סביב. כך מפורש בשחיטת
קדשים, שאין סביב אלא ב' מתנות שהן
ארבע, האחת בקרן זוית זו, והאחת בקרן
שכנגדה באלכסון, וכל מתנה נראית בשני
צדי הקרן אילך ואילך, נמצא הדם נתון
בד' רוחות סביב, לכך קרוי סביב:

יז וְאֵת הָאֵל תִּנְתַּח לְנִתְחִיו

וְרַחֲצֶתָ קִרְבּוֹ וּבִרְעִיו וְנִתַּח

עַל נִתְחִיו וְעַל רֹאשׁוֹ:

וְיֵת דְּכָרָא תִּפְלֵג לְאַבְרוֹהִי וְתַחֲלִיל גִּוָּה

וּבִרְעוּהִי וְתִתֵּן עַל אֲבָרוֹהִי וְעַל רִישָׁהּ:

עַל נִתְחִיו. עִם נִתְחִיו, מוֹסֵף עַל שְׂאֵר

הַנִּתְחִים:

יח וְהִקְטִירָתָּ אֵת כָּל הָאֵל

הַמִּזְבֵּחַ עֲלָה הוּא לִיהוָה יִיחַ

נִיחֻזֶּה אֲנִישָׁה לִיחֻזָּה הוּא:

וְתִסִּיק יֵת כָּל דְּכָרָא לְמַדְבַּחָא עֲלֵתָא

הוּא קָדָם יֵי לְאִתְקַבְּלָא בְרַעְוָא קָרְבָּנָא

קָדָם יֵי הוּא:

רִיחַ נִיחֻזָּה. נַחַת רוּחַ לְפָנֵי, שְׁאִמְרָתִי

וְנַעֲשֶׂה רְצוֹנִי: אֲנִישָׁה. לְשׁוֹן אֵשׁ, וְהִיא

הַקְטָרֶת אֵיבָרִים שֶׁעַל הָאֵשׁ:

חֲמִישִׁי וְלִקְחָתָּ אֶת

הָאֵיל הַשָּׁנִי וְסִמּוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו

אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הָאֵיל:

וְתִסַּב יָת דְּכָרָא תְּנִינָא וְיִסְמוּךְ אַהֲרֹן

וּבְנוֹהֵי יָת יְדֵיהוֹן עַל רִישׁ דְּכָרָא:

ב וְשַׁחֲטֹתָ אֶת הָאֵיל וְלִקְחֹתָ

מִדָּמּוֹ וְנָתַתָּה עַל תְּנוּךְ אֲזֶן

אַהֲרֹן וְעַל תְּנוּךְ אֲזֶן בָּנָיו

הַיְמָנִית וְעַל בִּהּוֹן יָדָם הַיְמָנִית

וְעַל בִּהּוֹן רַגְלָם הַיְמָנִית וְזִרְקֹתָ

אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סְבִיב:

וְתָכֹס יְת דְּכָרָא וְתַסֵּב מִדְּמָה וְתִתֵּן עַל

רוּם אוֹדְנָא דְּאַהֲרֹן וְעַל רוּם אוֹדְנָא

דְּבִנְוֵהי דִּמְיִנָּא וְעַל אֱלִיּוֹן יְדִיהוֹן

דִּמְיִנָּא וְעַל אֱלִיּוֹן רַגְלֵיהוֹן דִּמְיִנָּא

וְתִזְרוֹק יְת דְּמָא עַל מִדְּבַחַא סְחֹר

סְחֹר:

תְּנוּךְ. הוּא הַסְּחֹס, גִּדְר הָאֲמַצְעִי שְׁבִתוּךְ

הָאוֹזֶן, שְׁקוֹרִין טַנְדְּרוֹ"ס: בְּהֵן יָדָם.

הַגּוֹדֵל, וּבִפְרָק הָאֲמַצְעִי:

כֹּא וְלִקְחֹתָ מִן הַדָּם אֲשֶׁר עַל

הַמִּזְבֵּחַ וּמִשָּׁמֶן הַמִּשְׁחָה

וְהִזִּיתָ עַל אֶהֱרֹן וְעַל בְּגָדָיו

וְעַל בָּנָיו וְעַל בְּגָדֵי בָנָיו אֹתוֹ

וְקִדַּשׁ הוּא וּבְגָדָיו וּבָנָיו

וּבְגָדֵי בָנָיו אֹתוֹ׃

וְתִסַּב מִן דָּמָא דִּי עַל מִדְבַּחָא

וּמִמִּשְׁחָא דְרְבוּתָא וְתִדִּי עַל אֶהֱרֹן וְעַל

לְבוּשׁוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי

עֲמָה וַיִּתְקַדֵּשׁ הוּא וּלְבוּשׁוֹהִי וּבְנוֹהִי
וּלְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עֲמָה:

כב וּלְקַחְתָּ מִן הָאֵיל הַחֲלָב
וְהָאֵלִיָּה וְאֵת הַחֲלָב הַמְּכַסֶּה
אֵת הַקֶּרֶב וְאֵת יִתְרָת הַכָּבֹד
וְאֵת שְׁתֵּי הַכִּלִּיֹּת וְאֵת הַחֲלָב
אֲשֶׁר עָלֶיהֶן וְאֵת שׁוֹן הַיָּמִין
כִּי אֵיל מְלָאִים הוּא:

וְתִסַּב מִן דְּכָרָא תִרְבָּא וְאֵלִיתָא וַיִּתְּ

תִּרְבָּא דְחַפֵּי יֵת גּוֹא וְיֵת חֲצַר כְּבִדָּא
 וְיֵת תַּרְתֵּן כְּלִין וְיֵת תִּרְבָּא דִּי עֲלִיָּהֶן
 וְיֵת שׁוּקָא דִּימִינָא אֲרִי דְכַר קְרַבָּנָא
 הוּא:

החלב. זה חלב הדקים או הקיבה:
 והאליה. מן הכליות ולמטה, כמו
 שמפורש בויקרא, שנאמר לעמת העצה
 יסירנה, מקום שהכליות יועצות, ובאמורי
 הפר לא נאמר אליה, שאין אליה קריבה
 אלא בכבש וכבשה ואיל, אבל שור ועז

אין טעונים אליה: ואת שוק הימין. לא
מצינו הקטרה בשוק הימין עם האמורים,
אלא זו בלבד: כי איל מלואים הוא.
שלמים לשון שלמות, שהושלם בכל.
מגיד הכתוב שהמלואים שלמים,
שמימים שלום למזבח, ולעובד
העבודה, ולבעלים לכך אני מצריכו
החזה, להיות לו לעובד העבודה למנה,
וזה משה ששימש במלואים, והשאר
אכלו אהרן ובניו, שהם בעלים, כמפורש
בענין:

בג וְכִכֹּר לֶחֶם אַחַת וְחֵלֶת לֶחֶם

שֶׁמֶן אַחַת וְרִקִּיק אֶחָד מִסֵּל

הַמִּצֹּת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה:

וּפֶתָא דְלֶחֶם חֵד וּגְרֻצָּתָא דְלֶחֶם מִשַּׁח

חֵדָא וְאַסְפּוּג חֵד מִסֵּלָא דְפִטִּירִיא דִּי

קָדָם יִי:

וכבר לחם. מן החלות: וחלת לחם שמן.

ממין הרבובה: ורקיין. מן הרקיין אחד,

מעשר שבכל מין ומין. ולא מצינו תרומת

לחם הבא עם זבח נקטרת, אלא זו בלבד,
 שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה
 לכהנים עם חזה ושוק, ומזה לא היה
 למשה למנה, אלא חזה בלבד:

כֹּד וְשִׁמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן
 וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהִנַּפְתָּ אֹתָם
 תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה:

וְתִשּׂוּי כֹלָא עַל יָדָא דַּאֲהֲרֹן וְעַל יָדָא
 דְּבָנוּהִי וְתָרִים יִתְהוֹן אֲרָמוּתָא קָדָם יי:
 עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְגו' וְהִנַּפְתָּ. שְׁנֵיהֶם עֲסוּקִין

בתנופה, הבעלים והכהן, הא כיצד, כהן
 מניח ידו תחת יד הבעלים ומניח, ובזה היו
 אהרן ובניו בעלים ומשה כהן: תנופה.
 מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם
 שלו, ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות
 ורוחות רעות. תרומה, מעלה ומוריד למי
 שהשמים והארץ שלו, ומעכבת טללים
 רעים:

כֹּה־וְלִקְחָתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ
 הַמִּזְבֵּחַ עַל הָעֹלָה לְרִיחַ

נִיחֻחַ לְפָנַי יְהוָה אֵשׁ הוּא
לִיהוָה:

וְתִסַּב יְתֵהוֹן מִיַּד־יְהוֹן וְתִסִּיק לְמַדְבָּחָא
עַל עֲלֹתָא לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְוָא קָדָם יי
קָרְבָּנָא הוּא קָדָם יי:

עַל הָעוֹלָה. עַל הָאֵיל הָרֵאשִׁוֹן שֶׁהָעֹלִית
עוֹלָה: לְרִיחַ נִיחֻחַ. לְנַחַת רוּחַ לְמִי שֶׁאָמַר
וְנַעֲשֶׂה רְצוֹנֵנוּ: אֵשׁ. לֹאשׁ נָתַן: לָהּ.
לְשֵׁמוֹ שֶׁל מְקוֹם:

כו וְלִקְחֹתָ אֶת הַחֲזָה מֵאֵיל

הַמִּלֵּאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהִנֵּפְתָּ

אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה

לָךְ לְמִנְחָה׃

וְתִסַּב יֵת חֲדִיא מְדַכָּר קֶרְבָּנִיא דִּי

לְאַהֲרֹן וְתָרִים יִתֶּה אֲרָמוֹתָא קֳדָם יִי

וְיֵהִי לָךְ לְחֻלָּק׃

תְּנוּפָה. לְשׁוֹן הוֹלְכָה וְהִבְאָה, וִינְטְלִי"ר

בִּלְעִי"ז׃

בֹּזֶה וְקִדְשָׁתָא אֶת חֲזָה הַתְּנוּפָה
 וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוֹנֵף
 וְאֲשֶׁר הוֹרֵם מֵאֵיל הַמִּלֵּאִים
 מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו:
 וְתִקְדַּשׁ יֵת חֲדִיא דְּאַרְמוּתָא וִית שׁוֹקָא
 דְּאַפְרָשׁוּתָא דִּי אֶתְרֵם וְדִי אֶתְפָּרֵשׁ
 מִדְּכֹר קֶרֶבְנִיא מִדִּי לְאַהֲרֹן וּמִדִּי
 לְבָנוֹהִי:

וּקְדַשְׁתָּ אֶת חֲזָה הַתְּנוּפָה וְאֶת שׁוֹק

התרומה וגו'. קדשם לדורות, להיות
 נוהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק של
 שלמים, אבל לא להקטרה, אלא והיה
 לאהרן ולבניו לאכול: הורם. לשון מעלה
 ומוריד:

בה יהיה לאהרן ולבניו לחק
 עולם מאת בני ישראל כי
 תרומה הוא ותרומה יהיה
 מאת בני ישראל מזבחי
 שלמים תרומתם ליהוה:

וַיְהִי לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְקִיָּם עָלָם מִן

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרִי אֲפֹרָשׁוֹתָא הוּא

וְאֲפֹרָשׁוֹתָא יְהִי מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנְכַּסֵּת

קוֹדֶשִׁיהוֹן אֲפֹרָשׁוֹתָהוֹן קָדָם יי:

לַחֵק עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁהַשְּׁלָמִים

לְבַעֲלִים, וְאֵת הַחִזָּה וְאֵת הַשּׁוֹק יִתְּנוּ

לְכַהֵן: כִּי תִרְוֹמָה הוּא. הַחִזָּה וְשׁוֹק הַזֶּה:

כֹּט וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן

יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לְמַשְׁחָה

בָּהֶם וְלֹמֵלֵא בָּם אֶת יָדָם:

וְלְבוּשֵׁי קוֹדֶשָׁא דִּי לְאַהֲרֹן יְהוֹן לְבָנוֹהִי

בְּתִירוֹהִי לְדַכָּאָה בְּהוֹן וְלְקַרְבָּא בְּהוֹן יֵת

קָרְבָּנֵהוֹן:

לְבָנִיו אַחֲרֵיו. לְמִי שְׂבֵא בַּגְדוֹלָה אַחֲרֵיו:

לְמַשְׁחָה. לְהַתְּגַדֵּל בָּהֶם, שֵׁשׁ מַשִּׁיחָה

שֶׁהִיא לְשׁוֹן שְׂרָרָה, כְּמוֹ כֹךְ נִתְּתִים

לְמַשְׁחָה, אֵל תַּגְעוּ בַּמַּשִּׁיחִי: וְלֹמֵלֵא בָּם

אֶת יָדָם. עַל יְדֵי הַבְּגָדִים הוּא מִתְּלַבֵּשׁ

בַּכְּהוֹנָה גְּדוֹלָה:

לֹשְׁבַעַת יָמִים יִלְבָּשׁם הַכֹּהֵן

תַּחֲתֵיו מִבְּנֵי אֲשֶׁר יָבֹא אֶל

אֹהֶל מוֹעֵד לְשִׁירָת בִּקְדָּשׁ׃

שְׁבַעַת יוֹמִין יִלְבָּשׁוּן כֹּהֲנָא תַּחֲתוֹהִי

מִבְּנוֹהִי דִי יַעֲזֹל לְמִשְׁכַּן זְמַנָּא

לְשִׁמְשָׁא בְּקוֹדֶשָׁא׃

שבַעַת יָמִים. רַצוּפִין: יִלְבָּשׁם הַכֹּהֵן.

אֲשֶׁר יָקוּם מִבְּנֵי תַּחֲתֵיו לְכַהֲנָה גְדוּלָּה,

כְּשִׁימְנוּהוּ לְהִיּוֹת כֹּהֵן גְּדוּלָּה: אֲשֶׁר יָבֹא אֶל

אהל מועד. אותו כהן המוכן להכנס לפני
 ולפנים ביום הכפורים, וזהו כהן גדול,
 שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו:
 תחתיו מבניו. מלמד, שאם יש לו לכהן
 גדול בן ממלא את מקומו, ימנוהו כהן
 גדול תחתיו: הכהן תחתיו מבניו. מכאן
 ראייה, כל לשון כהן, לשון פועל עובד
 ממש, לפיכך ניגון תביר נמשך לפניו:

לא וְאֵת אֵיל הַמִּלְאִים תִּקַּח
 וּבִשְׁלֹתָ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמָּקוֹם

קִדְשׁ:

וַיֵּת דְּכֹר קִרְבָּנִיא תִסֵּב וּתְבַשֵּׁל יֵת

בְּסֵרָה בַּאֲתֵר קִדְשׁ:

במקום קדש. בחצר אהל מועד,

שהשכלמים הלכו קדשי קדשים היו:

לֵב וְאֶכָּל אֶחָרֹץ וּבָנָיו אֶת בְּשֵׁר

הָאֵיל וְאֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסֵּל

פֶּתַח אֶהָל מוֹעֵד:

וַיִּכּוֹל אֶחָרֹץ וּבְנוֹהֵי יֵת בְּסֵר דְּכָרָא וַיֵּת

לַחֲמָא דִּי בְּסֵלָא לְתִרְעַ מִשְׁכַּן זְמַנָּא:

פִּתַּח אַהֲלֵ מוֹעֵד. כֹּל הַחֲצֹר קִרְוֵי בֹן:

לֹא יֵאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כִּפֹּר בָּהֶם

לְמַלְא אֶת יָדָם לְקֹדֶשׁ אֹתָם

וְזָר לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הֵם:

וַיִּכְלוּן יִתְהוֹן דִּי יִתְכַּפֵּר בְּהוֹן לְקָרְבָּא

יֵת קָרְבְּנֵהוֹן לְקֹדֶשׁא יִתְהוֹן וְחִלּוֹנֵי לֹא

יִיכּוּל אֲרֵי קוּדְשָׁא אֲנוּן:

וַאֲכָלוּ אֹתָם. אַהֲרֹן וּבְנָיו, לְפִי שְׁהֵם

בעליהם: אשר כפר בהם. להם כל זרות
 ותיעוב: למלא את ידם. באיל ולחם
 הללו: לקדש אתם. שעל ידי המלואים
 הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה:
 כי קדש הם. קדשי קדשים, ומכאן למדנו
 אזהרה לזר האוכל קדשי קדשים, שנתן
 המקרא טעם לדבר משום דקדש הם:

לֹד וְאֵם יִוָּתֵר מִבֶּשֶׂר הַמִּלֻּאִים
 וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֶּקָּר וְשֶׁרֶפֶת
 אֶת הַנֹּתֵר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי

קֹדֶשׁ הוּא:

וְאִם יִשְׁתָּאֵר מִבְּסֹר קֶרְבָּנִיא וּמִן לַחֲמָא

עַד צִפְרָא וְתוֹקִיד יֵת דְּאִשְׁתָּאֵר בְּנוֹרָא

לֹא יִתְאָכַל אֲרִי קוֹדֶשׁא הוּא:

לֵה וְעַשִּׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כִּכָּה

כָּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם

שִׁבַּעַת יָמִים תִּמְלֹא יָדָם:

וְתַעֲבֹד לְאַהֲרֹן וּלְבָנָוְהִי כִּדִּין כָּכֹל דִּי

פִּקְדֵיית יִתְךָ שִׁבַּעַת יוֹמִין תִּקְרַב

קָרְבָּנֶהוּן:

וַעֲשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כְּכֹהֵן. שְׁנֵה הַכֹּתוּב
 וּכְכֹל לַעֲכָב, שֶׁאֵם חֶסֶד דְּבַר אֶחָד מִכֹּל
 הָאֲמֹר בַּעֲנִין, לֹא נִתְמַלְאוּ יְדֵיהֶם לְהִיזֹת
 כֹּהֲנִים, וְעַבּוּדָתָם פְּסוּלָה: אֵתְכֹה. כְּמוֹ
 אוֹתָךְ: שִׁבַּעַת יָמִים תִּמְלֹא וְגו'. בַּעֲנִין
 הַזֶּה וּבִקְרִבְנוֹת הַלְלוּ בְּכָל יוֹם:

לוֹ וּפֶר חֲטָאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל
 הַכֹּפָרִים וְחֲטָאתָ עַל הַמִּזְבֵּחַ
 בְּכַפָּרָךְ עָלָיו וּמִשְׁחָתָ אֹתוֹ

לְקַדְשׁוֹ:

וְתוֹרָא דְחֻטְאִיתָא תַּעֲבִיד לְיוֹמָא עַל
כְּפוּרִיא וְתִדְכִּי עַל מַדְבַּחָא בְּכַפְרוּתָךְ
עָלוּהִי וְתִרְבִּי יְתָה לְקַדְשׁוּתָהּ:

עַל הַכְּפוּרִים. בְּשִׁבִּיל הַכְּפוּרִים, לְכַפֵּר עַל
הַמִּזְבֵּחַ מִכָּל זָרוֹת וְתִיעוּב, וְלִפִּי שֵׁנָאמֵר
שִׁבְעַת יָמִים תִּמְלֹא יָדָם, אֵין לִי אֵלָא דְבַר
הַבָּא בְּשִׁבְיָלָם, כְּגוֹן הָאֵילִים וְהַלֶּחֶם, אֲבָל
הַבָּא בְּשִׁבִּיל הַמִּזְבֵּחַ, כְּגוֹן פֶּר שֶׁהוּא לַחֲטוּי
הַמִּזְבֵּחַ, לֹא שִׁמְעֵנוּ, לְכָךְ הוּצַרְךָ מִקְרָא

זה. ומדרש תורת כהנים אומר, כפרת
 המזבח הוצרך, שמא התנדב איש דבר
 גזול במלאכת המשכן והמזבח: וחטאת.
 ותדכי, לשון מתנת דמים הנתונים באצבע
 קרוי חטוי: ומשחת אותו. בשמן
 המשחה, וכל המשיחות כמין כ"ף יונית:
 לו שִׁבְעַת יָמִים תִּכַּפֵּר עַל
 הַמִּזְבֵּחַ וְקִדְשָׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה
 הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים כָּל הַנִּגְעַ
 בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ: (ו)

שְׁבַעַת יוֹמִין תְּכַפֵּר עַל מַדְבַּחַא

וְתִקְדָּשׁ יִתֶּה וִיֵּהי מַדְבַּחַא קֹדֶשׁ

קוֹדֶשֶׁיָא כָּל דִּיקְרַב בְּמַדְבַּחַא יִתְקַדָּשׁ:

וְהִיָּה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ. וְזֶה הִיא קְדוּשָׁתוֹ,

כָּל הַנוֹגַע בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ, אֲפִילוֹ קֶרֶבֶן פֶּסוּל

שֶׁעָלָה עָלָיו, קֹדֶשׁוֹ הַמִּזְבֵּחַ לְהַכְשִׁירוֹ שֶׁלֹּא

יֵרֵד, מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַנוֹגַע וְגו' יִקְדָּשׁ,

שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין רֵאשִׁי בֵּין שְׂאִינֹו רֵאשִׁי, כַּגּוֹן

דְּבַר שֶׁלֹּא הִיָּה פֶּסוּלוֹ בַּקֹּדֶשׁ, כַּגּוֹן הָרֹבֵעַ

וְהַנֶּרְבֵּעַ, וּמִוִּקְצָה, וְנֶעֱבַד, וְהַטְרִיפָה,

וּכְיוּצָא בָּהֶן, תִּלְמֹוד לֹאמַר זֶה אֲשֶׁר

תעשה, הסמוך אחריו, מה עולה ראיה
 אף כל ראיה, שנראה לו כבר ונפסל
 משבא לעזרה, כגון הלך, והיוצא, והטמא,
 ושנשחט במחשבת חוץ לזמנו וחוץ
 למקומו, וכיוצא בהן:

לח שישי וזה אשר

תעשה על המזבח כבשים
 בני שנה שנים ליום תמיד:

וְדִין דִּי תַעֲבֹד עַל מַדְבַּחַא אֲמַרִין בְּנֵי

שָׁנָא תַרִין לְיוֹמָא תְּדִירָא:

לֹט אֶת הַכֹּבֵשׁ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה

בַּבֶּקֶר וְאֶת הַכֹּבֵשׁ הַשֵּׁנִי

תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים:

יֵת אֲמַרָא חַד תַּעֲבֹד בְּצִפְרָא וְיֵת

אֲמַרָא תַנִּינָא תַעֲבֹד בֵּין שְׁמֵשִׁיא:

מ וְעֶשְׂרֹן סֹלֶת כָּלֹל בְּשִׁמּוֹן

כַּתִּית רִבַּע חֲהִיז וְנִסְךְ רַבִּיעֵת

הֵהִיז יֵין לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד:

וְעֶסְרוֹנָא סִלְתָּא דְּפִילָא בְּמִשַּׁח כְּתִישָׁא

רְבָעוֹת הֵינָא וְנִסְכָּא רְבָעוֹת הֵינָא

חֲמָרָא לְאִמְרָא חָד:

וְעֶשְׂרוֹן סוּלָת. עֲשִׁירִית הַאיִפָּה, מ"ג

בִּיצִים וְחֹמֶשׁ בִּיצָה: בְּשֶׁמֶן כְּתִית. לֹא

לְחֻזְבָּה נֹאמַר כְּתִית, אִלָּא לְהַכְשִׁיר, לְפִי

שֶׁנֹּאמַר כְּתִית לְמֵאֹר, וּמִשְׁמַע לְמֵאֹר וְלֹא

לְמִנְחוֹת, יָכוֹל לְפַסְלוֹ לְמִנְחוֹת, תִּלְמוּד

לֹאמַר כֵּאֵן כְּתִית, וְלֹא נֹאמַר כְּתִית לְמֵאֹר

אלא למעט מנחות שאין צריך כתיבה,
 שאף הטחון ברחיים כשר בהן: רבע
 ההין. שלשה לוגין: ונסך. לספלים, כמו
 ששנינו במסכת סוכה, שני ספלים של
 כסף היו בראש המזבח, ומנוקבים כמין
 שני חוטמין דקים, נותן היין לתוכו, והוא
 מקלח ויוצא דרך החוטם, ונופל על גג
 המזבח, ומשם יורד לשיתין במזבח בית
 עולמים, ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח
 לארץ:

מא ואת הכבש השני תעשה

בֵּין הָעַרְבִים כְּמִנְחָת הַבֶּקֶר

וּכְנִסְכָּה תַעֲשֶׂה לָּהּ לְרִיחַ

נִיחֹחַ אֲשֶׁה לַיהוָה:

וַיֵּת אֱמֶרָא תַנִּינָא תַעֲבִיד בֵּין שְׁמֵשִׁיא

כְּמִנְחָת צִפְרָא וּכְנִסְכָּה תַעֲבִיד לָהּ

לְאַתְקַבְּלָא בְרַעְוָא קַרְבְּנָא קָדָם יי:

לְרִיחַ נִיחֹחַ. עַל הַמִּנְחָה נֹאמַר, שְׁמִנְחָת

נִסְכִּים כּוֹלָה כּלִּיל, וּסְדֵר הַקִּרְבָּתִם,

הָאִיבָרִים בַּתְּחִלָּה וְאַחֵר כֵּךְ הַמִּנְחָה,

שֶׁנֹּאמַר עוֹלָה וּמִנְחָה:

מִבַּעֲלֹת תִּמְיֹד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח

אֶהְיֶה מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר

אֶוֹעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלַיָּךְ

שָׁם:

עֲלֹתָ תִּדְרֹא לְדִרְיוֹן בְּתֹרַע מִשְׁכַּן

זְמַנָּא קָדָם יִי דְאֶזְמַן מִימָרִי לְכוֹן תִּמָּן

לְמַלְלָא עֲמָךְ תִּמָּן:

תִּמְיֹד. מִיּוֹם אֵל יוֹם, וְלֹא יִפְסִיק יוֹם

בְּנִתִיִּים: אֲשֶׁר אֶוֹעֵד לָכֶם. כְּשֶׁאֶקְבַּע

מועד לדבר אליך, שם אקבענו לבא. ויש
 מרבותינו למדים מכאן, שמעל מזבח
 הנחשת היה הקב"ה מדבר עם משה
 משהוקם המשכן, ויש אומרים מעל
 הכפורת, כמו שנאמר ודברתי אתך מעל
 הכפורת. ואשר אועד לכם האמור כאן
 אינו אמור על המזבח, אלא על אהל מועד
 הנזכר במקרא:

מִן־וְנִעַדְתִּי שָׁמָּה לְבָנִי יִשְׂרָאֵל
 וְנִקְרָא בְּבִדִּי:

וְאַזְמֵן מִימְרֵי תִמְן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל

וַיִּתְקַדֵּשׁ בִּיקְרִי:

וְנוֹעַדְתִּי שְׁמָהּ. אֶתְנוּעַד עִמָּם בְּדָבוּר,

כַּמֶּלֶךְ הַקּוֹבֵעַ מְקוֹם מוֹעֵד לְדָבוּר עִם עַבְדִּיו

שֵׁם: וְנִקְדָּשׁ. הַמִּשְׁכָּן: בַּכְּבוֹדִי. שֶׁתִּשְׁרָה

שְׁכִינָתִי בּוֹ. וּמִדְרָשׁ אֲגִידָהּ, אֵל תִּקְרִי

בַּכְּבוֹדִי אֵלֹא בַּמְּכֻבָּדִי, בַּמְּכֻבָּדִים שְׁלִי,

כֹּאֵן רִמְזָה לֹא מִיתַת בְּנֵי אֶהְרֹן בִּיּוֹם הַקָּמָתוֹ,

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה, הוּא אֲשֶׁר דָּבַר ה' לֵאמֹר

בְּקִרְוֵי אֶקְדָּשׁ, וְהֵיכָן דָּבַר, וְנִקְדָּשׁ

בַּכְּבוֹדִי:

מִדְּ וְקִדְשֹׁתַי אֶת אֹהֶל מוֹעֵד

וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת אֶהֱרֹן וְאֶת

בָּנָיו אֶקְדֹּשׁ לְכַהֵן לִי׃

וְאֶקְדֹּשׁ יְת מִשְׁכַּן זִמְנָא וְיֵת מִדְּבַחָא

וְיֵת אֶהֱרֹן וְיֵת בְּנוֹהֵי אֶקְדֹּשׁ לְשִׁמְשָׁא

קִדְמִי׃

מִה וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וְהִיִּיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים׃

וְאֲשֵׁרִי שִׁכְנֹתַי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶהְיֶה

לְהוֹן לְאֱלֹהִים:

מִן וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ

מִצְרַיִם לְשֹׁכְנִי בְּתוֹכָם אֲנִי

יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: (פ)

וַיִּדְעוּ אֲרִי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵהוֹן דִּי אֶפְקִית

יְתֵהוֹן מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם לְאֶשְׂרָא

שְׁכֵנִתִּי בִּינֵיהוֹן אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵהוֹן:

לְשֹׁכְנִי בְּתוֹכָם. עַל מִנַּת לְשֹׁכְנִי אֲנִי

בתוכם:

שמות פרק ל

א שביעי ועשית

מזבח מקטר קטורת עצי

שטים תעשה אתו:

ותעבד מדבחה לאקטרא עלוהי

קטורת בוסמיא דאעי שטין תעבד

יתה:

מקטר קטורת. להעלות עליו קיטור עשן

סמים:

ב אֶמְחָה אֶרְכּוּ וְאֶמְחָה רְחִבּוֹ

רְבֹעַ יְהִי וְאֶמְחָתִים קִמְתּוֹ

מִמֶּנּוּ קִרְנָתָיו:

אֶמְחָת אֶרְכָּה וְאֶמְחָת פְּתִיָּה מְרַבֵּעַ יְהִי

וְתִרְתִּין אֲמִין רוֹמָה מִנֶּה קִרְנוֹהִי:

ג וְצִפִּית אֶתּוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת

גִּגּוֹ וְאֶת קִירָתָיו סָבִיב וְאֶת

קִרְנֹתָיו וְעֲשִׂיתָ לוֹ זֶרֶזָהָב

סָבִיב׃

וְתַחֲפִי יָתֶה דָּהָב דְּכִי יָת אֲגָרָה וְיָת

כַּתְלוֹהִי סָחֹר סָחֹר וְיָת קִרְנוֹהִי וְתַעֲבֹד

לָהּ דִּיר דְּדָהָב סָחֹר סָחֹר׃

את גגו. זה היה לו גג, אבל מזבח העולה

לא היה לו גג, אלא ממלאים חללו אדמה

בכל חנייתם: זר זהב. סימן הוא לכתר

בהונה׃

דֹּשְׁתִּי טַבָּעֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה לִּי

מִתַּחַת לְזָרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו

תַּעֲשֶׂה עַל שְׁנֵי צַדָּיו וְהָיָה

לְבָתִּים לְבָדִים לְשֵׂאת אֹתוֹ

בַּחֲמָה:

וְתָרְתִּין עֲזָקוֹן דְּדָהָב תַּעֲבֹד לָהּ מִלְרַע

לְדִירָה עַל תָּרְתִּין זִוְיָתָהּ תַּעֲבֹד עַל

תָּרִין סְטְרוּהִי וִיֵּהִי לְאַתָּרָא לְאַרִּיחִיא

לְמַטֵּל יִתָּה בְּהוֹן:

צִלְעוֹתָיו. כֹּאן הוּא לְשׁוֹן זִוְיוֹת כְּתֻרְגֻמוֹ,
 לְפִי שֵׁנָאמֹר עַל שְׁנֵי צִדִּיו, עַל שְׁתֵּי זִוְיוֹתָיו
 שִׁבְשָׁנִי צִדִּיו: וְהִיא. מַעֲשֵׂה הַטְּבָעוֹת
 הָאֵלֶּה: לְבָתִּים לְבָדִים. לְכֹל בֵּית תִּהְיֶה
 הַטְּבָעַת לְבָד:

ה וְעָשִׂיתָ אֶת הַבָּדִים עֲצֵי
 שֹׁטִים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב:
 וְתַעֲבֹד יְת אֲרִיחָא דְאֵעִי שֹׁטִין וְתַחֲפִי
 יְתִהוֹן דְּהָבָא:

ו וְנָתַתָּה אֹתוֹ לְפָנַי הַפְּרָכָת

אֲשֶׁר עַל אֶרֶץ הָעֵדֻת לִפְנֵי

הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת אֲשֶׁר

אֶנְעֵד לָךְ שָׁמָּה:

וְתֵתֶנּוּ יְתֵה קָדָם פְּרֻכָּתָא דִּי עַל אֲרוֹנָא

דְּסִהָדוּתָא לְקָדָם כַּפֻּרְתָּא דִּי עַל

סִהָדוּתָא דִּי אֲזִמֵּן מִימְרֵי לָךְ תִּמְנָ:

לִפְנֵי הַפְּרֻכָּת. שְׁמָא תֵּאמַר מִשּׁוּךְ מִכַּנֵּגַד

הָאֲרוֹן לְעַפּוֹן אִו לְדָרוֹם, תִּלְמוּד לֹאמַר

לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת, מִכּוּוֹן כַּנֵּגַד הָאֲרוֹן מִבַּחוּץ:

וְהַקְטִיר עָלָיו אֶהְרֹן קְטֹרֶת

סַמִּים בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר בְּהִיטִיבוֹ

אֶת הַנֵּרֹת יִקְטִירָנָה:

וַיִּקְטֹר עָלוֹהִי אֶהְרֹן קְטֹרֶת בּוֹסְמִין

בַּצֶּפֶר בַּצֶּפֶר בְּאֶתְקֻנוֹתֶיהָ יָת בּוֹצִינִיא

יִסְקֶנָה:

בהיטיבו. לשון נקוי הבזיכין של המנורה

מדשן הפתילות שנשרפו בלילה, והיה

מטיבן בכל בקר ובקר: הנרות. לוצי"ש

בלע"ז, וכן כל נרות האמורות במנורה,
 חוץ ממקום שנאמר שם העלאה, שהוא
 לשון הדלקה:

ח **מפטיר** ובהעלות

אֶהְרֹן אֶת הַנֵּרוֹת בֵּין הָעֲרֵבִים
 יִקְטִירָנָה קִטְרֹת תָּמִיד לִפְנֵי
 יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם:

וּבְאֲדָלָקוֹת אֶהְרֹן יָת בּוֹצִינִיא בֵּין

שֶׁמֶשֶׁיָּא יִסְקָנָה קְטוֹרֶת בּוֹסְמִיא

תְּדִירָא קָדָם יִי לְדָרִיכוֹן:

וּבַהֲעֵלוֹת. כְּשִׁידְלִיקָם לַהֲעֵלוֹת לַהֲבַתָּן:

יִקְטִירָנָה. בְּכָל יוֹם, פֶּרֶם מִקְטִיר שַׁחֲרִית,

וּפֶרֶם מִקְטִיר בֵּין הָעֶרְבִים:

ט לֹא תַעֲלֶה עָלָיו קְטוֹרֶת זָרָה

וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסָּכוּ

עָלָיו:

לֹא תִסָּקוּן עָלוֹהֵי קְטוֹרֶת בּוֹסְמִין

נוֹכַרְאִין וְעֵלְתָּא וּמִנְחָתָא וְנִסְכָּא לֹא
תִּנְסְכוּן עֲלוֹהִי:

לֹא תַעֲלוּ עֲלִיו. עַל מִזְבֵּחַ זֶה: קִטְרֵת
זָרָה. שׁוֹם קִטּוּרֵת שֶׁל נִדְבָה, כּוֹלֵן זָרוֹת לוֹ
חוּץ מִזֶּה: וְעוֹלָה וּמִנְחָה. וְלֹא עוֹלָה
וּמִנְחָה. עוֹלָה שֶׁל בַּהֲמָה וְעוֹף, וּמִנְחָה הִיא
שֶׁל לֶחֶם:

יְכַפֵּר אֶתְּחֵרֵץ עַל קִרְיָתִיו אֶחָת
בַּשָּׁנָה מִדָּם חַטָּאת הַכֹּפָרִים
אֶחָת בַּשָּׁנָה יְכַפֵּר עָלָיו

לְדֹרֹתֵיכֶם קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא

לִיהוָה: (פפפ)

וּכְפָר אַהֲרֹן עַל קַרְנוֹהִי חֲדָא בְּשֵׁתָא

מִדְמָא חֲטָאת כְּפֹרִיא חֲדָא בְּשֵׁתָא

יְכַפֵּר עֲלוֹהִי לְדָרִיכוֹן קֹדֶשׁ קוֹדְשִׁין

הוּא קָדֶם יִי:

וכפר אהרן. מתן דמים: אחת בשנה. ביום

הכפורים, הוא שנאמר באחרי מות ויצא

אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו:

חטאת הכפורים. הם פר ושעיר של יום

**הכפורים, המכפרים על טומאת מקדש
וקדשיו: קדש קדשים. המזבח מקודש
לדברים הללו בלבד, ולא לעבודה אחרת:
חסלת פרשת תצוה:**

פרשת

כי תשא

עם אונקלוס ורש"י

פרשת כי תשא

יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה

לֵאמֹר:

וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה לְמִימָר:

יב כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל לְבִקְדֵיהֶם וְנָתַנּוּ אִישׁ

כֶּכֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בְּבִקְדֵי אֹתָם

וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם נֶגֶף בְּפֶקֶד

אַתָּם:

אֲרִי תִקְבֹּל יָת חֲשֹׁבֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

לְמַנִּינֵיהוֹן וַיִּתְּנוּן גִּבֹּר פֶּרֶקֶן נַפְשָׁה

קָדָם יִי כֹד תִּמְנִי יִתְהוֹן וְלֹא יִהְיֶה בְּהוֹן

מוֹתָא כֹד תִּמְנִי יִתְהוֹן:

כִּי תִשָּׂא. לְשׁוֹן קִבְלָה כְּתִרְגוּמוֹ,

כְּשֶׁתְּחַפּוּץ לְקַבֵּל סְכוּם מְנִינָם לְדַעַת כְּמָה

הֵם, אֵל תִּמְנֵם לְגַלְגּוּלָתָהּ, אֲלֵא יִתְּנוּ כָּל אֶחָד

מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְתִמְנֶה אֶת הַשֶּׁקָּלִים וְתִדַּע

מנינם: ולא יהיה בהם נגף. שהמנין

שולט בו עין הרע, והדבר בא עליהם, כמו

שמצינו בימי דוד:

יג זֶה יִתֵּנוּ כָּל הָעָבָר עַל

הַפְּקָדִים מַחְצִית הַשָּׂקָל בַּשָּׂקָל

הַקֹּדֶשׁ עֲשָׂרִים גֵּרָה הַשָּׂקָל

מַחְצִית הַשָּׂקָל תְּרוּמָה לַיהוָה:

דין יתנון כל דעבר על מניניא פלגות

סלעא בסלעי קודשא עסרין מעין

סִלְעָא פִּלְגוֹת סִלְעָא אֶפְרָשׁוֹתָא קָדָם

יִי:
ט:

זה יתנו. הראה לו במין מטבע של אש
ומשקלה מחצית השקל, ואמר לו בזה
יתנו: העובר על הפקודים. דרך המונין
מעבירין את הנמנין זה אחר זה, וכן כל
אשר יעבור תחת השבט, וכן תעבורנה
הצאן על ידי מונה: מחצית השקל
בשקל הקדש. במשקל השקל שקצבתי
לך לשקול בו שקלי הקדש, כגון שקלים
האמורין בפרשת ערכין ושדה אחוזה:

עשרים גרה השקל. עכשיו פירש לך
 כמה הוא: גרה. לשון מעה, וכן בשמואל
 יבא להשתחות לו לאגורת כסף וכבר
 להם: עשרים גרה השקל. שהשקל
 השלם ד' זוזים, והזוז מתחלתו חמש
 מעות, אלא באו והוסיפו עליו שתות,
 והעלוהו לשש מעה כסף, ומחצית השקל
 הזה שאמרתי לך, יתנו תרומה לה':

יד כל העִבֵּר עַל הַפְּקָדִים מִבֶּן
 עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתֵּן

תְּרוֹמַת יְהוָה:

כֹּל דֶּעֶבֶר עַל מִנִּינִיא מִבֶּר עֶסְרִין

שָׁנִין וְלֹעֵלָא יִתֵּן אֶפְרָשׁוּתָא קָדָם יי:

מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה. לְמִדָּךְ כֹּאן.

שֶׁאִין פְּחוּת מִבֶּן עֶשְׂרִים יוֹצֵא לְצַבָּא,

וְנִמְנָה בְּכֹל אֲנָשִׁים:

טו הָעֶשְׂרִים לֹא יִרְבֶּה וְהִדֵּל לֹא

יִמְעִיט מִמַּחְצִית הַשָּׁקֶל לְתַת

אֶת תְּרוֹמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל

נִפְשֹׁתֵיכֶם:

דַּעְתִּיר לֹא יִסְגִּי וּדְמִסְכֵּן לֹא יִזְעַר

מִפְּלָגוֹת סֶלְעָא לְמַתָּן יֵת אֲפֻרְשֻׁתָּא

קָדָם יִי לְכַפָּרָא עַל נִפְשֹׁתֵיכֶן:

לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם. שְׁלֹא תִגְבּוּ עַל יְדֵי

מִנִּין. דְּבַר אַחֵר לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם, לְפִי

שְׂרָמְז לְהֵם כַּאֲן ג' תְּרוּמוֹת, שְׁנִכְתַּב כַּאֲן

תְּרוּמַת ה' ג' פְּעָמִים, אַחַת תְּרוּמַת אֲדָנִים,

שְׂמִנָאן כְּשֶׁהִתְחִילוּ בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן, וְנִתְּנוּ

כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְעֹלָה

למאת הכבר, שנאמר וכסף פקודי העדה
מאת כבר, ומהם נעשו האדנים שנאמר
ויהי מאת כבר הכסף וגו'. והשנית אף היא
על ידי מנין, שמנאן משהוקם המשכן,
הוא המנין האמור בתחלת חומש
הפקודים, באחד לחדש השני בשנה
השנית, ונתנו כל אחד מחצית השקל, והן
לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה
ושנה, והשזו בהם עניים ועשירים, ועל
אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם,
שהקרבנות לכפרה הם באים. והשלישית

היא תרומת המשכן, כמו שנאמר כל
 מרים תרומת כסף ונחשת, ולא היתה יד
 כלם שזה בה, אלא איש איש מה שנדבו
 לבו:

טז וְלִקְחֹתָ אֶת כֶּסֶף הַכֹּפָרִים
 מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ
 עַל עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה
 לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזָכָר וְלִפְנֵי
 יְהוָה לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם: (פ)

וְתִסַּב יֵת כֶּסֶף כְּפוֹרֵיָא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְתִתֵּן יִתֵּה עַל פְּלִחָן מִשְׁכָּן זְמָנָא וִיהִי
 לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְדַכְרָנָא קָדָם יִי לְכַפָּרָא
 עַל נַפְשֵׁיכֻן:

ונתת אותו על עבודת אהל מועד.
 למדת, שנצטוו למנותם בתחלת נדבת
 המשכן אחר מעשה העגל, מפני שנכנס
 בהם מגפה, כמו שנאמר ויגוף ה' את העם,
 משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה
 דבר, ומשפסק, אמר לו לרועה בבקשה

ממך, מנה את צאני ודע כמה נותרו בהם,
להודיע שהיא חביבה עליו. ואי אפשר
לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש
הפקודים, שהרי נאמר בו באחד לחדש
השני, והמשכן הוקם באחד לחדש
הראשון, שנאמר ביום החדש הראשון
באחד לחדש תקים וגו', ומהמנין הזה
נעשו האדנים משקלים שלו, שנאמר ויהי
מאת ככר הכסף לצקת וגו', הא למדת,
ששתים היו, אחת בתחלת נדבתן אחר יום
הכפורים בשנה ראשונה, ואחת בשנה

שנייה באייר משהוקם המשכן. ואם
תאמר, וכי אפשר שבשניהם היו ישראל
שונים, ו' מאות אלף וג' אלפים זה' מאות
וג', שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן,
ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן, ויהיו
כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת
אלפים וחמש מאות וחמשים, והלא
בשתי שנים היו, ואי אפשר שלא היו
בשעת מנין הראשון בני י"ט שנה שלא
נמנו, ובשנייה נעשו בני כ'. תשובה לדבר,
אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו, אבל

למנין יציאת מצרים היו שתי שנים, לפי
שליציאת מצרים מונין מניסן, כמו
ששנינו במסכת ראש השנה, ונבנה
המשכן בראשונה והוקם בשנייה,
שנתחדשה שנה באחד בניסן, אבל שנות
האנשים מנויין למנין שנות עולם
המתחילין מתשרי, נמצאו שני המנינים
בשנה אחת, המנין הראשון היה בתשרי
לאחר יום הכפורים, שנתרצה המקום
לישראל לסלוח להם ונצטוו על המשכן,
והשני באחד באייר: על עבודת אהל

מוֹעֵד. הֵן אֲדָנִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ:

יִזְוֶי־בֵּר יִחְזָה אֶל מַעֲשֵׂה לְאֹמֶר:

וּמִלִּיל יִי עִם מַעֲשֵׂה לְמִיָּמָר:

יח וְעַשִּׂיתָ כִּי־זֶר נַחֲשֵׁת וְכִנּוֹ

נַחֲשֵׁת לְרַחֲצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין

אֶהָל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ

שָׁמָּה מִיָּם:

וְתַעֲבֹד כִּי־זֶר דְּנַחֲשָׂא וּבְסִיסָה נַחֲשָׂא

לְקַדּוֹשׁ וְתִתֵּן יָתָהּ בֵּין מִשְׁכַּן זְמָנָא

וּבֵין מִדְבָּחָא וְתֵתֵן תִּמָּן מִיָּא:

כּיּוֹר. כּמִין דּוֹד גּדוּלָה, וּלָה דְּדִים
המריקים בפיהם מים: וכנו. כתרגומו
בסיסיה, מושב מתוקן לכיור: לרחצה.
מוסב על הכיור: ובין המזבח. מזבח
העולה, שכתוב בו שהוא לפני פתח משכן
אהל מועד, והיה הכיור משוך קמעה,
ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן
ואינו מפסיק כלל בנתיים, משום שנאמר
ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל
מועד, כלומר מזבח לפני אהל מועד, ואין

כִּי־זֶר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד, הֵא כִּיצַד, מִשׁוֹךְ

קִמְעָא כֻלְּפֵי הַדְרוֹם, כִּךְ שְׁנוּיָה בַזְבָּחִים:

יֵט וְרַחֲצוּ אֶחְרָן וּבְנָיו מִמֶּנּוּ

אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם:

וַיִּקְדְּשׁוּן אֶחְרָן וּבְנוֹהֵי מִנֶּה יֵט יְדֵיהֶן

וְיֵט רַגְלֵיהֶן:

אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. בַּבַּת אַחַת הִיָּה

מִקְדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְכִךְ שְׁנִינּוּ בַזְבָּחִים,

כִּיצַד קְדוֹשׁ יָדַיִם וְרַגְלָיִם, מִנִּיחַ יָדוֹ

הַיְמָנִית עַל גְּבִי רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וַיָּדוּ

השִׁמְאֵלִית עַל גְּבִי רִגְלוֹ הַשִּׁמְאֵלִית,

וּמִקְדָּשִׁין:

כַּבְּבָאֵם אֶל אֲהֵל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ

מַיִם וְלֹא יָמָתוּ אוֹ בְּגָשָׁתָם

אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשִׁירָת לְהַקְטִיר

אִשָּׁה לַיהוָה:

בְּמִיעַלְהוֹן לְמִשְׁכַּן זְמָנָא יִקְדָּשׁוֹן מִיָּא

וְלֹא יָמוּתוֹן אוֹ בְּמִקְרָבֵהוֹן לְמִדְּבָחָא

לְשִׁמְשָׁא לְאַסְקָא קַרְבָּנָא קָדָם יי:

בבואם אל אהל מועד. להקטיר שחרית
 ובין הערבים קטרת, או להזות מדם פר
 כהן המשיח ושעירי עבודה אלילים: ולא
 ימותו. הא אם לא ירחצו ימותו, שבתורה
 נאמרו כללות, ומכלל לאו אתה שומע הן:
 אל המזבח. החיצון, שאין כאן ביאת
 אהל מועד אלא בחצר:

כֹּה יִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא
 יָמָתוּ וְהִיתָה לָהֶם חֶק עוֹלָם לֹא
 וְלִזְרָעוֹ לְדֹרֹתָם: (פ)

וַיִּקְדְּשׁוּן יְדֵיהוֹן וְרַגְלֵיהוֹן וְלֹא יָמוּתוּן
 וַתְּהִי לְהוֹן קָיָם עָלָם לָהּ וּלְבָנוֹתֶיהָ
 לְדַרְיָהוֹן:

וְלֹא יָמוּתוּ. לְחַיִּיב מִיתָה עַל הַמִּשְׁמֶשׁ
 בַּמִּזְבֵּחַ וְאֵינוּ רַחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁמִּמִּיתָה
 הָרִאשׁוֹנָה לֹא שָׁמְעֵנוּ אֲלֵא עַל הַנִּכְנָס
 לְהִיכָל:

כב וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה
 לֵאמֹר:

וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה לְמִיָּמָר:

כג וְאַתָּה קַח לָךְ בְּשָׂמִים רֹאשׁ

מֶרְדְּדִי דְרֹדֶר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקַנְמָן

בְּשֵׁם מַחְצִיתוֹ חֲמֵשִׁים

וּמֵאוֹתָיִם וְקַנָּה בְּשֵׁם חֲמֵשִׁים

וּמֵאוֹתָיִם:

וְאַתָּה סֵב לָךְ בּוֹסְמִין רִישָׁא מִירָא דְכִיָּא

מִתְקַל חֲמֵשׁ מֵאָה וְקַנְמָן בְּשֵׁם פְּלָגוּתָהּ

מִתְקַל מֵאוֹתָן וְחֲמֵשִׁין וְקַנָּה בּוֹסְמָא

מִתְקַל מֵאוֹתָן וְחֲמֵשִׁין:

**בשמים ראש. חשובים: וקנמן בשם.
לפי שהקנמון קליפת עץ הוא, יש שהוא
טוב ויש בו ריח טוב וטעם, ויש שאינו
אלא כעץ, לכך הוצרך לומר קנמן בשם,
מן הטוב: מחציתו חמשים ומאתים.
מחצית הבאתו תהא חמשים ומאתים,
נמצא כלו חמש מאות, כמו שיעזר מר
דרור, אם כן למה נאמר בו חצאין, גזרת
הכתוב היא להביאו לחצאין, להרבות בו
ב' הכרעות, שאין שוקלין עין בעין, וכך
שנויה בבריתות: וקנה בושם. קנה של**

בשם, לפי שיש קנים שאינן של בשם,
 הוצרך לומר בשם: חמשים ומאתים. סך
 משקל כולו:

כד וְקָדָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשִׁקְלִי
 הַקֹּדֶשׁ וְשִׁמֹּן זֵית הֵיךְ:

וְקִצִּיעֲתָא מִתְקַל חֲמֵשׁ מֵאָה בְּסִלְעֵי
 קוֹדֶשׁא וּמִשַּׁח זֵיתָא מְלֵא הֵינָא:

וקדה. שם שורש עשב, ובלשון חכמים
 קציעה: הין. י"ב לוגין, ונחלקו בו חכמי
 ישראל, ר' מאיר אומר, בו שלקו את

העֲקָרִין, אִמָּר לֹא ר' יְהוּדָה, וְהֵלֵא לְסוּךְ אֶת
העֲקָרִין אֵינֻ סִיפֵק, אֵלֵא שְׂרָאוֹם בְּמִים
שֶׁלֹּא יִבְלְעוּ אֶת הַשֶּׁמֶן, וְאַחֵר כֵּךְ הִצִּיף
עֲלֵיהֶם הַשֶּׁמֶן, עַד שֶׁקֶלֶט הָרִיחַ וְקִפְחוּ
לְשֶׁמֶן שֶׁעַל הָעֲקָרִין:

כֹּה וְעָשִׂיתָ אֶתֹּ שֶׁמֶן מִשְׁחַת
קֹדֶשׁ רִקְח מִרְקַחַת מִעֲשֵׂה
רִקְח שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה:
וְתַעֲבֹד יְתֶה מִשַּׁח רְבוֹת קֹדֶשׁ בּוֹסִם
מִבָּסִם עֹבֵד בּוֹסְמָנוּ מִשַּׁח רְבוֹת

קוֹדֶשׁ אֵלֹהִים:

רוקח מרקחת. רוקח שם דבר הוא,
 והטעם מוכיח שהוא למעלה, והרי הוא
 כמו רקע, רגע, ואינו כמו רוגע הים, וכמו
 רוקע הארץ, שהטעם למטה, וכל דבר
 המעורב בחבירו, עד שזה קופח מזה או
 ריח או טעם, קרוי מרקחת: רקח
 מרקחת. רקח העשוי על ידי אומנות
 ותערובות: מעשה רוקח. שם האומן
 בדבר:

בו וּמַשַּׁחֲתָ בּוֹ אֶת אֶהֱלִי מוֹעֵד

וְאֵת אֲרוֹן הָעֵדֻת׃

וּתְרַבִּי בָּהּ יֵת מִשְׁכַּן זְמַנָּא וַיֵּת אֲרוֹנָא

דְּסִהָדוּתָא׃

וּמַשַּׁחֲתָ בּוֹ. כֹּל הַמְּשִׁיחוֹת כַּמִּין כ"ף

יוֹנִית, חוּץ מִשְׁלֵ מַלְכִּים שֶׁהֵן כַּמִּין נִזְר׃

בוּ וְאֵת הַעֲשִׂלְחָן וְאֵת כָּל כְּלָיו

וְאֵת הַמִּנְרָה וְאֵת כְּלֵיהָ וְאֵת

מִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת׃

וַיֵּת פֶּתוּרָא וַיֵּת כָּל מְנוּהֵי וַיֵּת מִנְרֵתָא

וַיֵּת מִנְהָא וַיֵּת מִדְּבַחָא דְקִטְרֵת

בּוֹס־מִיָּא:

כַּח וַיֵּת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וַיֵּת כָּל

כֵּלָיו וַיֵּת הַכִּיֹּר וַיֵּת כַּנּוֹ:

וַיֵּת מִדְּבַח דְּעֹלֹתָא וַיֵּת כָּל מְנוּהֵי וַיֵּת

כִּיּוֹרָא וַיֵּת בְּסִיסָה:

כֹּט וְקִנְדֵּשֶׁת אֹתָם וְהָיוּ קִנְדֵּשׁ

קִנְדֵּשִׁים כָּל הַנִּגְעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ:

וְתִקְדָּשׁ יִתְהוֹן וִיהוֹן קִדְּשׁ קוֹדֶשֶׁיָּא כָּל

דִּיקְרַב בְּהוֹן יִתְקַדָּשׁ:

וקדשת אותם. משיחה זו מקדשתם

להיות קדש קדשים, ומה היא קדושתם,

כל הנוגע וגו', כל הראוי לכלי שרת,

משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף,

להפסל ביוצא, ולינה, וטבול יום, ואינו

נפדה לצאת לחולין, אבל דבר שאינו ראוי

להם אין מקדשין. ושנויה היא משנה

שלימה אצל מזבח, מתוך שנאמר כל

הנוגע במזבח יקדש, שומע אני בין ראוי

בין שאינו ראוי, תלמוד לומר כבשים, מה
 כבשים ראויים אף כל ראויים. כל משיחת
 משכן וכהנים ומלכים מתורגם לשון רבוי,
 לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדולה, כי
 בן יסד המלך שזה חנוך גדולתו, ושאר
 משיחות, כמו ריקקין משוחין וראשית
 שמנים ימשחו, לשון ארמית בהן כלשון
 עברית:

לְוַאֲת אֶהְרֹן וְאֶת בְּנָיו תִּמְשַׁח
 וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי:

וַיֵּת אֶהֱרֹן וַיֵּת בְּנוֹהֵי תִרְבִּי וַתִּקְדֹּשׁ

יִתְהוֹן לְשֹׁמְשֵׁא קִדְמִי:

לֹא וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבֹּר

לֵאמֹר שָׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה

זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם:

וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּמְלִל לְמִימָר מִשַּׁח

רְבוֹת קֹדֶשׁא יְהִי דִין קִדְמִי לְדֹרֵיכֹן:

לְדֹרֹתֵיכֶם. מִכֹּאן לְמַדּוֹ רְבוֹתֵינוּ לֹאמֹר

שְׂכוּלוֹ קִיִּים לַעֲתִיד לְבֹא: זֶה. בְּגִימָטְרִיא

תריסר לוגין הוו:

לב על בֶּשֶׁר אָדָם לֹא יִימָךְ

וּבְמַתְכֵנָתוֹ לֹא תַעֲשֶׂה כְּמַהוּ

קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יְהִיָּה לָכֶם:

על בְּסָרָא דְאַנְשָׁא לֹא יִתְנַסֵּךְ

וּבְדַמּוּתָהּ לֹא תַעֲבִדוֹן כּוּתָהּ קוּדְשָׁא

הוּא קוּדְשָׁא יְהִי לְכוּן:

לא ייסך. בשני יודי"ן, לשון לא יפעל,

כמו למען ייטב לך: על בשר אדם לא

**יִסַּךְ. מִן הַשֶּׁמֶן הַזֶּה עֲצֹמוּ: וּבַמִּתְכַּנְתּוֹ
 לֹא תַעֲשׂוּ כַּמִּזְהוֹ. בַּסֵּכוֹם סַמְמַנִּיּוֹ, לֹא
 תַעֲשׂוּ אַחֵר כַּמִּזְהוֹ בַּמִּשְׁקָל סַמְמַנִּיּוֹ הַלָּלוּ,
 לְפִי מִדַּת הַיֵּין שֶׁמֶן, אֲבָל אִם פָּחַת אוֹ רֵבָה
 סַמְמַנִּיּוֹ לְפִי מִדַּת הַיֵּין שֶׁמֶן, מוֹתֵר, וְאַף
 הַעֲשׂוּי בַּמִּתְכַּוְּנָתוֹ שֶׁל זֶה, אֵין הַסֵּךְ מִמֶּנּוּ
 חַיִּיב, אֲלֵא הַרוֹקְחָיו: וּבַמִּתְכַּנְתּוֹ. לְשׁוֹן
 חֲשַׁבּוֹן, כִּמוֹ מִתְכַּנֵּת הַלְּבָנִים, וְכֵן
 בַּמִּתְכַּוְּנָתָהּ, שֶׁל קְטוֹרֶת:**

לֹא אֵישׁ אֶשֶׁר יִרְקַח כְּמִזְהוֹ

וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זֶר

וְנִכְרֹת מֵעַמּוּיוֹ: (ה)

גִּבּוֹר דִּי יִבְסֵם דְּכֹתָהּ וְדִי יִתֵּן מִנָּה עַל

חֲלוֹנֵי וִישְׁתִּיצֵי מֵעֵמָה:

ואשר יתן ממנו. מאותו של משה: על

זר. שאינו צורך בהזנה ומלכות:

לִדּוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵל מִנְּשָׁה קַח

לָךְ סַמִּים נָטַף וְשִׁחֲלֹת וְחִלְבָּנָה

סַמִּים וְלִבְנָה זָכָה בֶּד בְּבֹד

יְהִיָּהִ:

וַאֲמַר יְיָ לְמִשָּׁה סֵב לְךָ בּוֹסְמִין נְטוּפָא

וְטוּפְרָא וְחִלְבַּנְתָּא בּוֹסְמִין וְלִבְוִנְתָּא

דְּכִיתָא מִתְקַל בְּמִתְקַל יְהִיָּהִ:

נטף. הוא צרי, ועל שאינו אלא שרף

הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף, ובלע"ז

גומ"א, והצרי קורין לו טרי"אקה:

ושחלת. שורש בשם, חלק ומצהיר

בצפורן, ובלשון המשנה קרוי צפורן, וזהו

שתרגם אונקלוס וטופרא: וחלבנה. בשם

שריחו רע, וקורין לו גלב"נא, ומנאה
הכתוב בין סממני הקטורת, ללמדנו שלא
יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת
תעניותינו ותפלתנו את פושעי ישראל
שיהיו נמנין עמנו: סמים. אחרים: ולבונה
זכה. מכאן למדו רבותינו י"א סממנין
נאמרו לו למשה בסיני, מעוט סמים
שנים, נטף ושחלת וחלבנה ג', הרי ה',
סמים, לרבות עוד כמו אלו, הרי עשר,
ולבונה, הרי י"א. ואלו הן, הצרי,
והצפורן, החלבנה, והלבונה, מור,

וקציעה, שבולת נרד, וכרכום, הרי ח',
שהשבולת ונרד אחד שהנרד דומה
לשבולת, הקושט, והקילופה, והקנמון,
הרי י"א. בורית כרשינה אינו נקטר, אלא
בו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה:
בד בבד יהיה. אלו הארבעה הנזכרים כאן
יהיו שוין משקל במשקל, כמשקלו של
זה כך משקלו של זה, וכן שנינו, הצרי
והצפורן והחלבנה והלבונה משקל
שבעים שבעים מנה. ולשון בד, נראה
בעיני שהוא לשון יחיד, אחד באחד יהיה,

זה כמו זה:

לֹה וְעָשִׂיתָ אֶת־הָקְטֹרֶת רִקָּח

מִעֲשֵׂה רִקָּח מִמֶּלֶח טָהוֹר

קֹדֶשׁ:

וְתַעֲבֹד יְתֶהּ קְטֹרֶת בּוֹסְמִין בּוֹסֶם

עוֹבֵד בּוֹסְמָנוּ מְעַרֵּב דְּכִי קוֹדֶשׁ־א:

מִמֶּלֶח. כְּתֻבָּה מְעוֹרֵב, שִׁיעָרֵב שְׁחִיקָתוֹ

יִפָּה יִפָּה זֶה עִם זֶה, וְאוֹמֵר אֲנִי שְׁדוּמָה לֹו

וַיִּירָאוּ הַמִּלְחִים, מִלְחִיד וְחֹבֶלֶיד, עַל שֵׁם

שְׁמֵה־כִּין אֵת הַמִּים בַּמְשׁוּטוֹת

כשִׁמְנֵהִיגִים אֶת הַסְּפִינָה, כָּאִדָּם הַמַּהֲפֹךְ
 בַּכֶּף בִּיצִים טְרוֹפוֹת לְעֶרְבֹן עִם הַמַּיִם, וְכֹל
 דָּבָר שֶׁאִדָּם רוֹצֵה לְעֶרֶב יִפֹּה יִפֹּה, מִהֲפֹכֹו
 בִּאֲצָבַע אֹז בְּבֹזֶד: מִמּוֹלָח טָהוֹר קֹדֶשׁ.
 מִמּוֹלָח יֵהִיָּה, וְטָהוֹר יֵהִיָּה, וְקֹדֶשׁ יֵהִיָּה:

לוֹ וְשַׁחֲקֹתָ מִמֶּנָּה הֲדִיק וְנִתְתָּה
 מִמֶּנָּה לְפָנַי הָעֵדֶת בְּאַהֲלִי
 מוֹעֵד אֲשֶׁר אֲנִיעֵד לָךְ שְׁמָה
 קֹדֶשׁ קֹדֶשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם:

וְתִשְׁחֹק מִנֶּה וְתִדְּיֵק וְתִתֵּן מִנֶּה קָדָם

סִהֲדוּתָא בְּמִשְׁכַּן זְמַנָּא דִּי אַזְמִן מִימְרֵי

לָךְ תִּמְן קִדְשׁ קוּדְשִׁין תְּהִי לְכוּן:

וּנְתַתָּה מִמְנָה וְגו'. הִיא קִטְרַת שְׂבֻכֵּל יוֹם

וַיּוֹם שַׁעֲלָ מִזְבַּח הַפְּנִימִי שֶׁהוּא בִּאֵהֶל

מוֹעֵד: אֲשֶׁר אוֹעֵד לָךְ שְׂמָחָה. כֹּל מוֹעֲדֵי

דְּבוּר שְׂאִקְבַּע לָךְ, אֲנִי קוֹבַעַם לְאוֹתוֹ

מִקּוֹם:

לֹא וְהִקְטִירָתָּ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה

בְּמִתְּכִנְתָּהּ לֹא תַעֲשֶׂה לָכֶם

קִדְשׁ תִּהְיֶה לָךְ לִיהְיֶה:

וְקִטְרֹת בּוֹסְמִין דִּי תַעֲבֹד בְּדַמוּתָהּ לֹא

תַּעֲבֹדוּן לְכוּן קוּדְשָׁא תְּהִי לָךְ קָדָם יי:

במתכנתה. במנין סממניה: קדש תהיה

לך לה'. שלא תעשנה אלא לשמי:

לח איש אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כַּמֹּזָה

לְהַרְיֵחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמִּיו: (ה)

גִּבּוֹר דִּיעֲבֹד דְּכוּתָהּ לְאַרְחָא בָּהּ

וְיִשְׁתַּצִּי מֵעֲמָה:

לְהַרְיֵחַ בָּהּ. אבֵּל עוֹשָׂה אֶתָּה בַּמַּתְכַּנֶּתָּה

משלך כדי למכרה לצבור:

שמות פרק לא

אֲוִי־בֵּר יְהוָה אֵל מִנְּשָׁה לְאִמֹּר:

וּמִלִּיל יִי עִם מִנְּשָׁה לְמִימֹר:

ב רְאֵה קָרָאתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל

בֶּן אֹרִי בֶן חוּר לְמִנְּשָׁה

יְהוּדָה:

חַי דְּרַבִּיתִּי בְּשׁוּם בְּצִלְאֵל בֶּר אֹרִי

בֶּר חוּר לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה:

קראתי בשם. לעשות מלאכתי, את

בצלאל:

ג וְאַמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים

בְּחִכְמָה וּבְתִבְיוֹנָה וּבְדַעַת

וּבְכָל מְלָכָה:

וְאַשְׁלִמִית עִמָּה רוּחַ מִן קֶדֶם יי

בְּחִכְמָתָא וּבְסוּכְלָתָנּוּ וּבְמַדַּע וּבְכָל

עֲבִידָא:

בְּחִכְמָה. מַה שֶּׁאָדָם שׁוֹמֵעַ דְּבָרִים

מאחרים ולמד: ובתבונה. מבין דבר מלבו

מתוך דברים שלמד: ובדעת. רוח הקדש:

ד לַחֲשֹׁב מִחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת

בִּזְהֵב וּבִכְסֹף וּבִנְחָשׁוֹת:

לְאַלְפָּא אֹמֶמֶן לְמַעַבַּד בְּדֶהֱבָא

וּבְכֶסֶף וּבִנְחָשָׁא:

לחשוב מחשבות. אריגת מעשה חשב:

ה וּבַחֲרֻשֹׁת אֶבֶן לְמִלְאָת

וּבַחֲרֻשֹׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל

מלאכה:

וּבִּאֲמִנּוֹת אֶבֶן טָבָא לְאַשְׁלָמָא וּבִנְגָרוֹת

אֶעָא לְמַעֲבַד בְּכָל עֲבִידָא:

וּבַחֲרֵשֶׁת. לְשׁוֹן אוֹמְנוֹת, כְּמוֹ חֲרֵשׁ חֶבֶם.

וְאוֹנְקָלוֹס פִּירֵשׁ, וְשֵׁנָה בִּפְיֵרוּשׁן, שְׁאוּמָן

אֲבָנִים קְרוּי אֹמָן, וְחֲרֵשׁ עֵץ קְרוּי נָגַר:

לְמַלְאָתָא. לְהוֹשִׁיבָה בְּמִשְׁבְּצוֹת שְׁלָחָה

בְּמַלְוָאָה, לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁבָּצָה לְמַדָּת מוֹשֵׁב

הָאֶבֶן וְעוֹבִיָּה:

וּ וְאַנִּי הֵנָּה נִתַּתִּי אֶתְּךָ אֶתְּךָ

אֶהְיֶיָא בֶן אֲחִיסָמֶךְ לְמִטָּה

דִּן וּבְלֵב כָּל חֲכָם לֵב נָתַתִּי

חֲכָמָה וְעָשׂוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר

צִוִּיתִךָ:

וְאַנָּה הָא יְהִיבִית עֲמָה יֵת אֶהְיֶיָא בֶר

אֲחִיסָמֶךְ לְשִׁבְטָא דִּדִּן וּבְלֵבָא כָּל

חֲכִימִי לֵבָא יְהִיבִית חֲכָמָתָא וְיַעֲבֹדוּן יֵת

כָּל דִּי פִקֵּדְתִּךָ:

וּבְלֵב כָּל חֲכָם לֵב וְגו'. וְעוֹד שְׂאֵר חֲכָמִי

לִבְּשִׁבְכֶם, וְכָל אֲשֶׁר נָתַתִּי בּוֹ חֲכָמָה, וַעֲשׂוּ
אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ:

וְאֵת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת הָאֹרֶן
לְעֹדֶת וְאֵת הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו
וְאֵת כָּל כְּלֵי הָאֹהֶל:

יֵת מִשְׁכַּן זִמְנָא וֵית אֲרוֹנָא לְסִהְדוּתָא
וֵית כַּפֹּרֶת דִּי עֲלוּהִי וֵית כָּל מְנִי
מִשְׁכָּנָא:

וְאֵת הָאֹרֶן לְעֵדוּת. לְצוּרֶךָ לְזִחוּת

העדות:

ה וְאֵת הַשְּׁלֶחַן וְאֵת כִּלְיוֹ וְאֵת

הַמִּנְרָה הַטְּהוֹרָה וְאֵת כָּל כִּלְיֶיהָ

וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת:

וְיֵת פֶּתוּרָא וְיֵת מְנוּחֵי וְיֵת מִנְרֶתָא

דְּכִיתָא וְיֵת כָּל מִנְהָא וְיֵת מִדְּבַחָא

דְּקִטּוֹרֶת בּוֹסְמִיא:

הטהורה. על שם זהב טהור:

ט וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֵת כָּל

כִּלְיוֹ וְאֶת הַכִּיּוֹר וְאֶת כִּנּוֹ:

וְיֵת מִדְּבַחַא דְּעֵלְתָא וְיֵת כָּל מִנּוּחֵי וְיֵת

כִּיּוֹרָא וְיֵת בְּסִיסָה:

וְאֶת בְּגָדֵי הַעֲשָׂרָה וְאֶת בְּגָדֵי

הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת

בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן:

וְיֵת לְבוּשֵׁי שְׂמוֹנָשָׁא וְיֵת לְבוּשֵׁי

קוֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיֵת לְבוּשֵׁי

בְּנוֹחֵי לְשִׁמְשָׁא:

ואת בגדי השרד. אומר אני לפי פשוטו
של מקרא, שאי אפשר לומר שבבגדי
כהונה מדבר, לפי שנאמר אצלם ואת בגדי
הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן,
אלא אלו בגדי השרד הם, בגדי התכלת
והארגמן ותולעת שני האמורים בפרשת
מסעות, ונתנו עליו בגד תכלת, ונתנו עליו
בגד ארגמן, ונתנו עליהם בגד תולעת שני,
ונראין דברי, שנאמר ומן התכלת
והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד
לשרת בקדש, ולא הוזכר שש עמהם, ואם

בבגדי כהונה מדבר, לא מצינו באחד מהם
 ארגמן או תולעת שני בלא שש: בגדי
 השרד. יש מפרשים לשון עבודה
 ושירות, כתרגומו לבושי שמושא, ואין לו
 דמיון במקרא, ואני אומר שהוא לשון
 ארמי, כתרגום של קלעים ותרגום של
 מכבר, שהיו ארוגים במחט, עשויים
 נקבים נקבים, לצי"דין בלע"ז:

יא וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת
 קִטְוֹת הַסִּמִּים לְקֹדֶשׁ כָּכֹל

אֲשֶׁר צִוִּיתָּ יַעֲשֶׂה׃ (פ)

וַיֵּת מִשְׁחָא דְרַבּוּתָא וַיֵּת קְטוֹרֶת

בּוֹסְמִיָא לְקוֹדֶשָׁא כָּכֵל דִּי פִקְדָתָךְ

יַעֲבֹדוּן׃

וְאֵת קְטוֹרֶת הַסָּמִים לְקֹדֶשׁ. לְצוּרֶךְ

הַקְּטֹרֶת הַהִיכָל שֶׁהוּא קֹדֶשׁ׃

יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵל מִנְּשָׁה

לֵאמֹר׃

וַאֲמַר יִי לְמִנְּשָׁה לְמִימָר׃

יְגִיד וְאַתָּה דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

לֵאמֹר אַךְ אֵת שִׁבְתֹּתַי

תִּשְׁמְרוּ כִּי אֹת הוּא בֵּינִי

וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי

אֲנִי יְהוָה מִקֵּדְשְׁכֶם:

וְאַתָּה מֶלֶל עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימַר בָּרָם

יְתִי יוֹמֵי שְׁבִיָּא דִּי לִי תִטְרוֹן אֲרִי אֵת

הִיא בֵּין מִימָרִי וּבֵינֵיכֶן לְדַרְיִכֹּן

לְמַדַּע אֲרִי אֲנֵא יִי מִקֵּדְשִׁיכֶן:

וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאַתָּה, אֵף עַל
פִּי שֶׁהִפְקַדְתִּיךָ לְצִוּוֹתָם עַל מַלְאֲכַת
הַמִּשְׁכָּן, אֶל יֶקֶל בְּעֵינֶיךָ לְדַחֹת אֶת הַשַּׁבָּת
מִפָּנַי אוֹתָהּ מַלְאֲכָה: אֵךְ אֶת שַׁבְּתוֹתַי
תִּשְׁמְדוּ. אֵף עַל פִּי שֶׁתָּהִיו רְדוּפִין וְזִרְיָזִין
בְּזִרְיָזוֹת הַמַּלְאֲכָה, שַׁבָּת אֶל תִּדְחָה מִפָּנֶיךָ.
כֹּל אֲכִין וְרִקִּין מֵעוֹטִין, לְמַעַט שַׁבָּת
מִמַּלְאֲכַת הַמִּשְׁכָּן: כִּי אוֹת הִיא בִּינִי
וּבִינֵיכֶם. אוֹת גְּדוּלָּה הִיא בִּינֵינוּ שֶׁבַחְרַתִּי
בָכֶם, בַּהֲנַחִילִי לָכֶם אֶת יוֹם מְנוּחָתִי
לְמְנוּחָה: לְדַעַת. הַאוֹמוֹת בָּה, כִּי אֲנִי ה'

מקדשכם:

יָד וְשִׁמְרַתְכֶם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי

קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מִחֻלְלֶיהָ מוֹת

יוֹמָתָה כִּי כָל הָעֹשֶׂה בָּהּ

מִלְאכָה וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא

מִקֵּרֵב עַמִּיהָ:

וְתִטְרוֹן יָת שַׁבָּתָא אֲרִי קוֹדֶשׁ הִיא

לְכוֹן מִחֻלְלֶיהָ אֶתְקַטְּלָא יִתְקַטְּל אֲרִי

כָּל דִּיעֲבֹד בָּהּ עֲבִידָא וְיִשְׁתַּצִּי אֲנָשָׁא

הֵהוּא מִגֹּ עֵמָּה:

מֹות יֹמַת. אִם יֵשׁ עֵדִים וְהִתְרַאָּה:

וְנִכְרַתָּה. בִּלָּא הִתְרַאָּה: מַחֲלִיָּה. הַנוֹהֵג

בָּה חֹל בִּקְדוּשָׁתָה:

טו שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שִׁבַּת שַׁבָּתוֹן

כִּדָּשׁ לַיהוָה כָּל הָעֲשֶׂה מְלָאכָה

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיבַת מֹות יֹמַת:

שֶׁתָּא יוֹמִין יִתְעַבֵּד עֲבִידָא וּבִיּוֹמָא

שְׁבִיעָה שֶׁבַת שְׁבֹתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יי

כָּל דִּיעֵבַד עֲבֹדְתָא בְיוֹמָא דְשְׁבֹתָא

אֶתְקַטְלָא יְתְקַטְלָא:

שֶׁבַת שְׁבֹתוֹן. מְנוּחַת מְרְגוּעַ וְלֹא מְנוּחַת

עֲרֵאִי: שְׁבֹת שְׁבֹתוֹן. קֹדֶשׁ לָהּ. שְׁמִירַת קְדוּשָׁתָהּ

לְשָׁמִי וּבִמְצוֹתֵי:

טז וְשִׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת

הַשְּׁבֹת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשְּׁבֹת

לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם:

וַיִּטְרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת שַׁבָּתָא לְמַעַבְדַּ

יֵת שַׁבָּתָא לְדַרְיָהוֹן קָיָם עָלָם:

יֵן בִּינֵי וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹת

הוּא לְעָלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים

עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת

הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת

וַיִּנָּכַשׁ: (ה)

בֵּין מִימָרִי וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הִיא

לְעָלָם אֲרִי שֶׁתָּא יוֹמִין עַבְדַּ יֵי יֵת

שְׁמִיָּא וְיִת אֶרְעָא וּבִיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה

שְׁבִת וְנַח:

וַיִּנָּפֶשׁ. כְּתִרְגוּמוֹ וְנַח, וְכָל לְשׁוֹן נוֹפֵשׁ הוּא

לְשׁוֹן נֶפֶשׁ, שֶׁמֶשִׁיב נֶפֶשׁוֹ וְנִשְׁימָתוֹ

בְּהִרְגִיעוֹ מִטּוֹרַח הַמְּלָאכָה, וְמִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ

לֹא יִיעֶף וְלֹא יִיגַע, וְכָל פֶּעַל בְּמֵאמַר

הַכְּתִיב מְנוּחָה לְעֵצְמוֹ, לְשֹׁבֵר הָאוֹזֶן מִה

שֶׁהִיא יְכוּלָה לְשִׁמּוּעַ:

יח שְׁנִי וְיִתָּן אֶל מִנְּשָׁה

כְּכֹלֹתוֹ לְדַבֵּר אֹתוֹ בְּהֵרֵם מִיָּנִי

שְׁנֵי לַחַת הַעֲדֻת לַחַת אֶבֶן

כְּתָבִים בְּאַצְבָּע אֱלֹהִים:

וַיֵּהָב לְמֹשֶׁה כֹּד שִׁיִּצִי לְמַלְלָא עֲמָה

בְּטוֹרָא דְּסִינֵי תִרְיִן לוֹחֵי סִהְדוּתָא לוֹחֵי

אַבְנָא כְּתִיבִין בְּאַצְבָּעֵא דִּי:

וַיֵּתֶן אֵל מֹשֶׁה וְגו'. אֵין מוֹקֵדִם וּמֵאוּחַר

בַּתּוֹרָה, מַעֲשֵׂה הָעֵגֹל קוֹדֵם לְצוּי מִלֹּאכַת

הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים הָיָה, שֶׁהָרִי בִי"ז

בַּתְמוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלִּוְחוֹת, וּבִיּוֹם הַכַּפּוֹרִים

נתרצה הקב"ה לישראל, ולמחרת
התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד
בניסן: ככלתו. ככלתו, כתיב חסר,
שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן,
שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט
כזה. דבר אחר, מה כלה מתקשטת בכ"ד
קשוטין, הן האמורים בספר ישעיה, אף
תלמיד חכם צריך להיות בקי בכ"ד
ספרים: לדבר אתו. החקים והמשפטים
שבואלה המשפטים: לדבר אתו. מלמד
שהיה משה שומע מפי הגבורה, וחוזרין

ושונין את ההלכה שניהם יחד: לחת.

לחת כתיב, שהיו שתיהן שוות:

שמות פרק לב

א וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָעַשׂ מִנְּשָׁה

לִרְדּוֹת מִן הַחֹר וַיִּקְהַל הָעָם עַל

אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה

לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ

כִּי זֶה מִנְּשָׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר

הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא

יִדְעֵנוּ מָה הָיָה לוֹ:

וַחֲזָא עָמָא אַרִי אוֹחַר מִשָּׁה לְמַחַת מִן

טוֹרָא וְאַתְכַּנֵּשׁ עָמָא עַל אַהֲרֹן וְאַמְרוּ

לֵה קוּם עֲבֵד לָנָא דַּחֲלָן דִּיהֲכוּן

קְדָמָנָא אַרִי דִּין מִשָּׁה גִבְרָא דִּי

אַסְקָנָא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לָא יִדְעָנָא

מָא הָוָה לֵה:

כי בשש משה. בתרגומו לשון איחור, וכן

בשש רכבו, ויחילו עד בוש, כי כשעלה

משה להר אמר להם, לסוף ארבעים יום

אני בא בתוך ו' שעות, כסבורים הם
שאותו יום שעלה מן המנין הוא, והוא
אמר להם שלימים, ארבעים יום ולילו
עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו, שהרי בז'
בסיון עלה, נמצא יום ארבעים בשבעה
עשר בתמוז, בי"ו בא השטן וערבב את
העולם, והראה דמות חשך ואפלה
וערבוביא, לומר ודאי מת משה לכך בא
ערבוביא לעולם, אמר להם מת משה
שכבר באו שש שעות ולא בא זכו',
כדאיתא במסכת שבת, ואי אפשר לומר

שלא טעו אלא ביום המעונן, בין קודם
 חצות בין לאחר חצות, שהרי לא ירד
 משה עד יום המחרת, שנאמר וישכימו
 ממחרת ויעלו עולות: אשר ילכו לפנינו.
 אלהות הרבה איזו להם: כי זה משה
 האיש. כמין דמות משה הראה להם
 השטן, שנושאים אותו באויר רקיע
 השמים: אשר העלנו מארץ מצרים.
 והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה, עתה
 צריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו:

ב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶחָד פָּרָקוּ

נְזַמִּי הַזֶּהב אֲשֶׁר בְּאֶזְנֵי

נְשִׁיכֶם בְּנִיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם

וְהִבִּיאוּ אֵלַי:

וְאָמַר לְהוֹן אַהֲרֹן פְּרִיקוּ קַדְשֵׁי דְדֶהֱבָא

דִּי בְּאוֹדְנִי נְשִׁיכֹן בְּנִיכֹן וּבְנֹתֵיכֹן

וְאִיתִיו לְוֹתִי:

באזני נשיכם. אמר אהרן בלבו, הנשים

והילדים חסים בתכשיטיהן, שמא יתעכב

הדבר, ובתוך כך יבא משה, והם לא

המתינו ופרקו מעל עצמן: פרקו. לשון

צווי, מגזרת פרק ליחיד, כמו ברכו מגזרת

ברד:

ג וַיִּתְּפָרְקוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי

הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאַזְנוֹתָם וַיָּבִיאוּ

אֶל אֶהֱרֹן:

וְאֶת־פָּרִיקוֹ כָּל עֲמָא יֵת קִדְשֵׁי דְדִּהְבָּא

דִּי בְּאוּדְנִיהוֹן וְאִיתֵּי לְאֶהֱרֹן:

ויתפרקו. לשון פריקת משא, כשנטלום

מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם,

דישקריי"ר בלע"ז: את נזמי. כמו מנזמי,

כמו כצאתי את העיר, מן העיר:

דֹּוֹיִקָּח מִיָּדָם וַיֵּצֵר אֹתוֹ בַּחֲרָט

וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסֶּכָּה וַיֹּאמְרוּ

אֱלֹהֵי אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר

הֶעֱלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

וְנָסִיב מִיַּדֵּיהוֹן וְצָר יִתֶּה בְּזִיפָא וְעַבְדָּהּ

עֵגֶל מִתְּכָא וַאֲמָרוּ אֵלֶיךָ דַּחֲלָתְךָ

יִשְׂרָאֵל דִּי אֶסְקוּךָ מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:

ויצר אותו בחרט. יש לתרגמו בשני פנים,

האחד ויצר לשון קשירה, בחרט לשון
סודר, כמו והמטפחות והחריטים, ויצר
כברים כסף בשני חריטים. והב' ויצר לשון
צורה, בחרט כלי אומנות הצורפין
שחורצין וחורטין בו צורות בזהב, כעט
סופר החורט אותיות בלוחות ופנקסין,
כמו וכתוב עליו בחרט אנוש, וזהו שתרגם
אונקלוס וצר יתיה בזיפא, לשון זיוף הוא,
כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות
ושקדים שקורין בלע"ז ניי"ל, ומזייפין
על ידו חותמות: עגל מסכה. כיון

שהשליכו לאור בכור, באו מכשפי ערב
רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו
בכשפים, ויש אומרים מיכה היה שם,
שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמעך בו
במצרים, והיה בידו שם וטם, שכתב בו
משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו
של יוסף מתוך נילוס, והשליכו לתוך
הכור, ויצא העגל: מסכה. לשון מתכת.
דבר אחר, קב"ה קנטרין זהב היו בו,
בגימטריא של מסכה: אלה אלהיך. ולא
נאמר אלה אלהינו, מכאן שערב רב שעלו

ממצרים הם שנקחלו על אהרן והם
 שעשאוהו, ואחר כך הטעו את ישראל
 אחרייו:

ה וַיֵּרָא אֶהְרֹן וַיָּבֶן מִזְבֵּחַ
 לְפָנָיו וַיִּקְרָא אֶהְרֹן וַיֹּאמֶר חַג
 לַיהוָה מָחָר:

וַחֲזָא אֶהְרֹן וּבָנָא מִדְּבַחָא קֳדָמוּהִי
 וַיִּקְרָא אֶהְרֹן וַיֹּאמֶר חַגָּא קֳדָם יְיָ מָחָר:
 וירא אהרן. שהיה בו רוח חיים, שנאמר
 בתבנית שור אוכל עשב, וראה שהצליח

מעשה שטן, ולא היה לו פה לדחותם
לגמרי: ויבן מזבח. לדחותם: ויאמר חג
לה' מחר. ולא היום, שמא יבא משה
קודם שיעבדוהו, זהו פשוטו. ומדרשו
בויקרא רבה, דברים הרבה ראה אהרן,
ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם
והרגוהו, וזהו ויבן מזבח לפניו, ויבן
מזבוח לפניו, ועוד ראה ואמר מוטב
שיתלה בי הסרחון ולא בהם, ועוד ראה
ואמר, אם הם בונים את המזבח, זה מביא
צרות וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתך

עשויה בבת אחת, מתוך שאני בונה אותו
ומתעצל במלאכתי, בין כך ובין כך משה
בא: חג לה'. בלבו היה לשמים, בטוח היה
שיבא משה ויעבדו את המקום:

וַיִּשְׁכְּבוּ מִן הַמַּחֲרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת
וַיִּהְיוּ שָׁם שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם
לֶאֱכֹל וְשָׂתוּ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק: (פ)
וַאֲקִדִּימוּ בַּיּוֹמָא דְּבִתְרוּהִי וַאֲסִיקוּ עֲלוֹן
וְקָרִיבוּ נִכְסִין וַאֲסַחֵר עֲמָא לְמִיכַל
וּלְמִשְׁתֵּי וְקָמוּ לְחִיכָא:

וּישְׁכִּימוּ. הַשֵּׁטֶן זֶרֶם כּדִּי שִׁיחֻטָּאוּ:

לְצַחֵק. יֵשׁ בַּמִּשְׁמַע הַזֶּה גִּלּוֹי עֲרִיזוֹת, כּמוֹ

שֶׁנֶּאֱמָר לְצַחֵק בִּי, וְשִׁפְיכוֹת דְּמִים, כּמוֹ

שֶׁנֶּאֱמָר יִקְוֶמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנֵינוּ,

אֵף כּאֵן נִהְרַג חוֹר:

וַיִּדְבֹּר יְחֻזָּה אֶל מִנְּשָׁה לָךְ יִרְדֹּ

כִּי שִׁחַת עֲמֹךְ אֲשֶׁר הִעֲלִיתָ

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

וּמִלִּיל יִי עִם מִנְּשָׁה אֲזַל חוֹת אֲרֵי חֲבִיל

עֲמֹךְ דִּי אֶסְקֶתָּא מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:

וידבר. לשון קושי הוא, כמו וידבר אתם
 קשות: לך רד. רד מגדולתך, לא נתתי לך
 גדולה אלא בשבילם, באותה שעה נתנדה
 משה מפי בית דין של מעלה: שחת עמך.
 שחת העם לא נאמר, אלא עמך, ערב רב
 שקבלת מעצמך וגירתם, ולא נמלכת בי,
 ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה, הם
 שחתו והשחיתו:

ח סר מחר מן הדרך אשר
 צויתם עשו להם עגל מסכה

וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֹא וַיִּזְבְּחוּ לֹא

וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

סֹטוּ בַּפְּרִיעַ מִן אֹרְחָא דִּי פִקְדָתְנוּן

עֲבְדוּ לְהוֹן עֵגֶל מִתְכָּא וּסְגִידוּ לֵהּ

וְדַבְּחוּ לֵהּ וַאֲמָרוּ אֵלֵּין דַּחֲלַתְךָ יִשְׂרָאֵל

דִּי אֶסְקוּךָ מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:

ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵל מִנְּשָׁה

רָאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם

קִשָּׁה עֹרָף הוּא:

וְאָמַר יִי לְמִשָּׁה גְּלִי קִדְמִי עֲמָא הֲדִין

וְהָא עֲמָא קָשִׁי קִדְל הוּא:

קִשָּׁה עוֹרָף. מַחֲזִירִין קָשִׁי עֲרַפָּם לְנֹגַד

מוֹכִיחֵיהֶם וּמַמְאֲנִים לְשִׁמוּעַ:

י וְעֵתָה הַנִּיחָה לִּי וַיִּחַר אֲפִי

בָּהֶם וְאַכֵּלָם וְאַעֲשֶׂה אֹתָךְ

לְגֹי גְּדוֹל:

וּכְעַן הֵנָּח בְּעוֹתָךְ מִן קִדְמִי וַיִּתְּקֶךָ

רוֹגְזִי בְּהוֹן וְאִישִׁיצְנוֹן וְאַעֲבֹד יְתָךְ
לְעַם סִגִּי:

הַנִּיחָה לִּי. עַד־יֵין לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁהַתַּכְלֹל
מִשֶּׁהָ עֲלֵיהֶם וְהוּא אֹמֵר הַנִּיחָה לִּי, אֲלֹא
כֹּאן פֶּתַח לוֹ פֶּתַח וְהוֹדִיעוּ שֶׁהַדְּבַר תְּלוּי
בוֹ, שֶׁאִם יִתְּכֹל עֲלֵיהֶם לֹא יִכְלֹם:

יֵא וַיַּחֲלֵ מִנְשָׁה אֶת פָּנָי יְהוָה
אַלְהֵיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יַחֲרֹה
אֶפְדֶּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹלָה

וּבִיד חֲזָקָה:

וְצִלִּי מִשָּׁה קָדָם יְיָ אֱלֹהֶיהָ וְאָמַר לְמֹא

יְיָ יִתְּקֶה רֹגְזֹךְ בְּעֵמֶךְ דִּי אֶפְקֶתָא

מֵאֲרַעָא דְּמִצְרִים בְּחִיל רַב וּבִידָא

תְּקִיפָא:

לְמַה ה' יַחְרָה אִפְךָ. כְּלוּם מִתְקַנָּא אִלָּא

חֲכָם בַּחֲכָם, גְּבוּר בַּגְּבוּר:

יב לְפָנָה יֵאמְרוּ מִצְרִים לְאִמֹר

בְּרַעָה הוֹצִיאָם לְהַרְגֵּם אֹתָם

בְּהָרִים וְלִכְלֹתָם מֵעַל פָּנֵי

הָאֲדָמָה שׁוֹב מִחֲרוֹן אַפְּךָ

וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

לֵמָּא יִימְרוּן מִצְרָאִי לְמִימַר בְּבִישָׁתָא

אַפְקָתָנוּן לְקַטְלָא יְתָהוּן בִּינֵי טוֹרִיא

וְלִשְׁיִצְיוֹתָהוּן מֵעַל אֲפִי אֲרַעָא תוֹב

מִתְקוֹף רוּגְזָךְ וְאַתִּיב מִן בִּשְׁתָּא

דְּמַלְלָתָא לְמַעַבַּד לְעַמֶּךָ:

וְהִנָּחֵם. הַתַּעֲשֶׂת מִחֲשֶׁבֶה אַחֲרַת לְהִיטִיב

לָהֶם׃ עַל הָרָעָה. אֲשֶׁר חֲשַׁבְתָּ לָהֶם׃

יְיָ זָכוֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק

וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדֶּיךָ אֲשֶׁר

נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וּבְדַבָּר

אֲלֵהֶם אֲרֵבָה אֶת זֶרְעֶכֶם

בְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל הָאָרֶץ

הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵתָּן

לְזֶרְעֶכֶם וְנָחֳלוֹ לְעֹלָם׃

אֲדַכֵּר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל

עֲבָדֶיךָ דִּי קִימְתָּא לְהוֹן בְּמִימְרֶךְ
וּמְלָלְתָּא עֲמַהוֹן אֲסִגִּי יְתָ בְּנִיכּוֹן
כְּכּוֹכְבֵי שְׁמִיָּא וְכָל אֲרַעָא הָדָא דִּי
אֲמַרִית אַתָּן לְבְנִיכּוֹן וַיַּחֲסִנוּן לְעֵלָם:
זְכוּר לְאַבְרָהָם. אִם עֲבָרוּ עַל עֲשֵׁרֶת
הַדְּבָרוֹת, אֲבָרָהָם אֲבִיהֶם נִתְּנָסָה בַּעֲשֵׁר
נִסְיוֹנוֹת וְעַדִּיין לֹא קִבַּל שְׂכָרוֹ, תִּנְהוּ לוֹ
וַיֵּצְאוּ עֵשֶׂר בַּעֲשֵׁר: לְאַבְרָהָם לִיצְחָק
וּלְיִשְׂרָאֵל. אִם לְשׂוֹרְפָה הֵם, זְכוּר לְאַבְרָהָם
שֶׁמָּסַר עֲצָמוֹ לְהַשְׂרֵף עֲלֵיךְ בְּאוֹר כְּשָׁדִים,

אם להריגה, זכור ליצחק שפשט צוארו
לעקידה, אם לגלות, זכור ליעקב שגלה
לחרן, ואם אינן נצולין בזכותן, מה אתה
אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול, ואם
כסא של שלש רגלים אינו עומד לפניך
בשעת בעסך, קל וחמר לכסא של רגל
אחד: אשר נשבעת להם בך. לא נשבעת
להם בדבר שהוא כלה, לא בשמים ולא
בארץ, לא בהרים ולא בגבעות, אלא בך,
שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם,
שנאמר בי נשבעתי נאם ה', וליצחק

נאמר, והקימותי את השבועה אשר
 נשבעתי לאברהם אביך, וליעקב נאמר
 אני אל שדי פרה ורבה, נשבע לו באל
 שדי:

יד וינחם יהוה על הרעה אשר
 דבר לעשות לעמו: (פ)

ותב יי מן בישתא די מליל למעבד
 לעמה:

טו ויפן וירד מנשה מן ההר

וְשָׁנִי לַחַת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לַחַת

כְּתָבִים מִשְׁנִי עֲבָרִיהֶם מִזֶּה

וּמִזֶּה הֵם כְּתָבִים:

וְאֶת־פָּנַי וְנִחַת מִשָּׁה מִן טוֹרָא וְתִרִין

לוֹחֵי סִהָדוֹתָא בְּיָדָהּ לוֹחֵי כְּתִיבִין

מִתִּירִין עֲבָרִיהוֹן מְכָא וּמְכָא אֲנוּן

כְּתִיבִין:

מִשְׁנִי עֲבָרִיהֶם. הֵיוּ הָאוֹתִיּוֹת נִקְרְאוֹת,

וּמַעֲשֵׂה נִסִּים הִיָּה:

טו וְהִלָּחַת מִעֲשֵׂה אֱלֹהִים הַמָּה

וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא

חֲרוּת עַל הִלָּחַת:

וְלוֹחִיא עוֹבְדָא דִּי אֲנוּן וְכִתְבָא כְּתָבָא

דִּי הוּא מִפְּרֵשׁ עַל לוֹחִיא:

מעשה אלהים המה. כמשמעו, הוא

בכבודו עשאו. דבר אחר, כאדם האומר

לחברו כל עסקיו של פלוני במלאכה

פלונית, כך כל שעשועיו של הקב"ה

בתורה: חרות. לשון חרת וחרט אחד הוא,

שניהם לשון חיקוק, אנטליי"ר בלע"ז:

וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם

בָּרֵעָה וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל

מִלְחָמָה בַּמִּחָנָה:

וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ יָת קוֹל עֲמָא כַּד מִיבְּבִין

וַאֲמַר לְמֹשֶׁה קוֹל קָרְבָּא בַּמִּשְׁרִיתָא:

ברעה. בהריעו, שהיו מריעים ושמחים

וצוחקים:

וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנֹת גְּבוּרָה

וַאִיִּן קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל

עֲנוֹת אָנֹכִי שְׁמַע:

וַאֲמַר לֹא קֵל גְּבוּרִין דְּנִצְחִין בְּקֶרְבָּא

וַאֲף לֹא קֵל חֲלָשִׁין דְּמַתְּבָרִין קֵל

דְּמַחֲכִין אָנָּא שְׁמַע:

אִין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה. אִין קוֹל הַזֶּה נִרְאָה

קוֹל עֲנִיית גְּבוּרִים הַצּוֹעֲקִים נִצְחוֹן, וְלֹא

קוֹל חֲלָשִׁים שֶׁצּוֹעֲקִים זִי, אִו נִיסָה: קוֹל

עֲנוֹת. קוֹל חֲרוּפִין וְגִדּוּפִין, הַמַּעֲנִין אֶת

נַפְשׁ שׁוֹמֵעַן כְּשֶׁנֶּאֱמָרִין לוֹ:

יִטְוִי־הִי כ־אֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה
 וַיֵּרָא אֶת הָעֶגְלָה וּמַחֲלֹת וַיִּחַר
 אַף מִנְּשָׁה וַיִּשְׁלַךְ (מִידוֹ) מִיָּדָיו
 אֶת הַלְּחָת וַיִּשְׂבֹּר אֹתָם תַּחַת
 הַחֵרֶץ׃

וַהֲוֶה כ־ד קָרִיב לְמִשְׁרִיתָא וַחֲזָא יֵת
 עֶגְלָא וַחֲנֻגִּין וַתִּקֶּיף רוּגְזָא דְּמִנְּשָׁה
 וַרְמָא מִידוֹהִי יֵת לוֹחִיא וַתִּבֹּר יִתְהוֹן
 בְּשִׁפּוּלֵי טוֹרָא׃

וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ זָגוֹ. אָמַר, מַה פֶּסַח שֶׁהוּא
 אֶחָד מִן הַמִּצְוֹת, אָמַרָה תּוֹרָה כָּל בֶּן נֹכַח
 לֹא יֹאכַל בּוֹ, הַתּוֹרָה כּוֹלָה כֹּאן, וְכָל
 יִשְׂרָאֵל מִזְמָרִים וְאַתְנָנָה לָהֶם: תַּחַת הָהָר.
 לְרַגְלֵי הָהָר:

כ וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה
 וַיִּשְׂרָף בָּאֵשׁ וַיִּטְחֵן עַד אֲשֶׁר
 דָּק וַיִּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׁקֵן
 אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וַנְּסִיב יָת עֵגֶלָא דִּי עֲבָדוּ וְאוֹקֵד

בְּנוֹרָא וְשֶׁף עַד דְּהוּה דְּקִיק וְזָרָא עַל

אַפִּי מִיָּא וְאַשְׁקִי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וּיִזְרֵ. לְשׁוֹן נִפּוּץ, וּכְן יִזְוֵרָה עַל נוֹהוּ

גִּבְרִית, וּכְן כִּי חָנַם מִזְוֵרָה הִרְשֵׁת, שִׁזְוֵרִין

בַּה דְּגֵן וּקִטְנִיּוֹת: וְיִשְׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

נִתְכַּוִּין לְבַדְקָם כְּסוּטוֹת, שְׁלֵשׁ מִיתוֹת

נִדּוּנוֹ שֵׁם, אִם יֵשׁ עֵדִים וְהִתְרָאָה, בְּסִיָּה,

כְּמִשְׁכַּט אֲנָשִׁי עִיר הַנִּדְחָת שֶׁהֵן מְרוֹבִין,

עֵדִים בְּלֹא הִתְרָאָה, בְּמִגְפָּה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּגּוֹף

ה' אֶת הָעָם, לֹא עֵדִים וְלֹא הִתְרָאָה,

בְּהִדְרוּקָן, שֶׁבַדְקוֹם הַמִּים וְצָבּוּ בְּטִנְיָהֶם:

כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן מִה
עָשָׂה לָךְ הָעָם הַזֶּה כִּי הֵבֵאתָ
עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה:

וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן מָה עֲבַד לָךְ עַמָּא
הַדִּין אֲרִי אֵיתִיתָא עֲלוּהִי חֹבָא רַבָּא:
מִה עָשָׂה לָךְ הָעָם. כַּמָּה יִסּוּרִים סִבֵּלָת
שִׁיסְרוּךְ עַד שְׁלֹא תִבִּיא עֲלֵיהֶם חֲטָא זֶה:

כב וַיֹּאמֶר אֶהְרֹן אֶל יִחִיר אֶפֶר
אַדְנִי אֶתָּה יַדְעָתָּ אֶת הָעָם כִּי

בֶּרַע הוּא:

וְאָמַר אֶהְרֹן לֹא יִתְקַף רוּגְזָא דְרַבּוֹנִי

אַתָּה יָדַעְתָּ יְתַ עֲמָא אֲרִי בְּבִישׁ הוּא:

כִּי בֶרַע הוּא. בְּדֶרֶךְ רַע הֵם הוֹלְכִין תְּמִיד,

וּבְנִסְיוֹנוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם:

כַּג־וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים

אֲשֶׁר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי זֶה מַעֲשֵׂה

הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ

מִצְרַיִם לֹא יִדְעֵנוּ מָה הָיָה לוֹ:

וַאֲמָרוּ לִי עֲבִיד לָנָא דַּחֲלוֹן דִּי יְהֹכֵן

קְדָמָנָא אַרִי דִּין מִשָּׁה גִבְרָא דִּי

אֲסַקְנָא מֵאֲרַעָא דְּמִצְרַיִם לָא יִדְעֵנָא

מָא הוּהּ לָהּ:

בִּד וַאֲמַר לָהֶם לְמִי זֶהָב

הַתִּפְּרָקוּ וַיִּתְּנוּ לִי וַאֲשַׁלְּכֵהוּ

בְּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֶגְלָה הַזֹּאת:

וַאֲמָרִית לְהוֹן לָמָן דִּהֲבָא פְּרִיקוּ וַיִּהְבוּ

לִי וְרַמִּיתָהּ בְּנוֹרָא וְנִפְקַ עֶגְלָא הַדִּין:

ואמר להם. דבר אחד, למי זהב לבד, והם
 מהרו והתפרקו ויתנו לי: ואשלכחו
 באש. ולא ידעתי שיצא העגל הזה, ויצא:
 כה ויִּירָא מִנְּשָׁה אֶת הָעָם כִּי
 פָּרַע הוּא כִּי פָּרַעַה אֶהְרֹן
 לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם:
 וַחֲזָא מִנְּשָׁה יְת עֲמָא אֲרִי בְּטִיל הוּא
 אֲרִי בְּטִילָנוֹן אֶהְרֹן לְאַסְבוּתָהוֹן שׁוּם
 בִּישׁ לְדָרִיהוֹן:

פרוע. מגולה, נתגלה שמצו וקלוננו, כמו

ופרע את ראש האשה: לשמחה

בקמיהם. להיות להם הדבר הזה לגנות

בפי כל הקמים עליהם:

כו וַיַּעֲמֵד מִשָּׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה

וַיֹּאמֶר מִי לִי הָזֶה אֵלַי וַיֹּאסְפוּ

אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי:

וְקָם מִשָּׁה בְּתֹרַע מִשְׁרִיתָא וַאֲמַר מִן

דַּחֲלִיא דִּי יִיתּוֹן לְוֹתִי וְאֶתְכַנְּשׁוּ לְוֹתָהּ

כָּל בְּנֵי לֹוִי:

מִי לֹהֹא אֱלֹוִי. יבֹא אֱלֹוִי: כָּל בְּנֵי לֹוִי. מִכָּאן

שֶׁכָּל הַשְּׁבֹט כֹּשֶׁר:

כֹּז וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה

אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימּוּ אִישׁ

חֶרְבוֹ עַל יָרְכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ

מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ

אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת

רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ:

וַאֲמַר לְהוֹן כְּדָנָן אֲמַר יי אֱלֹהָא
 דִּישְׂרָאֵל שׁוּו גְּבַר חֲרִיבָה עַל יִרְכָּה
 עֲבָרוּ וְתוּבוּ מִתַּרְע לְתַרְע בְּמִשְׁרִיתָא
 וְקִטְּלוּ גְּבַר יְת אַחוּהִי וְגְּבַר יְת חֲבֵרָה
 וַאֲנִשׁ יְת קָרִיבָה:

כֹּה אֲמַר וְגו'. וְהִיכָן אֲמַר, זֹבַח לֵאלֹהִים
 יַחֲרֵם, כֹּךְ שְׁנוּיָה בְּמַכִּילָתָא: אַחִיו. מֵאֲמוּ,
 וְהוּא יִשְׂרָאֵל:

כֹּה וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי לֵוִי כְּדָבָר מִנְּשָׁה
 וַיַּפִּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא

כַּשֵּׁלֶשֶׁת אֲלֵפֵי אִישׁ:

וְעִבְדוּ בְנֵי לֹוִי כְּפִתְגָּמָא דְּמִשָּׁה וְנִפְלִ

מִן עֲמָא בְיוֹמָא הַהוּא כְּתִלְתָּא אֲלֵפִין

גְּבֵרָא:

כַּט וַיֹּאמֶר מִשָּׁה מִלְּאוּ יְדְכֶם

הַיּוֹם לִיהְוָה כִּי אִישׁ בְּבִנוֹ

וּבְאַחֲיוֹ וְלָתֵת עָלֵיכֶם הַיּוֹם

בִּרְכָּה:

וַאֲמַר מִשָּׁה קְרִיבוּ יְדְכוֹן קְרִבְנָא יוֹמָא

דִּין קָדָם יִי אֲרִי גִבֹּר בְּבִרָה וּבִאֲחוּהִי

וְלֹא־תֵאָה עֲלֵיכֹן יוֹמָא דִּין בְּרִכָּן:

מִלְאוּ יַדְכֶם. אַתֶּם הַהוֹרְגִים אוֹתָם, בַּדָּבָר

זֶה תִּתְחַנְּכוּ לִהְיוֹת כַּהֲנִים לְמָקוֹם: כִּי

אִישׁ. מִכֶּם יִמְלֹא יָדוֹ בִּבְנוֹ וּבִאֲחִיו:

לֹא וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֹּאמֶר מִנְּשָׂא

אֶל הָעָם אַתֶּם חֲטֵאתֶם חֲטֵאתֶם חֲטֵאתֶם

גְּדֹלָה וְעֶתָּה אֶעֱלֶה אֶל יְהוָה

אֲוִלִי אֲכַפְּרָה בְּעֵד חֲטֵאתְכֶם:

וְהָיָה בְּיוֹמָא דְּבִתְרוּהִי וְאָמַר מִשָּׁה
 לְעַמָּא אַתּוֹן חֲבֵתוֹן חוּבָא רַבָּא וְכַעַן
 אֶסְקִי קָדָם יְיָ מֵאִים אֲכַפֵּר עַל חוּבִיכּוֹן:
 אַכְפֵּרָה בַּעַד חַטָּאתְכֶם. אֲשִׁים כּוֹפֵר
 וְקִנּוּחַ וּסְתִימָה לְנֶגַד חַטָּאתְכֶם, לְהַבְדִּיל
 בֵּינִיכֶם וּבֵין הַחַטָּא:

לֹא וַיֵּשֶׁב מִשָּׁה אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר
 אֲנִי חַטָּא הָעָם הַזֶּה חַטָּאָה
 גְּדוֹלָה וַיַּעַשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב:

וְתַב מִשֶּׁה לְקָדָם יִי וְאָמַר בְּבָעוּ חֵב
 עֲמָא הִדִּין חוּבָא רַבָּא וְעַבְדּוּ לְהוּן
 דַּחֲלִין דְּדִהָב:

אֱלֹהֵי זָהָב. אַתָּה הוּא שְׁגִרְמַת לָהֶם,
 שֶׁהִשְׁפַּעַת לָהֶם זָהָב וְכָל חִפְצָם, מִה יַעֲשׂוּ
 שְׁלֹא יַחֲטְאוּ. מִשְׁלַל לְמַלְכָּךְ, שֶׁהִיָּה מֵאֲכִיל
 וּמִשְׁקָה אֶת בְּנֵי וּמִקְשָׁטוֹ, וְתוֹלָה לוֹ כִּיס
 בְּצוּאָרוֹ וּמַעֲמִידוֹ בַּפֶּתַח בֵּית זִנּוּת, מִה
 יַעֲשֶׂה הֵבֶן שְׁלֹא יַחֲטֹא:

לֵב וְעֵתָה אֵם תִּשָּׂא חֲטֵאתָם

וְאִם אֵין מִיִּחְנֵי נָא מִסְפָּרָךְ

אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ:

וְכַעַן אִם שִׁבְקַת לְחֹבִיָּהוּן וְאִם לֹא

מִיִּחְנֵי כַעַן מִסְפָּרָךְ דִּי כָתַבְתָּא:

וְעַתָּה אִם תֵּשָׂא חֲטָאתָם. הֲרִי טוֹב, אִינִי

אוֹמֵר לְךָ מִיִּחְנֵי: וְאִם אֵין מִיִּחְנֵי. וְזֶה מִקְרָא

קֶצֶר, וְכֵן הִרְבָּה: מִסְפָּרָךְ. מִכֹּל הַתּוֹרָה

בּוֹלָה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלַי שֶׁלֹּא הֵייתִי כְּדָאִי

לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים:

לֹא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מִיִּשָּׁה מִי

אֲשֶׁר חָטָא לִי אֶמְחֶנּוּ מִסְפָּרֵי:

וְאָמַר יִי לְמִשָּׁה מִן דִּי חֵב קִדְמִי

אֶמְחֶנָּה מִסְפָּרֵי:

לִדְ וְעַתָּה לָךְ נָחָה אֶת הָעָם אֶל

אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מִלְאֲכֵי

יְלָדֶיךָ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פְּקֻדֵי

וּפְקֻדְתִּי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם:

וּכְעַן אֵיזֵל דְּבַר יְתַ עֲמָא לְאַתֵּר דִּי

מִלְלִית לָךְ הָא מִלְאֲכֵי יְהִי קִדְמָךְ

וּבִיּוֹם אֲסַעְרוֹתַי וְאֲסַעֵר עֲלֵיהוֹן

חֹבֵיהוֹן:

אֵל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ. יֵשׁ כֹּאן לָךְ אֵצֶל

דְּבוֹר בַּמָּקוֹם אֵלַיִךְ, וְכֵן לְדַבֵּר לִּי עַל

אֲדוֹנֵיהוֹ: הִנֵּה מַלְאָכִי. וְלֹא אֲנִי: וּבִיּוֹם

פִּקְדֵי וָגו'. עַתָּה שָׁמַעְתִּי אֵלַיִךְ מִלְּכֹלֹתֶם

יָחַד, וְתָמִיד תָּמִיד כִּשְׂאִפְקוֹד עֲלֵיהֶם

עֲוֹנוֹתֵיהֶם, וּפִקְדַתִּי עֲלֵיהֶם מֵעַט מִן הָעוֹן

הַזֶּה עִם שְׂאֵר הָעֲוֹנוֹת, וְאֵין פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה

עַל יִשְׂרָאֵל שְׂאֵין בָּהּ קִצָּת מִפְּרַעְיוֹן עוֹן

הָעֶגְל:

לֹה וַיִּגְּף יְהוָה אֶת הָעָם עַל

אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הָעֵגֹל אֲשֶׁר

עָשָׂה אֶהְרֹן: (ה)

וּמַחָא יִי יְת עֲמָא עַל דִּי אֲשַׁתְּעַבְדּוּ

לְעֵגְלָא דִּי עֲבַד אֶהְרֹן:

וַיִּגְּף ה' אֶת הָעָם. מִיתָה בִּיּוֹדֵי שָׁמַיִם,

לְעֵדִים בְּלֹא הַתְּרָאָה:

שמות פרק לג

א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ

עֲלֵה מִזֶּה אֶתְּהָ וְהָעָם אֲשֶׁר

הָעֵלְיִת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל

הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי

לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב

לֵאמֹר לְזֶרְעֲךָ אֶתְנַנָּה׃

וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אֵיזֹל סָק מִכָּא אֶתְּ

וְעַמָּא דְאַסְקָתָא מֵאֶרֶעָ דְּמִצְרַיִם

לְאֶרֶעָ דִּי קִימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק

וְלִיעֲקֹב לְמִימָר לְבְנֶיךָ אֶתְנַנָּה׃

לך עלה מזה. ארץ ישראל גבוה מכל
הארצות, לכך נאמר עלה. דבר אחר, כלפי
שאמר לו בשעת הכעס לך רד, אמר לו
בשעת רצון לך עלה: אתה והעם. כאן לא
אמר ועמד:

ב וְשַׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ
וְגִרְשִׁיתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֹמְרִי
וְהַחֲתִי וְהַפְּרָזִי הַחֲוִי וְהַיְּבוּסִי:
וְאֶשְׁלַח קִדְמוֹךְ מֵלֶאכָא וְאַתְּרֹךְ יֵת
כְּנַעֲנָאִי אֹמְרָאִי וְחֲתָאִי וּפְרָזָאִי חֲוָאִי

וַיְבֹסֵאִי:

וַגִּרְשֵׁתִי אֶת הַכֹּנַעֲנִי וְגו'. שֶׁשָּׂה אִמּוֹת

הֵן, וְהַגִּרְשֵׁתִי עִמָּד וּפְנָה מִפְּנֵיהֶם מֵאֲלֵיוֹ:

גַּאֲלֵ אֶרֶץ זָבֹת חֲלָב וְדָבָשׁ כִּי

לֹא אֶעֱלֶה בְּקֶרְבָּךְ כִּי עִם קְנִישָׁה

עָרַף אֶתָּה פֶּן אֶכְלֶךְ בְּדֶרֶךְ:

לְאַרְעָא עֲבָדָא חֲלָב וְדָבָשׁ אֲרִי לֹא

אֲסִלֵּק שְׁכַנְתִּי מִבֵּינְךָ אֲרִי עִם קְנִישִׁי

קָדַל אֶת דִּילְמָא אֲשַׁצִּינְךָ בְּאַרְחָא:

אֵל אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדֹבֶשׁ. אֲנִי אֹמֵר לָךְ
 לְהַעֲלוֹתָם: כִּי לֹא אֵעֱלֶה בְּקֶרֶבְךָ. לָכֵן אֲנִי
 אֹמֵר לָךְ וּשְׁלַחְתִּי לִפְנֶיךָ מַלְאָךְ: כִּי עִם
 קִשָּׁה עֹזֶרֶף אֶתָּה. וְכַשְּׁכִינְתִּי בְּקֶרְבְּכֶם
 וְאַתֶּם מִמְרִים בִּי, מִרְבָּה אֲנִי עֲלֵיכֶם זֵעִם:
 אֲכַלֶּךְ. לָשׁוֹן כִּלְיוֹן:

דְּוַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדִּבְרֵי הָרָע
 הַזֶּה וַיִּתְּאֲבָלוּ וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ
 עֲדָיו עֲלָיו:

וַיִּשְׁמַע עַמָּא יְת פִּתְגָמָא בִּישָׁא הַדִּין

וְאֶת־אֲבָלוֹ וְלֹא שׁוּיֹו גִבֹּר תִּקְוֹן זִינָה
עֲלוֹהִי:

הַדָּבָר הַרְעָ. שְׂאִין הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה
וּמַה־לִּכְתּ עַמָּם: אִישׁ עַד־יוֹ. כְּתָרִים שְׁנִיתָנוּ
לָהֶם בַּחֲזֹרֵב כִּשְׂאֻמְרוֹ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע:

הַ וַיֹּאמְרוּ יְהוָה אֵל מַעֲשֶׂה אָמַר
אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתֶם עִם קַנְיָה
עֲרֹף רַגְעַ אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקֶרֶבְךָ
וְכִלְיֹתֶיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֲדֶיךָ

מַעֲלִיךְ וְאַדְעָה מָה אַעֲשֶׂה לָךְ:

וְאָמַר יי לְמִשָּׁה אֵימַר לְבָנִי יִשְׂרָאֵל

אֶתוֹן עִם קָשִׁי קִדֹּל שָׁעָה חֲדָא אֲסִלֵּק

שְׁכַנְתִּי מִבֵּינְךָ וְאַשִׁי־צִינְךָ וְכָעַן אֶעֱדִי

תְּקוּן זֵינְךָ מִנְךָ וְגִלִּי קִדְמִי מָה אֶעֱבֹד

לָךְ:

רַגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקֶרֶבְךָ וְכִלִּיתִיךָ. אִם

אֶעֱלֶה בְּקֶרֶבְךָ וְאַתֶּם מְמַרִּים בִּי בְּקִשְׁיוֹת

עֲרַפְכֶּם, אֲזַעֲזֶם עֲלֵיכֶם רַגַע אֶחָד, שֶׁהוּא

שִׁיעוֹר זַעֲמִי, שֶׁנֹּאמַר חֲבִי כַמַּעֲט רַגַע עַד

יעבר זעם, ואכלה אתכם, לפיכך טוב לכם
 שאשלח מלאך: ועתה. פורענות זו תלקו
 מיד, שתורידו עדיכם מעליכם: ואדעה
 מה אעשה לך. בפקודת שאר העון, אני
 יודע מה שבלבי לעשות לך:

וַיִּתֵּן־נֶצֶלּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת
 עֲדֵימָה מֵהָר חֹרֵב:

וַאֲעֲדִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְתֹתָקוֹן זִינִיהוֹן
 מִטּוֹרָא דְּחֹרֵב:

את עדים מהר חורב. את העדי שהיה

בִּידָם מֵהָר חֹרֵב:

וּמִנְשָׁה יִקַּח אֶת הָאָהֳל וְנָטָה

לֹו מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הָרֶחֶק מִן

הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לֹו אָהֳל מוֹעֵד

וְהָיָה כָּל מִבְּקֵשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל

אָהֳל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ

לַמַּחֲנֶה:

וּמִנְשָׁה נָסִיב יָת מִשְׁכָּנָא וּפְרִסָּה לָהּ

מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא אֶרְחִיק מִן מִשְׁרִיתָא

וְקָרִי לָהּ מִשְׁכַּן בֵּית אוֹלְפָנָא וִיהִי כָּל

דְּתַבֵּע אוֹלְפָן מִן קָדָם יִי נִפְק לְמִשְׁכַּן

בֵּית אוֹלְפָנָא דִּי מְבָרָא לְמִשְׁרִיתָא:

וּמִשָּׁה. מֵאוֹתוֹ עוֹן וְהִלָּאָה: יִקַּח אֶת

הָאֵהָל. לְשׁוֹן הַזֶּה הוּא, לִזְקָח אֵהָלוֹ

וְנוֹטָהוּ מִחוּץ לְמַחֲנֶה, אָמַר, מְנוּדָה לְרַב

מְנוּדָה לְתַלְמִיד: הִרְחִיק. אֲלֵפִים אִמָּה,

כְּעִנִּין שֶׁנֶּאֱמַר אֵךְ רַחֲוִק יִהְיֶה בִּינֵיכֶם

וּבִינָיו כֹּאֲלֵפִים אִמָּה בְּמִדָּה: וְקָרָא לוֹ.

וְהִיא קוֹרָא לוֹ אֵהָל מוֹעֵד, הוּא בֵּית וְעַד

לַמִּבְקֵשׁ תוֹרָה: כָּל מִבְקֵשׁ ה'. מִכָּאן
 לַמִּבְקֵשׁ פָּנֵי זָקֵן, כַּמִּקְבֵּל פָּנֵי שְׂכִינָה: יֵצֵא
 אֶל אֱהֱל־מוֹעֵד. כִּמוֹ יוֹצֵא. דְּבַר אַחֵר וְהִיא
 כָּל מִבְקֵשׁ ה', אִפִּילוֹ מִלֵּאכֵי הַשֵּׁרֶת כִּשְׁהִיו
 שׂוֹאֲלִים מִקּוֹם שְׂכִינָה, חֲבֵרִיהֶם אוֹמְרִים
 לָהֶם הֲרִי הוּא בִּאֲהָלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה:

חֲוָה־יָהּ כְּצֵאת מִנְּשָׁה אֶל הָאֱהֶל
 יִקְוָמוּ כָּל הָעָם וְנִצְבּוּ אִישׁ
 פֶּתַח אֱהֶלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי
 מִנְּשָׁה עַד בֹּאוֹ הָאֱהֶל:

וְהָיָה כִּד נִפְק מִשָּׁה לְמִשְׁכָּנָא קִימין
 כָּל עַמָּא וּמִתְעַתְּדִין גְּבֵר בְּתִרְע
 מִשְׁכָּנָהּ וּמִסְתַּכְּלִין אַחֲוֵי מִשָּׁה עַד
 דְּעָלִל לְמִשְׁכָּנָא:

וְהִיא. לְשׁוֹן הוּוּה: כִּצֵּאת מִשָּׁה מִן
 הַמַּחֲנֶה. לְלַכַּת אֶל הָאֵהֶל: יְקוּמוּ כָל
 הָעָם. עוֹמְדִים מִפְּנֵיו, וְאִין יוֹשְׁבִין עַד
 שְׁנֵתְכֶסָּה מֵהֶם: וְהַבִּיטוּ אַחֲרֵי מִשָּׁה.
 לְשִׁבָּה, אֲשֶׁרִי יִלּוֹד אִשָּׁה שֹׁכֵךְ מוֹבִטָּח
 שֶׁהַשְׂכִּינָה תִּכְנַס אַחֲרָיו לְפֶתַח אֵהֶלוֹ:

טוֹהִיָּה כְּבֹא מִשָּׁה הָאֱהֱלָה יִרְדּוּ

עַמּוּד הָעֵנָן וְעַמּוּד פֶּתַח הָאֱהֱלָה

וְדַבֵּר עִם מִשָּׁה:

וַהֲוֶה כִּד עֲלִל מִשָּׁה לְמִשְׁכָּנָא נְחִית

עַמּוּדָא דְעֵנָנָא וְקָאִים בְּתִרְעָה מִשְׁכָּנָא

וּמִתְמַלֵּל עִם מִשָּׁה:

וְדַבֵּר עִם מִשָּׁה. כְּמוֹ וּמִדַּבֵּר עִם מִשָּׁה.

תַּרְגוּמוֹ וּמִתְמַלֵּל עִם מִשָּׁה, שֶׁהוּא כְּבוֹד

הַשְּׂכִינָה, כְּמוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר

אֱלֹהִים, וְאֵינוֹ קוֹרֵא מִדַּבֵּר אֱלֹהִים, כִּשְׁהוּא

קורא מדבר פתונו הקול מדבר בינו לבין
 עצמו, וההדיוט שומע מאליו, וכשהוא
 קורא מדבר, משמע שהמלך מדבר עם
 ההדיוט:

וְרָאָה כָּל הָעָם אֶת עַמּוּד
 הָעֵנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם
 כָּל הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ פֶּתַח
 אֹהֶלוֹ:

וַחֲזֹן כָּל עַמָּא יֵת עַמּוּדָא דְעֵנָנָא קָאם
 בְּתִרְעָה מִשְׁכָּנָא וְקִימִין כָּל עַמָּא וְסִגְדִין

גִּבּוֹר בְּתִרְעַ מִשְׁכִּינָה:

והשתחוּ. לשכינה:

יֵא וְדַבֵּר יְהוָה אֶל מַעֲשֵׂה פָנִים

אֶל פָּנִים כַּאֲשֶׁר יִדְבֹּר אִישׁ

אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה

וּמַעֲשֵׂתוֹ יְהוֹשִׁיעַ בֶּן נֹון נַעַר

לֹא יִמְיֹשׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל: (פ)

וּמִתְמַלֵּל יִי עִם מַעֲשֵׂה מִמְלֵל עִם מִמְלֵל

כִּמָּא דְּמִמְלֵל גִּבּוֹר עִם חֲבִירָה וְתַב

לְמִשְׁרִיתָא וּמִשׁוּמְשִׁנָּה יְהוֹשִׁעַ בַּר נֹון

עוֹלִימָא לָא עֲדִי מִגּוּ מִשְׁכָּנָא:

ודבר ה' אל משה פנים אל פנים.

ומתמלל עם משה: ושב אל המחנה.

לאחר שנדבר עמו, היה שב משה אל

המחנה, ומלמד לזקנים מה שלמד, והדבר

הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם

המשכן ולא יותר, שהרי בשבעה עשר

בתמוז נשתברו הלוחות, ובי"ח שרף את

העגל ודן את החוטאים, ובי"ט עלה,

שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל

העם וגו', ועשה שם ארבעים יום ובקש
רחמים, שנאמר ואתנפל לפני ה' וגו',
ובראש חדש אלול נאמר לו ועלית בבקר
אל הר סיני, לקבל לוחות האחרונות,
ועשה שם מ' יום, שנאמר בהם ואנכי
עמדתי בהר כימים הראשונים וגו', מה
הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון,
אמור מעתה, אמצעיים היו בכעס. בי'
בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה
ובלב שלם, ואמר לו למשה סלחתי
כדברך, ומסר לו לוחות אחרונות, וירד

והתחיל לצוותך על מלאכת המשכן,
ועשאוהו עד אחד בניסן, ומשהוקם לא
נדבר עמו עוד, אלא מאהל מועד: ושב
אל המחנה. תרגומו ותב למשריתא, לפי
שהוא לשון הווה, וכן כל הענין, וראה כל
העם וחזן, ונצבו וקיימין. והביטו,
ומסתכלין. והשתחוו, וסגדין. ומדרשו,
ודבר ה' אל משה שישוב אל המחנה, אמר
לו אני בכעס ואתה בכעס, אם כן מי
יקרבם:

שלישי

יב ויאמר

מִנְשָׁה אֵל יְהוָה רֹאֵה אֶתָּה

אֲמַר אֵלַי הֶעֱלֵ אֶת הָעָם הַזֶּה

וְאֶתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר

תִּשְׁלַח עָמִי וְאֶתָּה אֲמַרְתָּ

יִדְעֶתִיךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצַּאת חַן

בְּעֵינַי:

וְאָמַר מֹשֶׁה קִדְּם יְיָ חֲזִי דְאַתְּ אָמַר לִי
 אֲסִיק יְתַ עֲמָא הֲדִין וְאַתְּ לֹא הוֹדַעְתָּנִי
 יְתַ דִּי תִשְׁלַח עָמִי וְאַתְּ אֲמַרְתָּ רַבִּיתְךָ
 בְּשׁוּם וְאַף אֲשַׁכַּחְתָּא רַחֲמִין קִדְּמִי:

ראה אתה אומר אלי. ראה, תן עיניך
 ולבך על דבריך, אתה אומר אלי וגו' ואתה
 לא הודעתני וגו', ואשר אמרת לי הנה
 אנכי שולח מלאך, אין זו הודעה, שאין
 אני חפץ בה: ואתה אמרת ידעתיך בשם.
 הכרתיך משאר בני אדם בשם חשיבות,

שֶׁהָרִי אִמְרַת לִי הִנֵּה אֲנֹכִי בֹא אֵלֶיךָ בֶּעֶב
הַעֲנֵן זָגוֹ' וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם:

יִגְ וְעַתָּה אִם נָא מַצָּאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ הוֹדֵעֲנִי נָא אֶת דִּרְכְּךָ
וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצֵא חֵן
בְּעֵינֶיךָ וְרֵאֶה כִּי עֲמִידָה הֵגוֹי
הַזֶּה:

וְכַעַן אִם כָּעַן אֲשַׁכַּחֲתִי רַחֲמִין קִדְמָךָ
הוֹדֵעֲנִי כָּעַן יְיָ אֱוֶרַח טוֹבָךָ וְאִדַּע

רַחֲמָךְ בְּדִיל דְּאַשְׁכַּח רַחֲמִין קִדְמָךְ

וַגְּלִי קִדְמָךְ אֲרִי עֵמֶךְ עֲמָא הִדִּין:

ועתה. אם אמת שמצאתי חן בעיניך,

הודיעני נא את דרכיך, מה שכר אתה נותן

למוצאי חן בעיניך: ואדעך למען אמצא

חן בעיניך. ואדע בזו מדת תגמוליך, מה

היא מציאת חן שמצאתי בעיניך, ופתרון

למען אמצא חן, למען אכיר כמה שכר

מציאת החן: וראה כי עמך הגוי הזה.

שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול, ואת

אלה תעזוב, ראה כי עמך הם מקדם, ואם

בהם תמאס, איני סומך על היוצאים
 מחלצי שיתקיימו, ואת תשלום השכר
 שלי בעם הזה תודיעני. ורבותינו דרשוהו
 במסכת ברכות, ואני ליישב המקראות על
 אופניהם ועל סדרם באתי:

יָד וַיֹּאמֶר פָּנַי יֵלְכוּ וְהִנַּחְתִּי
 לָךְ:

וַיֹּאמֶר שְׁכַנְתִּי תִהְיֶה וְאָנִיחָ לָךְ:
 וַיֹּאמֶר פָּנַי יֵלְכוּ. כתרגומו, לא אשלח
 עוד מלאך, אני בעצמי אלוך, כמו ופניך

הולכים בקרב:

טו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אִם אֵין פָּנֶיךָ

הֶלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה:

וַאֲמַר קִדְמוֹהִי אִם לִית שְׁכִנְתְּךָ

מִהֲלָכָא בִּינָנָא לָא תִּסְקִינָנָא מִכָּא:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים. בְּזוֹ אֲנִי חִפְץ, כִּי עַל יְדֵי

מִלָּאךְ אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה:

טז וּבַמָּה יִרְדֵּעַ אֲפֹא כִּי

מַצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמְּךָ

הֲלוֹא בְּלִכְתָּךְ עָמָנוּ וְנִפְלִינוּ

אֲנִי וְעַמֶּךָ מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל

פְּנֵי הָאֲדָמָה: (פ)

וּבְמָה יִתִּידַע הָכָא אֲרִי אֲשַׁכַּחִית רַחֲמִין

קִדְמָךְ אֲנָא וְעַמֶּךָ הֲלָא בְּמִיָּהךְ שְׁכִנְתָּךְ

עָמָנָא וַיִּתְּעַבְדֵּן לָנָא פְּרִישָׁן לִי וְלְעַמֶּךָ

מִשְׁנֵי מִכָּל עַמָּא דִּי עַל אֲפִי אֲרַעָא:

וּבְמָה יוֹדַע אֲפּוּא. יוֹדַע מְצִיאת הַחֵן,

הֲלֹא בִלְכַתְּךָ עָמָנוּ, וְעוֹד דְּבַר אַחֵר אֲנִי

שואל ממך, שלא תשרה שכינתך עוד על
 אומות עובדי אלילים: ונפלינו אני ועמך.
 ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם, כמו
 והפלה ה' בין מקנה ישראל וגו':

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מִנְּשָׁה גַם
 אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתְּ
 אֲנִישָׁה כִּי מֵצֵאתָ חוץ בְּעֵינַי
 וְאֵדְעָךְ בְּשֵׁם:

וַאֲמַר יי לְמִנְּשָׁה אַף ית פְּתִגְמָא הֲדִין

דִּי מַלְלָתָא אֶעְבֵּד אַרִי אֲשַׁכַּחַת רַחֲמִין
קִדְמִי וְרַבִּיתְךָ בְּשׁוּם:

גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתי
עוד על עובדי אלילים אעשה, ואין דבריו
של בלעם הרשע על ידי שריית שכינה,
אלא נופל וגלוי עינים, כגון ואלי דבר
יגונב, שומעין על ידי שליח:

יח רביעי ויאמר

הֲרֵאֲנִי נָא אֶת כְּבוֹדִי׃

וְאִמַּר אֶחְזִינִי כְעֵן יְתִיקָרְךָ׃

וַיֹּאמֶר הֲרֵאֲנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ. רֵאה מִשָּׁה

שֶׁהִיָּה עֵת רִצּוֹן וּדְבָרִיו מִקּוֹבָלִים, וְהוֹסִיף

לְשֹׂאוֹל לְהִרְאוֹתוֹ מִרְאִית כְּבוֹדוֹ׃

יִטְוִיאָמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי

עַל פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה

לְפָנֶיךָ וְחִנַּתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶחָן

וְרַחֲמַתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶרְחַם׃

וַאֲמַר אֲנִי אֶעֱבֹר כָּל טוֹבִי עַל אִפְיִךְ.

וְאֶקְרִי בְשֵׁמָא דִּי קִדְמָךְ וְאַחֲוֹן לְמִן

דְּאַחֲוֹן וְאַרְחֵם עַל מִן דְּאַרְחֵם:

וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר וְגו'. הַגִּיעָה שְׁעָה

שֶׁתִּרְאֶה בְּכַבּוּדִי מָה שֶׁאַרְשֶׁה אוֹתְךָ

לְרֵאוֹת, לְפִי שֶׁאֲנִי רוֹצֶה וְצָרִיךְ לְלַמֵּדְךָ

סֹדֶר תְּפִלָּה, שֶׁכְּשֶׁנִּצְרַכְתָּ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים

עַל יִשְׂרָאֵל, הַזְכֵּרְתָּ לִי זְכוֹת אֲבוֹת, כְּסִבּוֹר

אֶתְּהָ שֶׁאִם תִּמָּה זְכוֹת אֲבוֹת אֵין עוֹד

תִּקְוָה, אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל מִדַּת טוֹבִי לְפָנֶיךָ עַל

הַצּוֹר, וְאַתָּה צָפוֹן בְּמַעֲרָה, וְקִרְאַתִּי בְּשֵׁם

ה' לפניך, ללמדך סדר בקשת רחמים, אף
אם תכלה זכות אבות. וכסדר זה שאתה
רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות, הוי
מלמד את ישראל לעשות בן, ועל ידי
שיזכירו לפני רחום וחנון, יהיו נענין, כי
רחמי לא כלים: וחנותי את אשר אחון.
אותן פעמים שארצה לחון: ורחמתי. עת
שאחפוץ לרחם. עד כאן לא הבטיחו אלא
עתים אענה ועתים לא אענה, אבל בשעת
מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית,
הבטיחו שאינן חוזרות ריקם:

ב וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאוֹת אֶת

פָּנַי כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחַיִּי׃

וַאֲמַר לֹא תִיכּוֹל לְמַחְזִי יְתֵ אִפִּי

שְׁכַנְתִּי אֲרִי לֹא יַחְזִינֵנִי אֲנִישָׂא

וַיִּתְּקִים׃

וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל זְגוּ'. אֵךְ כְּשֶׁאֶעְבִּיר כָּל

טוֹבִי עַל פָּנֶיךָ, אֵינִי נוֹתֵן לְךָ רֵשׁוֹת לִרְאוֹת

אֶת פָּנַי׃

כא וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מְקוֹם

אֶתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל הַצּוּר:

וְאָמַר ייִּי הָאֵל אֶתֶּר מִתְקַן קִדְמִי

וְתִתְּעַתֵּד עַל טַנְרָא:

הִנֵּה מְקוֹם אֶתִּי. בָּהֵר אֲשֶׁר אֲנִי מְדַבֵּר

עִמָּךְ תָּמִיד, יֵשׁ מְקוֹם מוֹכֵן לִי לְצֶרֶכְךָ

שֶׁאֵטְמִינֶךָ שֵׁם שְׁלֹא תִזְוֶק, וּמִשֵּׁם תִּרְאֶה

מֶה שֶׁתִּרְאֶה, זֶה פֶּשׁוּטוֹ. וּמִדְרֶשׁוֹ, עַל

מְקוֹם שֶׁהִשְׁכִּינָה שֵׁם מְדַבֵּר, וְאֹמֵר

הַמְּקוֹם אֶתִּי וְאֵינִי אֹמֵר אֲנִי בַּמְּקוֹם,

שֶׁהִקְבִּ"ה מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין עוֹלָמוֹ

מקומו:

כב וְהָיָה בַּעֲבוּר כְּבוֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ

בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשִׁכְתִּי כַּפִּי

עָלֶיךָ עַד עָבְרִי:

וַיְהִי בַּמַּעֲבָר יִקְרֵי וְאֶשְׁוִינְךָ בַּמַּעֲרָת

טֶנְרָא וְאֶגִּין בְּמִימָרִי עָלֶיךָ עַד דְּאֶעְבֵּר:

בַּעֲבוּר כְּבוֹדִי. כְּשֶׁאֶעְבוּר לִפְנֶיךָ: בְּנִקְרַת

הַצּוּר. כְּמוֹ הָעֵינִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנְקֶר,

יִקְרוּהָ עוֹרְבִי נַחֵל, אֲנִי קָרָתִי וְשִׁתִּיתִי מִיָּם,

גִּזְרָה אַחַת לָהֶם: נִקְרַת הַצּוּר. כְּרִיית

הצור: ושכותי כפי. מכאן שנתנה רשות
 למחבלים לחבל, ותרגומו ואגין במימרי,
 כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה, שאינו
 צריך לסוכך עליו בכף ממש:

בַּגְוֶהֶסְרֹתַי אֶת כַּפִּי וְרֵאִיתָ אֶת
 אַחֲרֵי וּפָנַי לֹא יֵרְאוּ: (פ)

וְאֶעֱדֵי יְת דְּבֶרֶת יִקְרִי וְתַחֲזִי יְת דְּבֶתְרִי
 וְדִקְדַּמִּי לֹא יִתְחַזֵּן:

והסרותי את כפי. ואעדי ית דברת יקרי,
 כשתסתלק הנהגת כבודי מכנגד פניך,

ללכת משם ולהלך: וראית את אחורי.

הראהו קשר של תפילין:

שמות פרק לד

חמישי

ויאמר

יהוה אל משה פסל לך שני

לחות אבנים פראשנים

וכתבתי על הלחות את

הדברים אשר היו על הלחות

הִרְאֵשׁנִים אֲשֶׁר שְׁבֶרֶת:

וְאָמַר יי לְמִשָּׁה פֶּסֶל לָךְ תִּרִּין לִוְחֵי

אֲבִנִּיא כְּקִדְמָאִי וְאַכְתּוּב עַל לִוְחִיא יֵת

פְּתַגְמִיא דִּי הוּוּ עַל לִוְחִיא קִדְמָאִי דִּי

תְּבֶרֶתָא:

פֶּסֶל לָךְ. הִרְאֵהוּ מַחְצָב סַנְפִּירִינוּן מִתּוּךְ

אֲהֵלוּ, וְאָמַר לוֹ הַפְּסוּלָתָא יִהְיֶה שִׁלְךָ,

וּמִשָּׁם נִתְעַשָּׂר מִשָּׁה הֶרְבָּה: פֶּסֶל לָךְ.

אַתָּה שְׁבֶרֶת הִרְאֵשׁוֹנוֹת, אַתָּה פֶּסֶל לָךְ

אַחֲרוֹת, מִשָּׁל לְמַלְךְ שְׁהִלְךְ לְמַדִּינַת הַיָּם

והניח ארוסתו עם השפחות, מתוך קלקול
השפחות יצא עליה שם רע, עמד
שושבינה וקרע כתובתה, אמר, אם יאמר
המלך להורגה, אומר לו עדיין אינה
אשתך, בדק המלך ומצא שלא היה
הקלקול אלא מן השפחות, נתרצה לה,
אמר לו שושבינה, כתוב לה כתובה אחרת
שנקרעה הראשונה, אמר לו המלך, אתה
קרעת אותה, אתה קנה לה נייר אחר ואני
אכתוב לה בכתב ידי, כן המלך זה הקב"ה,
השפחות אלו ערב רב, והשושבין זה

משה, ארוסתו של הקב"ה אלו ישראל,

לכך נאמר פסל לך:

ב וְהָיָה נֶכּוֹן לְבַקֵּר וְעֵלִית

בַּבֶּקֶר אֶל הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִּי

שָׁם עַל רֹאשׁ הָהָר:

וְהָיָה זִמִּין לְצַפֵּרָא וְתִסַּק בְּצַפֵּרָא

לְטוֹרָא דְּסִינַי וְתִתְעַתֵּד קִדְמִי תָמָן עַל

רִישׁ טוֹרָא:

נכוֹן. מזומן:

ג וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם

אִישׁ אֶל יָרֵא בְּכָל הַחֵר גַּם

הַצֵּאן וְהַבָּקָר אֶל יִרְעֹו אֶל

מִן הַחֵר הַהוּא:

וְאִנֶּשׁ לֹא יִסַּק עִמָּךְ וְאִף אִנֶּשׁ לֹא

יִתְחַזִּי בְּכָל טוֹרָא אִף עֲנָא וְתוֹרִי לֹא

יִרְעֹון לְקַבֵּל טוֹרָא הַהוּא:

וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ. הִרְאֵשׁוֹנוֹת עַל יְדֵי

שֶׁהָיוּ בַתְּשׁוּאוֹת וְקוֹלוֹת וְקַהֲלוֹת, שֶׁלֹּטָה

בהן עין רעה, אין לך יפה מן הצניעות:

ד וַיִּפְסֹל שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים

כָּרְאֵשְׁנִים וַיִּשְׁכַּם מִנְּשָׁה בַּבֶּקֶר

וַיַּעַל אֶל הַר סִינִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה

יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי

לַחַת אֲבָנִים:

וּפֶסֶל תֵּרִין לוֹחֵי אֲבָנִיָּא כְּקִדְמָאִי

וְאֶקְדָּם מִנְּשָׁה בַּצִּפְרָא וּסְלִיק לְטוֹרָא

דְּסִינֵי כְּמָא דְּפִקֵּד יִי יִתָּה וְנִסֵּב בִּידָה

תִּרְיִן לֹחִי אֲבִיָּא:

ה וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעָנָן וַיִּתְּצֵב

עַמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:

וַאֲתַגְּלִי יִי בְּעֵנָנָא וַאֲתַעֲתֵד עִמָּה תִּמָּן

וַיִּקְרָא בְּשֵׁמָא דִּיִּי:

וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'. מִתְּרַגְּמִינָן וְקָרָא בְּשֵׁמָא

דְּה':

ו וַיַּעֲבֹר יְהוָה עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא

יְהוָה יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן

אֶרֶץ אֲפִים וְרַב חֶסֶד וְאַמֶּת:

וְאֶעֱבֹר יְיָ שְׁכַנְתָּה עַל אֲפוֹהֵי וְקָרָא יְיָ

יְיָ אֱלֹהֵא רַחֲמֵנָא וְחַנּוּנָא מְרַחֵק רִגְזִי

וּמִסְגִּי לְמַעַבְד טַבּוֹן וְקִשּׁוּט:

ה' ה'. מַדַּת רַחֲמִים הִיא, אַחַת קוֹדֶם

שִׁיחֻטָּא, וְאַחַת לְאַחַר שִׁיחֻטָּא וַיֵּשׁוּב: אַל.

אֵף זֶה מַדַּת רַחֲמִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֵלֵי

אֵלֵי לָמָּה עִזַּבְתָּנִי, וְאֵין לוֹמֵר לְמַדַּת הַדִּין

לָמָּה עִזַּבְתָּנִי, כֵּךְ מִצְאָתִי בִּמְכִילָתָא: אֶרֶץ

אֲפִים. מֵאֲרִיךְ אֲפֹ, וְאֵינוּ מִמָּהֵר לִיפְרֹעַ,

שִׁמְאָ יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה: זֶרֶב חֶסֶד. לְצַרִּיכִים
 חֶסֶד, שְׂאִין לָהֶם זְכוּת כָּל כֶּךְ: וְאִמָּת.
 לְשִׁלָּם שִׁכָּר טוֹב לַעֲשׂוֹשֵׁי רְצוֹנוֹ:

וְנִצֵּר חֶסֶד לְאַלְפִים נִשְׂאָ עוֹן
 וְפִשַׁע וְחַטָּאָה וְנִקָּה לֹא וְנִקָּה
 פִּקֹּד עוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל
 בָּנֵי בָנִים עַל שְׂלֵשִׁים וְעַל
 רַבָּעִים:

נִטָּר טִיבוֹ לְאַלְפֵי דָרִין שֶׁבֶק לְעוֹיִן

וְלַמְרוֹד וְלַחֹבִין סָלַח לְדַת־יְבִין
לְאוֹרֵיתָהּ וְלִדְלָא תִּיבִין לֹא מִזִּכִּי
מִסַּעַר חוֹבֵי אֲבָהֶן עַל בְּנִין וְעַל בְּנֵי
בְּנִין מִרְדִּין עַל דֶּר תְּלִיתִי וְעַל דֶּר
רְבִיעִי:

נוֹצַר חֶסֶד. שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה לְפָנָיו:
לְאֻלָּפִים. לְשֵׁנֵי אֻלָּפִים דּוֹרוֹת. עוֹנּוֹת, אִלּוּ
הַזְדוֹנוֹת. פְּשָׁעִים, אִלּוּ הַמְרָדִים שֶׁאָדָם
עוֹשֶׂה לְהַכְעִים: וְנִקָּה לֹא יִנָּקֶה. לְפִי
פְּשׁוּטוֹ מִשְׁמַע, שֶׁאֵינוֹ מוֹזְתָר עַל הָעוֹן

לַגְמֹרִי, אֲלֵא נִפְרַע מִמֶּנּוּ מַעַט מַעַט.
 וְרַבּוֹתֵינוּ דְרֵשׁוּ, מִנְקָה הוּא לְשָׁבִים וְלֹא
 יִנְקָה לְשֹׂאֵינָן שָׁבִים: פּוֹקֵד עוֹן אֲבוֹת עַל
 בָּנִים. כְּשֶׁאֹחֲזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם
 בִּידֵיהֶם, שֶׁכֶּבֶד פִּירֵשׁ בַּמִּקְרָא אַחֵר
 לְשׁוֹנָאִי: וְעַל רַבְעִים. דּוֹר רַבִּיעִי, נִמְצְאָתָא
 מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה עַל מִדָּת פּוֹרְעָנוֹת אַחַת
 לְחֹמֶשׁ מֵאוֹת, שֶׁבִּמְדָּה טוֹבָה הוּא אוֹמֵר
 נּוֹצֵר חֶסֶד לְאֻלְפִים:

הַ וְיִמְהָר מַעֲשֵׂה וְיִפְקֹד אֶרְצָה

וַיֵּשֶׁתְּחוּ:

וְאוֹחֵי מֹשֶׁה וּכְרַע עַל אֲרָעָא וּסְגִיד:

וַיִּמָּהַר מֹשֶׁה. כַּשֵּׂרָאָה מֹשֶׁה שְׂכִינָה

עוֹבֶרֶת וְשָׁמַע קוֹל הַקְּרִיָּאָה, מִיַּד וַיֵּשֶׁתְּחוּ:

ט וַיֹּאמֶר אִם נָא מַצֵּאתִי חֵן

בְּעֵינַיִךְ אֲדֹנָי יִלֹּךְ נָא אֲדֹנָי

בְּקִרְבָּנוּ כִּי עִם קִשָּׁה עֲרַף הוּא

וּסְלִחָתָ לְעוֹנֵינוּ וְלִחַטֵּאתָנוּ

וְנַחֲלֶתָנוּ:

וְאָמַר אִם כָּעַן אֲשַׁכַּחֲתִּי רַחֲמִין קִדְמָךְ

יִי תִהְיֶה כָּעַן שְׁכֵנְתָּא דִּי בִינָנָא אֲרִי

עִם קָשִׁי קִדְלָהּ הוּא וְתִשְׁבּוּק לְחוּבָנָא

וְלַחֲטָאנָא וְתַחֲסִנָּא:

יֵלֶךְ נָא ה' בְּקִרְבָּנוּ. כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ,

מֵאַחֵר שֶׁאַתָּה נוֹשֵׂא עוֹן, וְאִם עִם קִשָּׁה

עוֹרֵף הוּא וַיִּמְרוּ בְךָ, וְאָמַרְתָּ עַל זֹאת פֶּן

אֲכַלְךָ בַּדֶּרֶךְ, אַתָּה תִּסְלַח לְעוֹנֵינוּ וְגו'.

כִּי בִּמְקוֹם אִם: וְנַחֲלָתָנוּ. וְתַתַּנּוּ לָךְ

לְנַחֲלָה מִיִּזְחָדָת, זֶה הִיא בִּקְשָׁת וְנִפְלִינוּ אֲנִי

ועמד, שלא תשרה שכינתך על האומות
עובדי אלילים:

שישי ויאמר הנה

אנכי פֹּרֶת בְּרִית נָגִיד כָּל

עַמִּי אֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא

נִבְרָאוּ בְּכָל הָאָרֶץ וּבְכָל

הַגּוֹיִם וְרָאָה כָּל הָעָם אֲשֶׁר

אַתָּה בִּקְרָבוֹ אֶת מַעֲשֶׂה יְהוָה

כִּי נֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה

עֲמֹד:

וְאָמַר הָא אֲנִי גִזַּר קִיָּם קָדָם כָּל עַמִּי

אֶעֱבֹד פְּרִישָׁן דִּי לֹא אֶתְבָּרִיאוּ בְּכָל

אֶרְעָא וּבְכָל עַמִּמִּיָּא וַיַּחֲזִי כָל עַמָּא דִּי

אֶת בִּינִיָּהוֹן יֵת עֹבְדָא דִּי אֶרִי דָּחַל

הוּא דִּי אֲנִי עֶבֶד עַמִּי:

כּוֹרֶת בְּרִית. עַל זֹאת: אַעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת.

לְשׁוֹן וְנִפְלִינֹ, שְׁתַּהֲיוּ מוֹבְדִּים בְּזוֹ מִכָּל

הָאוֹמוֹת עֹבְדֵי אֱלִילִים, שְׁלֹא תִשְׂרֶה

שכינתי עליהם:

יֵא שֶׁמֶר לָךְ אֶת אֲשֶׁר אָנֹכִי

מִצִּיֹּד הַיּוֹם הֵנִי גֵרֶשׁ מִפָּנֶיךָ

אֶת הָאֱמֹרִי וְהַכְנַעֲנִי וְהַחֲתִי

וְהַפְּרָזִי וְהַחֲחִי וְהַיְבוֹסִי:

טַר לָךְ יֵת דִּי אֲנִי מִפְּקֻדָּךְ יוֹמָא דִּין

הָא אֲנִי מִתְרַךְ מִן קַדְמָךְ יֵת אֲמֹרָאִי

וְכַנְעֲנָאִי וְחַתָּאִי וּפְרָזָאִי וְחֹאִי

וַיְבוֹסָאִי:

את האמורי וגו'. ו' אומות יש כאן, כי

הגרגשי עמד ופנה מפניהם:

יב השמר לך פן תכרת ברית

ליושב הארץ אשר אתה בא

עליה פן יהיה למוקש בקרבך:

אסתמר לך דילמא תגזר קים ליתב

ארעא די את עלל עלה דילמא יהי

לתקלא בינך:

יג כי את מזבחם תתצון

וְאֵת מִצְבֹּתָם תִּשְׁבֵּרוּן וְאֵת

אֲשֶׁרֵינוּ תִכְרֹתוּן׃

אֲרִי יֵת אֲגוּרֵיהוֹן תִּתְרַעֵנוּ וְיֵת קַמְתְּהוֹן

תִּתְבָּרוּן וְיֵת אֲשֶׁרֵיהוֹן תִּקְצֹצוּן׃

אֲשֶׁרֵינוּ. הוּא אֵיכָן שְׁעוּבִים אוֹתוֹ׃

יָד כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר

כִּי יִחַוֶּה קִנְאָה שְׂמֹנוּ אֵל קִנְאָה

הוּא׃

אֲרִי לֹא תִסְגֹּד לְטַעֲוֹת עַמִּמֶּיךָ אֲרִי יֵי

קָנָא שְׁמָה אֵל קָנָא הוּא:

קנא שמו. מקנא להפרע ואינו מוותר.

וזהו כל לשון קנאה, אוהז בנצחוננו ופורע

מעוזביו:

טו פֶּן תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב

הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם

וְזָבְחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְקָרָא לָךְ

וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ:

דילמא תגזר קים ליתב ארעא ויטעון

בְּתֵר טַעַתְהוֹן וַיִּדְבַּחוּן לְטַעַתְהוֹן
וַיִּקְרוּן לָךְ וְתִיכּוּל מִדְּבַחֲהוֹן:

וּאֲכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ. כַּסְבוֹר אֶתָּה שְׂאִין עוֹנֵשׁ
בְּאֲכִילָתוֹ, וְאֲנִי מַעֲלָה עֲלֶיךָ כַּמּוֹדָה
בַּעֲבוּדָתוֹ, שְׁמַתוּךָ כֵּךְ אֶתָּה בֹּא וּלְזַקָּה
מִבְנוֹתָיו לְבָנֶיךָ:

טו וְלִקְחָתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ
בְּנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ
אֶת בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן:

וְתִסַּב מִבְּנֵי־הוֹן לְבָנֶיךָ וַיִּטְעִין בְּנֵי־הוֹן

בְּתֵר טַעֲוֹתֶהוּן וַיִּטְעִין יְת בְּנִיךְ בְּתֵר

טַעֲוֹתֶהוּן:

יֹאֲלֹהִי מִסִּכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ:

דַּחֲלֹן דְּמִתְכָּא לֹא תַעֲבִיד לָךְ:

יח אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר

שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכֵל מִצּוֹת

אֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לַמּוֹעֵד חֹדֶשׁ

הָאָבִיב כִּי בַחֲדָשׁ הָאָבִיב

יֵצֵאת מִמִּצְרַיִם:

יֵת חֲגָא דְּפִטְרִיא תֵטַר שְׁבַעַא יוֹמִין

תֵיכּוֹל פִּטְרָא כְּמָא דִּי פִקְדָתְךָ לְזִמָּן

יֵרְחָא דְּאַבְיבָא אַרִי בִּירְחָא דְּאַבְיבָא

נִפְקָתָא מִמְצָרִים:

חֲדַשׁ הָאבִיב. חֲדַשׁ הַבְּכוֹר, שֶׁהַתְּבוּאָה

מֵתְּבַכֶּרֶת בְּבִישׁוּלָהּ:

יֵט כָּל פִּטְרָא רַחֵם לִי וְכָל מִקְנֶךָ

תִּזְכֹּר פִּטְרָא שׁוֹר וְשֶׁה:

כָּל פֶּתַח וְלֶדָא דִּילִי וְכָל בְּעִירְךָ דְּכָרִין

תִּקְדֹּשׁ בְּכוֹר תּוֹר וְאִמָּר:

כֹּל פֶּטֶר רַחֵם לִי. בָּאָדָם: וְכֹל מִקְנֶךָ תִּזְכֹּר

וְגו'. וְכֹל מִקְנֶךָ אֲשֶׁר תִּזְכֹּר בִּפְטֹר שׁוֹר

וְשֶׁה, אֲשֶׁר יִפְטֹר זֶכֶר אֶת רַחֲמָה. פֶּטֶר.

לְשׁוֹן פְּתִיחָה, וְכֵן פּוֹטֵר מִיָּם רֹאשִׁית מִדּוֹן.

תִּי"ו שֶׁל תִּזְכֹּר לְשׁוֹן נִקְבָּה הִיא, מוֹסֵב עַל

הַיּוֹלָדָת:

ב וּפְטֹר חֲמֹר תִּפְדָּה בְּשֶׁה

וְאֵם לֹא תִפְדָּה וְעֶרְפָּתוֹ כֹּל

בְּכוֹר בְּנֶיךָ תִּפְדָּה וְלֹא יִרְאוּ

פְּנֵי יִקָּם:

וּבּוֹכָרָא דְחִמְרָא תְּפָרוֹק בְּאִימָרָא וְאִם

לֹא תְּפָרוֹק וְתִנְקֶפּהּ כָּל בּוֹכָרָא דְּבִנִּיךְ

תְּפָרוֹק וְלֹא יִתְחַזֵּן קֳדָמִי יִקָּנִין:

זַפְטֵר חֲמוֹר. וְלֹא שֶׁאֵר בַּהֲמָה טַמְאָה:

תַּפְדָּה בִּשְׂעָה. נוֹתֵן שֶׂה לְכַהֵן, וְהוּא חוֹלִין

בִּיד כַּהֵן, זַפְטֵר חֲמוֹר מוֹתֵר בַּעֲבוּדָה

לְבַעֲלִים: זַעֲרַפְתּוּ. עוֹרְפוֹ בְּקוֹפִיץ, הוּא

הַפְּסִיד מִמּוֹן כַּהֵן, לְפִיכֵךְ יוֹפֶסֶד מִמּוֹנּוֹ:

כָּל בְּכוֹר בְּנִיךְ תַּפְדָּה. חֲמִשָּׁה סְלָעִים

פדיונו קצוב, שנאמר ופדיו מן מבן חדש
תפדה: ולא יראו פני ריקם. לפי פשוטו
של מקרא, דבר בפני עצמו הוא, ואינו
מוסב על הבכור, שאין במצות בכור
ראיית פנים, אלא אזהרה אחרת היא,
וכשתעלו לרגל לראות, לא יראו פני
ריקם, מצוה עליכם להביא עולת ראיית
פנים. ולפי מדרש ברייתא, מקרא יתר
הוא, ומופנה לגזרה שוה, ללמד על
הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה
סלעים מכל מין ומין, כפדיון בכור,

במסכת קדושין:

כא שששת ימים תעבד וביום

השביעי תשובת בחריש

ובקציר תשובת:

שתא יומין תפלח וביומא שביעאה

תנוח בזרועא ובחצדא תנוח:

בחריש ובקציר תשבות. למה נזכר חריש

וקציר, יש מרבותינו אומרים, על חריש

של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר

של שביעית היוצא למוצאי שביעית,

ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש, ובך
 משמעו, ששת ימים תעבוד וביום
 השביעי תשבות, ועבודת ו' הימים
 שהתיתי לך, יש שנה שהחריש והקציר
 אסור, ואין צריך לומר חריש וקציר של
 שביעית, שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע
 וגו'. ויש אומרים שאינו מדבר אלא
 בשבת, וחריש וקציר שהוזכר בו לומר
 לך, מה חריש רשות אף קציר רשות, יצא
 קציר העומר שהוא מצוה, ודוחה את
 השבת:

כב וְחַג שְׁבִיעֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ

בְּכוּרֵי קִצִּיר חֲטִיִּם וְחַג

הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה:

וְחָגָא דְשִׁבּוּעֵיָא תַּעֲבִיד לָךְ בְּכוּרֵי חֲצִד

חֲטִיִּן וְחָגָא דְכִנְשָׁא בְּמַפְקָא דְשִׁתָּא:

בְּכוּרֵי קִצִּיר חֲטִיִּם. שֵׁאתָה מְבִיא בּו שְׁתִּי

הַלֶּחֶם מִן הַחֲטִיִּם. בְּכוּרֵי. שֶׁהִיא מִנְחָה

רִאשׁוֹנָה הַבָּאָה מִן הַחֲדָשׁ שֶׁל חֲטִיִּם

לְמַקְדָּשׁ, כִּי מִנְחַת הָעוֹמֵר הַבָּאָה בַּפֶּסַח,

מִן הַשְּׁעוּרִים הֵיא: וְחַג הָאָסִיף. בְּזִמָּן

שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית.
 אסיפה זו לשון הכנסה לבית, כמו ואספתו
 אל תוך ביתך: תקופת השנה. שהיא
 בחזרת השנה, בתחלת השנה הבאה:
 תקופת. לשון מסיבה והקפה:

כג. שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה
 כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי הָאֲדֹנָיִם יְהוָה
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

תִּלַּת זְמָנִין בַּשָּׁתָּה יִתְחַזֵּן כָּל דְּכוּרָךְ
 קָדָם רַבּוֹן עֲלֵמָא יי אֱלֹהֵא דִּישְׂרָאֵל:

כל זכורך. כל הזכרים שבך. הרבה מצות
 בתורה נאמרו ונכפלו, ויש מהם שלש
 פעמים וארבע, לחייב ולענוש על מנין
 לאוין שבהם, ועל מנין עשה שבהם:

בד פי אוריש גוים מַפְּנִיךָ
 וְהִרְחַבְתִּי אֶת גְּבֻלְךָ וְלֹא
 יִחְמַד אִישׁ אֶת אֶרְצְךָ בְּעִלְתֶּךָ
 לְרֹאשׁוֹת אֶת פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה:

אֲרִי אֶתְרֹךְ עֲמִמִּין מִן קִדְמֹךְ וְאַפֹּתִי יָת
 תְּחִוִּמֶךָ וְלֹא יַחֲמֵד אֲנִשׁ יָת אֶרְעֶךָ
 בְּמִסְקֶךָ לְאַתְחִזָּאָה קֶדֶם יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּלַּת
 זְמַנִּין בְּשֶׁתָּא:

אוריש. כתר גומו אתרך, וכן החל רש, וכן
 ויורש את האמורי, לשון גירושין:
 והרחבתי את גבולך. ואתה רחוק מבית
 הבחירה, ואינך יכול לראות לפני תמיד,
 לכך אני קובע לך שלשה רגלים הללו:

כה לא תשחט על חמין דם

זִבְחִי וְלֹא יִלִּין לְבִקְרָא זִבַּח חַג

הַפֶּסַח:

לֹא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דָּם פֶּסַחִי וְלֹא

יִבִּיתוּן לְצִפְרָא בַּר מִמְדַּבְּחָא תַּרְבִּי

נִכְסֵת חֲגָא דְּפֶסַחֵא:

לֹא תִשְׁחַט זָגוּ. לֹא תִשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח

וְעַדִּיין חֲמִץ קִיִּים, אִזְהָרָה לְשׁוּחַט, או

לְזוֹרֵק, או לְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה: וְלֹא יִלִּין.

כְּתִרְגוּמוֹ, אֵין לִינָה מוֹעֵלָת בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ,

וְאֵין לִינָה אֲלֵא בַּעֲמוּד הַשְּׁחָר: זִבַּח חַג

הפסח. אמוריו, ומכאן אתה למד לכל

הקטר חלבים ואברים:

כו וְרֹאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ

תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא

תִּבְשֹׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ: (פ)

וְיֵשׁ בְּכוּרֵי אֶרֶץ תִּתִּי לְבֵית מִקְדָּשֶׁךָ

דֵּי אֱלֹהֶיךָ לֹא תִכְלוֹן בֶּשֶׂר בַּחֲלָב:

רֹאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ. מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין

הָאֲמֹרִים בַּשָּׂבָח אֶרֶץ, אֶרֶץ חֹטָא

וְשַׁעֲזָרָה וְגַפֵּן וְגו', וְדַבֵּשׁ, הוּא דַבֵּשׁ

תמרים: לא תבשל גדי. אזהרה לבשר
 וחלב, ושלשה פעמים כתוב בתורה, אחד
 לאכילה, ואחד להנאה, ואחד לאיסור
 בישול: גדי. כל ולד רך במשמע, ואף עגל
 ובבש, ממה שהוצרך לפרש בכמה
 מקומות גדי עזים, למדת שגדי סתם כל
 יונקים במשמע: בחלב אמו. פרט לעוף,
 שאין לו חלב אם, שאין איסורו מן התורה
 אלא מדברי סופרים:

כז **שביעי** ויאמר

יְהוָה אֵל מַלְאָה כָּתַב לָךְ אֶת

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל פִּי

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְךָ

בְּרִית וְאֵת יִשְׂרָאֵל׃

וְאָמַר יי לְמַלְאָה כָּתַב לָךְ יְת פֶּתַח־מִיָּא

הָאֵלֶּיךָ אֲרִי עַל מִיָּמַר פֶּתַח־מִיָּא הָאֵלֶּיךָ

גְּזֵרִית עִמָּךְ קִים וְעַם יִשְׂרָאֵל׃

אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. וְלֹא אֵתָּה רִשְׁאִי

לְכַתּוּב תּוֹרָה שֶׁבַע־ל פֶּה׃

כַּחֲוִיָּהּ שֵׁם עַם יְהוָה אַרְבָּעִים
 יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא
 אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב
 עַל הַלְּחָת אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית
 עֲשֶׂת הַדְּבָרִים׃

וַהֲוָה תָּמֹן קָדָם יְיָ אַרְבָּעִין יָמִין
 וְאַרְבָּעִין לַיְלֹון לַחֲמָא לֹא אָכַל וּמַיָּא
 לֹא שָׁתִי וּכְתַב עַל לוּחֵיָא יְת פְּתַגְמִי
 קִימָא עֲשָׂרָא פְּתַגְמִין׃

כְּטוֹיָהּ בְּרִדָּת מַעֲשֵׂה מַהֲר סִינִי
 וְשִׁנִּי לַחַת הָעֵדֻת בְּיַד מַעֲשֵׂה
 בְּרִדָּתוֹ מִן הָהָר וּמַעֲשֵׂה לֹא
 יֵדַע כִּי קָרָן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ
 אֹתוֹ:

וְהָיָה כִּד נַחַת מַעֲשֵׂה מְטוֹרָא דְּסִינִי
 וְתֵרִין לוֹחֵי סֵהֲדוּתָא בְּיַדָּא דְּמַעֲשֵׂה
 בְּמַחֲתָה מִן טוֹרָא וּמַעֲשֵׂה לֹא יֵדַע אֲרִי
 סִגִּי זִיו יִקְרָא דְּאַפּוֹהִי בְּמַלְלוּתָה עֲמָה:

וַיְהִי בַרְדַּת מֹשֶׁה. כִּשְׁהַבִּיא לִזְחֹת

אַחֲרוֹנוֹת בַּיּוֹם הַכַּפּוּרִים: כִּי קָרַן. לְשׁוֹן

קֶרְנִים, שֶׁהָאֹר מִבְּהִיק וּבֹלֵט כַּמִּין קָרַן.

וּמֵהֵיכָן זָכָה מֹשֶׁה לְקֶרְנֵי הַחֹד, רַבּוֹתֵינוּ

אָמְרוּ מִן הַמַּעֲרָה, שֶׁנֶּתַן הַקַּב"ה יָדוֹ עַל

פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר וּשְׂכוֹתֵי כַּפִּי:

לְוַיִּרְא אַחֲרָיו וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אֶת מִנְּשָׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו

וַיִּירָאוּ מִגִּשָּׁת אֱלֹהֵיוֹ:

וַחֲזָא אַחֲרָיו וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מִנְּשָׁה

וְהָאֵל סִגִּי זִיו יִקְרָא דְאַפּוֹהִי וְדַחִילוֹ

מִלְּאֵת־קֶרְבָּא לְוִתָּהּ:

וַיִּירָאוּ מִגִּשְׁתִּי אֱלִיּוֹ. בֵּא וְרֵאא כְּמָה גְדוּלָּה

כַּחַה שֶׁל עֲבִירָה, שְׁעַד שְׁלֵא פִשְׁטוֹ יְדִיהֶם

בְּעֲבִירָה מֵהוּ אֹמֵר, וּמֵרֵאא כְּבוֹד ה' כֹּאֲשֶׁ

אוֹכֵלֶת בְּרֵאֵשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא

יֵרָאִים וְלֹא מִזְדַּעְזְעִים, וּמַשְׁעִשׁוּ אֶת

הָעֵגֹל, אֵף מִקְרָנֵי הוֹדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיוּ

מִרְתִּיעִים וּמִזְדַּעְזְעִים:

לֹא וַיִּקְרָא אֱלֹהִים מִנְּשָׁה וַיֵּשְׁבוּ

אֱלֹיוֹ אַחֲרָיו וְכָל הַנְּשָׂאִים

בַּעֲדָה וַיִּדְבֹּר מִנְּשָׂה אֲלֵהֶם:

וַיִּקְרָא לַהוֹן מִנְּשָׂה וַתָּבוּ לְוִתָּהּ אַחֲרָיו וְכָל

רַב־רִבִּיָּא בְּכַנְשֻׁתָּא וּמִלֵּל מִנְּשָׂה עֲמַהוֹן:

הַנְּשָׂאִים בַּעֲדָה. כְּמוֹ נְשִׂאֵי הָעֵדָה: וַיִּדְבֹּר

מִנְּשָׂה אֲלֵיהֶם. שְׁלִיחוֹתוֹ שֶׁל מְקוֹם, וּלְשׁוֹן

הַזֶּה הוּא כָּל הָעֲנִין הַזֶּה:

לֵב וְאַחֲרֵי כֵן נִגְּשׁוּ כָּל בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל וַיִּצְּוּם אֶת כָּל אֲנָשׁ

דְּבַר יְהוָה אֵתוּ בְּהַר סִינַי:

וּבַתֵּר כֵּן אֶתְקַרְּבוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וּפִקְדֻנוֹן יֵת כָּל דֵּי מִלַּל יְיָ עֲמָהּ

בְּטוֹרָא דְּסִינַי:

וְאַחֲרֵי כֵן נִגְשׂוּ. אַחֲרֵי שֶׁלָּמַד לְזִקְנִים, חוּזַר

וּמִלָּמַד הַפְּרָשָׁה אוֹ הַהֲלָכָה לְיִשְׂרָאֵל. תָּנוּ

רַבֵּנָן, כִּי־צַד סֹדֵר הַמִּשְׁנָה, מִשָּׁה הִיא לְזִמְד

מִפִּי הַגְּבוּרָה, נִכְנָס אַחֲרָן, שָׁנָה לֹו מִשָּׁה

פִּרְקוֹ, נִסְתַּלַּק אַחֲרָן וַיֵּשֶׁב לֹו לְשִׁמְאֵל

מִשָּׁה, נִכְנָסוּ בְּנֵיו, שָׁנָה לָהֶם מִשָּׁה פִּרְקָם,

נסתלקו הם, ישב אלעזר לימין משה
 ואיתמר לשמאל אהרן, נכנסו זקנים, שנה
 להם משה פרקם, נסתלקו זקנים ישבו
 לצדדין, נכנסו כל העם, שנה להם משה
 פרקם, נמצא ביד כל העם א', ביד הזקנים
 ב', ביד בני אהרן שלשה, ביד אהרן
 ארבעה וכו', כדאיתא בעירובין:

לַג **מפטיר** וַיָּכַל מֹשֶׁה

מִדְבָּר אֲתָם וַיֵּתֶן עַל פָּנָיו

מַסֹּחַ:

וְשִׁיצִי מִשֶּׁה מֶלֶמֶלָּא עֲמָהוֹן וִיהֵב עַל

אִפּוֹהִי בֵּית אֲפִי:

ויתן על פניו מסוח. כתר־גוֹמוֹ בֵּית אֲפִי,

לְשׁוֹן אֲרָמִי הוּא בִּגְמָרָא סוּי לְבָא, וְעוֹד

בְּכַתּוּבֹת, הוּא קָא מַסּוּחַ לְאַפָּה, לְשׁוֹן

הַבִּטָּה, הִיָּה מִסְתַּכֵּל בָּהּ, אִף כֹּאן מַסּוּחַ,

בְּגַד הַנִּיתָן כְּנֶגֶד הַפְּרָצוֹף וּבֵית הָעֵינִיִּים,

וּלְכַבּוּד קֶרְנִי הַחֹד שְׁלֹא יִזְוְנוּ הַכֹּל מֵהֶם,

הִיָּה נוֹתֵן הַמַּסּוּחַ כְּנֶגֶדָן, וְנוֹטְלוֹ בַּשְּׁעָה

שֶׁהִיָּה מְדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל, וּבִשְׁעָה שֶׁהַמָּקוֹם

נִדְבֵר עִמּוֹ עַד צֵאתוֹ, וּבִצְאָתוֹ יֵצֵא בְּלֹא

מִסּוּהָ:

לֹד וּבָבֶל מִנְּשָׁה לְפָנַי יְהוָה

לְדַבֵּר אֵתוֹ יָסִיר אֶת הַמִּסּוּהָ

עַד צֵאתוֹ וַיֵּצֵא וְדַבֵּר אֶל בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל אֵת אֲנָשׁ יְצִיָּה:

וְכַד עָלָל מִנְּשָׁה לְקָדָם יְיָ לְמַלְלָא עֲמָה

אֲעֵדִי יְתֵ בֵית אֲפוּהִי עַד מִפְּקָה וְנָפֵק

וּמִמֶּלֶל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דִּי מִתְּפַקֵּד:

וּדְבַר אַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְרָאוּ קֶרְנִי הַהוּד

בְּפָנָיו, וּכְשֶׁהוּא מִסְתַּלֵּק מֵהֶם:

לָהּ וְרָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנָיו

מִנְּשָׂה כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו מִנְּשָׂה

וְהִנֵּשִׁיב מִנְּשָׂה אֶת הַמַּסּוּדָה עַל

פָּנָיו עַד בָּאוּ לְדַבֵּר אֵתָּו: (סס)

וַחֲזֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת אִפִּי מִנְּשָׂה אֲרִי

סִגִּי זִיו יִקְרָא דְאִפִּי מִנְּשָׂה וְאַתָּב מִנְּשָׂה

יֵת בֵּית אֲפִי עַל אַפּוֹהִי עַד דְּעַלְלִי

לְמַלְלָא עֲמָה: ססס:

והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו

לדבר אתו. וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל

פניו: חסלת פרשת כי תשא:

בִּרְשָׁת

וִיקָהָל

עַם אֹנֶק־לֹם וְרַע־י

פרשת ויקהל

שמות פרק לה

א וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֲדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
לַעֲשׂוֹת אֹתָם:

וַאֲכַנֵּשׁ מִשֶּׁה יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא דְּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אֵלִין פְּתַגְמִיא דִּי

פֶּקֶד יִי לְמַעַבְד יִתְהוֹן:

וַיִּקְהַל מֹשֶׁה. לְמַחֲרַת יוֹם הַכַּפּוּרִים

בְּשִׁירְד מִן הָהָר, וְהוּא לְשׁוֹן הַפִּעִיל, שְׁאִינוּ

אוֹסֶף אֲנָשִׁים בִּידִים, אֲלֹא הֵן נֹאסְפִים עַל

פִּי דְבוּרוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ וְאֲכַנְשׁ:

ב שִׁשְׁתַּיִם יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם

קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבַּתוֹן לַיהוָה כֹּל

הַעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמָת:

שֶׁתָּא יוֹמִין תְּתַעֲבֹד עֲבֹדָתָא וּבְיוֹמָא
 שְׁבִיעָאָה יְהִי לְכוֹן קוֹדֶשָׁא שְׁבָא
 שְׁבֹתָא קָדָם יְיָ כָּל דִּיעֲבֹד בֵּה עֲבֹדָתָא
 יִתְקַטֵּל:

ששֶׁת ימים. הקדים להם אזהרת שבת
 לצווי מלאכת המשכן, לומר, שאינו דוחה
 את השבת:

ג. לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל
 מִשְׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבֹתָה: (פ)

לֹא תִבְעֲרוּן אִשְׁתָּא בְּכֹל מוֹתְבֵיכֹן

בְּיוֹמָא דְשַׁבָּתָא:

לֹא תִבְעֲרוּ אֵשׁ. יֵשׁ מִרְבוֹתֵינוּ אוֹמְרִים,

הִבְעֵרָה לֹלָאוּ יֵצְאָתָּ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְחֹלֶק

יֵצְאָתָּ:

דְּוַיֵּאמְרוּ מִנְּשָׁה אֶל כָּל עֵדָתָא

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר

אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר:

וַאֲמַר מִנְּשָׁה לְכֹל כְּנִשְׁתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

לְמִימָר דִּין פִּתְגָמָא דִּי פִקֵּד יִי לְמִימָר:

זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'. לִי לֵאמֹר לָכֵם:

ה קָחוּ מֵאֲתַכֶּם תְּרוּמָה לַיהוָה

כָּל נָדִיב לְבָו יְבִיֶּאֱהָ אֶת

תְּרוּמַת יְהוָה זֶהב וְכֶסֶף

וְנַחֲשֶׁת:

סְבוּ מִנְכוֹן אֲפֹרְשֹׁתָא קָדָם יִי כָל

דִּיתְרֵעִי לִבָּהּ יִיִּי יֵת אֲפֹרְשֹׁתָא קָדָם

יִי דֶהֱבָא וְכֶסֶפָא וְנַחֲשָׂא:

נדיב לבו. על שם שלבו נדבו קרוי נדיב
 לב. כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו
 במקום צוואתם:

וְהַתְּכִלָּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
 וְשֵׁשׁ וְעִזִּים:

וְהַתְּכֵלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעֵי זָהָרִי וְבוֹץ
 וּמַעֲזִי:

וְעֹרֹת אֵילָם מְאֹדָּמִים וְעֹרֹת
 תְּחָשִׁים וְעִצֵּי שִׁטִּים:

וּמִשְׁכִּי דְדַכְרִי מִסִּמְקִי וּמִשְׁכִּי דְסִגְוֹנָא
וְאַעֵי שְׁטִין:

ח וְשִׁמְוֹן לְמֵאזֹר וּבְשָׁמִים לְשִׁמְוֹן
הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסִּמִּים:

וּמִשְׁחָה לְאַנְהָרוּתָא וּבּוֹסְמִיָּא לְמִשְׁחָה
רְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת בּוֹסְמִיָּא:

ט וְאַבְנֵי שָׁהֶם וְאַבְנֵי מִלְּאִים
לְאַכְפֹּד וְלַחֲשֹׁן:

וְאַבְנֵי בּוֹרְלָא וְאַבְנֵי אֲשֶׁלְמוּתָא

לִשְׁקָעָא בְּאַפּוֹדָא וּבַחוּשָׁנָא:

וְכָל חֲכָם לֵב בְּכֶם יִבְאוּ

וַיַּעֲשׂוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה

יְהוָה:

וְכָל חֲכָמֵי לְבָא בְּכוֹן יִיתוֹן וַיַּעֲבֹדוּן יְת

כָּל דִּי פִקֵּד יִי:

יֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶת אֶהְלוֹ וְאֶת

מִכְסָּהוּ אֶת קַרְסֵיוֹ וְאֶת

קַרְשֵׁיוֹ אֶת בְּרִיחוֹ אֶת עֲמֻדָּיו

וְאֵת אֶרְנִיָּו:

יֵת מִשְׁכָּנָא יֵת פְּרִסָּה וְיֵת חוּפְאָה יֵת

פּוּרְפוּהִי וְיֵת דְּפוּהִי יֵת עֲבֵרוּהִי יֵת

עֲמוּדוּהִי וְיֵת סִמְכוּהִי:

את המשכן. יריעות התחתונות הנראות

בתוכו קרוים משכן: את אהלֹו. היא אהל

יריעות עזים העשוי לגג: ואת מכסהו.

מכסה עורות אילים והתחשים:

יב אֵת הָאָרֶץ וְאֵת בְּרִיּוֹ אֵת

הַכֹּפֶּרֶת וְאֵת פְּרֻכַּת הַמִּסֵּךְ:

יֵת אֲרוֹנָא וְיֵת אֲרִיחוֹהִי יֵת כַּפֶּרֶתָא וְיֵת

פְּרֻכַּתָּא דְּפִרְסָא:

וְאֵת פְּרוּכַת הַמִּסֵּךְ. פְּרוּכַת הַמַּחֲצֵה. כֹּל

דְּבַר הַמַּגִּין בֵּין לְמַעְלָה בֵּין מִכַּנְגַּד קְרוֹי

מִסֵּךְ וּסְכָךְ, וְכֵן שֹׁכֶת בַּעֲדוֹ, הַנְּנִי שֶׁךְ אֵת

דְּרֻכָּךְ:

יֵג אֵת הַשְּׁלָחַן וְאֵת בִּדְיוֹ וְאֵת

כָּל כְּלָיוֹ וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים:

יֵת פֶּתוּרָא וְיֵת אֲרִיחוֹהִי וְיֵת כָּל מְנוּהִי
וְיֵת לֶחֶם אֲפִיא:

לֶחֶם הַפָּנִים. כּבֹּר פִּירְשִׁתִּי, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ
לוֹ פָּנִים לִכְאֵן וּלְכֹאֵן, שֶׁהִיא עֲשׂוֹי כַּמִּין
תִּיבָה פְּרוּצָה:

יָד וְאֵת מְנִרְתַּת הַמֶּאֱזֹר וְאֵת
כְּלִיָּהּ וְאֵת נִרְתִּיָּהּ וְאֵת שְׁמֹן
הַמֶּאֱזֹר:

וְיֵת מְנִרְתָּא דְּאַנְהוּרִי וְיֵת מְנִהָא וְיֵת

בּוֹצִינְהָא וִית מְשַׁחא דְּאַנְהֲרוּתָא:

וְאֵת כְּלִיָּהּ. מְלַקְחִים וּמַחְתּוּת: גְּרוּתִיָּהּ.

לּוֹצִינִי"ש בִּלְעִ"ז, בְּזִיכִים שֶׁהַשֶּׁמֶן

וְהַפְתִּילוּת נִתּוּנִין בָּהֶן: וְאֵת שֶׁמֶן הַמֶּאֱוָר.

אֵף הוּא צָרִיךְ חֲכָמִי לָב, שֶׁהוּא מִשּׁוֹנָה

מִשְׁאֵר שִׁמְנִים, כְּמוֹ שֶׁמֶפּוֹרֶשׁ בַּמִּנְחוֹת,

מִגְרָגְרוֹ בְּרֹאשׁ הַזֵּית, וְהוּא כְּתִית וְזָד:

טו וְאֵת מִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת וְאֵת

בִּדְיוֹ וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת

קְטֹרֶת הַסִּמִּים וְאֵת מִסְךְ

הַפֶּתַח לַפֶּתַח הַמִּשְׁכָּן:

וַיֵּת מִדְּבַחַת דְּקִטּוֹרֶת בּוֹסְמִיא וַיֵּת

אַרְיֵחוֹהִי וַיֵּת מִשְׁחַת דְּרַבּוּתָא וַיֵּת

קִטּוֹרֶת בּוֹסְמִיא וַיֵּת פֶּרְסָא דְתִרְעָא

לְתִרְעָ מִשְׁכָּנָא:

מִסַּךְ הַפֶּתַח. וַיִּלְוֶן שְׁלֹפְנֵי הַמִּזְרָח, שְׁלֹא

הָיוּ שֵׁם קִרְשִׁים וְלֹא יִרְעוֹת:

טו אֵת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֵת

מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לוֹ אֵת

בְּדִירוֹ וְאֶת כָּל כְּלָיו אֶת הַכִּיֹּר

וְאֶת כַּנּוֹ:

יֵת מִדְּבַחַא דְעֵלְתָא וִית סַרְדָּא דְנַחֲשָׁא

דִּילָהּ יֵת אַרְיִחוּהִי וִית כָּל מְנוּהִי יֵת

כִּיּוֹרָא וִית בְּסִיסָהּ:

יֵת אֶת קַלְעֵי הַחֲצָר אֶת עַמְדֵי

וְאֶת אֲדָנֶיהָ וְאֶת מַסְךְ שַׁעַר

הַחֲצָר:

יֵת סַרְדֵּי דְרֵתָא יֵת עַמּוּדוּהִי וִית

סִמְכָהָ וַיֵּת פֶּרֶסָא דְתִרְעָ דְרָתָא:

את עמודיו ואת אדניה. הרי חצר קרוי
כאן לשון זכר ולשון נקבה, וכן דברים
הרבה: ואת מסך שער החצר. וילון
פרוש לצד המזרח עשרים אמה
אמצעיות, של רוחב החצר שהיה חמשים
רחב, וסתומין הימנו לצד צפון ט"ו אמה,
וכן לדרום, שנאמר וחמש עשרה אמה
קלעים לכתף:

יח את יתדות המִשְׁכָּן וְאֵת

יְתִדֹת הַחֹצֵר וְאֵת מִיתְרֵיהֶם:

יֵת סִכֵּי מִשְׁכְּנָא וְיֵת סִכֵּי דְדִרְתָּא וְיֵת

אֲטוּנֵיהוֹן:

יִתְדוֹת. לְתַקּוּעַ וּלְקִשּׁוֹר בָּהֶם סוּפֵי

הִירִיעוֹת בְּאֶרֶץ, שֶׁלֹּא יִנּוּעוּ בְרוּחַ:

מִיתְרֵיהֶם. חֲבָלִים לְקִשּׁוֹר:

יֵט אֶת בְּגָדֵי הַעֲשָׂרָה לְעִשְׂרֵת

בִּפְנֵינִשׁ אֶת בְּגָדֵי הַפְּנִינִשׁ

לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֵת בְּגָדֵי בָנָיו

לְכַהֵן:

יֵת לְבוּשֵׁי שְׂמוֹשָׁא לְשִׁמְשָׁא בְּקוֹדֶשָׁא

יֵת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשָׁא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיֵת

לְבוּשֵׁי בְנוֹהֵי לְשִׁמְשָׁא:

בגדי השרד. לכסות הארון והשלחן

והמנורה והמזבחות בשעת סילוק

מסעות:

כ וַיֵּצְאוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מִלִּפְנֵי מִנְּשָׁה:

וְנִפְקוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן

קָדָם מִשָּׁה:

כא **שני** וַיֵּבְאוּ כָּל אִישׁ

אֲשֶׁר נִשְׁאָו לְבֹו וְכָל אֲשֶׁר

נִדְּבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵיבִיאוּ אֶת

תְּרוּמַת יְהוָה לְמִלְאכָת אֹהֶל

מוֹעֵד וְלָכָל עֲבֹדָתוֹ וְלַבְגְּדֵי

הַפְּדֹשׁ:

וְאַתּוֹ כָּל גִּבּוֹר דַּאֲתֶרְעֵי לְבָהּ וְכָל דִּי

אַשְׁלֵמַת רוּחָהּ יִתָּה אִיתִיאוּ יִת

אַפְרָשׁוּתָא קָדָם יִי לְעֵבִידַת מִשְׁכֵּן

זְמַנָּא וְלִכְל פְּלַחְנָהּ וְלִלְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא:

כב וַיִּבְּאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים

כָּל נְדִיב לֵב הִבִּיאוּ חָח וְנֶזֶם

וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל כְּלִי זָהָב

וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפֶת

זָהָב לַיהוָה:

וּמִיתָן גְּבֵרִיאַ עַל נְשִׂיאַ כָּל דְּאִתְרַעִי
 לְבָה אִיתִיאוּ שִׁירִין וְשִׁבְכִין וְעִזְקִין
 וּמַחֲוֹךְ כָּל מֶן דְּדָהָב וְכָל גְּבַר דִּי אַרְיִים
 אַרְמוֹת דְּהָבָא קָדָם יִי:

עַל הַנְּשִׁימ. עִם הַנְּשִׁימ, וּסְמוּכִין אֱלִיהֶם.
 חח. הוּא תַכְשִׁיט שֶׁל זָהָב עֲגוּל, נִתּוּן עַל
 הַזְרוּעַ, וְהוּא הַצְמִיד: וְכוּמָז. כְּלִי זָהָב הוּא,
 נִתּוּן כְּנֶגֶד אוֹתוֹ מִקּוֹם לְאִשָּׁה, וְרַבּוֹתֵינוּ
 פִּירְשׁוּ שֶׁם כּוּמָז, כֵּאֵן מִקּוֹם זְמָה:

בַּיּוֹם וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא אֹתוֹ
 תִּכְלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
 וְשֵׁשׁ וְעִזִּים וְעֹרֹת אֵילָם
 מֵאַדָּמִים וְעֹרֹת תַּחָּשִׁים
 הֵבִיאוּ׃

וְכָל גִּבּוֹר דָּאֲשֶׁת־כַּח עֵמָה תִּכְלֶה
 וְאַרְגָּמָן וְצִבֵּעַ זָהוּרִי וְבוֹץ וְיַעֲזִי
 וּמִשְׁכֵּי דְדִכְרִי מִסִּמְקֵי וּמִשְׁכֵּי סִסְגוֹנָה
 אֵתִיאוּ׃

וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא אֹתוֹ. תִּכְלֹת אוֹ
 אֲרָגְמָן אוֹ תוֹלַעַת שָׁנִי אוֹ עוֹרוֹת אֵילִים אוֹ
 תַּחֲשִׁים, כּוֹלֵם הֵבִיאוּ:

בַּד כָּל מִרְיָם תְּרוֹמַת כֶּסֶף
 וְנִחֲשֶׁת הֵבִיאוּ אֶת תְּרוֹמַת
 יְהוָה וְכָל אֲשֶׁר נִמְצָא אֹתוֹ
 עֲצֵי שֹׁטִים לְכָל מְלָאכָת
 הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ:

כָּל דְּאֵרִים אֲרָמוֹת כֶּסֶף וְנִחֲשׁ אֵיתִיאוּ

יֵת אֶפְרָשׁוֹתָא קָדָם יִי וְכָל דִּי אֲשַׁתְּכַח

עֵמָה אֲעִי שְׁטִין לְכָל עֵבִידַת פְּלַחְנָא

אֵיתִיאוּ:

כֹּה וְכָל אֲנָשָׁה חֲכַמַּת לֵב בִּירִיָּה

טוֹר וַיִּבִּיאוּ מַטְוָה אֶת

הַתְּכֵלֶת וְאֶת הָאֲרָגְמָן אֶת

תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת הַשֵּׁשׁ:

וְכָל אֲתָתָא חֲכִימַת לְבָא בִידְהָא

מֵעֲזָלָא וּמִיתָן כֹּד עֲזָל יֵת תְּכֵלָא וְיֵת

אַרְגוֹנָא יֵת צִבְע זְהוּרִי וַיֵּת בּוּצָא:

כוּ וְכָל הַנְּשִׁים אֲשֶׁר נִשְׂא לְבִן

אֶתְנָה בַּחֲכָמָה טוֹו אֶת

הָעֲזִים:

וְכָל נְשִׂיא דְאַתְרֵי לְבָהֵן עֲמָהֵן

בַּחֲכָמָא עֲזֵלֵן יֵת מֵעֲזִיא:

טוֹו אֶת הָעֲזִים. הִיא הִיתָה אוֹמְנוֹת יִתִּירָה,

שִׁמְעַל גְּבִי הָעֲזִים הִיוּ טוֹוִין אוֹתָם:

כוּ וְהַנְּשִׂאִם הִבִּיאוּ אֶת אֲבֵי

הַשֹּׁהַם וְאֵת אֲבֵי הַמִּלֵּאִים

לְאֶפֶד וְלַחֲשֹׁן:

וְרַב־בֵּיא אֵיתֵיאוּ יְתֵ אֲבֵי בּוֹרְלָא וְיֵת

אֲבֵי אֲשֶׁל־מוֹתָא לְשִׁקְעָא בְּאֶפֶדָא

וּבְחוֹשְׁנָא:

וְהַנְשָׂאם הִבִּיאוּ. אִמַר ר' נִתָן, מַה רָאוּ

נְשִׂאִים לְהִתְנַדֵּב בַּחֲנוּכַת הַמִּזְבֵּחַ בַּתְּחִלָּה,

וּבַמִּלֵּאכַת הַמִּשְׁכָּן לֹא הִתְנַדְּבוּ בַּתְּחִלָּה,

אֲלֹא כֵךְ אָמְרוּ נְשִׂאִים, יִתְנַדְּבוּ צְבוּר מַה

שִׁמְתִּנְדָּבִים, וּמַה שִׁמְחִסְרִין אֲנוּ מִשְׁלִימִין

אותו, כיון שהשלימו צבור את הכל,
שנאמר והמלאכה היתה דים, אמרו
נשיאים מה עלינו לעשות, הביאו את
אבני השהם וגו', לכך התנדבו בחנוכה
המזבח תחלה, ולפי שנתעצלו מתחלה,
נחסרה אות משמם, והנשאם כתיב:

כח וְאֵת הַבָּשָׂם וְאֵת הַשֶּׁמֶן
לְמִנְחָה וְלִשְׂמֹן הַמִּשְׁחָה
וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:

וְיֵת בּוֹסֶמֶא וְיֵת מִשְׁחָה לְאַנְהָרוֹתָא

וְלִמְשַׁחָא דְרַבּוּתָא וְלִקְטוּרַת בּוֹסְמִיא:

כַּט כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נִדְב

לְבָבָם אֹתָם לְהִבִּיא לְכָל

הַמְלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

לַעֲשׂוֹת בְּיַד מִלְּשָׁה הִבִּיאוּ בְנֵי

יִשְׂרָאֵל נִדְבָה לַיהוָה: (פ)

כָּל גִּבּוֹר וְאֶתְתָּא דְאַתְרֵי לְבָהוֹן עֲמָהוֹן

לְאִיתָאָה לְכָל עֲבֻדְתָּא דִּי פִקֵּד יִי

לְמַעַבַּד בְּיָדָא דְמִלְּשָׁה אִיתִיאוּ בְנֵי

שלישי – שני במחוברין

יִשְׂרָאֵל נִדְבָתָא קָדָם יִי:

שְׁלִיטִי –

שני

במחוברין

וַיֹּאמֶר מִנְּשָׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם בְּצִלָּאֵל

בֶּן אֹרִי בֶן חוּר לְמִטָּה

יְהוּדָה:

וַאֲמַר מִנְּשָׁה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲזוּ דְרַבִּי יִי

בְּשׁוּם בְּצִלָּאֵל בֶּר אֹרִי בֶר חוּר

לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה:

חוּר. בנה של מרים היה:

לא וַיִּמָּלֵא אֶתֹ רוּחַ אֱלֹהִים

בְּחִכְמָה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת

וּבְכָל מְלָאכָה:

וְאַשְׁלֵם עִמָּה רוּחַ נְבוּאָה מִן קֶדֶם יי

בְּחִכְמָתָא בְּסוּכְלָתָנוּ וּבְמַדַּע וּבְכָל

עֲבִידָא:

לֵב וְלַחֲשֹׁב מַחֲשַׁבָּת לַעֲשֹׂת

בִּזְהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת:

וְלֹא־לִפָּא אוּמָנוּן לְמַעַבַּד בְּדַהֲבָא

וּבַכֶּסֶפָא וּבַנְּחֹשֶׁא:

לג וּבַחֲרַעֲשָׁת אָבִן לְמִלְאָת

וּבַחֲרַעֲשָׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל

מְלָאכָת מַחֲשָׁבָת:

וּבְאוֹמָנוֹת אָבִן טָבָא לְאַשְׁלָמָא

וּבַנְגְרוֹת אָעָא לְמַעֲבַד בְּכָל עֲבִידַת

אוֹמָנוֹן:

לד וְלַחֲזוֹרָת נָתַן בְּלָבוֹ הוּא

וְאַהֲלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמֶךְ לְמַטָּה

דן:

וְלֹא־לִפְאֵי יִהְיֶה בְּלִבָּהּ הוּא וְאֶהְיֶאֱבֶר

אֲחִיסָמֶךְ לְשִׁבְטֵא דְדָן:

ואהליאב. משבט דן, מן הירודין

שבשבטים, מבני השפחות, והשוהו

המקום לבצלאל למלאכת המשכן, והוא

מגדולי השבטים, לקיים מה שנאמר, ולא

נבר שוע לפני דל:

לה מלא אתם חכמת לב

לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָת חָרָשׁ

וְחָשֵׁב וְרָקָם בְּתַכְלֵת

וּבִאֲרָגָמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי

וּבִשְׁשׁ וָאֵרָג עֲשֵׂי כָּל מְלָאכָה

וְחָשֵׁבִי מַחֲשָׁבֹת:

אֲשֶׁלֶם עֲמֵהוֹן חֲכִימוֹת לְבָא לְמַעֲבַד

כָּל עֲבִידַת נָגַר וְאָמָן וְצִיר בְּתַכְלָא

וּבִאֲרָגוֹנָא בְּצַבֵּעַ זְהוּרִי וּבְבוֹצָא וּמַחִי

עֲבָדִי כָּל עֲבִידָא וּמִלְפֵי אוּמָנוֹן:

אֶֽוְעָשָׂה בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב וְכָל

אִישׁ חֲכָם לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה

חֲכָמָה וְתַבּוּנָה בְּהֵמָּה לְדַעַת

לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל מְלָאכַת עֲבֹדַת

הַקֹּדֶשׁ לְכָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃

וַעֲבַד בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב וְכָל גִּבּוֹר חֲכָמִים

לְבָא דִּיהֵב יִי חֲכָמָא וְסוֹכְלִתְנוּתָא בְּהוֹן

לְמַדַּע לְמַעַבַּד יֵת כָּל עֲבִידַת פְּלִחָן

קוּדְשָׁא לְכָל דִּי פִקֵּד יִי:

בִּיְקָרָא מִנְשָׁה אֶל בְּצִלְאֵל וְאֶל

אֶהְיָאָב וְאֶל כָּל אִישׁ חָכֵם

לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חֲכָמָה

בְּלִבּוֹ כָּל אֲשֶׁר נִשְׁאָו לְבוֹ

לְקָרְבָּה אֶל הַמִּלְאכָה לַעֲשׂוֹת

אֹתָהּ:

וְקָרָא מִנְשָׁה לְבִצְלָאֵל וּלְאֶהְיָאָב וּלְכָל

גִּבּוֹר חֲכִים לְבָא דִּיהֵב יִי חֲכֻמַּתָּא בְּלִבָּה
 כָּל דְּאִתְרַעֵי לִבָּה לְמִקְרַב לְעַבְדְּתָא
 לְמַעַבְד יְתָה:

ג וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מִלְּשָׁה אֶת כָּל
 הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְנֵי
 יִשְׂרָאֵל לְמִלְאכָת עֲבֹדַת
 הַקֹּדֶשׁ לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהֵם
 הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֶּקֶר

בַּבְּקָר:

וְנָסִיבוּ מִן קֶדֶם מִשָּׁה יֵת כָּל

אֲפֹרְשֹׁתָא דִּי אֵיתִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

לְעֵבִידַת פְּלָחַן קוּדְשָׁא לְמַעְבַּד יֵתָהּ

וְאֲנוּן מִיתֵן לָהּ עוֹד נְדָבָתָא בְּצִפּוּר

בְּצִפּוּר:

דְּוִיבֵאוּ כָּל הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים

אֵת כָּל מְלָאכָתָהּ הַקְּדוּשָׁה אִישׁ

אִישׁ מִמֶּלְאכָתּוֹ אֲשֶׁר הֵמָּה

עשים:

וְאֵתוֹ כָּל חֲכִימִיָּא דְעַבְדִּין יְתָ כָּל

עֲבִידַת קוֹדֶשָׁא גִבֹּר גִּבֹּר מֵעֲבִידְתָּהּ

דְּאֲנוּן עַבְדִּין:

ה וַיֹּאמְרוּ אֵל מַלְאָכָא לֵאמֹר

מִרְבִּים הָעָם לְהַבִּיא מִדִּי

הָעֲבָדָה לְמַלְאכָה אֲשֶׁר צִוָּה

יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ:

וְאָמְרוּ לְמִשָּׁה לְמִי־מָר מִסֵּגָן עָמָא
 לְאִיתָאָה מִסֵּת פְּלַחְנָא לְעַבְדָּתָא דְּפִקֵּד
 יִי לְמַעַבְד יְתָה:

מדי העבודה. יותר מכדי צורך העבודה:

ו וַיֵּצֵאוּ מִשָּׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל
 בַּמַּחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל
 יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתַרוּמַת
 הַקֹּדֶשׁ וַיִּכְלֹא הָעָם מִהָבִיא:

ופיקד משה ואַעֲבֵרוּ כְרוּזָא בְּמִשְׁרִיתָא

לְמִיָּמָר גִּבֹּר וְאַתָּתָא לֹא יַעֲבֹדוֹן עוֹד

עֲבֹדָתָא לְאַפְרָשׁוֹת קוֹדֶשָׁא וּפְסִק עֲמָא

מִלְּאִיתָהּ:

וַיְכַלֵּא. לְשׁוֹן מְנִיעָה:

וְהַמְלָאכָה הִיתָה דְיָם לְכָל

הַמְלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ

וְהוֹתֵר: (ה)

וְעֲבֹדָתָא הִי מִסַּת לְכָל עֲבֹדָתָא

לְמַעַבְד יְתָה וַיִּתְּרָת:

והמלאכה היתה דים לכל המלאכה
 ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי
 המשכן, לכל המלאכה של משכן לעשות
 אותה, ולהותר: והותר. כמו והכבד את
 לבו, והכות את מואב:

רביעי ה
 ויעשו כל

חכם לב בעשי המלאכה את
 המשכן עשר יריעות שש

מִשְׁזָר וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן

וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִּים מַעֲשֵׂה

חֹשֶׁב עֹשֶׂה אֹתָם:

וְעַבְדּוֹ כָּל חֲכִימֵי לְבָא בְּעַבְדֵי עֲבֹדָתָא

יֵת מִשְׁכָּנָא עֲשֹׂר יִרְיָעָן דְּבוּץ שְׁזִיר

וְתַכְלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבֵּעַ זְהוּרֵי צוּרֵת

כְּרוֹבִין עוֹבֵד אֶמֶן עֲבַד יְתֵהוֹן:

ט אֶרֶץ הִירִיעָה הָאֲחֵת שְׁמֹנֶה

וְעֶשְׂרִים בְּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע

בְּאַמָּה הִירִיעָה הָאֶחָת מִדָּה

אֶחָת לְכָל הִירִיעוֹת:

אַרְכָּא דִּירֵעָתָא חֲדָא עֶסְרִין וְתַמְנִיא

אַמִּין וּפּוֹתִיא אַרְבַּע אַמִּין דִּירֵעָתָא

חֲדָא מִשְׁחָתָא חֲדָא לְכָל יִרֵעָתָא:

וַיַּחֲבֹר אֶת חֲמִשׁ הִירִיעוֹת

אֶחָת אֶל אֶחָת וְחֲמִשׁ יִרֵעוֹת

חֲבִיר אֶחָת אֶל אֶחָת:

וּלְפָף יֵת חֲמִשׁ יִרֵעֹן חֲדָא עִם חֲדָא

וְחַמֵּשׁ יִרְיֶעַן לְפָנָי חֲדָא עִם חֲדָא:

יֵאֵרִינַע לְלֵאָה תְּכַלֵּת עַל שְׂפַת

הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקְצָה

בַּמַּחְבֵּרֶת כֵּן עָשָׂה בְּשֹׁפֶת

הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֵּרֶת

הַשְּׁנִית:

וְעַבֵּד עֲנוּבִין דְּתַכְלָא עַל סַפְתָּא

דִּירְעָתָא חֲדָא מִסְטָרָא בֵּית לִוְיִי כֵּן

עַבֵּד בְּסַפְתָּא דִּירְעָתָא בְּסְטָרָא בֵּית

לוֹפִי תְּנִיתָא:

יבְּחַמְשִׁים לְלֹאֲתָ עֲשָׂה בִּירִיעָה

הָאַחַת וְחַמְשִׁים לְלֹאֲתָ עֲשָׂה

בְּקִצָּה הִירִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֵּרֶת

הַשְּׁנִיית מִקְבִּילֹת הַלְלֹאֲתָ אַחַת

אַל אַחַת:

חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עֶבֶד בִּירִיעָתָא חָדָא

וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עֶבֶד בְּסִטְרָא דִּירִיעָתָא

דְּבֵית לופִי תְּנִיתָא מְכוּנָן עֲנוּבִיא חָדָא

לְקַבֵּל חֶדָּא:

יג וַיַּעַשׂ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב

וַיַּחֲבֹר אֶת הַיְרִיעוֹת אַחַת אֶל

אַחַת בְּקַרְסֵים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן

אַחָד: (פ)

וַעֲבַד חֲמִשִּׁין פּוֹרְפִין דְּדָהָב וְלִפְּהָ יֵת

יְרִיעֵתָא חֶדָּא עִם חֶדָּא בְּפוֹרְפִיא וְהוּא

מִשְׁכַּנָּא חָד:

יד וַיַּעַשׂ יְרִיעוֹת עֲזִים לְאַהֲלֵ עַל

הַמִּשְׁכָּן עֲשֵׂתִי עֲשֶׂה יִרְעוֹת

עֲשֶׂה אֹתָם:

וְעַבְד יִרְעֶן דְּמַעֲזִי לְפָרֶסָא עַל

מִשְׁכָּנָא חַד עֲשֶׂה יִרְעֶן עַבְד יִתְהֵן:

טו אַרְךְ הִירִיעָה הָאֲחֵת שְׁלֹשִׁים

בְּאַמָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחֵב

הִירִיעָה הָאֲחֵת מְדָה אֲחֵת

לְעֲשֵׂתִי עֲשֶׂה יִרְעוֹת:

אַרְכָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא תִּלְתִּין בְּאַמִּין

וְאַרְבַּע אֲמִין פּוֹתִיא דִּירִיעָתָא חֲדָא

מִשְׁחָתָא חֲדָא לְחַד עֶשֶׂר יְרִיעָן:

טז וַיַּחֲבֹר אֶת חֲמִשׁ הַיְרִיעוֹת

לְבָד וְאֵת שֵׁשׁ הַיְרִיעוֹת לְבָד:

וּלְפָף יֵת חֲמִשׁ יְרִיעָן לְחוּד וְיֵת שִׁית

יְרִיעָן לְחוּד:

יז וַיַּעַשׂ לְלֹאֵת חֲמִנְשִׁים עַל

שֹׁפֶת הַיְרִיעָה הַקִּיצָנָה

בַּמַּחְבֵּרֶת וְחֲמִנְשִׁים לְלֹאֵת

עֲשֶׂה עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה

הַחֲבֵרֶת הַשְּׁנִית:

וְעַבְד עֲנוּבִין חֲמִשִּׁין עַל סִפְתָּא

דִּירֵיעָתָא בְּסִטְרָא בֵּית לֹפִי וְחֲמִשִּׁין

עֲנוּבִין עַבְד עַל סִפְתָּא דִּירֵיעָתָא דְּבֵית

לֹפִי תְּנִיתָא:

יח וַיַּעַשׂ קָרְסִי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים

לְחִבֵּר אֶת הָאֵהָל לְהִיָּת אֶחָד:

וְעַבְד פּוֹרְפִין דְּנְחָשָׁא חֲמִשִּׁין לְלַפֵּפָא

יֵת מִשְׁכָּנָא לְמַהוּי חָד:

יֵט וַיַּעַשׂ מִכָּסָה לְאַהֲלֵ עֹרֹת

אַיִלָּם מֵאַדָּמִים וּמִכָּסָה עֹרֹת

תַּחֲשִׁים מִלְמַעְלָה: (ה)

וַעֲבַד חוֹפָאָה לְמִשְׁכָּנָא מִשְׁכֵּי דְדַכְרִי

מִסִּמְקֵי וְחוֹפָאָה מִשְׁכֵּי דְסִסְגוֹנָא

מִלְעֵלָא:

בַּ חֲמִישִׁי וַיַּעַשׂ אֶת

הַקִּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שֹׁטִים

עֲמֻדִים:

וְעִבַד יְתַדְפִּיא לַמִּשְׁכָּנָא דְאֵעִי שֹׁטִין

קִימִין:

כֹּא עֲשֹׂר אַמֹּת אֶרֶץ הַקִּרְשִׁי

וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב

הַקִּרְשִׁי הָאֶחָד:

עֲשֹׂר אַמִּין אַרְכָּא דְדַפָּא וְאַמֹּתָא

וּפְלָגוֹת אַמֹּתָא פּוֹתִיא דְדַפָּא חָד:

כב שְׁתֵּי יָדַי לְקָרֵשׁ הָאֶחָד

מִשְׁלֹבֶת אַחַת אֶל אַחַת כֵּן

עָשָׂה לְכֹל קָרָשֵׁי הַמִּשְׁכָּן:

תָּרַתִּין צִירִין לְדַפָּא חַד מִשְׁלֹבִין חֲדָא

לְקַבֵּל חֲדָא כֵּן עֲבַד לְכֹל דְּפִי מִשְׁכָּנָא:

כג וַיַּעַשׂ אֶת הַקָּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן

עֲשָׂרִים קָרָשִׁים לַפֶּאֶת נֶגֶב

תִּימָנָה:

וְעֲבַד יָת דְּפִיא לַמִּשְׁכָּנָא עֶסְרִין דְּפִין

לְרוּחַ עֵבֶר דְּרוֹמָא:

כַּד וְאַרְבַּעִים אֲדָנִי כֶסֶף עָשָׂה

תַּחַת עֲשָׂרִים הֶקְרַשִּׁים שְׁנֵי

אֲדָנִים תַּחַת הֶקְרַשׁ הָאֶחָד

לְשִׁתִּי יִדְתִּיו וְשְׁנֵי אֲדָנִים

תַּחַת הֶקְרַשׁ הָאֶחָד לְשִׁתִּי

יִדְתִּיו:

וְאַרְבַּעִין סִמְכִין דְּכֶסֶף עֶבֶד תְּחוֹת

עֶסְרִין דְּפִין תְּרִין סִמְכִין תְּחוֹת דְּפֶא

חַד לְתֵרִין צִירוּהִי וְתֵרִין סִמְכִין תְּחוֹת
 דְּפֹא חַד לְתֵרִין צִירוּהִי:

כֹּה וְלִצְלַע הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִית
 לְפֶאֶת צִבּוֹן עָשָׂה עֲשָׂרִים
 קִרְשִׁים:

וְלִסֵּט מִשְׁכָּנָא תְּנִיתָא לְרוּחַ צְפוֹנָא
 עֶבֶד עֲסָרִין דְּפִין:

כוּ וְאַרְבַּעִים אֲדָנִיהֶם כָּסֶף שְׁנֵי
 אֲדָנִים תַּחַת הַקִּיר שׁ הָאֶחָד

וְשָׁנִי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ

הָאֶחָד:

וְאַרְבַּעִין סְמִיחֹן דְּכֶסֶף תִּרִין סְמִיחִין

תַּחֲתֹת דְּפָא חַד וְתִרִין סְמִיחִין תַּחֲתֹת

דְּפָא חַד:

כֹּז וְלִירְכֵתִי הַמְשֻׁכָּן יִמָּחַ עֲשָׂה

שְׂשָׂה קֶרְשִׁים:

וְלִסִּיפִי מִשְׁכָּנָא מִעֲרָבָא עֵבֶד שְׂתָא

דְּפִין:

בַּח וְשָׁנִי קָרָשִׁים עָשָׂה

לְמִקְצֵעַת הַמִּשְׁכָּן בִּירְכָתֵיהֶם:

וְתָרִין דַּפִּין עֶבֶד לְזוּיֵת מִשְׁכָּנָא
בְּסוּפֵיהוּן:

בְּטוֹהֵיוּ תוֹאֲמָם מְלִמְטָה וַיַּחֲדוּ

יְהִיו תַּמִּים אֶל רֹאשׁוֹ אֶל

הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן עָשָׂה

לְשָׁנֵיהֶם לְשָׁנִי הַמִּקְצֵעַת:

וְהָיוּ מְכוּנִין מִלְרַע וּכְחֻדָּא הָיוּ מְכוּנִין

עַל רִישָׁהּ לְעִזְקָתָא חֲדָא כֵּן עֶבֶד
 לְתַרְוִיהוּן לְתַרִּין זִוּין:

לְוַהֲיוּ שְׂמִנָּה קַרְשִׁים וְאַדְנִיהֶם
 כְּסָף שְׂשָׁה עָשָׂר אַדְנִים שְׁנֵי
 אַדְנִים שְׁנֵי אַדְנִים תַּחַת
 הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד:

וְהוּא תַּמְנִיא דַּפִּין וְסַמְכִיהוּן דְּכֶסֶף
 שֶׁתָּא עָשָׂר סַמְכִין תַּרִּין סַמְכִין תַּרִּין
 סַמְכִין תַּחוֹת דַּפָּא חָד:

לֹא וַיַּעַשׂ בְּרִיחִי עֲצִי שְׁטִים

חֲמִשָּׁה לְקֹרְשִׁי צִלַּע חֲמִשָּׁכּוֹן

הָאֶחָת:

וַעֲבַד עֲבָרִי דָאֲעִי שְׁטִין חֲמִשָּׁא לְדַפִּי

סֵטֶר מִשְׁכָּנָא חָד:

לֵב וְחֲמִשָּׁה בְּרִיחִים לְקֹרְשִׁי צִלַּע

חֲמִשָּׁכּוֹן הַשְּׁנִית וְחֲמִשָּׁה

בְּרִיחִים לְקֹרְשִׁי חֲמִשָּׁכּוֹן

לִירְכָתִים יְמִנָה:

וְחַמְשָׁא עֲבָרִין לְדַפֵּי סֵטֶר מִשְׁכָּנָא

תְּנִיתָא וְחַמְשָׁא עֲבָרִין לְדַפֵּי מִשְׁכָּנָא

לְסוּפִיהוּן מִעֲרָבָא:

לג וַיַּעַשׂ אֶת הַבְּרִיחַ הַתֵּיכֹן

לְבָרַח בְּתוֹךְ הַקִּנְרָשִׁים מִן

הַקִּנְצָה אֶל הַקִּנְצָה:

וַעֲבַד יֵת עֲבָרָא מְצִיעָא לְאֵעֲבָרָא

בְּגוֹ דַּפֵּיָא מִן סִפֵּי לְסִפֵּי:

לד וְאֵת הַקִּנְרָשִׁים צִפָּה זָהָב

וְאֵת טַבְעֹתָם עָשָׂה זָהָב בְּתִים

לְבָרִיחַם וַיִּצַּף אֶת הַבָּרִיחַם

זָהָב:

וַיֵּת דְּפִיא חֶפֶא דְּהָבָא וַיֵּת עֲזָקְתָּהוּן

עֶבֶד דְּהָבָא אֲתָרָא לְעִבְרִיא וְחֶפֶא יֵת

עִבְרִיא דְּהָבָא:

לָהּ וַיַּעַשׂ אֶת הַפָּרָכָת תְּכֵלֶת

וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ

מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֲשֵׁב עָשָׂה

אֶתָּה כָּרְבִים:

וְעַבַד יְתָ פֶּרְכָּתָא תְּכֵלָא וְאַרְגֹּנָא

וְצִבְעֵ זְהוּרִי וּבּוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אֱמֹן

עַבַד יְתָה צוֹרֶת כְּרוֹבִין:

לוֹ וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבַּעַ עֶמּוּדֵי

שֹׁטִים וַיִּצַּפּוּם זָהָב וְוִיָּהֶם זָהָב

וַיִּצַּק לָהֶם אַרְבַּעַ אֲדָנֵי כָסֶף:

וְעַבַד לָהּ אַרְבַּעַ עֶמּוּדֵי שֹׁטִין וַחֲפָנוֹן

דֶּהָבָא וְוִיהוֹן דֶּהָבָא וְאַתִּיךְ לָהוֹן

אַרְבַּעַ סְמִכִין דְּכֶסֶף:

לוֹ וַיַּעַשׂ מִסָּךְ לַפֶּתַח הָאֹהֶל

תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי

וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה רִקְם:

וְעַבֵּד פָּרָסָא לְתֹרַע מִשְׁכָּנָא תְּכֵלֶא

וְאַרְגָּוָנָא וְצִבֵּעַ זָהוּרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבֵד

צִיר:

לֹחַ וְאֶת עַמּוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת

וְיֵהָם וְצִפָּה רְאֵשֵׁיהֶם

וְחֲשִׁקֵיהֶם זֶהָב וְאֲדָנֵיהֶם

חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת: (פ)

וַיֵּת עֲמֻדוֹהִי חֲמִשָּׁה וַיֵּת וַיִּהְיוּ וְחָפֶא

רִישֵׁיהוֹן וְכַבּוּשֵׁיהוֹן דֶּהָבָא וְסַמְכֵיהוֹן

חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת:

שמות פרק לז

אֶל־וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל אֶת־הָאֹרֶן עֲצֵי

שִׁטִּים אֲמָתִים וְחֲצֵי אַרְבּוֹ

וְאִמָּה וְחֲצֵי רֶחֱבּוֹ וְאִמָּה וְחֲצֵי

קִנְיָנוֹ:

וְעַבְדֵּי בְּצִלְאֵל יְתֹאֲרוּנָא דְאֵיעִי שְׁטִין

תִּרְתִּין אֲמִין וּפְלָגָא אֲרֵכָה וְאַמְתָּא

וּפְלָגָא פְּתִיָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא רֹמָה:

וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל. לְפִי שְׁנָתָן נִפְשׁוּ עַל

הַמְּלָאכָה יוֹתֵר מִשְׁאֵר חֲכָמִים, נִקְרְאָתָא עַל

שְׁמוֹ:

ב וַיִּצְפֹּהוּ זָהָב טָהוֹר מִבֵּית

וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ לוֹ זָר זָהָב

סביב:

וְחִפְּהִי דְהֵב דְּכִי מִגּוֹ וּמִבְּרָא וְעַבֵּד לָהּ

דִּיר דְּדֵהב סְחֹר סְחֹר:

וְיִצְקָן לֹא אַרְבַּע טַבָּעֹת זָהָב

עַל אַרְבַּע פְּעֻמּוֹתָיו וְשִׁתִּי

טַבָּעֹת עַל צִלְעוֹ הָאֶחָת וְשִׁתִּי

טַבָּעֹת עַל צִלְעוֹ הַשְּׁנִיית:

וְאֶתִּיךְ לָהּ אַרְבַּע עֶזְקָן דְּדֵהב עַל

אַרְבַּע זְוִיתָהּ וְתִרְתִּין עֶזְקָן עַל סְטִירָה

חַד וְתַרְתִּין עֲזִקֵּן עַל סְטֵרָה תְּנִיתָא:

ד וַיַּעַשׂ בְּדִי עֲצֵי שֹׁטִים וַיַּצַּף

אֹתָם זָהָב:

וַעֲבַד אֲרִיחֵי דְאֵעֵי שֹׁטִין וַחֲפֵא יְתֵהוּן

דֶּהֱבֵא:

ה וַיָּבֵא אֶת הַבְּדִים בַּטַּבְעֹת

עַל צִלְעֹת הָאָרֶץ לְשֵׂאת אֶת

הָאָרֶץ:

וַאֲעִיל יֵת אֲרִיחֵיא בְּעֲזִקְתָּא עַל סְטֵרֵי

אַרְוֹנָא לְמַטְל יֵת אַרְוֹנָא:

וְיַעֲשׂ כַּפֶּרֶת זָהָב טָהוֹר

אַמְתִּים וַחֲצִי אַרְכָּה וְאַמָּה

וַחֲצִי רַחֲבָה:

וְעָבַד כַּפֶּרֶתָּא דְּהָב דְּכִי תִרְתִּין אֲמִין

וּפְלָגָא אַרְכָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא פְּתִיָּה:

וְיַעֲשׂ שְׁנֵי כְּרֻבִים זָהָב

מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם מִשְׁנֵי

קִצּוֹת הַכַּפֶּרֶת:

וְעַבַּד תִּירֵן כְּרוּבִין דְּדָהֵב נְגִיד עֶבֶד
 יִתְהוֹן מִתִּירֵן סֵטְרִי כִפְרֵתָא:

ח כְּרוּב אֶחָד מִקְצָה מִזָּה
 וּכְרוּב אֶחָד מִקְצָה מִזָּה מִן
 הַכִּפֹּרֶת עָשָׂה אֶת הַכְּרֻבִים
 מִשְׁנֵי (קצוותיו) קְצוֹתָיו:

כְּרוּבָא חַד מִסֵּטְרָא מִכָּא וּכְרוּבָא חַד
 מִסֵּטְרָא מִכָּא מִן כִּפְרֵתָא עֶבֶד יִתְּ
 כְּרוּבֵיא מִתִּירֵן סֵטְרוּהִי:

ט וַיְהִי הַכֹּרֵבִים פְּרָשִׁי כְנָפִים
 לַמַּעֲלָה סְכָכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל
 הַכַּפֹּרֶת וּפָנִיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו
 אֶל הַכַּפֹּרֶת הָיוּ פָנֵי הַכֹּרֵבִים:

(פ)

וְהָיוּ כְרוּבִיא פְּרִיסָן גִּדְּפִיהוֹן לְעֵלָא
 נְטִלִין בְּגִדְּפִיהוֹן עַל כַּפֹּרֶת וְאַפִּיהוֹן
 חֵד לְקַבֵּל חֵד לְקַבֵּל כַּפֹּרֶת הָיוּ אִפִּי
 כְרוּבִיא:

וַיַּעַשׂ אֶת הַשְּׁלָחַן עֲצֵי שִׁטִּים

אֲמָתִים אַרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבוֹ

וְאַמָּה וַחֲצִי קָמָתוֹ׃

וַעֲבַד יְת פֶּתוּרָא דְאֵעִי שְׁטִין תְּרֵתִין

אֲמִין אַרְכָּה וְאַמָּתָא פְּתִיָּה וְאַמָּתָא

וּפְלָגָא רֹמָה׃

יֵא וַיִּצַּף אֶתֹּ זָהָב טָהוֹר וַיַּעַשׂ

לֹּ זֶר זָהָב סָבִיב׃

וַחֲפֹא יִתָּה דְהָב דְּכִי וַעֲבַד לָהּ דִּיר

דְּדָהֶב סְחֹר סְחֹר:

יִבְרָעֵשׁ לוֹ מִסִּגְרָת טַפַּח סְבִיב

וַיֵּעֵשׂ זֶר זָהָב לְמִסְגְּרָתוֹ

סְבִיב:

וַעֲבַד לָהּ גְדִנְפָא רֹמָה פּוֹשְׁכָא סְחֹר

סְחֹר וַעֲבַד דִּיר דְּדָהֶב לְגְדִנְפָה סְחֹר

סְחֹר:

יִבְרָעֵשׁ לוֹ אֲרַבַּע טַבָּעֹת זָהָב

וַיִּתֵּן אֶת הַטַּבָּעֹת עַל אֲרַבַּע

הַפֹּאֶת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו׃

וְאֶתִּיךָ לָהּ אַרְבַּע עֶזְקֹן דְּדָהָב וִיהֵב יָת

עֶזְקָתָא עַל אַרְבַּע זְוִיתָא דִּי לְאַרְבַּע

רַגְלוֹהִי׃

יֵד לְעֵמֶת הַמִּסְגָּרָת הָיוּ הַטַּבָּעֹת

בָּתִּים לְבַדִּים לְשֵׂאֵת אֶת

הַשִּׁלְחָן׃

לְקַבֵּל גְּדִנְפָא הוּוּ עֶזְקָתָא אֶתְרָא

לְאַרְיֵחִיא לְמַטֵּל יָת פְּתוּרָא׃

טוֹוִיעַשׁ אֶת הַבָּרִים עֲצִי שְׁטִים

וַיִּצַף אֶתָם זָהָב לְשֹׂאת אֶת

הַשִּׁלְחָן:

וַעֲבַד יְת אֲרִיחִיא דָאֲעִי שְׁטִין וַחֲפֹא

יִתְהוֹן דֶּהֲבֹא לְמַטֵּל יְת פְּתוֹרֹא:

טוֹוִיעַשׁ אֶת הַכֵּלִים אֲשֶׁר עַל

הַשִּׁלְחָן אֶת קְעֻרְתֵּיו וְאֶת

כַּפֹּתֵיו וְאֶת מִנְקִיתֵיו וְאֶת

הַקְּשׁוֹת אֲשֶׁר יִסֵּךְ בָּהֶן זָהָב

טהור: (פ)

וְעַבַּד יְת מְנִיא דִּי עַל פְּתוּרָא יְת
 מְגִיסוּהִי וְיִת בְּזִיכּוּהִי וְיִת מְכִילָתָהּ וְיִת
 קְשׁוּתָא דִּי יִתְנַסֵּךְ בְּהוֹן דְּהַב דְּכִי:

שלישי –

יז

שלישי

במחוברין ויעש

אֶת־הַמִּנְרָה זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה

עָשָׂה אֶת־הַמִּנְרָה יִרְכָּה וְקָנָה

גְּבִיעֶיהָ כִּפְתָּרֶיהָ וּפָרְחֶיהָ

מִמֶּנָּה הָיוּ:

וְעֶבֶד יָת־מִנְרָתָא דְּהַב דְּכִי נְגִיד עֶבֶד

יָת־מִנְרָתָא שִׁידָה וְקָנָה כִּלְיָדָהָא

שירי – שלישי במחוברין

חֲזֹרָהּא וְשׁוֹשְׁנָהּא מִנֶּה הוּוּ:

יח וְשִׁנְיָה קָנִים יִצְאִים מִצְדִּיהּ

שִׁלְיָה קָנִי מִנְרָה מִצְדָּהּ

הַאֶחָד וְשִׁלְיָה קָנִי מִנְרָה

מִצְדָּהּ הַשְּׁנִי:

וְשִׁתָּא קָנִין נִפְקִין מִסְטָרָהּא תִּלְתָּא

קָנִי מִנְרָתָא מִסְטָרָהּ חַד וְתִלְתָּא קָנִי

מִנְרָתָא מִסְטָרָהּ תַּנִּינָא:

יֵט שְׁלֹשָׁה גְּבָעִים מְשַׁקְּדִים

בְּקִנָּה הָאֶחָד כִּפְתֹּר וּפְרָח

וְשְׁלֹשָׁה גְּבָעִים מְשַׁקְּדִים בְּקִנָּה

אֶחָד כִּפְתֹּר וּפְרָח כֵּן לְשִׁשָּׁת

הַקָּנִים הַיִּצְאִים מִן הַמִּנְרָה:

תִּלְתָּא כִּלְיָדִין מְצִירִין בְּקִנְיָא חַד חֲזוּר

וְשׁוּשָׁן וְתִלְתָּא כִּלְיָדִין מְצִירִין בְּקִנְיָא

חַד חֲזוּר וְשׁוּשָׁן כֵּן לְשִׁשָּׁת קִנְיִן

דְּנִפְקִין מִן מִנְרָתָא:

ב ובמנרה ארבעה גבעים

משקדים כפתריה ופרחיה:

ובמנרתא ארבעא כלידין מצירין

חזורהא ושושנהא:

כא וכפתר תחת שני הקנים

ממנה וכפתר תחת שני

הקנים ממנה וכפתר תחת

שני הקנים ממנה לשש

הַקָּנִים הַיְצְאִים מִמֶּנָּה:

וְחִזּוֹר תְּחֹת תֵּרִין קִנִּין מִנֶּה וְחִזּוֹר

תְּחֹת תֵּרִין קִנִּין מִנֶּה וְחִזּוֹר תְּחֹת תֵּרִין

קִנִּין מִנֶּה לְשֹׁתָא קִנִּין דְּנִפְקִין מִנֶּה:

כב כַּפְתֵּרִיָּהֶם וְקִנְתָּם מִמֶּנָּה הִיוּ

כֻּלָּה מִקְנֵשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר:

חִזּוֹרִיהוֹן וְקִנְיָהוֹן מִנֶּה הֵוּ כֻּלָּה נְגִידָא

חֲדָא דְּהָב דְּכִי:

בג וַיַּעַשׂ אֶת נִרְתִּיָּה שְׁבַעַה

וּמִלְקַחֶיהָ וּמַחְתִּיתֶיהָ זָהָב

טָהוֹר:

וַעֲבַד יָת בּוֹצִינָהָ שְׁבַעַה וְצַבִּיתָהָ

וּמַחְתִּיתָהָ דָּהָב דְּכִי:

כד כָּכָר זָהָב טָהוֹר עָשָׂה אֶתָּה

וְאֵת כָּל כְּלִיָּהּ: (פ)

כָּכָרָא דָּהָב דְּכִי עֲבַד יִתָּה וְיֵת כָּל

מִנְהָא:

כֹּה וַיַּעַשׂ אֶת מִזְבֵּחַ הַקֹּטֶרֶת

עֲצֵי שִׁטִּים אֲמָה אֶרְכּוֹ וְאֲמָה

רָחְבּוֹ רְבֹעַ וְאֲמָתָיִם קָמָתוֹ

מִמֶּנּוּ הָיוּ קִרְנֹתָיו:

וַעֲבַד יָת מִדְּבַח דְּקֹטֶרֶת בּוֹסְמִיא

דְּאֵעִי שִׁטִּין אֲמָתָא אֶרְכָּה וְאֲמָתָא

פְּתִיָּה מְרַבַּע וְתִרְתִּין אֲמִין רֹמָה מִנָּה

הָיוּ קִרְנוֹתָי:

כו וַיֵּצֵף אֶת־זֶה־בְּטָהוֹר אֶת־
 גִּגּוֹ וְאֶת־קִירָתִיו סָבִיב וְאֶת־
 קִרְנֹתָיו וַיַּעַשׂ לוֹ זֶרֶז־זֶה־בְּ
 סָבִיב׃

וַחֲפֹא יִתֶּה דֶּה־בְּדִכִּי יֵת אֲגִרָה וְיֵת
 כְּתִלֹהִי סָחֹר סָחֹר וְיֵת קִרְנֹהִי וַעֲבַד
 לָהּ דִּיר דְּדֶה־בְּסָחֹר סָחֹר׃

כז וַשִּׁתִּי טַבַּעַת זֶה־בְּעָשָׂה לוֹ

מִתַּחַת לְזֶרֶוּ עַל שְׁתֵּי צְלָעֹתָיו

עַל שְׁנֵי צְדָיו לְבָתִּים לְבָדִים

לְשֹׂאת אֹתוֹ בָּהֶם:

וְתִרְתִּין עֲזִקֹן דְּדִהֵב עֶבֶד לָהּ מִלְרַע

לְדִירָה עַל תִּרְתִּין זִוְיָתָהּ עַל תִּרְיִן

סְטִרוֹהִי לְאַתְרָא לְאַרְיַחְיָא לְמַטֵּל יָתָהּ

בְּהוֹן:

בַּח וַיַּעַשׂ אֶת הַבָּדִים עֲצִי

שְׁטִיִּם וַיִּצַּף אֶתְּכֶם זֶה־בֶּ:

וַעֲבַד יְתֹ אֲרִיחִיא דְּאֵעִי שְׁטִין וַחֲפֹא

יְתֵהוּן דֶּה־בֹא:

כֹּט וַיַּעַשׂ אֶת שְׁמֹן הַמִּשְׁחָה

קֹדֶשׁ וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים

טָהוֹר מִעֲשֵׂה רִקְחָ: (ה)

וַעֲבַד יְתֹ מִשְׁחָא דְּרַבּוּתָא קֹדֶשׁ וְיֵת

קְטֹרֶת בּוֹסְמִיא דְּכִי עוֹבֵד בּוֹסְמִנוּ:

זא שביעי –

רביעי

במחוברין וייעש

את מזבח העלה עצי שמים

חֲמִשָּׁה אַמּוֹת אַרְכּוֹ וְחֲמִשָּׁה

אַמּוֹת רָחֳבּוֹ רַבּוּעַ וְשֵׁלֹשׁ

אַמּוֹת קִמְתּוֹ:

וְעַבַּד יְתַּ מִּדְּבַחָא דְעֵלְתָא דְאֵעִי שְׁטִין

חֲמִשָּׁה אַמּוֹן אַרְכָּהּ וְחֲמִשָּׁה אַמּוֹן פְּתִיָּה

מִרְבַּע וְתֵלְתָא אַמּוֹן רוּמָה:

ב וַיַּעַשׂ קִרְנָתָיו עַל אַרְבַּע

פְּנֵיָתָיו מִמַּנּוֹ הָיוּ קִרְנָתָיו וַיַּצַּף

אֶתֹּו נְחֻשֶׁת:

וְעַבֵּד קַרְנוֹהִי עַל אַרְבַּע זְוִיתָהּ מִנֶּה

הֵוּ קַרְנוֹהִי וַחֲפֹא יִתֶּה נְחֻשֶׁא:

וַיַּעַשׂ אֶת כָּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ

אֶת הַסִּירֹת וְאֶת הַיָּעִים וְאֶת

הַמִּזְרְקֹת אֶת הַמִּזְלָגֹת וְאֶת

הַמַּחְתֹּת כָּל כְּלֵי עֲשֵׂה

נְחֻשֶׁת:

וְעַבַּד יְתָ כָּל מִנִּי מַדְבָּחָא יְתָ

פְּסַכְתָּרוֹתָא וְיְתָ מִגְרוֹפִיתָא וְיְתָ

מִזְרְקָתָא יְתָ צְנוּרִיתָא וְיְתָ מַחְתִּיתָא כָּל

מִנְהִי עַבַּד נְחָשָׁא:

דְּוִיעַשׁ לְמִזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה

רֵשֶׁת נְחָשָׁת תַּחַת כַּרְכָּבוֹ

מִלְמַטָּה עַד חֲצִיּוֹ:

וְעַבַּד לְמַדְבָּחָא סְרָדָא עוֹבַד מִצְדָּתָא

דְּנְחָשָׁא תַּחוֹת סוּבְבָה מְלָרַע עַד פִּלְגָּה:

ה וַיֵּצֵק אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע
הַקְּצֹזֹת לְמַכְבֵּר הַנְּחָשֹׁת בָּתִּים
לְבַדִּים:

וְאֶתִּיךְ אַרְבַּע עֶזְקָתָא בְּאַרְבַּע סִטְרָתָא
לְסִרְדָּא דְנַחֲשָׁא אֲתָרָא לְאַרְיֵחִיא:

ו וַיַּעַשׂ אֶת הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים
וַיִּצַּף אֹתָם נְחָשֹׁת:

וַעֲבַד יֵת אַרְיֵחִיא דְאֵעִי שִׁטִּין וַחֲפָא

יְתֵהוֹן נַחֲשָׁא:

וְיִבֵּא אֶת הַבָּדִים בַּטֶּבַעַת עַל

צִלְעוֹת הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׂאת אֹתוֹ

בָּהֶם נָבוֹב לְחַת עֲשֶׂה אֹתוֹ:

(ס)

וְאֵעִיל יֵת אֲרִיחִיא בְּעִזְקָתָא עַל סְטָרִי

מִדְּבַחָא לְמַטֵּל יֵתָּה בְּהוֹן חֲלִיל לִוְחִין

עֲבַד יֵתָּה:

נָבוֹב לִוְחוֹת. נָבוֹב הוּא חֲלוּל, וְכֵן וְעַבְיוֹ

ארבע אצבעות נבוב: נבוב לוחות.

הלוחות של עצי שטים לכל רוח, והחלל

באמצע:

חֲוִיעֵשׁ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת

כִּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמִרְאֵת הַצְּבָאֹת

אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

(ס)

וְעַבַּד יָת כִּיּוֹרֵא נְחֹשֶׁת וְיָת בְּסִיסָהּ

נְחֹשֶׁת בְּמַחֲזִין נְשִׂיא דְּאֶתִּין לְצִלָּאָה

בְּתֵרַע מִשְׁכַּן זְמַנָּא:

במראות הצובאות. בנות ישראל היו
בידן מראות, שרואות בהן כשהן
מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא
לנדבת המשכן, והיה מואם משה בהן,
מפני שעשויים ליצר הרע, אמר לו הקב"ה
קבל, כי אלו חביבין עלי מן הכל, שעל
ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות
במצרים, כשהיו בעליהם יגעים בעבודת
פרך, היו הולכות ומוליכות להם מאכל

ומשתה ומאכילות אותם, ונוטלות
המראות, וכל אחת רואה עצמה עם בעלה
במראה, ומשדלתו בדברים, לומר אני נאה
ממך, ומתוך כך מביאות לבעליהם לידי
תאווה, ונזקקות להם, ומתעברות ויולדות
שם, שנאמר תחת התפוח עוררתיך, וזה
שנאמר במראות הצובאות, ונעשה הכיור
מהם, שהוא לשום שלום בין איש
לאשתו, להשקות ממים שבתוכו למי
שקנא לה בעלה ונסתרה, ותדע לך שהן
מראות ממש, שהרי נאמר ונחשת

התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה וגו',
 וכיור וכנו לא הוזכרו שם, למדת, שלא
 היה נחשת של כיור מנחשת התנופה, כך
 דרש רבי תנחומא, וכן תרגם אונקלוס
 במחזין נשיא, והוא תרגום של מראות,
 מירוא"ש בלע"ז, וכן מצינו בישעיה,
 והגליונים, מתרגמינן ומחזיתא: אשר
 צבאו. להביא נדבתן:

ט וַיַּעַשׂ אֶת הַחֹצֵר לְפָנֶיךָ נֶגֶב
 תִּימָנָה קִלְעִי הַחֹצֵר שֵׁשׁ

מִשְׁזָר מֵאָה בְּאַמָּה:

וְעַבְדֵי יְת דְּרֵתָא לְרוּחַ עֵבֶר דְּרוּמָא

סְרָדֵי דְּרֵתָא דְּבוּץ שְׁזִיר מֵאָה בְּאַמִּין:

עַמּוּדֵיהֶם עֲשָׂרִים וְאַדְנִיהֶם

עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְוִי הָעַמּוּדִים

וְחֹשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף:

עַמּוּדֵיהוֹן עֶסְרִין וְסִמְכֵיהוֹן עֶסְרִין

נְחֹשֶׁא וְוִי עַמּוּדֵיא וְכַבּוּשֵׁיהוֹן דְּכֶסֶף:

יא וְלִפְּאֵת צָפוֹן מֵאָה בָּאָמָה

עַמּוּדֵיהֶם עֲשָׂרִים וְאַדְנֵיהֶם

עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְיִי הָעַמּוּדִים

וְחֲשִׁקֵּיהֶם כָּסֶף:

וְלָרוּחַ צְפוֹנָא מֵאָה אַמִּין עַמּוּדֵיהוֹן

עֶסְרִין וְסַמְכֵיהוֹן עֶסְרִין נְחֹשֶׁא וְיִי

עַמּוּדֵיָא וְכַבּוּשֵׁיהוֹן דְּכָסֶף:

יב וְלִפְּאֵת יָם קִלְעִים חֲמֵשִׁים

בְּאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֲשָׂרָה

וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה וְוִי הָעַמּוּדִים

וְחֲשׂוֹקֵיהֶם כֶּסֶף:

וְלָרוּחַ מֵעֶרְבָא סָרְדִין חֲמִשִּׁין בְּאַמִּין

עַמּוּדֵיהוֹן עֶסְרָא וְסַמְכֵיהוֹן עֶסְרָא וְוִי

עַמּוּדֵיא וְכַבּוּשֵׁיהוֹן דְּכֶסֶף:

יג וְלַפֶּאֶת קַדְמָה מִזְרָחָה

חֲמִשִּׁים אַמָּה:

וְלִרוּחַ קְדוּמָא מְדִינְחָא חֲמִשִּׁין אַמִּין:

יד קִלְעִים חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה אֶל

הַכֶּתֶף עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה

וְאַדְנִיָּהֶם שְׁלֹשָׁה:

סָרְדִין חֲמִשׁ עֶסְרִי אַמִּין לְעֵבְרָא

עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכִיהוֹן תְּלָתָא:

טו וְלַכֶּתֶף הַשְּׁנִית מְזָה וּמְזָה

לְשַׁעַר הַחֲצָר קִלְעִים חֲמִשׁ

עֲשֵׂיָהּ אִמָּה עֲמִידָהּ שְׁלֹשָׁה

וְאַדְנִיָּהּ שְׁלֹשָׁה:

וְלַעֲבָרָא תְנִיתָא מְכָא וּמְכָא לְתִרְעָה

דְּרָתָא סְרָדִין חֲמִשָּׁה עֶסְרִי אֲמִין

עֲמוּדִיהוֹן תְּלָתָא וְסִמְכִיהוֹן תְּלָתָא:

מִזְכָּר כָּל קוֹלְעֵי הַחֲצֹצֶרֶת סְבִיב שֵׁשׁ

מִשְׁזָר:

כָּל סְרָדֵי דְּרָתָא סְחֹר סְחֹר דְּבוּץ

שְׁזִיר:

וְהָאֲדָנִים לְעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת וְוִי

הָעַמּוּדִים וְחֹשֶׁקִיָּהֶם כָּסֶף

וְצַפּוּי רֹאשֵׁיהֶם כָּסֶף וְהֵם

מִחֲשָׁקִים כָּסֶף כֹּל עַמּוּדֵי

הַחֹצֵר:

וּסְמֻכֵּיָּא לְעַמּוּדֵיָּא נְחֹשֶׁת וְוִי עַמּוּדֵיָּא

וְכַבּוּשֵׁיהוֹן דְּכֶסֶף וְחַפּוּי רִישֵׁיהוֹן דְּכֶסֶף

וְאֲנוּן מְכַבְּשֵׁין דְּכֶסֶף כֹּל עַמּוּדֵי דְרָתָא:

מפטיר יה

ומסך שער

הַחֲצִיר מַעֲשֵׂה רִקֵּם תְּכֵלֶת

וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ

מִשְׁזָר וְעֶשְׂרִים אַמָּה אֶרֶךְ

וְקוֹמָה בְּרֹחַב חֲמִשׁ אַמּוֹת

לְעֹמֶת קִלְעֵי הַחֲצִיר:

וּפָרָסָא דְתִרְעָ דְרִתָּא עוֹבֵד צִיר תְּכֵלֶת

וְאַרְגֹּנָא וְצִבֵּעַ זְהוּרִי וּבוֹץ שְׁזִיר

וְעֶסְרִין אֲמִין אֲרָכָא וְרוּמָא בְּפוֹתִיא

חֲמִשׁ אֲמִין לְקַבֵּל סֶרְדֵי דְרֵתָא:

לַעֲמַת קִלְעֵי הַחֲצֵר. כַּמְדַת קִלְעֵי הַחֲצֵר:

יט וְעַמּוּדֵיהֶם אַרְבַּעָה וְאַדְנֵיהֶם

אַרְבַּעָה נְחֹשֶׁת וְוִיָּהֶם כְּסָף

וְצַפּוּי רְאשֵׁיהֶם וְחֲשִׁקֵיהֶם

כְּסָף:

וְעַמּוּדֵיהוֹן אַרְבַּעָה וְסַמְכֵיהוֹן אַרְבַּעָה

נְחֹשָׁא וְיִהוֹן דְּכֶסֶף וְחַפּוּי רִישֵׁיהוֹן

וְכַבּוּשֵׁיהוֹן דְּכֶסֶף:

כ וְכָל הַיְּתֵדוֹת לְמִשְׁכָּן וְלַחֲצֵר

סְבִיב נְחֹשָׁת: (סס)

וְכָל סְכִיָּא לְמִשְׁכָּנָא וְלַדְרֹתָא סְחֹר

סְחֹר דְּנְחֹשָׁא:

ברשת

בבקרדי

עם אונקלום ורש"י

פרשת פקודי

כא אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן

הָעֵדוּת אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה

עֲבֹדַת הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן

אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן:

אֵלֶּין מִנִּיֵּי מִשְׁכָּנָא מִשְׁכָּנָא דְסִהֲדוּתָא

דִּי אֶתְמַנִּי עַל מִימָרָא דְמֹשֶׁה פִּלְחָן

לִיּוֹאֵי בִידָא דְאִיתָמָר בֶּר אֶהֱרֹן כֹּהֲנָא:

**אלה פקודי. בפרשה זו נמנו כל משקלי
נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת, ונמנו
כל כליז לכל עבודתו: המשכן משכן.
שני פעמים, רמז למקדש שנתמשכן בשני
חורבנין על עונותיהן של ישראל: משכן
העדות. עדות לישראל שזיתר להם
הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה
שכינתו ביניהם: עבודת הלזים. פקודי
המשכן וכליו, הוא עבודה המסורה ללזים
במדבר, לשאת ולהוריד ולהקים, איש
איש למשאו המופקד עליו, כמו שאמור**

בפרשת נשא: ביד איתמר. הוא היה פקיד
עליהם למסור לכל בית אב עבודה
שעליו:

כב ובצלאל בן אורי בן חור
למטה יהודה עשה את כל
אשר צוה יהוה את משה:
ובצלאל בר אורי בר חור לשבטא
דיהודה עבד ית כל די פקיד יי ית
משה:

ובצלאל בן אורי וגו' עשה אל כל אשר
צוה ה' את משה. אשר צוה אותו משה
אין כתיב כאן, אלא כל אשר צוה ה' את
משה, אפילו דברים שלא אמר לו רבו,
הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני,
כי משה צוה לבצלאל לעשות תחלה
כלים ואחר כך משכן. אמר לו בצלאל
מנהג העולם לעשות תחלה בית ואחר כך
משים כלים בתוכו, אמר לו כך שמעתי
מפי הקב"ה, אמר משה, בצל אל היית, כי
וודאי כך צוה לי הקב"ה, וכן עשה.

המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים:

כג וְאֶתֹּ אֶהֱיָאֵב בֶּן אֲחִיסָמֶךְ

לַמִּטָּה דָן חָרָשׁ וְחָשֵׁב וְרִקְם

בַּתִּכְלָת וּבְאַרְגָּמָן וּבַתֹּלְעֵת

הַשָּׁנִי וּבַשִּׁשִּׁי: (ה)

וְעִמֵּה אֶהֱיָאֵב בֶּן אֲחִיסָמֶךְ לְשִׁבְטָא

דְּדָן נֶגֶר וְאֶמֶן וְצִיר בְּתִכְלָא וּבְאַרְגָּמָן

וּבְצִבְעֵי זְהוּרֵי וּבְבוֹצָא:

כד כָּל הַזֶּהב הָעָשׂוּי לַמִּלְאכָה

בְּכֹל מְלָאכָת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי זֶה־ב
הַתְּנוּפָה תִשַּׁע וְעֶשְׂרִים כָּכָר
וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת וְשָׁלֹשִׁים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃

כָּל דֹּהֵב דֹּאתַעֲבֹד לְעִבִּידָא בְּכֹל
עֲבִידַת קוֹדֶשׁא וְהוּא דֶּה־ב אַרְמוֹתָא
עֶסְרִין וּתִשַּׁע כָּכָרִין וְשִׁבְעֵי מֵאָה
וּתְלָתִין סָלְעִין בְּסָלְעֵי קוֹדֶשׁא׃

כבר. ששים מנה, ומנה של קדש כפול

היה, הרי הכבד ק"כ מנה, והמנה כ"ה
 סלעים, הרי כבד של קדש שלשת אלפים
 שקלים, לפיכך מנה בפרוטרוט כל
 השקלים שפחותין במנינם מג' אלפים,
 שאין מגיעין לכבד:

בה וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֶדָה מֵאֵת
 כָּכָר וְאַלְף וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת
 וְחֲמֵשָׁה וְשִׁבְעֵים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
 הַכֹּהֵן־שֵׁ:

וְכֶסֶף מִנִּי כֶּנֶשֶׁתָּא מֵאָה כָּכָרִין וְאַלְף

וְשַׁבַּע מֵאָה וְשִׁבְעִין וְחֲמִשָּׁא סְלֵעִין
בְּסֵלְעֵי קוּדְשָׁא:

כוּ בְּקֶנֶ לְגִלְגָּלֹת מַחְצִית הַשָּׁקֶל
בְּשָׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל הָעֵבֶר עַל
הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וּמֵעֵלָּה לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף
וְשִׁלְשֹׁת אֶלְפִים וְחֲמִשׁ מֵאוֹת
וְחֲמִשִּׁים:

תִּקְלָא לְגִלְגָּלֹתָא פְּלָגוֹת סְלֵעָא בְּסֵלְעֵי

קוֹדֶשׁ לְכֹל דְּעֵבֶר עַל מִנִּינִיא מִבֶּר
 עֶסְרִין שְׁנֵין וְלַעֲלָא לְשִׁית מֵאָה
 וְתַלְתָּא אֲלִפִּין וַחֲמִשׁ מֵאָה וַחֲמִשִּׁין:

בקע. הוא שם משקל של מחצית השקל:
 לִשְׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וָגו'. כך היו ישראל,
 וכך עלה מנינם אחר שהוקם המשכן
 בספר במדבר, ואף עתה בנדבת המשכן
 כך היו, ומנין חצאי השקלים של שש
 מאות אלף, עולה מאת ככר כל אחד של
 שלשת אלפים שקלים, כיצד, שש מאות

אלֹהַ חֲצֵאִין הָרִי הֵן ג' מֵאוֹת, אֵלֶּה
שְׁלִימִים, הָרִי מֵאֵת כֹּכֵר, וְהַשְׁלֶשֶׁת אֵלֶּפִים
וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים חֲצֵאִין, עוֹלִין אֵלֶּה
וְשִׁבְעַת מֵאוֹת וְחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שְׁקָלִים:

כִּזְוִיָּהּ מֵאֵת כֹּכֵר הַכֶּסֶף לְעֵקֶת
אֶת אֲדָנִי הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֲדָנִי
הַפָּרֹכֶת מֵאֵת אֲדָנִים לְמֵאֵת
הַכֶּכֶר כֹּכֵר לְאֶדָן:

וְהָיָה מֵאֵה כֹכֵרִין דְּכֶסֶף לְאַתְכָּא יֵת
סְמִכִי קוֹדֶשׁא וְיֵת סְמִכִי דְּפָרְכְּתָא מֵאֵה

סִמְכִין לְמֵאָה כְּכָרִין כְּכָרָא לְסִמְכָא:

לְצַקְתָּ. כְּתִרְגוּמוֹ לְאַתְכָּא: אַתְּ אֲדִנִי

הַקִּדְשִׁי. שֶׁל קִרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהֵם מִ"חַ

קִרְשִׁים, וְלֹהֵן צ"ו אֲדָנִים, וְאֲדִנִי פִּרְכַּת

אַרְבַּעַה, הִרִי מֵאָה, וְכָל שְׂאֵר הָאֲדָנִים

נֶחֱשֶׁת כְּתִיב בָּהֶם:

כַּח וְאַתְּ הָאֶלֶף וְשִׁבְעַת הַמֵּאוֹת

וְחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עֶשְׂרֵה וְוִיִּם

לְעַמּוּדֵיהֶם וְצִפּוּהָ רְאִישֵׁיהֶם

וְחִשֵּׁק אֹתָם:

וַיֵּת אֶלְפָּא וּשְׁבַע מֵאָה וּשְׁבַעִין וַחֲמִשָּׁא
 עֶבֶד וַיֵּין לְעַמּוּדֵיָא וַחֲפָא רִישִׁיהוֹן
 וְכַבֵּשׁ יְתָהוֹן:

וַצַּפָּה רֹאשִׁיהֶם. שֶׁל עַמּוּדִים מֵהֵן,
 שֶׁבְּכוּלָן כְּתִיב וַצַּפָּה רֹאשִׁיהֶם וַחֲשׂוּקֵיהֶם
 כִּסֵּף:

כֵּט וְנַחֲשֶׁת הַתְּנוּפָה שְׁבַעִים
 כֶּכָּר וְאַלְפִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת
 שֶׁקָּל:

וְנַחֲשָׁא דְאַרְמוּתָּא שְׁבַעֵין כְּכָרִין וְתָרִין

אַלְפִין וְאַרְבַּע מֵאָה סְלָעִין:

ל וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת אֲדֹנֵי פֶתַח

אַהֲלֵה מוֹעֵד וְאֵת מִזְבֵּחַ

הַנֶּחֱשֵׁת וְאֵת מִכְבַּר הַנֶּחֱשֵׁת

אֲשֶׁר לוֹ וְאֵת כָּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ:

וַעֲבַד בָּהּ יָת סִמְכֵי תִרְעַ מִשְׁכַּן זְמָנָא

וְיָת מִדְּבַחָא דְנַחֲשָׁא וְיָת סִרְדָּא

דְנַחֲשָׁא דִּי לָהּ וְיָת כָּל מִנֵּי מִדְּבַחָא:

לֹא וְאֵת אֲדֹנָי הַחֹצֵר סְבִיב

וְאֵת אֲדֹנָי שַׁעַר הַחֹצֵר וְאֵת

כָּל יְתֻדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֵת כָּל

יְתֻדֹת הַחֹצֵר סְבִיב׃

וַיֵּת סִמְכֵי דִדְרֹתָא סְחֹר סְחֹר וַיֵּת

סִמְכֵי תִרְעַ דִּדְרֹתָא וַיֵּת כָּל סְכֵי מִשְׁכְּנָא

וַיֵּת כָּל סְכֵי דִדְרֹתָא סְחֹר סְחֹר׃

שמות פרק לט

א וּמִן הַתְּכֵלֶת וְהָאֲרָגְמֹן

וְתוֹלַעַת הַשָּׂנִי עָשׂוּ בְּגָדֵי

שָׂרָד לְשָׂרָת בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת

בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן

כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה׃

(פ)

וּמִן תְּכֵלֵת וְאַרְגָּמָא וְצִבְעֵי זָהָב עָבְדוּ

לְבוּשֵׁי שְׂמֹנֶשׁ לְשִׁמְשָׁא בְּקוֹדֶשׁא

וְעָבְדוּ יֵת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשׁא דִּי לְאַהֲרֹן

כְּמָא דִּי פִקִּיד יֵי יֵת מֹשֶׁה׃

ומן התכלת והארגמן וגו'. שש לא נאמר

כאן, ומכאן אני אומר שאין בגדי שרד

הללו בגדי כהונה, שבבגדי כהונה היה

שש, אלא הם בגדים שמכסים בהם כלי

הקדש בשעת סלוק מסעות, שלא היה

בהם שש:

שני –

ב

חמישי

במחוברין ויעש

את האפוד זהב תכלת

וארגמן ותולעת שני וישש

משזר:

ועבד ית אפודא דהבא תכלא

וְאַרְגֹּנָא וְצִבְעֵי זְהוּרֵי וּבוּץ שְׁזִיר:

וַיִּרְקְעוּ אֶת פִּיֵּי הַזָּהָב וְקִצִּין

פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת

וּבְתוֹךְ הָאֲרָגְמָן וּבְתוֹךְ

תוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַנֶּשֶׁשׁ

מִנְעִשָׁה חֲשָׁב:

וְרָדִידוֹ יֵת טִי דְהָבָא וְקִצִּיצוֹ חוּטִין

לְמַעַבְדַּבְּ בָּגוֹ תְּכֵלֶת וּבָגוֹ אֲרֹגֶנָא וּבָגוֹ

צִבֵּעַ זְהוּרִי וּבָגוּ בּוֹצָא עוֹבֵד אֱמֵן:

וירקען. כמו לרוקע הארץ, כתרגומו

ורדידו טסין, היו מרדדין מן הזהב,

אשטנ"דרא בלע"ז, טסין דקות. כאן הוא

מלמדך היאך היו טוויין את הזהב עם

החוטין, מרדדים טסין דקין, וקוצצין מהן

פתילים לאורך הטס, לעשות אותן

פתילים מעורבים עם כל מין ומין בחשן

ואפוד, שנאמר בהן זהב, חוט אחד של

זהב עם ששה חוטיין של תכלת, וכן עם

כל מין ומין, שכל המינין חוטן כפול
ששה, והזהב חוט שביעי עם כל אחד
ואחד:

ד כִּתְּבֵת עֲשׂוֹ לוֹ חֲבֵרֶת עַל
שְׁנֵי (קצוותיו) קְצוֹתָיו חֶבֶר:
כִּתְּפֹן עֲבָדוֹ לָהּ מְלַפֵּפֹן עַל תְּרִין
סְטֵרוֹהֵי יִתְּלֶפֶה:

ה וְחֵשֶׁב אֶפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו
מִמֶּנּוּ הוּא כִּמְעֵשָׂהוּ זָהָב

תִּכְלֹת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי

וְנֹשֵׁשׁ מִשְׁזָר כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

אֶת מִשְׁהָ: (ה)

וְהָמִין תְּקוּנָה דִּי עֲלוּהִי מִנָּה הוּא

כְּעוֹבְדוֹהִי דְהַבָּא תִּכְלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבֵּעַ

זְהוּרִי וּבויץ שְׁזִיר כְּמָא דִּי פִקִּיד יִי יִת

מִשְׁהָ:

וּ וַיַּעֲשׂוּ אֶת אֲבֵנֵי הַשָּׁהִם

מִסִּבֹּת מְשַׁבְּצֹת זָהָב מִפְתָּחוֹת

פְּתוּחֵי חוֹתָם עַל שְׁמוֹת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל:

וְעַבְדּוֹ יֵת אֲבֵנֵי בוֹרְלָא מְשַׁקְעֵן מִרְמָצֵן

דְּדָהָב גְּלִיפֵן כְּתָב מִפְּרֵשׁ עַל שְׁמֵהּ

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וְיִשָּׁם אֹתָם עַל כְּתָבָת הָאֵפֹד

אֲבֵנֵי זָכָרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל

כֹּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

(פ)

וְשׂוֹי יְתֵהוֹן עַל כְּתָפָא דְּאַפּוּדָא אֲבִי

דּוֹכֶרְנָא לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִּי פִקִּיד יִי

יֵת מֹשֶׁה:

ח וַיַּעַשׂ אֶת הַחֹשֶׁן מִעֲשֵׂה

חֲשִׁב כְּמִעֲשֵׂה אֶפֶד זָהָב

תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי

וְעָשׂ מִשְׁזָר:

וְעַבַּד יְתָ חוֹשְׁנָא עוֹבַד אֱמֵן כְּעוֹבְדֵי

אֲפוֹדָא דְהָבָא תְּכֵלֵא וְאַרְגֹּנָא וְצַבֵּעַ

זְהוּרֵי וּבוּץ שְׁזִיר:

ט רַבּוּעַ הִיָּה כַּפּוּל עָשׂוּ אֶת

הַחֲשׂוֹן זֶרֶת אֲרָכּוֹ וְזֶרֶת רַחְבּוֹ

כַּפּוּל:

מִרְבַּע הָיָה עֵיף עֲבָדוֹ יְתָ חוֹשְׁנָא זֶרֶתָא

אֲרָכָה וְזֶרֶתָא פְּתִיָּה עֵיף:

וּיְמַלְאוּ בּוֹ אֲרַבְעָה טוּרֵי

אָבן טור אדם פּטדה וברקת

הטור האחד:

ואשלימו בה ארבעה סדרי אבן טבא

סדרא קדמאה סמקון ירקון וברקון

סדרא חד:

יא והטור השני נפך ספיר

ויהלם:

וסדרא תנינא אזמר גדין שבזיז

וסבהלום:

יב וְהַטּוֹר הַנְּשִׁלִּישִׁי לְשֵׁם שְׁבוֹ

וְאַחֲלָמָה:

וְסִדְרָא תְּלִיתָא קִנְפֵּי טְרַקְיָא וְעִין

עֵגְלָא:

יג וְהַטּוֹר הָרְבִיעִי תְּרִשִׁישׁ

שִׁהֵם וִישִׁפָּה מוֹסֵבִת מְשַׁבְּצִת

זֶהָב בְּמִלֵּאתָם:

וְסִדְרָא רְבִיעָא כְּרוּם יִמָּא וּבּוֹרְלָא

וּפִנְטָרִי מִשְׁקָעֵן מִרְמָצֵן דְּדֵהב
בְּאַשְׁלֵמוֹתֵהוּן:

יְד וְהַאֲבָנִים עַל שְׁמֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הֵנָּה שְׁתֵּים עָשָׂרָה עַל
שְׁמֹתָם פְּתוּחֵי חֹתָם אִישׁ עַל
שְׁמוֹ לְשָׁנִים עָשָׂר שְׁבַט:

וְאַבְנֵיָא עַל שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנוּן
תִּרְתִּי עֶסְרִי עַל שְׁמֹתֵהוּן כְּתַב מִפְּרִשׁ
כְּגִלוֹף דְּעִזְקָא גִבֵּר עַל שְׁמָה לְתִרִין

עֶסֶר שְׁבָטִין:

טו וַיַּעֲשׂוּ עַל הַחֲשׂוֹן שְׂרָשָׁרֹת

גְּבִלָּת מַעֲשֶׂה עֲבֹת זָהָב

טז טַהוֹר:

וַעֲבָדוּ עַל חוֹשְׁנָא תַּכִּין מִתְחַמֵּן עוֹבֵד

גְּדִילוֹ דְּהָב דְּכִי:

טז וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מִשְׁבָּצֹת זָהָב

וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת

שְׁתֵּי הַפְּבָעֹת עַל שְׁנֵי קְצוֹת

הַחֲשֹׁן:

וְעָבְדוּ תִּרְתִּין מֶרְמָצִין דְּדָהֵב וְתִרְתִּין

עֲזָקֹן דְּדָהֵב וִיהָבוּ יָת תִּרְתִּין עֲזָקָתָא

עַל תִּרִּין סְטָרִי חוֹשְׁנָא:

יֵי וִיהִתְנוּ שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת הַזֵּהֵב

עַל שְׁתֵּי הַפְּבָעֹת עַל קְצוֹת

הַחֲשֹׁן:

וַיָּהֲבוּ תַרְתִּין גְּדִילָתָא דְדֶהֱבָ עַל תַּרְתִּין
עֲזָקָתָא עַל סְטֵרִי חוֹשְׁנָא:

יח וְאֵת שְׁתֵּי קִצּוֹת שְׁתֵּי
הָעֵבֹתֹת נָתַנּוּ עַל שְׁתֵּי
הַמְּשַׁבְּצוֹת וַיִּתְּנֵם עַל כְּתֻבֹּת
הָאֵפֹד אֶל מֹוֹל פָּנָיו:

וַיֵּת תַּרְתִּין גְּדִילָן דְּעַל תַּרְתִּין סְטֵרוֹהִי
יָהֲבוּ עַל תַּרְתִּין מְרַמְצָתָא וַיַּהֲבִנוּ עַל
כְּתֻפֵּי אֵפֹדָא לְקַבֵּל אֲפֹהִי:

יט וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבָּעֹת זָהָב
 וַיִּשְׁיִמּוּ עַל שְׁנֵי קַצּוֹת הַחֹשֶׁן
 עַל שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֵל עֶבֶר
 הָאֶפֶד בֵּיתָה:

וַעֲבָדוּ תַרְתִּין עֲזִקָן דְּדָהָב וְשִׁיאוֹ עַל
 תַּרְיִן סַטְרֵי חוֹשָׁנָא עַל סְפִתָּה דִּי
 לְעֶבְרָא דְּאַפּוֹדָא מְלָגִיו:

כ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבָּעֹת זָהָב

וַיִּתְּנֵם עַל שְׁתֵּי כְּתָפֹת הָאֶפֶד

מִלְמַטָּה מִמּוֹל פָּנָיו לַעֲמֹת

מִחֲבֻרָתוֹ מִמַּעַל לְחֹשֶׁב הָאֶפֶד׃

וַעֲבָדוּ תַרְתִּין עֲזִקָן דְּדֵהב וַיְהִיבִנוּן עַל

תַרְתִּין כְּתָפֵי אֶפֶדָא מִלְרַע מְלָקְבֵל

אֶפֶדָּהּ לְקַבֵּל בֵּית לֹפִי מֵעָלָיו לְהַמִּין

אֶפֶדָּא׃

כא וַיִּרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן

מִטְבְּעֵתֶיךָ אֶל טְבַעַת הָאֶפֶד

בְּכַתִּיל תְּכַלֵּת לְהִיֵּת עַל חֶשֶׁב

הָאֶפֶד וְלֹא יֵזַח הַחֶשֶׁב מֵעַל

הָאֶפֶד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת

מֹשֶׁה: (פ)

וַיַּחֲדוּן יָת חוֹשֶׁבָא מַעֲזֻקְתָּה לְעִזְקָתָא

דְּאֶפֻּדָא בְּחוּטָא דְתַכְלָתָא לְמַהוּי עַל

הַמִּין אֶפֻּדָא וְלֹא יִתְפָּרֵק חוֹשֶׁבָא

מֵעֻלּוּי אֶפֻּדָא כַּמָּא דִּי פִקִּיד יֵי יָת

משה:

כב שלישי –

ששי

במחוברין ופעם

אֶת מְעִיל הָאֶפֶד מַעֲשֵׂה אֲרֶג

כָּלִיל תְּכֵלֶת:

וְעֶבֶד יְת מְעִילָא דְאֶפֶדָא עוֹבֵד מַחִי

גְּמִיר תְּכֵלֶא:

כג וּפִי הַמְעִיל בְּתוֹכוֹ כְּפִי

תַּחֲרָא שְׂפָה לְפִיו סְבִיב לֹא

יִפְרָע:

וּפּוֹם מְעִילָא כְּפִיל לְגוּה כְּפּוֹם שְׂרִין

תֹּרָא מִקָּף לְפִימָה סְחֹר סְחֹר לֹא
יִתְבָּזֵעַ:

בד וַיַּעֲשׂוּ עַל שׁוּלֵי הַמַּעֲיֵל
רְמוֹנֵי תְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי מִשְׁזָר:

וַעֲבָדוּ עַל שְׁפֹלֵי מַעֲיֵלָא רְמוֹנֵי תְכֵלֶת
וְאַרְגָּמָא וְצִבֵּעַ זְהוּרֵי שְׁזִיר:

בה וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמָנֵי זָהָב טָהוֹר

וַיִּתְּנוּ אֶת הַפְּעֻמִּים בְּתוֹךְ

הָרַמָּנִים עַל שׁוּלֵי הַמַּעִיל

סָבִיב בְּתוֹךְ הָרַמָּנִים:

וַעֲבָדוּ זַגִּיא דְּהַב דְּכִי וַיִּהְיוּ יָת זַגִּיא

בְּגוֹ רַמּוֹנִיא עַל שְׁפוּלֵי מַעִילָא סְחֹר

סְחֹר בְּגוֹ רַמּוֹנִיא:

כּו פַּעֲמֹן וְרַמֵּן פַּעֲמֹן וְרַמֵּן עַל

שׁוּלֵי הַמַּעִיל סָבִיב לְשִׁירָת

כֹּאֲשֶׁר צָוָה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

(ס)

זָגָא וְרִמּוֹנָא זָגָא וְרִמּוֹנָא עַל שְׂפוֹלֵי

מַעֲיָלָא סְחֹר סְחֹר לְשִׁמְשָׁא כְּמָא דִּי

פִּקִּיד יֵי יֵי יֵי מֹשֶׁה:

כּוּ וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכֹּתָנֹת שֵׁשׁ

מִעֲשֵׂה אֵרֶג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:

וַעֲבָדוּ יֵי כְתוּבִין דְּבוּצָא עוֹבֵד מַחֵי

לְאַהֲרֹן וּלְבָנוֹהֵי:

כח וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאֵת

פָּאֲרִי הַמִּגְבָּעוֹת שֵׁשׁ וְאֵת

מִכְנָסֵי הַבֶּד שֵׁשׁ מִשְׁזָר:

וְיֵת מִצְנֶפֶתָא דְּבוּצָא וְיֵת שִׁבַּח כּוּבְעִיא

דְּבוּצָא וְיֵת מִכְנָסֵי בּוּצָא דְּבוּץ שְׁזִיר:

וְאֵת פֶּאֲרִי הַמִּגְבָּעוֹת. תַּפְאֶרֶת הַמִּגְבָּעוֹת,

הַמִּגְבָּעוֹת הַמְּפֹאֲרוֹת:

כט וְאֵת הָאֲבִנֵּי שֵׁשׁ מִשְׁזָר

וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי

מַעֲשֵׂה רַקֵּם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

אֶת מַעֲשֵׂה: (ס)

וַיֵּת הַמִּינָא דְבוּץ שְׁזִיר וְתַכְלָא

וְאַרְגֻּנָא וְצַבֵּעַ זְהוּרִי עוֹבֵד צִיר כְּמָא

דִּי פַקִיד יֵי יֵת מַעֲשֵׂה:

לְוִיעֵשׂוֹ אֶת צִיץ נֶזֶר הַקֹּדֶשׁ

זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו

מִכְתָּב פְּתוּחִי חֹתָם קֹדֶשׁ

לִיהוָה:

וְעַבְדּוֹ יֵת צִיצָא כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא דְהַב

דְּכִי וּכְתָבוּ עֲלוּהִי גְּלִיפֵן כְּתַב מְפָרֵשׁ

קֹדֶשׁ לִי:

לֹא וִיתְּנוּ עָלֵינוּ פְּתִיל תְּכֵלֶת

לְתֵת עַל הַמְצִנֶּפֶת מְלֻמְעָלָה

כֹּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

(ו)

וַיֵּהָבוּ עֲלוּהִי חוּטָא תְּכֵלֶתָא לְמַתֵּן עַל

מִצְנַפְתָּא מְלַעְלָא כְּמָא דִּי פִקִּיד יִי יְת

מִשָּׁה:

**לְתַת עַל הַמִּצְנַפַּת מְלַמְעֵלָה. וְעַל יְדֵי
הַפְתִּילִים הִיָּה מוֹשִׁיבָן עַל הַמִּצְנַפַּת כַּמִּין
כְּתֵר, וְאִי אִפְשָׁר לִזְמַר הַצִּיץ עַל הַמִּצְנַפַּת,
שֶׁהָרִי בִשְׁחִיטָת קֳדָשִׁים שְׁנִינֹו, שֶׁעָרֹו הִיָּה
נִרְאָה בֵּין צִיץ לְמִצְנַפַּת שֶׁשֶּׁם מְנִיָּה
תְּפִילִין, וְהַצִּיץ הִיָּה נִתּוֹן עַל הַמִּצְנָה, הָרִי
הַמִּצְנַפַּת לְמַעַלָּה וְהַצִּיץ לְמַטָּה, וּמָהוּ עַל
הַמִּצְנַפַּת מְלַמְעֵלָה. וְעוֹד הַקְּשִׁיתִי בָּהּ,**

כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת,
ובענין הצוואה הוא אומר ושמת אותו על
פתיל תכלת. ואומר אני, פתיל תכלת זה
חוטין הן, לקשרו בהן במצנפת, לפי
שהציץ אינו אלא מאוזן לאוזן ובמה
יקשרנו במצחו, והיו קבועין בו חוטי
תכלת לשני ראשיו ובאמצעיתו, שבהן
קושרו ותולהו במצנפת כשהוא בראשו,
ושני חוטין היו בכל קצה וקצה, אחת
ממעל ואחת מתחת לצד מצחו, וכן
באמצעו, שכך הוא נוח לקשור, ואין דרך

קשירה בפחות משני חוטין, לכך נאמר
 על פתיל תכלת, ועליו פתיל תכלת,
 וקושר ראשיהם השנים כולם יחד
 מאחוריו למוֹל ערפו, ומושיבו על
 המצנפת. ואל תתמה שלא נאמר פתילי
 תכלת, הואיל ומרובין הן, שהרי מצינו
 בחשן ואפוד וירכסו את החשן וגו', ועל
 ברחק פחות משנים לא היו, שהרי בשתי
 קצות החשן היו ב' טבעות החשן, ובב'
 כתפות האפוד היו ב' טבעות האפוד
 שכנגדן, ולפי דרך קשירה ד' חוטין היו,

ומכל מקום פחות משנים אי אפשר:

לְבַוְתָּכֶם כָּל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֱהִל

מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל

אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה כִּן

עָשׂוּ:

וְשָׁלִים כָּל פְּלִחֵן מִשְׁכָּנָא מִשְׁכַּן זְמָנָא

וַעֲבָדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פִקִּיד יְיָ יֵת

מֹשֶׁה כִּן עָבָדוּ:

וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. אַתְּ הַמְּלָאכָה כְּכֹל

אשר צוה ה' וגו':

לג רביעי ויביאו את

המשכן אל משה את האהל

ואת כל כליו קרסיו קרשיו

(בריו) בריחיו ועמריו ואדניו:

ואיתיו ית משכנא למשה ית משכנא

וית כל מנוהי פורפוהי דפוהי עברוהי

ועמודוהי וסמכוהי:

ויביאו את המשכן וגו'. שלא היו יכולין
להקימו, ולפי שלא עשה משה שום
מלאכה במשכן, הניח לו הקב"ה הקמתו,
שלא היה יכול להקימו שום אדם, מחמת
כובד הקרשים שאין כח באדם לזקפן,
ומשה העמידו, אמר משה לפני הקב"ה,
איך אפשר הקמתו על ידי אדם, אמר לו
עסוק אתה בידך, נראה במקימו והוא
נזקק וקם מאליו, וזהו שנאמר הוקם
המשכן, הוקם מאליו. מדרש רבי
תנחומא:

לֹד וְאֵת מִכָּסָה עוֹרֹת הָאֵילָם

הַמְאֲדָמִים וְאֵת מִכָּסָה עוֹרֹת

הַתְּחָשִׁים וְאֵת פֶּרֶכֶת הַמָּסָךְ׃

וַיֵּת חוֹפֶאָה מִשְׁכֵּי דְדִכְרִי מִסִּמְקֵי וַיֵּת

חוֹפֶאָה מִשְׁכֵּי דְסִסְגּוֹנָא וַיֵּת פֶּרֶכְתָּא

דְּפֶרְסָא׃

לָהּ אֵת אֶרְוֹן הָעֵדֻת וְאֵת בִּדְיוֹ

וְאֵת הַכַּפֹּרֶת׃

וַיֵּת אֶרְוֹנָא דְסִהְדוּתָא וַיֵּת אֶרִיחוּהִי וַיֵּת

כַּפֶּרֶתָּא:

לֹא אֶת הַשְּׁלֶחֶן אֶת כָּל כְּלִי

וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים:

יֵת פֶּתוּרָא יֵת כָּל מִנְוָהי וְיֵת לֶחֶם

אֲפִיא:

לֹא אֶת הַמִּנְרָה הַשְּׂהֲרָה אֶת

נִרְתִּיהָ נִרְתִּיהָ הַמַּעֲרָכָה וְאֶת כָּל

כְּלִיהָ וְאֶת שֶׁמֶן הַמָּאֹר:

יֵת מִנְרֶתָא דְכִיתָא יֵת בּוֹצִינְהָא בּוֹצִנִי

סִדְרָא וַיֵּת כָּל מִנְהָא וַיֵּת מִשְׁחָא

דְּאַנְהֵרוּתָא:

לֹחַ וַיֵּת מִזִּבְחַ הַזֹּהֵב וַיֵּת שֶׁמֶן

הַמִּשְׁחָה וַיֵּת קְטֹרֶת הַסַּמִּים

וַיֵּת מִסֵּךְ פֶּתַח הָאֹהֶל:

וַיֵּת מִדְּבַחַ דְּדִהְבָּא וַיֵּת מִשְׁחָא

דְּרִבּוּתָא וַיֵּת קְטֹרֶת בּוֹסֵמִיָּא וַיֵּת פָּרֹסָא

דְּתִרְעַ מִשְׁכָּנָא:

לֹט אֶת מִזִּבְחַ הַנְּחֹשֶׁת וַיֵּת

מִכְבֹּר הִנְחֵשֶׁת אֲשֶׁר לוֹ אֶת
 בְּרִיו וְאֶת כָּל כִּלְיוֹ אֶת הַכִּיֹּר
 וְאֶת כִּנּוֹ:

יֵת מִדְּבַחַא דְּנַחֲשָׁא וִית סַרְדָּא דְּנַחֲשָׁא
 דִּילָהּ יֵת אֲרִיחוּהִי וִית כָּל מְנוּהִי יֵת
 כִּיּוֹרָא וִית בְּסִיסָה:

מֵאֵת קִלְעֵי הַחֲצָר אֶת עַמֻּדֶיהָ
 וְאֶת אֲדָנֶיהָ וְאֶת הַמָּסָךְ לְשַׁעַר
 הַחֲצָר אֶת מִיתָרֶיו וִיתִדוֹתֶיהָ

וְאֵת כָּל כְּלִי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן
לְאַהֲל מוֹעֵד:

יֵת סֶרֶדִי דְדֶרְתָּא יֵת עֲמוּדָהָא וְיֵת
סִמְכָהָא וְיֵת פֶּרֶסָא לְתִרְעָ דְדֶרְתָּא יֵת
אַטוּנוֹהִי וְסִכָּהָא וְיֵת כָּל מְנִי פִלְחָן
מִשְׁכָּנָא לְמִשְׁכָּן זְמָנָא:

מֵא אֶת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד לְשִׁירָת
בִּפְנֵי שֵׁ אֶת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ
לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת בְּגָדֵי בָנָיו

לְכַהֵן:

יֵת לְבוּשֵׁי שְׂמוֹשָׁא לְשִׁמְשָׁא בְּקוּדְשָׁא

יֵת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיֵת

לְבוּשֵׁי בְנוֹהֵי לְשִׁמְשָׁא:

מִבְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת

מֹשֶׁה כִּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת

כָּל הָעֲבֹדָה:

כָּל דֵּי פִקִּיד יְיָ יֵת מֹשֶׁה כִּן עָבְדוּ בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל יֵת כָּל פְּלִחָנָא:

מִגְוִירָא מַעֲשֵׂה אֶת כָּל הַמְלָאכָה

וְהִנֵּה עָשׂוּ אֶת־הַכְּאֵשׁ צוּה

יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אֶת־

מַעֲשֵׂה: (פ)

וְחִזָּא מַעֲשֵׂה יֵת כָּל עֲבֹדָתָא וְהָא עֲבָדוּ

יְתָה כְּמָא דִּי פִקִּיד יֵי כֵן עֲבָדוּ וּבְרִיךְ

יְתָהוֹן מַעֲשֵׂה:

ויברך אותם משה. אמר להם יהי רצון

שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ויהי נועם

ה' אלהינו עלינו וגו', והוא אחד מי"א

מזמורים שבתפלה למשה:

שמות פרק מ

חמישי

וידבר

יהוה אל משה לאמר:

ומליל יי עם משה למימר:

ב ביום החדש הראשון באחד

לחדש תקים את משכן אהל

מוֹעֵד:

בְּיוֹמָא יִרְחָא קִדְמָאָה בְּחֹד לִירְחָא

תְּקִים יֵת מִשְׁכְּנָא מִשְׁכֵּן זְמַנָּא:

וְשִׁמְתָּ שָׁם אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת

וּסְכֹתָ עַל הָאָרֶץ אֶת הַפְּרָכָת:

וְתִשּׁוּי תָּמַן יֵת אֲרוֹנָא דְסִהְדוּתָא וְתִטַּל

עַל אֲרוֹנָא יֵת פְּרָכָתָא:

וּסְכֹתָ עַל הָאָרוֹן. לְשׁוֹן הַגָּנָה, שְׁהָרִי

מַחֲצֵה הִיתָה:

ד וְהִבֵּאתָ אֶת הַשְּׁלֶחֶן וְעֲרַכְתָּ

אֶת עֶרְכוֹ וְהִבֵּאתָ אֶת הַמִּנְחָה

וְהֵעַלִיתָ אֶת נִרְתִּיהָ׃

וְתָעַל יָת פֶּתוּרָא וְתִסְדֵּר יָת סְדֵרָה

וְתָעַל יָת מִנְרֵתָא וְתִדְלֵק יָת בּוֹצִינָהָ׃

וְעֲרַכְתָּ אֶת עֶרְכוֹ. שְׁתִּי מֵעֲרֻכּוֹת שֶׁל לֶחֶם

הַפָּנִים׃

ה וְנִתְּתָהּ אֶת מִזְבַּח הַזֹּהֵב

לְקַטְרֵת לִפְנֵי אֲרוֹן הָעֵדוּת

וְשִׁמְתָּ אֶת מַסְךְ הַפֶּתַח
לְמִשְׁכָּן:

וְתָתַן יְיָ מִדְּבַחַא דְדִּהְבָּא לְקִטְרֹת
בּוֹסְמִיא קָדָם אֲרוֹנָא דְסִהְדוּתָא וְתִשּׁוּי
יְיָ פֶרֶסָא דְתִרְעָא לְמִשְׁכָּנָא:

וְיִנְתַּתְהָ אֶת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה לְפָנַי
פֶּתַח מִשְׁכָּן אֶהְיֶה מוֹעֵד:

וְתָתַן יְיָ מִדְּבַחַא דְעֹלֹתָא קָדָם תִּרְעַ
מִשְׁכָּנָא מִשְׁכָּן זְמָנָא:

וְנָתַתָּ אֶת הַכִּיֹּר בֵּין אֹהֶל

מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם

מִיָּם׃

וְתָתַן יְיָ כִּיֹּרָא בֵּין מִשְׁכַּן זְמַנָּא וּבֵין

מִדְבַּחַא וְתָתַן תִּמְן מִיָּא׃

ח וְשִׁכַּמְתָּ אֶת הַחֲצִיר סְבִיב

וְנָתַתָּ אֶת מַסְךְ שַׁעַר הַחֲצִיר׃

וּתְשִׂי יְיָ דְרָתָא סְחֹר סְחֹר וְתָתַן יְיָ

פְּרָסָא דְתִרְע דְרָתָא׃

ט וְלִקְחֹתָ אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה

וּמִשְׁחֹתָ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל

אֲשֶׁר בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת

כָּל כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ׃

וְתִסַּב יֵת מִשְׁחָא דְרַבּוּתָא וְתִרְבִּי יֵת

מִשְׁכָּנָא וְיֵת כָּל דִּי בֵּה וְתִקְדֵּשׁ יֵתָּהּ

וְיֵת כָּל מְנוּחֵי וִיחֵי קוּדְשָׁא׃

י וּמִשְׁחֹתָ אֶת מִזְבַּח הָעֹלָה

וְאֶת כָּל כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ אֶת

הַמְזִיבֶחַ וְהִיָּה הַמְזִיבֶחַ קֹדֶשׁ

קֹדְשִׁים:

וְתַרְבִּי יְתַּ מִּדְּבַחַּ דַּעֲלָתָא וְיֵת כָּל

מִנּוּחֵי וְתִקְדֵּשׁ יְתַּ מִּדְּבַחַּ וְיֵהִי מִדְּבַחַּ

קֹדֶשׁ קוֹדְשִׁין:

יֵא וּמַשְׁחָתָ אֶת הַכִּיֹּר וְאֶת כִּנּוֹ

וְקֹדֶשֶׁת אֹתוֹ:

וְתַרְבִּי יְתַּ כִּיּוֹרָא וְיֵת בְּסִיסָהּ וְתִקְדֵּשׁ

יְתָה:

יב וְהִקְרַבְתָּ אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת

בָּנָיו אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד

וְרַחֲצֶתָ אֹתָם בַּמַּיִם׃

וְתִקְרַב יֵת אֶהֱרֹן וְיֵת בָּנוֹהֵי לְתַרְע

מִשְׁכַּן זִמְנָא וְתִסְחִי יִתְהוֹן בַּמֵּיָא׃

יג וְהִלַּבְשְׁתָּ אֶת אֶהֱרֹן אֶת

בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ וּבְשִׁחָתָ אֹתוֹ

וּקְדַשְׁתָּ אֹתוֹ וְכִהֵן לִי׃

וְתִלְבַּשׁ יֵת אֶהֱרֹן יֵת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשׁא

וְתִרְבִּי יִתֶּה וְתִקְדֹּשׁ יִתֶּה וְיִשְׁמַשׁ קִדְמִי:

יְדֹ וְאֶת בְּנָיו תִּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ

אֶתָּם כְּתֹנֹת:

וְיֵת בְּנוֹהֵי תִקְרַב וְתִלְבַּשׁ יִתְהוֹן

כְּתוּנִין:

טו וּמִשְׁחָתָ אֶתָּם כַּאֲשֶׁר

מִשְׁחָתָ אֶת אֲבִיהֶם וְכַהֲנֹ לִי

וְהִיתָה לְהִיֹּת לָהֶם מִשְׁחָתָם

לְכַהֲנֹת עוֹלָם לְדֹרֹתָם:

וְתַרְבִּי יִתְהוֹן כְּמֵא דִּי רַבִּיתָא יִתְ

אַבוּהוֹן וְיִשְׁמְשׁוֹן קְדָמִי וְתַהֵי לְמַהוּי

לְהוֹן רַבּוּתְהוֹן לְכַהֲנוּת עֲלָם לְדַרְיָהוֹן:

טז וְיַעֲשֵׂ מִנְשָׁה כָּכֵל אֲשֶׁר צָוָה

יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה: (ס)

וְעַבַּד מִנְשָׁה כָּכֵל דִּי פַקִּיד יֵי יִתְהֵ כֵּן

עַבַּד:

יז שִׁיטִּי וְיַהֵי בַּחֲדָשׁ

הָרֵאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית בְּאַחַד

לְאַחַד שְׁ הוֹקֵם הַמְּשָׁכֵן׃

וְהוּא בִּירְחָא קַדְמָאָה בַּשָּׁתָא תַּנִּיתָא

בְּחַד לִירְחָא אֶתְקֵם מִשְׁכְּנָא׃

יְחַוִּיקֵם מַעֲשֵׂה אֶת הַמְּשָׁכֵן וַיִּתֵּן

אֶת אֲדָנִיו וַיֵּשֶׁב אֶת קַרְשֵׁיו

וַיִּתֵּן אֶת בְּרִיחָיו וַיִּקֶּם אֶת

עַמּוּדָיו׃

וַאֲקֵם מֵשֶׁה יֵת מִשְׁכְּנָא וַיֵּהֱב יֵת

סִמְכוֹהִי וְשׁוֹי יֵת דְּפוֹהִי וִיהִב יֵת

עֲבְרוֹהִי וְאַקֵּם יֵת עֲמוּדוֹהִי:

יֵט וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֵהָל עַל

הַמִּשְׁכָּן וַיֵּשֶׁב אֶת מִכְסֵּה

הָאֵהָל עָלָיו מִלְמַעְלָה כַּאֲשֶׁר

צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה: (ה)

וּפָרַס יֵת פָּרָסָא עַל מִשְׁכְּנָא וְשׁוֹי יֵת

חֹפֶאָה דְּמִשְׁכְּנָא עֲלוֹהִי מְלַעְלָא כְּמָא

דִּי פִקִּיד יֵי יֵת מֹשֶׁה:

וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֵהָל. הֵן יִרְעוּת הָעֲזִים:

ב וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֶל

הָאָרֶץ וַיֵּשֶׁם אֶת הַבָּדִים עַל

הָאָרֶץ וַיִּתֵּן אֶת הַכִּפֹּרֶת עַל

הָאָרֶץ מִלְמַעְלָה:

וַנְּסִיב וַיֵּהָב יָת סִהְדוּתָא לְאַרְוֹנָא וְשׁוּי

יָת אַרִיחִיא עַל אַרְוֹנָא וַיֵּהָב יָת

כַּפֹּרֶתָא עַל אַרְוֹנָא מִלְּעֵלָא:

אֶת הָעֵדוּת. הַלּוּחוֹת:

כא וַיָּבֵא אֶת הָאָרֶץ אֶל הַמִּשְׁכָּן

וַיֵּשֶׁב אֶת פְּרֻכַּת הַמִּסְדָּ וַיִּסֹּד

עַל אֲרֹן הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה

יְהוָה אֶת מֹשֶׁה: (ו)

וַאֲעַל יֵת אֲרוֹנָא לְמִשְׁכְּנָא וְשׂוּי יֵת

פְּרֻכַּתָּא דְּפִרְסָא וְאַטֵּל עַל אֲרוֹנָא

דְּסִהָדוּתָא כְּמָא דִּי פִקִּיד יֵי יֵת מֹשֶׁה:

כב וַיִּתֵּן אֶת הַשִּׁלְחָן בְּאַהֲלֵ

מוֹעֵד עַל יָרֵךְ הַמִּשְׁכָּן צִפְנָה

מַחֲוֶיךָ לַפְּרָכָת:

וַיֵּהֱבֵךְ יְתֵךְ פִּתְוֹרָא בְּמִשְׁכַּן זְמַנָּא עַל

צַדָּא דְּמִשְׁכְּנָא צְפוֹנָא מִבְּרָא

לַפְּרָכָתָא:

עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן צְפוֹנָה. בַּחֲצִי הַצְפוֹנִי שֶׁל

רוֹחַב הַבַּיִת: יֶרֶךְ. כְּתִרְגוֹמוֹ צַדָּא, כִּירֶךְ

הַזֶּה שֶׁהוּא בַּצִּדּוֹ שֶׁל אָדָם:

כִּג וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם לְפָנָי

יְהוָה כַּאֲשֶׁר צָוָה יְהוָה אֶת

מִשָּׁה: (ס)

וְסִדֵּר עֲלוֹהֵי סְדוֹר דְּלֶחֶם קָדָם יְיָ כְּמֵא

דִּי פִקִּיד יְיָ יֵת מִשָּׁה:

כֹּד וַיֵּשֶׁם אֶת הַמִּנְרָה בְּאַהֲלִי

מוֹעֵד נֹכַח הַשִּׁלְחָן עַל יָרֵךְ

הַמִּשְׁכָּן נֶגְבָּה:

וַיֵּשֶׁב יֵת מִנְרֶתָא בַּמִּשְׁכָּן זְמַנָּא לְקַבֵּל

פְּתוּרָא עַל צִדָּא דַּמִּשְׁכָּנָא לְדְרוֹמָא:

כֹּה וַיַּעַל הַנִּרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה

כֹּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

(ט)

וַאֲדֹלֶק בּוֹצִינָהּ קָדָם יְיָ כִּמָּא דִּי

פִּקִּיד יְיָ יֵת מֹשֶׁה:

כו וַיֵּשֶׁם אֶת מִזְבֵּחַ הַזֹּהֵב

בְּאַהֲלֵ מוֹעֵד לִפְנֵי הַפֶּרֶכֶת:

וַשֹּׁי יֵת מִדְּבַחַ דְּדִהָבָּ בַּמִּשְׁכָּן זְמַנָּא

קָדָם פֶּרֶכֶת־א:

כז וַיִּקְטֹר עָלָיו קִטְוֶת סַמִּים

כֹּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

(ס)

וְאֶקְטֹר עָלוֹהִי קְטֹרֶת בּוֹסְמִין כְּמֵא דִּי

פִּקִּיד יְיָ יְת מֹשֶׁה:

וּקְטֹר עָלָיו קְטֹרֶת. שְׁחָרִית וְעֶרְבִית,

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּבֹקֶר בְּבֹקֶר בְּהִיטִיבוֹ אֶת

הַנְּרוֹת וְגו'.

כח שְׁבִיעִי וַיֵּשֶׁב אֶת

מִסֵּךְ הַפֶּתַח לְמִשְׁכָּן:

וְשׁוּי יֵת פָּרֶסָא דְתִרְעָא לְמִשְׁכָּנָא:

כַּטְוָאֵת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה שָׁם פֶּתַח

מִשְׁכָּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו

אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר

צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה: (ו)

וַיֵּת מִדְּבַחַא דְעֵלְתָא שׁוּי בְּתִרְעָא

מִשְׁכָּנָא מִשְׁכָּן זְמָנָא וְאִסְק עֲלוֹהֵי יֵת

עֵלְתָא וַיֵּת מִנְחָתָא כַּמָּא דִּי פִקִּיד יֵי

יֵת מִשֶּׁה:

וַיַּעַל עָלָיו וְגו'. אֵף בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
 לְמַלּוּאִים שֶׁהוּא יוֹם הַקֶּמֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁמֶשׁ
 מִשֶּׁה וְהַקָּרִיב קִרְבָּנוֹת צְבוּר, חוּץ מֵאוֹתָן
 שֶׁנִּצְטוּהוּ אַחֲרָן בּוֹ בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר קִרְבַּ אֶל
 הַמִּזְבֵּחַ וְגו': אֵת הָעוֹלָה. עוֹלַת הַתְּמִיד:
 וְאֵת הַמִּנְחָה. מִנְחַת נִסְכִּים שֶׁל תְּמִיד, כְּמוֹ
 שֶׁנֶּאֱמַר וַעֲשֵׂרוֹן סֹלֶת בָּלוּל בִּשְׁמֶן וְגו':

לֹא וַיִּשֶּׂם אֶת הַכֹּהֵן בֵּין אֲהֵל
 מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה

מִיָּם לְרַחֲצָהּ:

וְשׁוּי יָת כִּיּוֹרָא בֵּין מִשְׁכַּן זְמַנָּא וּבֵין

מִדְּבַחָא וִיהֵב תַּמָּן מִיָּא לְקַדּוּשׁ:

לֹא וְרַחֲצוּ מִמֶּנּוּ מִשָּׁה וְאַהֲרֹן

וּבָנָיו אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת

רַגְלֵיהֶם:

וּמִקַּדְשֵׁין מִנֶּה מִשָּׁה וְאַהֲרֹן וּבָנוּהִי יָת

יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן:

וּרַחֲצוּ מִמֶּנּוּ מִשָּׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו. יוֹם

שמיני למלואים הושזו כולם לכהונה,
 ותרגומו ויקדשון מניה, בו ביום קדש
 משה עמהם:

לב בבאם אל אחל מועד
 ובקרבתם אל המזבח ירחצו
 באשר צוה יחזה את משה:
 (ס)

במעלהו למשכן זמנא ובמקרהו
 למדבחא יקדשון כמא די פקיד יי ית
 משה:

וּבְקִרְבָּתָם. כִּמּוֹ וּבְקִרְבָּם, כְּשִׁיקְרָבוֹ:

לֹא וַיָּקָם אֶת הַחֹצֵר סָבִיב

לְמִשְׁכָּן וּלְמִזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת

מִסַּד שַׁעַר הַחֹצֵר וַיַּכֵּל מִנְּשָׂא

אֶת הַמִּלְאָכָה: (פ)

וַאֲקָם יֵת דִּרְתָּא סְחֹר סְחֹר לְמִשְׁכָּנָא

וּלְמִדְבָּחָא וַיֵּהֱב יֵת פְּרָסָא דְתִרְעָ דִּרְתָּא

וַיִּשִׁיצִי מִנְּשָׂא יֵת עֲבִידָא:

לְדֹמְפֹטִיר וַיְכַסּוּ הָעֵנָן

אֶת אֶהֱל מוֹעֵד וְכְבוֹד יְהוָה

מִלֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּן׃

וַחֲפֹא עֲנָנָא יֵת מִשְׁכָּן זְמַנָּא וַיִּקְרָא דִּי

אֶת־מִלֵּי יֵת מִשְׁכָּנָא׃

לֵה וְלֹא יִכְל מִנְשָׁה לְבוֹא אֶל

אֶהֱל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֵנָן

וְכַבֹּד יְהוָה מִלֵּא אֶת

הַמִּשְׁכָּן:

וְלֹא יָכִיל מֹשֶׁה לְמִיעַל לְמִשְׁכַּן זְמַנָּא

אֲרִי שָׂרָא עֲלוֹהֵי עֲנָנָא וִיקָרָא דִּי

אֶתְמָלִי יֵת מִשְׁכָּנָא:

וְלֹא יָכוֹל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל אֱהֱל־מוֹעֵד.

וּכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר, וּבָבֵא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל־

מוֹעֵד, בֹּא הַכְּתוּב הַשְּׁלִישִׁי זֶה הַכְּרִיעַ

בִּינִיהֶם, כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנָן, אָמַר מַעֲתָה,

כֹּל זְמַן שֶׁהִיָּה עָלָיו הָעֲנָן, לֹא הִיָּה יָכוֹל

לבוא, נסתלק הענן, נכנס ומדבר עמו:

לו ובהעלות הַעֲנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן

יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל

מַסְעֵיהֶם:

וּבִאֲסֻת־לְקוֹת עֲנָנָא מֵעַלֵּי מִשְׁכְּנָא

נִטְלִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלֵי־הוֹן:

לו וְאִם לֹא יַעֲלֶה הַעֲנָן וְלֹא

יִסְעוּ עַד יוֹם הֵעָלָתוֹ:

וְאִם לֹא יִסְתַּלֵּק עֲנָנָא וְלֹא נִטְלִין עַד

יוֹמָא דְאַסְתִּלְקוּתָהּ:

לח פי עֲנֹן יְהוָה עַל הַמִּשְׁכָּן

יוֹמָם וְלַיְלָה תִּהְיֶה לִּילָה בּוֹ

לְעֵינַי כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל

מַסְעֵיהֶם: (חזק)

אֲרִי עֲנָנָא יִקְרָא דִּי עַל מִשְׁכָּנָא

בַּיּוֹמָם וּבַלַּיְלָה אֲשֶׁתָּא הוּי בְּלִילִיָּא בֵּהּ

לְעֵינַי כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלָנִיהוֹן:

לְעֵינַי כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם. בְּכָל

**מסע שהיו נוסעים, היה הענן שוכן
במקום אשר יחנו שם. מקום חנייתם אף
הוא קרוי מסע, וכן וילך למסעיו, וכן אלה
מסעי, לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו,
לבד נקראו כולן מסעות:
חסלת פרשת פקודי:**